

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

Frid. Creuzer

72

VI-69

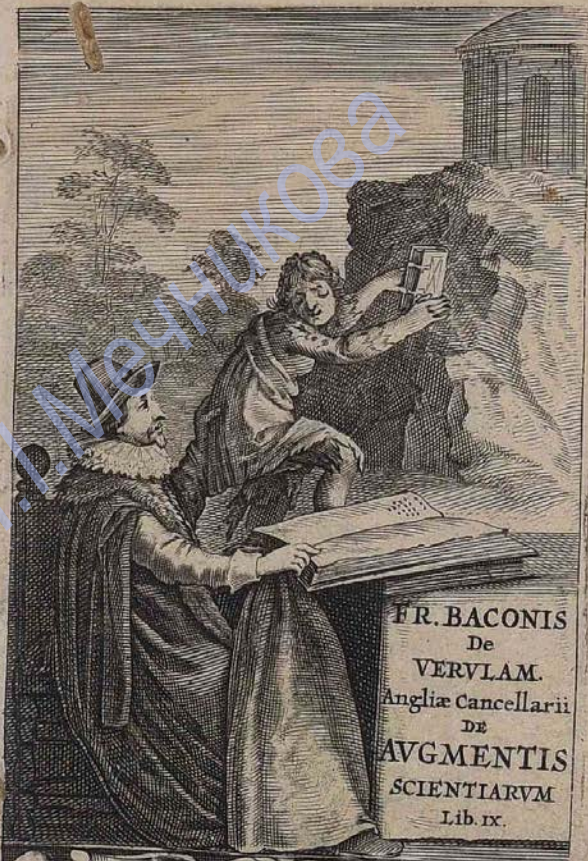
Frid. Creuzer

72

НБ ОНУ имени И.И. Мечникова

ip.

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

FR. BACONIS
De
VERVLAM.
Angliae Cancellarii
DE
AVGMENTIS
SCIENTIARVM
Lib. IX.

AMSTELÆDAMI,
Sumptibus Joannis Ravesteinij, 1662

1373

AMICE LECTOR.

HOc Opus de *Augmentis Scientiarum*, Novo ejusdem Autoris Organo si pramittatur, non modo necessariam ei lucem prabet; sed & Partitiones continet scientiarum quæ primam *Instaurationis* magna partem constituunt quas idcirco auctor in ipso Organi limine retractare noluit. Hæc te scire volebam.

1948

K.

GUILLELMUS RAUVLEY,
Sacrae Theologiae Professor,

Illustrissimi Domini

D. FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,

Vice-Comitis Sancti Albani,
Sacellanus,

LECTORI S.

QUM Domino meo placuerit, eo me dignari honore, ut in edendis Operibus suis, opera mea usus sit; non abs re fore existimavi, si Lectorem de aliquibus, quæ ad hunc primum Tomum pertinent, breviter moneam. Tractatum istum, de *Dignitate & Augmentis Scientiarum*, ante annos octo-

A 2

de-

AD LECTOREM.

decim edidit Dominatio sua, Lingua patria, in duos tantummodo Libros distributum, & *Regia sua Majestati* dicavit, quod & nunc facit. Non ita pridem animum adjecit, ut in Latinam Linguam verteretur. Inaudierat liquidem, illud apud Exteros expeti: Quinetiam solebat subinde dicere, *Libros modernis Linguis conscriptos, non ita multo post decocturos.* Ejus igitur *Translationem*, ab insignioribus quibusdam Eloquentiæ Viris elaboratam, propria quoque Recensione castigatam, jam emittit. Ac *Liber primus* certe, quasi mera *Translatio* est, in paucis admodum mutatus: At reliqui *Octo*, qui *Partitiones Scientiarum* tradunt, atque unico ante Libro

con-

AD LECTOREM.

continebantur, ut *novum Opus*, & nunc primum editum, prodit. Causa autem præcipua, quæ Dominationem suam movit, ut Opus hoc retractaret, & in plurimis amplificaret, ea fuit; Quod in *Instauracione Magna* (quam diu postea edidit) *Partitiones Scientiarum* pro prima *Instauracionis* Parte constituit; quam sequeretur *Novum Organum*, de *Historia Naturalis*, & sic deinceps. Cum igitur reperiret, Partem eam de *Partitionibus Scientiarum* jam pridem elaboratam, (licet minus solide quam Argumenti Dignitas postularet) optimum fore putavit, si retractaretur, & redigeretur in opus justum & completum. Atque hoc pacto Fidem suam liberari intel-

A 3

ligit,

AD LECTOREM.
ligit, de prima Parte *Instauratio-*
nis præstitam. Quantum ad *O-*
pus ipsum, non est Tenuitatis
meæ, de eo aliquid præfari. Præ-
conium ei, quod optime con-
veniat, existimo futurum illud,
quod Demosthenes interdum
dicere solebat de rebus gestis A-
theniensium veterum; *Lauda-*
torem iis dignum esse solummodo
Tempus. Deum Opt. Max. ob-
nix precor, ut pro *Dignitate O-*
peris, Fructus uberes, diuturni-
que, & *Auctori*, & *Lectori* con-
tingant.

Parti-

Partitiones Scientiarum & Ar-
gumenta singulorum
Capitum.

LIBER II.

CAP. I.

Partitio Universalis *Doctri-*
ne Humane, in Historiam,
Poesim, Philosophiam: Se-
cundum tres Facultates In-
tellectus; *Memoriam; Phantasi-*
am; Rationem: Quodque eadem Partitio
competat etiam *Theologicis.*

CAP. II.

Partitio *Historie in Naturalem, &*
Civilem: *Ecclesiastica & Literaria*
sub *Civili* comprehensis: Partitio *Hi-*
storie naturalis, ex Subjecto suo, in
Historiam Generationum, Præterge-
nerationum, & Artium.

CAP. III.

Partitio *Historie Naturalis* secun-
da, ex *Ufu & Fine* suo, in *Narrati-*
onem,

PARTITIONES

vam, & Inductivam; Quodque Finis nobilissimus Historia Naturalis sit, ut ministret, & in ordine sit, ad condendam Philosophiam; quem Finem intuetur Inductiva. Partitio Historia Generationum, in Historiam celestium, Historiam meteororum, Historiam Globi Terræ & Maris: historiam massarum, sive Collegiorum majorum, & historiam specierum, sive Collegiorum minorum.

CAP. IV.

Partitio *historia civilis, in Ecclesiasticam, literariam, & (quæ generis nomen retinet) civilem: Quodque historia literaria desideretur. Ejus conficiendæ præcepta.*

CAP. V.

De dignitate & difficultate historia civilis.

CAP. VI.

Partitio prima *historia civilis (specialis) in memorias, antiquitates, & historiam justam.*

CAP.

SCIENTIARUM.

CAP. VII.

Partitio *historia justa, in chronica temporum, vitas personarum, & relationes actionum: earum partium explicatio.*

CAP. VIII.

Partitio *historia temporum, in historiam universalem, & particularem. Utriusque commoda, & incommoda.*

CAP. IX.

Partitio secunda *historie temporum, in Annales, & acta diurna.*

CAP. X.

Partitio secunda *historie civilis (specialis) in meram, & mixtam.*

CAP. XI.

Partitio *historia Ecclesiastica; in Ecclesiasticam specialem, historiam ad Prophetias, & historiam Nemeseos.*

A 5

CAP.

PARTITIONES

CAP. XII.

De *Appendicibus historia*, quæ circa *verba hominum* (quemadmodum *historia ipsa circa facta*) versantur: Partitio earum in *orationes, epistolas, & apophthegmata*.

CAP. XIII.

De secundo membro principali *doctrina humana*, nempe *Poesi*. Partitio *Poeseos* in *narrativam, dramaticam, & parabolicam*. Exempla *parabolice* tria proponuntur.

LIBER III.

CAP. I.

Partitio *scientiæ* in *Theologiam, & Philosophiam*. Partitio *Philosophiæ* in *doctrinas tres: De Numine, De Natura, De Homine*. Constitutio *Philosophiæ primæ*, ut *Matris communis omnium*.

CAP. II.

De *Theologia Naturali: & Doctrina*

SCIENTIARUM

doctrina de Angelis & Spiritibus, quæ ejusdem est *Appendix*.

CAP. III.

Partitio *Naturalis Philosophiæ*, in *speculativam, & operativam*: quodque illæ duæ, & in intentione *tractantis*, & in corpore *tractatus*, segregari debeant.

CAP. IV.

Partitio *doctrinæ speculativæ de Natura*, in *Physicam, (specialem,) & Metaphysicam*: Quarum *Physica causam efficientem, & materiam: Metaphysica causam finalem, & formam, inquirat*. Partitio *Physicæ (Spec.)* in *doctrinas de principiis rerum, de fabrica rerum, sive de mundo, & de varietate rerum*. Partitio *doctrinæ de varietate rerum*, in *doctrinam de concretis, & doctrinam de abstractis*. Partitio *doctrinæ de concretis*, rejicitur ad easdem Partitiones, quas suscipit *historia naturalis*. Partitio *doctrinæ*

PARTITIONES

*Et*rina de abstractis, in doctrinam de Schematismis materia, & doctrinam de moribus. Appendices duæ *Physicæ* speculative: *Problemata naturalia*, placita antiquorum philosophorum. Partitio *Metaphysica*, in Doctrinam de formis, & doctrinam de causis finalibus.

CAP. V.

Partitio *operativa* doctrina de natura, in *Mechanicam*, & *Magiam*: Quæ respondent partibus speculative: *Physicæ Mechanicæ*, *Metaphysicæ Magiæ*. Expurgatio vocabuli *Magiæ*. Appendices duæ *operative*, *Inventarium opum humanarum*, & *Catalogus Polychrestorum*.

CAP. VI.

De Magna *Philosophia Naturalis*, tam speculative, quam operative, Appendice *Mathematica*: Quodque inter Appendices potius poni debet, quam inter *Scientias substantivas*. Par-

SCIENTIARUM.

Partitio *Mathematica*, in *puram*, & *mixtam*.

LIBER IV.

CAP. I.

Partitio *doctrina* de homine, in *Philosophiam humanitatis*, & *civilem*. Partitio *Philosophia humanitatis*, in *doctrinam* circa corpus hominis, & *doctrinam* circa animam hominis. Constitutio unius *doctrinae* generalis de natura, sive de statu hominis. Partitio *doctrinae* de statu hominis, in *doctrinam* de persona hominis, & de *fœdere animi & corporis*. Partitio *doctrinae* de persona hominis, in *doctrinam* de *miseris hominis*, & de *prærogativis*. Partitio *doctrinae* de *fœdere*, in *doctrinam* de *indicationibus*, & de *impressionibus*. Assignatio *physiognomiæ* & *interpretationis somniorum naturalium*, *doctrinae* de *indicationibus*.

CAP. II.

Partitio *doctrinae* circa corpus hominis,

PARTITIONES

minis, in Medicinam, Cosmeticam, Athleticam, & voluptariam. Partitio Medicina in officia tria; vid. in conservationem sanitatis, curationem morborum, & prolongationem vita. Quodque pars postrema de prolongatione vita disjungi debeat à duabus reliquis.

CAP. III.

Partitio philosophiæ humane circa animam, in doctrinam de spiraculo, & doctrinam de anima sensibili, sive producta. Partitio secunda ejusdem Philosophiæ, in doctrinam de substantia & facultatibus animæ, & doctrinam de usu, & objectis facultatum. Appendices duæ doctrinæ de facultatibus animæ, doctrinæ de divinatione naturali, & doctrinæ de fascinatione. Distributio facultatum animæ sensibilis, in motum, & sensum.

SCIENTIARUM

LIBER V.

CAP. I.

Partitio doctrinæ circa usum & objecta facultatum animæ humane, in Logicam, & Ethicam. Partitio Logicæ, in artes inveniendi, judicandi, retinendi, & tradendi.

CAP. II.

Partitio inventivæ, in inventivam artium & argumentorum: Quodque prior harum (quæ eminent) desideretur. Partitio inventivæ artium, in experientiam literatam, & organum novum. Delineatio experientia literatæ.

CAP. III.

Partitio inventivæ argumentorum, in promptuariam, & topicam. Partitio topica, in generalem, & particularem. Exemplum topica particularis, in inquisitione de gravi & levi.

PARTITIONES

CAP. IV.

Partitio *artis judicandi*, in *judicium per inductionem*, & per *sylogismum*. Quorum prius aggregatur *organo novo*. Partitio prima *judicii per sylogismum*, in *reductionem rectam*, & *inversam*. Partitio secunda ejus, in *analyticam*, & *doctrinam de Elenchis*. Partitio *doctrina de Elenchis*, in *Elenchos sophismatum*, *Elenchos Hermentie*, & *Elenchos imaginum*, sive *idolorum*. Partitio *idolorum*, in *idola tribus*, *idola specus*, & *idola fori*. *Appendix artis judicandi*, vid. *De Analogia demonstrationum pro Natura subjecti*.

CAP. V.

Partitio *artis retinendi sive retentive*, in *doctrinam de adminiculis memoriae*, & *doctrinam de memoria ipsa*. Partitio *doctrina de memoria ipsa*, in *pranotionem*, & *emblema*.

LIBER

SCIENTIARUM.

LIBER VI.

CAP. I.

Partitio *traditive*; in *doctrinam de organo sermonis*, *doctrinam de methodo sermonis*, & *doctrinam de illustratione sermonis*. Partitio *doctrina de organo sermonis*, in *doctrinam de notis rerum*, de *locutione*, & de *scriptione*. Quarum duæ posteriores *Grammaticam* constituunt, ejusque *partitiones sunt*. Partitio *doctrina de notis rerum*, in *Hieroglyphica*, & *Characteres reales*. Partitio secunda *Grammatica*, in *literariam*, & *Philosophantem*. Aggregatio *Poeseos quoad metrum*, ad *doctrinam de locutione*. Aggregatio *doctrina de ciphris*, ad *doctrinam de descriptione*.

CAP. II.

Doctrina de Methodo sermonis, constituitur ut *pars traditive substantiva & principalis*. Nomen ei inditur *prudentia traditive*. Enumerantur
Metho-

PARTITIONES

Methodi genera diversa, & subjunguntur eorum commoda, & incommoda.

CAP. III.

De fundamentis & officio doctrinae de illustratione sermonis, sive Rhetorica. Appendices tres Rhetoricae, quæ ad promptuariam tantummodo pertinent: colores boni & mali, tam simplicis, quam comparati: antitheta rerum: formulae minores orationum.

CAP. IV.

Appendices generales dux traditiva, critica, & pedagogica.

LIBER VII.

CAP. I.

Partitio Ethica, in doctrinam de exemplari, & Georgica animi. Partitio exemplaris (scilicet boni) in bonum simplex, & bonum comparatum. Partitio boni simplicis, in bonum individuale, & bonum communionis.

CAP.

SCIENTIARUM.

CAP. II.

Partitio boni individualis, vel suavitatis, in bonum activum & bonum passivum. Partitio boni passivi, in bonum conservativum, & bonum perfectivum. Partitio boni communionis, in officia generalia, & respectiva.

CAP. III.

Partitio doctrinae de cultura animi, in doctrinam de characteribus animorum, de affectibus. & de remediis, sive curationibus. Appendix doctrinae ejusdem, de congruitate inter bonum animi, & bonum corporis.

LIBER VIII.

CAP. I.

Partitio doctrinae civilis, in doctrinam de conversatione, doctrinam de negotiis, & doctrinam de Imperio, sive Repub.

CAP.

PARTIT. SCIENTIAR.

CAP. II.

Partitio *doctrinae de negotiis*, in *doctrinam de occasionibus sparsis*, & *doctrinam de ambitu vite*. Exemplum *doctrinae de occasionibus sparsis*, ex *parabolis aliquibus Salomonis*. *Præcepta de ambitu vite*.

CAP. III.

Partitiones *doctrinae de Imperio sive Repub.* omittuntur: Tantum aditus fit ad *desiderata duo: Doctrinam de proferendis finibus Imperii*, & *doctrinam de iustitia universali*, sive *de fontibus juris: Exempla utriusque*.

LIBER IX.

CAP. I.

Partitiones *Theologia inspirata* omittuntur: Tantum aditus fit ad *desiderata tria: doctrinam de legitimo usu rationis humane in divinis*, *doctrinam de gradibus unitatis in Civitate Dei*, & *emanationes scripturarum*.

FRAN-

I

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

De dignitate & augmentis
Scientiarum,

LIBER PRIMUS.

SUb Veteri Lege, Rex optime, erant & spontaneæ Oblationes, & quotidiana Sacrificia; Hæc ex rituali cultu, illæ ex piâ Alacritate profectæ. Arbitror equidem, deberi tale quidpiam Regibus à Servis suis; ut scilicet quisque non solum Muneris sui Tributa, sed & Amoris Pignora deferat. Atque in prioribus illis, spero me minimè defuturum; In Posteriori autem genere dubitavi, quid potissimum sumerem: Satiùs autem visum est, hujusmodi aliquid deligere, quod potius ad personæ tuæ Excellentiam, quàm ad Negotia Coronæ spectaret.

Ego sapissimè de Majestate tuâ, ut debeo, cogitans, (missis aliis sive Virtutis, sive Fortunæ tuæ Dotibus) magna profusus afficior admiratione, cum intueor Excellentiam earum in te Virtutum, Facultatumque, quas Philosophi Intellectuales

VO-

vocant: Capacitatem Ingenii tot & tanta complexam, Firmitudinem Memoriz, Prehensionis Velocitatem, Judicii Penetrationem, Elocutionisque Ordinem, simul & Facilitatem. Subit profectò Animum quandoque Dogma illud Platicum, quo asseritur, *Scientiam nihil aliud esse, quàm Reminiscentiam; Animumque naturaliter omnia cognoscere, nativæ luci, quam specus corporis obumbraverat, subinde redditum.* Certè hujus rei (si in quo alio) relucet in Majestate tuâ Exemplum insigne; cui adedò prompta est Mens ad concipiendam Flammam, ubi vel levissima eam excitaverit objecta Occasio, vel minima alienæ Cognitionis scintilla affulserit. Quemadmodum igitur, de Regum sapientissimo, Sacra perhibet Scriptura, *Cor illi fuisse, tanquam Arenam Maris:* cujus quanquam Massa prægandis, Partes tamen minutissimæ; sic Mentis indidit Deus Majestati tuæ crasim planè mirabilem, quæ cum maxima quæque complectatur, minima tamen præhendat, nec patiatur effluere: Cum perdifficile videatur, vel potius impossibile in Naturâ, ut idem Instrumentum, & grandia Opera, & pusilla aptè disponat. Quantum ad Elocutionem tuam, occurrit illud Cornelii Taciti de Augusto Cæsare; *Augusto, inquit, profluens & qua principem virum deceret, eloquentia fuit.* Sanè si rectè rem perpendamus,

mus, omnis Oratio aut laboriosa, aut affectata, aut Imitatrix, quamvis alioquin excellens nescio quid servile olet, nec sui juris est. Tuum autem dicendū genus verè Regium est, profluens tanquàm à Fonte, & nihilominus, sicut Naturæ Ordo postulat, Rivis diductum suis, plenum facilitatis felicitatisque, imitans neminem, nemini imitabile. Atque sicut in Rebus tuis, quæ tam ad Regnum, quàm ad Domum tuam spectant, Virtus videtur cum Fortunâ certare; Mores scilicet optimi cum felici Regimine; Spes tuæ olim patienter & piè cohibitæ, cum faustâ & opportunâ speratorum adptione; Thoris Conjugalis sancta fides, cum fructu Conjugii beato, in Sobole pulcherrimâ; Pia, & Principe Christiano dignissima ad pacem propensio, cum simili vicinorum Principum inclinatione, in idem votum feliciter conspirantium: Sic & in intellectûs tui Dotibus non levior exoritur lis & æmulatio, si eas, quæ à Naturâ ipsâ præbitæ sunt & infusæ, cum instructissima gaza multiplicis Eruditionis, & plurimarum Artium Scientiâ committamus. Neque verò facilè fuerit, Regem aliquem post Christum natum reperire, qui fuerit Majestati tuæ, Literarum Divinarum & Humanarum varietate & culturâ comparandus. Percurrat, qui voluerit, Imperatorum & Regum seriem, & juxta mecum sentiet. Magnum certè quiddam

dam præstare Reges videnter, si delibantes aliorum Ingenia ex compendio sapiant, aut in Cortice Doctrinæ aliquatenus hæreant, aut denique literatos ament, evchantque. At Regem, & Regem natum, veros Eruditionis Fontes haurisse, imò ipsummet Fontem Eruditionis esse, propè abest à Miraculo. Tuæ verò Majestati etiam illud accedit, quod in eodem Pectoris tui Scrinio, Sacræ Literæ cum profanis recondantur, adeo ut cum Hermete illo Trismegisto, triplici gloria insigniaris, Potestate Regis, Illuminatione Sacerdotis, Eruditione Philosophi. Cum igitur alios Reges longè hac laude (proprie quæ tua est) superes, æquum est, ut non solum præsentis Seculi fama, & admiratione, celebretur, aut etiam Historiarum lumine posteritati transmittatur, verum ut solido aliquo in Opere incidatur, quod & Regis Magni potentiam denoter, & Regis tam insigniter Docti Imaginem referat.

Quare (ut ad Inceptum revertar) nulla potior mihi visa est Oblatio, quam Tractatus aliquis eò spectans. Hujus Argumentum duabus constabat Partibus. In priori (quæ levior est, neque tamen ullo modo prætermittenda) de Scientiæ & Literarum per omnia excellentia agendum est; & simul de Merito eorum, qui in iisdem provehendis operam strenue & cum judicio impendunt.

Pe-

Posterior vero Pars (quod Caput rei est) proponet, quid in hoc genere hucusque actum sit, & perfectum; insuper & ea perstringet quæ videntur desiderari, ut quamvis non ausim seponere, aut deligere, tuæ quod præcipuè Majestati commendem, tamen multa & varia repræsentando, Regias tuas Cogitationes excitare possim, ut proprios Pectoris tui Thesaurus excutias, atque inde pro magnanimitate tua, atque sapientia, optima quæque, ad Artium & Scientiarum Terminos proferendos, depromas.

In ipso Vestibulo prioris Partis, ad purgandam viam, & quasi indicendum silentium, quo melius audiantur Testimonia de Dignitate Literarum, absque Oblatatione tacitarum Objectionum, statui primo loco liberare literas opprobriis, & vilipendiis, quibus impetit eas Ignorantia; sed Ignorantia, sub non uno schemate: modo in Theologorum Zelotypia, modo in Politicorum supercilio, modo in ipsorum Literatorum erroribus sese ostentans, & prodens. Audio primos dicentes, Scientiam inter ea esse, quæ parce cauteque admittenda sunt. Scientiæ nimium Appetitum fuisse primum Peccatum, unde Hominis lapsus; hodieque hæere Serpentinum quid in ea, siquidem Ingrediens tumorem inducit; *Scientia inflat*. Salomonem censere: *Faciendi libros nullum*

B

nullum esse finem, multamque lectionem carnis esse afflictionem; & alibi, In multa Sapientia multam esse indignationem; &, Qui auget scientiam, auget & dolorem. D. Paulo monitum esse, Ne decipiamur per inane Philosophiam: Quin & experientia notum esse, doctissimos Viros, Hæreticorum Coryphæos; doctissima Secula, in Atheismum proclivia fuisse; Contemplationem denique Secundarum Causarum, authoritati Primæ Causæ derogare.

Ut igitur Falsitatem hujus Dogmatis, Fundamenta que ejus male jacta aperiamus, cuius vis obvia est, istos non percipere, Scientiam, quæ Lapsus peperit, non fuisse puram illam, primigeniamque Scientiam Naturalem, cujus lumine Homo Animalibus in Paradiso adductis, Nomina ex Natura imposuit; sed superbam illam *Boni & mali*, per quam excutere Deum, sibi que ipse legem figere ambivit. Neque certe vis ulla Scientiæ, quanta quanta sit, inflat mentem, cum nihil implere Animum, nedum distendere possit, præter Deum, Dei que contemplationem. Quare Salomon, de duobus palmariis Inventionis sensibus (Visu atque Auditu) loquens, ait, *Oculum videndo, aurem audiendo non satiari*. Quod si non sit Impletio, sequitur, Continens majus esse Contento. Haud aliter de Scientia ipsa, Animo que humano, (cui Sensus sunt tanquam Emissarii) defi-

definit his verbis, quæ Calendario suo, Ephemeridique, omnium rerum tempora describenti, subnectit, ita concludens; *Omnia Deus condidit, ut unumquodque pulchrum sit in tempore suo. Mundum quoque ipsum indidit Cordi eorum: invenit tamen Homo non potest opus, quod operatus est Deus, ab initio usque ad finem*. Quibus verbis haud obscure innuit, Deum fabricatum esse Animum humanum instar speculi, totius Mundi capacitatem, e jusque non minus sitientem, quam oculum Luminis: neque gestientem solum conspiciere varietates vicissitudinesque Temporum, verum etiam perscrutandi explorandique immotas atque inviolabiles Naturæ Leges & Decreta ambitiosum. Et quamvis innuere videatur, summam illam Naturæ œconomiam (quam appellat *Opus, quod operatur Deus ab initio usque ad finem*) non posse inveniri ab Homine; hoc non detrahit captui humano, sed in impedimenta Doctrinæ rejiciendum; qualia sunt Vitæ brevitates, Studiorum divortia, Scientiarum traditio prava & infida, plurimaque alia incommoda, quibus humana conditio irretitur. Siquidem nullam Universi partem, ab humana disquisitione alienam esse, satis clare alibi docet, inquit, *Spiritus est tanquam lucerna Dei*, qua intima arcana explorat. Quare si tanta sit amplitudo captus humani, manifestum est, nullum esse periculum à

quantitate Scientiæ, ut ut diffusa, ne aut tumore inducat, aut excessum: à qualitate tantum, quæ quantalacumq; sit, si absq; Antidoto sua sumatur, malignum quid habet, atque venenosam, flatuosis symptomatis plenissimum. Hæc Antidotus, sive Aroma, (cujus mixtio temperat Scientiam, eamque saluberrimam efficit) est *Charitas*. Quod etiam priori clausulæ subjungit Apostolus, dicens, *Scientia inflat, charitas autem adificat*. Cui consonum est, quod alibi docet, *Si*, inquit, *linguis loquar Angelorum, vel hominum, charitatem autem non habeam, factus sum velut as resonans, aut cymbalum tinniens*. Non quin eximium quid sit loqui Linguis Angelorum & Hominum, sed quia si legitegetur à Charitate, neque ad commune Humani Generis bonum dirigatur, potius inanem gloriam exhibebit, quam solidum fructum. Censuram quod atinet Salomonis, de excessu legendi scribendique Libros, & cruciatus spiritus è Scientia oriundo; Monitumque etiam Paulinum, *Ne decipiamur per inanem philosophiam*: si recte explicentur ea, optime ostendent veros cancellos, quibus humana scientia circumsepitur, ita tamen ut liberum sit ei, absque omni coarctatione universam rerum naturam amplecti. Sunt enim limites tres. Primus, ne ita felicitatem collocemus in Scientia, ut interim Mortalitatæ nostræ Oblivio subrepat. Secundus,

cundus, ne sic utamur scientia, ut anxietatem pariat, non animi tranquillitatem. Tertius, ne putemus, posse nos, per Naturæ contemplationem, Mysteria Divina assequi. Nam quantum ad primum, optime in eodem Libro alibi se Salomon explicat. *Satis*, inquit, *perspexi, Sapientiam tantum recedere à stultitia, quantum Lucem à Tenebris. Sapientis oculi in capite ejus, stultus in tenebris oberrat; sed simul didici, moriendi necessitatem utrique esse communem*. De secundo certum est, nullam Animi anxietatem, aut perturbationem, oriri è Scientia, nisi tantum per accidens. Omnis enim Scientia, & Admiratio, (quæ est semen Scientiæ) per se jucunda est: cum autem Conclusiones inde deducuntur, quæ obliquè rebus nostris applicatæ, vel infirmos metus gignunt, vel immodicas cupiditates, tum demum nascitur Cruciatu ille, & Perturbatio mentis qua de loquimur: tunc enim Scientia non est amplius *Lumen siccum*, (ut voluit Heraclitus ille obscurus, *Lumen siccum optima anima*) sed fit lumen madidum, atque humoribus Affectuum maceratum. Tertia regula accuratiorem paulò disquisitionem postulat, neque sicco pede prætereunda est. Siquis enim ex Rerum Sensibilibus & Materialium intuitu, tantum Luminis assequi speret, quantum ad patefaciendam Divinam Naturam aut Voluntatem

sufficiet, *na iste decipitur per inanem philosophiam*. Etenim Contemplatio Creaturarum, quantum ad Creaturas ipsas, producit Sententiam; quantum ad Deum, Admirationem tantum; quæ est quasi abrupta Scientia. Ideoque scitissime dixit quidam Platonius: *Sensus humanos solem referre, qui quidem revelat terrestrem globum, cælestem vero & stellas obsignat*. sic sensus referant Naturalia, Divina occludunt. Atque hinc evenit, nonnullos è doctiorum manipulo in hæresin lapsos esse, quum ceratis sensuum alis innixi, ad Divina evolare contenderent. Namque eos, qui autumant, nimiam Scientiam inclinare mentem in Atheismum; Ignorantiamque Secundarum Causarum, Pietati erga primam obstetricari: libenter compellarem Jobi quæstione, *An oporteat mentiri pro Deo, & ejus gratia dolum loqui conveniat, ut ipsi gratificemur?* Liquet enim, Deum nihil operari ordinario in natura, nisi per secundas. Cujus diversum credi si vellent, impostura mera esset, quasi ingratiæ Dei, & nihil aliud, quam Authori veritatis, immundam mendacii hostiam immolare. Quin potius certissimum est, atque experientia comprobatum, leves gustus in philosophia movere fortasse ad Atheismum, sed pleniore haustus ad Religionem reducere. Namque in limine Philosophiæ, cum secundæ causæ, tanquam sensibus proximæ,

inge-

ingerant se Menti Humanæ, Mensque ipsa in illis hæreat, atque commoretur, Oblivio primæ Causæ obrepere possit. Sin quis ulterius pergat, Causarumque Dependentiæ, Seriem, & Concatenationem, atque opera providentiæ intueatur, tunc secundum Poetarum Mythologiam facile credet, Summum Naturalis Catenæ Annulum Pedit Solii Jovis affigi. Ut semel dicam, Nemo male applicatæ sobrietatis moderationisque famam captans, posse nos nimium progredi, in libris five Scripturarum, five Creaturarum, Theologia aut Philosophia, existimet; quinimo excitent se Homines, & infinitos profectus audacter urgeant utrobique & persequantur; caventes tantum, ne Scientia utantur ad tumorem, non ad charitatem, ad ostentationem, non ad usum; & rursus, ne distinctas illas Theologiæ Philosophiæque doctrinas, earumque Latices imperite misceant ac confundant.

Accedamus nunc ad Opprobria, quibus literas aspergunt Politici. Illa ejusmodi sunt: Artes emollire animos, Militarique Gloriæ ineptos reddere: tum in politicis quoque corrumpere Ingenia; quæ vel nimis curiosa efficiunt ex Varietate Lectionis, vel nimis pertinacia ex Rigore Regularum; vel nimis tumida ex Magnitudine Exemplorum; vel nimis extravagantia ex Dissimilitudine Exemplorum: quin saltem utcuque averte-

re & alienare Animos à Negotiis, & Actione, Otii ac Secessus amorem instillantes: dein Rebuspub. inducere Disciplinæ Relaxationem, dum unusquisque promptior est ad Disputandum, quam ad Obtemperandum. Unde Cato Censorius, cum primis Mortalium sapiens, ubi Juventus Romana ad Carneadem Philosophum, qui venerat Romam Legatus, dulcedine atque Majestate Eloquentiæ ejus capta undique conflueret, frequenti Senatu Author fuit, ut expeditis Negotiis, primo quoque tempore dimitterent Hominem, ne Civium Animos inficeret, & fascinaret; & nec opinantibus Morum Consuetudinumque patriarum mutationem induceret. Hoc etiam permovit Virgilium, (dum Studia sua Patriæ existimationi posthaberet) ut Artes Politicas à Literariis segregaret, illas Romanis vendicans, has Græcis relinquens, in versibus illis decantatis;

*Tu regere imperio populos, Romane,
memento,*

Ha tibi erunt artes.

Videmus etiam, Anytum, Socratis Accusatorem, pro crimine ei objecisse, quod vi & veritate Sermonum ac Disputationum suarum, Authoritatem & Reverentiam Legum, Consuetudinumque patriarum, apud Adulescentes imminueret; quodque Artem profiteretur perniciosam, & periculo plenam, quâ

quâ quis instructus, deteriorem causam meliorem faceret, veritatemque ipsam Eloquentiæ apparatu obrueret.

Verum hæ Criminaciones, cæteræque ejusdem fatinæ, potius Personatam Gravitatem præ se ferunt, quam Veritatis Candorem. Testatur enim Experientia, sicut unos atque eosdem Homines, sic una eademque Tempora, & Rerum Bellicarum, & Optimarum Artium gloriâ floruisse. Viros quod attinet, exemplo sit Nobile par Imperatorum, Alexander Magnus, & Julius Cæsar Dictator, alter Aristotelis in Philosophiâ Discipulus, alter Ciceronis in dicendo Rivalis. Aut si quis requirat potius Literatos, qui in claros Imperatores evaserunt, quam Imperatores, qui insigniter docti fuerunt, præsto est Epaminondas Thebanus, aut Xenophon Atheniensis: quorum ille primus fuit, qui fregit potentiam Spartanorum; hic autem primus, qui stravit viam ad eversionem Monarchiæ Persarum. Istud vero Armorum Literarumque quasi Conjugium, clarius adhuc in Temporibus, quam in Personis elucescit, quanto nimirum Seculum Homine Objectum grandius est. Ipsa quippe eademque Tempora, apud Ægyptios, Assyrios, Persas, Græcos, Romanosque, quæ propter Bellicam Virtutem maxime celebrantur, etiam & Literis plurimum fuerunt nobilitata; adeo ut gra-

vissimi Authores Philosophique, & clarissimi Duces atque Imperatores, eodem seculo vixerint. Nec sane aliter fieri potest, quandoquidem ut in Homine Vigor Corporis Animique simul fere maturescunt, nisi quod ille hunc paulo antevertat: sic in Rebuspub. Militaris gloria Literataque (quarum illa Corpori respondet, hæc Animo) aut coæva sunt a, ut se proximè consequuntur.

Jam vero, Eruditionem politicis impedimento esse potius quam adjumento, nil minus probabile. Fatemur omnes, temerarium quiddam esse, Empiricis Medicis Corpus & Valetudinis curam tradere, qui solent pauca quædam Medicamenta, quæ illis videntur Panchresta, venditare, quorum fiduciâ nihil non audent tentare, cum tamen neque Causas Morborum, neque Ægrotorum Habitus, neque Symptomatum Pericula neque veram Sanandi Methodum calleant. Videmus pariter, errare eos, qui ad Causas & Lites suas expediendas abhibent Leguleios, in Practicâ potius, quam in libris Juris versatos, quibus os facile oblitur, si quid novum, aut extra Experimentæ suæ calles tritos occurrat: consimiliter non potest non esse periculosissimum, quoties Summa Rerum Empiricis Consiliaris præcipue mandatur. E contra, vix Exemplum adduci possit Reip. infelici-

ter administratæ, ad clavum sedentibus Viris Eruditis. Quamvis enim in more sit Politicis, Literatos Pedaneorum nomine elevare; Historia tamen *Veritatis Magistra*, in plurimis fidem facit, Pupillares Principes Adultis longè præstitisse, non obstante ætatis incommodo, ea ipsa de causa, quam Politici fugillant, quod scilicet tunc temporis à Pædagogis administratum sit Imperium. Quis ignorat, per decantatum illud *Quinquennium Neronis*, onus rerum incubuisse Senecæ Pædago? *Quin* & *Gordianus Junior* Decennium laudis, *Misitheo* Pædago debuit. Neque infelicis Imperium gessit *Alexander Severus*, dum minor fuit, quo tempore omnia procurabant Mulieres, sed ex consilio Præceptorum. Imo convertimus oculos ad Regimen Pontificium, ac nominatim *Pii Quinti*, vel *Sixti Quinti*, nostro seculo, qui sub initis suis habiti sunt pro Fraterculis rerum imperitis: reperimusque, Acta Papatum ejus generis, magis esse solere memorabilia, quam eorum, qui in negotiis civilibus & Principum Aulis enutriti, ad Papatum ascenderint. Quamvis enim, qui in Literis vitam maximè traduxerunt, minus solettes sint atque versatiles in Occasionibus preusandis, atque accommodandis Rebus; quo spectant ea, quæ ab *Italis Ragioni di Stato* dicuntur, quorum nomen ipsum aversatus est *Pius Quintus*, soli-

tus dicere, *Esse mera malorum Hominum Commenta, qua opponerentur Religioni, & virtutibus Moralibus*: in eo tamen abundè fit compensatio, quod per tutum planumque iter Religionis, Justitiæ, Honestatis, Virtutumque Moralium, promptè atque expeditè, incedant: quam viam qui constanter tenuerint, illis alteris remediis non magis indigebunt, quàm Corpus sanum Medicinâ. Porro autem Curriculum vitæ in uno Homine, suppeditare non potest Exemplorum Copiam, ad regendos eventus vitæ, etiam in uno Homine. Sicut enim interdum fit, ut Nepos, vel Pronepos, Avum vel Proavum magis referat, quàm Patrem: eodem modo haud rarè venit, ut Negotia præsentia magis quadrent cum Exemplis vetustioribus, quàm cum Recentioribus. Postremò unius Ingenium tantum cedit Amplitudini Literarum, quantum privati Reditus Ætario.

Quod si detur, depravationes illas & Impedimenta, quæ à Politicis imputantur literis, aliquid virtum habere & veritatis: attamen simul monendum, Eruditionem in singulis plus Remediis, quàm mali, afferre. Esto enim, Literæ Tacita quadam vi Animum reddunt incertum, atque perplexum; at certè liquidò præcipiunt, quomodo cogitationes sint expediendæ, & quousque sit deliberandum, quando de-

mum

mum statuendum; imò ostendunt, quomodo res interim absque periculo trahi possint, & suspendi. Esto etiam, Animos efficiunt magis pertinaces, & difficiles; at simul docent, quæ Res Demonstrationibus, quæ Conjecturis innituntur; neque minùs Distinctionum & Exceptionum usum, quàm Canonum & Principiorum constantiam proponunt. Esto rursus, se ducunt & detorquent Animos Exemplorum vel imparitate, vel dissimilitudine. Nescio; sed satis novi, eas tam circumstantiarum efficacias, quàm comparisonum errores, & applicationum Cautiones, explicare, adeò ut in universum magis corrigant Animos, quàm corrumpant. Hæc autem Remedia insinuant unde quaque Literæ, magnâ vi, & varietate Exemplorum. Perpendat quis Errores Clementis Septimi, à Guicciardino, qui ei fuit quasi Domesticus, tam luculenter depictos; aut vacillationes Ciceronis, in epistolis ad Atticum, manu propria ad vivum resectas; omninò Inconstantiam, & crebras Consiliorum Mutationes vitabit: Inspiciat Errores Phocionis; Pervicaciam exhorrebit: Fabulam Ixionis legat; & nimias spes, & hujusmodi Fumos ac Nebulas dispellet. Intueatur Catonem Secundum; neque unquam migrabit ad Antipodas, & contraria præsentis Seculò vestigia figet.

Jam qui putant Literas Desidiæ Amicæ esse,

esse, Otiique & Secessus dulcedine perfundere Animum, mirum præstabant, si quæ assuefaciunt Mentem perpetuæ Agitationi, Socordix Patronas ostendant: cum contrâ verè affirmari possit, inter omnia Hominum genera, nullum Negotia amare propter ipsa Negotia, præter Literatum. Alii enim Res, & Negotia diligunt Quæstus gratiâ, ut Conductitii opus propter mercedem: Alii Honoris ergo; etenim dum res gerunt, vivunt in oculis Hominum, existimationique suæ inserviunt, alioqui evanituræ: Alii propter Potentiam, & Fortunæ prærogativam, ut Amicos remunerare, Inimicos ulcisci possint: Alii ut Facultatem aliquam suam, quam adamant, exerceant, ac sibi ipsis hoc nomine sæpius gratulentur, & arrideant: Alii denique ut alios suos Fines consequantur. Aded ut, quod de Gloriosis dici solet, eorum Fortunam sitam esse in spectantium Oculis, sic hujusmodi Hominum Diligentia & Strenuitas hoc videretur agere, aut ut alii plaudant, aut ut ipsi intra se gestiant. Soli Literati Negotiis & Occupationibus delectantur, tanquam Actionibus Naturæ consentaneis, & non minus salubribus Animo, quam Exercitatio est Corpori, ipsam Rem, non Emolumentum intuentes: ita ut omnium minime sint defatigabiles, si modò res sit hujusmodi, ut Animum pro dignitate ejus

im-

impleat, & detineat. Quod si reperiantur interdum nonnulli: in legendo strenui, in agendo cessatores, non hoc à Literis ortum habet, sed ab imbecillitate, & mollitie quadam Corporis, Animive; quales notat Seneca. *Quidam*, inquit, *tam sunt umbratiles, ut putent in turbido esse, quicquid in luce est.* Uluvenire poterit fortasse, ut hujusmodi ingenii sibi conscii, se dent Literis; Eruditio autem ipsa, hujusmodi Ingenia minime indit, aut progignit. Quod si quis illud nihilominus mordicus teneat, Literas nimium absumere temporis, quod alias rectius impendi possit; ajo, neminem adeo distringi negotiis, quin habeat sua Otii intervalla, donec Agendi Vices atque Æstus ressuant, nisi aut admodum hebes sit in expediendis Negotiis, aut parum cum dignitate ambitiosus in Negotiis cujuscunque generis captandis. Restat igitur quærendum, qua in re, & quomodo, has subsecivas horas collocare oporteat; Studiis an Voluptatibus, Genio an Ingenio indulgendum? Sicut recte respondit Demosthenes Æschini, homini voluptatibus dedito. qui cum per contumeliam objecisset, *Orationes ejus lucernam olere: Pol*, inquit, *multum interest inter ea, quæ ego ac tu ad lucernam facimus.* Quare ne utiquam metuendum, ne Literæ eliminent Negotia; quin potius vindicant animum ab Otio, & Voluptate, quæ aliàs sensim, ad utriusque

triusque damnum, & Negotiorum, & Literarum, subintrare solent.

Dein, quod oggerunt, Literas Reverentiam Legum atque Imperii convellere, calumniam mera est, ne probabiliter ad criminandum inducta. Nam qui *cacam obedientiam* fortius obligare contenderit, quam *Officium oculatum*, una opera asserat, cœcum manu ductum certius incedere, quam qui Luce & Oculis utitur. Imo citra omnem controversiam, Artes emolliunt mores, teneros reddunt, sequaces, cereos, & ad Mandata Imperii ductiles, Ignorantia contra, contumaces, refractarios, seditiosos. Quod ex historia clarissime patet, quandoquidem tempora maxime indocta, inculta, barbara, tumultibus, seditionibus, mutationibusque maxime obnoxia fuerint.

De Catonis Censoris iudicio, hoc dictum esto, meritissimas eum blasphemiam in Literas luisse pœnas, cum septuagenario major, quasi repuerascens, Græcam Linguam cupidissime addisceret. Ex quo liquet, priorem illam censuram Græcæ Literaturæ, ex Affectata potius gravitate, quam quod ita penitus sentiret, fluxisse. Ad Virgiliū vero Camina quod attinet, utrunque illi libitum Universo Mundo insultare, Romanis asserendo Artes Imperandi, cæteras tanquam Populares aliis relinquendo; in hoc tamen manifesto tenetur, Romanos nunquam Imperii

Fasti-

Fastigium conscendisse, donec ad Artium Culmen simul pervenissent. Namque duobus primis Cæsaribus, viris imperandi peritissimis, contemporanei erant Optimus Poëta ille ipse Virgilius Maro, Optimus Historicus Titus Livius, Optimus Antiquarius Marcus Varro, Optimus aut Optimo proximus Orator Marcus Cicero; Principes certe, ex omni memoria in sua quique Facultate. Postremo, quantum ad Socratis Accusationem, id dico tantum; Recordemur temporum, quibus intentata est; nimirum sub Triginta Tyrannis, Mortalium omnium crudelissimis, sceleratissimis, Imperioque indignissimis. Qui Rerum & Temporum Orbis postquam circumactus esset, Socrates ille (flagitiosus scilicet) Heroibus annumeratus est, & memoria ejus omnibus tam Divinis, quam Humanis Honoribus cumulata: quin disputationes ejus tanquam Corruptrices Morum prius habitæ, pro præsentissimis Mentis Morumque Antidotis ab omni Posteritate celebrabantur. Atque hæc sufficient ad respondendum Politicis, qui superciliosa severitate, aut fucata gravitate, ausi sunt literas inceslere contumeliis; quæ tamen confutatio impræsentiarum, nisi quod nesciamus an ad posteros permanaturi sint labores nostri, minus necessaria videatur; cum Aspectus, & Favor duorum literatissimorum Principum, Elisabethæ Reginae, & Maje-

Majestatis tuæ, tanquam Castoris & Pollucis, *Lucidorum Siderum*, tantum apud nos in Britannia Literis amorem reverentiamque cociliaverint.

Nunc ad tertium Vituperationum genus pervenimus, quod à Literatis ipsis in Literas redundat, altiusque cæteris solet hærare. Eæ vel à Fortuna, vel à Moribus; vel à Studiis ipsorum Originem ducunt. Quarum prima extra potestatem ipsorum est, secunda extra rem; ut tertia sola proprie in disquisitionem venire videatur. Quia tamen, non tam de vero Rerum Pondere, quam de Vulgi æstimatione, sermo instituendus est, haud abs re fuerit, etiam de alteris duabus pauca quædam innuere.

Quapropter dignitatis laminationes, & quasi Dehonestamenta, quæ à Literatorum Fortuna Literis imponuntur, sumuntur aut à paupertate & inopia ipsorum, aut à Vitæ genere obscuro & umbratili; aut ab occupationum, in quibus versantur, subiecto non admodum nobili.

Quantum ad paupertatem pertinet, quodque frequenter usaveniat, ut literati inopes sint, & tenui plerunque origine, neque tam propere ditescant, ac alii, qui quæstui solum inhiant: consultum foret, hunc locum, de laude paupertatis, fratribus mendicantibus (pace eorum dixerim) exornandum tradere; quibus Machiavel-

lus

lus non parum tribuebat, cum diceret, *Iam dudum actum esset de regno sacerdotum, nisi reverentia erga fratres ac Monachos, Episcoporum luxum & excessum compensasset.* Pariter dicat quis, felicitatem & magnificentiam Principum & nobilium, jam olim recidere potuisse in Barbariem, & sordes, nisi deberent literatis isti pauperibus civilis vitæ culturam & decus. Sed missis his laudum aucupiis, notatu dignum est, quam sacra atque veneranda res, per aliquot apud Romanos secula, paupertas ipsa habita fuerit; quæ tamen Respubl. nihil trahebat ex Paradoxis. Sic enim præfatur T. Livius: *Aut me amor negotii suscepti fallit, aut nulla unquam Resp. nec major, nec sanctior, nec bonis exemplis duxior fuit, nec in quam tam seræ avaritia luxuriaque immigraverint, nec ubi tantus ac tamdiu paupertati ac parsimonia honos fuerit.* Quin etiam postquam Roma jam degenerasset, legimus, cum Cæsar Dictator collapsam Remp. instauraturum se profiteretur, quendam ex amicis ejus promississe sententiam, nihil tam expeditum esse ad id, quod ageret, quam si divitiarum honos quoquo modo tolleretur. *Verum (inquit) hæc, & omnia mala, pariter cum honore pecunia desinent, si neque magistratus, neque alia vulgo cupienda, venalia erunt.* Denique quemadmodum vere dictum est, *Ruborem esse colorem virtutis*, licet quandoque

oria-

oriatur ex culpa; ita recte statuas, paupertatem esse virtutis fortunam, quamvis interdum à luxu & incuria accersatur. Salomonis certe hæc est sententia, *Qui festinat ad divitias, non erit insons: & præceptum, Veritatem eme, & nolle vendere similiter scientiam & prudentiam*; quasi æquum iudicet, opes impendendas, ut doctrina pareatur; non doctrinam eo vertendam, ut opes congerantur.

Quid attinet dicere, de vita illa privata & obscura, quam literatis obijciunt? Adeo tritum Thema est, atque ab omnibus jactatum, otium, & secessum (modo absint desidia & luxus) præponere vitæ forensi, & occupatæ, propter securitatem, libertatem, dulcedinem, dignitatem, aut saltem ab indignitatibus immunitatem, ut nemo tractet nunc locum quin bene tractet: ita humanis conceptibus in experiendo, & consensibus in approbando consonat. Hoc tantum adjiciam, eruditos, latentes in Rebuspub. & sub oculis hominum minime degentes, similes esse imaginibus Cassii & Bruti, de quibus, in elatione Junia non gestatis, cum aliæ plurimæ ducebantur, Tacitus, *Eo ipso, inquit, præfulgebant, quod non visebantur.*

De occupationum, quæ literatis committuntur, vilitate, illud occurrit, quod demandetur iisdem puerorum ac juniorum

rum institutio, cujus ætatis contemptus in M. gistros ipsos redundat. Cæterum, quam injusta sit hæc obtrectatio, si non ex vulgi opinione, sed ex sano judicio res perpendatur, inde licet æstimare, quod diligentiores sint omnes, in imbuenda testa recenti, quam veteri; magisque solliciti sint, qualem admoveant terram teneræ plantæ, quam adultæ: unde liquet, præcipuam curam, circa rerum & corporum initia versari. Rabbini, si placet, porrigite autem, *Iuvenes vestri visiones videbunt, & senes somniabunt somnia.* Ex hoc textu colligunt, juventutem esse ætatem digniorem; quanto nimirum revelatio accedat clarior per visiones, quam per somnia. Illud vero notatu omnino dignum, quod licet pædagogi, velut Simia Tyrannidis, scenæ sint ludibria, & temporum incuria in delectu ipsorum veluti obdormierit, verus tamen querela sit, inde usque ab optimis & prudentissimis seculis deducta, Resp. circa leges quidem nimium fatagere, circa educationem indiligentes esse. Quæ nobilissima pars præcæ disciplinæ, revocata est aliquatenus quasi postliminio in Jesuitarum Collegiis; quorum cum intueor industriam solertiamque, tam in doctrina excolenda, quam in moribus informandis, illud occurrit Agesilai de Pharnabazo, *Talis cum sis, utinam noster esses.* Atque hæcenus de opprobriis è literato-

teratorum fortuna & conditione desumptis.

Quod ad literatorum mores, res est ista, potius ad personas, quam ad studia spectans. Reperiuntur procul dubio inter eos, quemadmodum in omnibus vitæ ordinibus & generibus, tam mali, quam boni; neque propterea non verum est, (quod asseritur,) *abire studia in mores*; atque literas, nisi incidant in ingenia admodum depravata, corrigere profluxuram, & mutare in melius.

Veruntamen diligenter mihi atque ingenue rem æstimanti, nullum occurrit dedecus, literis, ex literatorum moribus, quantum sunt literati, adhærens: nisi forte hoc vitio vertatur, (cujus Demosthenes, Cicero, Cato secundus, Seneca, pluresque alii insinulantur) quod cum plerunque tempora, de quibus leguntur, illis, in quibus vivunt, & quæ præcipiuntur, illis, quæ aguntur, meliora sint; ultra quam par est contendant, morum corruptelas ad præceptorum & dogmatum honestatem retrahere, & priscæ severitatis mores temporibus dissolutis imponere: De quo tamen abunde propriis fontibus admoneri possunt. Solon enim interrogatus, an optimas civibus suis dedisset leges? *Optimas*, inquit, *ex illis, quas ipsi voluissent accipere*. Ita Plato, videns corruptiores suorum civium mores, quam ut ipse

ipse ferre posset, ab omni publico munere abstinuit, dicens, *Sic cum patria agendum esse, ut cum parentibus; hoc est, suavis, non violentia, obtestando, non contestando*. Atque hoc ipsum cavet ille, qui à Consiliis Cæsari, *Non*, inquit, *ad vetera instituta revocamus, quæ jam pridem corruptis moribus ludibria sunt*. Cicero etiam erroris arguit Catonem secundum, Attico suo scribens: *Cato optime sentit, sed nocet interdum Reip. loquitur enim, tanquam in Repub. Platonis, non tanquam in face Romuli*. Idem Cicero molli interpretatione excusat Philosophorum dicta, & decreta duriora: *Isti*, inquit, *ipsi præceptores & magistri, videntur fines officiorum paulo longius, quam natura vellet, protulisse, ut cum ad ultimum animo contendissemus, ibi tamen, ubi oportet, consisteremus*. Ipsemet tamen potuit dicere, *Monitis sum minor ipse meis*: quippe qui in eundem lapidem ipse, licet non tam graviter, impegit. Aliud, quod etuditis non immerito fortasse objicitur vitium, hujusmodi est, quod honori, aut emolumento patriarum suarum, aut dominiorum, proprias fortunas, aut præsidia postposuerint. Sic enim Demosthenes Atheniensibus suis, *Mea*, inquit, *consilia si recte attendatis, non sunt ejus generis, per quæ ego inter vos magnus, vos inter Græcos despectus sitis; sed talia, ut mihi sæpenumero, ea haud tutum sit dare, vobis autem semper utile amplecti*.

plecti. Haud aliter Seneca, postquam quinquennium illud Neronis, æternæ eruditorum magistrorum consecrasset gloriæ, dominum suum, omnibus jam flagitiis inquinatissimum, libere atque fidenter monere non destitit, magno suo periculo, ac postremo præcipitio. Neq; aliter potest se habere res: siquidem humanam mentem doctrina imbuuit vero sensu fragilitatis suæ, instabilitatis fortunæ, dignitatis animæ, & muneris sui, quarum rerum memores, nullo modo sibi persuadere possunt, fortunæ propriæ amplitudinem, tanquam præcipuum sibi bonorum finem statui posse. Quare vivunt, tanquam rationem reddituri Deo, & Dominis post Deum, sive Regibus, sive Rebusp. hac formula, *Ecce tibi lucrifeci*, non autem illa, *Ecce mihi lucrifeci*. At politicorum turba, quorum mentes in doctrina officiorum, & in contemplatione boni universalis, non sunt institutæ, & confirmatæ, omnia ad se referunt; gerentes se pro centro mundi, ac si omnes linæ in se, suisque fortunis, debeant concurrere; de Reipub. Navi, licet tempestatibus jactata, neutiquam solliciti, modo ipsis in scapha rerum suarum receptus detur & effugium. At contra, qui officiorum pondera, & Philantix limites didicerunt, munia sua, stationesque, licet cum periculo, tuentur. Quod si forte incolumes permaneant, in seditionibus, & rerum mutationibus, non id arti-

artibus, aut versatili ingenio, sed reverentiæ, quam probitas etiam ab hostibus extorquet, tribuendum. Cæterum, quod attinet ad fidei constantiam, & officiorum religionem, quas certe animis hominum inserit eruditio, utcunque eæ quandoque à fortuna multentur, aut ex male sanis politicorum principiis condemnentur, tamen palam scilicet apud omnes laudem referent, ut in hac re, longa defensione non sit opus.

Aliud vitium literatis familiare, quod facilius excusari potest, quam negari, illud nimirum, quod non facile se applicent, & accommodent erga personas, quibus cum negotiantur, aut vivunt. Qui defectus è duabus oritur causis: Prima est animi ipsius magnitudo, propter quam ægre se demittere possunt ad observantiam unius alicujus hominis. Amantis verba sunt, non sapientis, *Satis magnum alteri theatrum sumus*. Neque tamen inficias ibo, illum, qui aciem animi, instar oculi, non possit æque contrahere, ac dilatare, insigni facultate ad res gerendas esse orbatum. Secunda vero causa est probitas morum & simplicitas; quæ tamen delectum judicii, non defectum, in illis arguit. Veri enim, & legitimi observantiæ erga aliquam personam limites, non ultra porrigunt se, quam ita nosse illius mores, ut absque offensione cum eo versari, eumque consilio, si opus sit, juvare, nobisque interim ipsis in

misere, *Hecubam in Helenam, Faustinam in Lucretiam*, (ut ait Du-Barras) transformantes. Neque vero nimis laudo morem illum receptum, libros patronis nuncupandi; cum libri, præsertim qui hoc nomine dignandi, in veritatis tantum & rationis clientelam se debeant. Melius veteres, qui non aliis, quam amicis, atque æqualibus, scripta sua dicare solebant, aut etiam nomina ejusmodi amicorum tractatibus suis imponere: quod si forte Regibus, aut magnatibus opus nuncuparent, tum demum hoc factum est, cum argumentum libri personæ tali conveniret. Hæc autem, & similia, reprehensionem potius merentur, quam defensionem.

Neque hoc dico, quasi literatos culpem, si ab beatis & potentes viros quandoque se applicent: recte enim Diogenes cuidam cum irisione roganti, *Qui fieret, quod philosophi divites sectarentur, non divites philosophos?* respondit, non sine motu, *Hoc ideo fieri, quod philosophi, quibus rebus indigeant, probe intelligant, divites non item.* Huic affine est illud Aristippi, cui nescio quid petenti cum non attenderet Dionysius, ille adorantis more abjecit se ad pedes ejus; qui tum demum auscultans petitioni annuit: Sed paulo post, quidam dignitatis philosophiæ assertor, increpuit Aristippum, quod demittendo se ad pedes Tyranni pro tantilla re philosophiam

phiam ipsam contumelia affecisset: cui ille, *Suam id culpam non fuisse, respondit, sed Dionysii, qui aures gestaret in pedibus.* Quin prudens ille, non pusillanimis habitus est, qui in disputatione quadam cum Hadriano Cæsare vinci se passus est, excusans factum. *Quod æquum esset ei cedere, qui triginta imperaret Legionibus.* Atque propterea non sunt damnandi viri docti, ubi, cum res postulat, aliquid de gravitate sua remittant, sive imperante necessitate, sive impetrante occasione; quod quamvis humile videatur atque servile primo intuitu, tamen verius rem æstimanti, censebuntur non personæ, sed temporis ipsi servire.

Pergamus nunc ad errores, atque inania, quæ in studiis ipsis virorum doctorum interveniunt, iisque se immiscent; id quod præcipue & proprie spectat ad præsens argumentum. Quia in re non est instituti nostri erroribus ipsis patrocinari, sed per eorum censuram & secretionem, excutere quod sanum & solidum est, atque à calumnia vindicare. Videmus enim, in more, præsertim apud invidos, esse, propter ea, quæ depravata sunt, etiam ea, quæ impolluta, & in statu suo manserunt, sugillare; quemadmodum Ethnici in primitiva Ecclesia, Christianos hæreticorum vitiis aspergere solebant. Neque tamen consilium est mihi, examen aliquod accuratius instituere, de erroribus, &

impedimentis literarum, quæ interiora, & à captu vulgi remotiora; sed de illis tantum verba facere, quæ cadunt sub communi, & populari observatione, & nota, aut saltem ab ea non longe recedunt.

Quare tria præcipue deprehendo vana & inania in literis, quæ ansas præcipue præbuerunt ad obrectandum. Eas enim res pro vanis ducimus, quæ aut falsæ sunt, aut frivollæ; in quibus scilicet, aut veritas deficit, aut usus: Illos etiam homines vanos & leves existimamus, qui aut ad falsa creduli, aut in rebus exigui usus curiosi. Curiositas autem; aut in rebus ipsis versatur, aut in verbis; quando nimirum, aut in rebus inani- bus opera infumitur, aut circa verborum delicias nimium insudatur. Quocirca, non certæ magis experientiæ, quam rectæ etiam rationi consonum videtur, ut tres ponantur doctrinarum intemperies. Prima est doctrina phantastica, secunda doctrina litigiosa, tertia doctrina fucata & mollis: vel sic; vanæ imaginationes, vanæ altercationes, vanæ affectationes. Ac quidem ordiatur ab ultima.

Intemperies ista, in luxurie quadam orationis sita, (licet olim per vices in pretio habita fuerit) circa Lutheri tempora miris modis invaluit. In causa præcipue fuit, quod fervor & efficacia concionum tunc temporis, ad populum demulcendum & allicien- dum

dum maxime vigeat: Illa autem populare genus orationis poscebant. Accedebat odium & contemptus, illis ipsis temporibus, ortus erga Scholasticos, qui stylo & scribendi genere utebantur valde diverso, verba licenter admodum eudentes nova & horrida, de orationis ornatu & elegantia parum solliciti, dum modo circuitionem evitarent, & sensus ac conceptus suos acute exprimerent; atque hinc factum est, ut paulo postea, major apud plurimos cœperit haberi verborum cura quam rerum; plerisque magis comptam phrasim, teretem periodum, clausularum rythmos, troporum stellulas; quam pondus rerum, rationum nervos, inventionis acumen, aut iudicii limam affectantibus. Tum demum floruit Oforii Lustani Episcopi luxurians & diluta oratio. Tunc Sturmius in Cicerone Oratore & Hermogene Rhetore infinitam & anxiam operam consumpsit. Tunc Carrus & Ascamus apud nos, prælectionibus & scriptis suis Ciceronem & Demosthenem usque ad cœlum evehentes, Juvenes ad politum hoc & florens doctrinæ genus invitarunt. Tunc Erasmus arripuit ansam introducendi ridiculam illam Echo, *Decem annos consumpsi in legendo Cicerone*: cui Echo respondit, *one, asine*. Scholasticorum vero doctrina despectui prorsus haberi cœpit, tanquam aspera & barbara: Denique ut semel dicam, præcipua

cupiæ illorum temporum inclinatio, & studium, potius ad Copiam, quam ad pondus deflexit.

Hic itaque cernere est primam literarum intemperiem, quum, ut diximus, verbis studetur, non rebus: cujus etsi è citimis tantum temporibus protulerim exempla, tamen secundum majus & minus, & olim placuerunt ejus generis ineptiæ, & deinceps placebunt. Jam vero fieri non potest, quin hoc ipsum multum faciat ad doctrinæ existimationem minuendam & elevandam, etiam apud vulgus imperitum, cum videant doctorum scripta, tanquam primam literam diplomatis, quæ quamvis variis calami ductibus, & flosculis variegata sit, litera tamen est unica. Ac mihi sane videtur perapposita hujusce vanitatis adumbratio, & quasi Emblemata, Pigmaleonis illa insania: quid enim aliud sunt verba, quam imagines rerum, ut nisi rationum vigore animata sint, adamare illa idem sit, ac statuam deperire?

Neque tamen temere damnandum est, si quis philosophiæ obscura, & aspera, verborum splendore illustret & expoliat: Hujus enim rei magna adsunt exempla in Xenophonte, Cicerone, Seneca, Plutarcho, ipsoque etiam Platone: nec minor est utilitas. Quamvis enim diligentem veri cognitionem, atque acre studium philosophiæ, res hæc nonnihil impediatur, quoniam præpropere men-

mentem confopit, atque ulterioris disquisitionis sitim & ardorem restinguit; si quis tamen doctrinam ad usus civiles adhibeat, (sermocinandi videlicet, consulendi, suadendi, argumentandi, & similia) omnia, quæ cupiat, præparata & adornata in hujusmodi authoribus reperiet. Veruntamen hujusce rei excessus adeo juste contemnitur, ut quemadmodum Hercules, cum videret in templo statuam Adonidis (Veneris deliciarum) indignabundus dixit, *Nil sacri es*; ita omnes Herculei literarum pugiles, id est, laboriosi atque constantes indagatores veritatis, hujusmodi delicias & lauticias, tanquam nil divini spirantes, facile spreverint.

Paulo sanius est aliud styli genus, neque tamen ipsum omnino vanitatis expertus, quod copiæ illi, & luxuriæ orationis, tempore fere succedit. Illud totum in eo est, ut verba sint aculeata, sententiæ concisæ, oratio denique potius versa, quam fusâ: quo fit, ut omnia per hujusmodi artificium, magis ingeniosa videantur, quam revera sint. Tale invenitur in Seneca effusus, in Tacito & Plinio secundo moderatus; atque nostri temporis auribus cœpit esse non ita pridem accommodatum. Verum hoc ipsum mediocribus ingeniis gratum esse solet, adeo ut dignitatem quandam litteris conciliet, attamen à judiciis magis limatis merito fastiditur, & poni possit pro intemperie quâdam

doctrinæ, cum sit verborum etiam, & eorum concinnitatis aucupium quoddam. Atq; hæc de prima literarum intemperie dicta sunt.

Sequitur ea intemperies in rebus ipsis, quam posuimus mediam, & *litigiosa subtilitatis* nomine designavimus. Estque illa, de qua modo diximus, aliquanto deterior. Ut enim rerum dignitas verborum cultui præcellit, sic è contrario odiosior est vanitas in rebus, quam in verbis. Qua in re, increpatio illa Paulina, non magis ad suam ætatem referri, quam ad sequentia tempora deduci potest; neque Theologiam tantum, sed etiam omnes scientias respicere videtur. *De vita prophanas vocum novitates, & oppositiones falsi nominis scientia.* His enim verbis duo signa indiciaque scientiæ suspectæ atque ementitæ proponit. Primum est, *vocum novitas, & insolentia*; Alterum, *rigor dogmatum, qui necessario oppositionem, & dein altercationes, quæstionesque, inducit.* Certe quemadmodum complura corpora naturalia, dum valent integra, corrumpuntur sæpius, & abeunt in vermes; eodem modo sana & solida rerum cognitio sæpe numero putrescit, & solvitur in subtiles, vanas, insalubres, & (si ita loqui licet) *vermiculatas quæstiones*, quæ motu quodam & vivacitate nonnulla præditæ videntur, sed putidæ sunt, & nullius usus. Hoc genus doctrinæ minus sanæ & se ipsam corrumpen-

tis,

tis, invaluit præcipue apud multos ex Scholasticis, qui summo otio abundantes, atque ingenio acres, lectione autem impares (quippe quorum mentes conclusæ essent in paucorum authorum, præcipue Aristotelis dictatoris sui scriptis, non minus quam corpora ipsorum in cœnobiorum cellis) historiam vero & naturæ & temporis maxima ex parte ignorantes; ex non magno materiæ stamine, sed maxima spiritus, quasi radii, agitatione, operosissimas telas, quæ in libris eorum extant, confecerunt. Etenim, mens humana, si agat in materiam, naturam rerum, & opera Dei contemplando, pro modo materiæ operatur, atque ab eadem determinatur; si ipsa in se vertatur, (tanquam aranea texens telam) tum demum interminata est, & parit certe telas quasdam doctrinæ, tenuitate fili operisque admirabiles, sed quoad usum frivolas, & inanes.

Hæc inutilis subtilitas sive curiositas duplex est: & spectatur aut in materia ipsa: qualis est inanis speculatio, sive controversia, cuius generis reperiuntur, & in Theol. & in Phil. haud paucæ: aut in modo, & methodo tractandi; hæc apud scholasticos fere talis erat. Super unaquaque re proposita formabant objectiones; deinde objectionum illarum solutiones, quæ solutiones ut plurimum distinctiones tantum erant, cum tamen scientiarum omnium robur, instar fascis

C 6

illius

illius senis, non in singulis bacillis, sed in omnibus vinculo conjunctis consistat. Etenim symmetria scientiæ, singulis scilicet partibus se invicem sustentibus, est, & esse debet, vera atque expedita ratio refellendi objectiones minorum gentium: Contra, si singula axiomata, tanquam baculos fascis seorsum extrahas, facile erit ea infirmare, & pro libito, aut flectere, aut frangere; ut quod de Seneca dictum erat, *verborum minutis rerum frangit pondera*; vere de scholasticis usurpari possit, *questionum minutis scientiarum frangunt robur*. Num non in aula spatiosa consultius foret, unum accendere cereum, aut lychnuchum suspendere, variis luminibus instructum, quo omnia simul perlustrentur, quam in singulos quaquaversus exiguam circumferre lucernam? Atqui non absimilis est eorum ratio, qui non tam veritatem perspicuis argumentis, autoritatibus, exemplis illustrantur; quam in hoc solum incumbunt, ut minutos quosque serupulos eximant, & captiunculas expedian, & dubitationes solvant; hoc pacto questionem ex questione gignentes; quemadmodum fit in superiorum similitudine, ut lucerna in unum aliquem locum delata, alios circumquaque destituat, & obscurat. Adeo ut Scyllæ fabula ad vivum exprimat hoc genus philosophiæ; cujus os & pectus virginem formosam

mosam præferebant, infra vero fuisse ajunt
*Candida succinctam latrantibus inguina
monstris.*

Sic generalia quædam apud Scholasticos venias, quæ pulchra sunt dictu, & non perperam inventa: ubi autem ventum fuerit ad distinctiones, decisionesque, pro sæcundo utero ad vitæ humanæ commoda, in portentosas & latrantes questiones desinunt. Itaque minime mirum, si hoc genus doctrinæ, etiam apud vulgus hominum contemptui obnoxium fuerit, qui fere solent veritatem propter controversias circa eam motas aspernari, atque existimare, eos errare omnes, qui nunquam inter se conveniant; cumque videant doctos homines inter se digladiari de rebus nullius momenti, facile illud Dionysii Syracusani arripiunt, *Verba ista sunt senum otiosorum*. Nihilominus certissimum est, si modo scholastici ad inexplebilem fitum veritatis, & continuam agitationem ingenii, varietatem & multipliciter lectionis & contemplationum adjuxissent, insignia profecto illi extitissent lumina, omnesque artes & scientias mirifice provexissent. Hactenus de secunda literarum intemperie.

Ad tertiam quod attinet, quæ ad falsitatem & mendacium spectat; una hæc omnium turpissima est, quippe quæ ipsam naturam, animamque destruit scientiæ; quæ
nihil

nihil aliud est, quam veritatis imago. Nam veritas essendi, & veritas cognoscendi, idem sunt; nec plus à se invicem differunt, quam radius directus, & reflexus. Hoc vitium itaque duplex, vel potius duplicatum est, impostura & credulitas; hæc decipitur, illa decipit. Quæ licet videantur discrepantis naturæ, altera quæ à calliditate quadam, altera à simplicitate profecta, plerunque tamen coëunt. Ut enim in carmine habetur,

Percontatorem fugito; nam garrulus idem est.

innuendo, qui curiosus est, eundem esse & futilem: pariter fit, ut qui facile credat, idem libenter decipiat. Quemadmodum quoque fieri videmus in fama, rumoribus; ut qui cito iisdem fidem habeat, pari facilitate eos auxerit. quod Tacitus prudenter innuit his verbis, *singunt simul, creduntque.* adeo finitimæ sunt, voluntas fallendi, & facilitas credendi.

Hæc credendi recipiendique omnia (licet levi autoritate munita) facilitas, duorum generum est pro ratione subjectæ materiæ: aut enim creditur narrationi, sive facti, (ut loquuntur Jurisconsulti) aut dogmati. In priori genere videmus, quanto dignitatis detrimento hic error affecerit ex Ecclesiasticis historiis nonnullas; quæ nimis faciles se præbuerunt, in prodendis transcribendisque miraculis, à martyribus, erem-

mitis,

mitis, anachoretis, & aliis sanctis viris, atque ab eorum reliquiis, sepulchris, sacellis, imaginibus, editis. Eodem modo, in naturali historia videmus multa temere, ac parum cum delectu aut iudicio recepta, & descripta; ut liquet ex scriptis Plinii, Cardani, Alberti, & plurimorum ex Arabibus, quæ commentitiis & fabulosis narrationibus passim scatent, iisque non solum incertis, & nequam probatis, sed perspicue falsis, & manifesto convictis: ingenti Philosophiæ naturalis dedecore, apud homines graves, & sobrios. In quo sane elucescit Aristotelis sapientia, & integritas; qui, cum diligentem scripserit atque accuratam historiam animalium, tam parce ficta aut fabulosa admiscuerit: quin potius *auditiones admirandas*, quas memoratu dignas iudicavit, in unum commentariolum coniecit: prudenter perpendens, perspicue vera (quæ tanquam basis experientiæ solida, Philosophiæ & scientiis substerni possint) haud temere esse cum rebus suspectæ fidei miscenda: & rursus etiam rara, atque insolita, quæ plerisque incredibilia videntur, non omnino esse suppressimenda, neque memoriæ posteriorum deneganda.

At illa altera credulitas, quæ non historiæ, aut narrationibus, sed artibus & opinionibus tribuitur, duplex est: aut cum artibus ipsis, aut cum authoribus in arte nimium credi-

credimus. Artes ipsæ, quæ plus habent ex phantasia, & fide, quam ex ratione, & demonstrationibus, sunt præcipue tres, *Astrologia, Naturalis Magia, & Alchymia*; quarum tamen fines non sunt ignobiles. Profiteretur enim Astrologia superiorum in inferiora influxum & dominatum recludere. Magia sibi proponit naturalem Philosophiam à varietate speculationum ad magnitudinem operum revocare. Chymica in se suscipit, partes rerum Heterogeneas, quæ in corporibus naturalibus latent & implicantur, separare & extrahere: corporaque ipsa, inquinata depurare, impedita liberare, immatura perficere. Sed viæ, atque rationes, quæ ducere putantur ad hos fines, tam in Theoria illarum artium, quam in praxi, erroris & nugarum plenæ sunt. Neque adeo traditio ipsarum, ut plurimum, candida est, sed artificis & latebris minuta. Chymicæ tamen hoc certe debetur, quod vere comparari possit agricolæ apud Æsopum, qui è vita exiturus, dixit filiis, *Se illis vim magnam auri in vinea, nec satis meminisse quo loco defossam, reliquisse*: qui cum vineam diligenter ligonibus ubique invertissent, aurum quidem repererunt nullum, sed tamen vindemiam insequentis anni, propter solutionem circa radices vitium, tulerunt longe uberrimam. Circa aurum conficiendum, haud paucis nobilibus inventis, & experimentis,

mentis, tum ad referendam naturam, tum ad usum vitæ apprime idoneis, quasi facem accenderunt.

Illa autem credulitas, quæ certos scientiarum authores, dictatoria quadam potestate munivit, ut edicant, non senatoria, ut consulant, ingens damnum scientiis intulit, tantquam præcipua causa, quæ tantopere illas affixit & depressit, ut absque insigni aliquo augmento exangues jacerent. Hinc nempe factum est, ut in artibus Mechanicis, primi inventores pauca excogitaverint, tempus reliqua suppleverit, & perfecit; at in scientiis, primi authores longissime penetraverint, tempus plurima detriverit, & corruerit. Sic videmus, Tormentariam, Nauticam, Typographicam, sub initiis imperfectas, & propemodum informes fuisse, & exercitibus onerosas, temporis vero progressu expolitas, & accommodatas. At contra Philosophiæ & scientiæ Aristotelis, Platonis, Democriti, Hippocratis, Euclidis, Archimedis, in ipsis illis authoribus viguerunt, tractu temporis degenerarunt potius, & non minimum splendoris amiserunt: Cujus rei non est alia ratio, quam quod in artibus Mechanicis, ingenia multorum in unum coierunt, in artibus, & scientiis liberalibus, ingenia multorum sub uno succubuerunt; quem tamen ipsum sæpenumero sequaces sui potius depravarunt, quam illustrarunt. Ut

Ut enim aqua non ascendet altius, quam caput fontis, à quo promanat; ita doctrina ab Aristotele deducta, supra doctrinam Aristotelis nunquam assurgat. Ideoque est non displiceat regula, oportet discentem credere: huic tamen coniungendum est, oportet jam edoctum iudicio suo uti. Discipuli enim debent Magistris temporariam solum fidem, iudicii que suspensionem, donec penitus imbiberint artes, non autem plenam libertatis ejectionem, perpetuamque ingenii servitutem. Quare, ut absolvam hanc partem, hoc tantum adjiciam; magnis auctoribus suis sic constet honos, ut auctori aucthorum, & veritatis parenti temporari, non derogetur.

Explicavimus tandem tres doctrinæ imperies, sive morbos; præter quos nonnulli sunt, non tam morbi confirmati, quam vitiosi humores: qui tamen non adeo occulti sunt, aut latentes, quin in multorum sensum & reprehensionem incurrant. Ideoque neutiquam prætermittendi.

Horum primum est immodicum studium duorum extremorum, antiquitatis & novitatis. Quam in re temporis filia male patrisant: ut enim tempus prolem devorat, sic hæc se invicem; dum antiquitas novis invidet augmentis, & novitas non sit contenta recentia adjicere, nisi vetera prorsus eliminet, & rejiciat. Certe consilium Prophetæ vera in

ra in hac re norma est: *Stare super vias antiquas, & videte quam sit via recta, & bona, & ambulate in ea.* Antiquitas eam meretur reverentiam, ut homines aliquandiu gradum sistere, & supra eam stare debeant, atque undequaque circumspicere, quæ sit via optima: quum autem de via bene constiterit, tunc demum non restitandum, sed alacriter progrediendum. Sane, ut verum dicamus, *Antiquitas seculi, juvenus mundi.* Nostra profecto sunt antiqua tempora, cum mundus jam senuerit, non ea, quæ computantur ordine retrogrado, initium sumendo à seculo nostro.

Alius error è priori oriundus, est suspicio quædam & dissidentia, quæ nihil nunc posse inveniri autumat, quo mundus tam diu carere potuit: ac si illa objectio conveniret erga tempus, qua Lucianus impetit Jovem, cæterosque Ethnicorum Deos: *Miratur enim, cur tot olim genuerint liberos, nullos autem suo seculo? interrogatque jocans, equid septuagenarii jam essent, aut lege Pappia contra senum nuptias lata constrixi?* Sic videntur homines subvereri, ne tempus effæctum jam factum sit, & ad generationem ineptum. Quin potius levitas hominum, atque inconstantia, hinc optime perspicit potest: qui donec res aliqua perfecta sit, eam mirantur fieri posse; postquam facta semel est, iterum mirantur eam jam pridem factam non

non fuisse. Ita Alexandri expeditio in Asiam, habitata est initio pro vasto & arduo admodum negotio; quam tamen postea placuit Livio in tantum elevare, ut diceret de Alexandro, *Nil aliud, quam bene ausus est vana contemnere.* Idem Columbo evenit circa Occidentalem navigationem. Sed in rebus intellectualibus, hoc fit multo frequentius; uti videre est in plerisque propositionibus apud Euclidem: quæ antequam demonstrantur, miræ videntur, & quibus quis non facile assenserit: post demonstrationem autem factam, arripit eas mens per retractio-nem quandam (ut loquuntur Jureconfulti) tanquam ante perspectas & cognitatas.

Alius error superiori affinis, est eorum, qui omnium sectarum, atque Hæresium veterum, postquam excussæ fuissent, & ventilatæ, optimam semper obtinuisse, posthabitis aliis, existimant. Itaque putant, si quis de integro institueret inquisitionem, & examen, non posset non incidere in aliquas ex re-jectis opinionibus, & post rejectionem amissis, & oblitteratis: quasi vero multitudo, aut etiam sapientes multitudinis deliniendæ gratia, non illud sæpe probarint quod populare magis atque leve sit, quam quod solidum, atque alte radices agens. Tempus siquidem simile est fluvio, qui levia atque inflata ad nos devehit, solida autem & pondus habentia submergit.

Alius

Alius error à reliquis diversus, est præmatura atque proterva reductio doctrinarum in artes, & methodos; quod cum fit, plerumque scientia aut parum, aut nihil proficit. Nimirum ut ephēbi, postquam membra & lineamenta corporis ipsorum, perfectè efformata sunt, vix amplius crescunt: sic scientia, quamdiu in Aphorismos & observationes spargitur, crescere potest, & exurgere, sed methodis semel circumscripta, & conclusa, expoliri forsitan & illustrari, aut ad usus humanos edolari potest, non autem porro mole augeri.

Alius error succedens ipsi, quem postremo notavimus, est, quod post singulas scientias, & artes, suas in classes distributas, mox à plerisque, universali rerum cognitioni, & Philosophiæ primæ, renunciatur; quod quidem profectui doctrinarum inimicissimum est. Prospectiones fiunt è turribus, aut locis præaltis: & impossibile est, ut quis exploret remotiores, interioresque scientiæ alicujus partes, si stet super plano ejusdem scientiæ, neque altioris scientiæ veluti speculam conscendat.

Alius error fluit ex nimia reverentia, & quasi adoratione intellectus humani: unde homines abduxere se à contemplatione naturæ, atque ab experientia, in propriis meditationibus & ingenii commentis susque deque volutantes. Cæterum præclaros hos opinatores

natores, & (si ita loqui licet) Intellectualitas, qui tamen pro maxime sublimibus & divinis philosophis haberi solent, recte Heraclitus perstrinxit. *Homines, inquit, quarunt veritatem in Microcosmis suis, non in mundo majori.* Respuunt enim quasi Abecedarium naturæ primumque in operibus divinis tirocinium: quod si non facerent, potuissent fortasse gradatim & sensim, post literas simplices, & deinceps syllabas, ad textum & volumen ipsum creaturarum expedite legendum ascendere. At illi contra, jugi mentis agitatione, urgent & tanquam invocant suos Genios, ut vaticinentur eis, edantque oracula, quibus merito & suaviter decipiuntur.

Alius error huic posteriori finitimus est, quod homines sæpius imbuant & inficiant meditationes, & doctrinas suas, opinionibus quibusdam, & conceptibus propriis, quos potissimum in admiratione habent; aut artibus, quibus maxime addicti & consecrati sunt, cætera omnia illis deliciis inficientes, & quasi intingentes, licet fucò admodum fallaci. Sic suæ Philosophiæ immiscuit Plato Theologiam, Aristoteles Logicam, secunda Schola Platonis, (Proclus scilicet & reliqui) Mathematicas. Ista enim artes solebant illi tanquam filiolos suos primogenitos suavarij. At Chymici è paucis experimentis, ad foculum & fornacem, novam Philosophiam

phiam excuderunt. Et Gilbertus popularis noster Philosophiam aliam ex Magnete elicit. Sic Cicero, cum varias opiniones de natura animæ recensens, tandem in Musicum incidisset, qui animam esse Harmoniam statuebat, facete dixit, *hic ab arte sua non recessit.* Sed de hoc genus erroribus, apposite & prudenter, ait Aristoteles. *Qui respiciunt ad pauca, de facili pronunciant.*

Alius error est impatientia dubitandi, & cæca festinatio decernendi, absque debita & adulta suspensione judicii. Nam bivium contemplationis, non est dissimile bivio actionis, à veteribus sæpius memorato: cujus altera via, initio plana & facilis erat, sine autem impervia; altera ingredienti aspera erat, & confragosa, ubi paulo processeris, expedita, & æquabilis. haud secus in contemplationibus, si quis à certis ordiatur, in dubia desinet; sin à dubiis incipiat, eaque aliquandiu patienter toleret, in certis exitum reperiet.

Similis error se ostendit in modo tradendi doctrinam, qui, ut plurimum, est imperiosus & Magistralis, non ingenuus & liberalis, ita demum compositus, ut potius fidem impeteret, quam examini subiciatur. Non negaverim, in summariis libellis, ad praxin destinatis, hanc formulam scribendi retineri posse: verum in justis tractatibus de scientiis utrumque extremum vitandum censeo: tam Velleji Epicurei, nil tam metuentis, quam

ne dubitare de re aliqua videretur: quam Socratis, & Academiae, omnia in dubio relinquunt. Candori potius studendum, resque maiore aut minore contentione tradendae, prout rationum momentis parcius aut plenius sint probatae.

Alii errores sunt in scopis, quos homines praefigunt sibi, & in quos conatus suos & labores dirigunt. Cum enim diligentiores literarum Coryphaei ad id collimare debeant praecipue, ut arti, quam profitentur, aliquid praeclarum adjiciant: hi contra in secundis tantummodo consistere sat habent, vel subtilis interpretis, vel antagonistae vehementis & nervosi, vel methodici abbreviatoris nomen ambientes: unde reditus & vectigalia scientiarum augeri possunt, patrimonium & fundus minime.

Omnium autem gravissimus error in deviatione ab ultimo doctrinarum fine consistit. Appetunt enim homines scientiam, alii ex insita curiositate, & irrequieta: alii animi causa, & delectationis: alii existimationis gratia: alii contentions ergo, atque ut in disserendo superiores sint: plerique propter lucrum & victum: paucissimi, ut donum rationis divinitus datum in usum humani generis impendant. Plane, quasi in doctrina quaeretur lectulus, in quo tumultuans ingenium & aestuans requiesceret: aut Xystus sine Porticus, in quo animus deambulet li-

ber

ber, & vagus: aut Turris alta, & edita, de qua mens ambitiosa & superba despectaret: aut arx & propugnaculum ad contentiones & praelia: aut officina ad quaestum, & mercatum: Et non potius locuples armarium, & Gazophylacium, ad opificis rerum omnium gloriam, & vitae humanae subsidium. Hoc enim illud est, quod revera doctrinam atque artes condecoraret, & attolleret, si contemplatio, & actio, arctiore quam adhuc vinculo copularentur. Quae certe conjunctio talis foret, qualis est supremorum duorum Planetarum Syzygia, cum Saturnus, quietis & contemplationis Dux, cum Jove, Duce Societatis agendique, conspirat. Quanquam cum de praxi atque actione loquor, nullo modo ad doctrinam professoriam & lucrosam innuo. Neque enim me fugit, quanto pere hoc ipsum progressionem doctrinae, & amplificationem moretur. Perinde quidem, ut aureum malum, ante oculos Atalantae projectum, quod ut tollat dum flectit se, cursus interea impeditur.

*Declinat cursus, aurumque volubile
rellit.*

Neque rursus mihi in animo est, quod de Socrate dictum erat, *Philosophiam devocare de caelo, ut tantummodo versaretur in terris*; hoc est, Physicam seponi, ut Moralis Philosophia & Politica celebraretur sola: sed quemadmodum caelum & terra simul con-

D

spirant,

spirant, & consentiunt, ad hominum tuendam vitam, atque juvandam; ita sane hic finis esse debet utriusque Philosophiæ, ut rejectis vanis speculationibus, & quicquid inane ac sterile est, conservetur quicquid solidum est, ac fructuosum; ut hoc pacto, scientia non sit tanquam scortum ad voluptatem, aut tanquam ancilla ad quæstum; sed tanquam sponsa, ad generationem, fructum, atque solatium honestum.

Jam explicasse videor, & quasi dissectione quadam aperuisse, vitiosos illos humores, aut saltem eorum præcipuos, qui non solum obititer profectui literarum, verum etiam culpandis iisdem ansam dedere. Quod quidem si nimis ad vivum fecerim, meminisse oportet, *Fidelia vulnera amanti, sed dolosa oscula malignanti*. Utcunque hoc certe mihi videor assecutus, ut merear fidem in sequenti præconio, cum in superiori censurata tam libere egerim. Neque tamen in animo est mihi, Panegyricum literarum scribere, aut hymnum Musis præcinere, licet forsitan diu jam sit, ex quo sacra earum rite celebrata sint: sed consilium est, absque pigmentis, & hyperbolis, verum doctrinæ contra alias res pondus excipere & perpendere, verumque ejus valorem & pretium ex testimoniis divinis atque humanis exquirere.

Primo igitur quæramus dignitatem scientiæ

tiæ in archetypo sive exemplari: id est, in attributis atque actis Dei, quatenus revelantur homini, & sobrie indagari possunt. Qua in re non competit appellatio doctrinæ, cum omnis doctrina sit scientia acquisita: nulla autem cognitio in Deo acquisita est, sed originalis. Itaque aliud quærendum est nomen, *Sapientia* scilicet, ut sacre scripturæ eam indigent.

Sic autem se res habet: In operibus creationis, duplicem virtutis divinæ emanationem videmus, quarum una ad potentiam refertur, altera ad sapientiam: Illa præcipue cernitur in creanda mole materiæ, hæc in pulchritudine formæ disponenda. Hocposito notandum est, nihil in creationis historia obitare, quin fuerit confusa illa cæli terræque massa, & materia, unico temporis momento creata, cui tamen disponendæ, digerendæque, sex dies fuerunt attributi: adeo signanter Deus opera potentæ ac sapientiæ discriminavit. Cui accedit, quod de materiæ creatione, memoriæ proditum non sit, dixisse Deum, *fiat cælum & terra*, sicut de sequentibus operibus dictum est: sed nude atque actualiter, *Deus creavit cælum & terram*: ita ut materia videatur, tanquam manu facta; formæ vero introductio stylum habeat legis, aut decreti.

Pergamus à Deo ad angelos, quorum natura dignatione est Deo proxima. Videmus,

in ordinibus Angelorum (quatenus fides adhibenda cœlesti illi Hierarchiæ, quæ Dionysii Areopagiti nomine evulgatur) primum locum obtinere *Seraphim*, Angelos scilicet amoris; secundum *Cherubim*, Angelos illuminationis; tertium autem locum, & sequentes, *Thronis*, *Principatibus*, cæterisque Angelis potentia & ministerii concedi: ut ex hoc ipso ordine ac distributione clarum sit, Angelos scientiæ, & illuminationis, angelis imperii & potentia præponi.

A Spiritibus, & intelligentiis, ad formas sensibiles & materiatis descendentes, legimus, primam formarum creaturarum fuisse lucem; quæ in naturalibus & corporeis, scientiæ in spiritualibus atque incorporeis respondet.

Sic in distributione dierum, videmus diem, qua requievit Deus, & contemplatus est opera sua, benedictam fuisse supra omnes dies, quibus creata est & disposita fabrica universi.

Post creationem absolutam, legimus hominem collocari in Paradiso, ut illic operaretur: quod quidem opus, aliud esse non poterat, quam quale pertinet ad contemplandum; hoc est, cujus finis, non ad necessitatem aliquam, sed ad delectationem, & activitatem sine molestia, referri possit. cum enim tunc temporis, nulla potuerit esse creaturæ relectatio, nullus *sudor vultus*, necessario sequitur.

quitur, actiones humanas, ad voluptatem, & contemplationem, non ad laborem aut opus, comparatas fuisse. Rursus primæ hominis actiones, quas in Paradiso exercuit, duas summarias scientiæ partes complexæ sunt: hæc erant, inspectio creaturarum, & impositio nominum. Nam scientia illa, quæ lapsum introduxit, (quod & ante monuimus) non erat naturalis scientia circa creaturas, sed moralis scientia de bono & malo; ex hac suppositione, quod Dei mandata, aut verita, non essent principia boni & mali, sed quod alias haberent illa origines; quorum cognitionem affectavit homo, scilicet ut totaliter à Deo deficeret, & sibi ipsi suoque arbitrio profus inniteretur.

Veniamus ad ea, quæ statim post lapsum contingere. Videmus (ut innumera sunt sacrarum scripturarum Mytheria, salva semper veritate historica & literali) imaginem duarum vitarum, contemplativæ nimirum & activæ, in personis Abelis & Caini, inque eorum institutis, & primitivis vivendi rationibus, delineatam: quorum alter Pastor erat, (qui propter otium & quietem, liberumque cœli aspectum, typus est vitæ Theoricæ) alter agricola, (laboribus scilicet fatigatus, aspectu in terram defixus.) Ubi cernere est, favorem, electionemque divinam, ad pastorem accessisse, non ad agricolam.

Sic ante diluvium, sacri fasti, inter paucissima,

cissima, quæ de eo seculo memorantur, dignati sunt memoriæ prodere, inventores Musicæ, atque operum metallicorum. Sequenti seculo post diluuium, gravissima pœna, qua Deus humanam superbiam ulcus est, fuit confusio linguarum, qua doctrinæ liberum commercium, & literarum ad invicem communicatio, maxime interclusa est.

Descendamus ad Mosem legislatorem, & primum Dei Notarium, quem scripturæ ornant hoc elogio, quod *gnarus & peritus esset omnis doctrina Ægyptiorum*. Quæ quidem gens inter vetustissimas mundi scholas numeratur. Sic enim Plato inducit Ægyptium sacerdotem, dicentem Soloni; *Vos Græci semper pueri estis, nullam vel scientiam antiquitatis, vel antiquitatem scientiæ habentes*. Perlustremus cætemonialem legem Moysis, reperiemusque, præter Christi præfigurationem, distinctionem populi Dei à gentibus, exercitium obedientiæ, aliosque ejusdem legis usus sacros: nonnullos doctissimorum Rabbiorum, haud inutilem ceteram navasse operam, ut sedulo eruerent, quandoque naturalem, quandoque moralem sensum ceremoniarum, & rituum. Exempli gratia, ubi de lepra dicitur, *Si effluerit discurrens Lepra, homo mundus erit. & non recludetur: sed caro viva in eo erit, immunditia condemnabitur, & ad sacerdotis arbitrium*

trium separabitur. Ex hac lege colligit unus eorum axioma in natura; *Putredinem pestilentiozem esse ante, quam post maturitatem*. Alius morale documentum elicit, *homines flagitiis undique coopertos, minus corrumpere publicos mores, quam mediocriter & ex parte tantum malos*: adeo ut ex hoc, & similibus locis ejus legis, præter sensum Theologicum, haud pauca ad Philosophiam spectantia spargi videantur.

Si quis etiam eximium illum Jobi librum diligenter evolverit, plenum eum, & tanquam gravidum, naturalis Philosophiæ Mysteriis deprehendet. Exempli gratia, circa Cosmographiam, & rotunditatem terræ, illo loco, *Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum*. Ubi pensilis terra, polus Arcticus, & cœli convexitas in extimis, haud obscure insinuantur. Rursum circa Astronomiam, & Asterismos, illis verbis, *Spiritus ejus ornavit cœlos, & obstetricante manu ejus eductus est Coluber tortuosus*. Et alio loco, *nunquid conjungere valebis micantes stellas Plejadas, aut gyrum Arcturi poteris dissipare?* ubi immota configuratio stellarum fixarum, paribus intervallis semper inter se distantium, elegantissime describitur. Idem alio loco, *qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & Interiora Austri*. Ubi iterum innuit depressionem antarctici poli, eamque designat nomi-

ne interiorum Austri, quia Australes stellæ nostro Hemisphærio non cernuntur. Circa generationem animalium: *Ammon sicut lac mulsisti me, & sicut caseum coagulasti me* &c. Circa rem metallicam, *habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est in quo conflatur: ferrum de terra tollitur, & lapis solutus calore in as vertitur.* Et sequentia in eodem capite.

Pariter & in persona Regis Salomonis videmus, donum sapientiæ, tum in petitione ipsius, tum in concessione divina, omnibus terrenæ & temporalis felicitatis bonis prælatum. Virtute cujus doni, & concessionis, Salomon egregie instructus, non solum scripsit insignes illas Parabolas, sive Aphorismos de divina atque morali Philosophia; verum etiam composuit naturalem historiam omnium vegetabilium, à cedro super montem, usque ad muscum super murum, (quæ nihil est aliud, quam rudimentum plantæ putredinis & herbæ medium) omniumque etiam, quæ respirant, & moventur. Imo idem Rex Salomon, quamvis excelluerit opibus, magnificentia ædificiorum, classe, famulatio, nominis celebritate, & reliquis quæ ad gloriam pertinent, nihil tamen, ex isto gloriæ segete, sibi ipsi decerpit, aut assumit, præter decus inquirendi, & inveniendi veritatem. Sic enim diferte ait, *Gloria Dei est celare verbum, & gloria Regis investigare sermonem.*

Ac

Ac si divina Majestas innoxio illo & benevolo puerorum ludo delectaretur, qui ideo se abscondunt, ut inveniuntur: quasque etiam nihil esset honorificentius Regibus, quam Dei collusores esse in eodem ludo; præsertim cum tot ingeniis imperent, tantasque opes præsto habeant, quibus omnis secereri investigatio absolvi possit.

Nec vero aliter hæc dispensavit Deus Postquam Salvator noster in mundum venisset. Ille enim prius potentiam ostendit suam in profliganda ignorantia, ubi cum doctoribus & sacerdotibus dissereret in Templo, quam in subjuganda natura, tot & tantis editis miraculis. Adventus quoque spiritus sancti præcipue adumbratus, atque expressus fuit in similitudine, ac dono linguarum, quæ sunt duntaxat *vehicula scientiæ.*

Ita in seligendis illis instrumentis, quæ adhibuit Deus ad fidem disseminandam, initio homines evocavit plane indoctos, & illiteratos, præter quam quod Spiritus Sancti afflatu instructi fuissent; quo evidentius virtutem suam immediatam & divinam declararet, omnemque humanam sapientiam deprimeret. Quamprimum autem consilium suum in hac parte perimpletum esset, mox in proxima successione temporum, divinam veritatem suam, aliis doctrinis veluti pedissequis comitatum, in mundum immisit. Itaque D. Pauli calamus, (qui inter Apò-

D 5

stolos

stolos solus literatus fuit) in scripturis Novi Testamenti, præcipue à Deo adhibitus est.

Sic & novimus, complures ex antiquis Episcopis & patribus, egregie fuisse in omni Ethnicorum eruditione versatos. Adeo ut edictum Juliani, quo cautum est, ne Christiani ad Scholas & Gymnasia mitterentur, perniciosior machina ad expugnandam fidem Christianam, quam eruentæ superiorum Imperatorum persecutiones, habitum fuerit. Neque Gregorii primi, Episcopi Romani (cætera viri egregii) æmulatio, & invidentia, qui Ethnicorum authorum & antiquitatum memoriam obliterare studebat, in bonam partem, etiam apud viros pios, accepta est. Quinimo sola Christiana Ecclesia, inter inundationes Scytharum à plagis Septentrionalibus, & Sarracenorum ab Orientalibus, pretiosas gentilis eruditionis reliquias, jamjam funditus perituras, sinu & gremio suo conservavit. Nuper etiam intuenti licet Jesuitas, (qui partim studio proprio, partim ex æmulatione adversariorum, literis strenue incubuerunt) quantum subsidii, viriumque, Romanæ sedis reparandæ & stabilendæ attulerint.

Quare ut absolvam hanc partem, duo sunt præcipua officia, & ministeria, præter ornatum, & illustrationem, quæ fidei religionique humaniores literæ persolvunt. Unum, quod

quod efficacia sunt incitamenta, ad divinam gloriam exaltandam, & celebrandam; sicut enim Psalmi, & aliæ scripturæ, crebro nos invitant ad contemplationem, prædicationemque magnificorum, & admirabilium operum Dei; ita, si tantum in eorum specie externa, sicut sensibus nostris se exhibent, hæreremus, eandem faceremus injuriam Majestati divinæ, ac si de opulencia, & copia nobilissimi Gemmarii, ex iis quæ palam exponuntur in pergula, judicaretur. Alterum, quod singulare remedium, antidotumque exhibeat Philosophia, contra infidelitatem & errores. Nam Salvator noster inquit, *Erratis, nescientes scripturas & potentiam Dei.* Ubi duos libros, ne in errores incidamus, proponit nobis evolvendos: primo volumen scripturarum, quæ voluntatem Dei, dein volumen creaturarum, quæ potentiam revelant: Quorum posterior, veluti clavis est prioris, non solum intellectum nostrum aperiens, ad genuinam scripturarum mentem, ex generalibus regulis rationis, & legibus sermonis expromendam; Sed porro etiam præcipue fidem nostram referans, ut in seriam ingrediamur omnipotentæ divinæ meditationem, cujus characteres maxime insculpti ejus operibus, & incisi sunt. Tantum de divinis testimoniis, ac judiciis, pro vera dignitate & pretio doctrinæ, dictum esto.

Quantum ad humana testimonia, & argumenta, tam latus aperitur campus, ut in tractatu hoc brevi, & presso, delectum potius adhibere deceat, quam copiam. Primo itaque summus apud Ethnicos honoris gradus fuit, divinam venerationem, cultumque consequi: (Quod quidem Christianis est tanquam fructus vetitus:) Nunc vero loquimur separatim de iudiciis humanis. Itaque (ut coepimus dicere) apud Ethnicos, ille quem Græci *Apotheosin*, Latini *Relationem inter Divos* vocarunt, supremus honor fuit, qui homini ab homine tribui posset: præsertim ubi non ex decreto, aut edicto aliquo imperii, (ut Cæsaribus apud Romanos) sed ex opinione hominum, & fide interna, ultro deferretur. Cujus honoris tam excelsi, gradus quidam erat, & terminus medius. Quippe supra Humanos honores, Heroici numerabantur, & divini. In quorum distributione hunc ordinem tenuere veteres. Rerum publico conditores, Legislatores, Tyrannicidæ; Patres Patriæ, quique in rebus civilibus optime meruerunt, insigniti sunt titulo Heroum tantum, aut Semideorum, quales fuere *Theſeus*, *Minos*, *Romulus*, cæteri que: Ex altera parte, inventores & autores novarum artium, quiq; vitam humanam novis commodis & accessionibus dotarunt semper consecrati sunt inter Deos ipsos majores; quod *Cereris*, *Baccho*, *Mercurio*, *Apollini*, & aliis con-

contigit. Quod certe jure, & sano cum iudicio factum est. Nam priorum benemerita intra unius ætatis, aut nationis limites, fere coërentur; nec absimilia sunt imbris tempestivis, & benignis, qui quamvis frugiferi sint, atque optabiles, tamen pro illa tempestate tantum, qua decidunt, atque pro amplitudine tractus terræ, quam irrigant, utiles sunt. Posteriorum vero beneficia, ut ipsius solis, & cœlestium munera, temporibus perpetua, locis infinita sunt. Illa rursus, cum contentione, & perturbatione, ut plurimum conjuncta sunt; hæc habent verum characterem divinæ præsentis, veniuntque in *aura leni*, absque tumultu, aut strepitu.

Neque sane doctrinæ meritum in civilibus, & in reprimendis incommodis, quæ homo homini infert, multum credit illi alteri, in sublevandis humanis necessitatibus, quæ ab ipsa natura imponuntur. Atque hoc genus meriti optime adumbratum fuit sub illa ficta narratione, de Theatro Orphei; ubi singulæ bestis, avesque congregatæ sunt, quæ appetituum suorum innatorum immemores, prædæ, ludis, pugnæ, amice placideque unasteteræ, Citharæ concentu, & suavitate captæ. Cujus sonus ubi aut cessaret, aut majori sonitu obrueretur, omnes illico animantes ad ingenium redibant. Quæ in fabula elegantè describuntur ingenia, & mores hominum,

minum, qui variis, & indomitis cupiditatibus agitantur, lucri, libidinis, vindictæ: qui tamen quamdiu aures præbent præceptis & suasionibus religionis, legum, Magistrorum, in libris, sermonibus, & concionibus, eloquenter & suaviter modulantibus, tam diu pacem colunt, & societatem; sin ista fileant, aut seditiones, & tumultus obstrepant, omnia dissiliunt, & in Anarchiam, atque confusionem relabuntur.

Sed enim hoc clarius cernitur, cum Reges ipsi, aut Magnates, aut Præfecti eruditione præditi sunt. Ut ut enim suis additus nimium partibus videatur, qui dixit, *tum demum Resp. fore felices, cum aut Philosophi regnant, aut Reges philosophantur*; Hoc tamen experientia notum est, sub eruditis Principibus & custodibus Reipub. secula maxime felicia fuisse. Quamvis enim Reges ipsi suos habeant errores & vitia, affectibus scilicet & pravis consuetudinibus pro more cæterorum hominum obnoxii; tamen doctrinarum si accedat lumen, anticipatæ quædam notities religionis, prudentiæ, honestatis, retinent eos, & ab omni præcipiti, & immedicabili excessu, & errore refrænant; autem semper vellentes, etiam cum Consiliariis, & Domesticis silent. Quin Senatores ipsi, & Consiliarii, qui literis exculti sunt, solidioribus inniuntur principiis, quam qui ab experientia tantum edocti sunt; illis ex longinquo pro-

spicientibus pericula, & mature propulsantibus, cum isti tantum ex propinquo, & cominus sapiant, nihil videntes, nisi quod imminet, & tunc demum agilitate ingenii sui, se in ipso periculorum articulo expedire & eripere posse confidentes.

Quæ felicitas temporum sub eruditis Principibus (ut semper brevitati studeam, adhibens non nisi lectissima quæque exempla, & maxime illustria) præcipue cernitur eo in seculo, quod à morte Domitiani Imperatoris, usque ad Imperium Commodi defluxit; successionem ex Principum eruditorum, aut certe eruditioni impense faventium, complectente; omniumque, si temporalia bona spectemus, quæ unquam vidit Roma, totius orbis tunc Epitome, longe florentissimo. Id quod Domitiano, pridie ejus diei, quo interfectus est, in somnis præmonstratum erat. Quippe qui videre visus est, *Caput aureum sibi pone cervicem enatum esse*. Quod sane vaticinium aureis illis subsequentibus seculis adimpletum est. De quibus sigillatim, sed brevissime, verba faciam.

Nerva vir doctus fuit, Apollonii illius Pythagorei familiaris, & quasi discipulus. qui etiam fere expiravit in versu illo Homeri:

Telis Phœbe tuis lachrimas ulciscere nostras.

Trajanus non ipse quidem doctus, sed doctrinæ admirator, & erga literatos munificus, Bibliothecarum institutor, & in cuius aula (licet Imperatoris Bellicosi) Professores & Pædagogos gratiosissimos fuisse, memoriæ proditum est. *Adrianus* curiosissimus mortalium, & inexplebilis omnis varietatis & Secreti investigator. *Antonius* subtilis & quasi Scholasticus, unde etiam *Cymini* sector vocatus est. Ex *Divis Fratribus* autem *Lucius commodus*, molliori literarum genere eruditus. *Marcus* etiam cognomine ipso Philosophus. Hi Principes, ut doctissimi, ita & optimi fuerunt. *Nerva* clementissimus Imperator, quique, si nihil aliud, orbi *Trajanum* dedit. *Trajanus*, omnium qui imperarunt, & belli & pacis artibus maxime florens: Idem Imperii fines longissime protulit, Idem vim Dominationis modestissime cohibuit: Maximorum etiam extructor operum; unde à *Constantino*, *Parietaria* per invidiam vocatus est, propter nomen ejus tot parietibus incisum. *Adrianus* temporis ipsius æmulus: Injurias enim & ruinas temporis, in quoquo genere, cura & munificentia sua, reparavit. *Anoninus*, (ut etiam appellatus est) vir maxime *Pius*, nativa quadam & insita bonitate, omnibus ordinibus gratus, cujusque regnum (licet haud breve) omnis calamitatis expers. *Lucius Commodus* fratris quidem bonitate cedens, reliquos Imperatores

tores plurimos superans. *Marcus* vir ad exemplar virtutis compositus, cuique scurra ille, in convivio Deorum, nihil habuit, quod objiceret, præter patientiam erga mores uxoris. In hac itaque continua sex Principum serie, videre cuivis liceat felicissimos fructus doctrinæ, in Imperio collocatæ, in maxima orbis terrarum Tabula depictos.

Jam vero doctrina, non in civilia tantum, atque artes pacis, influxum habet, sed & in militari virtute exercet vim suam ac potentiam, ut clare perspicitur in exemplis *Alexandri Magni*, & *Cæsaris Dictatoris*; quorum antea obiter meminimus, nunc vero ea paulo fusius retractabimus. Horum virtutes militares, & res in bello gestas, supervacaneum esset notare, aut recensere, cum in eo genere mundi miracula extiterint: sed de amore ipsorum, & studio erga literas, nec non in iisdem excellentia propria, non alienum erit, si pauca subjungamus.

Educatus fuit *Alexander*, edoctusque ab *Aristotele*, (Philosopho certe magno) qui nonnullos è libris suis Philosophicis ei nuncupavit: à latere illius nunquam discedebat *Callisthenes*, alique per eruditi viri, qui castra sequebantur, & perpetui erant omnium ejus itinerum & expeditionum comites: quo autem pretio literas habuerit, haud pauca liquido demonstrant: Veluti invidia, qua dignam

dignam censuit Achillis fortunam, quod gestarum rerum, laudumque suarum, Homerum præconem invenerat: Judicium de pretiosa Darii arcula, inter reliqua spolia reperia, de qua cum quæstio moveretur, quidnam potissimum dignum esset, quod in ea asservaretur, ipse, cum alii alia dicerent, pro Homeri operibus sententiam tulit: Epistola objurgatoria ad Aristotelem missa, postquam libros Physicorum edidisset, in qua expostulat, quod Philosophiæ Mysteria evulgasset; simulque rescribit, malle se omnibus doctrina & cognitione, quam potentia ac Imperio præcellere. Sunt & alia, quæ huc spectant. Ipse vero quam egregie animum excoluisset doctrina, in omnibus ejus dictis & responsis apparet, vel potius refulget, eruditione plenissimis; in quibus, licet numero pauca sint, quæ adhuc supersint, singularum scientiarum vestigia alte impressa reperias.

In Moralibus observetur primo Alexandri Apophthegma circa Diogenem, & adverte (si placet) si forte non unum ex gravissimis quæstionibus moralis Philosophiæ constituat: *Vtrum qui fruatur externis bonis, felicior sit, an qui contemnit?* cum enim Diogenem cerneret, tam parvo contentum, conversus ad circumstantes, qui ejus conditionem subfannabant, *Nisi essem, inquit, Alexander, optarem esse Diogenes.* At Seneca in hac comparatione Diogenem prætulit, cum

cum diceret, *plus erat quod Diogenes nollet accipere, quam quod Alexander posset dare.*

In naturalibus observetur, illud, quod crebro usurpabat, *In duabus se rebus mortalitatem suam maxime percipere, somno & libidine:* quod sane dictum ex intima naturali Philosophia depromptum est, non tam Alexandrum, quam Aristotelem, aut Democritum sapiens, cum tam indigentia, quam redundantia naturæ, per illa duo designata, mortis sint tanquam Arrhobones.

In Poëticis, observetur dictum illud, quum sanguine è vulneribus ejus effluente, accerseret unum ex adulatoribus, qui ei Divinitatem tribuere solebat, *Spæta, inquit, hominis iste sanguis est, non talis liquor, qualem dixit Homerus Veneris è matre manasse, vulnervata à Diomede;* hoc dicto & Poëtas, & assentatores suos, & se ipsum ridens.

In Dialecticis, accipe reprehensionem illam argutiarum dialecticarum, circa rejicienda, & retorquenda argumenta, in dicto suo, quo perstrinxit Cassandrum, delatores patris sui Antipatri repellentem. Cum enim Alexander forte dixisset, *Numquid putas, hos homines tam longum iter suscepturos fuisse, nisi justam doloris causam habuissent?* Respondit Cassander, *Imo hoc ipsum animos eis dedit, quod sperabant longinquitatem via obstituram, quo minus calumnia proderetur.* Euge, inquit Rex, *Strophas Aristotelis, rem pro*

pro & contra detorquentes. Attamen hæc ipsa, quam in alio carpebat, arte, cum res postularer, in commodum suum uti probe noverat. Ita enim accidit, ut Callisthenes (quem odio clam habebat, quod novæ ejus inter Divos relationi refragaretur,) in quodam convivio rogatus esset ab una discumbentibus, ut oblectationis gratia (cum esset vir eloquentissimus) Thema aliquod pro arbitrio sibi sumeret, de quo subito diceret; ille autem annuens, & laudes gentis Macedonicæ eligens, mirifico cum omnium applausu differuit: At neutiquam hoc delectatus Alexander, subjecit, *in bona causa, facile est cuilibet esse eloquenti. quin verte, inquit, stylum, & quid contra nos possis, audiamus.* Callisthenes negotium in se recepit, idque tam acerbe, tamque aculeate præstitit, ut Alexander interpellans diceret, *Eriam malus animus, æque ac bona causa, indit eloquentiam.*

In Rhetoricis, ad quæ tropi & ornamenta pertinent, ecce tibi elegantissimum Metaphoræ usum, qua Antipatrum, imperiosum & tyrannicum Præsidem perstrinxit. Cum enim amicus quidam Antipatri laudaret eum coram Alexandro, quod tam moderatus esset, neque in Persicum, prout alii Præfecti, luxum, usumque purpuræ, veteri Macedoniæ amictu exuto, degeneraret, *At intus, inquit Alexander, Antipater est totus Purpureus.*

reus. Etiam & illa metaphora insignis: Cum Parmenio ad eum accederet, in Campis Arbellæ; eique ingentem hostium exercitum monstraret, qui oculis subjacens noctu, propter infinitum numerum ignium, veluti alterum firmamentum stellarum representabat; ideoque confuleret, ut nocturno prælio illos invaderet, *Nolo, inquit Alexander, suffurari victoriam.*

In politicis, attende gravissimam illam, & prudentissimam distinctionem, (quam omnis posteritas amplexa est) qua duos ex præcipuis ejus amicis, Ephæstionem & Craterum; discrevit, quum diceret, *Alterum Alexandrum amare, alterum amare Regem.* Dissimilitudinem maximi ponderis, etiam inter fidelissimos Regum servos constituens, quod alii magis Dominorum suorum personas vero affectu prosequantur, alii potius moveantur officio erga principatum ipsum. Spectetur etiam, quam eximie redargueret errorem, principum Consiliariis familiarem, qui plerumque consilia, pro modulo sui animi, & fortunæ, non Dominorum, suggerunt. Cum Darius magnas Alexandro offerret conditiones, Parmenio; *Ego, inquit, si essem Alexander, acciperem.* Subjecit Alexander, *Et ego quidem, si essem Parmenio.* Postremo, excutiat acere illud atque acutum responsum, ad amicos interrogantes, quid sibi reservaret, cum tot &

tanta

tanta donaret? *Spem*, inquit. quippe qui probe sciret, subductis rationibus, *spem* veram esse sortem, & tanquam hæreditatem, ad magna aspirantium. Hæc Julii Cæsaris fors, cum proficiscens in Galliam, universas opes exhausisset. Hæc profusis largitionibus etiam fors Henrici Ducis Guisii, Nobilissimi Principis, licet nimium ambitiosi. de quo illud increbuit, *Fœneratorem eum fuisse unum omnium Gallorum maximum, eo quod omnes opes in nominibus haberet, atque patrimonium uniuersum in obligationes conuertisset.* Cæterum admiratio hujus Principis, dum eum mihi, non ut Alexandrum Magnum, sed ut Aristotelis discipulum propono, longius fortasse me provexit.

Quantum ad Julium Cæsarem, non est opus, ut de præstantia eruditionis ejus, aut ex educatione, aut ex familiaribus, aut ex responsis suis, conjecturam faciamus. Hæc siquidem eminet in ejus scriptis, & libris: quorum alii extant, alii infeliciter desiderantur. Primo enim hodie in manibus habetur insignis illa bellorum suorum historia, cui nomen & titulum Commentariorum duntaxat præfixit: In quo omnes posteris solidum rerum pondus, & viva tam actionum quam personarum simulachra, cum castissima puritate sermonis, narrationisque perspicuitate eximia, conjuncta admirantur: quas quidem dotes, non à natura infusas fuisse,

fuisse, sed à præceptis institutisque doctrinæ acquisite, testatur liber ejus de *Analogia*: qui nihil aliud erat, quam Grammaticalis quædam Philosophia; in quo sedulo dedit operam, ut vox ad placitum, redderetur vox ad licitum; & consuetudo quoquo modo loquendi, ad congruitatem revocaretur emendate loquendi; & verba, quæ sunt rerum imagines, rebus ipsis convenirent, non vulgi prorsus arbitrium sequerentur.

Ita etiam veluti monumentum doctrinæ, non minus quam potentiæ, emendatam ejus edicto habemus computationem anni, quæ diserte testatur, æque eum gloriæ sibi duxisse, siderum in cœlis leges pernosse, ac hominibus in terris leges dedisse.

Ex libro quoque, cui titulum præposuit Anti-Cato, facile constat, eum tanto studio accensum ad victoriam ingenii, quanto belli & armorum, obtinendam; certamen calamitum suscipientem contra maximum eo tempore pugilem, Ciceronem Oratorem.

Rursus in libro Apophtegmatum, quæ collegit videmus, honorificentius sibi putasse, si se ipsum tanquam in Tabellas aut Codicillos mutaret, in quos prudentia aliorum dicta, graviaque referrentur; quam si dicta sua propria, velut oracula sacrantur, sicut inepti Principes nonnulli, adulatione corrupti, sibi fieri gestiunt. Attamen si recensere vellem, pleraque ejus dicta, (ut feci in Ale-

Alexandro) sunt ea certe huiusmodi, qualia notat Salomon, *Verba sapientum sunt tanquam aculei, & tanquam clavi in altum defixi*. Itaque tria hic tantum proponam, non tam elegancia, quam vi & efficacia mirabilia.

Primo igitur, Magister sit, oportet, loquendi, qui unico verbo seditionem in exercitu comprimere potuit. Sic autem se res habuit. Romanis mos fuit, cum exercitum duces alloquerentur, milites uti eos appellarent: cum Magistratus populum, *Quirites*. Tumultuabantur milites Cæsaris, ac missionem seditiose flagitabant; non quod hoc ipsi cuperent, sed ut hoc postulato Cæsarem ad alias conditiones adigerent: ille immotus atque inconcussus silentio facto sic exorsus est: *Ego, Quirites*: Quo verbo, eos jam dimissos significabat. Eo percussit milites, & plane obstupefacti, concionantem deinceps perpetuo obturbabant, & postulato illo missionis posthabito, contra obnixie petebant, ut militum appellatio eis restitueretur.

Secundum fuit huiusmodi. Regis Nomen Cæsar summe affectabat: Itaque subornati sunt nonnulli, qui prætereuntem populari acclamatione Regem salutarent. Ille sentiens, acclamationem tenuem fuisse, ac raram; Negotium joco transmisit, ac si etratum esset in cognomine, *Non Rex sum*, inquit,

inquit, *sed Cæsar*. Dictum sane huiusmodi, ut si diligenter excutiat, vigor ejus & pondus vix exprimi possit. Primum enim recusationem nominis præ se ferebat, sed neutiquam seriam: Deinde ingentem quandam confidentiam, & magnanimitatem monstrabat; ac si Cæsaris appellatio, illustrior titulus esset, quam Regis; quod haud secus evenit, & usque in hodiernum diem obtinuit. Sed quod illius maxime intererat, hoc dictum, summo artificio, finem suum urgebat. Hoc enim innuebat, S. P. Q. R. de re levi, hoc est, nomine tantum, (nam potestatem Regiam jam pridem habebat) secum contendere, ac tali nomine, quale complures etiam ex familiis obscuris gerebant: Nam cognomen Regis multis Romanorum gentilitium erat, quemadmodum & nos simile quiddam nostro idiomate habemus.

Ultimum quod hoc loco repetere placet, tale fuit. Cum Cæsar post bellum initum, Romam occupasset, atque sanctius Ærarium reclusisset, ut pecunias ibi congestas, in usus belli tolleret, restitit Metellus, utpote tunc temporis Tribunus; cui Cæsar, *Si perstes*, inquit, *mortuus es*. Dein reprimens se paulum subjecit, *Adolescens, durius est mihi hoc dicere, quam facere*. Dictum tam mirifice, ex terrore & clementia constat, ut nihil supra.

Verum ut Cæsarem mittamus; Perस्पiciuum est, eum probe sibi conscium suæ eximia eruditionis fuisse; ut liquet ex eo, quod demirantibus nonnullis Lucii Syllæ consiliium, in deponenda Diætatura, cavillans dixit, *Sylla nescivit literas, dictare non potuit.*

Nunc autem tempus videtur imponendi finem huic dissertationi de arcta conjunctione militaris virtutis, & literariæ; (quæ enim in hoc genere, post Alexandrum & Cæsarem afferri potest?) nisi quod moveo. unius alterius exempli dignitate & insolentia, eo quod tam subito transierit à ludibrio miraculum. Est autem Xenophontis Philosophi, qui è Socratis ludo profectus est in Asiam, cum Cyro juniore, in expeditione contra Regem Artaxerxem. Hic Xenophon eo tempore peradolescens fuit, & nunquam aciem, aut castra viderat, neque tunc Præfecturam aliquam in exercitu gerebat, sed tantum sponte, ob amicitiam Proxeni, profectuscebatur. Aderat forte fortuna, cum Falinus à Magno Rege Legatus ad Græcos veniret, postquam Cyrus in acie occubisset, Græci autem (Manipulus tantummodo hominum Duce orbati, in medio Provinciarum Persiæ, à patria sua, plurimorum milliarium intervallis, & fluminibus maximis atque altissimis interclusi essent. Legatio huc spectabat, ut positis armis atque deditis, se Regiæ clementiæ submitterent. Cui legationi an

requam

requam publice responsum esset, complures ex exercitu familiariter cum Falino colloquebantur. Inter quos Xenophon ita forte locutus est. *Imo, inquit, Faline, hac duo tantum nobis jam supersunt, arma & virtus. si igitur arma dedamus, cui usui (obsecro) nobis erit virtus? At Falinus subridens, Nefallor, inquit, Atheniensis es (adolescens) & philosophia incumbis, atque bellula sum, qua dicis, sed valde erras, si virtutem vestram Regis copiis parem esse arbitreris.* Ecce ludibrium. Sequitur miraculum. Novitius iste ex Schola, & Philosophus, postquam omnes Duces & Præfecti proditione interempti essent, decem millia peditum Babylone in Græciam reduxit, per medias Regis provincias, omnibus ejus copiis frustra obtinentibus: Quo facto stuporem iniecit omnibus. Græcis autem ab eo tempore ingentes addidit animos, & spiritus, ad Persarum Regnum invadendum, & subvertendum. Quod & mox cogitavit sane, & designavit Jason Thessalus; tentavit & inchoavit Agesilaus Spartanus; perfecit demum Alexander Macedo, omnes literati, istius prævii egregio facinore incitati.

Pergamus ab Imperatoria, militarique virtute, ad moralem, & eam, quæ est hominum privatorum. Primo, certissimum est illud Poëtæ:

Scilicet ingenuas didicisse fideliter artem

Emollit mores, nec sinit esse feros.

Eruditio siquidem humanas mentes feriat atque barbarie exiit. Veruntamen opus est, ut accentus sit in voce illa *fideliter*. Nam tumultuaria cognitio flectit potius in contrarium; eruditio, inquam, levitatem, temeritatem, atque insolentiam tollit, dum omnia pericula & ambigua simul cum re ipsa suggerit; rationum & argumentorum pondera in utramque partem librat; prima quæque quæ se offerunt animo, eique arrident, pro suspectis habet; iterque omne tanquam exploratum inire docet. Eadem admirationem rerum vanam & nimiam evellit, radicem ipsam omnis infirmi consilii: quippe admiramur res, vel quia novæ sunt, vel quia magnæ. Quantum ad novitatem, nemo est qui literas & rerum contemplationem penitus imbiberit, quin illud cordi impressum habeat, *Nil novi super terram*. Neque enim puparum ludum, quisquam magnopere mirabitur, qui pone aulaa caput inferens, organa, quibus moventur, & filamenta cernit. Quantum ad magnitudinem, quemadmodum Alexander Magnus, ingentibus præliis & victoriis in Asia assuetus, cum interdum acciperet à Græcia literas, de expeditionibus, & dimicationibus quibusdam illic factis, quæ plerunque propter pontem aliquem, aut Castellum, aut ad summum pro-

expu-

expugnatione oppidi alicujus suscipiebantur, dicere solebat, *videri sibi nuncium allatum de ranarum & murium pugna, de qua Homerus*: Sic certe, qui universitatem rerum, ejusque fabricam intueatur, illi terræ globus, cum hominibus superstantibus (si divinitatem animarum seponas) haud majus quidpiam videbitur: quam colliculus formicarum, quarum aliæ cum granis, aliæ cum ovis suis, aliæ vacuæ, omnes hinc inde circa exiguum pulvisculi acervum, reptant & curfant. Porro eruditio aufert, aut saltem minuit timorem mortis, atque adversæ fortunæ, quo nihil magis virtutibus moribusque officere solet. Si enim animus cujuscumque, contemplatione mortalitatis & rerum naturæ corruptibilis imbutus fuerit, & intinctus, juxta cum Epicteto sentiet; qui, cum pridie exiens, mulierculam ob fractam ollam plorantem cerneret, postridie etiam exiens, aliam mortuum filium deflentem conspiceret, dixit; *Heri vidi fragilem frangi, hodie vidi mortalem mori*. Quare optime, & valde sapienter Virgilius, cognitionem causarum cum metus omnis profligatione copulavit, tanquam Concomitantia.

*Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Quique metus omnes, & inexorabile fatum*

Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.

Nimis longum esset singula percurrere remedia, quæ singulis animi morbis doctrina suppeditat; aliquando vitiosos humores expurgans, nonnunquam obstructions aperiens, alias concoctionem juvans, alis appetitum excitans, non raro vulnera ejus & ulcera sanans, & similia. Quate concludam cum hoc quod videtur rationem habere totius, ita nimirum animum doctrinam disponere, & flectere, ut nunquam protinus acquiescat, & tanquam congeletur in defectibus suis, quin inciter se semper, progressumque spiret. Nescit illiteratus, quid sit in se descendere, aut secum inire rationes, aut quam suavis vita sit, quæ indies sentit se fieri meliorem; si qua forte virtute præditus sit, eam venditabit scilicet, & ubique spectandam exponet, eaque utetur forsitan commode, quam tamen excolere, & augere negligit. Rursus, si quo vitio laborat, artem, atque industriam illud celandi atque occultandi, minime autem corrigendi, adhibebit; tanquam mialis messor, qui perpetuo demittit, falcem autem nunquam exacuit: literatus contra, non tantum utitur animo, virtutemque exercet, sed continuo emendat se, & in virtute proficit. Imo ut in summa dicam, pro certo est, veritatem & bonitatem distingui tantum, sicut sigillum, & impressionem: nam veritas bonitatem signat: Et contra, vitiorum ac perturbationum procellæ,

cellæ, ex erroris & falsitatis nubibus etumpunt.

A virtute transeamus ad potentiam & Imperium, & dispiciamus, si uspiam inveniatur tanta potentia, & Regnum, quanta eruditio hominis naturam investit & coronat. Videmus, dignitatem imperandi, sequi dignitatem ejus, cui imperatur. Imperium in belluas, & pecora, quale bubulcorum aut opilionum, res vilis: Imperium in pueros, quale Ludimagistorum, minus honorificum: Imperium in mancipia, potius dedecori est, quam honori: Neque multo præstantius est Imperium Tyrannorum, in populum servilem, atque animis & generosa indole exutum. Unde hoc semper manavit judicium, honores in liberis Monarchiis, aut Rebusp. suaviores esse, quam sub Tyrannis; quia Imperium honorificum magis supra volentes est, quam supra invitos, & coactos. Ideoque Virgilius, cum ex intimo artificio, inter humanos honores, longe vellet optimos expromere, quos Augusto Cæsari assignaret, in hæc ipsa verba loquitur,

— *Victorque volentes*

*Per populos dat jura, viamque affectat
Olymbo.*

Ast Imperium scientiæ, longe celsius est quam Imperium in voluntatem, licet liberam, & non astrictam. Illa enim rationi, fidei & intellectui ipsi dominatur, qui est altissima

tissima pars animi, & voluntatem ipsam regit. Etenim nulla proculdubio terrena est potestas, quæ in spiritibus hominum, & animalibus, eorumque cogitationibus, & phantasiis, assensu quoque & fide, thronum, & quasi cathedram suam erigit, & collocat, præter doctrinam, & scientiam. Ac idcirco videmus detestabilem illam, & immensam delectationem, qua Hæresiarachæ, falsi Prophetæ, & impostores magni perfunduntur, & rapiuntur, postquam senserint, in fide & conscientii hominum cœpisse se regnare: Tantam certe, ut qui eam semel degustaverit, nullis fere persecutionibus, aut tormentis adigi possit, ut hoc regno se abdicet. Sicut autem hoc illud est, quod in Apocalypsi dicitur, *Abyssus sive profunda Satana*: ita è contrario, justus & legitimus in animos hominum dominatus, veritatis ipsa evidentia, ac commendatione dulcissima stabilitus, sane quam proxime ad potestatis divinæ similitudinem accedit.

Quod ad fortunas & honores spectat, munificentia doctrinæ non sic regna integra & Resp. locupletat, & ditat, ut non hominum etiam privatorum fortunas & opes amplifcet, & evehat. Vetus enim observatio est, Homerum plunibus suppeditalle victum, quam *Syllum*, *Cæsarem*, aut *Augustum*, licet tot congiaria, tot donativa, tot agrorum assignationes largiti sint. Certe difficile dictum est,

est, arma an literæ plurium fortunas constituerint. Quin si de summa potestate loquamur, videmus, si arma, aut jus hæreditatis, Regnum contulerunt, at literarum sorti sæpius cessisse sacerdotium, quod regni semper fuit rivale.

Rursus, si delectationem, jucunditatemque scientiæ intuearis, multum sane illa voluptates alias omnes exuperat. Quid enim? num forte affectuum voluptates tanto intervallo oblectamenta sensuum excedent, quanto voti affectus felix, cantiunculam, aut cenam: & non pari gradatione, intellectus voluptates, eas quæ sunt affectuum, transcendunt? In cæteris oblectationibus satietas est finitima, & postquam paulo inveteraverint, flos ipsarum & venustas marcescit: quo docemur, non illas liquidas revera voluptates, ac sinceras fuisse, sed umbras tantum, & fallacias voluptatum, non tam qualitate sua, quam novitate jucundas: unde & voluptuarii sæpius fiunt Monachi, & ambitiosorum principum senectus, triflorior fere est, & melancholia obsessa. Scientiæ autem non est satietas, verum & fruendi, & appetendi, perpetuo & subinde recurrentis vicissitudo; ut necesse sit, hujus delectationis bonum, simplex esse, non ex accidente, aut cum fraude. Neque illa voluptas, quam depingit Lucretius, ultimum in animo locum sortitur;

*Suarve mari magno turbantibus aquorã
Ventis, &c.*

*Suarve est spectaculum, (inquit) stantem aut
ambulantem in litore, navem intueri tem-
pestate in mari jactatam: suarve itidem ex
edita turri duas cernere acies concursantes in
plantie: at nil dulcius est homini, quam mens
per doctrinam, in arce veritatis collocata, un-
de aliorum errores & labores dispicere possit.*

Denique, ut mittamus vulgaria illa argu-
menta, quod per doctrinam scilicet, homo
homini in eo præsset, in quo ipse brutis: quod
ope doctrinæ ascendat homo intellectu us-
que ad cœlos, quo corpore non potest: &
alia similia: cum eo concludamus bono hanc
dissertationem de literarum excellentia, ad
quod humana natura ante omnia aspirat,
hoc est, immortalitate, & æternitate. Huc
enim spectant procreatio sobolis, nobilita-
tio familiæ, ædificia, fundationes, monu-
menta, fama, ac denique humanorum voto-
rum summa. Atqui videmus, monumenta
ingenii, & eruditionis, quanto diutius du-
rent, quam ea, quæ opere & manu facta
sunt. Annon Homeri Carmina, viginti quin-
que annorum centurias, & supra, absq; unius
syllabæ aut literæ jactura, duraverunt? Quo
spatio innumera Palatia, Tempa, Castella,
Urbes, collapsa sunt, aut diruta. Picturæ, ac
Statuæ Cyri, Alexandri, Cæsaris, imo Regum
& Principum multo recentiorum, nullo jam
sunt

sunt modo parabiles: Archetypa enim ipsa,
jam dudum confecta vetustate perierunt; ex-
empla autem indies primigenia similitudine
multantur. At ingeniorum imagines per-
petuo integræ manent in libris, nullis tem-
porum injuriis obnoxia, utpote quæ jugem
renovationem recipere possunt: Quanquam
nec imagines dici proprie possint, quia per-
petuo generant quodammodo, seminaque
sua in animos hominum spargunt, atque æ-
tatibus subsequentiibus infinitas actiones o-
pinionesque suscitant & progignunt. Quod
si navis inventum, res existimata tam nobi-
lis & admirabilis fuerit, quæ opes mercesque
hinc inde transportat, Regionis locis disjun-
ctissimas, participatione fructuum & com-
modorum consociat; quanto rectius literæ
celebrari debent, quæ tanquam naves sul-
cantes Oceanum temporis, remotissima se-
cula, ingeniorum & inventorum commer-
cio & societate copulant? Porro videmus,
nonnullos Philosophorum, qui maxime im-
mersi erant sensibus, minimeque divini, at-
que immortalitatem animæ præfracte nega-
bant; hoc tamen vi veritatis adactos concess-
isse, quoscumque motus & actus anima hu-
mana absque corporis organo præstare pos-
sit, eos etiam post mortem permanere pro-
babile esse: quales nimirum erant intelle-
ctus, minime autem affectuum motus. A deo
scilicet scientia immortalis visa est res illis,
atque

atque incorruptibilis. Nos autem, quibus divina revelatio illuxit, conculcantes hæc rudimenta, atque officias sensuum, novimus, non solum mentem, sed & affectus per-purgatos, neque animam tantum, sed etiam corpus, ad immortalitatem assumptum iri suo tempore. Sed enim meminerint homines, & nunc, & alias ubi opus fuerit; me in probationibus de dignitate scientiæ, inde ab initio sejunxisse testimonia divina ab humanis; quam methodum constanter retinui, separatim utrunque explicans.

Quamvis vero hæc ita sint, nequaquam tamen hoc mihi sumo, neque me consequi posse confido, ut ulla causæ hujus pro doctrina peroratione, aut actione, judicia rescindam: vel *Æsopici Galli*, qui granum hordei gemmæ prætulit; vel *Mida*, qui cum arbitri factus esset inter Apollinem, Musarum, & Panem, ovium Præsidentem, opulentiam palmam detulit, vel *Paridis*, qui spera sapientia, ac potentia, primas voluptati & amori dedit; vel *Agrippina*, eligentis, *Occidat matrem, modo imperet, imperium licet cum conditione detestanda præoptantis*; vel *Vlyssis*, qui *vetulam prætulit immortalitati*, typi certe eorum, qui consuetæ optimis præponunt: plurimæque ejusmodi judicia popularia: Hæc enim antiquum obtinebunt: Verum & illud etiam manebit, cui innixa est semper doctrina tanquam firmissimo fundamento

mento, quodque nunquam labefactari poterit, *lustificata est sapientia à filiis suis.*

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

De dignitate & augmentis
Scientiarum,

LIBER SECUNDUS,

Ad Regem suum.

Onsentaneum videri possit, tamen non raro secus eveniat, (Rex optime) ut, qui Sobole numerosa aucti sunt, quique immortalitatem suam in posteris ipsorum quasi prospectant, præ cæteris mortalibus sint solliciti de statu futurorum temporum; utpote quibus satis intelligunt charissima illa sua tandem debere pignora transmitti. *Elizabetha Regina*, propter vitam cœlibem, hospes potius in mundo, quam incola fuit; sua quidem tempora ornavit, & in multis beavit. Enim vero tuæ Majestati, (cui Deus pro benignitate sua dedit tot suscipere liberos, dignos certe qui te perpetuent, cujusque ætas

vigens,

vigens, & torus fecundus, adhuc plures pollicetur) usquequaque convenit, non modo tuum (quod facis) seculum irradiare; verum etiam ad illa curas tuas extendere, quæ memoria omnis alat, quæque ipsa intueatur æternitas. Inter ea autem (nisi studium meum erga literas me fallit) nil dignius est, aut nobilius, quam si dotetur Orbis terrarum *Augmentis Scientiarum* solidis & fructuosis. Quousque enim tandem pauculos aliquos Scriptores statuemus nobis tanquam *Columnas Herculis*, ne plus ultra in doctrinis progrediamur; cum habeamus Majestatem tuam, instar lucidi & benigni Sideris, quod nos inter navigandum conducat & fortunet?

Ut igitur ad rem redeamus: Reclamamus jam, & nobiscum perpendamus, quid Principes Viri, alique, hucusque ad literarum amplificationem attulerint, quid prætermiserint? Hoc autem presse & distincte excutiamus, sermone quodam Activo & Masculo, nusquam digrediendo, nil amplificando. Ponatur igitur illud, (quod quisvis concedat) opera quæque maxima & difficillima, vel præmiorum amplitudine, vel consiliorum prudentia & sanitate, vel laborum conjunctione superari: Quorum primum, conatum extimulat, secundum ambages & errores tollit, tertium mortalium fragilitati succurrit. At inter hæc tria, merito primas tenet *Consilii prudentia & sanitas*; hoc est, Monstratio,

stratio, & Delineatio viæ rectæ & plocivis, ad rem, quæ proponitur, peragendam. *Claudus enim*, (quod dici solet) *in via, amoverit Cursorem extra viam*. Et Salomon per apposite ad hanc rem: *Ferrum si retusum fuerit, viribus utendum majoribus: quod vero super omnia prævalet, est sapientia*. Quibus verbis innuit, medii prudentem electionem efficacius conducere ad rem, quam vitium aut intentionem, aut accumulationem. Hæc ut dicam, illud impellit, quod (salvo semper eorum honore, qui de Literis quomodo-cunque meruerunt) perspicio atque animadverto, opera eorum atque acta pleraque, ad magnificentiam potius, & nominis sui memoriam, quam ad Scientiarum ipsarum Profectum & Augmenta spectasse: & literatorum potius numerum auxisse, quam artibus ipsis multum incrementi attulisse.

Actiones autem & opera, quæ ad literas amplificandas pertinent, circa tria versantur objecta: Circa literarum sedes; circa libros; & circa personas eruditorum. Quemadmodum enim aqua, sive ex cœlesti rore descendens, sive ex fontibus scaturiens, facile disperditur, nisi colligatur in aliqua receptacula, ubi per unionem & congregationem sustentare & fovere possit, (quem in finem excogitavit solertia humana Aquæductus, Cysternas, Stagna, ea que etiam variis ornamentis

mentis condecoravit, quæ Magnificentiæ & Dignitati, non minus quam Ului & Necessitati deferviant) similiter liquor iste Scientiæ pretiosissimus, sive à Divina inspiratione destillet, sive è Sensibus exiliat, mox periret omnis, atque evanesceret, nisi conservaretur in Libris, Traditionibus, Colloquiis, ac præcipue in Locis certis his rebus destinatis, quales sunt Academia, Collegia, Scholæ, ubi & permanentes habeat sedes, & crescendi insuper & se congregandi copiam, & facultatem.

Ac primo, Opera, quæ ad *Musarum Sedes* spectant, quatuor numerantur: Ædificiorum structura; Proventuum Dotatio; Privilegiorum Concessio; Disciplinæ Lex & Institutio; Quæ omnia ad secessum & otium (ut plurimum) conferunt, & ad vacationem à curis & molestiis: qualia sunt quæ ad Alvearia constituenda, in usum mellis, requirit Virgilius;

*Principio sedes apibus statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus, &c.*

At Opera circa *Libros* duo sunt præcipua. Primum Bibliothecæ, in quibus tanquam Mausoleis, præcorum Sanctorum reliquiæ, virtutis plenæ, conditæ sunt. Secundo, novæ editionis Auctorum, emendationibus impressionibus, fidelioribus versionibus, utilioribus commentariis, annotationibus magis

gis diligentibus, & hujusmodi famulatio, instructæ & ornata.

Porro opera, quæ *Literatorum hominum Personas* respiciunt, (præterquam quod ipsi ornandi sint & promovendi) sunt etiam duo: Remuneratio & designatio Lectorum, in artibus jamdudum inventis, & cognitis; & remuneratio ac designatio scriptorum, circa eas doctrinæ partes, quæ non satis hæctenus excultæ aut elaboratæ sunt.

Hæc summam opera sunt & acta, in quibus *inlytorum Principum*, aliorumque illustrium virorum promerita, erga rem literariam claruerunt. De particulari alicujus commemoratione, qui de Literis bene meruit, cogitanti, occurrit illud Ciceronis, quod eum, post reditum suum, ad gratias promiscue agendas impulit; *Difficile, non aliquem ingratum quenquam præterire*. Potius (ex scripturarum consilio) spatium intueamur, quod adhuc restat in stadio decurrendum, quam oculos reflectamus ad ea, quæ à tergo jam pridem reliquimus.

Primum igitur, inter tot totius Europæ Collegia, præclarissime fundata, omnia illa certis Professionibus destinata esse demiror, nulla liberis atque universalibus artium & scientiarum studiis dedicata. Nam si quis judicet, Doctrinam omnem referendam esse ad Usum & Actionem, recte sapit: Veruntamen facile est, isto modo prolabi in errorem

remillum, quem Fabula perantiqua perstringit; in qua cætera Corporis Membra litem Ventriculo intenderunt, quod neque motum præberet, ut artus, neque sensum, ut caput: quamvis interea alimentum coctum atque confectum ventriculus ille in reliquum corpus divideret: Plane eodem modo, qui in Philosophia ac Contemplationibus universalibus positum omne studium, inane atque ignavum arbitratur, non animadvertit, singulis Professionibus, & Artibus; exinde succum & robur suppeditari. Atque certe persuasum habeo, hanc ipsam haud minimam causam fuisse, cur felicior Doctrinæ progressus hucusque retardatus sit; quod opera hæc fundamentalibus scientiis navata sit tantum in transitu, neque haustus pleniores inde epoti. Nam si arborem solito fructuosorem fieri cupias, de ramis medicandis frustra cogitaveris; Terra ipsa circa radicem subigenda, & gleba lætior admovenda, aut nihil egeris. Neque rursus silentio prætermittendum est, hanc Collegiorum, & Societatum, in usum tantummodo Doctrinæ Professoriæ, Dedicationem, non solum scientiarum incrementis inimicam fuisse; sed etiam in Regnorum & Rerum publ. detrimentum cessisse. Hinc enim fieri solet, ut Principes delectum habituri ministrorum, qui Rebus civilibus tractandis sint idonei; ejusmodi hominum miram

foli-

solitudinem circa se reperiant; propterea quod non habeatur Educatio aliqua Collegiata, in hos usus destinata, ubi scilicet homines à Natura ad hoc facti & comparati, (præter artes alias) Historiæ, linguæ modernis, libris & tractatibus Politicis, præcipue incumbant; ut inde ad civilia munera magis habiles, & instructi accedant.

Quoniam vero Fundatores Collegiorum *plantant*, Prælectionem vero *rigant*; sequitur jam ordine, ut dicam quid in publicis Lectionibus desideretur, Nimirum, Improbo vel maxime tenuitatem Stipendiorum, Prælectoribus sive Artium, sive Professionum, (præsertim apud nos) assignatam. Interest enim imprimis progressui in Scientiis, ut Lectores in unoquoque genere ex optimis instructissimisque eligantur: utpote quorum opera, non in usum transitorium; sed ad sufficiendam Sobolem Scientiæ, in secula adhibeatur. Id fieri nequit, nisi præmia & conditiones tales constituantur, quibus eminentissimus quisque in ea Arte plane contentus esse possit; ut illi demum grave non sit, in eodem munere immori, neque Practicam cogitet. Quocirca Scientiæ ut floreat, Militaris lex servanda Davidis; *Ut aqua esset pars descendens ad prælium, & manentis ad sarcinas*; Sarcinis male aliter prospectum erit. Sic Lectores in Scientiis sunt tanquam Conservatores & Custodes totius Literarii appara-

apparatus, unde praxis & militia deinceps scientiarum instruat: proinde æquum est, ut merces ipsorum lucra Practicorum exæquare possit. Aliter si patribus scientiarum præmia non constituantur satis ampla, & luculenta, eveniet illud:

Et patrum invalidi referent jejunia Nati.

Defectum nunc notabo alium, in quo Alchymista quispiam in auxilium advocandus foret, cum id genus hominum Studiofis auctores sint, ut libros vendant, fornaces extruant, Minervam ac Musas (tanquam virgines steriles) deserant, ac Vulcano se applicent. Fatendum est enim vero, tam ad penetrabilia contemplationis, quam ad operativæ fructum, in nonnullis scientiis (præsertim naturali Philosophia, & Medicina) haud unica subsidia è libris petenda esse. Quæ in re neutiquam omnino cessavit munificentia hominum; quippe videmus, non Libros magis, quam Sphæras, Globos, Astrolabia, Mappas, & alia similia, ut adminicula quædam Astronomiæ, & Cosmographiæ, comparari, & studio præberi. Videmus etiam, loca nonnulla, Medicinæ studio dicata, hortos habere pro simplicium cujusque generis inspectione, & notitia; nec usu mortuorum corporum ad observationes Anatomicas destitui. Cæterum hæc ad pauca spectant. In genere, pro certo habeatur, magnos, in
rebus

rebus naturæ abditis eruendis & referendis, progressus vix fieri posse, nisi ad experimenta, sive Vulcani, sive Dædali, (fornacis scilicet, aut machinæ, vel cujuscunque alterius generis, (sumptus abunde suppedientur. Ideoque sicut principum secretariis, & emissariis, conceditur exhibere rationes expensarum pro diligentis suis, in explorando & eruendo res novas & arcana civilia; similiter & exploratoribus, ac speculatoribus naturæ, satisfaciendum de expensis suis; alias de quamplurimis nunquam fietus certiores. Si enim Alexander magnam vim pecuniæ supeditavit Aristoteli, qua conduceret venatores, aucupes, piscatores, & alios, quo instructior accederet ad conscribendam historiam animalium; certe majus quiddam debetur iis, qui non in saltibus naturæ pererrant, sed in Labyrinthis artium viam sibi aperiant.

Defectus etiamnum alius nobis observandus, (magni certe momenti,) neglectus quidam est, in Academiarum Rectoribus, consultationis; in regibus sive superioribus, visitationis; in hunc finem, ut diligenter consideretur, & perpendatur, utrum prælectiones, disputationes, aliaque exercitia scholastica, antiquitus instituta, & ad nostra usque tempora usitata, continuare fuerit ex usu, vel potius antiquare, aliaque meliora substituere. Etenim inter Majestatis tuæ Canones

nones prudentissimos, illum reperio. *In omni vel consuetudine, vel exemplo, tempora spectanda sunt, quando primum res cæpta: in quibus si vel confusio regnarverit, vel inscitia, derogat illud imprimis auctoritati rerum, atque omnia reddit suspecta.* Quamobrem, quandoquidem Academiarum instituta plerunque originem traxerint à temporibus hisce nostris haud paulo obscurioribus, & indoctioribus: eo magis convenit, ut examini denuo subjiciantur. Exemplum in hoc genere, unum aut alterum proponam, in rebus quæ maxime obviæ videntur & familiares. Pro more receptum est, (licet, uti mihi videtur, perperam) ut literarum studio si Logicam, & Rhetoricam, præpropere nimis addiscant; artes sane provecioribus magis convenientes, quam pueris, & tironibus. Etenim hæc duæ, si vere res perpendantur, sunt ex artibus gravissimis; cum sint *artes artium*, altera ad iudicium, altera ad ornatum. Quinetiam regulam & normam continent, res & materiam subjèctam vel disponendi, vel illustrandi. Ideoque id agere, ut mentes rerum ignaræ, & rudes, (quæque nondum id collegerunt, quod à Cicerone *Sylva* vel *Supellex* appellatur, id est, materiam, & copiam rerum,) initium ab istis scientiis sumant; (ac si quis discere vellet ponderare, vel metiri, vel ornare ventum:) haud aliud profecto parit, quam ut harum artium

artium virtus & facultas (quæ perimagnæ sunt, & latissime diffusæ) fere contemptæ jaceant, atque vel in puerilia sophisinata affectationesque ridiculas degenerent, vel saltem existimatione sua haud parum multatæ sint. Quinetiam præmatura & imtempetiva ad has artes accessio dilutam earum atque jejunam traditionem ac tractationem necessario secum traxit, qualis nimirum captui puerorum adapteretur. Alterum exemplum (quod adducam) erroris, qui in Academiis jam diu inveteravit, ejusmodi est; quod scilicet inventionis, atque memoriæ, in exercitiis scholasticis, fieri solet nimio plus noxium divortium: Illic siquidem orationes pleræque, aut omnino præmeditatæ sunt, adeo ut conceptis verbis proferantur, & inventioni nihil relinquatur; aut plane extemporariæ, ut perparum relinquatur memoriæ: (cum in vita communi, & praxi, rarus sit alterutrus istorum usus seorsim, sed potius mixturæ ipforum; id est, Notarum si-ve Commentariorum, atque dictionis subitæ) ita ut hoc pacto exercitia ad praxim haud sint accommodata, nec imago respondeat vitæ. Illud autem in exercitiis perpetuo tenendum est; ut omnia (quam fieri potest) maxime repræsentent ea, quæ in vita agi solent; alioqui motus & facultates mentis pervertent, non præparabunt. Hujus autem rei veritas non obscure cernitur, cum Academi-

mici

mici ad praxim suarum Professionum, vel alia civilis vitæ munia se accingunt: quod cum faciunt, hunc, de quo loquimur, defectum, ipsi in se cito deprehendunt; sed citius etiam alii. Cæterum hanc partem, de institutorum Academicorum emendatione, clausula illa (ex Cæsaris quadam ad Oppium & Balbum Epistola desumpta) concludam; *Hoc quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt, & multa reperiri possunt: de iis rebus rogo vos, ut cogitationem suscipiatis.*

Alter defectus, quem observo, altius paulo quam præcedens ascendit. Quemadmodum enim doctrinarum progressio, haud parum in prudenti regimine & iustitutione Academicarum singularum consistit; ita magnus ad hoc cumulus accedere possit, si Academicarum universarum, per totam Europam sparsarum, arctiorem conjunctionem & necessitudinem contraherent. Sunt enim, uti videmus, multi ordines, & sodalitia, quæ licet regnis & spatiis longinquis disjuncta sint, tamen societatem & tanquam fraternitatem inter se ineunt, & colunt; adeo ut habeant præfectos (alios provinciales, alios generales,) quibus omnes parent. Et certe, quemadmodum natura creat fraternitatem in familiis; artes mechanicæ contrahunt fraternitatem in sodalitiis; unctio divina super inducit fraternitatem in regibus, & Episcopis; vota & regulæ conciliant

ciliant fraternitatem in ordinibus: eodem modo fieri non potest; quin intercedat fraternitas illustri & generosa, inter homines, per doctrinas & illuminationes, quandoquidem Deus ipse *Pater hominum* nuncupatur.

Postremo illud queror, (de quo superius nonnihil præmissi) quod vel nunquam, vel raro admodum, publica aliqua extiterit designatio virorum idoneorum, qui vel scriberent, vel inquisitionem instituerent, de illis scientiarum partibus, in quibus satis adhuc non fuerit elaboratum. Cui rei illud inferviet quam maxime, si tanquam lustrum condatur doctrinarum, & census excipiatur, quæ ex illis locupletes sint, & majorem in modum auctæ, quæ autem inopes, & destitutæ. Opinio enim copiæ, inter causas inopiæ est; atque multitudo librorum luxuriæ potius quam penuriæ indicium quoddam præ se fert. Quæ tamen redundantia (si quis recte judicet) neutiquam delendis antehac scriptis libris, sed novis melioribus edendis tolli debet, qui ejus generis sint, ut, tanquam *serpens Moysis*, *serpentes Magorum* devorent.

Horum, quos enumeravimus, omnium defectuum remedia, præter illius postremi, quin etiam ejusdem postremi, quo ad partem ejus activam, quæ spectat ad designationem scribentium, opera sunt vere Basilica: Erga

quæ, privati alicujus conatus, & industria, fere sic se habeat ut Mercurius in Bivio: qui digitum potest in viam intendere, pedem inferre non potest. At speculativa illa pars, quæ ad examen doctrinarum (quid nimirum in singulis desideretur) pertinet, etiam industria hominis privati patet. Mihi igitur in animo est, perambulationem doctrinarum & lustrationem generalem & fidelem agredi, præcipue cum inquisitione sedula & accurata, quænam earum partes neglectæ & incultæque jaceant, hominum industria nondum subactæ, & ad usum conversæ; ut hujusmodi delineatio, & registratio, & publicis designationibus, & privatorum spontaneis laboribus facem accendat. In quo nihilominus consilium est, hoc tempore omissiones duntaxat & desiderata notare; non autem errores & infelicitates redarguere. Aliud enim est inculca loca indicare, aliud culturae modum corrigere.

Quam quidem ad rem, cum me comparo, & accingor, non sum nescius, quantum opus moveam, quamque difficilem provinciam sustineam, etiam quam sint vires minime voluntati pares: attamen magnam in spem venio, si ardentior mens erga literas amor me longius provexerit, usurum me excusatione affectus; quia non simul cuiquam conceditur, *Amare & Sapere*. Nescius equidem non sum, eandem judicii libertatem

alibi

aliis relinquendam, quam ipse usurpaverim. Equidem libenter æque acceperim ab aliis, ac impertiverim humanitatis illud officium: *Nam qui erranti comiter monstrat viam, &c.* Prospicio etiam animo, complura ex illis, quæ tanquam omissa, & desiderata, in Registrum hoc nostrum referre visum fuerit, in diversas censuras incurtura: Alia scilicet quod sint dudum peracta, & jam extant: Alia quod curiositatem sapiant, & fructum promittant perexilem: Alia quod nimis ardua existant, & fere impossibilia quæ ab hominibus absolvantur. Ad priora duo quod attinet, res ipsæ pro se causam agent: circa postremum de impossibilitate ita statuo; Ea omnia possibilia, & præstabilia censenda, quæ ab aliquibus perfici possint, licet non à quibusvis; Et quæ à multis conjunctim, licet non ab uno; Et quæ in successione seculorum, licet non eodem ævo; Et denique quæ publica cura & sumptu, licet non opibus & industria singulorum. Si quis tamen sit, qui malit Salomonis illud usurpare, *Dicit piger, Leo est in via*; quam illud Virgilii, *Possunt, quia posse videntur*: satis mihi erit, si labores mei, inter vota tantum sive optata melioris notæ habeantur. Sicut enim haud omnino rei imperitum esse oportet, qui quæstionem apposite instituat; ita nec sensus inops videatur, qui haudquaquam absurda optaverit.

CAP. I.

Partitio universalis Doctrinæ humanæ, in Historiam, Poësim, Philosophiam, secundum tres Intellectus Facultates, Memoriam, Phantasiam, Rationem: quodque eadem partitio competat etiam Theologicis.

Partitio *Doctrinæ humanæ* ea est verissima, quæ sumitur ex triplici Facultate Animæ Rationalis, quæ *Doctrinæ* sedes est. *Historia* ad *Memoriam* refertur, *Poësis* ad *Phantasiam*, *Philosophia* ad *Rationem*. Per *Poësim* autem, hoc loco intelligimus non aliud, quam *historiam confictam*, sive *fabulas*. *Carmen* enim *styli* quidam *character* est, atque ad *artificia orationis* pertinet. de quo suo loco.

Historia proprie *individuum* est, quæ *circumscribuntur loco & tempore*. Et si etiam *historia naturalis* circa *species versari* videatur, tamen hoc fit ob *promiscuam rerum naturalium*, (in plurimis) *sub una specie, similitudinem*, ut si *unam notis*, omnes *notis*. *Sicubi* autem *individua* reperiantur, quæ aut *unica sunt in sua specie*, veluti *Sol & Luna*; aut à *specie insigniter deflectunt*, ut *monstra*; non minus recte constituitur *narratio* de illis in *historia naturali*, quam de *hominibus singularibus* in *historia civili*. Hæc autem omnia ad *Memoriam* spectant.

Poësis,

Poësis, eo sensu quo dictum est, etiam *individuum* est; *confictorum* ad *similitudinem illorum*, quæ in *historia vera* memorantur, ita tamen ut *modum sæpius excedat*, &, in *rerum natura* nunquam *conventura* aut *eventura* fuissent, ad *libitum componat*, & *introduceat*; quemadmodum *facit & Pictoria*. Quod quidem *Phantasia* opus est.

Philosophia *individua* dimittit, neque *impressiones primas individuum*, sed *notiones ab illis abstractas* complectitur; atque in *illis componendis*, & *dividendis*, ex *lege naturæ*, & *rerum ipsarum evidentia*, versatur. Atque hoc *prorsus officium* est atque *opificium Rationis*.

Hæc autem ita se habere, si quis *intellectualium origines* petat, facile cernet. *Individua sola sensum percipiunt*, qui *intellectus janua* est. *Individuum* *imagines*, sive *impressiones à sensu exceptæ*, *figuntur in memoria*, atque *abeunt in eam*, à *principio tanquam integra*, eodem quo *occurrunt modo*: *Eas postea recollit*, & *ruminat anima humana*; *Quas deinceps aut simpliciter recenset*; aut *lusu quodam imitatur*; aut *componendo & dividendo digerit*. Itaque *liquido constat*, ex *tribus his fontibus*, *Memoria*, *Phantasia*, & *Rationis*, esse *tres illas emanationes*, *Poëseos*, & *Philosophia*; nec *alias* aut *plures esse posse*. Etenim *historiam*

foriam & experientiam pro eadem re habemus; quemadmodum etiam Philosophiam & scientias.

Neque alia censemus ad *Theologica* partitione opus esse. Differunt certe informationes oraculi & sensus, & re, & modo insinuandi: sed spiritus humanus unus est, e jusque Arculæ & Cellæ eadem. Fit itaque, ac si diversi liquores, atque per diversa infundibula, in unum atque idem vas recipiantur. Quare & *Theologia*, aut ex *Historia sacra* constat; aut ex *Parabolis*, quæ instar divinæ *Poëseos* sunt: aut ex *Præceptis & dogmatibus*, tanquam perenni quadam *Philosophia*. Quod enim ad eam partem pertinet, quæ redundare videtur, *Prophetiam* videlicet, ea *Historia* genus est: quandoquidem *Historia Divina* ea polleat supra humanam Prærogativa, ut Narratio factum præcedere non minus, quam sequi possit.

C A P. II.

Partitio Historiæ in Naturalem & Civilem, Ecclesiastica & Literaria sub Civili comprehensa. Partitio Historiæ Naturalis in Historiam Generationum, Præter-Generationum, & Artium.

Historia aut *Naturalis* est, aut *Civilis*: In *Naturali*, Naturæ res gestæ, & facinora memorantur; in *Civili*, hominum. Elucent procul dubio *Divina* in utrisque, sed magis

magis in *Civilibus*, ut etiam propriam *Historiæ* speciem constituent, quam *Sacram* aut *Ecclesiasticam* appellare consuevimus. Nobis vero etiam ea videtur *Literarum & Artium* dignitas, ut iis *Historia* propria seorsum attribui debeat; quam sub *Historia Civili* (quemadmodum & *Ecclesiasticam*) comprehendere intelligimus.

Partitionem *Historiæ Naturalis* molimur ex *statu* & conditione ipsius Naturæ, quæ in triplici statu posita invenitur, & tanquam regimen trinum subit. Aut enim libera est natura, & cursu consueto se explicans, ut in cælis, animalibus, plantis, & universo naturæ apparatu; aut à pravitatibus, & insolentis materiæ contumacis, & ab impedimentorum violentia, de statu suo detruditur, ut in *Monstris*; aut denique ab arte & opera humana constringitur, & fingitur, & tanquam novatur, ut in artificialibus. Sit itaque partitio *Historiæ Naturalis*, in *Historiam Generationum*; *Præter-Generationum*; & *Artium*; Quam postremam etiam *Mechanicam* & *Experimentalem* appellare consuevimus. Harum prima *libertatem naturæ* tractat, secunda *errores*, tertia *vincula*. Libenter autem *historiam artium*, ut *historiæ naturalis* speciem constituimus: quia inveteravit profus opinio, ac si aliud quippiam esset ars à natura, artificialia à naturalibus: unde illud malum, quod plerique

rique historia naturalis scriptores, perfu-
ctos se putent, si historiam animalium, aut
plantarum, aut mineralium confecerint,
omissis artium mechanicarum experimen-
tis. Sed & illabitur etiam animis hominum
aliud subtilius malum; nempe, ut ars cen-
seatur solummodo tanquam additamentum
quoddam naturæ, cujus scilicet ea sit vis,
ut naturam (sane) vel inchoatam perficere,
vel in deterius vergentem emendare, vel
impeditam liberare; minime vero penitus
vertere, transmutare, aut in imis concu-
tere possit. Quod ipsum rebus humanis
præproperam desperationem intulit. Con-
tra, illud animis hominum penitus insi-
dere debuerat; artificialia à naturalibus, non
forma, aut essentia, sed efficiente solummo-
do differre; homini quippe in naturam, nul-
lius rei potestatem esse, præterquam mo-
tus, ut scilicet corpora naturalia aut admo-
veat, aut amoveat. Ubi igitur datur admotio
corporum naturalium, aut remotio, con-
jungendo (ut vocant) activa passivis, omnia
potest homo; ubi non datur, nihil: Neque
interest, si res ponantur in ordine ad ali-
quem effectum, utrum hoc fiat per homi-
nem, vel absque homine. Aurum aliquan-
do excoquitur igne, aliquando in arenulis
purum invenitur, ministrante sibi ipsi natu-
ra: Iris similiter fit ex nube roseida in subli-
mi; fit etiam per asperionem aquæ, hic apud

nos.

nos. Itaque natura omnia regit: subordinan-
tur autem illa tria; *curfus natura*; *expatiatio
natura*; & *ars*, sive additus rebus homo: Ideo-
que in historia naturali, tria illa comprehen-
di par est; quod etiam C. Plinius magna ex
parte fecit; qui historiam naturalem solus
pro dignitate complexus est; sed comple-
xam, minime, ut decuit, imo potius indignis
modis tractavit.

Harum prima habetur mediocriter excul-
ta: Sequentes duæ ita tenuiter, & inutiliter
tractantur, ut in *desideratorum* classe repo-
nendæ sint. Neque enim reperias satis instru-
ctam, & locupletem collectionem operum
naturæ eorum, quæ à cursu ordinario gene-
rationum, productionum, & motuum aber-
rarunt, & deflexerunt: sive sint illa fœtus
certarum regionum aut locorum singulares:
sive temporum eventus insoliti: sive *casuum*
(ut ait ille) *ingenis*: sive proprietatum abdi-
tarum effectus: sive monadica naturæ in sua
specie. Non negaverim, inveniri libros ni-
mio plures, fabulosis experimentis, com-
mentitiis secretis, & frivolis imposturis, ad
voluptatem, & novitatem, refertos: Cæte-
rum narrationem gravem & severam de He-
teroclitis & mirabilibus naturæ, diligenter
examinatam, ac fideliter descriptam, non
inquam, invenio: præsertim cum debita re-
jectione, & publica tanquam proscriptio-
ne mendaciorum, & fabularum, quæ in-

F 5

value.

valuerunt. Nam ut res se nunc habet, si forte mendacia aliqua circa res naturales obtinuerint, & celebrata sint (sive quod tantum possit reverentia antiquitatis, sive quod illa denuo examini subijcere sit molestum, sive quod mirifica scilicet ornamenta putantur orationis, propter similitudines & comparationes) nunquam postea exterminantur, aut retractantur.

Finis hujusmodi operis, quod exemplo suo decoravit Aristoteles, nil minus est, quam ut curiosis & inanibus ingeniis gratificetur, sicut faciunt mirabilarii, & prodigiarum stri: Verum duas ob causas, utramque feriam & gravem; unam, ut axiomatum corrigatur iniquitas, quæ plerunque in exemplis tritis & vulgatis fundamentum habent: Alteram, quod à miraculis naturæ, ad miracula artis expeditus sit transitus & pervisus. Neque enim huic rei plus inest negotii, præterquam ut naturæ vestigia persequaris sagaciter, cum ipsa sponte aberret: ut hoc pacto postea cum tibi liberit, eam eodem loci deducere & compellere possis. Neque vero præceperim, ut ex historia ista mirabilium, superstitiosæ narrationes de maleficiis, fascinationibus, incantationibus, somniis, divinationibus, & similibus, prorsus excludantur, ubi de facto & re gesta liquido constet. Nondum etiam innotuit, quibus in rebus, & quousque effectus superstitioni attributi,

ex

ex causis naturalibus participant. Ideoque licet hujusmodi artium usum & praxim, merito damnandam censeamus, tamen è speculatione, & consideratione ipsarum (si strenue excutiantur) notitiam haud inutilem consequemur, non solum ad delicta, in hoc genere reorum, rite dijudicanda; sed etiam ad naturæ secreta ulterius rimanda. Neque certe hæsitandum de ingressu & penetratione intra hujusmodi antra, & recessu, si quis sibi unicam veritatis inquisitionem proponat; quod & Majestas tua exemplo proprio confirmavit. Tu enim duobus illis clarissimis, religionis ac naturalis Philosophiæ oculis, tales umbras prudenter ac perspicaciter perlustrasti, ut te Soli simillimum probaveris, qui polluta loca ingreditur, nec tamen inquinatur. Cæterum illud monuerim, narrationes istas cum rebus superstitiosis conjunctas, seorsum componi, neque cum puris & sinceris naturalibus commisceri oportere. Quod vero ad narrationes attinet, circa prodigia & miracula religionum; illa certe aut non utique vera sunt, aut nulla ex parte naturalia; ideoque ad *historiam naturalem* non pertinent.

Quantum ad *Historiam naturæ subactæ, & factitiæ*, quam *mechanicam* appellare solemus; invenio sane collectiones quasdam de agricultura, etiam de artibus compluribus mechanicis; sed, quod potissimum est

in hoc genere, semper negliguntur & rejiciuntur experimenta, in artibus singulis familiaria & vulgata; quæ tamen ad interpretationem naturæ, æque aut plus faciunt, quam minus trita. Nam labes quædam literis aspergi videatur, si forte viri docti se submittant inquisitioni, aut observationi rerum mechanicarum, nisi fuerit earum, quæ pro arcanis artis, aut pro rebus admodum raris, aut subtilibus reputentur. Quod tam inanis ac superciliosæ arrogantæ vitium, merito irrisit Plato, quando Hippiam Sophistam jactabundum inducit cum Socrate disputantem, sincero & solido veritatis investigatore: Qui, cum de pulchritudine sermo institutus esset, pro vago suo & soluto disputandi more, primum intulit exemplum virginis pulchræ, dein equæ pulchræ, postremo ollæ fictilis pulchræ, & affabre factæ: Hoc ultimo exemplo Hippias commotus, dixit: *Stomacharer certe, (nisi humanitatis ratio me eo adigeret,) cum quoquam disputare, qui exempla tam vilia & sordida allegaret. Cui Socrates, Te quidem ita decet, cum tam nitidis sis. amictus vestibus, & pulchris calceis: & alia per Ironiam. Enimvero, illud pro certo asseri possit, grandia exempla haud optimam aut tutissimam asserre informationem. Id quod exprimitur non insulse in pervulgata illa fabula de Philosopho: qui cum stellas*

las sublati oculis intueretur, incidit in aquam: Nam si oculos demississet, stellas illico in aqua videre potuisset: verum suspiciens in cælum, aquam in stellis videre non potuit. Eodem modo sæpe accidit, ut res minutæ & humiles, plus conferant ad notitiam grandium, quam grandes ad notitiam minutarum. Bene siquidem notavit Aristoteles, *Cujusque rei naturam in portionibus ejus minimis optime cerni.* Quam ob causam, Reip. naturam perscrutatur primo in familia, & in simplicissimis combinationibus societatis, (mariti scilicet & uxoris, parentum & liberorum, Domini & Servi,) quæ in quolibet tuguriolo occurrunt. Simili plane ratione natura hujusce magnæ civitatis, (universitatis nimirum rerum,) ejusque dispensatio, in prima quaque symbolizatione, & minimis rerum portionibus, investiganda est: uti fieri videmus, quod secretum illud naturæ (habitum pro maximo,) de viticitate ferri, tactu magnetis exciti ad polos, se conspiciendum præbuit, non in vectibus ferreis, sed in acubus.

Ego vero, si quod sit mei pondus judicii, sic plane statuo; *Historia Mechanica* usum erga Philosophiam naturalem, esse maxime radicalem, & fundamentalem. Talem intellico Philosophiam naturalem, quæ non abeat in fumos speculationum subtilium, aut sublimium; sed quæ efficaciter operetur, ad
suble-

sublevanda vitæ humanæ incommoda. Neque enim ad præfens tantum juvabit, nequendo & transferendo observationes artis in usum aliarum, & inde novas commoditates eliciendo; quod necesse est fieri, cum experimenta diversarum artium in unius hominis observationem & considerationem venient; sed porro ad causas indagandas, & artium Axiomata deducenda, lucidiorem faciem accendet, quam hactenus unquam affulsit. Quemadmodum enim ingenium alicujus haud bene noris, aut probaris, nisi cum irritaveris; neque Proteus se in varias rerum facies vertere solitus est, nisi manicis arte comprehensus; similiter etiam natura arte irritata, & vexata, se clarius prodat, quam cum sibi libere permittitur.

Antequam vero hoc membrum historiae naturalis (quod mechanicum atque experimentale vocamus) demittamus, illud adjiciendum; Corpus talis historiae, non solum ex artibus ipsis mechanicis, verum & ex operativa parte scientiarum liberalium, ac simul ex Practicis compluribus, (quæ in artem non coaluerunt) confici debere, ut nihil utile prætermittatur, quod ad informandum intellectum juvat. Atque hæc est *historia naturalis* partitio prima.

C A P. III.

Partitio Historiæ Naturalis Secunda, ex Vsu & Fine suo, in Narrativam, & Inductivam. Quodque Finis nobilissimus Historiæ Naturalis sit, ut ministret & in Ordine sit ad condendam Philosophiam, quem Finem intuetur Inductiva. Partitio Historiæ Generationum in Historiam Cælestium: Historiam Meteororum: Historiam Globi Terræ & Maris: Historiam Massarum sive Collegiorum Majorum: & Historiam Specierum sive Collegiorum Minorum.

Historia Naturalis, ut *Subjecto* triplex (quemadmodum diximus) ita *Vsu* duplex est: Adhibetur enim, aut propter *Cognitionem rerum* ipsarum, quæ historiæ mandantur; aut tanquam *Materia prima* Philosophiæ. Atque prior illa, quæ aut *Narrationum* jucunditate delectat, aut *Experimentorum* usu juvat, atque hujusmodi voluptatis aut fructus gratia quæsitæ est, longe inferioris notæ censenda, præ ea, quæ *Inductionis* veræ & legitimæ sylvæ sit, atque supellex, & primam Philosophiæ mammam præbeat. Rursus itaque partimur *historiam naturalem*, in *Narrativam*, & *Inductivam*: Hanc autem posteriorem inter *Desiderata* ponimus. Neque vero aciem mentis alicujus perstringant, aut magna antiquorum nomina, aut magna recentium volumina. Satis enim scimus, haberi historiam naturalem mole amplam, varietate gratam, diligentie

sapientius curiosam. Attamen si quis ex ea fabulas, & antiquitatem, & auctorum citationes, & inanes controversias, Philologiam denique, & ornamenta eximat, (quæ ad *Convivales sermones*, hominumque doctorum *noctes*, potius quam ad instituendam Philosophiam sunt accommodata,) ad nil magni res recider. Longe autem profecto abest ab ea historia, quam animo metimur. Primo enim desiderantur duæ illæ *historia naturalis* partes, (de quibus modo diximus) *Præter-Generationum*, & *Artium*, in quibus nos plurimum ponimus: Deinde, in tertia illa (quæ reliqua est) parte generali, nimirum de *Generationibus*, uni tantum, ex quinque partibus ejus, satis facit. Siquidem *Historia Generationum* constituuntur partes subordinatæ quinque, Prima *Cælestium*, quæ Phænomena ipsa sincera complectitur, atque separata à dogmatibus Secunda *Meteororum* (annumerando etiam Cometas) & *Regionum*, quas vocant, *Aëris*: Neque enim de Cometis, Meteoris ignitis, Ventis, Pluviis, Tempestatibus, & reliquis, invenitur aliqua Historia, quæ ullius sit pretii. Tertia *Terræ & Maris*, (quatenus sunt Universi Partes Integrales) montium, Fluminum, Æstuum, Arenarum, Sylvarum, Insularum, denique Figuræ ipsius continentium prout exporriguntur; in his omnibus, potius Naturalia inquirendo & observando, quam Cosmographica.

Quat.

Quarto, de *Massis Materia communibus*, quas *Collegia Majora* vocamus. (vulgo *Elementa* dicuntur.) Neque enim de *Ignis*, *Aëre*, *Aqua*, *Terra*, eorumque *Naturis*, *Motibus*, *Operibus*, *Impressionibus*, *Narrationibus* reperiuntur, quæ corpus aliquod *Historiæ* justum constituent. Quinta, & ultima, de *Collectionibus Materia exquisitis*, quæ à nobis *Collegia Minora*, vulgo *Species* appellantur. In hac autem postrema sola, industria *Scriptorum* enituit; ita tamen, ut potius luxuriata sit in superfluis, (Iconibus *Animalium*, aut *Plantarum*, & similibus intumescens) quam solidis & diligentibus observationibus ditata, quæ ubique in *Historia Naturali* subnecti debeant. Atque, ut verbo dicam, omnis, quam habemus, *Naturalis Historia*, tam inquisitione sua, quam congerie, nullo modo in ordine ad eum quem diximus finem (condendæ scilicet *Philosophiæ*) aptata est. Quare *Historiam industriam* desiderati pronunciamus. Atque de *Naturali Historia* hæcenus.

C A P. IV.

Partitio *Historiæ Civilis*, in *Ecclesiasticam*, *Literariam*, & (quæ *Generis nomen retinet*) *Civilem*: quodque *Historia Literaria* desideretur. *Ejus conficienda Præcepta.*

Historiam *Civilem* in tres species recte dividi putamus: Primo *Sacram*, sive *Eccle-*

Ecclesiasticam: deinde eam, quæ Generis nomen retinet, *Civilem*: Postremo *Literarum & Artium*. Ordinem autem ab ea Specie, quam postremo posuimus, quia reliquæ duæ habentur, illam autem inter *Desiderata* referre visum est. Ea est *Historia Literarum*. Atque certe Historia Mundi, si hac parte fuerit destituta, non absimilis ceneri possit *Statua Poliphemi*, eruto oculo; cum ea pars imaginis desit, quæ ingenium & indolem Personæ maxime referat. Hanc licet desiderari statuamus, nos nihilominus minime fugit, in Scientiis particularibus *Jureconsultorum*, *Mathematicorum*, *Rhetorum*, *Philosophorum*, haberi levem aliquam mentionem, aut narrationes quasdam jejunas, de Sectis, Scholis, Libris, Auctoribus, & Successionibus hujusmodi Scientiarum: *Inveniri* etiam de Rerum & Artium Inventoribus tractatus aliquos exiles, & instructivos; Attamen justam atque universalem *Literarum Historiam* nullam adhuc editam asserimus. Ejus itaque & Argumentum, & conficiendi Modum, & Usum proponemus.

Argumentum non aliud est, quam ut ex omni Memoria repetatur, quæ Doctrinæ & Artes, quibus Mundi ætatibus & Regionibus floruerint. Earum Antiquitates, progressus, etiam peragrationses per diversas Orbis partes (migrant enim Scientiæ, non secus ac populi) rursus declinationes, obliviones,

instau-

instauraciones commemorentur. Observetur simul per singulas Artes, inventionis occasio & origo; tradendi mos & disciplina; colendi & exercendi ratio & instituta. Adjiciantur etiam Sectæ, & Controversiæ maxime celebres, quæ homines doctos tenuerunt; Calumniæ, quibus patuerunt; Laudes & honores quibus decoratæ sunt. Notentur Auctores præcipui, libri præstantiores, Scholæ, Successiones, Academiae, Societates, Collegia, Ordines, denique omnia quæ ad Statum Literarum spectant. Ante omnia etiam id agi volumus (quod Civilis Historiæ decus est, & quasi anima) ut cum eventis causæ copulentur: videlicet, ut memorentur Naturæ regionum ac populorum; Indolesque apta & habilis, aut inepta & inhabilis ad disciplinas diversas; Accidentia temporum, quæ Scientiis adversa fuerint aut propitia; Zeli & mixturæ Religionum; Malitiæ & favores Legum; Virtutes denique insignes, & efficacia quorundam virorum, erga literas promovendas; & similia. At hæc omnia ita tractari præcipimus, ut non, Criticorum more, in laude & censura tempus teratur; sed plane historice res ipsæ narrentur, judicium parcius interponatur.

De *Modo* autem hujusmodi Historiæ conscientiæ, illud in primis monemus, ut materia & copia ejus, non tantum ab Historiis & Criticis petatur, verum etiam per singulas anno-

annorum Centurias, aut etiam minora intervalla, seriatim, (ab ultima Antiquitate facti principio) libri præcipui, qui eo temporis spatio conscripti sunt, in consilium adhibeantur; ut ex eorum non perlectione, (id enim infinitum quiddam esset) sed degustatione & observatione Argumenti, Styli, Methodi, Genius illius temporis literarius, veluti incantatione quadam, à mortuis evocetur.

Quod ad *Usum* attinet, hæc eo spectant; non ut honor *Literarum*, & pompa, per tot circumfusas imagines celebretur; nec quia, pro flagrantissimo, quo literas prosequimur, amore, omnia quæ ad earum statum quoquo modo pertinent, usque ad curiositatem inquirere, & scire, & conservare avemus: sed præcipue ob causam magis seriam, & gravem: Ea est, (ut verbo dicamus) quoniam per talem, qualem descripsimus, Narrationem, ad Virorum doctorum, in Doctrina usu & administratione, prudentiam & solertiam, maximam accessionem fieri posse existimamus; & rerum intellectualium, non minus quam *Civilium* motus, & perturbationes, vitiaque & virtutes, notari posse, & Regimen inde optimum educi & institui. Neque enim B. Augustini, aut B. Ambrosii opera, ad prudentiam Episcopi, aut Theologi, tantum facere posse putamus, quantum si Ecclesiastica Historia diligenter inspiciatur, & re-

& revolvatur. Quod & Viris doctis ex *Historia Literarum* obvenerunt non dubitamus. Casum enim omnino recipit, & temeritati exponitur, quod exemplis & memoria rerum non fulcitur. Atque de *Historia Literaria* hæc dicta sint.

CAP. V.

De Dignitate, & Difficultate *Historiæ Civilis*.

SEquitur *Historia Civilis* specialis, cujus dignitas atque auctoritas, inter scripta humana eminet. Hujus enim fidei, exempla Majorum, vicissitudines rerum, fundamenta Prudentiæ Civilis, hominum denique nomen & fama, commissa sunt. Ad dignitatem rei accedit, difficultas non minor. Etenim animum in scribendo ad præterita retrahere, & veluti antiquum facere; temporum motus, Personarum characteres, Consiliorum trepidationes, Actionum (tanquam aquarum) ductus, prætextuum interiora, Imperii Arcana, cum diligentia scrutari, cum fide & libertate referre, denique verborum lumine sub oculos ponere, magni utique laboris est, & judicii, præsertim cum antiquiora quæque incerta, recentiora periculo obnoxia reperiantur. Quamobrem & plurima Historiam istam Civilem circumstant vitia: dum plerique narrationes quasdam inopes, & ple-

& plebejas, & plane dedecora historiarum conscribant; alii particulares relationes, & Commentariolos opera festinata & textu inæquali confarciant; alii capita tantum rerum gestarum percurrant, alii contra, minima quæque, & ad summas actionum nihil facientia, persequantur; nonnulli, nimia erga ingenia propria indulgentia, plurima audacter confingant: ast alii, non tam ingeniorum suorum, quam Affectuum imaginem rebus imprimant, & addant, partium suarum memores, rerum parum fideles testes: quidam Politica, in quibus sibi complacent, ubique inculcent, & diverticula ad ostentationem querendo, narrationem rerum nimis leviter interrumpant: alii in Orationum, & Concionum, aut etiam Actorum ipsorum prolixitate, parum cum iudicio, nimii sunt; adeo ut satis constet, non inveniri inter Scripta hominum rarius quicquam, quam Historiam legitimam & omnibus numeris suis absolutam. Verum nos in præsentī partitionem doctrinarum instituímus, ut omīssa; non Censuram, ut vitiosa notentur. Nunc partitiones *Historia Civilis* persequemur, easque diversorum generum: Minus enim implicabuntur Species, si partitiones diversæ proponantur, quam si una partitio curiose per membra deducatur.

CAP. VI.

Partitio prima Historiæ Civilis, in Memorias, Antiquitates, & Historiam iustam.

Historia *Civilis* tripartita est, tribus picturarum aut imaginum generibus non absimilis. Videmus enim ex picturis, & imaginibus, alias imperfectas, ut quibus ultima manus non accesserit; alias perfectas, alias vero vetustate mutilatas & deformatas. *Historiam* similiter *Civilem* (quæ imago rerum & temporum quædam est) in tres species, illis picturarum congruas, partiemur; *Memorias* scilicet; *Historiam Iustam*, & *Antiquitates*. *Memoria* sunt *Historia inchoata*, aut prima & rudia Historiæ lineamenta; *Antiquitates* vero *Historia deformata* sunt, sive reliquæ Historiæ, quæ casu è naufragio temporum ereptæ sunt.

Memoria, sive præparationes ad Historiam duplicis generis sunt; quorum alterum *Commentarios*, alterum *Registra* vocare placeat. *Commentarii* nudam actionum & eventuum seriem ac connexionem proponunt, prætermisissis causis rerum & prætextibus, initiis quoque earundem & occasionibus, consiliis itidem & orationibus, & reliquo Actionum apparatu. Talis enim est propria *Commentariorum* natura: licet Cæsari, per modestiam quandam cum magnanimitate con-

conjunctam, præstantissimæ, inter eas, quæ extant Historiæ, Commentariorum nomen indere placuerit. At *Registra* duplicis naturæ sunt: Complectuntur enim aut *Titulos Rerum & Personarum*, in *serie temporum*; quales dicuntur *Fasti*, & *Chronologia*: Aut *Actorum Solennitates*; cujus generis sunt, Principum Edicta, Senatum Decreta, Judiciorum Processus, orationes publice habitæ, Epistolæ publice missæ, & similia, absque narrationis contextu, sive filo continuo.

Antiquitates, seu *Historiarum Reliquiæ*, sunt (uti jam diximus) tanquam tabulæ naufragii, cum deficiente, & fere submersa, rerum memoria, nihilominus homines industrii, & sagaces, pertinaci quadam, & setu-
pulosa diligentia, ex genealogiis, factis, titulis, monumentis, numismatibus, nominibus propriis & stylis, verborum etymologiis, proverbii, traditionibus, Archivis & instrumentis tam publicis quam privatis Historiarum fragmentis, librorum neutiquam Historicorum locis dispersis, ex his, inquam, omnibus, vel aliquibus, nonnulla à temporis diluvio eripiunt, & conservant. Res sane operosa, sed mortalibus grata, & cum reverentia quadam conjuncta; ac digna certe, quæ delentis fabulosis nationum originibus, in locum hujusmodi commentitorum substituantur; sed tamen eo minus habens Auctoritatis, quia paucorum Li-
centiæ

centiæ subjicitur, quod paucis curæ est.

In his *Imperfectæ Historia* generibus, defectum aliquem non puto designandum, cum sint tanquam *Imperfectæ Mistæ*, ut defectus hujusmodi sit ex ipsa earum Natura. Ad *Epitomas* quod attinet, (Historiarum certe teredines, & tineas,) eas exulare volumus; quod etiam cum plurimis, qui maxime sani fuerunt judicii, facimus; utpote quæ complura nobilissimarum Historiarum corpora exederint, & corroderint, atque in fæces inutiles demum redegerint.

CAP VII.

Partitio Historiæ justæ in Chronica, Vitas, & Relationes; Earumque partium explicatio.

AT *Historia iusta* trium est generum. pro ratione *Objecti*, quod sibi proponit repræsentandum. Aut enim *Portionem aliquam temporis* repræsentat; aut *Personam singularem* memoria dignam; aut *Actionem aliquam* sive *rem gestam* ex illustrioribus. Primum *Chronica* sive *Annales* appellamus; secundum *Vitas*; tertium *Relationes*. Inter quæ *Chronica* celebritate & nomine excellere videntur; *Vita* autem, fructu & exemplis; *Relationes* rursus sinceritate & veritate. *Chronica* namque amplitudinem actionum publicarum, & personarum facies externas, & in publicum versas, proponunt; Minora
G autem,

autem, quæ tum ad Res, tum ad Personas pertinent, omittunt, & silentio involvunt. Cum vero id artificii divini sit proprium, ut *Maxima è minimis suspendat*, sit sæpenu-mero, ut hujusmodi *Historia*, majora tantum persecuta, negotiorum pompam potius, & solemniam, quam eorum veros fomites & textures subtiliores ostendat: quinetiam, etiam Consilia ipsa addat, atque immisceat, tamen granditate gaudens, plus gravitatis atque prudentiæ, quam revera habent, humanis actionibus aspergat; ut Satyra aliqua possit esse verior humanæ vitæ tabula, quam nonnulla ex ejusmodi *Historiis*. Contra *Vita*, si diligenter & cum judicio perscribantur, (neque enim de *Elogiis*, & hujusmodi *Commemorationibus* jejunis loquimur) quandoquidem Personam singularem pro *Subjecto* sibi proponant, in qua necesse est actiones, non minus leves, quam graves, parvas quam grandes, privatas quam publicas, componi & commisceri; sane magis vivas & fidas rerum narrationes, & quas ad exemplum tutius & feliciter transferre possis, exhibent. At *Relationes* Actionum speciales (quales sunt *Bellum Peloponnesi*, *Expeditio Cyri*, *Conjuratio Catilina*, & similia) omnino puriore & magis sincero veritatis candore vestiti par est, quam *Historias justas* temporum; quia argumentum in iis deligi, & sumi potest habile, & definitum; atque ejusmodi, ut de eo

noti-

notitia, & certitudo bona, & plena informatio haberi possit, cum contra *Historia temporis* (præsertim quæ ætate Scriptoris multo antiquior sit) necessario in memoria rerum sæpius fatiscat, & veluti spatia vacua contineat; quæ ingenio & conjectura occupari, & suppleri satis licenter consueverunt. Hoc tamen ipsum, quod de *Relationum* sinceritate dicimus, cum exceptione intelligendum est. nam fatendum certe est, (cum humana omnia ex parte laborent, & commoda cum incommodis fere perpetuo conjuncta sint) hujusmodi *relationes*, præsertim si sub ipsa rerum gestarum tempora edantur, (cum sæpius vel ad gratiam, vel ad invidiam scribantur,) omnium narrationum merito maxime suspectas esse. Sed rursus huic incommodo etiam illud conascitur remedium; quod illæ ipsæ *Relationes*, cum non ex una parte solummodo, sed pro factionibus, & partium studiis, ex utraque parte semper fere edantur, viam hoc pacto quandam veritati, tanquam inter extrema, aperiunt & muniunt: atque postquam contentiones animorum deferbuerint, Historico bono & prudenti, non pessima historiæ perfectioris materia, & Sementis sunt.

Quod vero ad ea, quæ in his tribus historiæ generibus desiderari videantur; dubium certe non est, quin plurimæ historiæ parti-

culares (de talibus loquimur quæ esse possunt) alicujus dignitatis, aut etiam mediocritatis, cum maximo Regnorum & Rerump. quibus debentur, honoris & nominis detrimento, hucusque prætermittæ sint, quas notare perlongum esset. Cæterum exterarum Nationum Historias Exterorum curæ relinquens (*ne forte sim in aliena Rep. curiosus*) non possum non apud Majestatem tuam conqueri, de Historiæ Angliæ, quæ nunc habetur, vilitate & indignitate, quatenus ad corpus ejus integrum; nec non Historiæ Scotiæ iniquitate & obliquitate, quatenus ad Auctorem ejus recentissimum & uberrimum: Reputans mecum, honorificum admodum Majestati tuæ futurum, atque Opus posteritati gratissimum; si quemadmodum Insula hæc magnæ Britanniæ, se nunc in unam Monarchiam coalitam, ad sequentes ætates transmittit; ita in una Historia descripta, à præteritis sæculis repeteretur; eodem modo quo Historiam decem Tribuum Regni Judæ, tanquam gemellam, Sacra Pagina deducit. Quod si moles hujusmodi historiæ, magna certe & ardua, quo minus exacte & pro dignitate perscribatur, videatur obsutura, ecce tibi memorabilem multo angustioris temporis periodum, quatenus ad historiam Angliæ, nimirum ab Unione Rosarum ad Unionem Regnorum; Spatium temporis, quod, meo quidem judicio, majorem recipit eventuum,

quæ

quæ raro se ostendunt, varietatem, quam in pari successuum numero uspiam in Regno Hæreditatio deprehendere licet. Incipit enim ab adeptione Coronæ mixta, partim Armis, partim Jure: Ingressum siquidem ferrum aperuit, stabilimentum attulerunt Nuptiæ; Secuta igitur sunt tempora illis initiis consentanea; simillima fluctibus, post magnam tempestatem, tumores & agitationes suas, sed absque aliqua immani procella, retinentibus, atque gubernatoris prudentia, qui unus inter Antecessores Reges consilio emittit, superatis. Ordine proximus succedit Rex, cujus actiones, licet magis impetu quam consilio administratæ, non leve tamen in Rebus Europæ momentum attulerunt, eas subinde librando, & inclinando, prout ipsæ propendebant. Quo etiam regnante, cœpit fieri ingens illa Status Ecclesiastici mutatio, qualis raro admodum prodit in Theatrum. Secutus est Rex minor. Dein tentamentum Tyrannidis, licet illud brevissimum fuerit, instar febris Ephemæræ. Dein Regnum Fœminæ, extero Regi nuptæ. Rursus Regnum Fœminæ solitariæ, & cælibis. Hæc omnia demum excepit eventus iste faustus & gloriosus; nimirum hujusce Insulæ Britanniæ, à toto Orbe divisæ, in se unio; per quam Vetus illud oraculum, *Æneæ* redditum, quod requiem ei præmonstrabat,

— Antiquam exquirite matrem;

G. 3.

supra

supra nobilissimas Gentes Angliæ & Scotiæ, in nomine illo *Britannia*, *Antiqua sua Matris*, jam convenientes adimpletum sit; in pignus & tesseram metæ, & exitus errorum & peregrinationis jam reperti. Ita ut, quemadmodum corpora ponderosa jactata, antequam ponant & consistant, trepidationes quasdam experiuntur; eodem modo probabile videatur, Divina Providentia factum esse, ut Monarchia ista, priusquam in tua Majestate, Regiæque tua Sobole, (in qua spero eam in perpetuum fore stabilitam) consisteret, & confirmata esset, has tam varias mutationes, & vicissitudines, tanquam præludia stabilitatis suæ, subiret.

De *Vitis* cogitantem, subit quædam Admiratio, tempora ista nostra, haud nosse bona sua; cum tam rara sit Commemoratio, & conscriptio vitarum, eorum, qui nostro sæculo claruerunt. Etsi enim Reges, & qui absolutum Principatum obtineant, pauci esse possint; Principes etiam in Rep. libera (tot Rebusq. in Monarchiam conversis) haud multi; utcunque tamen non defuerunt Viri egregii (licet sub Regibus) qui meliora merentur, quam incertam & vagam memoriæ suæ famam, aut elogia arida & jejuna. Etenim hæc ex parte, inventum cujusdam ex Poëtis recentioribus, quo antiquam fabulam locupletavit, non inelegans est. Fingit ille, in extremitate filii parcarum, numisma quoddam,

seu

seu Monile pendere, in quo defuncti nomen impressum sit: Tempus autem cultum Atropi præstolari, & statim abscisso filo, numismata eripere, eaque asportata, paulo post in fluvium Lethes ex gremio suo projicere: Circa fluvium autem, magnam avium vim volitare, quæ numismata arripiunt, ac postquam in rostris ipsarum paulisper eadem circumtulerint, paulo post per incuriam in fluvium decidere permittunt: Inter eas vero, Cygnos reperiri nonnullos, qui si numisma aliquod cum nomine prehenderint, illico ad templum quoddam illud deferre solebant, immortaliæ consecratum. Hujusmodi itaque Cygni nostris temporibus fere defecerunt. Quamvis autem plurimi hominum, curis & studiis suis nimio plusquam corporibus mortales, nominis sui memoriam, veluti fumum aut auram despiciant,

— *Animi nil magna laudis egentes;*

Quorum scilicet Philosophia & severitas ab ea radice pullulat, *Non prius laudes contempsimus, quam laudanda facere desivimus;* Id tamen apud nos Salomonis judicio non præjudicabit, *Memoria justis cum laudibus, et impiorum nomen putrescit:* Altera perpetuo floret, alterum aut in oblivionem protinus abit, aut in odorem tærum computrescit. Ac propterea in eo ipso stylo, vel loquendi formula, quæ recte admodum recepta est,

G 4

ut

ut defunctis tribuatur, (*Felicis memoria*, *pie memoria*, *bona memoria*) agnoscere videmus illud, quod Cicero (mutuatus id ipsum à Demosthene) protulit, *Bonam famam propriam esse possessionem defunctorum*. Quam quidem possessionem non possum non notare, nostro ævo incultam ut plurimum, & neglectam jacere.

Quantum ad *Relationes*, optandum esset prorsus, ut multo major circa eas adhiberetur diligentia. Quippe vix incidit aliqua actio illustrior, cui non interfit calamus aliquis ex melioribus, qui eam excipere & describere possit. Quoniam autem is perpaucorum hominum esse debet, qui Historiam justam prædignitate conscribat, (ut ex paucitate Historicorum vel mediocrium satis liquet) idcirco si actiones particulares, sub tempus ipsum quo geruntur, tolerabili aliquo scripto memoria mandarentur, sperandum esset, exorituros quandoque, qui Historiam justam, ope & auxilio illarum *Relationum*, conscribere posset. Illæ enim instar Seminarii esse possint, unde, cum usus, hortus amplus & magnificus confereretur.

CAP.

CAP. VIII.

Partitio Historiæ Temporum, in Historiam Universalem, & Particularem, & utriusque Commoda, & Incommoda.

Historia *Temporum* aut *Universalis* est, aut *Particularis*; Hæc alicujus *Regni*, vel *Reip.* vel *Nationis* res gestas complectitur, illa *Universi Orbis*. Neque enim defuerunt, qui *Historiam Mundi* etiam ab Origine scripsisse videri volunt; Farraginem rerum, & Compendia narrationum pro *Historia* exhibentes: Alii sui temporis res, per *Orbem terrarum* memorabiles, tanquam *justa Historia* complecti posse confisi sunt, conatu profecto magnanimo, atque fructu haud exiguo. Neque enim res humanæ ita Imperiis aut Regionibus divisæ sunt, ut non habeant multa connexa; Quare juvat certe, fata, alicui seculo aut ætati destinata, veluti una tabula contenta & descripta intueri. Fit etiam, ut plurima scripta non contemnenda, (qualia sunt *ea*, de quibus antea locuti sumus, *Relationes*) alias forte peritura, neque prelum sæpius passura, aut saltem capita ipsorum, in hujusmodi *Historiam Generalem* recipiantur, atque hoc pacto figantur, & conserventur. Veruntamen, si quis rem rectius perpendat, animadvertet, tam severas esse *Historia justa* Leges, ut eas in tanta argumenti vastitate ex-

G 5

ercere:

erere vix liceat; adeo ut minuatur potius Historiæ Majestas molis granditate, quam amplificetur. Fiet enim, ut qui tam varia undequaque persequitur, is informationis Religionis paulatim remissa, & diligentia sua, quæ ad tot res extenditur, in singulis elanguescente, aures populares, & rumores captet; & ex relationibus non admodum Authenticis, aut hujusmodi aliqua levissimi materia, Historiam conficiat. Quinetiam necesse ei erit, (ne opus in immensum excreseat,) plurima relatu digna consulto prætermittere, atque ad Epitomarum rationes sæpius delabi. Incumbit etiam aliud periculum non parvum, atque utilitati historiæ universalis ex diametro oppositum. Quemadmodum enim universalis historia, narrationes aliquas, quæ alias forte fuissent periturae, conservat; ita contra sæpenumero narrationes alias satis fructuosas, quæ aliter victuræ fuissent, propter grata mortalibus rerum compendia, perimit.

C A P. IX.

Partitio alia Historiæ Temporum, in Annales, & Acta Diurna.

ETiam Historiam Temporum recte dividitur in *Annales*, & *Diaria*: Quæ divisio, licet ex periodis temporum nomina sumat, tamen ad delectum rerum etiam pertinet. Recte enim Cornelius Tacitus, cum in mentionem Magnificentiæ quarundam structu-
rum

rarum incidit, statim subdit, *Ex dignitate pupuli Rom. repertum esse, res illustres Annalibus, talia diurnis urbis actis mandare*: Applicando Annalibus res, quæ ad Statum Reip. pertinent; Acta vero & Accidentia leviora, Diariis. Meo utique judicio, valere conveniret disciplinam quandam Haraldicam, in disponendis non minus librorum, quam personarum dignitatibus. Sicut enim nihil Rebus Civilibus magis detrahit, quam Ordinum & Graduum confusio; ita etiam Auctoritati historiæ gravis haud parum derogat, si admisceantur Politicis res levioris momenti; quales sunt pompæ, & solemnitates, & spectacula, & hujusmodi. Atque sane optandum esset, ut illa ipsa distinctio in consuetudinem veniret. Nostriis vero temporibus, *Diaria* in navigationibus tantum & expeditionibus bellicis, in usu sunt. Apud Antiquos certe Regum honori dabatur, ut acta Palatii sui in *Diaria* referrentur; quod videmus factum fuisse sub Ahasvero Persarum Rege; qui cum noctem ageret insomnem, *Diaria* poposcit; ubi conjurationem Eunuchorum recognovit: At in Alexandri *Diariis*, tam pusilla continebantur, ut etiam, si forte ad mensam dormiret, in acta reponeretur: Neque enim sicut *Annales* tantum gravia, ita *Diaria* tantum levia complexa sunt; sed omnia promiscue & cursim *Diariis* excipiebantur, seu majoris, seu minoris momenti.

CAP. X.

*Partitio secunda Historiæ Civilis, in Meram,
& Mixtam.*

POSTREMA vero partitio *Historia Civilis* ea sit, ut dividatur in *Meram*, aut *Mixtam*. *Mixtura* celebres duæ. Altera ex *Scientia Civili*. Altera præcipue ex *Naturali*. Introductum est enim ab aliquibus genus scribendi, ut quis narrationes aliquas, non in serie historiæ continuatas, sed ex delectu auctoris exceptas conscribat: deinde eandem recolat, & tanquam ruminet; & sumpta ab ipsis occasione, de rebus Politicis differat. Quod genus *historia Ruminata* nos sane magno opere probamus, modo hujusmodi Scriptor hoc agat, & hoc se agere confiteatur. *Historiam* autem *justam* ex professo scribenti, Politica ubique ingerere, atque per illa filum historiæ interrumpere, intempestivum quiddam, & molestum est. Licet enim historia quæque prudentior, Politicis præceptis, & monitis, veluti imprægnata sit, tamen Scriptor ipse sibi obstetricari non debet.

Mixta etiam est *historia Cosmographica*, idque multipliciter: Habet enim ex *historia Naturali*, *Regiones* ipsas, atque earum *Situs*, & *Fructus*; Ex *historia Civili*, *Urbes*, *Imperia*, *Mores*: Ex *Mathematicis*, *Climata*, & *Configurationes Cæli*, quibus tractus mundi

di subjacent. In quo genere *Historia*, sive *Scientiæ*, est quod seculo nostro gratulemur. Orbis enim terrarum factus est, hac nostra ætate, mirum in modum fenestratus, atque patens. Antiqui certe *Zonas* & *Antipodas* noverant,

(*Nosque ubi primus equis oriens afflavit
anhelis,*

Illic sera rubens accendit lumina vesper.)

Idque ipsum magis per demonstrationes, quam per peregrinationes. Verum ut *Carina* aliqua parva, cælum ipsum æmularetur; atque universum globum terrestrem, magis etiam obliquo & flexuoso, quam cœlestia folent, itinere circumiverit, ea est nostri seculi prærogativa: ita ut præsens ætas jure in Symbolo suo usurpare possit, non tantum illud *Plus ultra*, ubi Antiqui usurpabant *Non ultra*, atque insuper illud *Imitabile fulmen*, ubi Antiqui, *Non imitabile fulmen*;

Demens qui nimbos, & non imitabile fulmen;

verum & illud, quod omnem admirationem superat, *Imitabile Cælum*; propter navigationes nostras, quibus circa universum terræ ambitum, cœlestium corporum more, volvi, & circumagi sæpius concessum fuit.

Atque hæc præclara, in te *Nautica*, atque *Orbe* perlustrando, felicitas, de ulterioribus etiam progressibus, & Augmentis *Scientiarum*, spem magnam facere possit; præser-

tum cum divino videatur Consilio esse decretum, ut hæc duo coræa sint: Sic enim Daniel Propheta, de novissimis temporibus verba faciens, prædicit, *Plurimi pertransibunt, & augebitur scientia*; quasi pertransitus, sive perlustratio mundi, atque multiplex Augmentum Scientiarum, eidem seculo destinarentur: Sicut magna ex parte jam completum videmus; Quandoquidem tempora nostra, duabus illis prioribus doctrinarum periodis, aut revolutionibus, (alteri apud Græcos, alteri apud Romanos) eruditione non multum cedant, eas vero in aliquibus longe superent.

C A P. XI.

Partitio historię Ecclesiasticę, in Ecclesiasticam specialem, historiam ad Prophetias, & historiam Nemesios.

Historia *Ecclesiastica* in genere, eadem fere cum *historia Civili* partitiones subit. Sunt enim *Chronica Ecclesiastica*, sunt *vita Patrum*, sunt *Relationes de Synodis*, & reliquis ad Ecclesiam spectantibus. Proprio vero nomine, recte dividitur in *historiam Ecclesiasticam* (Generis nomine servato,) & *historiam ad Prophetias*, & *historiam Nemesios* sive *Providentia*. Prima, *Ecclesia militantis tempora*, & *statum diversum* memorat: sive illa fluctuet, ut *Arca in diluvio*: sive itineretur, ut *Arca in eremo*: sive consistat,

ut *Ar.*

ut *Arca in templo*: hoc est, *statum Ecclesia in persecutione, in motu, & in pace*. In hac parte, defectum aliquem non invenio, quin supersunt in illa complura potius quam defunt: Illud sane optarem, ut massa tam prægrandi, virtus quoque & sinceritas narrationum responderent.

Secunda pars, quæ est *historia ad Prophetias*, ex duobus Relativis constat, *Prophetia ipsa*, & *ejus Adimpletione*. Quapropter tale esse debet hujus operis institutum, ut cum singulis ex scripturis Prophetiis, eventum veritas conjungatur, idque per omnes mundi ætates, tum ad confirmationem fidei, tum ad instituendam disciplinam quandam, & peritiam, in interpretatione Prophetiarum, quæ adhuc restant complendæ. Attamen in hac re, admittenda est illa latitudo, quæ Divinis vaticiniis propria est & familiaris, ut adimpletiones eorum fiant, & continenter, & punctualiter: Referunt enim Auctoris sui naturam, *cui unus dies tanquam mille anni, & mille anni tanquam unus dies*: atque licet plenitudo, & fastigium complementi eorum, plerunque alicui certæ ætati, vel etiam certo momento destinetur; attamen habent interim gradus nonnullos: & scalas complementi, per diversas mundi ætates. Hoc opus desiderari statuo, verum tale est, ut magna cum sapientia, sobrietate, & reverentia tractandum sit, aut omnino dimittendum.

Ter-

Tertia Pars, quæ *Historia Nemeseos* est, sane in calamos nonnullorum piorum virorum incidit, sed non sine partium studio: occupata est autem in observanda divina illa convenientia, quæ nonnunquam intercedit, inter Dei voluntatem Revelatam, & Secretam. Quamvis enim tam obscura sint Consilia & Iudicia Dei, ut *homini animali* sine penitus inscrutabilia, quinetiam sapius eorum oculis, qui prospiciunt è tabernaculo, se subducant; Divinæ tamen Sapientię visum, aliquando per vices, ad suorum confirmationem, & confusionem eorum, qui tanquam sine Deo sunt in mundo, ea quasi majoribus characteribus descripta, sic proponere conspicienda, uti (sicut loquitur Propheta) *quis etiam in cursu ea perlegere possit*; hoc est, ut homines mere sensuales & voluptarii, qui Iudicia illa divina prætervehi festinant, neque cogitationes suas in ea unquam defigunt, tamen, quamvis propere currant, & aliud agant, ipsa agnoscere cogantur. Talia sunt vindictæ seræ & inopinæ; salutes subito affulgentes, & insperatæ; consilia divina per ambages rerum tortuosas, & stupendas spiras, tandem se manifesto expedientia; & similia: quæ valent, non solum ad consolandos animos fidelium, sed ad percellendas & convincendas conscientias improborum.

CAP. XII.

De Appendicibus historię: *quæ circa Verba hominum (quemadmodum historia ipsa circa facta) versantur: Partitio earum in epistolas, & apophthegmata.*

AT non *factorum* solummodo humani generis, verum etiam *dictorum* memoria servari debet. Neque tamen dubium, quin *dicta* illa quandoque *historia* ipsi inserantur, quatenus ad res gestas perspicuè & graviter narrandas faciant, & deserviant. Sed *dicta* sive *verba Humana* proprie custodiunt *Libri Orationum, Epistolarum, & Apophthegmatum*. Atque *Orationes* sane virorum prudentium, de negotiis & causis gravibus & arduis habitæ, tum ad rerum ipsarum notitiam, tum ad eloquentiam multum valent. Sed majora adhuc præstantur auxilia ad instruendam prudentiam civilem ab *Epistolis*, quæ à viris magnis de negotiis seriis missæ sunt. Etenim ex *verbis hominum*, nil sanius aut præstantius, quam hujusmodi *Epistola*. Habent enim plus nativi sensus, quam *Orationes*; plus etiam maturitatis, quam colloquia subita. Eadem quando continuantur secundum seriem temporum, (ut fit in illis quæ à Legatis, Præfectis Provinciarum, & aliis Imperii Ministris, ad Reges, vel Senatus, vel alios Superiores suos mittuntur; aut vicissim

vicissim ab Imperantibus ad ministros,) sunt certe ad *historiam*, præ omnibus, pretiosissima supellex. Neque *Apophthegmata* ipsa ad delectationem & ornatum tantum profunt, sed ad res gerendas etiam, & usus civiles. Sunt enim (ut aiebat ille) veluti *Secures* aut *Mucrones Verborum*, qui rerum & negotiorum nodos, acumine quodam secant, & penetrant: Occasiones autem redeunt in orbem, & quod olim erat commodum, rursus adhiberi, & prodesse potest; sive quis ea tanquam sua proferat, sive tanquam vetera. Neque certe de utilitate ejus rei ad civilia dubitari potest, quam Cæsar Dictator opera sua honestavit; cujus Liber utinam extaret, cum ea, quæ usquam habentur in hoc genere, nobis parum cum delectu congesta videantur.

Atque hæc dicta sint de *Historia*, ea scilicet parte Doctrinæ, quæ respondet uni ex *Cellis*, sive *Domiciliis Intellectus*, quæ est *Memoria*.

C A P. XIII.

De secundo Membro principali Doctrinæ, nempe Poësi. Partitio Poëseos in Narrativam, Dramaticam, & Parabolicam. Exempla Parabolice tria proponuntur.

I Am ad Poësin veniamus. Poësis est genus doctrinæ, verbis plerunque adstrictum, æbus solum & licentiosum; Itaque, ut initio

tio diximis, ad *Phantasiam* refertur, quæ iniqua, & illicita prorsus rerum conjugia & divortia comminisci, & machinari solet. Poësis autem (ut supra innuimus) duplici accipitur sensu, quatenus ad *Verba*, vel quatenus ad *Res* respiciat. Priore sensu, *Sermonis* quidam *Character* est: *Carmen* enim styli genus, & elocutionis formula quædam, nec ad res pertinet: Nam & vera narratio carmine, & ficta oratione soluta conscribi potest. Posteriore vero sensu, constituimus eam, ab initio, *Doctrina Membrum Principale*, eamque juxta *historiam* collocavimus, cum nihil aliud sit, quam *Historia Imitatio ad Placitum*. Nos igitur in partitionibus nostris, veras doctrinarum venas indagantes, & persequentes; neque consuetudini & divisionibus receptis (in multis) cedentes; *Satyras*, & *Elegias*, & *Epigrammata*, & *odas*, & hujusmodi, ab instituto sermone removemus; atque ad philosophiam & artes orationis rejicimus. Sub nomine autem Poëseos, de *Historia ad Placitum conscripta*, tantummodo tractamus.

Partitio Poëseos, verissima, atque maxime ex proprietate, præter illas Divisiones, quæ sunt ei cum *Historia* communes, (sunt enim *ficta Chronica*, *Vita ficta*, *ficta etiam Relationes*) ea est, ut sit aut *Narrativa*; aut *Dramatica*; aut *Parabolica*. *Narrativa* prorsus historiam imitatur, ut fere fallat, nisi quod

res

res extollat sæpius supra fidem. *Dramatica* est veluti historia Spectabilis; nam constituit imaginem rerum tanquam præsentium; historia autem tanquam præteritarum. *Parabolica* vero est historia cum typo, quæ Intellectualia deducit ad sensum.

Atque de *Poësi Narrativa*, sive eam *Heroicam* appellare placet, modo hoc intelligas de *Materia*, non de *Verbo*, ea à fundamento prorsus nobili excitata videtur, quod ad dignitatem humanæ naturæ in primis spectat. Cum enim mundus sensibilis, sit anima rationali dignitate inferior, videtur *Poësis* hæc humanæ Naturæ largiri, quæ Historia denegat; atque animo umbris rerum utcumque satisfacere, cum solida haberi non possint. Si quis enim rem acutius introspiciat, fitimum ex *Poësi* sumitur argumentum, magnitudinem rerum magis illustrem, ordinem magis perfectum, & varietatem magis pulchram, animæ humanæ complacere, quam in natura ipsa, post lapsum, reperire ullo modo possit. Quapropter, cum res gestæ, & eventus, qui veræ historiæ subjiciuntur, non sint ejus amplitudinis, in qua anima humana sibi satisfaciat, præsto est *Poësis*, quæ facta magis Heroica confingat: Cum historia vera successus rerum, minime pro meritis Virtutum & Scelerum, narret; corrigit eam *Poësis*, & exitus, & fortunas, secundum merita, & ex lege Nemeseos, exhibet: Cum historia

vera,

vera, obvia rerum fatietate & similitudine, animæ humanæ fastidio sit; reficit eam *Poësis*, inexpectata, & varia, & vicissitudinum plena canens. Adeo ut *Poësis* ista non solum ad delectationem, sed etiam ad animi magnitudinem, & ad mores conferat. Quare & merito etiam divinitatis cujuspiam particeps videri possit; quia animum erigit, & in sublime rapit; rerum simulachra ad animi desideria accommodando, non animum rebus (quod ratio facit, & historia) submitiendo. Atque his quidem illecebris, & congruitate quo animum humanum demulcet, addito etiam consortio Musices, unde suavius insinuari possit, aditum sibi patefecit, ut honori fuerit etiam sæculis plane rudibus, & apud Nationes barbaras, cum aliæ Doctrinæ profus exclusæ essent.

Dramatica autem *Poësis*, quæ Theatrum habet pro mundo, usu eximia est, si sana foret. Non parva enim esse posset Theatri, & Disciplina, & Corruptela: Atque Corruptelarum, in hoc genere, abunde est; disciplina plane nostris temporibus est neglecta. Attamen licet in Rebus, modernis habeatur pro re ludicra actio theatralis, nisi forte nimium trahat à Satyra, & mordeat; tamen apud Antiquos curæ fuit, ut animos hominum ad virtutem institueret. Quinetiam Viris prudentibus, & magnis Philosophis, veluti animum plectrum quoddam censebatur. Atque sanc

sanc

sane verissimum est, & tanquam Secretum quoddam Naturæ, hominum animos, cum congregati sint, magis quam cum soli sint, affectibus & impressionibus patere.

At *Poesis Parabolica*, inter reliquas eminet, & tanquam res sacra videtur, & augusta; cum præsertim Religio ipsa, ejus opera plerunque utatur, & per eam commercia Divinorum cum humanis exerceat. Attamen & hæc quoque, Ingeniorum circa Allegorias levitate & indulgentia, contaminata invenitur. Est autem usus ambigui, atque ad contraria adhibetur. Facit enim ad *Involucrum*; facit etiam ad *Illustrationem*. In hoc *Docendi* quædam *Ratio*; in illo *Occultandi Artificium* quæri videtur. Hæc autem *Docendi Ratio*, quæ facit ad *illustrationem*, antiquis sæculis plurimum adhibebatur. Cum enim rationis humanæ inventa, & conclusiones, (etiam eæ quæ nunc tritæ, & vulgatæ sunt) tunc temporis novæ & infusæ essent, vix illam subtilitatem capiebant ingenia humana, nisi propius eæ ad sensum, per hujusmodi simulachra, & exempla, deducerentur. Quare omnia apud illos, fabularum omnigenarum, & Parolarum, & Ænigmatum, & similitudinum, plena fuerunt. Hinc tessera Pythagoræ, Ænigmata Sphingis, Æsopi Fabulæ, & similia. Quinetiam Apophthegmata veterum Sapientium fere per similitudines rem demonstrabant. Hinc Menenius Agrippa

apud

apud Romanos (Gentem eo seculo minime literatam) seditionem fabula repressit. Deniq; ut Hieroglyphica Literis: ita Parabolæ Argumentis erant antiquiores. Atque hodie etiam & semper, eximius est, & fuit, Parabolarum vigor, cum nec argumenta tam perspicua, nec vera exempla tam apta, esse possint.

Alter est usus *Poesis Parabolica*, priori quasi contrarius, qui facit (ut diximus) ad *Involucrum*; earum nempe rerum, quatum dignitas tanquam velo quodam discretæ esse mereatur: hoc est, cum occulta & Mysteria Religionis, Politicæ, & Philosophiæ, Fabulis & Parabolis vestiantur. Utrum vero fabulis veteribus Poëtarum, subsit aliquis sensus mysticus, dubitationem nonnullam habet: Atque ipsi certe fatemur, nos in eam sententiam propendere, ut non paucis Antiquorum Poëtarum Fabulis, Mysterium infusum fuisse putemus. Neque nos movet, quod ista pueris ferè, & Grammaticis relinquuntur, & vilescant, ut de illis contemptim sententiam feramus: Quin contra, cum planè constet, scripta illa, quæ fabulas istas recitant, ex Scriptis hominum, post literas sacras, esse antiquissima, & longe his antiquiores fabulas ipsas; (etenim tanquam prius creditæ & receptæ, non tanquam excogitatæ ab illis Scriptoribus referuntur) videntur esse instar renuis cujusdam auræ, quæ ex traditionibus Nationum magis Antiquarum, in Græcorum

fistulas

fistulas inciderunt. Cum vero, quæ circa harum Parabolarum interpretationem, adhuc tentata sint, per homines scilicet imperitos, nec ultra locos communes doctos, nobis nullo modo satisfaciant; Philosophiam secundum Parabolas antiquas, inter *Desiderata* referre visum est. Ejus autem operis *Exemplum* unum aut alterum subjungemus. Non quod res sit fortasse tanti, sed ut institutum nostrum servemus. Id hujusmodi est, ut de operibus illis, quæ inter *Desiderata* ponimus (si quid paulo obscurius) perpetuo aut *præcepta* ad opus illud instruendum, aut *Exempla* proponamus: ne quis forte existimet, levem aliquam tantum Notionem, de illis mentem nostram perstrinxisse, nosque Regiones sicut Augures, animo tantum metiri, neque eas ingrediendi vias nosse. Aliam aliquam partem in *Poesi* desiderari non invenimus; quin potius cum planta sit *Poesis*, quæ veluti à terra luxuriante, absque certo semine, germinaverit, supra cæteras doctrinas excrevit, & diffusa est. Verum jam *exempla* proponemus, tria tantum numero, unum è *Naturalibus*, è *Politicis* unum, atque unum denique è *Moralibus*.

Exem-

Exemplum primum Philosophiæ secundum Parabolas Antiquas, in Naturalibus. De Univerſo, secundum Fabulam Panis.

ANtiqui generationem *Panis* in dubio relinquunt. Alii enim eum à *Mercurio* genitum; Alii longe alium generationis modum ei tribuunt. Ajunt enim *Procos* universos cum *Penelope* rem habuisse, ex quo promiscuo concubitu *Pana* communem filium ortum esse. Neque prætermittenda est tertia illa generationis explicatio: Quidam enim prodiderunt, cum *Jovis* & *Hybreos* (id est, *Contumelia*,) filium fuisse. Utcunque orto, *Parca* illi sorores fuisse perhibentur: quæ in specu subterraneo habitabant: *Pan* autem morabatur sub Dio. Effigies *Panis* talis ab antiquitate describitur: Cornutus, Cornibus in acutum surgentibus, & usque ad cœlum fastigiatis; corpore toto hispidus & villosus; barba inprimis promissa; figura biforma, humana quoad superiora, sed semifera & in capræ pedes desinente. Gestabat autem insignia potestatis; sinistra fistulam ex septem calamis compactam, dextra pedum sive baculum, superius curvum & inflexum. Induebatur Chlamyde ex pelle *Pardalis*. Potestates ei & munera hujusmodi attribuuntur, ut sit Deus venatorum, etiam pastorum, & in universum Ruricularum; Præses item montium. Erat etiam, proximus à *Mercurio*,

H

Nun-

Nuncius Deorum. Habebatur etiam Dux & Imperator *Nympharum*, quæ circa eum perpetuo Choreas ducere & tripudiare solebant: Comitabantur & *Satyri*, & his seniores *Sileni*. Habebat insuper potestatem *terrores* immittendi, præsertim inanes & superstitiosos, qui & *Panici* vocati sunt. Res gestæ autem ejus non multæ memorantur: Illud præcipuum, quod *Cupidinem* provocavit ad luctam, à quo etiam in certamine victus est. Etiam *Typhonem Gigantem* retibus implicavit & cohibuit. Atque narrant insuper, cum *Ceres* mœsta, & ob raptam *Proserpinam* indignata, se abscondisset; atque Dii omnes ad eam investigandâ magnopere incubissent, & se per variâs vias dispersiti essent; *Pani* solummodo ex felicitate quadam contigisse, ut inter venandum eam inveniret, & indicaret. Ausus est quoque cum *Apoline* de victoria Musices decertare, atque etiam *Myda* iudice prælatus est; ob quod iudicium *Mydas* asininas aures tulit, sed clam & secreto. Amores *Panis* nulli referuntur, aut saltem admodum rari; quod mirum, inter turbam Deorum, proflus tam profuse amatoriam, videri possit. Illud solummodo ei datur, quod *Echo* adamaret, quæ etiam uxor ejus est habita; atque unam præterea *Nympham*, *Syringam* nomine; in quam propter iram & vindictam *Cupidinis* (quem ad luctam provocare non reveritus esset) incensus

sus est. Etiam *Lianam* quondam in altis Sylvas levocasse dicitur. Neque etiam prolem ullam suscepit; (quod similiter mirum est, cum Dii, præsertim masculi, prolifici admodum essent) nisi quod ei attribuitur tanquam filia; muliercula quædam ancilla; *Iambe* nomine; quæ ridiculis narratiunculis oblectare hospites solebat, ejusque proles ex conjugè *Echo* esse à nonnullis existimabatur. *Parabola* talis esse videtur.

Pan (ut & nomen ipsum etiam sonat) *Univerſum* sive *Univerſitatem Rerum* representat & proponit. De hujus *Origine* duplex omnino sententia est, atque adeo esse potest. Aut enim à *Mercurio* est, verbo scilicet divino, (quod & Sacræ Literæ extra controversiam ponunt; Philosophi ipsi, qui magis Divini habitus sunt, viderunt) aut ex *confusis rerum seminibus*. Etenim quidam è Philosophis semina rerum etiam substantia infinita statuerunt; unde opinio de Homojomeris fluxit, quam *Anaxagoras* aut invenit, aut celebravit. Nonnulli vero magis acute & sobrie censebant, ad varietatem rerum expediendam sufficere, si semina, substantia eadem, figuris varia, sed certis & definitis essent; & reliqua in positura & complexu seminum ad invicem ponebant: ex quo fonte opinio de *Atomis* emanavit: ad quam *Democritus* se applicavit, cum *Leucippus* ejus auctor fuisset. At alii, licet unum rerum Principium

cipium afferent, (Aquam *Thales*, Aërem *Anaximenes*, Ignem *Heraclitus*) tamen illud ipsum principium actu unicum, potentia varium & dispensabile posuerunt, ut in quo rerum omnium semina laterent. Qui vero materiam omnino spoliatam, & informem, & ad formas indifferentem introduxerunt, (ut *Plato* & *Aristoteles*) multo etiam propius & propensius ad parabolæ figuram accesserunt. Posuerunt enim *Materiam* tanquam *publicam Meretricem*, *Formas* vero tanquam *Procos*: Adeo ut omnes de rerum principiis opiniones huc redeant, & ad illam distributionem reducantur, ut mundus sit, vel à *Mercurio*, vel à *Penelope* & *Procis* omnibus. Tertia autem *Generatio Panis*, ejusmodi est, ut videantur Græci aliquid de Hebræis mysteriis, vel per *Ægyptios* internuncios, vel utcumque, inaudivisse. Pertinet enim ad statum mundi, non in meris natalibus suis, sed post lapsum *Adami*, morti & corruptioni expositum, & obnoxium factum. Ille enim status, *Dei*, & peccati, (sive contumeliæ) proles fuit, ac manet. Fuit enim peccatum *Adami* ex genere *Contumelia*, cum *Deo similis fieri vellet*. Itaque triplex ista narratio de *Generatione Panis*, etiam vera videri possit, si rite & rebus & temporibus distinguatur. Nam iste *Pan* (qualem cum nunc intuemur & complectimur) ex *Verbo Divino*, mediante confusa *Materia* (quæ tamen ipsa *Dei* opus erat)

erat) & subintrante *Prævaricatione*, & per eam corruptione, Ortum habet.

Naturæ rerum, *Fata*, rerum sorores vere perhibentur, & ponuntur. *Fata* enim vocantur, ortus rerum, & durationes, & interitus, atque depressiones etiam, & eminentiæ, & labores, & felicitates, denique conditiones quæcunque Individui: quæ tamen nisi in Individuo nobili (utpote homine, aut urbe, aut gente) fere non agnoscuntur. Atqui ad istas conditiones tam varias, deducit Individua illa singula *Pan*, Rerum scilicet *Natura*; ut tanquam eadem sit res (quatenus ad Individua) cetera *Naturæ* & filium *Parcarum*. Ad hæc insuper finxerunt Antiqui, *Panem* semper sub *Dio* morari, sed *Parcas* sub specu ingenti subterraneo habitare, atque inde maxima pernicitate ad homines subito advolare: quia *Natura*, atque *Universi* facies, spectabilis est & aperta; at *Fata* Individuorum occulta, & rapida. Quod si *Fatum* accipiatur largius, ut omnem profus eventum, non illustriores tantum, denotet, tamen utique & eo sensu optime convenit cum *Universalitate* Rerum; cum ex ordine *Naturæ*, nil tam exiguum sit, quod sine causa fiat; & rursus nil tam magnum, ut non aliunde pendeat; adeo ut fabrica ipsa *Naturæ*, suo sinu & gremio, omnem eventum & minimum & maximum complectatur; & suo tempore certa *Lege* prodatur. Itaq; nil mirum, si *Parca* ut *Panis* so-

rores introductæ sint, & certè legitimæ. Nam *Fortuna* Vulgi filia est, & levioribus tantum Philosophis placuit. Sane *Epicurus*, non solum profanum instituere sermonem, sed etiam desipere videtur, cum dixit, *Præstare credere fabulam Deorum, quam Fatum asserere*, ac si quicquam in universo esse possit instar Insulæ, quod à rerum nexu separetur. Verum *Epicurus* Philosophiam suam naturalem (ut ex ipsius verbis patet) morali suæ accommodans & subjiciens, nullam opinionem admittere voluit, quæ animum premeret & morderet, atque *Euthymiam* illam (quam à *Democrito* acceperat) lacefferet aut turbaret. Itaque suavitati cogitationum indulgens, potius quam Veritatis patiens, plane jugum jactavit, & tam Fati necessitatem, quam *Deorum* metum repudiavit. Verum de *Parcarum* germanitate cum *Pane* satis dictum est.

Cornua autem mundo attribuuntur, ab imo latiora, ad verticem acuta. Omnis enim rerum natura instar Pyramidis acuta est. Quippe Individua, in quibus basis naturæ exporrigitur, infinita sunt; ea colliguntur in species, & ipsas multiplices; species rursus insurgunt in genera, atque hæc quoque ascendendo in magis generalia contrahuntur; ut tandem natura, tanquam in unum coire videatur; quod *Figura* illa pyramidalis *Cornuum Panis* significatur. Mirum vero minime est, *Panis* cornua etiam cœlum

ferire; cum excellã naturæ, sive ideæ universales, ad Divina quodammodo pertingant. Itaque & catena illa *Homeri* decantata, (causatum scilicet Naturalium) ad pedem Solii Jovis fixa memorabatur; neque quisquam (ut videre est) Metaphysicam, & quæ in Natura æterna, & immobilia sunt, tractavit, atque animum à fluxu rerum paulisper abduxit, qui non simul in Theologiam Naturalem incidit; adeo paratus & propinquus est transitus, à vertice illa Pyramidis, ad Divina.

Corpus autem *Natura* elegantissime & verissime depingitur *hirsutum*, propter rerum radios. Radii enim sunt tanquam naturæ crines, sive villi: Atque omnia fere vel magis vel minus radiosa sunt: Quod in facultate visus manifestissimum est; nec minus in omni virtute magnetica, & operatione ad distans. Quicquid enim operatur ad distans, id etiam radios emittere rectè dici potest. Sed maxime omnium prominet *Barba Panis*, quia radii corporum cœlestium, & præcipue Solis, maxime ex longinquo operantur & penetrant. Adeo ut superiora terræ, atque etiam interiora, ad distantiam nonnullam plane verterint & subegerint, & spiritu impleverint. Elegantior autem est figura de *Barba Panis*, quod & Sol ipse, quando parte superiore ejus nube obvolvata, radii inferioris erumpunt, ad aspectum *barbatus* cernitur.

Etiam corpus naturæ rectissime describitur

tur *biforme*, ob differentiam corporum superiorum, & inferiorum. Illa enim ob pulchritudinem, & motus æqualitatem & constantiam, nec non Imperium in terram & terrestria, merito sub humana figura representantur; cum Natura humana ordinis & Dominationis particeps sit: Hæc autem ob perturbationem, & motus incompósitos, & quod à cœlestibus in plurimis regantur, bruti animalis figura contenta esse possunt. Porro eadem corporis biformis descriptio, pertinet ad participationem specierum: Nulla enim naturæ species, simplex videri potest, sed tanquam ex duobus participans, & concreta. Habet enim homo nonnihil ex bruto, brutum nonnihil ex planta, planta nonnihil ex corpore inanimato, omniaque revera biformia sunt, & ex specie superiore & inferiore compacta. Acutissima autem est allegoria de *Pedibus Capra*, propter ascensionem corporum terrestrium, versus regiones aëris & cœli, ubi etiam pensilia sunt, & inde dejiçuntur, magis quam descendunt. Capra enim animal scanforium est, eaque è rupibus pendere, atque in præcipitiis hæcere amat; Similiter etiam res, licet inferiori globo destinatae, faciunt, idque miris modis, ut in nubibus & meteoris manifestissimum est. Imo non sine causa *Gilbertus*, qui de Magnete laboriosissime, & secundum viam experimentalem conscripsit, dubitationem injecit; Num non forte corpora gra-

ra gra-

ra gravia, post longam à terra distantiam, motum versus inferiora paulatim exuant.

Insignia autem in manibus *Panis* ponuntur duplicia; Alterum *Harmonia*, alterum *Imperii*. *Fistula* enim ex *septem calamis*, concentuta rerum & harmoniam, sive concordiam cum discordia mistam, (quæ ex septem stellarum errantium motu conficitur,) evidenter ostendit. Neque enim alii, præterquam septem Planetarum, inveniuntur in cœlo errantes, sive expatiationes manifestæ, quæ cum æqualitate stellarum fixarum, earumque perpetua & invariabili ad se invicem distantia compositæ & temperatæ, tum constantiam specierum, tum fluxum individuum tueri & cedere possint. Si qui vero sint Planetæ minores, qui non conspiciuntur; si qua etiam mutatio in cœlo major, (ut in Cometis nonnullis superlunaribus) videntur illa profecto tanquam fistulæ, aut omnino mutæ, aut ad tempus tantum streperæ; utpote quarum operationes vel ad nos non perlabantur, vel harmoniam illam septem fistularum *Panis* non diu inturbent. *Pedum* autem illud *Imperii*, nobilis translatio est, propter vias Naturæ partim rectas, partim obliquas. Atque *Baculus* ille, sive *Virga*, versus superiorem partem præcipue curva est, quia omnia providentiæ divinæ opera in mundo fere per ambages & circuitus fiunt, ut aliud agi videri possit, aliud revera agatur, sicut

H 5

Iosephi

Iosephi venditio in Ægyptum, & familia. Quinetiam in regimine humano omni prudentiore, qui ad gubernacula sedent populo convenientia, per prætextus & vias obliquas felicius quæ volunt, quam ex directo superinducunt & insnuant. Etiam (quod mirum fortasse videri possit) in rebus mere naturalibus, citius Naturam fallas quam premas: Adeo, quæ ex directo fiunt, inepta sunt, & se ipsa impediunt; cum contra, via obliqua & insnuans molliter fluat, & effectum sortiatur. *Vestis Panis* & amiculum, ingeniose admodum ex *Pelle Pardalis* fuisse fingitur, propter maculas ubique sparsas. Cælum enim stellis, maria insulis, tellus floribus consperguntur; Atque etiam res particulatæ fere variegatæ esse solent circa superficiem, quæ veluti *Rei Chlamys* est.

Officium autem *Panis* nulla alia re, tam ad vivum propõni atque explicari poterit, quam quod *Deus Venatorum* sit. Omnis enim naturalis actio, atque adeo motus & progressio, nihil aliud quam *Venatio* est. Nam & scientiæ & artes opera sua venantur; & consilia humana fines suos; atque res naturales omnes vel alimenta sua, ut conferventur; vel voluptates & delicias suas, ut perficiantur, venantur; (omnis siquidem venatio est aut prædæ, aut animi causa:) idque modis peritis & sagacibus.

Torva Leana lupum sequitur, lupus ipse Capellam,

Florentem Cytisum sequitur lasciva Capella.

Etiam *Ruricularum* in genere *Pan Deus* est, quia hujusmodi homines magis secundum naturam vivunt, cum in urbibus & aulis, natura à cultu nimio corrumpatur, ut illud *Poëtæ amatorium*, verum, propter hujusmodi delicias, etiam de Natura sit,

— *Pars minima est ipsa puella sui.*

Montium autem imprimis *Præses* dicitur *Pan*, quia in montibus & locis editis natura rerum panditur, atque oculis & contemplationi magis subjicitur. Quod alter à *Mercurio Deorum nuncius* sit *Pan*, ea allegoria plane divina est, cum proxime post Verbum Dei, ipsa mundi imago, divinæ potentiæ & sapientiæ præconium sit. Quod & *Poëta* divinus cecinit, *Cæli enarrant gloriam Dei, atque operæ manuum ejus indicat firmamentum.*

At *Pana* oblectant *Nympha*, animæ scilicet: Deliciæ enim mundi animæ viventium sunt. Hic autem merito illarum Imperator, cum illæ Naturam quæque suam tanquam ducem sequantur, & circa eum infinita cum varietate, veluti singulæ more patrio, saltent, & choreas ducant, motu neutiquam cessante. Itaque acute quidam ex recentioribus, facultates animæ omnes ad motum reduxit, & nonnullorum ex antiquis fastidium & præci-

pitationem notavit, qui memoriam, & phan-
 tasmam, & rationem, defixis præpropere ocu-
 lis intuentes & contemplantes, vim cogitati-
 vam, quæ primas tenet, prætermiserunt. Nam
 & qui meminit, aut etiam reminiscitur, cogi-
 tat, & qui imaginatur, similiter cogitat; &
 qui ratiocinatur, utique cogitat: Denique
 anima, sive à sensu monita; sive sibi permis-
 sa, sive in functionibus intellectus, sive affe-
 ctuum & voluntatis, ad modulationem co-
 gitationum saltat; quæ est illa Nympharum
 tripudiatio. Una vero perpetuo comitantur
Satyri & *Silem*, senectus scilicet & juvenus.
 Omnium enim rerum est ætas quædam hila-
 ris & motu gaudens, atque rursus ætas tarda
 & bibula: Utriusque autem ætatis studia,
 vere contemplanti, fortasse ridicula & defor-
 mia videantur, instar *Satyri* alicujus aut *Sile-
 ni*, De *Panicis* autem *Terroribus* prudentis-
 sima Doctrina proponitur. Natura enim re-
 rum omnibus viventibus indidit merum &
 formidinem, vitæ atque essentiæ suæ conser-
 vatricem, ac mala ingruentia vitantem & de-
 pellantem. Veruntamen eadem Natura mo-
 dum tenere nescia est, sed *tumoribus* salutari-
 bus semper vanos & inanes admiscet; adeo ut
 omnia (si intus conspici darentur) *Panicis*
terroribus plenissima sint; præsertim huma-
 na; & maxime omnium apud vulgum, qui
 superstitione (quæ vere nihil aliud quam *Pa-
 nicus* terror est) in immensum laborat & agi-
 tatur;

tatur, præcipue temporibus duris, & trepidis.
 & adversis. Neque superstitione ista tantum-
 modo in vulgo regnat, sed ab opinionibus
 vulgi etiam in sapientiores aliquando inflit,
 ut divine *Epicurus* (si cætera quæ de Diis dis-
 seruit ad hanc normam fuissent) locutus sit:
Non deos vulgi negare profanum, sed vulgi
opinionem Diis applicare profanum.

Quod vero atinet ad *Audaciam Panis*,
 & *Pugnam* per *provocationem* cum *Cupidi-
 ne*; id eo spectat, quia materia non caret in-
 clinatione & appetitu ad dissolutionem muni-
 di, & recidivationem in illud Chaos anti-
 quum, nisi prævalida rerum concordia (per
Amorem sive *Cupidinem* significata) malitia
 & impetus ejus cohiberetur, & in ordinem
 compelleretur. Itaque bono admodum ho-
 minum & rerum fato fit, (vel potius immen-
 sa bonitate divina) ut *Pan* illud certamen ad-
 versum experiatur, & victus abscedat. Eo-
 dem profus pertinet & illud de *Typhone* in
retibus implicato, quia utcumque aliquando
 vasti & insoliti rerum tumores sint, (id quod
Typhon sonat) sive intumescant maria, sive
 intumescant nubes, sive intumescat terra, si-
 ve alia, tamen rerum natura hujusmodi cor-
 porum exuberantias atque insolentias reti in-
 extricabili implicat & coërcet, & veluti cate-
 na adamantina devincit.

Quod autem *Inventio Cereris* huic Deo
 attribuitur, idque inter venationem; reli-
 quis

quis autem Diis negetur, licet sedulo quaerentibus, & illud ipsum agentibus; monitum habet verum admodum & prudens: hoc scilicet, ne rerum utilium ad vitam & cultum inventio, à Philosophis abstractis, tanquam Diis majoribus, expectetur, licet totis viribus in illud ipsum incumbant; sed tantummodo à *Pane*, id est, experientia sagaci, & rerum mundi notitia universali; quæ etiam casu quodam, ac veluti inter venandum, in huiusmodi inventa incidere solet. Utilissima enim quæque inventa experientiæ debentur, & veluti donaria quædam fuere casu in homines sparsa.

Illud autem *Musices certamen*, ejusque eventus, salutarem exhibet Doctrinam, atque eam quæ rationi & iudicio humano gestienti, & se efferenti, sobrietatis vincula injicere possit. Duplex enim videtur esse Harmonia, & quasi *Musica*, altera Sapientiæ divinæ, altera Rationis humanæ. Iudicio enim humano, ac veluti auribus mortalium, administratio mundi & rerum, & iudicia divina secretiora, sonant aliquid durum, & quasi absonum: Quæ inscitia licet *asinis Auribus* merito insigniatur, tamen & illæ ipsæ aures secreto, non palam, gestantur. Neque enim huiusce rei deformitas à vulgo conspicitur aut notatur.

Postremo minime mirum est, si nulli *Amores pani* attribuantur, præter *Conjugium Echus*;

Echus; Mundus enim se ipso, atque in se rebus omnibus fruitur: Qui amat autem, frui vult, neque in copia desiderio locus est. Itaque Mundi *Amores* esse nulli possunt, nec potuendi Cupido, (cum se ipse contentus sit,) nisi fortasse *Amores Sermonis*. Ii sunt *Nympha Echo*, Res non solida, sed vocalis, aut si accuratiores sint, *Syringa*, quando scilicet verba, & voces, numeris quibusdam, sive Poëticis, sive Oratoriis, & tanquam modulamine, reguntur. Inter sermones autem sive voces excellenter ad conjugium mundi sumitur sola *Echo*: Ea enim demum vera est Philosophia, quæ mundi ipsius voces fidelissime reddit, & veluti distante mundo conscripta est; & nihil aliud est quam ejusdem simulachrum & reflexio; neque addit quicquam de proprio, sed tantum iterat, & resonat. Nam quod *Lunam Pan* in altis sylvas aliquando sevocasset, videtur pertinere ad congressum sensus cum rebus cælestibus, sive divinis. Nam alia est *Endymionis* ratio, alia *Panis*: Ad *Endymionem* dormientem sponte se demittit *Luna*; siquidem ad intellectum sopitum, & à sensibus abductum, quandoque sponte influunt divina: Quod si accersantur & vocentur à sensu, tanquam à *Pane*, tum vero non aliud lumen præbent, quam illud,

Quale sub incertam Lunam sub luce maligna

Est iter in Sylvis. —

Ad mundi etiam sufficientiam & perfectionem pertinet, quod *prolem non edat*. Ille enim per partes generat; per totum quomodo generare possit, cum corpus extra ipsum non sit? Nam de *Muliercula* illa *Iambe*, *Filia Panis* putativa, est sane ea adjectio quaedam ad fabulam sapientissima. Per illam enim repræsentantur eæ, quæ perpetuis temporibus passim vagantur, atque omnia implent, vaniloquæ de rerum natura doctrinæ, re ipsa infructuosæ, genere quasi subdititiæ, garrulitate vero interdum jucundæ, interdum molestæ & importunæ.

Exemplum alterum Philosophia, secundum parabolas Antiquas in Politicis. De Bello secundum fabulam Persei.

Perseus, *Orientalis* cum fuisset, missus traditur à *Pallade*, ad obtruncandam *Medusam*, quæ populis plurimis ad *Occidentem*, in extremis *Iberia* partibus, maximæ calamitati fuit. Monstrum enim hoc, alias crudele & immane, etiam aspectu tam dirum atque horrendum fuit, ut eo solo homines in saxa verteret. Erat autem è *Gorgonibus* una, *Medusa*, ac sola inter eas mortalis, cum reliquæ passivæ non essent. *Perseus* igitur ad tam nobile facinus se comparans, arma ac dona à tribus Diis mutuo accepit; *Alas* à *Mercurio*, talares scilicet, non axillares; à *Plutone* autem *Caleam*; *Scutum* denique à *Pallade*, &

de, & Speculum. Neque tamen (licet tanto apparatu instructus) ad *Medusam* recta perrexit, sed primum ad *Graas* divertit. Eæ sorores, ex altera parente, *Gorgonibus* erant; Atque *Graæ* istæ canæ etiam à nativitate erant, & tanquam vetulæ. Oculus autem iis tantummodo & dens erat omnibus unicus; quos prout exire foras quamque contigerat, vicissim gestabant; reversæ autem deponere solebant. Hunc itaque oculum, atque hunc dentem illæ *Perseo* commodarunt. Tum demum, cum se abunde ad destinata perficienda instructum judicaret, ad *Medusam* properavit, impiger & volans. Illam autem offendit dormientem, neque tamen aspectui ejus (si forsan evigilaret) se committere audebat, sed cervice reflexa, & in *Speculum* illud *Palladis* inspiciens, atque hoc modo ictus dirigens, caput *Medusæ* abscidit: Ex sanguine autem ejusdem, in terram fuso, statim *Pegasus* atatus emicuit. Caput autem abscissum *Perseus* in *Scutum Palladis* inseruit. cui etiam nunquam sua mansit vis, ut ad ejus ipsis omnes ceu attoniti aut siderati obrigerent.

Fabula conficta videtur de *belligerandi* ratione & prudentia. Atque primo omnis belli susceptio debet esse tanquam *Missio à Pallade*; non à *Venere* certe, (ut bellum Trojanum fuit) aut alia levi ex causa; quippe cum in *Consiliis solidis* Decreta de bellis fundari oporteat. Deinde de *Genere belli* eligendo,

gendo, tria proponit fabula præcepta, sana admodum & gravia. Primum est, ut de *subjugatione Nationum finitimarum* quis non magnopere labore. Neque enim eadem est Patrimonii, & Imperii amplificandi ratio. Nam in possessionibus privatis, vicinitas Prædiorum spectatur, sed in propagando Imperio, Occasio, & Belli conficiendi facilitas, & fructus, loco vicinitatis esse debent. Itaque *Perseus*, licet *Orientalis*, tamen tam longinquam expeditionem, usque ad extremum *Occidentem*, minime detrectavit. Hujus rei exemplum insigne est in belligerandi diversâ ratione patris & filii Regum, *Philippi & Alexandri*. Ille enim in finitimis bellis occupatus, urbes paucas Imperio adjecit, idque non sine maxima contentione & periculo. Quippe qui & alias, & præcipue in *Prælio Charoneo*, in ultimum discrimen adductus fuit: At *Alexander* longinquam expeditionem bene ausus in *Persas*, Nationes infinitas subjugavit, magis itineribus quam præliis fatigatus. Hoc ipsum adhuc clarius cernitur, in propagatione *Imperii Romanorum*. qui, pro tempore, ex parte *Occidentis*, vix ultra *Liguriam* armis penetraverant, eodem tempore *Orientalis* provincias usque ad *Montem Taurum* Atmis & Imperio complexi sunt. Etiam *Carolus Octavus Rex Gallia*, *Bellum Britannicum* (quod matrimonio tandem compositum est) non admodum facile expertus, expeditionem

tionem illam *Neapolitanam* longinquam, admiranda quadam facilitate & felicitate transegit. Habent certe hoc bella longinqua, ut cum iis manus conferatur, qui Militiæ & Armis invasoris minime sint affucti. quod in finitimis secus se habet. Etiam & apparatus in hujusmodi expeditionibus solet esse diligentior & instructior; & terror apud hostes ex ipso ausu & fiducia major. Neque etiam fere possit fieri in illis expeditionibus remotis, per hostes, ad quos tam longo itinere pervenitur, diversio aliqua aut invasio reciproca, quæ in belligerandi ratione cum finitimis sæpius adhibetur. Caput autem rei est, quod in subjugandis finitimis, Occasionum delectus in angusto versatur; at si quis longinquiora non detrectet, poterit pro arbitrio suo eo transferre bellum, ubi aut disciplina militaris maxime est enervata, aut vires nationis plurimum attritæ & consumptæ, aut dissidia civilia opportune oborta, aut aliæ hujusmodi commoditates se ostendant. Secundum est, ut semper subsit *Causa Belli* justa, & pia, & honorifica, & favorabilis: Id enim alacritatem, tum militibus, tum populis impensas conferentibus, addit, & societates aperit & conciliat, & plurimas denique commoditates habet. Inter causas autem belli, admodum favorabilis est, ea, quæ ducit ad debellandas tyrannides, sub quibus populus succumbit, & prosternitur sine animis & vigore,

re tanquam sub *Aspectum Medusæ*; quod etiam *Herculi* Divinitatem conciliavit. Romanis certe magna religio fuit, strenue & impigre accurrere ad socios tuendos, si quoquo modo oppressi fuissent. Etiam bella ob vindictam justam fere semper felicia fuerunt, sicut bellum adversus *Brutum & Cassium*, ad vindicandam mortem *Cæsaris*; *Severus* ad vindicandam mortem *Pertinacis*; *Iunii Bruti* ad vindicandam mortem *Lucretiæ*. Denique quicumque bello calamitates hominum & injurias, aut levant, aut vindicant, sub *Perseo* militant. Tertium ut in omni bello suscipiendo vera sit *Æstimatio virium*; atque recte perpendatur, utrum bellum sit tale, quod confici & ad exitum perducipossit, ne quis vastas & infinitas spes persequatur. Prudenter enim *Perseus* inter *Gorgonas* (per quas bella repræsentantur) eam delegit, quæ in sua natura mortalis erat, neque ad impossibilia animum adjecit. Atque de iis, quæ in suscipiendo bello deliberationem subeunt, hæc præcipit fabula, reliqua ad beligerationem ipsam pertinent.

In bello maxime omnium profunt illa tria *Dona Deorum*, adeo ut Fortunam ipsam fere regant & trahant. Accepit enim *Perseus Celeritatem* à *Mercurio*, *Occultationem Consiliorum* ab *Orco*, & *Providentiam* à *Pallade*: Neque caret allegoria, eaque prudentissima, quod *Ala illæ Celeritatis* in rebus conficien-

ficiendis (cum Celeritas in bello plurimum possit) *Talares*, non *Axillares* fuerint, atque pedibus, non humeris additæ; quia non tam inprimis belli aggressibus, quam in iis, quæ sequuntur, & primis subsidio sunt, Celeritas requiritur. Nullus enim error in bello magis frequens fuit; quam quod prosecutiones, & subsidiarii impetus, initiorum alacritati non respondeant. At *Galea Plutonis* (quæ homines invisibiles reddere solebat) manifesta parabola est. Nam *Consiliorum occultatio* post *celeritatem*, maximi ad bellum est momenti. Cujus etiam Celeritas ipsa, pars magna est. Celeritas enim consiliorum evulgationem prævertit. Ad *Galeam Plutonis* spectant, ut unus bello præsit, cum mandatis liberis; Consultationes enim cum multis, habent aliquid potius ex *Cristis Martis*, quam ex *Galea Plutonis*. Eodem spectant prætextus varii, & designationes anticipites, & famæ emissariæ, quæ oculos hominum aut perstringunt, aut avertunt, atque vera consiliorum in obscuro ponunt. Etiam cautiones diligentes & suspicaces, de literis, de legatis, de perfugis, & complura alia, *Galeam Plutonis* ornant, & revinciunt. At non minus interest, *Consilia Hostium* explorare, quam sua occultare. Itaque *Galea Plutonis* adjungendum est *Speculum Palladis*, per quod hostium vires, inopia, occulti fautores, dissidia & factiones, progressus, consilia cer-

nantur.

nantur. Quoniam vero tantum fortuitorum suscipit ratio belli, ut nec in consiliis propriis occultandis, nec in hostium explorandis, nec in celeritate ipsa, multum fiducia ponendum sit, ideo ante omnia sumendum *Palladis Scutum*, *Providentia* scilicet, ut quam minimum *Fortuna* relinquatur. Huc pertinent, explorato vias inire, Castra diligenter munire, (quod in militia moderna in desuetudinem fere abiit, Castra vero instar urbis munita, Romanis adversos praelii eventus erant) acies stabilis & ordinata, non nimium fidentia cohortibus levis armatura, aut etiam equitum turmis; denique omnia quae ad solidam & sollicitam Defensivam spectant: cum plus valeat utique in Bellis *Scutum Palladis* quam *Gladus ipse Martis*. Verum *Perseo* utcumque copiis aut animis instructo, restat aliud quidpiam, maximi per omnia momenti, antequam bellum incipiatur: Nimirum, ut *divertat ad Graas*. *Graa* autem *proditiones* sunt, bellorum scilicet *fores*, non *Germana* illa quidem, sed generis nobilitate quasi impares. Bella enim generosa, proditiones degeneres & turpes. Earum descriptio elegans est, ut *Cana* à nativitate sunt, & tanquam *Vetula*, propter perpetuas proditorum curas, & trepidationes. Earum autem vis (antequam in manifestam defectionem erumpant) aut in *Oculo*, aut in *Dente* est. Omnis enim factio, à statu quopiam aliena-

ta, &

ta, & in proditionem propensa, & *speculatur*, & *mordet*. Atque huiusmodi *Oculus* & *Dens* tanquam *communis* est. nam quicquid didicerunt & noverunt, fere per manus ab una ad alteram transit & percurrit. Et quod ad *Dentem* attinet, uno quasi ore mordent, & eadem scandala jactant; ut si unam audias, omnes audias. Itaque *Perseo* sunt istae *Graa* conciliandae, atque in auxilium adducendae, praesertim ut *Oculum* & *Dentem* suum ei commodent; *Oculum* ad judicia; *Dentem* ad rumores ferendos, & invidiam constandam, & animos hominum sollicitandos. Postquam vero omnia bene fuerint ad bellum praeparate disposita, illud in primis curandum, quod *Perseus* fecit, ut *Medusa dormiens* inveniat. Prudens enim belli susceptor semper fere hostem assequitur imparatam, & securitati propiorem. Denique in ipsis belli actionibus atque insultibus, ille *Intuitus* in *speculum Palladis*, adoperandus est. Plurimi enim ante ipsa pericula res hostium acute & attente introspicere possunt; at in ipso Periculi articulo, aut terrore, offunduntur, aut pericula nimium praecipites & à fronte spectant: unde in illa temere ruunt, vincendi memores, vitandi obliti. At neutrum horum fieri debet, sed in *speculum Palladis*, *cervice reflexa*, inspiciendum, ut impetus recte dirigatur, absque vel terrore, vel furorc.

A bel-

A bello perfecto & victoria, sequuntur effecta duo. *Pegasi illa Generatio & Excusatio*. quæ satis evidenter *Famam* denotat, quæ per omnia volat, & victoriam celebrat, & reliquias belli faciles & in votum cedentes efficit. Secundum, *Gestatio Capitis Medusa in Scuto*; siquidem nullum præsidii genus huic ob præstantiam comparari possit. *Vnicum enim facinus insigne* & memorabile, feliciter gestum & perpetratum, omnes hostium motus obrigescere facit, atque malevolentiam ipsam stupidam reddit.

Exemplum tertium Philosophia secundum Parabola antiquas, in Moralibus. De Cupiditate, secundum fabulam Dionysi.

Narrant, *Semelem*, *Iovis* pellicem, postquam juramento eum inviolabili ad votum indefinitum obstrinxisset, petisse, ut ad amplexus suos accederet talis, qualis cum *Iunone* consuesset. Itaque illa ex conflagratione periit. Infans autem, quem in utero gestabat, à Patre exceptus, in femur ejus insertus est, donec menses foetui destinatos completeret. Ex quo tamen onere *Iupiter* interitum non nihil claudicabat. Itaque Puer, quod *Jovem*, dum in femore ejus portaretur, gravaret & pungeret, *Dionysi* nomen accepit. Postquam autem editus esset; apud *Proserpinam* per aliquot annos nutritus est. Cum vero adultus esset, ore fere muliebri

con-

conspiciebatur, ut sexus videretur tanquam ambigui. Etiam extinctus & sepultus quondam erat ad tempus, & non ita multo post revixit. Atque prima juvena vitis culturam, atque adeo vini confectionem & usum primus invenit, & edocuit. ex quo celebris factus, & inclutus orbem terrarum subjugavit, & ad ultimos Indorum terminos pertexit. Curru autem vehebatur à Tigribus tracto; circa eum subsultabant *Dæmones* deformes, *Cobali* vocati, *Acratus*, & alii. *Quin* & *Musa* comitatu ejus se adjungebant. Uxorem autem sibi sumpsit *Ariadnem*, à *Theseo* desertam & relictam. *Arbor* ei sacra erat *Hedera*. Etiam sacrorum & ceremoniarum inventor & institutor habebatur; ejus tamen generis, quæ & fanaticæ erant, & plenæ corruptelarum, atque insuper crudeles. Furores quoque immittendi potestatem habebat. Certe in *Orgyis* ejus, à mulieribus furore percitis, duo viri insignes discerpti narrantur, *Pentheus* & *Orpheus*: Ille, dum arbore conscensa spectator eorum, quæ agerentur, curiosus esse voluisset; Hic, cum *lyram* suaviter & perite pulsaret. Atque hujus Dei res gestæ, cum *Iovis* rebus fere confunduntur.

Fabula videtur ad mores pertinere, ut vix quicquam in Philosophia Morali melius inveniat. Describitur autem sub Persona *Bacchi*, *Natura Cupiditatis*, sive affectuum & perturbationum animi. Primum igitur, quod ad *Natalia Cupiditatis* atinet; *Origo Cupiditatis* omnis, licet nocentissimæ, non alia est, quam

I

Bonum

Bonum Apparens. Sicut enim virtutis mater est bonum existens, similiter cupiditatis mater est bonum appatens. Altera *Iovis* (sub cuius persona anima humana repræsentatur) uxor legitima, altera pellex: quæ tamen *Iunonis* honores æmuletur, tanquam *Semele*. Concipitur vero *Cupiditas* in voto illicito, prius temere concesso, quam rite intellecto & iudicato. Atque postquam effervescente cœperit, *Mater* ejus (natura scilicet & species boni) nimio incendio destruitur & perit. Processus autem cupiditatis à conceptu suo talis est: Illa ab *animò humano* (qui ejus est genitor) & nutritur, & occultatur, præcipue in inferiore parte ejus, tanquam *semore*; atque animum pungit, & convellit, & deprimit, adeo ut actiones & decreta ab ea impediuntur, & claudicent. Quinetiam postquam consensu & tempore confirmata est, & in actus erumpit, ut jam quasi *menses compleverit*, & edita plane sit atque nata, primo tamen ad tempus nonnullum apud *Proserpinam* educatur, id est, *latebras quarit*; atque clandestina est, & quasi subterranea; donec remotis pudoris & metus *franis*, & coalita audacia, aut virtutis alicujus prætextum sumit, aut infamiam ipsam contemnit. Atque illud verissimum est, omnem affectum vehementiorem tanquam *ambigui sexus* esse. Habet enim *Impetum virilem*, *impotentiam* autem *muliebrem*. Etiam illud præclare, *Bacchum mortuum reviviscere*: Videntur enim affectus quandoque sopiti, atque extincti, sed nulla fides habenda est eis, ne sepultis quidem: fiqui-

siquidem præbita materia, & occasione, resurgunt.

De Irventione Vitis parabola prudens est: Omnis enim affectus ingeniosus est admodum & sagax, ad investigandum ea, quæ ipsum alant & foveant. Atqui ante omnia, quæ hominibus innotuere, *Vinum* ad perturbationes cujuscunque generis excitandas & inflammandas potentissimum est, & maxime efficax, atque est *Cupiditatis* in genere instar *fomitis communis*. Elegantissime autem ponitur *Affectus* live *Cupiditas*, *Provinciarum subjugator*, & expeditionis infanitæ susceptor: Nunquam enim partis acquiescit, sed appetitu infinito, neque satiabili, ad ulteriora tendit, & novis semper inhiat. Etiam *Tigres* apud *Affectus stabulant*, & ad *Currum* eorum subinde *jugantur*. Postquam enim *Affectus Curulis* esse cœperit, non *pedestris*, sed victor rationis, & quasi *Triumphator* factus, in omnes, qui adversantur aut se opponunt, crudelis est, & indomitus, ac immitis. Facetum autem est, quod circa *Currum Bacchi* subsultant illi *Damones* deformes & ridiculi. Omnis enim affectus vehementior progignit motus, in Oculis, & Ore ipso, & Gestu, indecoros & inconditos. subsultorios & deformes; adeo ut qui sibi ipsi fortasse in aliquo affectu (veluti ira, arrogantia, amore) videatur magnificus & tumidus, aliis tamen appareat turpis & ridiculus. Conspiciuntur autem in *Cupiditatis comitatus Musa*. Neque enim reperitur ullus fere affectus, tam pravus & vilis, cui non blandiatur aliqua

doctrina. Hac enim in re, ingeniorum indulgentia & procacitas, Musarum Majestatem in immensum minuit, ut, cum dūces vitæ & signiferi esse debeant, sint non raro Cupiditatum pedissequæ, & oblectatrices.

Inprimis vero nobilis est illa Allegoria, *Bacchum amores suos in eam effudisse*, quæ ab alio *relictæ* erat & fastidita. Certissimum enim est, affectus id petere atque ambire, quod *Experientia* jam pridem repudiavit. Atque norint omnes, qui affectibus suis servientes & indulgentes, pretium potiundi in immensum augent, sive honores appetant, sive amores, sive gloriam, sive scientiam, sive alia quæcunque) se *res relictas* petere, & à compluribus, per omnia ferè secula, post experimentum, dimissas & repudiatas. Neque Mysterio caret, quod *Hedera Baccho* sacra fuerit. hoc enim duplici modo convenit. Primum, quod *Hedera hyeme vire-scat*; deinde, quod circa tot *res* (arbores, pariete, ædificia) *serpat*, ac circumfundatur, & se attollat. Quod ad primum enim attinet, omnis *Cupiditas* per *Renitentiam*, & Vetitum, & tanquam Antiperistasin (veluti per frigora Brumæ *Hedera*) vire-scit, ac vigorem acquirit. Secundo, *affectus* aliquis in humana anima prædominans, omnes ejus actiones & decreta, tanquam *Hedera circumsepit*; neque ferè quicquam purum invenias, quo illa *Clavículas suas* non imprimat. Neque mirum est, si *Superstitiosi Ritus Baccho* attribuantur, cum omnis ferè *male-sanus affectus in pravæ Religio-nibus*

nibus luxurietur: adeo ut Hæreticorum collu-vies Bacchanalia Ethnicorum superarit; quo-rum etiam superstitiones, non minus cruentæ, quam turpes extiterunt. Neque itidem mirum est, si *Furores à Baccho* immitti putentur, cum & omnis *Affectus in excessu suo*, veluti *Furor bre-vis* sit, & si vehementius oblideat & incumbat, in Insania sæpius terminetur. Illud autem de *Pentheo & Orpheo* inter *Orgia Bacchi* laceratis, evidentem *Parabolam* habet; cum affectus quisque prævalidus erga duas res sit asperimus atque infensissimus; quarum altera est *Inquisitio in eum curiosæ*, altera, *Admonitio salutariæ & libera*. Neque auxilio fuerit, si illa inquisitio fiat tantum contemplationis aut spectandi gratia, tanquam arbore conscensa, absque omni animi malignitate; Neque rursus, si admonitio illa, multa cum suavitate & dexteritate adhibea-tur; Verum utcunque non tolerant *Orgya* aut *Pentheum* aut *Orpheum*. Postremo, illa *Confusio Personarum Iovis & Bacchi*, ad *Parabolam* recte traduci potest; quandoquidem *Res gesta nobiles*, & claræ, atque merita insignia & glorio-sa, interdum à *Virtute* & recta ratione & magnanimitate, interdum autem à *latente affe-ctu* & occulta Cupiditate (utcunque famæ & laudis celebritate utraque res pariter gaudeat) proveniant: ut non facile sit distinguere facta *Dionysi* à factis *Iovis*.

Verum in Theatro nimis diu moramur; tran-seamus ad Palatinum Animi; cujus limina ma-jori cum veneratione & cura ingredi convenit.

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

De dignitate & augmentis
Scientiarum,

LIBER TERTIUS.

Ad Regem suum.

CAPUT I.

Partitio Scientia in Theologiam & Philosophiam.
Partitio Philosophiæ in Doctrinas tres; De Numine,
de Natura, de Homine. Constitutio Philosophiæ Pri-
mæ, ut Mater communis omnium.

Historia omnis (Rex optime) humi
incedit, & Ducis potius officio,
quam Lucis perfungitur: Poesis au-
tem doctrinæ tanquam somnium:
Res dulcis, & varia, & volens videri aliquid
in se habere Divini; quod etiam somnia vendi-
cant. Verum jam tempus est mihi, ut evigilem,
& me humo attollam, *Philosophia & Scientia-
rum* liquidum æthera secans.

Scientia aquarum similis est. Aquarum aliæ
descendunt cœlitus, aliæ emanant è terra. Et-
iam *Scientiarum* primaria partitio sumenda est
ex fontibus suis. Horum alii in alto siti sunt, al-
li hic infra. Omnis enim *Scientia* duplicem for-
titur

titur informationem. Una inspiratur divinitus,
altera oritur à sensu. Nam quantum ad illam,
quæ *Docendo* infunditur, *Scientiam*; Cumula-
tiva ea est, non Originalis: sicut etiam fit in a-
quis, quæ præter fontes primarios, ex aliis rivu-
lis in se receptis, auferunt. Partiemur igitur
Scientiam, in *Theologiam* & *Philosophiam*. *Theo-
logiam* hic intelligimus *Inspiratam* sive Sacram,
non *Naturalem*; de qua paulo post dicturi su-
mus. At illam (*Inspiratam* nimirum) ad ulti-
mum locum reservabimus, ut cum ea sermo-
nes nostros claudamus; cum sit portus, &
Sabbatum humanarum contemplationum o-
mnium.

Philosophia autem Objectum triplex, *Deus*,
Natura, *Homo*: Et triplex itidem *Radius* Re-
rum. *Natura* enim percutit intellectum *Radio*
directo; *Deus* autem, propter medium inæqua-
le (Creaturas scilicet) *Radio refracto*, *Homo* ve-
ro, sibi monstratus & exhibitus, *Radio reflexo*.
Convenit igitur partiri *Philosophiam* in *Doctri-
nas* tres; *Doctrinam* de *Numine*, *Doctrinam* de
Natura, *Doctrinam* de *Homine*. Quoniam au-
tem Partitiones *Scientiarum* non sunt lineis di-
versis similes, quæ coeunt ad unum angulum;
sed potius ramis arborum, qui conjunguntur in
uno trunco, (qui etiam truncus ad spatium non-
nullum integer est & continuus, antequam se
partiat in ramos;) ideo postulat res, ut
priusquam prioris partitionis membra persequa-
mur, constituatur una *Scientia Universalis*, quæ
sit Mater reliquarum, & habeatur in progressu
I. 4. Doctri-

Doctrinarum, tanquam portio viæ communis, antequam viæ se separent, & disjungant. Hanc *Scientiam*, *Philosophia prima*, sive etiam *Sapientia* (quæ olim *Rerum Divinarum atque humanarum Scientia* definiebatur) nomine insignimus. Hujc autem *Scientia* nulla alia opponitur; cum ab aliis *Scientiis*, potius limitibus, intra quos continetur, quam rebus & subjecto differat, fastigia scilicet rerum tantummodo trañans. Hanc ipsam utrum inter *Desiderata* reponere oporteat, hæsito; sed arbitror tamen poni debere. Equidem invenio farraginem quandam, & massam inconditam Doctrinæ, ex *Theologia Naturali*, ex *Logica*, ex partibus quibusdam *Physicæ*, veluti de *Principiis*, & de *Anima*, compositam, & congestam, & sublimitate quadam sermonis, Hominum qui se ipsos admittari amant, tanquam in Vertice *Scientiarum* collocatam. Nos vero, misso fastu, id tantum volumus, ut designetur aliqua *Scientia*, quæ sit *Receptaculum Axiomatum*, quæ particularium *Scientiarum* non sint propria, sed pluribus earum in commune competant.

Plurima autem id genus *Axiomata* esse nemo ambigat. Exempli gratia, *Si inæqualibus æqualia addas, omnia erunt inæqualia*: Regula est ex *Mathematicis*: Eadem & in *Ethicis* obtinet, quatenus ad *Justitiam Distributivam*; Si quidem in *Justitia Commutativa*, ut *Paria Impariibus* tribuantur, *Ratio Æquitatis* postulat: at in *Distributiva*, nisi *Imparia Impariibus* præstentur, iniquitas fuerit maxima. *Qua in eodem ser-*

tio conveniunt, & inter se conveniunt: Regula est itidem ex *Mathematicis*; Verum simul tam potens in *Logica*, ut *Syllogismi* sit *Fundamentum*. *Natura se potissimum prodit in minimis*: Regula est in *Physicis*, tam valida, ut etiam *Democriti Atomos* produxerit; Veruntamen eam recte adhibuit *Aristoteles* in *Politicis*, qui *Contemplationem Reip.* orditur à familia. *Omnia mutantur, nil interit*: Regula itidem in *Physicis*; hoc modo prolata, *Quantum Natura, nec minuitur, nec augetur*: Eadem competit *Theologia Naturali*, sic variata; *Omnipotentia sunt opera*: *Aliquid ex nihilo facere, & aliquid in nihilum redigere*: Quod etiam *Scriptura* testatur, *Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseverent in perpetuum, non possumus eis quicquam addere, nec auferre. Interitus rei arceatur per reductionem ejus ad principia*: Regula est in *Physicis*; Eadem valet in *Politicis*, (ut recte notavit *Machiavellus*) cum illa, quæ *interitum Rerump.* maxime prohibent, nihil aliud fere sint, quam *reformatio earum, & reductio ad antiquos mores. Putredo serpens, magis contagiosa est, quam matura*; Regula est in *Physicis*, eadem insignis etiam in *Moralibus*; cum *Homines* profligatissimi, & maxime facinorosi, minus corruptelæ inferant publicis *Moribus*, quam qui aliquid videntur habere *sanitatis & virtutis, & ex parte tantum mali sunt. Quod censervativum est formæ majoris, id activitate potentius*: Regula est in *Physicis*. Etenim, ut non abscindatur ipse rerum nexus, nec

detur (ut loquuntur) vacuum, facit ad conferendam fabricam Universi. Ut vero gravia congregentur ad massam terræ, facit ad conservandam tantum regionem densorum. Itaque prior motus posteriorem domat. Eadem tenet in *Politicis*. Nam quæ faciunt ad conservandam ipsam Politiam in sua Natura, validiora sunt, quam quæ ad Bene esse Particularium in Republ. membrorum conducunt. Similiter eadem locum habet in *Theologia*. Etenim in Theologicis virtutibus, Charitas, quæ est virtus maxime communicativa, præ reliquis omnibus eminet. *Augetur vis agentis per Antipræstasim Contrarii*: Regula est in *Physicis*. Eadem mira præstat in *Politicis*; cum omnis factio, ex contraria ingruente, vehementer irritetur. *Tonus discors in concordem acutum desinens, Concentum commendat*: Regula est *Musica*. Eadem in *Ethicis* & *Affectibus* obtinet. Tropus ille Musicus, à *clausula* aut *cadentia*, (quam vocant) cum jamjam adesse videatur, placide elabendi; convenit cum Tropo Rhetorico *Expectationem eludendi*. *Fidium sonus tremulus*, eandem affert auribus voluptatem, quam Lumen, Aquæ aut Gemmæ insiliens, Oculis;

— *Splendet tremulo sub lumine Pontus.*

Organa Sensuum cum Organis Reflexionum conveniunt.

Hoc in *Perspectiva* locum habet; Oculus enim similis speculo, sive aquis. Et in *Acoustica*; Instrumentum enim auditus obici intra cavernam simile. Hæc pauca enumerasse sufficiet ad exempla.

exempla. Quinimo *Magia Persarum* (quæ in tantum est celebrata) in eo potissimum versabatur, ut architecturas & fabricas, rerum naturalium, & civilium, symbolizantes notaret. Neque hæc omnia, quæ diximus, & alia hujus generis, similitudines meræ sunt, (quales hominibus fortasse parum perspicacibus videri possint) sed plane una eademque naturæ vestigia aut signacula, diversis materiis & subjectis impressa. Atque hæc res adhuc sedulo tractata non est. Invenias fortasse in scriptis, quæ ab ingenii celsioribus promanarunt hujusmodi *Axiomata* raro & sparsim inserta, ex usu Argumenti quod tractant: Corpus vero aliquod talium *Axiomatum*, quæ vim habeant quandam primitivam & summariam ad *Scientias*, nemo composuit; cum tamen sit res ejusmodi, quæ insigniter Naturam unam faciat; quod *Philosophia prima* minus esse autumat.

Est & alia hujus *Philosophia prima* pars, quæ, si ad vocabula respicias, vetus est; si ad rem, quam designamus, nova. Est autem Inquisitio de *Conditionibus adventitiis Entium*, (quas *Transcendentes* dicere possumus) *Pauco*, *Multo*, *Simili*, *Diverfo*; *Possibili*, *Impossibili*; etiam *Ente*, & *Non Ente*, atque ejusmodi. Quandoquidem enim ista sub *Physica* proptie non cadant, *Dissertatio* autem *Dialectica* ea, circa magis ad argumentandi rationes, quam ad rerum existentiam sit accommodata, consentaneum omnino est, ut hæc *Contemplatio* (in qua non parum est dignitatis & utilitatis) haud

I 6 desc-

deferatur profus, sed in scientiarum partitionibus, nonnullum saltem inveniatur locum: Veruntamen hoc intelligimus fieri debere, longe alio, quam quo tractari solet, modo. Exempli gratia: Nemo qui de *Multo & Pauco* verba fecit, hoc egit, ut causa reddatur, cur alia in Natura, tam numerosa & ampla sint, & esse possint, alia tam rara & modica: Non certe. Fieri non potest, in Rerum Natura, tanta sit copia auri, quanta ferri; tanta rosæ, quanta graminis; tanta specificati, quanta non specificati. Similiter, Nemo, qui de *Simili & Diverso* differuit, satis explicavit, cur quasi perpetuo inter *species diversas*, interponantur *Participia* quædam, quæ sunt speciei ambiguae; veluti muscus inter putredinem & plantam; pisces qui hærent & loco non moventur, inter plantam & animal; forices, & mures, & alia nonnulla, inter animalia ex putredine & ex semine prægnata; vespertiliones inter aves & quadrupedes; pisces volantes (qui jam notissimi sunt) inter aves & pisces; phocæ inter pisces & quadrupedes; & alia hujusmodi. Neque rursus causam indagavit quispiam, cur cum *similia similibus gaudeant*, ferrum ferrum non trahat, quod magnes facit; neque aurum ipsum aurum, licet argentum vivum alliciat. Circa hæc, & similia, in Disceptatione de *Transcendentibus* illis, altum est silentium: Orationis enim apices, non rerum subtilitates, secuti sunt homines. Quamobrem horum *Transcendentium* sive *Conditionum Entium adventitiarum* inquisitionem

nem veram, & solidam, secundum naturæ, non sermonis leges, *Philosophiam Primam* recipere volumus. Atque de *Philosophia prima* (sive de *Sophia*) quam inter *Desiderata* haud immerito retulimus, hæc dicta sint.

CAP. II.

De Theologia Naturali: & Doctrina de Angelis & Spiritibus; quæ ejusdem est Appendix.

Collocata igitur sua in sede *Communi Scientiarum Parente*, instar Berecynthiæ tanta gaudens cœlesti sobole;

Omnes Cœlicolas, omnes Supera alta tenentes;

revertamur ad partitionem illam trium *Philosophiarum*, *Divina*, *Naturalis*, & *Humana*. Nam *Theologia Naturalis*, *Philosophia* etiam *Divina* recte appellatur. Definitur autem hæc, ut sit talis *Scientia*, seu potius *Scientia* scintilla, qualis de Deo haberi potest, per lumen Naturæ, & Contemplationem Rerum creaturarum: & ratione Objecti sane Divina, ratione informationis, naturalis cœteri potest. Hujus *Scientia* limites ita vere signantur, ut ad Atheismum confutandum, & convincendum, & ad legem naturæ informandam, se extendant; ad religionem autem adstruendam non proferrantur. Quamobrem nec Deus unquam edit miraculum, quo converteretur Atheus; quia poterat ipso naturæ Lumine ad notitiam Dei perducere; verum miracula ad con-

verten-

vertendos idololatrias & superstitiosos designata sunt, qui Numen agnoverunt, sed in Cultu ejus aberrarunt; quoniam non sufficit Lumen Naturæ, Dei voluntati declarandæ, aut Cultui ejus legitimo prodendo. Sicut enim Opificis potentiam & peritiam ostendunt opera ejus, imaginem autem minime; sic Opera Dei, Conditoris omnipotentiam & Sapientiam ostendunt, Imaginem ejus haudquaquam depingunt. Atque hac in re, Ethnicorum opinio à sacra veritate recidit. Illi siquidem Mundum Imaginem Dei statuebant, Hominem Mundum. At Sacræ Liteiæ haud tali honore Mundum dignantur, ut Dei uspiam Imago dicatur, sed solummodo Opus Manuum ejus; Hominem vero Imaginem Dei immediate substituant. Quocirca, quod sit Deus, quod rerum habenas tractet, quod summe Potens, quod Sapiens & Præsciens, quod Bonus, quod Remunerator, quod Vindex, quod Adorandus, etiam ex operibus ejus demonstrari, & evinci potest: & admirabilia compluta secreta attributa ejus, & multo magis circa regimen & dispensationem super universum, etiam sobrie ex iisdem elici & manifestari queunt; estque istud argumentum à nonnullis utiliter pertractatum. Verum ex intuitu rerum naturalium, atque humanæ rationis principiis, de fidei mysteriis vel ratiocinari, vel etiam suadere vehementius, aut rursus ea curiosius introspicere, & ventilare, & de modo Mysterii inquirere, haud tutum meo judicio fuerit. *Da fidei quæ fidei*

dei sunt. Nam vel Ethnici, in illustri illa & divina de aurea catena fabula, hoc ipsum concedunt, quod *Iovem de Cælo ad Terras deducere nec homines potuerunt, nec Dii; è contrario, quod Iupiter perirahere eos potuerit è Terra ad Cælum.* Quare frustra sudaverit, qui cœlestia Religionis arcana, nostræ rationi adaptare conabitur: Decebit potius, mentes nostras ad cœlestis veritatis Thronum adorandum attollere. In hac igitur parte *Theologia Naturalis*, tantum abest, ut defectum aliquem observem, ut excessum potius reperiam; ad quem subnotandum paulum sum digressus, propter maxima incommoda & pericula, quæ ex eo tum Religioni, tum Philosophiæ impendent; utpote qui & Religionem Hæreticam proculdit, & Philosophiam Phantasticam & Superstitiosam.

Secus est, quod ad *Angelorum & Spirituum* Naturam attinet; quæ nec inscrutabilis est, nec interdicta; ad quam etiam, ex affinitate, quam habet cum anima humana, Aditus magna ex parte est patefactus. Præcipit certe Sacra Scriptura; *Nemo vos decipiat in sublimitate sermonum, & religione Angelorum, ingerens se in ea, quæ non novit.* Attamen si hoc monitum diligenter perpendas, duo duntaxat in eo vetita reperies; Adorationem scilicet, qualis Deo debetur, Angelorum; & fanaticas de iis opiniones, vel ultra creaturæ sortem eos effeferentes, vel ampliozem de iis cognitionem, quam quis revera adeptus sit, venditantes. Cæterum sobria circa illos inquisitio, quæ vel per rerum

rerum corporearum scalam ad eorum naturam pernoſcendam aſcendat; vel in anima humana, veluti in Speculo, eam intueatur, neutiquam prohibetur. Idem de *Spiritibus* ſtatuendum *Immundis*, qui à ſtatu ſuo deciderunt. Conſortium cum iis, atque uſus operæ eorum, illicitus eſt, multo magis qualiſcunq; cultus vel Veneratio. At contemplatio & cognitio illorum naturæ, poteſtatis, illuſionum, non ſolum ex locis Scripturæ Sacræ, ſed ex ratione, aut experientia, haud poſtrema pars eſt ſapientiæ ſpiritualis. Sic certe Apoſtolus, *Strategematum ejuſ non ignari ſumus*. Ac non minus *Damonum* Naturam inveſtigare in *Theologia Naturali* conceditur, quam *Venenorum* in *Phyſica*, aut *Vitiorum* in *Ethica*. Hanc autem *Scientia* partem de *Angelis* & *Damonibus*, inter *Deſiderata* numerare non licet, quippe quæ ab haud paucis ſit tentata: *Æquius* eſſet, ut *Scriptorum* in hoc genere pars haud parva, aut *vanitatis*, aut *ſuperſtitionis*, aut *ſubtilitatis* inutilis, arguantur.

C A P. III.

Partitio Naturalis Philoſophiæ in Speculativam & Operativam: quodque illa duæ, & in intentione Tractantis, & in Corpore Tractatus ſegregari debeant.

Milla igitur *Theologia Naturali* (cui inquisitionem de *Spiritibus*, ut *appendicem* attribuimus) accedamus ad ſecundam partem, videlicet illam de *Natura*, ſive *Philoſophiam Naturalem*.

valem. Optime Democritus; *Scientiam de Natura, in profundis Mineris, ſive Puteis latere demerſam*. Non male Chymici: *Vulcanum alteram Naturam eſſe, quin etiam id celeriter perficere, quod Natura per ambages, & temporis moras ſolet*. Quidni igitur *Philoſophiam* in duas partes ſecemus, *Fodinam* & *Fornacem*; & duo conſtituamus *Philoſophorum Mureræ*, *Operarios in Mineris*, & *Fabros*? Sane utcunq; videamur hæc per luſum loqui; tamen huius generis *partitionem* utiliſſimam eſſe cenſemus, cum proponetur vocabulis familiaribus & ſcholasticis; hoc eſt, ut dividatur *Doctrina de Natura, in inquisitionem cauſarum, & productionem effectuum; Speculativam & Operativam*. Altera Naturæ viſcera perſcrutatur, altera Naturam veluti ſuper incudem efformat. Neque me fugit quam arcto copulentur vinculo, *Cauſa & effectus*, ut explicacionem eorum aliquatenus conjungi ſit neceſſe. Attamen quandoquidem omnis ſolida & fruſtuofa *Naturalis Philoſophia*, duplicem adhibeat ſcalam, eamque diverſam; *Aſcenſoriam* & *Deſcenſoriam*; Ab *Experientia* ad *Axiomata*, & ab *Axiomatibus* ad *nova Inventa*, conſultiſſimum iudico, ut hæc duæ Partes, *Speculativa* & *Operativa*, & in intentione Tractantis, & in corpore Tractatus, ſeparentur.

C A P. IV.

Partitio doctrinæ ſpeculativæ de Natura, in Phyſicam Specialem, & Metaphyſicam: quarum Phyſica Cau-

Causam Efficientem & Materiam; Metaphysica Causam Finale[m] & Formam inquirat. *Partitio Physicæ in doctrinas de Principiis rerum, de fabrica rerum sive de mundo, & de varietate rerum, Partitio Physicæ de varietate rerum, in doctrinam de Concretis, & doctrinam de Abstractis. Partitio doctrinæ de Concretis, rejicitur ad easdem partitiones, quas suscipit historia naturalis. Partitio doctrinæ de Abstractis in doctrinam de Schematismis Materiarum, & doctrinam de Motibus. Appendices duæ Physicæ speculativæ, Problemata naturalia, Placita antiquorum Philosophorum. Partitio Metaphysicæ, in doctrinam de Formis, & doctrinam de Causis Finalibus,*

Naturalis Philosophiæ partem, quæ Speculativa est, & Theorica, in Physicam Specialem, & Metaphysicam dividere placet. Atque in hac partitione attendant homines, nos vocabulum *Metaphysica* usurpare, sensu à recepto & vulgato discrepanti. Hic autem locus admonendi videtur, de nostro, in genere, circa usum vocabulorum, instituto. Id hujusmodi est, ut tam in præmissio vocabulo *Metaphysica*, quam in aliis, ubi conceptus & notiones nostræ novæ sunt, & à receptis recedunt, maxima certe cum Religione antiqua vocabula retineamus. Cum enim futurum speremus, ut ordo ipse, & dilucida rerum explicatio, quam subjungere conamur, nos à prava vocabulorum (quibus utimur) intelligentia liberent; in cæteris omnino avemus (quatenus sine veritatis ac scientiarum dispendio fieri possit) vel minimum ab antiquorum aut opinionibus

bus aut loquendi more deflectere. Quæ in re Aristotelis confidentiam proinde subit mirari; qui impetu quodam percitus contradictionis, & bellum universæ Antiquitati indicens, non solum nova artium vocabula pro libitu cudenti licentiam usurpavit, sed etiam prisicam omnem sapientiam extinguere & delere annisus est. Adeo ut neque nominet usquam authores antiquos, neque dogmatum eorum mentionem ullam faciat, nisi quo aut homines perstringeret, aut placita redargueret. Sanè si famam nomini suo, ac sequacium turbam affectaverit, hoc rationibus suis inprimis accommodatum. Siquidem in veritate Philosophica asserenda, & recipienda, idem contingit, quod in veritate divina; *Veni in nomine Patris, nec recipitis me, si quis venerit in nomine suo, cum recipitis.* Sed ex hoc cœlesti Aphorismo, si, quem præcipue designaverit, spectemus; (nempe Antichristum omnium sæculorum Impostorem maximum) colligere licet, istud ipsum, *Venire in nomine suo*, nulla Antiquitatis, aut (si ita loqui licet) Paternitatis habita ratione, rem mali ominis esse ad veritatem; utcunque eam sæpenumero comitetur illa fortuna, *Eum recipietis.* Cæterum de viro tam eximio certe, & ob acumen ingenii mirabili, Aristotele, crediderim facile, hanc ambitionem eum à discipulo suo accepisse, quem fortasse æmulatus est; ut sic ille omnes nationes, hic omnes opiniones subigeret, & Monarchiam quandam in contemplationibus sibi conderet.

Quant-

Quaquam fieri possit, ut apud aliquos tetricos, & linguæ acerbæ, simili cum discipulo suo titulo insigniretur.

Felix terrarum prado, non utile mundo

Editus exemplum: —

Eodem modo,

Felix doctrina prado, &c.

Nobis vero ex altera parte (quibus, quantum calamo valemus, inter vetera & nova in literis fœdus & commercium contrahere, cordi est) decretum manet, Antiquitatem comitari *usque ad aras*; atque vocabula antiqua retinere, quaquam sensum eorum & definitiones sepius immutemus; secundum moderatum illum & laudatum, in Civilibus, novandi modum, quo rerum statu novato, verborum tamen solennia durent; quod notat Tacitus; *Eadem magistratum vocabula.*

Redeamus igitur ad acceptionem vocabuli *Metaphysica*, nostro sensu. Patet ex iis, quæ supra disserimus, disjungere nos *Philosophiam primam à Metaphysica*, quæ hætenus pro re eadem habitæ sunt. Illam *Communem Scientiarum parentem*, hanc *Naturalis Philosophia portionem* posuimus. Atqui *Philosophia prima communia & promiscua Scientiarum Axiomata* assignavimus. Etiam *Relativas*; & *Adventitias Entium Conditiones*, (quas *Transcendentes* nominavimus) *Multum, Paucum; Idem, Diversum; Possibile, Impossibile*; & hoc genus reliqua, eidem attribuimus; id solummodo cavendo, ut Physice, non Logice utra-

tractentur. At inquisitionem de *Deo, Uno, Bono, Angelis, Spiritibus*, ad *Theologiam Naturalem* retulimus. Merito igitur quæri possit, quid tandem sit, quod *Metaphysica* relinquatur? Certe ultra Naturam nihil, sed ipsius Naturæ pars multo præstantissima. Atque profecto, citra veritatis dispendium, hucusque de veterum sententia respondere liceat, *Physicam* ea tractare, quæ penitus in Materia mersa sunt, & Mobilia; *Metaphysicam* Abstracta magis, & Constantia. Rursum *Physicam* in Natura supponere existentiam tantum, & motum, & naturalem necessitatem: At *Metaphysicam* etiam mentem & Ideam. Nam huc forte redit ea, quam dicemus, res. Verum nos eam, missa sermonis sublimitate, perspicue & familiariter proponemus. Partiti sumus *Naturalem Philosophiam*, in *causarum inquisitionem*, & *productionem effectuum. Inquisitionem Causarum* in *Theoricam* coniecimus. Eam in *Physicam* & *Metaphysicam* partiti sumus. Ergo necesse est, ut vera differentia harum sumatur ex natura causarum, quas inquirunt. Itaque absque aliqua obscuritate, aut circuitione *Physica* est, quæ inquirit de *Efficiente & Materia*; *Metaphysica*, quæ de *Forma & Fine*.

Physica igitur *Causarum* vaga, & incerta, & pro modo subjecti, mobilia complectitur; *causarum* constantiam non assequitur.

Limus ut hic durefcit, & hæc ut cera liquefcit,

Uno eodemque igne. —

Ignis duritici causa, sed in limo; Ignis colli-
quationis causa, sed in cera. Partiemur autem
Physicam in doctrinas tres. *Natura* enim aut
Collecta in unum; aut *fusa & sparsa* est. Colli-
gitur vero in unum *Natura*, aut propter *com-*
munia rerum omnium principia; aut propter
unicam integralem universi fabricam. Itaque
hæc *Vnio Natura* duas peperit *Physica* partes:
unam de *principiis rerum*; alteram de *fabrica*
Universi, sive de *mundo*, quas etiam *Doctrinas*
de summis appellare consuevimus. Tertia do-
ctrina (quæ de *Natura sparsa* sive *fusa* tractat)
omnimodam rerum varietatem, & *summas mi-*
nores exhibet. Ex his igitur patet, tres omni-
no reperiri *doctrinas Physicas*. De *Principiis*
Rerum; De *Mundo* sive de *Fabrica Rerum*; &
de *Natura multiplici* sive *sparsa*; quæ postre-
ma (ut diximus) *omnimodam rerum varietate*
continet; estque veluti glossa prima, aut
Paraphrasis circa *Naturæ interpretationem*.
Harum trium partium *desideratur* totaliter nul-
la; Cæterum quam vere & solide tractentur,
non est hic definiendi locus.

At *Physicam sparsam* sive de *varietate re-*
rum, rursus in duas partes dividimus; *Physi-*
cam de Concretis, & *Physicam de Naturis*. Al-
tera (ut *Logicis* vocabulis utamur) inquit de
substantiis, cum omni varietate suorum acci-
dentium: Altera de accidentibus, per omnem
varietatem substantiarum. Veluti, si inquirat-
ur de leone, aut quercu, illa complura diver-
sa accidentia suffulciunt: Contra, si inquirat-
tur

tur de calore, aut gravitate, illa plurimis di-
stinctis substantiis insunt. Cum vero omnis
Physica, sita sit in medio, inter *Historiam Na-*
turalem & Metaphysicam, Prior pars (si recte
advertas) *Historia Naturali* propior est, posterior
Metaphysica. *Physica* autem *Concreta* eandem
subit divisionem, quam *Historia Naturalis*: ut
sit vel circa *Cælestia*; vel circa *Meteora*; vel cir-
ca *Globum terra & Maris*; vel circa *Collegia*
majora, quæ *Elementa* vocant; vel circa *Colle-*
gia minora, sive *Species*; etiam circa *Praterge-*
nerationes; & circa *Mechanica*. Etenim in his-
ce omnibus, *Historia Naturalis* factum ipsum
perferuntur & refert; at *Physica* itidem *Cau-*
sas: sed intellige hoc de *Causis fluxis, materia*
scilicet & *Efficiente*. Inter hæc *Physica* por-
tionem, manca prorsus & imperfecta est ea,
quæ inquit de *Cælestibus*, cum tamen pro-
pter nobilitatem subiecti præcipuè hominibus
curæ esse deberet. Etenim *Astronomia* fundata
est in Phænomenis non male; sed humilis est,
& minime etiam solida: At *Astrologia* in pluri-
mis etiam fundamento caret. Certe *Astrono-*
mia talem offert humano intellectui victimam,
qualem *Prometheus* olim, cum fraudem *Jovi*
fecit: Adduxit ille, loco bovis veri, pellem bo-
vis, grandis & pulchri, stramine, & foliis, &
viminibus suffatcinatam. Exhibet similiter &
Astronomia, exteriora *Cælestium* (*Astrorum*
dicimus numerum, situm, motus, periodos)
tanquam pellem *Cæli*, pulchram, & in *Syste-*
mata affabre concinnatam: At viscera desunt
(ratio-

(rationes nempe *Physica*) ex quibus (*Hypothesibus Astronomicis* adjunctis) eruatur Theoria, non quæ Phænomenis tantum satisfaciat, (cujus generis complures ingeniose confingi possent,) sed quæ substantiam, & motum, & influxum Cœlestium, prout revera sunt, proponat. Explora enim fere jam pridem sunt illa, *Raptus primi mobilis, & Soliditas Cæli* (stellis in Orbibus suis tanquam clavis in laquearibus infixis.) Nec multo melius asseritur; Quod sint *diversi Poli* Zodiaci & Mundi; Quod sit *Secundum Mobile* Renitentia in adversum primi mobilis raptus; Quod omnia in Cœlo ferantur per *Circulos perfectos*; Quod sint *Eccentrici, & Epicycli*, quibus motuum in Circulis perfectis Constantia servetur, Quod à Luna in superius nulla sit *Mutatio*, aut *Violentia*; Et hujusmodi. Atque harum suppositionum absurditas, in motum terræ diurnum (quod nobis constat falsissimum esse) homines iniegit. At vix quisquam est, qui inquisivit causas *Physicas*, tum de *Substantia Cœlestium* tam Stellarum, quam interstellari, tum de *Celeritate & Tarditate* Corporum Cœlestium ad invicem, tum de *Incitatione Motus diversa* in eodem Planeta, tum de *Motuum Consecutione* ab Oriente in Occidentem, aut è contra, deque *Progressionibus, Stationibus, & Retrogradationibus*, tum de *Motuum Sublatione, & Casu*, per Apogæa & Perigæa, tum de *Motuum Obligatione*, vel per spiras se versus Tropicos texendo & retexendo, vel per sinuationes, quas Dracones vo-

cant,

cant, tum de *Polis Rationum*, cur magis in tali parte cœli siti sint, quam in alia; tum de *Alligatione quorundam Planetarum* ad Distantiam certam à Sole: Hujus inquam, generis inquisitione vix tentata est, sed in *Mathematicis* tantum *Observationibus & Demonstrationibus* infudatur. Ex autem ostendunt, quomodo hæc omnia ingeniose concinnari & extricari possint, non quomodo vere in Natura subsistere. Et motus tantum apparentes, & machinam ipsorum fictitiam, & ad placitum dispositam, non causas ipsas, & veritatem rerum indicant. Quocirca male *Astronomia*, qualis nunc habetur, inter *Artes Mathematicas*, non sine dignitatis suæ dispendio, numeratur; cum debeat potius, si proprias partes tueri velit, constitui *Physica* pars quasi nobilissima. Quicumque enim *Superlunarium & Sublunarium* conficta divortia contempserit, & *Materia Appetitus & Passiones* maxime *Catholicas*, (quæ in utroque globo validæ sunt, & universitatem rerum tranverberant) bene perspexerit; is ex illis, quæ apud nos cernuntur, luculentam capiet de *Rebus Cœlestibus* informationem, & ab iis è contra quæ in Cœlo fiunt, haud pauca de *Motibus Inferioribus*, qui nunc latent, perdiscet; non tantum quatenus hi ab illis regantur, sed quatenus habeant passiones communes. Quamobrem hanc partem *Astronomia*, quæ *Physica* est, desiderari statuimus. Eam *Astronomiam vivam* nominabimus, ad differentiam bovis illius Promethei,

K

suffar-

suffarcinati, & solummodo figura tenus bovis.

At *Astrologia* multa superstitione referta est, ut vix aliquid sanum in ea reperiatur. Attamen eam potius expurgandam, quam prorsus abjiciendam esse censemus. Quod si quis hanc scientiam, non in ratione, aut *Contemplationibus Physicis*, sed in *cæca experientia*, & complurium sæculorum observatione, fundatam esse contendat, ideoque *Rationum Physicarum* examen rejiciat, quod jactabant Chaldaei: in eadem opera & Auguria revocet, & Aruspicianam, & exta, & omnigenas fabulas deglutiat: Nam & hæc omnia, ut diutinæ experientiae, & per manus traditæ disciplinæ, dictamina fuisse asserebantur. Nos vero, & ut *Physica* portionem, *Astrologiam* recipimus, & non plus ei quam ratio & rerum evidentia concedit, tribuimus; demptis superstitionibus & commentis. Ut vero rem paulo attentius introspiciamus; Primo, quam inanè illud commentum; Quod singuli *Planeta* vicissim per horarum regnent, ut spatio viginti quatuor horarum, regna sua ter repetant, præter horas tres supernumerarias? At tamen hoc commentum nobis divisionem hebdomadæ (rem tam antiquam, & tam late receptam) peperit, ut ex alternatione dierum manifestissime patet; cum in principio diei sequentis, regnet semper Planeta, à Planeta prioris diei quartus; propter tres illas horas, quas diximus supernumerarias. Secundo, pro commento vano rejicere non dubitamus, doctrinam de *thematibus cæli*, ad puncta temporis

certa

certa, cum *distributione domorum*; ipsas scilicet *Astrologia* delicias; quæ Bacchanalia quædam in Cœlestibus exercuerunt: Nec fatis mirari possumus, viros quosdam egregios, & in *Astrologia* Principes, tam levi ad ista adstruenda argumento innixos esse. Ajunt enim, quando illud prodit experientia ipsa, *Solstitia*, *Æquinoctia*, *Novilunia*, *Plenilunia*, & hujusmodi stellarum *Revoluciones majores*, manifesto & insigniter operari super corpora naturalia; necesse esse, ut *positura stellarum magis exacta & subtiliores*, effectus quoque magis exquisitos & occultiores producant. Illi vero sepone re primo debuerant, *operationes solis per calorem manifestum*; & similiter *Lune vim quandam Magneticam*, super incrementa æstuum semimenstrua: (nam fluxus & refluxus maris quotidianus alia res est:) his vero sepositis, *reliquas Planetarum vires* super Naturalia (quatenus experientia comprobantur) tenues admodum, & infirmas, & quasi latitantes reperient, etiam in *Revolucionibus majoribus*. Quare contrario prorsus modo concludere debuerant, nimirum; cum *revoluciones illa majores* tam parum possint; *exactas illas & minutas positurarum differentias* nihil omnino vitium obtinere. Tertio *fatalia* illa, quod hora nativitatis aut conceptionis fortunam fecus regat, hora inceptionis fortunam incepti, hora quæstionis fortunam rei inquisitæ, atque (ut verbo dicamus) *doctrinas de nativitatibus, electionibus, & quæstionibus*, istiusmodi le-

vitates, maxima ex parte, nihil certi aut solidi habere, & rationibus physicis plane redargui & evinci, judicamus. Illud igitur magis attinet dicere, quid tandem in *Astrologicis* retineamus, aut probemus? Atque in iis, quæ probamus, quid *desideremus*? Nam hujus postremæ rei gratia (nempe ejus quod *desideratur*) sermonem hunc instituimus, cum alias censuris (ut sæpe diximus) non vacemus. Atque inter recepta certe, *doctrinam de revolutionibus*, plus sanitatis, quam reliqua, habere censemus. Verum id optimum factu foret, si *Regulas* quasdam præscribamus, ad quarum tractatam & normam *Astrologica* examinentur; ut utilia retineantur, rejiciantur inania. Prima ea sit, de qua jam ante monuimus, *Revolutiones majores retineantur, valeant minores horoscoporum & domorum*. Illæ instar tormentorū grandium, ictus suos à longinquo jacere queunt, hæc tanquam arcus minores spatia evadere & vires de ferre non possunt. Secunda est; *Operatio cælestium in corpora omnigena non valet, sed tantum in teneriora*, qualia sunt humores, aër, & spiritus: Atque hic tamen excipimus operationes caloris, solis & cælestium, qui & ad metalla, & ad plurima subterranea proculdubio penetrat. Tertia est: *Omnis operatio cælestium, potius ad massas rerum extenditur, quam ad individua*: Oblique tamen pervenit etiam ad individua nonnulla: Illa scilicet, quæ ex individuis ejusdem speciei sunt maxime passibilia, & tanquam cera mollior; veluti cum constitutio

aëris

aëris pestilens, corpora minus resistentia occupat, magis resistentia præterit. Quarta est præcedenti non dissimilis: *Omnis operatio cælestium, non in puncta temporum, aut angustias minutas, sed in spatia majora defluit & dominatur*: Itaque prædictiones de temperaturis anni, veræ esse possint; de diebus singulis, pro vanis merito habentur. Postrema est, (quæ etiam prudentioribus Astrologis semper placuit) quod *nulla insit Astris fatalis necessitas*; sed quod inclinent ea potius, quam cogant. Addimus & illud, (in quo in partes *Astrologia*, si fuerit emendata, non obscure venite videbimur) nimirum quod nobis pro certo constet, cælestia in se habere alios quosdam influxus, præter *Calorem & Lumen*. Qui tamen ipsi, secundum regulas illas, quas jam posuimus, & non aliter, valent. Verum illi in intima *Physica* latent, & longiorem dissertationem postulant. Visum est igitur nobis (his, quæ diximus, rite perpensis) inter *Desiderata* reponere *Astrologiam* his principiis nostris consentaneam; Atque sicut *Astronomiam*, quæ Physicis rationibus nitatur, *Astronomiam Vivam* nominavimus; ita & *Astrologiam*, quæ per easdem regitur, *Astrologiam Sanam* appellare placet. Circa quam recte conficiendam, licet ea quæ diximus non parum profutura sint; pauca tamen addemus, more nostro, quæ liquido proponunt, & ex quibus sit *coagmentanda*, & ad quæ *adhibenda*. Primo in *Astrologiam Sanam* recipiatur *doctrina de commixtionibus radiorum*, con-

junctionibus scilicet & oppositionibus, & reliquis Syzygiis, sive Aspectibus Planetarum inter se: *Planetarum* autem per *Signa Zodiaci Pertransitum*, & *Locationem* sub *isdem Signis*, etiam huic parti, de commixtionibus radorum, assignamus: Locatio enim planetæ sub signo, est conjunctio quædam ejusdem cum stellis signi: Quinetiam sicut conjunctiones, ita & *oppositiones*, & reliquæ *Syzygia Planetarum*, erga *stellas signorum* notandæ sunt; quod adhuc plene factum non est. At commixtiones radorum fixarum ad invicem, utiles quidem sunt ad contemplationem de fabrica mundi, & regionum subjacentium Natura; ad prædictiones minime, quia semper eodem modo se habent. Secundo recipiantur *Accessiones* singulorum Planetarum propius ad *Perpendicularum*, aut *Recessiones* ab ipso, secundum *Regionum* climata: Habent enim Planetæ singuli, non minus quam Sol, suas æstates, hyemes, in quibus fortius aut infirmius radios jacent, propter rationem perpendiculari. Etenim nobis dubium non est, quin Luna posita in Leone, fortius operetur super corpora naturalia, apud nos; quam posita in piscibus: Non quod Luna sub Leone ad cor respiciat, sub piscibus ad pedes (sicut fabulantur;) sed propter elevationem versus perpendicularum, & approximationem ad stellas majores, eadem prorsus ratione, qua & Sol. Tertio recipiantur *Apogæa* & *Perigæa Planetarum*, cum debita disquisitione, ad quæ pertineat *Planeta vigor* in se ipso,

ipso, ad quæ *Vicinitas* ad nos. Planeta enim in Apogæo, sive exaltatione sua, magis alacer est; in Perigæo autem, sive casu suo, magis communicat. Quarto recipiantur (ut summarim dicamus) omnia reliqua *Accidentia motus Planetarum*, quales singulorum in itinere suo *accelerationes*, *retardationes*, *progressus*, *stationes*, *retrogradationes*; quales *distantia à Sole*, *combustiones*, *augmenta* & *diminutiones luminis*, *eclipses*; & si quæ sint alia. Etenim faciunt hæc omnia, ut Planetarum radii, vel debilius, diversis denique modis & virtutibus, operentur. Atque quatuor ista ad *Radiationes Stellarum* spectant. Quinto recipiantur, quæ Naturas stellarum, sive erraticarum, sive fixarum, in propria sua Essentia, & activitate, referare & detegere ullo modo queant: qualis *magnitudo*; qualis *color* & *aspectus*: qualis *scintillatio* & vibratio luminis: qualis *situs versus polos*, aut *Æquinoctium*: Quales *Asterismi*: quæ aliis *stellis magis immixta*, quæ magis *solitaria*: quæ *superiores*, quæ *inferiores*, quæ ex fixis intra *vias solis* & *Planetarum*, (*Zodiacum* scilicet) quæ *extra*: quis ex Planetis *velocior*, quis *tardior*: quis *moveatur in Ecliptica*, quis *pervagetur in latitudine*: quis possit esse *retrogradus*, quis *minime*: quis *potiatur omnimodam distantiam à Sole*, quis *alligetur*: quis *moveatur celerius in Apogæo*, quis in *Perigæo*: Denique *Anomalia Martis*, *expatiatio Veneris*, & *Labores* sive *Passiones admirandæ*, quæ non semel & in *Venere* deprehensa

hensæ sunt: & si quæ sint alia? Postremo recipiantur etiam ex traditione, *natura & inclinationes Planetarum* particulares; atque etiam *stellarum fixarum*; quæ, quandoquidem magno consensu tradantur, non leviter (præterquam ubi cum *Physicis rationibus* plane discordant) rejiciendæ sunt. Atque ex talibus observationibus coagmentatur *Astrologia sana*; & secundum eas tantum, schemata cœli & componere & interpretari oportet.

Adhibetur autem *Astrologia sana*, ad *prædictiones* fidentius, ad *electiones* cautius, ad utraque autem intra terminos debitos. *Prædictiones* fieri possunt, de *Cometis* futuris, qui (ut nostra fert conjectura) prænunciari possunt: & de omni genere *Meteororum*, de *diluvio*, *siccitatibus*, *ardoribus*, *conglaciationibus*, *terramotibus*, *irruptionibus aquarum*, *eruptionibus ignium*, *ventis & pluvio majoribus*, *anni variis tempestatibus*, *pestilentis*, *morbis grassantibus*, *ubertate & caritate frugum*, *bellis*, *seditionibus*, *sectis*, *transmigrationibus populorum*, denique de omnibus rerum vel naturalium vel civilium motibus, aut *innovationibus majoribus*: Ad magis autem *specialia*, & forte *singularia*, *prædictiones* istæ (licet minore certitudine) deduci possunt, si repertis primo hujusmodi temporum *inclinationibus* generalibus, acri iudicio vel *Physico* vel *Politico*, applicentur illis speciebus aut individuis, quæ hujusmodi accidentibus maxime sint obnoxia; veluti si quis ex præcognitione tempestatum anni, eas re-

reperiet (exempli gratia) magis oleis quam vitibus, magis phthificis quam hepaticis, magis incolis collium quam vallium, magis monachis quam aulicis, (propter victus rationem diversam) propitias aut perniciosas. Aut si quis ex cognitione influxus, quem cœlestia habent super spiritus humanos, reperiat eum talem esse, ut magis populis quam regibus; magis viris doctis & curiosis, quam animosis & militaribus; magis voluptariis, quam negotiosis aut politicis, faveat aut adversetur. Hujusmodi autem innumera sunt, sed (quemadmodum diximus) non tantum cognitionem illam generalem, quæ sumitur ex astris, (quæ sunt agentia,) verum etiam particularem subjectorum (quæ sunt passiva) requirunt. Neque *electiones* profusè rejiciendæ sunt; sed parcius illis, quam *prædictionibus* fidendum. Videmus enim in plantationibus, & seminationibus, & insitionibus, ætatum lunæ observationes, non esse res omnino frivolas. Sunt & multa ejus generis. Verum & *electiones* istæ, etiam magis, quam *Prædictiones* per nostras regulas cobibendæ sunt. Atque illud semper attendendum; valere *Electioes* in illis tantum casibus, ubi & virtus cœlestium talis sit, quæ non subito transeat; & actio inferiorum similiter talis, quæ non statim absolvatur; quemadmodum fit in illis exemplis, quæ memoravimus: Nam nec incrementa Lunæ subito transiguntur, nec incrementa Plantarum. Punctualitas vero temporis omnino repudianda. Inveniuntur autem & talia complu-

ra (quod quis minus putet) in *electionibus circa civilia*. Quod si quis nos compellat eo nomine, quod, ex quibus ista *Astrologia* emendata elici possit, & rursus, ad quæ utiliter *adhiberi*, aliquid monstravimus; quis vero sit eliciendi modus, neutiquam docuimus: ille minus æquus fuerit, cum artem ipsam (cujus debitores non sumus) à nobis exigat. Hoc tamen circa illud ipsum, quod petit, monebimus; Quatuor tantum esse modos, quibus ad hanc scientiam via sternatur. Primo per *experimenta futura*; Dein per *experimenta præterita*; Rursus per *traditiones*; Ultimo per *rationes Physicas*. Atque quod ad *experimenta futura*, quid attinet dicere? cum illa seculis compluribus ad eorum copiam comparandam indigeant; ut de iisdem cogitationem suscipere frustra fuerit. Quod vero ad *experimenta præterita*; Ea certe in manu hominum sunt; licet res sit laboriosa, & multi otii. Possint enim *Astrologi* (si sibi non desint) omnes casus majores, (veluti inundationes, pestilentias, prælia, seditiones, mortes Regum) si placet, & similia, ex historiæ fide depromere: & situm cœlestium, non secundum thematum subtilitatem, sed juxta regulas eas revolutionum, quæ à nobis adumbratæ sunt, qualis fuerit sub iisdem temporibus, intueri: ut ubi manifestus fuerit eventuum consensus & conspiratio, ibi *Prædictionis* norma probabilis constituatur. Quatenus ad *Traditiones*: Eas ita ventilare oportet, ut quæ cum *rationibus Physicis* manifesto pugnent,

gent, è medio tollantur; quæ vero cum iis consentiant, etiã auctoritate sua valeant. Quantum denique ad *Physicas rationes*: Illæ maxime huic inquisitioni accommodatæ sunt, quæ de catholicis materiæ appetitibus, & passionibus, & de motibus corporum simplicibus & genuinis inquirunt. His enim alis ad Cœlestia ista materiata ascenditur tutissime. Atque de *Astrologia sana* hæctenus.

Insania autem *Astrologica* (præter ea, quæ à principio notavimus, commenta) alia quædam partitio superest non prætermittenda: quæ tamen ab *Astrologia* secludi solet, & in *Magiam*, quam vocant, *Cœlestem* transferri. Ea nacta est mirum commentum ingenii humani, nimirum, ut *benevolus aliquis situs Astrorum* in *sigillis* aut *signaculis* (puta metalli, aut gemmæ alicujus ad intentionem propriæ) excipiantur, quæ Horæ ejus felicitatem alias prætervolaturam detineant, & quasi volatilem figant. Quemadmodum graviter ille conqueritur, de tam nobili apud Antiquos arte, jam pridem amissa:

Annulus infuso non vivit mirus Olympo,

Non magis ingentes humili sub lumine Phœbos

Fert Gemma, aut celso divisas cardine Lunas.

Certe reliquias Sanctorum, earumque virtutes, recepit Ecclesia Romana, (neque enim in Divinis & Immaterialis fluxus temporis obest) verum ut condantur reliquiæ Cœli, quo hora, quæ

recessit, & tanquam mortua est, reviviscat & continuetur, mera est superstitio. Missa igitur hæc faciamus, nisi forte Musæ Aniculæ jam factæ sint.

Physicam Abstractam in duas partes rectissime dividi posse statuimus: *Doctrinam de schematicis materia*, & *doctrinam de appetitibus & motibus*. Utrosque cursim enumerabimus, unde veræ *Physicæ de Abstractis* adumbratio quædam deduci possit. *Schematici materia*, sunt, *densum, rarum, grave, leve, calidum, frigidum, tangibile, pneumaticum, volatile, fixum, determinatum, fluidum, humidum, siccum, pingue, crudum, durum, molle, fragile, tensile, porosum, unitum, spirituosum, jejunum, simplex, compositum, absolutum, imperfecte mistum, fibrosum atque venosum, simplicis positura sive æquum: simile, dissimilare: specificatum, non specificatum: organicum, inorganicum: animatum, inanimatum*: neque ultra rem extendimus. *Sensibile enim & insensibile; rationale & irrationale*, ad *doctrinam de homine* rejicimus. *Appetituum vero & motuum* duo genera sunt: Sunt enim *vel motus simplices*, in quibus radix omnium naturalium actionum continetur, pro ratione tamen *schematicorum materia*: vel *motus compositi* sive producti: à quibus ultimis recepta *Philosophia* (quæ parum de corpore naturæ stringit) auspiciatur. Debent autem haberi hujusmodi *motus compositi* (quales sunt generatio,

ratio, corruptio, & reliqui) pro pensis quibusdam, aut *summis motuum simplicium*, potius quam pro motibus primitivis. *Motus simplices* sunt, *motus Antitypia*, quem vulgo motum, ne fiat penetratio dimensionum, vocant: *motus nexus*, quem motum ex fuga vacui appellant: *Motus libertatis*, ne detur compressio aut extensio præternaturalis: *Motus in sphaerarum novam*, sive ad rarefactionem & condensationem: *Motus nexus secundi*, sive ne detur solutio continuitatis: *Motus congregationis majoris*, sive ad massas connaturalium suorum, qui vulgo dicitur motus naturalis: *Motus congregationis minoris*, qui vulgo dicitur Sympathix & Antipathix: *Motus disponens*, sive ut partes bene collocentur in toto: *Motus assimilationis* sive multiplicationis Naturæ suæ super aliud: *Motus excitationis*, ubi Agens nobilior motum in alio latentem & sopitum excitat: *Motus sigilli impressionis*, operatio scilicet absque communicatione substantiæ: *Motus Regius*, sive cohibitio reliquorum motuum à motu prædominante: *Motus absque termino*, sive rotatio spontanea: *Motus tropidationis*; sive Systoles & Diastoles, corporum scilicet, quæ locantur inter commoda & incommoda: *Postremo decubitus*, sive *exhorrentia motus*, quæ etiam plurimarum rerum est causativa. Hujusmodi sunt *Motus Simples*, qui ex generalibus Naturæ vere procedunt: quique complicati, continuati, alternati, frænati, repetiti, & multis modis aggre-

aggregati, *Motus illos Compositos*, sive *Summas Motuum*, quæ receptæ sunt, aut illis similes, constituunt. *Summa motuum*, sunt decantati illi motus, *Generatio*, *Corruptio*, *Augmentatio*, *Diminutio*, *Alteratio*, & *Latio*: Etiam *Mixtio*, *Separatio*, *Versio*. Superfunt tantum tanquam *Appendices Physica*, *Mensura Motuum*: Quid possit *Quantum*, sive *Dosis Natura*? Quid possit *Distantia*? id quod Orbis virtutis sive Activitatis non male vocatur. Quid possint *incitatio* & *tarditas*? Quid brevis aut longa *mora*? Quid *vis* aut *hebetudo rei*? Quid *stimulus peristafens*? Atque hæc sunt *Physica vera de Abstractis* partes genuinæ. Etenim, in *schematismis materia*, in *Motibus simplicibus*, in *summis* sive *Aggregationibus motuum*, & in *mensuris motuum*, *Physica de Abstractis* absolvitur. Nam *Motum voluntarium in animalibus*: *Motum qui fit in actionibus Sensuum*: *Motum phantasia*, *appetitus & voluntatis*, *Motum mentis*, *decreti*, & *Intellectualium*, ad proprias *Doctrinas* amandamus. Illud tamen iterato monemus, *Universa hæc*, quæ diximus, in *Physica* non ulterius tractari, quam ut *Materia & Efficiens* ipsorum: *Retractantur enim in Metaphysica*, quoad *Formas & Fines*.

Physica subjungemus *Appendices* insignes duas, quæ non tam ad materiam, quam ad modum inquisitionis spectant: *Problemata naturalia*, & *Placita Antiquorum Philosophorum*. *Prior Natura multiplicis* sive *spar-*

sa Appendix est: *Secunda Natura unica*, sive *Summarum*: Utraque ad *solertem dubitationem* pertinet, quæ *Scientiæ* pars est non contemnenda. Nam *Problemata particulares dubitationes* complectuntur: *Placita generales* circa *Principia & Fabricam*. *Problematum* exemplum nobile est in libris *Aristotelis*: *Quod genus operis* meruit certe, non solum ut posterorum laudibus celebraretur, verum etiam ut eorum laboribus continuaretur: cum *dubitationes* indies orientur *novæ*. Attamen in hac re adhibenda est cautio magni utique momenti. *Dubiorum commemoratio* & *propositio* duplicem in se habet fructum: *Unum* quod *Philosophiam* muniat contra errores: quando id quod non plane liquet, non judicatur, aut asseritur, (ne error errorem gigneret) sed suspenditur de eo *judicium*, & non fit *positivum*: *Alterum*, quod *Dubitationes*, in *codicillos* relatæ, totidem *spongiæ* sunt, quæ *incrementa Scientiæ* perpetuo ad se fugant, & alliciant; unde fit, ut illa, quæ, nisi præcessissent *Dubitationes*, *leviter & sicco pede* transmissa fuissent, *Dubitationum* admonitu attente & studiose observentur. Verum hæc duæ utilitates vix unum compensant *incommodum*, quod, nisi sedulo prohibeatur, se ingeret: *Nimirum* quod *Dubitatio*, si semel admittatur tanquam *justa*, & fiat quasi *Authentica*, statim *Defensores* in utramque partem suscitabit, qui etiam posteris eandem *Licentiam Dubitandi* transmittant: adeo ut *homines ingenia* sua intendant & applicent.

ad hoc, ut alatur potius *Dubitatio*, quam terminetur aut solvatur. Cujus quidem rei exempla, & in Jurisperitis, & in Academicis, ubique occurrunt: quibus moris est, ut *Dubitacionem* semel admittam, perpetuam esse velint, nec minus *Dubitandi*, quam *Asserendi* auctoramenta amplectantur: Cum tamen ille demum sit ingenii usus legitimus, qui ex Dubiis Certa faciat, non qui Certa in Dubium vocet. *Quare Kalendarium Dubitationum*, sive *Problematum* in Natura, & *desiderari* assero, & suscipi probo: Modo curæ sit, ut aucta *Scientia* in dies (quod fiet procul dubio si nos audiant homines) quæ clare discussæ sint *Dubitaciones*, ex albo deleantur. Huic *Kalendario* aliud addi cuperem, non minus utile: Cum enim in omni inquisitione inveniuntur hæc tria, *perspicue Vera*, *Dubia*, *perspicue Falsa*: utilissimum foret, *Kalendario Dubiorum*, *Kalendarium Falsitatum*, & errorum popularium, vel in Historia naturali, vel in Dogmatibus grassantium, adungere: ne illæ amplius Scientiis molestæ essent.

Quod ad *Placita antiquorum Philosophorum*, qualia fuerunt *Pythagora*, *Philolai*, *Xenophanis*, *Anaxagora*, *Parmenidis*, *Leucippi*, *Democriti*, aliorum: (quæ homines contemptim percurrere solent:) non abs re fuerit paulo modestius in ea oculos conjicere. Etsi enim Aristoteles, more Ottomanorum, regnare se haud tuto posse putaret, nisi fratres suos omnes

mnos contrucidasset: tamen iis, qui non regnum aut magisterium, sed veritatis inquisitionem atque illustrationem sibi proponunt, non potest non videri res utilis, diversas diversorum, circa rerum naturas, opiniones, sub uno aspectu intueri. Neque tamen subest spes quod veritas aliqua purior, ex illis, aut similibus Theoriis, speranda ullo modo sit. Quemadmodum enim eadem Phænomena, iudem calculi, & Ptolomæi principiis Astronomicis, & Copernici competunt: ita experientia ista vulgaris, qua utimur, atque obvia rerum facies, pluribus diversis Theoriis se applicare potest: Ubi ad rectam veritatis indagacionem longe alia severitate opus fuerit. Eleganter enim Aristoteles: *Infantes primo balbutientes, quasvis mulieres appellare matres, post autem propriam matrem discernere*. Sic certe puerilis experientia, omnem *Philosophiam* appellabit matrem: adulta vero Matrem veram internoſcet. Interea juvabit *Philosophias* discrepantes, veluti diversas *Natura Glossas*, (quarum una fortasse uno loco, alia alio est emendatior,) perlegere. Optarim igitur, ex viris antiquorum Philosophorum, ex fasciculo Plutarchi de Placitis eorum, ex citationibus Aristotelis, ex sparsa mentione, quæ habetur in aliis libris, tam Ecclesiasticis, quam Ethnicis, (Laſtancio, Philone, Philostrato, & reliquis) opus confici, cum diligentia & iudicio, de *Antiquis Philosophiis*. Tale enim opus nondum extare video. Attamen hic moneo, ut hoc fiat distinctin-

distincte : ita ut singulæ *Philosophia* seorsum componantur, & continentur : non per titulos & fasciculos (quod Plutarchus fecit) excipiantur. Quævis enim *Philosophia* integra se ipsam sustentat : atque dogmata ejus sibi mutuo & lumen & robur adjiciunt : quod si distrahantur, peregrinum quiddam & durum sonant. Certe quando apud Tacitum lego Facta Neronis aut Claudii, circumstantiis Temporum, Personarum, & Occasionum vestita ; nil video quod à probabilitate profus abhorreat : cum vero eadem lego in Suetonio Tranquillo, per capita, & communes locos, minimeque in serie temporis representata, Portenta quædam videntur, & plane incredibilia. Neque abimilis est ratio *Philosophia*, quando proponitur integra, & quando in frustra concisa & dissecta. Neque vero ex hoc *Placitorum Philosophia Kalendario* nuperas Theotias & dogmata excludo ; Sicut illam *Theophrasti Paracelsi*, eloquenter in Corpus quoddam, & Harmoniam *Philosophiæ*, redactam à Severino Dasso ; Aut *Telesii Consentini*, qui Parmenidis *Philosophiam* instaurans, Arma Peripateticorum in illos ipsos vertit ; Aut *Patricii Veneti*, qui Platoniorum fumos sublimavit ; Aut *Gilberti Popularis* nostri, qui Philolai dogmata reposuit ; Aut alterius cujuscunque, si modo dignus sit. Horum vero (quoniam volumina integra extant) Summæ tantum inde conficiendæ, & cum cæteris jungendæ. Atque de *Physica* eum *Appendicibus* hæc dicta sint.

Quan-

Quantum ad *Metaphysicam*, assignavimus jam ei inquisitionem *Causarum Formalium & Finalium* ; quæ assignatio, quatenus ad *Formas*, incassum facta videatur. Invaluit siquidem opinio atque inveteravit, *rerum formas essentialis*, seu *veras differentias*, nulla humana inveniri diligentia posse. Quæ opinio interim nobis elargitur, atque concedit, *Inventionem Formarum* ex omnibus *Scientiæ* partibus dignissimam esse, quæ investigetur, si modo fieri possit, ut reperiantur. Ad inventionis possibilitatem vero quod attinet, sunt certe ignavi regionum exploratores, qui ubi nil nisi Cælum & Pontus videtur, terras ultra esse profus negant. At manifestum est, Platonem, virum sublimis ingenii, (quique veluti ex rupe excelsa omnia circumspiciebat) in sua de Ideis doctrina, *Formas esse verum Scientiæ objectum*, vidisse ; utcunque sententiæ hujus verissimæ fructum amiserit, *Formas* penitus à materia abstractas, non in materia determinatas, contemplando & prensando : Unde factum est, ut ad speculationes Theologicas diverteret ; quod omnem naturalem suam *Philosophiam* infecit & polluit. Quod si diligenter, serio, & sincere, ad actionem, & usum & oculos convertamus ; non difficile erit disquirere, & notitiam assequi, quæ sint illæ *Formæ*, quarum cognitio res humanas minis modis locupletare & beare possit. Substantiarum enim *Formæ* (uno homine excepto, de quo Scriptura, *Formavit hominem de limo terra, & spiravit in faciem ejus spiraculum vita* ;

vita; non ut de cæteris speciebus, *Producant* *Aqua*, *producat* *Terra* species, inquam, creaturarum, (prout nunc per compositionem & transplantationem inveniuntur multiplicatæ,) ita perplexæ sunt & complicatæ, ut aut omnino de iis inquirere frustra sit; aut inquisitio earum, qualis esse potest, seponi ad tempus, & postquam *forma* simplicioris Naturæ rite exploratæ sint, & inventæ, tum demum institui debeat. Quemadmodum enim nec facile esset, nec ullo modo utile, *formam* soni investigare ejus, qui verbum aliquod constituat, cum verba, compositione & transpositione litterarum, sint infinita: at soni qui litteram aliquam simplicem exprimat; *formam* inquirere, quali scilicet collisione, quasi instrumentorum vocis applicatione, constituatur, comprehensibile est, imo facile: quæ tamen *Formæ* litterarum cognitæ ad *formas* verborum illico nos deducunt. Eadem prorsus ratione; *formam* inquirendo *Leonis*, *Quercus*, *Auri*, imo etiam *aqua*, aut *aëris*, operam quis luserit: *Formam* vero inquirere *densi*, *rari*; *calidi*, *frigidi*; *gravis*, *levis*; *tangibilis*, *pneumatici*, *volatilis*, *fixi*; & similibum, tam *schematismorum*, quam *motuum*, quos in *Physica* tractanda, magna ex parte, enumeravimus, (& *formas* *prima* *classis* appellare consuevimus) quique (veluti litteræ Alphabeti) numero haud ita multi sunt, & tamen *Essentias* & *Formas* omnium substantiarum conficiunt & sustinent; hoc, est, inquam, illud ipsum, quod conamur; quodque eam partem

partem *Metaphysica*, de qua nunc inquirimus, constituit & diffinit. Neque hæc efficiunt, quo minus *Physica* eadem Naturas consideret quoque, ut dictum est, sed tantum quoad *causas fluxas*. Exempli gratia, si de *causa* inquiretur *albedinis* in nive, vel spuma; recte redditur, quod sit subtilis intermixtio aëris cum aqua. Hæc autem, longe abest, ut sit *forma albedinis*, cum aër etiam pulveri vitri aut crystalli intermixtus *albedinem* similiter procreet, non minus quam si admisceatur aquæ; verum *Causa Efficiens* illa tantum est, quæ nihil aliud quam vehiculum est *forma*. At in *Metaphysica*; si fiat inquisitio, hujusmodi quidpiam reperies. Corpora duo diaphana intermixta, portionibus eorum opticis, simplici ordine sive æqualiter collocatis, constituere albedinem. Hanc *Metaphysica* partem *desiderari* reperio. Nec mirum; quia illo inquirendi modo, qui hucusque in usum venit, nunquam in seculum comparebunt *Rerum Forma*. Radix autem mali hujus, ut & omnium, ea est; Quod homines & prope nimis, & nimis longe, ab experientia, & rebus particularibus, cogitationes suas divellere & abstrahere consueverunt, & suis meditationibus & argumentationibus se totos dedere.

Ulus autem hujus *paris Metaphysica*, quam *desideratis* annumerato, duas ob causas vel maxime excellit. Prima est, quod scientiarum omnium officium sit, & propria virtus, ut experientia ambages, & itinera longa, (quantum verita-

tis ratio permittit) abbrevient; ac proinde remedium veteri querimoniam afferant, de *vita brevi & arte longa*. Illud vero optime præstat, *Axiomata* Scientiarum in magis generalia, & quæ omni materiæ rerum individuarum competant, colligendo & uniendo. Sunt enim *scientia* instar pyramidum, quibus *Historia & Experientia*, tanquam Basis unica substernuntur; Ac proinde Basis *naturalis Philosophia* est *Historia naturalis*: Tabulatum primum à Basis est *Physica*; Vertici proximum *Metaphysica*: Ad conum quod attinet & punctum verticale, (*opus quod operatur Deus à principio usque ad finem: Summariam nempe natura legem*) hæsitamus merito, an humana possit ad illud inquisitio pertingere. Cæterum hæc tria, veræ sunt Scientiarum contabulationes, suntque apud homines propria scientia inflatos, & Theomachos, tanquam tres moles Giganteæ.

Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,

Scilicet atque Ossa frondosum involvere Olympum.

Apud eos vero, qui se ipsos exinanientes, omnia ad Dei gloriam referunt, tanquam tria illa acclamatio, *Sancte, Sancte, Sancte*. Sanctus enim Deus in multitudine operum suorum, Sanctus in ordine eorum, Sanctus in unione. Quare *speculatio* illa Parmenidis & Platonis (quamvis in illis nuda fuerit *speculatio*) excelluit tamen, *Omnia per scalam quandam ad unitatem ascendere*. Atque illa demum *Scientia* cæteris est præstantior, quæ humanum intelle-

ctum

ctum minimum multiplicitate onerat, quam liquet esse *Metaphysicam*: quippe quæ contemplantur præcipue *simplices illas rerum Formas*, (quas superius *Formas primæ classis* nominavimus:) quandoquidem licet numero paucæ, tamen commensurationibus & coordinationibus suis omnem varietatem constituunt. Secunda res, quæ hanc *Metaphysicam* partem de *formis* nobilitat, hæc nimirum est; Quod potestatem humanam emancipet maxime, & liberet; eamque in amplissimum & apertissimum operandi campum educat. Nam *Physica* per angustas & impeditos calles humanam operam dirigit; Naturæ ordinatæ flexuosos tramites imitata. Sed *lata undique sunt sapientibus via*; *Sapientia* nimirum (quæ à veteribus rerum *divinarum & humanarum scientia* definiebatur) mediorem copia & varietas semper suppetit. *Causa enim Physica*, novis inventis in *simili materia* lucem & ansam præbent: At qui Formam aliquam novit, novit etiam *ultimam possibilitatem superinducendi naturam illam in omnigenam materiam*, eoque minus inter operandum restringitur, & alligatur, vel ad *Materia Basim*, vel ad *Conditionem Efficientis*. Quod genus *Scientiæ* eleganter describit etiam Salomon, etsi sensu magis divino, *Non artabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum*. Intelligit scilicet, *Sapientia* vias, nec angustiis, nec obicibus obnoxias esse.

Metaphysica pars secunda est *finalium causarum* inquisitio, quam non ut *prætermisissam*, sed

ut

ut male collocatam notamus. Solent enim inquiri inter *Physica*, non inter *Metaphysica*. Quamquam si ordinis hoc solum vitium esset, non mihi fuerit tanti. Ordo enim ad illustrationem pertinet, neque est ex substantia Scientiarum. At hæc ordinis inversio defectum insignem peperit, & maximam Philosophiæ induxit calamitatem. Tractatio enim *causarum finalium* in *Physicis*, inquisitionem *causarum physicarum* expulit & dejecit, effecitque ut homines in istiusmodi speciosis & umbratilibus *causis* acquiescerent, nec inquisitionem *Causarum* realium, & vere *Physicarum*, strenue urgerent, ingenti Scientiarum detrimento. Etenim reperio hoc factum esse, non solum à Platone, qui in hoc littore semper anchoram figit, verum etiam ab Aristotele, Galeno, & aliis, qui sapissime etiam ad illa vada impingunt. Etenim qui causas adduxerit hujusmodi, *Palpebras cum pilis, pro sepi & vallo esse, ad munimentum oculorum: Aut Corii in Animalibus firmitudinem esse ad propellendos calores & frigora: Aut Ossa pro columnis & trabibus natura induci, quibus fabrica corporis innitatur: Aut Folia arborum emitti, quo fructus minus patiantur à Sole & Vento: Aut Nubes in sublimi fieri, ut terram imbribus irrigent: Aut Terram densari & solidari, ut statio & mansio sit Animalium: & alia similia: Is in Metaphysicis non male ista allegarit, in Physicis autem nequaquam. Imo, quod cœpimus dicere, hujusmodi sermonum discursus (instar*

remo-

remorarum) uti fingunt (navibus adherentium) *Scientiarum* quasi velificationem & progressum retardarunt, ne cursum suum tenerent, & ulterius progredirentur: & jam pridem effecerunt, ut *physicarum causarum* inquisitio, neglecta deficeret, ac silentio præteriretur. Quapropter *Philosophia naturalis* Democriti, & aliorum, qui Deum & mentem à fabrica rerum amoverunt; & structuram universi infinitis Naturæ præclusionibus & tentamentis, (quas uno nomine *factum* aut *fortunam* vocabant) attribuerunt; & rerum particularium *causas*, materiæ necessitati, sine intermixtione *causarum finalium*, assignarunt; nobis videtur, (quantum ex fragmentis & reliquiis Philosophiæ eorum conjicere licet,) quatenus ad *causas Physicas*, multo solidior fuisse, & altius in Naturam penetrasse, quam illa Aristotelis, & Platonis: Hanc unicam ob causam, quod illi in *causis finalibus* nunquam operam triverunt; hi autem eas perpetuo inculcarunt. Atque magis in hac parte accusandus Aristoteles, quam Plato: quandoquidem fontem *causarum finalium*, Deum scilicet, omiserit, & Naturam pro Deo substituerit, *Causasque ipsas finales*, potius ut Logicæ Amator, quam Theologiæ, amplexus sit. Neque hæc eo dicimus, quod *causæ illæ finales* veræ non sint, & inquisitione admodum dignæ, in speculationibus *Metaphysicis*, sed quia dum in *Physicarum Causarum* possessiones excurrunt, & irruunt, misere eam provinciam depopulantur, & vastant. Alioquin, si

L

modo

modo intra terminos suos coërceantur: magnopere hallucinantur, quicunque eas *Physicis causis* adversari aut repugnare putent. Nam causa reddita, quod *Palpebrarum pili oculos muniant*, nequaquam sane repugnat alteri illi, quod *pilositas soleat contingere humiditatum officis*,

Muscosi fontes, &c.

Neque causa reddita, quod *Coriorum in animalibus firmitudo pertinet ad cœli injurias propulsandas*, adversatur illi alteri, quod *illa firmitudo fit ob contractionem pororum, ex intimitate corporum, per frigus, & depradationem aëris*. Et sic de reliquis: Conspirantibus optime utrisque causis; nisi quod altera intentionem, altera simplicem consecutionem denotet. Neque vero ista res in dubium vocat providentiam divinam, aut ei quicquam derogat: sed potius eandem miris modis confirmat, & evahit. Nam sicut in rebus civilibus prudentia politica fuerit multo altior & mirabilior, si quis opera aliorum, ad suos fines & desideria, abuti possit, quibus tamen nihil consilii sui impertit, (ut interim ea agant, quæ ipse velit, ne utiquam vero se hoc facere intelligant,) quam si consilia sua cum Administris voluntatis suæ communicaret: Sic Dei Sapiencia effulget mirabilius, cum Natura aliud agit, providentia aliud elicit; quam si singulis schematibus, & motibus naturalibus, providentiæ characteres essent impressi. Scilicet Aristoteli, postquam Naturam *Finalibus Causis* imprægnasset: Na-

turamque nihil frustra facere, sui que voti semper esse compotem, (si impedimenta abessent,) & hujusmodi multa eo spectantia posuisset; amplius Deo non fuit opus: At Democritus & Epicurus, cum Atomos suas prædicabant, eoque à subtilioribus nonnullis tolerabantur; verum cum ex eorum fortuito concursu, fabricam ipsam rerum, absque mente coaluisse afferrent, ab omnibus risu excepti sunt. Adeo ut tantum absit, ut *Causa Physica* homines à Deo & Providentia abducant, ut contra potius Philosophi illi, qui in iisdem eruendis occupati fuerunt, nullum exitum rei reperiant, nisi postremo ad Deum & Providentiam confugiant. Atque hæc de *Metaphysica* dicta sint: cujus partem de *Causis finalibus*, in *Libris & Physicis*, & *Metaphysicis* tractatam non negaverim, in his recte, in illis perperam, propter incommodum inde secutum.

C A P. V.

Partitio Operativæ Doctrinæ de Natura in Mechanicam, & Magiam: Quæ respondent Partibus Speculativæ: Physicæ Mechanicæ, Metaphysicæ Magiæ: & Expurgatio Vocabuli Magiæ. Appendices duæ Operativæ; Inventarium Operativæ; Inventarium Opum humanarum, & Catalogus Polychrestorum.

Operativam de Natura similiter in duas partes dividemus, idque ex necessitate quadam. Subjicitur enim hæc divisio divisioni priori *Doctrinæ Speculativæ. Physicæ* siquidem, & inquisitio *Causarum, Efficientium, & Ma-*

terialium, producit *Mechanicam*: At *Metaphysica*, & inquisitio *formarum*, producit *Magiam*: Nam *Causarum finalium* inquisitio sterilis est, & tanquam virgo Deo consecrata, nihil parit. Neque nos fugit, esse & *Mechanicam* sapius mere *Empiricam*, & *Operariam* quæ à *Physica* non pendeat; Verum hanc in *Historiam Naturalem* coniecimus; à *Philosophia naturali* segregamus. Loquimur tantum de ea *Mechanica*, quæ cum *causis Physicis* conjuncta est. Veruntamen intervenit quædam *Mechanica*, quæ nec proisus *Operaria* est, neque tamen *Philosophiam* proprie attingit. Operum enim inventa omnia, quæ in hominum notitiam venerunt, aut casu occurrerunt, & deinceps per manus tradita sunt; aut de industria quæsitæ. Quæ autem intentionaliter inventa sunt, illa aut per *Causarum* & *Axiomatum* lucem eruta sunt: Aut per extensionem quandam, vel translationem, vel compositionem inventorum priorum deprehensa; quæ magis ingeniosa quædam res est, & sagax, quam *Philosophica*. Hanc vero partem, quam neutiquam contemnimus, non multo post, cum de *Experientia Literata* inter *Logica* tractabimus, cursum perstringemus. Enimvero *Mechanicam*, de qua nunc agimus, tractavit Aristoteles promiscue; Hero in *Spiritibus*; etiam Georgius Agricola, *Scriptor* recens, diligenter admodum in *Mineralibus*; Aliique quamplurimi in *subjectis particularibus*: adeo ut non habeã, quod dicam de *Omissis* in hac parte; nisi quod *Mechanica* promiscua,

scua, secundum exemplū Aristotelis, diligentius debuissent continuari, per labores Recentiorum; præsertim cum delectu eorum *Mechanicorum*, quorum aut Causæ magis obscuræ, aut Effectus magis nobiles. Verum qui in hisce insistant, quasi Oras tantū maritimas perreptant.

— *Premendo litus iniquum.*

Meo siquidem iudicio, vix possit aliquid in Natura radicatus verti, aut innovari, vel per casus aliquos fortuitos, vel per tentamenta experimentorum, vel ex luce *Causarum Physicarum*, sed solummodo per *inventionem formarum*. Si igitur desiderari eam partem *Metaphysicæ*, quæ de *formis* agit, posuimus; sequitur, ut *Naturalis* etiam *Magia*, quæ ad eam est Relativa, similiter desideretur. Verum hoc loco postulandum videtur, ut vocabulum istud *Magia*, in deteriorem partem jam pridem acceptum, antiquo & honorifico sensui restituatur. Etenim *Magia* apud Persas, pro sapientia sublimi, & scientia consensuum rerum universalium, accipiebatur; atque etiam tres illi Reges, qui ab Oriente ad *Christum* adorandum venerunt, *Magorum* nomine vocabantur. Nos vero eam illo in sensu intelligimus, ut sit scientia, quæ cognitionem *formarum abditarum* ad opera admiranda deducat, atque, quod dici solet, *Activa cum passivis conjungendo*, Magnalia Naturæ manifestet. Nam quantum ad *Naturalem Magiam* (quæ in libris plurimorum volitat) credulas quasdam & superstitiosas traditiones, & observationes, de *Sympathiis*

& Antipathis rerum, atque de Occultis & specificis proprietatibus complectentem, cum frivolis ut plurimum experimentis, potius occultandi artificio, & larva, quam re ipsa admirandis: non erraverit sane, qui eam dixerit, à scientia, quam quærimus, tantum distare, quoad veritatem naturæ, quantum Libri rerum gestarum Arthuri ex Britannia, aut Hugonis Burdegalensis, & hujusmodi Heroum umbratiliū, differunt à Cæsaris Commentariis, quoad veritatem historicam. Manifestum enim est, Cæsarem majora revera perpetrasse, quam illi de Heroibus suis fingere ausi sunt; sed modis faciendi minime fabulosis. Hujusmodi doctrinas bene adumbravit *Fabula de Ixione*, qui cum Junonis, Potentiæ Deæ, concubitum animo sibi designaret, cum evanida nube rem habuit; ex qua Centauros & Chimæras genuit. Sic qui insana & impotenti cupiditate feruntur ad ea, quæ per imaginationis tantum fumos & nebulas cernere se putant, loco operum, nil aliud quam spes inanes, & deformia quædam ac monstrosa spectra, suscipient. Hujus autem *Magia Naturalis*, levis & degeneris, operatio super homines, similis est soporiferis quibusdam medicamentis; quæ somnum conciliant, atque insuper inter dormiendum, læta & placentia somnia immittunt. Primo enim intellectum humanum in soporem conjicit; canendo proprietates specificas, & virtutes occultas, & tanquam cœlitus demissas, & per traditionum susurros solummodo perdiscendas; unde

de homines ad veras Causas eruendas, & indagandas, non amplius excitantur, & evigilant, sed in hujusmodi otiosis & credulis opinionibus acquiescunt: Deinde vero innumera commenta grata, & qualia quis optaret maxime, instar somniorum, insinuat. Atque operæ pretium est notare, in illis scientiis, quæ nimium trahunt ex phantasia & fide, (quales sunt *Magia* ista levis, de qua nunc loquimur, *Alchymia*, *Astrologia*, & aliæ consimiles) media sua, & Theoriam, solere esse magis monstrosa quam Finis est, & actio, quo tendunt. Versio argenti, aut argenti vivi, aut alicujus alterius metalli in aurum, res creditu dura: Attamen longe verisimilius est, ab homine, qui *Ponderis*, *Coloris flavi*, *Malleabilis* & *Extensibilis*, *Fixi* etiam & *Volatilis*, naturas cognitæ & perspectas habuerit; quique similiter prima mineralium semina & menstrua diligenter introspexit; posse aurum multa & sagaci molitione tandem produci; quam quod pauca *Elixiris* grana, paucis momentis, alia metalla in aurum vertere valeant, per activitatem ejusdem *Elixiris*, quæ naturam scilicet perficere & omni impedimento liberare possit. Similiter, senectutis retardatio, aut gradus alicujus juventutis instauratio, non facile fidem reperiat: Attamen longe verisimilius est, ab homine, qui naturam *Arefactionis*, & *Spirituum super solida corporis depradationes* bene norit; quique Naturam *assimilationis*, atque *alimentationis*, vel perfectioris, vel prioris, perspexerit, *Naturam* etiam *Spirituum*,

& quasi *Flamma Corporis*, alias ad consumendum appositæ, alias ad reparandum, notarit, posse per dietas, balnea, unctiones, medicinas proprias, accommodata etiam exercitia, & similia, vitam prolongari, aut vigorem juventutis, aliqua ex parte, renovari: quam quod hoc fieri possit per guttas pauculas aut scrupulos alicujus *pretiosi liquoris*, aut *quintessentia*. Rursus, ex astris fata elici posse, non statim aut facile homines consenserint: Illa vero, quod hora natiuitatis, (quæ sæpissime ex pluribus accidentibus naturalibus, vel acceleratur, vel differtur,) vitæ totius fortunam regat, aut quod hora quæstionis sit cum re ipsa, quæ quæritur, confatalis, meras nugas dixeris. Attamen tanta exercet humanum genus impotentia & intemperies, ut non solum, quæ fieri non possunt, sibi spondeant, sed etiam, quæ fieri non possunt, sine molestia, aut sudore tanquam feriantes, se adipisci posse confidunt. Verum de *Magia* hactenus, cujus & vocabulum ipsum ab infamia vindicavimus, & speciem veram à falsa & ignobili segregavimus.

Hujus vero partis *Operativa*, scilicet de *Natura*, duæ sunt *Appendices*, magni utraque pretii. Prima est, ut fiat *Inventarium opum humanarum*, quo excipiantur & breviter enumerentur omnia hominum bona & fortunæ, (sive sint ex fructibus & proventibus Naturæ, sive artis) quæ jam habentur, & quibus homines fruuntur, adjectis iis, quæ olim innotuisse constat, nunc autem perierunt: ad hunc finem, ut qui

qui ad nova inventa accingitur, de jam inventis, & extantibus, negotium sibi non faceat. Hoc vero *Inventarium* magis erit artificiosum, magisque etiam utile, si quæ communis hominum opinione *impossibilia* reputantur, in unoquoque genere adjunxeris: atque una, *proxima impossibilibus*, quæ tamen habentur, copules, ut alterum humanam inventionem acuat, alterum quadantenus dirigat, utque ex his *Optativis*, & *Potentialibus*, *Activa* promptius deducantur. Secunda est, ut fiat *Kalendarium eorum experimentorum*, quæ maxime *Polychrestæ* sunt, & ad aliorum inventionem faciunt, & ducunt. Exempli gratia, *Experimentum artificialis congelationis aquæ*, per glaciem cum sale nigro, ad infinita pertinet: Hoc enim modum condensationis secretum revelat, quo homini nihil est fructuosius. Præsto enim est ignis ad rarefactiones; verum in condensationibus laboratur. Plurimum autem facit ad inveniendi compendium, si hujusmodi *Polychrestæ* proprio catalogo excipiantur.

C A P. VI.

De magna Philosophiæ naturalis, tam Specularivæ, quam Operativæ, appendice, Mathematica: quodque inter appendices potius poni debet, quam inter scientias substantivas. Partitio Mathematicæ, in puram, & mixtam.

Optime Aristoteles, *Physicam & Mathematicam generare Practicam sive Mechanicam*. Quare cum jam, tam *Specularivam*, quam

quam *Operativam* partem *Doctrina de Natura*, tractaverimus, locus est, ut de *Mathematica* dicamus, quæ ad utramque est scientia auxiliaris. Hæc siquidem in Philosophia recepta *Physica* & *Metaphysica* pars tertia adjūgitur. At nobis ista retractantibus & recolentibus, si eam ut *scientiam substantivam*, & principalem, designare in animo esset, magis consentaneum videretur, & rei ipsius *Naturæ*, & ordinis perspicuitati, ut constitueretur tanquam portio *Metaphysica*. *Quantitas* enim (quæ subjectum est *Mathematica*) materiæ applicata, veluti dosis *Naturæ* est, & plurimorum effectuum in rebus Naturalibus causativa: ideoque inter *Formas Essentiales* numeranda est. *Figura* autem & *numerorum* potentia in tantum apud antiquos valere visa est, ut Democritus *principia varietatis rerum*, in *figuris atomorum* præcipue collocaverit; Ac Pythagoras *Naturam rerum ex numeris* constitui asseruerit. Illud interim verum est, quantitatem inter *formas naturales* (quales nos eas intelligimus) omnium maxime esse abstractam, & à materia separabilem: Quod ipsum in causa fuit, cur & diligentius exculta, & acrius inquisita ab hominibus fuerit, quam aliæ quæcunque *forma*, quæ omnes in materia magis sunt immerse. Cum enim in hominum animis plane insitum sit, (plurimo certe cum scientiarum detrimento) ut *generalium* quasi *campis liberis*, magis quam *particularium sylvis* & *septis* delectentur, nil reperitum est *Mathematicis* gratius, & jucundius, quo

appe-

appetitus iste expatiendi & meditandi exploretur. Etsi autem hæc vera sint; nobis tamen, qui non tantum veritati & ordini, verum etiam usui & commodis hominum consulimus, fatius demum visum est, *Mathematicas*, cum & in *Physicis*; & in *Metaphysicis*, & in *Magicis*, plurimum polleant, ut omnium *appendices*, & copias auxiliares, designare. Quod etiam quodammodo facere compellimur, propter delicias & fastum Mathematicorum, qui hanc scientiam *Physica* fere imperare discipiunt. Nescio enim quo fato fiat, ut *Mathematica* & *Logica*, quæ ancillarum loco erga *Physicam* se gerere debebant, nihilominus certitudinem suam præ ea jactantes, Dominatum contra exercere præsumant. Verum de loco, & Dignitate hujus scientiæ, minus curandum: de re ipsa videamus.

Mathematica aut *pura* est, aut *mixta*. Ad *puram* referuntur scientiæ, quæ circa *quantitatem* occupatæ sunt, à *Materia* & *Axiomatibus Physicis* penitus *abstractam*. Ex duæ sunt, *Geometria* & *Arithmetica*: *Quantitatem* altera *continuam*, altera *discretam* tractans. Quæ duæ artes, magno certe cum acumine & industria, inquisitæ & tractatæ sunt: veruntamen & *Euclidis laboribus*, in *Geometricis*, nihil additum est à sequentibus, quod intervallo tot seculorum dignum sit; & *doctrina de solidis*, nec à veteribus, nec à modernis, pro rei usu & excellentia, instructa & aucta est. In *Arithmetis* autem, nec satis varia & commoda in-

L 6

ven-

venta sunt *supputationum* compendia, præsertim circa *Progressiones*, quarum in *Physicis* usus est non mediocris: nec *Algebra* bene consummata est: atque *Arithmetica* illa *Pythagorica* & *Mystica*, quæ ex Proclo & reliquis quibusdam Euclidis cœpit instaurari, expatiatio quædam speculationis est. Hoc enim habet ingenium humanum, ut cum ad solida non sufficiat, in supervacaneis se atterat. *Mixta* habet pro subjecto *Axiomata* & *Portiones Physicas*: *Quantitatem* autem considerat, quatenus est est ad ea elucidanda, & demonstranda, & actuanda, auxiliariis. Multæ siquidem Naturæ partes, nec satis subtiliter comprehendi, nec satis perspicue demonstrari, nec satis dextre & certo ad usum accommodari possint, sine ope & interventu *Mathematica*. Cujus generis sunt *Perspectiva*, *Musica*, *Astronomia*, *Cosmographia*, *Architectura*, *Machinaria*, & nonnullæ aliæ. Cæterum in *Mathematicis mixtis* integras aliquas portiones *Desideratas* jam non reperio, sed multas in posterum prædico, si homines non ferientur. Prout enim *Physica*, majora indes incrementa capiet, & nova *Axiomata* educet, eo *Mathematica* opera nova in multis indigebit, & plures demum fient *Mathematica mixta*.

Jam autem *Doctrinam* de *Natura* pertransivimus, & *Desiderata* in ipsa notavimus. Qua in re si à præscis & receptis opinionibus discesserimus, eoque nomine contradicendi ansam cuiquam præbuerimus, quod ad nos attinet, ut dis-

ut dissentendi studium longe à nobis abest, ita etiam & contendendi consilium. Si hæc vera sunt;

Non carimus surdis, respondent omnia sylva.

Vox Naturæ ingeminabit, etsi vox hominum reclamet. Quemadmodum autem Alexander Borgia dicere solebat, de expeditione Gallorum Neapolitana, *Eos venisse cum creta in manibus, quo diversoria sua notarent, non cum armis, ut perumperent*; Sic nobis magis cordi est Pacificus Veritatis Ingressus; ubi quasi creta consignentur animi, qui tantum hospitem excipere possint; quam qui pugna est, viamque sibi per contentiones & lites sternat. Absolutis igitur duabus partibus *Philosophiæ*, de *Numine*, & de *Natura*; restat tertia de *Homine*.

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

*De dignitate & augmentis
Scientiarum,*

LIBER QUARTUS.

Ad Regem suum.

CAP. I.

Partitio doctrinæ de homine, in Philosophiam humanitatis, & civilem. Partitio Philosophiæ humanitatis, in doctrinam circa corpus hominis, & doctrinam circa animam hominis. Constitutio unius doctrinæ generalis de Natura, sive, de statu hominis. Partitio doctrinæ de statu hominis, in doctrinam de persona hominis, & de fœdere animi & corporis. Partitio doctrinæ de persona hominis, in doctrinam de miseris hominis, & de prærogativis. Partitio doctrinæ de fœdere, in doctrinam de indicationibus, & de impressionibus. Assignatio Physiognomiæ, & interpretationis somniorum naturalium, doctrinæ de indicationibus.

SI quis me (Rex optime) ob aliquid eorum, quæ proposui, aut deinceps proponam, impetat, aut vulneret, (præterquam quod intra præsidia Majestatis tuæ tutus esse debeam,) sciat is, se contra morem & disciplinam militiæ facere. Ego enim Buccinator tantum, pugnam non in eo, unus fortasse ex iis, de quibus Homerus:

Χαίρετε

Χαίρετε κήρυκες, Διὸς ἀγγελοι, ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν.

Hi enim inter hostes, etiam infensissimos & acerbissimos & ultro citroque inviolati ubique comneabant. Neque vero nostra Buccina homines advocat & excitat, ut se mutuo contradictionibus proscindant, aut secum ipsi prælientur & digladientur; sed potius ut pace inter ipsos facta conjunctis viribus, se adversus *Naturam Rerum* comparent, ejusque Edita & Munera capiant & expugnent, atque fines imperii humani (quantum Deus Opt. Max. pro Bonitate sua indulserit) proferant.

Veniamus nunc ad eam *Scientiam*, ad quam nos ducit Oraculum antiquum: Nempe ad *Scientiam nostri*. Cui, quo magis nostra interest, eo incumbendum est diligentius. Hæc *Scientia homini* pro *sine* est *Scientiarum*, at *Natura ipsius portio* tantum. Atque hoc pro *Regula* ponatur generali: Quod omnes *Scientiarum* partitiones ita intelligantur, & adhibeantur, ut *scientias* potius signent, aut distinguant, quam fecent & divellant, ut perpetuo evitetur *solutio continuitatis* in *scientiis*. Hujus etenim contrarium particulares *Scientias* steriles reddidit, inanes, & erroneas, dum à fonte & fomite communi non aluntur, sustentantur, & rectificantur. Sic videmus Ciceronem Oratorem, de Socrate & ejus schola conquerentem, quod hic primus *Philosophiam* à *Rhetorica* disjunxerit, unde facta sit *Rhetorica*, ars loquax & inanis. Constat similiter, Sen-

ren-

rentiam Copernici de *Ratione Terra*, (quæ nunc quoque invaluit) quia Phænomenis non repugnat, ab *Astronomicis Principiis* non posse revinci; à *Naturalis* tamen *Philosophiæ Principiis*, recte positis, posse. *Artem* denique *Medicam* videmus, si à *Naturali Philosophia* destitueretur, Empiricorum praxi haud multum præstare. Hoc igitur posito, accedamus ad *Doctrinam de homine*. Ea duplex est; aut enim contemplatur *hominem segregatum*, aut *Congregatum*, atque in *Societate*. Alteram harum *Philosophiam humanitatis*: Alteram *civilem* vocamus. *Philosophia humanitatis*, sive *humana*, ex partibus similibus illis, ex quibus homo ipse consistit: Nempe ex *Scientiis*, quæ circa *Corpus*, & ex *Scientiis*, quæ circa *animam* versantur.

Verum priusquam distributiones Particulares persequamur, constituamus *Scientiam* unam generalem, de *natura & statu hominis*: Digna enim certe res est, ut emancipetur hæc *Scientia*, & in *Scientiam* seorsum redigatur. Conficitur autem illa ex iis rebus; quæ sunt tam *corpori*, quam *anime* communes. Rursus, hæc *Scientia* de *natura, & statu hominis*, distribui potest in duas partes; Attribuendo alteri *naturam hominis indivisam*: alteri *vinculum ipsum anime & corporis*: Quarum primam *doctrinam* de *persona hominis*, secundam *doctrinam* de *foedere* vocabimus. Liquet autem, hæc omnia, cum sint communia & mixta, primæ illi divisioni, *Scientiarum* circa *corpus*, & *Scientiarum* circa *animam* versantium, assignari non potuisse.

Doctri-

Doctrina de *persona hominis* duas res præcipue complectitur; Contemplationes scilicet de *miseris humani generis*; & de *eiusdem prærogativis*, sive *excellentiis*. Atque deploratio *humanarum arumarum* eleganter & copiose à compluribus adornata est, tam in *Scriptis Philosophicis*, quam *Theologicis*. Estque res & dulcis simul, & salubris.

At illa de *prærogativis*, digna visa res nobis, quæ inter *Desiderata* proponatur. Elegantissime certe *Pindarus* (ut plerunque solet) inter laudandum *Hieronem* ait, *Eum decerpere summitates ex omnibus virtutibus*. Equidem plurimum ad magnanimitatem & humanum decus conferre posse putarem: si *Vtimitates* (ut loquuntur *Scholastici*) sive *Summitates* (ut *Pindarus*) *humanæ naturæ* colligerentur; præcipue ex *historiæ fide*. Illud est, quid *Vtimum* & *Supremum* fuerit, quo unquam *humana natura* per se ascenderit, in *singulis & corporis & animi* dotibus. Quanta res, quæ de *Cæsare* narratur, quod *Amanuensibus* quinque simul *dicere* suffecerit? Quin & *exercitationes* illæ antiquorum *Rhetorum*, *Protagoræ*, *Gorgiæ*; etiam *Philosophorum*, *Callisthenis*, *Posidonii*, *Carneadis*, ut de quovis *Themate* in utramque partem ex tempore *differere* eleganter & copiose potuerint; *ingenii humani vires* haud parum nobilitant. Res autem usu minor, at ostentatione & facultate fortasse major, quam de *Archia Magistro* suo memorat *Cicero*; *Eum magnum numerum optimorum*

morum versuum, de iis rebus, qua tum agerentur, potuisse dicere ex tempore. Tot millibus hominum nomina reddere potuisse Cyrum aut Scipionem, magnum *Memoria* decus. At *virtutum moralium* palmæ non minus celebres, quam *Intellectualium*. Quantam rem in exercitio *Patientia* exhibet: historia illa vulgata de Anaxarcho, qui quæstioni & tormentis subiectus, linguam (iudicii spem) dentibus præscidit, & in os Tyranni expuit? Neque tolerantia cedit, (licet dignitate plurimum,) quod seculo nostro accidit in Burgundo quodam, Principis Arausionensis interfessore; Is virgis ferreis flagellatus, & forcipibus ignitis lacertatus, nullum profus gemitum edidit: Quin etiam cum forte fractum aliquid desuper in caput astantis cujuspiam incideret, ustulatus jam nebuloso, & in mediis tormentis, risit; Qui tamen paulo ante, cum cincinnati capillitii, quos gestabat, tonderentur, fleverat. *Animi* quoque mira *serenitas*, & *securitas*, sub ipsum *tempus mortis*, in pluribus enituit. Qualis fuit illa Centurionis apud Tacitum: Is, cum à milite, & qui eum ex imperato occisurus esset, juberetur, ut cervicem porrigeret fortiter, *Vrinam*, inquit ille, *tu tam fortiter ferias*. At Joannes Dux Saxonie, cum inter ludum scacchorum, Diploma, quo nex ejus in posterum diem mandabatur, allatum esset, astantem quendam ad se vocavit, & subridens; *Specula*, inquit, *num non potiores partes ludi hujus teneam.* *Isse enim*, (ad Collusorem innuens) *me mortuo, jactabit, suis*

potio-

potiores partes fuisse. Noster vero Morus, Angliæ Cancellarius, cum pridie quo moriturus esset, tonsor ad eum veniret, (missus scilicet ad hoc, ne forte capillitio promisso esset apud populum in spectaculo miserabilior,) eumque interrogaret, num tonderi placeret, renuit; atque ad tonsorem versus. *Mihi*, inquit, *cum Rege de capite meo controversia est; Antequam vero illa terminata fuerit, sumptus in illud non faciam.* Quin & ideim, sub ipsum mortis articulum, postquam jam caput in truncum fatalem reclinasset, rursus se paululum erexit, & barba, quæ ei erat promissior, leniter amota, *At certe hac*, inquit, *non offendit Regem.* Verum, ne hoc loco longiores simus, satis patet, quid velimus; nempe, ut *miracula nature humane*, viresque ejus & virtutes ultimæ, tam animi, quam corporis, in volumen aliquod colligantur, quod fuerit instar fastorum de humanis triumphis. Qua in re institutum Valerii Maximi & C. Plinii probamus, diligentiam & judicium eorum requirimus.

Quantum ad *doctrinam de fœdere*, sive de *Communi vinculo anime & corporis*: Ea in duas partes tribui possit. Quemadmodum enim inter fœderatos intercedunt, & mutua rerum suarum communicatio, & mutua officia; sic fœdus istud animæ & corporis duabus similiter rebus continetur: Nimirum ut describatur; *quomodo hac duo (anima scilicet & corpus) se invicem detegant, & quomodo invicem in se agant; notitia sive indicatione, & impressione.* Harum

rum

rum prior, (descriptio scilicet, qualis possit haberi notitia de anima, ex habitu corporis: aut de corpore, ex accidentibus animæ) duas nobis peperit artes, utramque prædictionis: Inquisitionibus alteram Aristotelis, alteram Hippocratis decoratam. Quanquam autem tempora recentiora has artes superstitionis & phantasticis mixturis polluerint, repurgatæ tamen, ac in integrum restitutæ, & fundamentum habent in natura solidum, & fructum edunt ad vitam communem utilem. Prima est *Physiognomia*, quæ per corporis lineamenta, animi indicat propensiones: Altera *somniorum naturalium interpretatio*, quæ corporis statum, & dispositionem, ex animi agitationibus detegit. In harum priore, partem nonnullam desiderari perspicio. Siquidem Aristoteles ingeniose & solerter corporis fabricam, dum quiescit, tractavit; eandem in motu (nimirum gestus corporis) omisit; qui tamen non minus artis observationibus subjiçuntur, & majoris sunt usus. Etenim lineamenta corporis, animi inclinationes & propensiones generales ostendunt; Oris autem & partium motus & gestus, insuper aditus, & tempora, & præsentis dispositionis & voluntatis signa, declarant. Ut enim aptissimis atque elegantissimis Majestatis tuæ verbis utar, *Lingua aures ferit, Gestus vero oculos alloquitur*. Hoc vero bene Veteratores complures, & astuti homines, quorum oculi in aliorum vultu & gestibus habitant; idque in commodum suum trahunt, utpo-

utpote in quo facultatis & prudentiæ suæ pars maxima vertatur. Nec sane negari potest, hoc ipsum, simulationis in altero Indicem esse mysticum, & monere homines optime de electionibus temporum & opportunitatum, adeundi personas; quæ civilis prudentiæ pars est non parva. Nemo autem putet, hujusmodi solertiam aliquid quidem valere circa homines individuos, sub regulam autem non cadere. Nam ad unum fere modum omnes videmus, & ploramus, & erubescimus, & frontem contrahimus; & sic (ut plurimum) de motibus subtilioribus. Si qui autem hic *Chiromantia* meminit, sciat, rem esse prorsum vanam; & in hujusmodi sermonibus, quos tractamus, nec dignam quidem quæ nominetur. Quod vero ad *somniorum naturalium interpretationem* atinet: Res est quorundam laboribus pertractata, sed plurimis ineptiis scatens. Illud tantum in præsentia innuo, Basim illam huic rei, quæ maxime est solida, non subterni. Ea hujusmodi est, ubi idem fit ab interna causa, quod fieri quoque solet ab externa, actus ille externus transit in somnium. Similis est stomachi oppressio, ex crasso vapore, atque incubitu ponderis externi: Itaque qui incubo laborant, pondus sibi superimponi, magno cum apparatu circumstantiarum, somniant. Similis viscerum pensilitas, ex fluctuum agitatione in mari, & ex flatu circa præcordia collecto: Itaque Hypochondriaci sæpius Navigationes & Agitationes super aquas somniant. Sunt & innumera id genus.

Poste-

Posterior pars *doctrina fœderis*, (quam *impressionem* nominavimus) in Artem nondum redacta est, sed obiter tantum, & carptim, inter alios tractatus, aliquando intervenit. Illa eandem Antistrophem cum priori habet. Quippe duo considerat: *Aut quomodo & quousque humores & temperamentum corporis immutent animam, in eamque agant? Aut rursus, quomodo & quousque, anima passiones, vel apprehensiones, immutent corpus, & in illud agant?* Horum prius in re medica interdum tractari videmus: at id ipsum se miris modis religionibus inseruit. Pharmaca enim præscribunt Medici, quæ *morbis anima* persanandis inserviant, ut in curationibus mania, & melancholia: quinetiam medicinas portigunt, ad animum exhilarandum, ad cor muniendum, atque inde fortitudinem augendam, ad ingenium acuendum, ad memoriam roborandam, & similia. At diætæ, & delectus ciborum & potuum, & ablutiones, & aliæ circa corpus observantiæ, in secta Pythagoræorum & in Hæresi Manichæorum, & in Lege Mahometi, omnem modum superant. Ordinationes quoque Legis Cæremonialis, *Sanguinis & Adipis* esum prohibentes, ac *animalia munda* ab *immundis* distinguentes, (quatenus ad cibi usum) & plurimæ sunt, & præcisæ. Imo Christiana fides ipsa (quamvis à Cæremoniarum nube libera & serena) usum tamen retinet jejuniorum, abstinentiarum, & aliarum, quæ ad corporis macerationem

& hu-

& humiliationem spectant, tanquam rerum non mere ritualium, sed etiam fructuosarum. Atqui radix omnium hujusmodi præceptionum, præter ipsam cæremoniam, & exercitium obedientiæ, in hac re consistit, de qua loquimur: Nimirum quod anima compatiatur corpori. Si quis autem iudicio infirmior existimet, istas Corporis in Animam Impressiones, aut Immortalitatem Animæ in dubium revocare, aut Imperio Animæ in Corpus derogare; levi Dubitationi leve Responsum suffecerit. Exemplum petat, vel ab Infante in Utero Matris: qui simul cum Matris Affectibus compatiatur, & tamen è corpore matris suo tempore excluditur: vel à Monarchis, qui licet potentes, à servorum impetu quandoque flectuntur, salva interim Majestate sua Regia.

Jam quod ad partem reciprocam, (*de anima & affectibus* ejus in *corpus* agentibus) illa quoque in medicina locum invenit. Nemo enim Medicus est paulo prudentior, quin *accidentia animi*, ut rem maximi ad sanationes suas momenti, quæque omnia alia remedia plurimum vel adjuvet, vel impediat, consideret & tractet. At aliud quippiam, quod huc pertinet, parce admodum, nec pro rei vel subtilitate, vel utilitate, inquisitum est; quatenus scilicet (*missis affectibus*) *ipsa imaginatio anima, vel cogitatio perquam fixa, & veluti in fidem quandam exaltata, valeat ad immutandum corpus imaginantis?* Quamvis enim vim habeat ad nocendum manifestam, haud tamen inde

inde sequitur, pari potentia præditum esse ad subveniendum. Non magis hercle, quam si quis concluderit, quoniam reperitur aliquis aer ita pestilens, ut subito interimat; debere quoque esse aliquem aerem ita salubrem, ut Decumbentem subito restituat. Atque hæc inquisitio nobilis profecto esset usus; verum (ut ait Socrates) *Natatore Delio* indiget, quia mergitur in profundo. Rursus inter has doctrinas de scædere, sive consensibus animæ & corporis, non alia fuerit magis necessaria, quam illa dispositio de *sedibus propriis & domiciliis*, quæ singulæ animæ *facultates* habent in corpore ejusque organis. Quod genus *Scientiæ* qui scæctati fuerint, non desunt, sed quæ habentur in plerisque, aut controversa sunt, aut leviter inquisita; ut majori diligentia & acumine opus sit. Nam sententia introducta à Platone; qua *intellectus in cerebro*, tanquam in arce collocatus est, *animositas* (quam ille satis imperite *iracundiam* vocavit, cum *tumore & superbia* sit proprior) in corde, *concupiscentiæ autem & sensualitatis* in jecinore, neque profus contemnenda est, neque cupide recipienda. Rursus nec collatio *facultatum illarum intellectualium* (*Phantasia, Rationis, Memoriae*) secundum *ventriculos cerebri*, erroris expertus est. Atque *Doctrinam de Natura Hominis indivisa*, ac etiam de *Scædere Animi & Corporis*, explicavimus.

CAP.

CAP. II.

Partitio doctrinæ circa corpus hominis in medicinam, & voluptariam. Partitio medicinæ in officia tria, vid. in Conservationem Sanitatis, Curationem Morborum, & Prolongationem Vitæ. Quodque Pars postrema de Prolongatione Vitæ disjungi debeat à duabus reliquis.

Doctrina circa corpus hominis eandem recipit divisionem, quam *bona corporis* ipsius, quibus inservit: *bona corporis humani* quatuor sunt: *Sanitas, forma sive pulchritudo, vires, voluptas*. Totidem igitur *Scientiæ: Medicina, Cosmética, Athletica, & Voluptaria*, quam *Tacitus* appellat *Eruditum luxum*.

Medicina ars in primis nobilis, & ex generosissima profapia, secundum *Poëtas*. Illi enim introduxerunt *Apollinem* primarium *Medicinæ Deum*; cui *Filium* dederunt *Æsculapium*, *Deum* itidem, & *Medicinæ Professore*: Quippe cum *Sol* in *Naturalibus* sit vitæ author, & fons, *Medicus* ejusdem conservator, & tanquam scaturigo altera. At deus longe illustrius accedit *Medicinæ* ex operibus *Servatoris*, qui & animæ & corporis *Medicus* fuit: Et sicut animam, *doctrinæ suæ celestis*, ita corpus, *miraculorum suorum objectum* veluti proprium constituit. Nusquam enim legimus, *miraculum* aliquod ab eo patratum circa honores, aut pecunias, (præter unicum, quo tributum redderetur *Cæsari*) sed tantum circa corpus humanum, aut conservandum, aut sustentandum, aut perficiendum.

M

Sub-

Subiectum istud *Medicina* (*corpus* nimirum *humanum*) ex omnibus, quæ Natura procreavit, maxime est capax remedii; sed vicissim illud remedium, maxime est obnoxium errori. Eadem namque subiecti subtilitas & varietas, ut magnam medendi facultatem præbet, sic magnam etiam aberrandi facilitatem. Quocirca quemadmodum *Ars* ista (præsertim quonunc habetur modo) inter præcipue conjecturales; ita inquisitio ejus reponenda est inter summe arduas, & accuratas. Neque propterea cum Paracelso & Alchymistis ita desipimus, ut putemus, inveniri in corpore humano, quæ singulis Universitatis Rerum Speciebus (*Stellis*, *Mineralibus*, & aliis) respondeant, sicut illi fabulantur, leviter & crassa Minerva traducentes Emblemata illud Veterum (quod homo esset *Microcosmus*, sive Epitome totius Mundi) ad hoc commentum suum. Verum nihilominus huc res redit, ut (quod ocepimus dicere) non inveniat inter corpora naturalia aliquod tam multipliciter compositum, quam *humanum*. Videmus enim, herbas & plantas ex terra & aqua nutriri; animalia ex herbis & fructibus: hominem vero ex carnibus ipsorum animalium, (quadrupedum, avium, piscium) etiam ex herbis, granis, fructibus, succis & liquoribus variis, non sine multiplici commixtione, conditura, & præparatione horum corporum, priusquam homini sint in cibum. Adde quod animalibus vivendi modus simplicior, affectulque, qui in corpus agant, pauciores, & ad unum

fere

fere modum operante; ubi homo, locis habitationum, exercitationibus, affectibus, somno & vigiliis, vices prope infinitas variarum mutationum subit. Usque adeo verum est, unam, inter res cæteras, *corporis humani* massam, maxime fermentatam, & ex plurimis coagmentatam esse. At *anima* contra substantiarum est simplicissima, ut non male cecinerit ille:

— *Purumque reliquit,*

Æthereum sensum, atque Auræ simplicis ignem.

Unde minime est mirandum, *Animam* sic collocatam, requiem non invenire, juxta axioma illud, *Motum verum extra locum esse rapidum, placidum in loco*. Verum ut ad rem redeamus; Varia ista & subtilis *corporis humani* compositio & fabrica effecit, ut sit instar organi musici operosi & exquisiti, quod harmonia sua facile excidit. Quare apud Poëtas, summa ratione, Musica cum Medicina in Apolline conjungitur; quia similis fere sit utriusque artis Genus; atque in eo consistat plane Medici officium, ut sciat humani corporis Lyram ita tendere & pulsare, ut reddatur concertus minime discors, & insuavis. Ergo demum ista subiecti inconstantia & varietas, artem reddidit magis conjecturalem: *Ars* autem tam conjecturalis cum sit, locum ampliozem dedit non solum errori, verum etiam imposturæ. Siquidem omnes aliæ propemodum artes, & scientiæ, virtute sua & functione, non successu aut opere, judicantur. Advocatum ipsa agendi & dicendi facultas,

cultas, non exitus causæ, commendat; Gubernator navis, clavi tenendi peritia, non expectationis fortuna, se probat. At *Medicus*; & fortasse Politicus, vix habent actiones aliquas proprias, quibus Specimen Artis & Virtutis suæ liquido exhibeant; sed ab Eventu præcipue Honorem aut Dedecus reportant, iniquissimo prorsus iudicio.

Quotus enim quisque novit, aegroto mortuo, aut restituto, item Rep. stante, vel labante, utrum sit res casus, an consilii? Fit itaque sapissime, ut impostor palmam, virtus censuram referat. Quin ea est hominum infirmitas, & credulitas, ut sæpenumero Agyrtam, aut Sagram, docto Medico præponant. Quare Poëtæ oculati plane & perspicaces fuisse videntur, cum Æsculapio Circem Sororem dederunt, utrumque è Sole prognatum; sicut habetur in versibus, de Æsculapio Phœbigena,

*Ille repertorem Medicina talis, & Artis,
Eulmine Phœbigenam Stygias destruxit ad
undas.*

Et similiter de Circe, Solis filia;

*Dives inaccessis ubi Solis filia lucis
Vrit odoratam nocturna in lumina ce-
drum.*

Omnibus enim Temporibus, fama & opinione vulgi, Sagæ, & Aniculæ, & Impostores, Medicorum quodammodo rivales fuere; & de curationum celebritate cum iisdem fere certarunt. Ex hoc dic sodes quid sequitur? Nempe ut Medici ita secum, quemadmodum Salomon

solomon in re graviore; *Si unus & stulti & meus
eventus erit, quid mihi prodest, quod majorem
sapientia dedi operam?* Equidem Medicis minus succenseo, si sæpenumere vacent alicui alteri studio, quod adamant, magis, quam Arti suæ propriæ. Invenies etenim inter eos, Poëtâs, Antiquarios, Criticos, Rhetores, Politicos, Theologos, atque in iis Artibus magis, quam in professione propria eruditos. Neque hoc fit, ut arbitrator, quia (ut quidam Declamator contra Scientias Medicis objicit) habeant quæ sibi obversentur objecta tam fœda & tristia, ut animum ad alia abducere iis omnino sit opus; (Nam qui homines sint, *Nihil humani à se alienum putant*;) Sed ob hoc ipsum, de quo nunc agimus; Nempe quod arbitrentur, parum ipsis interesse, vel ad existimationem, vel ad lucrum, utrum artis suæ mediocritatem, an perfectionem in ea majorem assequantur. Morbi enim tædia, vitæ dulcedo, spei fallacia, & amicorum commendatio, efficiunt, ut homines facile in Medicis quilibuscunque fiduciam collocent. Verum si quis hæc attentius perpendat, ea potius ad culpam Medicorum, quam ad culpæ excusationem spectant. Neque enim spem abjicere, sed vires potius intendere debuerant. Nam si cui placet observationem expergefacerere suam, & paulatim circumspicere, etiam ex exemplis obviis, & familiaribus, facile deprehendet, quantum obtineat imperij, *intellectus subtilitas & acumen*, in varietatem sive *Materia*, sive *Forma rerum*. Nil

magis varium, quam hominum facies & vultus; Eorum tamen Discrimina infinita retinet memoria: Imo Pictor ex pauculis colorum testis, acie oculi usus, & vi phantasiæ, & manus constantia, omnium facies, qui sunt, fuerunt, atque etiam (si coram representarentur) qui futuri sunt, penicillo imitari ac describere posset. Humana voce nil magis varium; Hujus tamen discrimina in singulis personis facile internoscimus: Quinetiam non desunt Moriones & Pantomimi quidam, qui, quotquot liberis, reddere sciunt, & ad vivum exprimere. Nil magis varium, quam soni articulati, verba scilicet: Via tamen inita est, ea reducendi ad paucas literas Alphabeti. Atque illud verissimum est; non ex eo, quod mens humana sit minus subtilis aut capax, perplexitates & acatalephas in Scientiis plerumque provenire; sed ex eo potius, quod Objectum nimis in remoto collocatum sit. Sicut enim sensus, procul ab objecto distans, plurimum fallitur; debite appropinquatus, non multum errat; ita fit in intellectu. Solent autem homines naturam, tanquam ex præalta turri, & à longe despiciere, & circa generalia nimium occupari; quando si descendere placuerit, & ad particularia accedere, relque ipsas attentius & diligentius inspicere, magis vera & utilis fieret comprehensio. Itaque hujus incommodi remedium, non in eo solum est, ut organum ipsum vel acuunt, vel roborant, sed simul ut ad objectum propius accedant. Ideoque dubitandum non est, quin si

Medi-

Medici, missis paulisper istis generalibus, Naturæ obviam ire vellent, compotes ejus fierent, de quo ait Poëta,

Et quoniam variant morbi, Variabimus artes;

Mille mali species, mille salutis erant.

Quod eo magis facere debent, quia Philosophiæ ipsæ, quibus innituntur Medici, sive Methodici, sive Chymici, (Medicina autem in philosophia non fundata, res infirma est,) parvi revera sunt. Quare si nimis Generalia (licet vera forent) hoc vitium habeant, quod non bene homines ad actionem deducant, certe majus est periculum ab illis generalibus, quæ in se falsa sunt: atque, loco deducendi, seducunt.

Medicina igitur (uti perspeximus) adhuc aliter comparata est, ut fuerit magis ostentata, quam elaborata: etiam magis elaborata, quam amplificata, cum labores in eam insumpti, potius in circulo, quam in progressu se exercent. Plurima enim in ea video à Scriptoribus iterata, addita pauca. Eam in tres partes dividemus, quæ tria ejus officia nominabimus. Primum est *Conservatio Sanitatis*, secundum *Curatio Morborum*, tertium *Prolongatio Vitæ*. At istud postremum, non videntur Medici, tanquam partem principalem artis suæ agnovisse, verum idem reliquis duobus satis imperite immiscuisse. Putant enim, si propulserint morbi, antequam ingruant, & curentur postquam invaserint, Prolongationem vitæ ultro sequi.

M 4

Quod

Quod licet minime dubium sit, tamen parum acute prospiciunt, horum utrumque ad morbos tantum pertinere, & ad eam solummodo *vita prolongationem*, quæ à morbis abbreviatur & intercipitur: Atqui filum ipsum vitæ producere, ac mortem, per resolutionem simplicem, & atrophiam senilem, sensim obrepentem, ad tempus summovere, Argumentum est, quod nemo ex Medicis pro dignitate tractavit. Neque vero subeat animos hominum ille scrupulus, ac si hæc res fato & divinæ Providentiæ commissa, in artis officium & munus jam primum à nobis revocaretur. Providentia enim proculdubio mortes quascunque, sive ex violentia, sive ex morbis, sive ex decursu ætatis, pariter regit: Neque tamen ideo præventiones & remedia excludit. Ars autem, & industria humana, naturæ & fato non imperant, sed subministrant. Verum de hac parte paulo post dicemus; hæc tantum interea præfari, ne quis tertium istud officium Medicinæ, cum duobus prioribus, (quo fere adhuc actum est) imperite confundat.

Quod ad officium *tuenda Sanitatis* attinet, (ex officiis prædictis Medicinæ primum) multi de eo scripserunt, cum in aliis rebus satis imperite, tum omnium (ut arbitramur) delectui ciborum, minus quam par est, quantitati eorum tribuentes. Quin & in quantitate ipsa, tanquam Philosophi morales, mediocritatem nimis laudarunt; cum & jejunia in consuetudinem versa, & victus liberalis, cui qui assueverit, melius

melius sanitatem tueantur, quam istæ mediocritates, quæ naturam ignavam fere reddunt, neque excessus, neque indigentia, cum opus fuerit, patientem. Exercitationum autem species, quæ in sanitate tuenda plurimum pollent, nemo ex Medicis bene distinxit, aut annotavit, cum vix inveniatur aliqua inclinatio in morbum, quæ non excitatione quadam propria corrigi possit. Morbis renum globoribus convenit, pulmonum sagittatio, stomachi deambulatio & gestatio, atque aliis aliæ. Verum cum hæc pars, de *Valitudinis conservatione*, secundum totum tractata sit, defectus minores persequi non est nostri instituti.

Quod vero ad *Curacionem Morborum* attinet, illa demum pars est *Medicinæ* in qua plurimum laboris insumptum est, licet fructu satis tenui. Continet autem *Doctrinam de Morbis*, quibus corpus humanum subicitur, una cum eorundem *Causis Symptomatibus*, & *Medelis*. In hoc secundo officio *Medicinæ*, multa sunt quæ desiderantur: Ex his pauca, sed maxime insignia, proponemus, quæ enumerasse satis dixerimus, absque aliqua ordinis aut methodi lege.

Primum est, *Intermisso diligentis* illius *Hippocratis*, utilis admodum & accuratæ, cui moris erat, narrativam componere, casuum circa ægrotos specialium; referendo qualis fuisset morbi natura, qualis medicatio, qualis eventus. Atque huius rei nactis nobis jam exemplum, tam proprium atque insigne, in eo scilicet viro,

qui tanquam Parens Artis habitus est, minime opus erit, exemplum aliquod forinsecum ab alienis artibus petere; Veluti à Prudentia Jurisconsultorum, quibus nihil antiquius, quam illustriores casus, & novas decisiones, scriptis mandare; quo melius se ad futuros Casus muniant, & instruant. Iam proinde *Continuationem Medicinalium Narrationum desiderari* video; præsertim in unum corpus cum diligentia & iudicio digestam. Quam tamen non intelligo ita fieri debere amplam, ut plane Vulgata, & quæ quotidie obveniant; (Id enim infinitum quiddam esset, neque ad rem:) rursus tam angustam, ut solummodo Mirabilia & Stupenda (id quod à nonnullis factum) completatur. Multa enim in Modo rei, & Circumstantiis ejus, nova sunt, quæ in *Genere ipso* nova non sunt: Qui autem ad observandum adjiciet animum, ei etiam in rebus, quæ vulgares videntur, multa observatu digna occurrent.

Item in *Disquisitionibus Anatomicis* fieri solet, ut quæ *corpori humano in unum* competant, ea diligentissime, usque ad curiositatem, & in minimis quibusque, notentur: At circa *varietatem*, quæ in *diversis corporibus* reperitur, Medicorum diligentia fatiscit. Ideoque *Anatomiam simplicem* luculentissime tractari assero, *Anatomiam comparatam desiderari* statuo. *Partes* enim singulas recte perscrutantur homines, earumque *Consistentias, Figuras, Situs*: sed *illarum Partium diversam in diversis hominibus figuram & conditionem* minus obser-

observant. Atque hujus omissionis causam non aliam esse arbitramur, quam quod ad primam inquisitionem inspectio unius aut alterius *Anatomia* sufficere possit; ad posteriorem vero (quæ comparativa est, & casum recipit) necesse est, ut plurimarum dissectionum attentæ & perspicax observatio adhibeatur. Prior etiam res est, in quo homines docti, in prælectionibus suis, & in coetu Astantium, se jactare possunt: at secunda ea est, quæ tacita & diutina experientia tantum acquiri potest. Illud interea minime dubium est, quod internarum partium figura & structura parum admodum externorum membrorum varietati & lineamenti cedat; quodque corda, aut jecinora, aut ventriculi, tam dissimilia sint in hominibus, quam aut frontes, aut nasi, aut aures. Atque in his ipsis differentiis partium internarum, reperiuntur sæpius *Causse continentes* multorum Morborum; quod non attendentes Medici, humores interdum minime delinquentes criminantur: cum ipsa Mechanica partis alicujus fabrica in culpa sit. In quorum Morborum cura, opera luditur, si adhibeantur Medicinæ alterantes, (quia res alterationem non recipit) sed emendanda res est, & accommodanda, seu pallianda, per victus regimen, & Medicinas familiares. Similiter, ad *Anatomiam Comparatam* pertinent accuratæ observationes, tam *Humorum omnigenum*, quam *Vestigiorum & Impressionum Morborum*, in corporibus variis dissectis. Etenim *humores* in

Anatomis, tanquam purgamenta & fastidia, fere prætermitti solent, cum tamen in primis necessarium sit notare, *quales & quam multiplices* sint *humorum* differentium species (non nimium in hac re tribuendo divisionibus eorum receptis) qui in corpore humano aliquando inveniuntur, & in quibus *Civitatibus*, & *Receptaculis*, quilibet ipsorum, sedes & nidulos suos figere potissimum soleat; quoque jumento aut damno; atque his similia. Idem *Vestigia & Impressiones morborum*, & *Interiorum Partium* ab iis *lesiones & devastaciones*, in *diversis Anatomis* cum diligentia notanda; Nempe *Apostemata*, *Ulcera*, *Solutiones Continuitatis*, *Putrefactiones*, *Exesiones*, *Consumptiones*, rursus *Contractiones*, *Extensiones*, *Convulsiones*, *Luxationes*, *Dislocationes*, *Obstructiones*, *Repletiones*, *Tumores*, una cum omnibus *Materiis Præ-Naturalibus*, quæ in corpore humano inveniuntur, (veluti *Calculis*, *Carnositatibus*, *Tuberibus*, *Vermibus*, & hujusmodi:) Hæc (inquam) omnia, & his similia, per eam, quam diximus, *Anatomiam comparatam*, & multorum Medicorum *Experimenta* in unum collata, magna cum cura perquiri & componi debent. At *varietas* ista *accidentium* in *Anatomicis* aut perfunctorie tractatur, aut silentio præteritur.

De illo vero altero defectu circa *Anatomiam*, (nempe quod non fieri consueverit in *corporibus vivis*) quid attinet dicere? Res enim hæc odiosa, & barbara, & à Celso recte damnata.

mnata. Neque tamen illud minus verum est, (quod annotatum fuit à Priscis) *poros complures & meatus*, & *perfusiones*, quæ sunt ex *subtilioribus*, in *Anatomicis dissectionibus* non comparere; quippe quæ in *cadaveribus* ocluduntur & latent, cum in *Viventibus* dilatentur, & possint esse conspicui. Itaque, ut & usui consulatur simul & humanitati, non est omnino rejicienda *Anatomia Vivorum*, neque ad fortuitas *Chirurgicorum inspectiones* (quod Celsus fecit) remittenda: cum hoc ipsum bene expediri possit per *dissectionem Brutorum Vivorum*, quæ, non obstante *suarum partium dissimilitudine humanis*, huic *inquisitioni*, adhibito *judicio*, satisfacere possint.

Item in *inquisitione illorum de Morbis*, inveniunt *Morbos complures*, quos *Insanabiles* decernunt, alios jam inde à principio *morborum*, alios post talem *quampiam pericidum*. Ita ut *L. Syllæ & Triumvirorum Proscriptiones*, res nihil fuerint, præ *Medicorum proscriptionibus*, per quas tot homines iniquissimis editis *morti* dedunt; *Quorum* tamen plurimi minore cum *difficultate* evadunt, quam illi olim inter *proscriptiones Romanas*. Neq; igitur dubitabo inter *Desiderata* reponere opus aliquod de *Curationibus Morborum*, qui habentur pro *Insanabilibus*; ut evocentur & excitentur *Medici aliqui egregii, & magnanimi*, qui huic operi, quantum largitur *natura rerum*, incumbant; quando hoc ipsum, *Istos morbos pronunciare insanabiles*, *neglectum & incuriam* veluti

lege

lege fanciat, & ignorantiam ab infamia eximat.

Item ut paulo ulterius insistam: Etiam plane cenfeo ad officium Medici pertinere, non tantum ut *Sanitatem restituat*: verum etiam ut *dolores & cruciatus Morborum* mitiget: Neque id ipsum solummodo, cum illa mitigatio Doloris, veluti Symptomatis periculosi, *ad convalescentiam* faciat & conducat; imo vero cum abjecta prorsus omni sanitatis spe, *Excessum* tantum præbeat è *vita magis lenem & placidum*. Siquidem non parva est felicitatis pars, (quam sibi tantopere precari solebat Augustus Cæsar) illa *Euthanasia*; Quæ etiam observata est in Excessu Antonini Pii, quando non tam Mori videretur, quam dulci & alto sopore excipi. Scribitur etiam de Epicuro, quod hoc ipsum sibi procuraverit: cum enim morbus ejus haberetur pro desperato, ventriculum & sensus, meri largiore haustu & ingurgitatione obruit. unde illud in Epigrammate.

— *Hinc Stygias ebrius hausit aquas.*

Vino scilicet Stygii laticis amaritudinem sustulit. At nostris temporibus, Medicis quasi Religio est, ægrotis, postquam deplorati sint, assidere; ubi meo judicio, si officio suo, atque adeo humanitati ipsi deesse nolint, & artem edificere, & diligentiam præstare deberent, qua animam agentes, facilius & mitius è vita demigrent. Hanc autem partem, inquisitionem de *Euthanasia exteriori* (ad differentiam ejus *Euthanasia*, quæ animæ præparationem respicit).

cit) appellamus, eamque inter *Desiderata* reponimus.

Item in *Curationibus Morborum* illud generaliter *desiderari* reperio; Quod Medici hujusce ætatis, licet *generales intentiones Curationum* non male persequantur, *particulares tamen Medicinas*, quæ ad curationes morborum singulorum, proprietate quadam spectant, aut non bene norunt, aut non religiose observant. Nam Medici traditionum & experientiæ probatæ fructum Magistratibus suis destruxerunt, & sustulerunt; Addendo, & demendo, & mutando circa Medicinas, prout iis libitum fuerit; & fere Pharmacopœorum more *Quid pro Quo* substituendo; ita superbe imperantes Medicinæ, ut Medicina non amplius imperet Morbo. Demptis enim Theriaca, & Mithridatico, & fortasse Diascordio, & Confectione Alkermes, & paucis aliis Medicinis, ad nulla fere certa Pharmaca se religiose & severe adstringunt. Nam Medicamenta illa, quæ in officinis prostant venalia, potius in promptu sunt ad intentiones generales, quam accommodata & propria ad curationes particulares; Siquidem speciatim nullum morbum magnopere respiciunt, verum generatim ad obstructions aperiendas, concoctiones confortandas, intemperies alterandas pertinent. Atque hinc præcipue fit, ut Empirici & Vetula sæpenumero in curandis morbis felicius operentur, quam Medici eruditi, quia Medicinarum probatarum confectionem & compo-

positionem fideliter & scrupulose retinent. Equidem memini, Medicum quendam apud nos in Anglia Practica celebrem, Religione prope Judæum, Librorum lectione tanquam Arabem, solitum dicere, *Medici vestri Europæi sunt quidem viri docti, sed non norant particulares curationes morborum*: quin etiam idem ludere solebat, parum decore, dicendo, *Medicos nostros similes esse Episcopis, ligandi & solvendi claves habere, & nihil amplius*. Sed ut serio, quod res est, dicamus; Plurimum reserpe censemus, Medici aliqui, & eruditione & practica insigniores, opus aliquod conficiant, de Medicinis probatis & experimentalibus, ad morbos particulares. Nam quod speciosa quis ratione nixus, existimet decere Medicum doctum (habita ratione complexionis ægrorum, ætatis, tempestatis anni, consuetudinum, & hujusmodi) potius Medicinas ex tempore aptate, quam certis aliquibus præscriptis insistere; id fallax res est, & experientiæ non satis attribuit, iudicio plus nimis. Sane, quemadmodum in Rep. Romana, Cives erant utilissimi, & optime compositi, qui aut Consules Populo favebant, aut Tribuni in partes Senatus inclinabant: ita in hac Materia, de qua agimus, Medicos eos probamus, qui aut in magna eruditione, traditiones experientiæ plurimum faciunt; aut in Practica insigni, Methodos & generalia Artis non aspernantur. Modificationes vero Medicinarum (si quando sit opus eas adhibere) potius in vehiculis earum exercendæ sunt, quam

quam in ipso corpore Medicinarum; in quo nil novandum, absque evidenti necessitate. Hanc igitur partem, quæ de *Medicinis Authenticis & Positivis* tractet, *desiderari* statuimus. Res autem est, quæ tentari non debet, absque acri & severo iudicio, & tanquam in Synodo Medicorum selectorum.

Item, inter præparaciones Medicinarum, mirari subit, (præsertim cum *Medicina ex Mineralibus* à Chymicis in tantum evectæ & celebratæ sint; cumque tales Medicina tutius adhibeantur ad exteriora, quam intro sumantur) neminem adhuc inventum, qui per artem *Thermas Naturales & fontes Medicinales* imitari animus fuerit: cum tamen in confesso sit, Thermas illas & fontes, virtutes suas, ex venis Mineralium, per quas permeant, nancisci: quin etiam, in manifestum hujus rei documentum, bene norit humana industria discernere & distinguere per Separaciones quasdam, ex quo genere Mineralium hujusmodi aquæ inficiantur, veluti an ex sulphure, vitriolo, chalybe, aut aliquo simili. Quæ naturalis aquarum tinctura, si ad artificiosas compositiones reduci posset, fuerit in potestate hominis, & plura genera earum (prout usus postulat) efficere, & temperamentum ipsarum pro arbitrio regere. Hanc igitur partem, de *Imitatione Natura in balneis Artificialibus* (re procul dubio & utili, & in promptu) *desiderari* censemus.

Ne

Ne vero singula scrupulosius exequamur, quam vel instituto nostro, vel hujusce Tractatus Naturæ convenit, claudemus hanc partem defectus alterius cujusdam enumeratione, qui maximi nobis videtur momenti: Nimirum quod *Medendi ratio*, quæ obtinuit, sit *nimis plus compendiosa*, quam ut insigne aliquid, aut arduum, præstare possit. Etenim iudicio nostro, opinio fuerit magis blanda, quam vera, si quis existimet, Medicamentum aliquod tam potens aut felix fieri posse, ut usus ejus simplex curationi alicui grandiori sufficiat. Mirabilis profecto foret Oratio, quæ pronunciata, aut etiam sæpius repetita, vitium aliquod, animo penitus insitum, aut inveteratum, corrigere aut tollere possit. Longe certe abest. Verum quæ in Natura eximie possunt & pollent, sunt ordo, prosecutio, series, vicissitudo artificiosa. Quæ licet majus quoddam in præcipiendo iudicium, majoremque in parendo constantiam requirant, tamen effectuum magnitudine abunde rem compensant. Etsi autem ex opera Medicorum quotidiana, quam, invisendo, assidendo, præscribendo, ægrotis præstant, putaret quispiam, haud segniter ipsos curationem persequi, atque in eadem, certa quadam via insistere: Tamen si quis ea, quæ præscribere & ministrare soleant medici, acutius introspiciat, inveniet pleraque vacillationis & inconstantia plena, & quæ ex tempore excogitentur, & in mentem illis veniant, absque certo aliquo aut præviso Curationis tramite. Debuerant autem etiam

etiam ab initio, post Morbum bene perspectum & cognitum, seriem curandi ordinatam meditari, neque ab ea absque gravi causa discedere. Atque sciant pro certo Medici, posse (exempli gratia) tria fortasse aut quatuor Medicamenta ad morbum aliquem gravem curandum recte præscribi, quæ debito ordine & debito intervallo sumpta, curationem præstent: quorum singula, si per se tantum sumerentur, aut si ordo inverteretur, aut intervallum non servaretur, fuerint profus nocitura. Neque tamen id volumus, ut omnis scrupulosa & superstitiosa curandi ratio in pretio sit tanquam optima, (non magis, quam omnis *Via arcta*, *via* sit ad *Cælum*:) verum ut æque recta sit via, ac arcta & difficilis. Hanc autem partem, quam *filum medicinale* vocabimus, desiderari ponimus. Atque hæc illa sunt, quæ in *Doctrina Medicina de Curatione Morborum desideramus*: nisi quod restet unicam, quod pluris est, quam illa omnia. *Desideratur* nimirum *Philosophia naturalis vera & activa*, cui *Medicina Scientia* interficeretur. Cæterum illa non est hujusce Tractatus.

Tertiam partem *Medicina*, posuimus illam de *Prolongatione vite*, quæ nova est, & *desideratur*: Estque omnium nobilissima. Si enim tale aliquid inventi possit, non versabitur tantum *Medicina* in *Curationum sordibus*; nec Medici ipsi propter *Necessitatem* solummodo *honorabuntur*, sed utique propter donum mortalibus, ex terrenis, quasi maximum, cujus pote-

runt

runt esse, secundum Deum, Dispensatores, Administrum. Licet enim *Mundus* homini Christiano, ad *terram promissionis* contendenti, tanquam *Eremitus* sit, tamen in *Eremo* ipsa proficiscens, calceos & vestes (Corpus scilicet nostrum, quod animæ loco Tegminis est) minus atteri, Gratia divinae Munus quoddam æstimandum. Hac de re, quia est ex optimis, eamque inter *Desiderata* posuimus, ex more nostro, & monita dabimus, & indicia, & Præcepta.

Primo *monemus*, ex Scripturis, circa hoc Argumentum, neminem esse, qui aliquid magni, ne dicamus aliquid sacri, repererit. Aristoteles certe Commentarium de hoc edidit perpusillum, in quo non nihil inest acuti: quod ipse omnia esse vult, ut solet. At Recentiores tantum oscitanter, & superstitiose de hoc scripserunt, ut Argumentum ipsum ob eorum vanitatem, tanquam vanum & vecors haberi ceperit.

Secundo *monemus*, ipsas intentiones, que huc spectant, medicorum, res nihili esse, & cogitationes hominum à te potius abducere, quam versus eam dirigere. Sermocinantur enim, mortem in destitutione calidi & humidi consistere: Deberi itaque calorem naturalem confortari, humorem autem radicalem foveri: Perinde ac si hæc res jusculis, aut lactulis & malvis, aut amydo, aut jusjibus, aut rursus aromatibus, aut vino generoso, aut etiam spiritu vini, & oleis Chymicis, confici possit. Quæ omnia obsunt potius, quam profunt.

Tertio *monemus*, ut homines nugari desinant,

nant, nec tam faciles sint, ut credant, grande illud opus, quale est Nature, cursum remorari & retrorvertere, posse haustu aliquo matutino, aut usu alicujus prætiosi medicæ ad exitum perducere: non auro potabili, non margaritarum essentiis, & similibus nugis: sed ut pro certo habeant, *Prolongationem Vita* esse rem operosam, & quæ ex compluribus remediis, atque eorum inter se connexionem idonea, constet. Neque enim quisquam ita stupidus esse debet, ut credat, quod nunquam factum est adhuc, id fieri jam posse, nisi per modos etiam nunquam tentatos.

Quarto *monemus*, ut homines rite animadvertant & distinguant, circa ea, quæ ad *vitam sanam*, & ea, quæ ad *vitam longam*, conferre possunt. Sunt enim nonnulla, quæ ad spiritum alacritatem, & functionum Robur, & Morbos arcendos, profunt: quæ tamen de summa vitæ detrahunt, & Atrophiam senilem absque Morbis accelerant: Sunt & alia, quæ ad Prolongationem vitæ, & Atrophiam senilem longius summovendam juvant: sed tamen non usurpantur absque periculo Valetudinis; Adeo ut qui his utentur ad Prolongationem vitæ, debeant simul incommodis occurrere, quæ alioquin ex eorum usu supervenire possunt. Atque *Monita* hæc tenus dedimus.

Quod ad *Indicia* attinet, tale hujus rei (quam Animo metimur) plasma est. Conservantur res & durant duobus modis: Aut in *Identitate*: Aut per *Reparationem*. In *Identitate* sua,

sua, ut *musca* aut *formica* in *succino*: *Flos*, aut *Pomum*, aut *Lignum* in *Conservatoriis Nivalibus*: *Cadaver* inter *balsama*. Per *Reparationem*, ut in *Flamma* & in *Mechanicis*. Operantur ad *Prolongationem Vitæ*, utroque genere utendum est, (disjuncta minus possunt) corpusque humanum conservandum, quemadmodum *Inanimata* conservantur: Ac rursus quemadmodum *Flamma* conservatur; Ac denique quadantenus ut *Mechanica* conservantur. Tres igitur sunt ad *prolongandam vitam* intentiones: *Retardatio Consumptionis*: *Probitas Reparationis*, & *Renovatio* ejus, quod cœpit *veterascere*. *Consumptio* fit à duabus *degradationibus*: *Degradatione spiritus innati*; & *degradatione Aeris ambientis*. *Prohibitio* utriusque duplex: Aut si *Agentia* illa fiant minus *Prædatoria*, aut si *Patientia* (*Succi* scilicet corporis) reddantur minus *Depradabilia*. *Spiritus* fit minus *Prædatorius*, si aut *substantia densetur*, ut in usu *Opiatorum* & *Nitratorum*, & in *Contristationibus*: Aut *Quantitate minuatur*, ut in *Diatis Pythagoricis* & *Monasticis*: Aut *Motu leniatur*, ut in *Otio* & *Tranquillitate*. *Aër* ambiens fit minus *Prædatorius*, si aut minus *incalescat* à *Radiis Solis*, ut in *Regionibus frigidioribus*, in *Speluncis*, in *Montibus*, & in *Columnis Anachoretarum*: Aut *summoveatur à Corpore*, ut in *Cute densa*, & in *plumis Arvium*, & in usu *Olei* & *Vnguentorum* absque *Aromatibus*. *Succi Corporis* redduntur minus *depradabiles*, si aut *Duri* facti sunt, aut *Roscedi* sive *oleosi*.
Duri,

Duri, ut in *Victu aspero*, *vita* in *Frigido*: *Excitationibus robustis*: *Balneis* quibusdam *Mineralibus*. *Roscedi*, ut in usu *Dulcium*, & *abstinentia* à *Salsis* & *Acidis*, & maxime omnium in tali *Missione Potus*, quæ sit *Partium* valde *tenuum* & *subtilium*, absque tamen omni *Acrimonia* aut *Acedine*. *Reparatio* fit per *Alimenta*: *Alimentatio* autem promovetur quatuor Modis: Per *Concoctionem Viscerum* ad *Etrusionem Alimenti*, ut in *confortantibus viscera principalia*: Per *excitationem partium exteriorum* ad *attractionem alimenti*, ut in *excitationibus* & *frictionibus* debitis, atque *unctionibus* quibusdam & *Balneis appropriatis*: Per *preparationem alimenti* ipsius, ut *facilius se insinuet*, & *digestiones ipsas* quadantenus *anticipet*, ut in variis & artificiosis modis *cibi condiendi*, *potus miscendi*, *panis fermentandi*, & horum trium *virtutes in unum redigendi*: Per *confortationem* ipsius *ultimi actus assimilationis*, ut in *sonno tempestivo*, & *applicationibus* quibusdam *exterioribus*. *Renovatio* ejus, quod cœpit *veterascere*, fit duobus modis: Vel per *Intenerationem habitus corporis* ipsius, ut in usu *Malacisationum* ex *Balneis*, *Emplastra*, & *unctionibus*: quæ talia sunt ut *imprimant*, non *Extrahant*: Vel per *expurgationem succi veteris*, & *substitutionem succi novi*, ut in *tempestivis* & *repetitis purgationibus*, *sanguinis Missionibus*, & *Diatis attenuantibus*, & quæ *florem corporis restituunt*. Atque de *Indiciis* hæctenus.

Præcepta, quanquam ex ipsis *Indiciis* plurima

ma possint deduci; tria tamen veluti præcipua subjungere visum est. *Præcipimus* primo, ut Prolongatio vitæ expectetur potius à Diætis statis, quam à Regimine aliquo victus familiaris; aut etiam à medicamentorum particularium excellentia. Etenim, quæ tanta virtute polent, ut naturam retrovertere valeant; fortiora plerumque sunt & potentiora ad alterandum, quam ut simul in aliqua Medicina componi, multo minus in victu familiari interspergi possint. Superest itaque ut seriatim, & regulariter, & ad tempora certa, & vicibus certis reurrentia, adhibeantur.

Secundo *præcipimus*, ut *Prolongatio Vitæ*, expectetur potius ab operatione in Spiritus, & à Malacificatione partium, quam à modis alimentandi. Etenim, cum Corpus humanum, ejusque Fabrica (missis externis) à tribus patiatur; Spiritibus scilicet; Partibus; & Alimentis; Via prolongationis vitæ per alimentandi modos longa est; atque per multas ambages & circuitus: At viæ per operationes super Spiritus, & super partes, multo breviores sunt, & quibus citius ad finem desideratum pervenitur; Eo quod Spiritus subito pariantur, & à vaporibus, & ab affectibus, quæ miris modis in eos possunt: partes item, per Balnea, aut Unguenta, aut Emplastra, quæ subitas etiam impressiones faciunt.

Tertio *præcipimus*, quod Malacificatio partium per Exterius, fieri debet per *Consustantialia, Imprintentia, & Occludentia. Consustantialia*

stantialia, Imprintentia, & Occludentia. Consustantialia enim benevolo partium amplexu libenter excipiuntur, & proprie malacissant. *Imprintentia* autem, & virtutem Malacissantium, tanquam vehicula, facilius & altius deducunt, atque ipsa partes nonnihil expandunt. *Occludentia* autem, virtutem utrorumque retinent, & paulisper figunt, & perspirationem, quæ est res Malacificationi opposita, (quia humidum emittit,) cohibent. Itaque per hæc tria (sed potius ordine disposita, & succedentia, quam commixta) res absolvitur. Interim in hac parte monemus; non eam esse intentionem Malacificationis, ut nutriat partes per exterius; sed tantum ut eas reddat magis idoneas ad nutriendum. Quicquid enim magis aridum est, minus est activum ad assimilandum. Atque de *Prolongatione Vitæ*, quæ est pars tertia *Medicina*, noviter ascripta, hæc dicta sint.

Veniamus ad *Cosmeticam*, quæ certe partes habet civiles, partes rursus effœminatas. Corporis enim munditia, & decor honestus, recte existimatur promanare à modestia quadam morum, & à reverentia; imprimis erga Deum, cujus creaturæ sumus; tum erga societatem, in qua degimus; tum etiam erga nosmet ipsos, quos non minus, imo magis, quam alios revereri debemus. Verum adulterina illa decoratio, quæ fucos & pigmenta adhibet, digna certe est illis defectibus, qui eam semper comitantur, cum non sit, aut ad fallendum satis ingeniosa, aut ad utendum satis commoda, aut

ad salubritatem satis tuta & innocua. Miramur autem, pravam hanc consuetudinem fucandi, leges cenforias, tam Ecclesiasticas, quam Civiles, quæ alias in luxuriam circa vestes, aut cultus capillorum effœminat, admodum fuerint severæ, ita diu fugisse. Legimus certe de *Iezabele*, quod pigmentis faciem obliverit; verum de *Æthera*, & *Juditha*, nil tale peti-
betur.

Pergamus ad *Athleticam*. Eam sensu intel-
ligimus paulo largiori, quam accipi consuevit. Huc enim referimus, quicquid versatur circa conciliandam qualemcunque (quam corpus humanum suscipit) *Habilitatem*; sive sit *Agilitatis*, sive *Tolerantia*. Quarum *Agilitas* duas habet partes, *Robur* & *Velocitatem*: Ac *Tolerantia* itidem duas, vel *Indigentiarum Naturalium patientiam*, vel in *Cruciatibus Fortunæ*. Quorum omnium videmus sæpe numero exempla insignia, in practica funambulo-
rum, in duro victu hominum quorundam Barbarorum, in stupendis viribus Maniacorum, & in constantia nonnullorum inter exquisita Tormenta. Imo si aliqua alia reperiatu facultas, quæ in priorem partitionem non cadit, (qualis in *Urinatoribus* sæpe conspicitur, qui minime Anhelitum cohibere possunt) ad hanc ipsam Artem aggregari volumus. Atque quod talia fieri quandoque possunt, manifestissimum est: At Philosophia & inquisitio causarum circa eadem fere neglecta jacet: hanc arbitramur ob causam, quod hominibus persuasum sit,

fit, hujusmodi Magisteria Naturæ, solummodo vel ex peculiari certorum hominum indole, (quæ sub disciplinam non cadit,) vel à diutina, ab annis usque puerilibus, consuetudine, (quæ potius imperari, quam doceri solet) obtinere. Quod etsi verum prorsus non sit, tamen *defectus* hujusmodi rerum quid attinet notare? Certamina enim Olympica jam diu cessarunt: Tum etiam in ejusmodi rebus mediocritas sufficit ad usum: Excellentia autem mercenariæ cuidam ostentationi fere inservit.

Postremo accedimus ad *artes voluptarias*. Eæ secundum sensus ipsos dispersitæ sunt: oculos oblectat præcipue *Pictoria*, cum aliis artibus innumeris, quæ ad magnificentiam spectant, circa ædificia, hortos, vestes, vasa, calices, gemmas, & similia. Aures demulcet *Musica*, quæ tanta vocum, spiritus, chordarum, varietate, & apparatu instructa est. Olim etiam *Hydraulica*, pro Coryphæis quibusdam Artis ejus habita sunt, quæ nunc prope obsoleverunt. Atque Artes, quæ ad Visum, aut Auditum spectant, præ aliis præcipue Liberales habitæ sunt: Sensus hi duo magis casti: Scientiæ magis eruditæ, quippe qui etiam *Mathematicam*, veluti Ancillam, in Familiis suis habeant: Etiam altera ad memoriam & demonstrationes, altera ad mores & affectus animi non nihil respicit. Reliquorum sensuum oblectationes, atque artes circa ipsos, minus in honore sunt: veluti Luxuriæ, quam Magnificentiæ propiores, unguenta, odoramenta, Deliciæ &
Cupe-

Cupidæ Mensarum, maxime autem Incitamenta Libidinis, rectius cenfore, quam Doctore indigent. Optime sane à quibusdam annotatum est, nascentibus & crescentibus Rebus publicis Militares florere; in statu & culmine positæ Liberales; at ad declinationem & decasum vergentibus Voluptarias. Hæc veto ætas nostra, vereor ne tanquam in decasum felicitatis, in Artes voluptarias inclinet. Quare ista missa faciamus. Cum *Artibus Voluptariis* *Loculares* copulo. Deceptiones siquidem Sensuum, inter Delectationes Sensuum reponendæ sunt.

Jam vero transcurfis *Doctrinis* illis, circa *corpore humanum*, (*Medicina, Cosmetica, Athletica, Voluptaria*) illud obiter monemus; Cum in *corpore humano* tot Res in considerationem veniant, *partes, humores, functiones, facultates, accidentia*: cumque (si nobis integrum esset) constitui oportuisset corpus unicum *Doctrina de corpore humano*, quæ ista omnia complecteretur, (simile illi *Doctrina de anima*, de qua mox dicemus:) tamen, ne artes nimis multiplicentur, neve veteres artium limites, plulquam necesse fuerit, transponantur, *Doctrinam de partibus corporis humani, de functionibus, de humoribus, de respiratione, de somno, de generatione, de factu & gestatione in utero, de Augmentis, de pubertate, de canicie, de impinguatione, & similibus*, in *Corpus Medicina* recipimus; licet ad officia illa tria non proprie pertineant; sed quia *corpore ipsum hominis*, sit per omnia *Medicina* Subjectum. *Motum* autem *vo-*

luntarium, & sensum, ad *Doctrinam de anima* rejicimus, siquidem *Anima* partes in his duobus sunt potiores. Atque sic *Doctrinam*, quæ circa *corpore hominis* versatur, quod *Anima* pro tabernaculo duntaxat est, claudimus.

CAP. III.

Partitio Philosophiæ humanæ circa animam, in Doctrinam de spiraculo; & doctrinam de anima sensibili sive producta. Partitio secunda ejusdem Philosophiæ in Doctrinam de substantia & facultatibus animæ, & doctrinam de usu & objectis facultatum. Appendices duæ doctrinæ de facultatibus animæ; Doctrina de divinatione naturali, & doctrina de fascinatione. Distributio facultatum animæ sensibilibus in motum & sensum.

V Eniamus ad *doctrinam de anima humana*; è cujus thesauris, omnes cæteræ *doctrinae* de promptæ sunt. Ejus duæ sunt partes; Altera tractat de *anima rationali*, quæ Divina est; Altera de *irrationali*, quæ communis est cum Brutis. Notavimus autem paulo superius (ubi de *formis* loquebamur) differentes illas duas *animarum* emanationes, quæ in prima utriusque creatione se dant conspicendas; Nimirum, quod altera ortum habuerit à *spiraculo Dei*, altera è *matricibus Elementorum*. Nam de *anima rationalis* generatione primitiva, ita ait Scriptura, *Formavit hominem de limo terre, & spiravit in faciem spiraculum vitæ*. At generatio *animæ irrationalis*, sive *Brutorum*, facta est per verba illa, *Producat aqua, Pro-*

cat terra. Hæc autem *anima* (qualis est in homine) *anima rationalis* organum tantum est, atque originem habet & ipsa quoque, quemadmodum in Brutis, è limo terræ: Neque enim dictum est, *Formavit corpus hominis de limo terra*, sed *Formavit hominem*; integrum scilicet hominem, excepto spiraculo. Quamobrem partem primam *doctrina generalis* circa *animam humanam*, *doctrinam* de spiraculo appellabimus; Secundam vero, *doctrinam* de *anima sensibili* sive *producta*. Neque tamen, cum hæcenus *Philosophiam* solam tractemus, (quippe *Sacram Theologiam* in fine operis collocavimus) partitionem istam à *Theologia* mutuaremus, nisi etiam cum principiis *Philosophia* conveniret. Plurimæ enim & maximæ sunt *anima humana* præcellentia supra *animas Brutorum*, etiam *Philosophantibus* secundum sensum manifestæ. Ubique autem tot & tantum invenitur Excellentiarum Symbolum, ibi merito semper constitui debet differentia specifica. Itaque nobis non nimium placet confusa illa & promiscua philosophorum de *anima functionibus* tractatio; ac si *anima humana*, gradu potius, quam specie, discriminata esset ab *anima Brutorum*: Non aliter, quam Sol inter Astra, aut Aurum inter Metalla.

Subjungenda est etiam partitio alia *doctrina generalis* circa *animam humanam*, antequam de speciebus fufius loquamur. Etenim, quæ de speciebus postea dicemus, et

etramque

etramque partitionem, tum illam, quam jam modo posuimus, tum istam, quam nunc proponemus, simul tractabunt. Secunda igitur partitio sit, in *doctrinam* de *substantia* & *facultatibus anima*, & *doctrinam* de *usu* & *objectis facultatum*.

Præmissis itaque his partitionibus geminis, ad species accedamus. *Doctrina* de *spiraculo*, eademque de *substantia anima rationalis*, complectitur inquisitiones illas de Natura ejus; Utrum *nativa sit illa*, an *adventitia*: *separabile*, an *inseparabile*: *mortalis*, an *immortalis*: *quatenus legibus materia alligata*, *quatenus minime*: & similia. Quæ vero hujus sunt generis, licet etiam in *Philosophia*, & diligentiorum & altiorum inquisitionem subire possint, quam adhuc habetur, utcumque tamen in fine, Religioni determinanda & diffinienda rectius transmitti censemus: Aliter enim, erroribus haud paucis, & sensus illusionibus omnino exponentur. Etenim, cum *Substantia anima*, in creatione sua, non fuerit extracta, aut deducta ex massa Cœli & terræ, sed immediate inspirata à Deo; cumque leges Cœli & terræ, sint propria subiecta *Philosophia*; quomodo possit cognitio de *substantia anima rationalis* ex *philosophia* peti & haberi? Quinimo ab eadem inspiratione Divina hauriatur, à qua *substantia anima* primo emanavit.

Doctrina vero de *anima sensibili*, sive *producta*, etiam quatenus ad *substantiam* ejus, venire inquiritur: At ea inquisitio nobis quasi *desiderari*

N. 4.

derari

derari videtur. Quid enim ad *doctrinam* de *substantia anima* faciunt, *Aktus ultimus*, & *forma corporis*, & hujusmodi nugæ Logicæ? *Anima* siquidem *sensibilis*, sive *Brutorum* plane *substantia corporea* censenda est, à calore attenuata, & facta invisibilis; *Aura* (inquam) ex natura *flammea* & *aërea* conflata, aëtis mollicie ad impressionem recipendam, ignis vigore ad actionem vibrandam dotata; partim ex oleosis, partim ex aqueis nutrita; Corpore obduta, atque in animalibus perfectis in capite præcipue locata; in nervis percurrentes, & sanguine spiruoso arteriarum resecta & reparata. quemadmodum *Bernardinus Telesus*, & *Discipulus* ejus *Augustinus Donius*, aliqua ex parte, non omnino inutiliter, asseruerunt. Itaque de hac *doctrina*, diligentior fiat inquisitio: Eo magis, quod hæc res non bene intellecta, opiniones superstitiosas, & plane contaminatas, & dignitatem *anima humana* pessime conculcantes, de *Metempsychosis*, & *lustrationibus animarum* per periodos annorum, denique de nimis propinqua *anima humana* erga *animas Brutorum* per omnia *cognitione*, peperit. Est autem hæc *anima* in *Brutis anima principalis*, cujus corpus *Brutorum* organum; In homine autem, organum tantum & ipsa *anima rationalis*, & *spiritus* potius appellatione quam *anima* indigiti possit. Atque de *substantia anima* hæc tenus.

Facultates autem *anima* notissimæ sunt; *Intellectus*, *Ratio*, *Phantasia*, *Memoria*, *Appetitus*,

titus, *Voluntas*, denique universæ illæ cæcra quas versantur *Scientiæ Logicæ*, & *Ethicæ*: Sed in *doctrina de anima*, *origines ipsarum* tractari debent, idque physice, prout *animæ innatae* sint, & adhæreant: *usus tantum ipsarum*, & *Objecta*, illis alteris *artibus* deputantur. Atque in hac parte nihil egregium (ut nobis videtur) adhuc reperitum est; quanquam *desiderari* eam haud sane dixerimus. Habet etiam pars ista de *facultatibus anime* appendices duas, quæ & ipsæ quemadmodum tractantur, potius sumos nobis exhibuerunt, quam *flammas* aliquam *lucidam veritatis*: Altera harum est *doctrina de divinatione naturali*; Altera de *fascinatione*.

Divinationem ab Antiquis, nec male, in duas partes divisam habemus; *Artificialem*, & *Naturalem*. *Artificialis* ratiocinando, ex indicatione signorum, prædictionem colligit. *Naturalis*, ex ipsa animi præensione interna, absque signorum adminiculis, prælagit. *Artificialis* duplex: Altera argumentatur ex *causis*; Altera ex *experimentis* tantum, cæca quadam auctoritate. Quæ posterior, ut plurimum, *superstitiosa est*. Quales erant *Ethnicorum Disciplina*, circa *inspectionem extorum*, *volarum avium*, & similia. Etiam *Chaldæorum Astrologia* solentior, non multo melior. At *artificialis Divinatio* utraque, inter diversas *Scientias* spargitur. Habet *Astrologus* prædictiones suas ex situ *astrosum*. Habet etiam *Medicus* suas; de morte ingruente; de convalescentia; de sympto-

N 5

mati-

matibus morborum superventuris; ex urinis, pulvisibus, aspectu ægorum, & similibus. Habet & *Politicus* suas; *O urbem venalem; & cito perituram, si Emptorem invenerit!* Cujus Vaticinii fides non diu morata est; impleta primum in Sylla, postea in Cæsare. Hujusmodi igitur prædictiones, præsentis non sunt Instituti, verum ad artes proprias remitti debent. *Naturalis* autem *Divinatio*, ex vi scilicet interna animi ortum habens, ea demum est, de qua nunc agitur. Hæc duplex est; Altera *nativa*: altera per *influxum*. *Nativa* hoc nititur suppositionis fundamento: Quod anima in se reducta, atque collecta, nec in corporis organa diffusa, habeat ex vi propria essentia suæ, aliquam prænotionem rerum futurarum: Illa vero optime cernitur in somnis, ecstasibus, consiniis mortis; rarius inter vigilandum, aut cum corpus sanum sit ac validum. Hujusmodi vero status animi, procuratur fere, aut adjuvatur ex abstinentiis, atque illis rebus, quæ animam à muneribus corporis exercendis maxime sevocant, ut sua natura absque impeditioibus exteriorum gaudere possit. *Divinatio* vero per *influxum*, hoc altero suppositionis fundamento nititur; Quod anima, veluti speculum, illuminationem quandam secundariam, à Præscientia Dei & Spirituum excipiat; Cui etiam idem, qui priori, status & regimen corporis confert. Eadem enim animæ sevocatio efficit, ut & sua natura impensius utatur, & Divinorum Influxum sit magis susceptiva: Nisi quod in *Divinationibus*

tionibus per *Influxum* anima fervore quodam, atque tanquam Numinis præsentis Impatientia, (quæ apud Priscos *Sacri Furoris* nomine vocabatur) corripitur: in *Divinatione* autem *Nativa*, quieti potius & vacationi propior sit.

Fascinatio autem, est vis & actus imaginationis intensivus in corpus alterius: (vim enim imaginationis super Corpus proprium ipsius imaginantis superius perstrinximus.) In hoc genere *schola* Paracelli, & ementitæ *naturalis Magia* cultores, tam fuerunt immodici, ut imaginationis impetum & apprehensionem *miracula patranti fidei* tantum non exæquarint. Alii ad similitudinem veri propius accedentes, cum occultas rerum energias & impressiones, sensuum irradiationes, contagionum de corpore in corpus transmissiones, virtutum magneticarum delationes acutius intuerentur; in eam opinionem devenerunt, quod multo magis à Spiritu in Spiritum (cum Spiritus præ rebus omnibus sit, & ad agendum strenuus, & ad patiendum tener & mollis) impressiones, & delationes, & communicationes fieri potuerint. Unde increbuerunt opiniones, factæ quasi populares, De Genio superiori, De hominibus quibusdam infaustis & ominosis, De ictibus amoris & invidia, & aliæ his similes. Atque huic conjuncta est disquisitio, quomodo *Imaginatio intendi & fortificari* possit? Quippe si imaginatio fortis tantarum sit virtutum, operæpretium fuerit nosse, quibus modis

dis eam exaltari, & se ipsa majorem fieri de-
tur? Atque hic oblique, nec minus periculose
se insinuat palliatio quædam & defensio maxi-
mæ partis *Magia caremonialis*. Speciosus enim
fuerit prætextus, caremonias, characteres, in-
cantationes, gestulationes, amuleta, & si-
milia, non ex aliquo tacito aut Sacramentali
cum malis Spiritibus contractu vires nascitæ;
sed eo pertinere tantum, ut Imaginatio illius,
qui his utitur, roboretur & exaltetur: Quem
admodum etiam in Religione, usus imagi-
num, ad mentes hominum in rerum contem-
platione defigendas, & devotionem Preca-
rium excitandam, invaluit. Attamen mea talis
est Sententia; Etiam si detur, vim imaginati-
onis esse utique potentem, atque insuper Care-
monias vim illam intendere & roborare; posi-
to denique, quod adhibeantur Caremonie
ad hanc intentionem sincere, atque tanquam
remedium Physicum, absque aliqua vel mini-
ma cogitatione de invitandis per ipsas auxiliis
Spiritu: haberi nihilominus debent pro il-
licitis, propterea quod sententiæ illi Divinæ, ad-
versus hominem propter Peccatum lætæ, repu-
gnent & recalcitent; *In sudore vultus come-
des panem tuum*. Siquidem *Magia* ejus gene-
ris, egregios illos fructus, quibus Deus Pre-
tium Laborem constituit, adipiscendos pro-
ponit; per paucas, easque faciles, & minime
operosas observantias.

Superfunt *Doctrina* duæ, quæ ad *facul-
tates animæ inferioris, sive sensibilis*; præci-
pue

pue spectant, utpote quæ cum organis corpo-
reis maxime communicant. Altera de *motu
voluntario*: Altera de *sensu & sensibili*. In prio-
ri harum, etiam alias satis jejunè inquisita, u-
nica pars fere integra *deest*. Etenim de officio
& fabrica commoda nervorum & musculo-
rum, & aliorum quæ ad hunc motum requi-
runtur; quæque pars corporis quiescat, dum
alia moveatur; tum quod hujusce motus re-
ctor & quasi auriga sit imaginatio; adeo ut di-
missa imagine, ad quam motus fertur, statim
intercipiatur & sistatur motus ipse, (ut cum
deambulamus, si alia subeat cogitatio acris &
defixa, continuo consistimus;) & aliæ nonnul-
læ subtilitates non malæ, in observationem &
inquisitionem jam pridem venerunt. Quo-
modo vero compressiones, & dilatationes, &
agitationes Spiritus, (qui procul dubio motus
fons est) corpoream & crassam partium mo-
lem flectat, excitet, aut pellat, adhuc diligenter
inquisitum & tractatum non est. Neque mi-
rum, cum *anima ipsa sensibilis* hæcenus potius
pro entelechia & functione quadam habita sit,
quam pro substantia. At quando jam innotue-
rit, ipsam esse substantiam corpoream & ma-
teriatam, necesse est etiam, ut, quibus nixi-
bus aura, tam pusilla & tenera, corpora tam
crassa & dura in *motu* ponere possit, inquirat-
tur. De hac parte igitur, cum *desideretur*, fiat
inquisitio.

At de *sensu & sensibili* longe uberior & dili-
gentior adhibita est inquisitio, tam in Tractati-
o.

bus circa ea generalibus, quam in artibus specialibus, utpote *Perspectiva*, *Musica*, quam vere nihil ad institutum: quandoquidem illa tanquam *desiderata* ponere non liceat. Sunt tamen duæ partes nobiles & insignes, quas in hac doctrina *desiderari* statuimus; Altera de *differentia perceptionis & sensus*: Altera de *forma lucis*.

Atque differentiam inter *perceptionem & sensum*, bene enucleatam, debuerant Philosophi Tractatibus suis de *sensu & sensibili* præmittere, ut rem maxime fundamentalem. Videmus enim, quasi omnibus corporibus naturalibus inesse vim manifestam *percipiendi*: etiam electionem quandam amica amplectendi, inimica & aliena fugiendi. Neque nos de subtilioribus *perceptionibus* tantum loquimur, veluti cum Magnes ferrum allicit; Flamma ad naphtham affilit; Bulla bullæ approximata cõit; Radiatio ab objecto albo diffilit; Corpus animalis utilia assimilat, inutilia excernit; Spongix pars (etiam super aquam elevata) aquam attrahit, aërem expellit; Et huiusmodi. Etenim quid attrinet talia enumerare? Nullum siquidem corpus ad aliud admotum illud immutat, aut ab illo immutatur, nisi operationem præcedat *perceptio* reciproca. *Percipit* corpus meatus, quibus se insinuat: *Percipit* imperum alterius corporis, cui cedit: *Percipit* amotionem alterius corporis, à quo detinebatur, cum se recipit: *Percipit* divulsionem sui continui, cui ad tempus resistit: Ubique denique

nique est *Perceptio*. Aër vero calidum & frigidum tam acute *percipit*, ut ejus *Perceptio* sit longe subtilior, quam tractus humani, qui tamen pro calidi & frigidi norma habetur. Duplex igitur deprehenditur circa hanc *doctrinam* hominum culpa: Alia, quod eam intactam & intactam (cum tamen sit res nobilissima) plerumque reliquerunt: Alia, quod qui huic contemplationi forte animum adjecerunt, longius, quam par est, proveci sunt, & *Sensum* corporibus omnibus tribuerunt: ut piaculum fere sit, ramum arboris avellere, ne forte instar Polydori ingemiscat. At debuerant illi *differentiam Perceptionis & Sensus*, non tantum in comparatione sensibilium ad insensibilia, secundum corpus integrum, explorare, (veluti plantarum & animalium,) verum etiam in corpore ipso sensibili animadvertere, quid in causa sit, cur tot actiones expediantur, absque omni tamen *Sensu*? Cur alimenta digerantur, egerantur; Humores & Succi, sursum, deorsum, ferantur; Cor & Pulsus vibrent; Viscera, sua quæque officina, sicut officinæ, producant; Et tamen hæc omnia, & complura alia, absque *Sensu* fiant? Verum homines non satis acute, qualis sit actio *Sensus*, viderunt, atque quod genus corporis, quæ mora, quæ complicatio impressionis ad hoc requirantur, ut dolor vel voluptas sequatur? Denique *differentiam* inter *Perceptionem* simplicem & *Sensum*, nullo modo nosse videntur; nec quatenus fieri possit *Perceptio* absque *Sensu*. Neque enim

enim hæc verborum tantum controversia est, sed de re magni prorsus momenti. De hac igitur *doctrina* (ut in primis utili, & ad plurima spectante) melius inquiratur: Quandoquidem etiam circa hanc rem incertitia tantum apud nonnullos ex Antiquis Philosophis potuerit, ut omnibus sine discrimine corporibus animam infundi putaverint: Neque enim videbant, quomodo *Motus* cum discretione fieri potuerit absque *Sensu*; aut *Sensus* adesse absque *Anima*.

De *Forma Lucis* quod debita non facta fuerit inquisitio, (præsertim cum in *Perspectiva* strenue elaborarunt homines) stupenda quædam negligentia censeris possit. Etenim, nec in *Perspectiva*, nec alias, aliquid de *Luce*, quod valeat, inquisitum est. Radiationes ejus tractantur, origines minime. Sed collocatio demum *Perspectivæ* inter *Mathematica*, hunc ipsum defectum, & alios similes peperit; quia à *Physicis* præmature discessum est. Tractatio autem de *Luce*, & causis ejus, in *Physicis* rursus superstitiosa fere est, tanquam de re inter *Divina* & *Naturalia* media; adeo ut quidam ex *Platonis*, eam materia ipsa antiquiorem introduxerint. Cum enim spacium esset diffusum, id primum lumine, postea vero corpore impletum fuisse, vanissimo commento asseruerunt: quando, *men Scripturæ Sacræ*, massam *Cœli* & *Terræ*, tenebrosum

ante *Lucem* creatam, dixerit posterint. Quæ vero *physice* & secundum sensum de ea tractantur, ea statim ad *Radia-*

Radiationes descendunt, ut parum *Physicæ* inquisitionis circa hanc rem extet. Debuerant autem homines contemplationes suas submittere paulisper, & quid sit *Corporibus* omnibus *Lucidis* commune inquirere, tanquam de *Forma Lucis*. Etenim quam immensa est corporis differentia (si ex dignitate considerentur) inter *Solem* & *Lignum* putridum, aut *Squamas* etiam *pisium* putidas? Inquirere etiam debuerant, quid tandem in causa sit, cur aliqua ignescant, & *Lucem* ex se jactant calefacta, alia minime? *Ferrum*, *metalla*, *lapides*, *vitrum*, *ligna*, *oleum*, *sebum*, ab igne vel flammam vibrant, vel saltem rubescunt: At *aqua*, *air*, *accerrimo*, & tanquam furenti calore fervescit, nihil tamen *Lucis* adipiscuntur, nec splendent. Quod si quis hoc eo fieri putet, quod proprium sit *Ignis* *Lucere*, *Aqua* autem & *Aër* *Igni* omnino inimica sint; is sane nunquam per obscura *Noctis* in *aqua* *salsa*, tempestate calida, remigavit; cum guttulas aquæ ex remorum concussionibus subsilientes, micare & luceflere videre potuisset. Quod etiam fit in *spuma* maris ferventiore, quam *Pulmonem marinum* vocant. Quid denique habent commune cum flamma & ignitis *Cicendulæ* & *Luciolæ*; & *Musca Indica*, quæ *Cameram* totam illustrat; & *oculi* quorundam *Animalium* in tenebris; & *Saccharum* inter radendum, aut frangendum; & *sudor* equi nocte æstuosa festinantis; & alia nonnulla? Quin & homines tam parum in hac re viderunt, ut plerique *scintillas* è *silice* aërem

aërem attritum putent. Attamen quando à calore non ignescat, & *Lucem* manifesto concipiat, quomodo tandem fit, ut noctuæ, & feles, & alia nonnulla animalia, noctu cernant. Adeo ut ipsi aëri (quando visio absque *Luci* non transigatur) necesse sit inesse *Lucem* aliquam nativam & genuinam, quamvis tenuem admodum & infirmam, quæ tamen sit radiis visivis hujusmodi animalium proportionata, iisque ad videndum sufficiat. Verum hujusce mali (ut plurimorum) causa est, quod homines ex Instantiis particularibus *Formas* Naturarum *Communes* non elicuerunt; Id quod nos tanquam subiectum proprium *Metaphysicæ* posuimus: Quæ & ipsa *Physicæ*, sive *Doctrina de Natura*, pars est. Itaque de *Forma* & *Originibus Lucis* fiat Inquisitio, eaque interim inter *Desiderata* ponatur. Atque de *Doctrina circa substantiam anime*, tam *Rationalis* quam *Sensibilis*, cum *Facultatibus suis*, atque de eisdem *Doctrina Appendicibus*, hæc dicta sint.

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

De dignitate & augmentis
Scientiarum,

LIBER QUINTUS.

Ad Regem suum.

C A P. I.

Partitio doctrinæ circa usum & objecta facultatum animæ humanæ, in Logicam, & Ethicam. Partitio Logica, in Artes Inveniendi, Iudicandi, & Tradendi.

DOCTRINA circa Intellectum, (Rex optime) atque illa altera circa *Voluntatem hominis*, in natalibus suis tanquam Gemellæ sunt. Etenim *illuminationis puritas*, & *arbitrii libertas*, simul inceperunt, simul corruerunt. Neque datur in Universitate Rerum, tam intima Sympathia, quam illa Veri & Boni. Quo magis rubori fuerit Viris doctis, si Scientia sint tanquam Angeli alati, Cupiditatibus vero tanquam Serpentes qui humi reptant; circumgerentes animas, instar speculi sane, sed menstruati.

Venimus jam ad *doctrinam* circa usum & *objecta facultatum anime humanæ*. Illa duas habet partes, easque notissimas, & consensu receptas

ceptas; *Logicam & Ethicam*: Nisi quod doctrinam civilem, quæ vulgo ut pars *Ethica* collocatur, jam ante emancipaverimus, & in integrum doctrinam de homine congregato, sive in societate, constituerimus; hic tantum de homine segregato tractantes. *Logica* de Intellectu & Ratione; *Ethica* de Voluntate, Appetitu, & Affectionibus differit: altera decreta, altera actiones progignit. Verum quidem est, quod phantasia in utraque provincia, tam Judiciali, quam Ministeriali, Legati cujusdam, aut Internunciarii, aut Procuratoris reciproci, vices gerit. Nam sensus idola omnigena phantasie tradit, de quibus postea ratio judicat. At ratio vicissim idola electa & probata phantasie transmittit, priusquam fiat executio decreti. Si quidem motum voluntarium perpetuo præcedit, eumque incitat phantasia: adeo ut phantasia sit utrique, tam rationi, quam voluntati, instrumentum commune: nisi quod Janus iste Bifrons sit, & duas obvertat facies: facies enim rationem aspiciens, veritatis habet effigiem; facies autem actionem aspiciens, effigiem Bonitatis: quæ tamen sint facies,

— *Quales decet esse sororum.*

Neque vero merus & nudus Internunciarius est phantasia; sed auctoritatem non exiguam, vel accipit, vel usurpat, præter delationem simplicem mandati. Recte enim Aristoteles: *Id Imperii habet anima in corpus, quod Dominus in mancipium*: Ratio vero in phantasiam, quod

quod in libera Civitate Magistratus in Civem: Ad quem possit sua vice redire Dominatio. Videmus enim quod in iis, quæ sunt fidei & religionis, phantasia supra ipsam rationem scandat & evahatur: Non quod illi illuminatione Divina locum habeat in phantasia, (quin potius in ipsa arce mentis & intellectus:) verum quemadmodum gratia Divina in virtutibus, utitur motibus voluntatis; ita similiter Gratia Divina in illuminationibus, utitur motibus phantasie; unde fit ut Religio semper aditum sibi ac viam ad animum quaerit, per similitudines, typos, parabolas, visiones, insomnias. Rursus haud humile est regnum phantasie in persuasionibus, à vi eloquentiæ insinuat. Nam ubi per orationis artificia hominum Animi demulcentur, inflammantur, & in quæmque partem pertrahuntur; totum illud fit per exultationem phantasie, quæ impotens jam facta, non solum rationi insultat, verum eidem vim quodammodo facit, partim occæcando, partim extimulando. Neque tamen causa videtur, cur à partitione priore discedamus. Nam phantasia scientias vere non parit: Siquidem Poësis quæ à principio phantasie attributa est) pro lusu potius ingenii, quam pro scientia, habenda. Potestatem autem phantasie in naturalibus, doctrinæ de anima paulo ante assignavimus. Eam vero, quam habet cum Rhetorica cognationem, illi ipsi arti (de qua infra tractabimus) remitti par est.

Pars ista humanæ Philosophiæ, quæ ad Logicam

gicam spectat, ingeniorum plurimorum gustu ac palato minus grata est; & nihil aliud videtur, quam spinosæ subtilitatis laqueus accendicula. Nam sicut vere dicitur, *Scientiam esse animi pabulum*: ita in hoc pabulo appetendo, & deligendo, plerique palatum nacti sunt Israelitarum simile in deserto: quos cupido incessit redeundi ad *ollas carniū*; *Manna* autem fastidium cepit: *Quæ*, licet cibus fuerit cœlestis, minus tamen sentiebatur almus & sapidus. Eodem modo (ut plurimum) illæ *Scientia* placent, quæ habent infusionem nonnullam carniū magis esulentam. Quales sunt *Historia Civilis*, *Mores*, *Prudentia Politica*, circa quas hominum cupiditates, laudes, fortunæ vertuntur, & occupatæ sunt. At istud *lumen siccum*, plurimorum mollia & madida ingenia offendit, & torret. Cæterum unamquamque rem propria si placet dignitate metiri, *Rationes Scientiarum* reliquarum omnino claves sunt. Atque quemadmodum *Manus instrumentum instrumentorum*, *Anima forma formarum*, ita & illæ *Artes artium* ponendæ sunt. Neque solum dirigunt, sed & roborant; sicut sagittandi usus & habitus, non tantum facit, ut melius quis collimet, sed ut arcum tendat fortiozem.

Artes Logica quatuor numero sunt; divisa ex finibus suis, in quos tendunt. Id enim agit homo in *Rationalibus*: Aut ut *inveniat*, quod *quis* *sciverit*: Aut *judicet*, quod *invenierit*: Aut *retineat*, quod *judicaverit*: Aut *tradat*, quod *retinuerit*. Necesse igitur est, ut tot demum sint

Artes

Artes Rationales. *Arts Inquisitionis*, seu *Inventionis*: *Arts Examinis*, seu *Judicii*: *Arts Custodia*, seu *Memoria*: & *Arts Elocutionis* seu *Traditionis*. De quibus jam sigillatim dicemus.

C A P. II.

Partitio inventivæ, in *inventivam artium*, & *argumentorum*: *Quodque prior harum (qua eminet) desideretur*. *Partitio inventivæ artium in experientiam literatam*; & *organum novum*. *Delineatio experientivæ literæ*.

Inventionis duæ sunt species, valde profecto inter se discrepantes; Una *artium & scientiarum*; altera *argumentorum & sermonum*. Priorem harum *desiderari* profus, pronuncio. Qui quidem talis mihi videtur esse defectus; ac si quis in inventario conficiendo bonorum alicujus Defuncti ita referat: *Numerata pecunia nihil*. Ut enim cætera omnia pecunia parantur; ita & per hanc *artem* reliquæ acquiruntur. Atque sicut India Occidentalis nunquam nobis inventa fuisset, nisi præcessisset *Acus Nauticæ Inventio*: licet *Regiones illæ immensæ*, *Verforiæ Motus pusillus* sit: Ita non est, cur miretur quispiam, in *Artibus* perlustrandis, & promovendis ampliores progressus factos non esse; quando quidem *Ars inveniendi*, & *perlustrandi scientias* hætenus ignoretur.

Hanc *scientiæ desiderari* partem, plane in confesso est. Primo enim *Dialecticæ* nihil proficetur, imo ne cogitat quidem, de *inveniendis artibus*, sive *Mechanicis*, sive (quas vocant)

Libe-

Liberalibus, aut etiam de illarum *operibus*, harum vero *axiomatibus* eliciendis; sed quasi præteriens homines alloquitur, & dimittit, edicens, ut *Cuique in sua arte credant*. Celsus, vir prudens, non solum Medicus, (licet moris sit omnibus, in laudes Artis propriæ effundi) graviter & ingenue, de Empiricis & Dogmaticis Medicorum sectis loquens, fatetur; *Medicamenta & remedia prius fuisse inventa, de causis vero & rationibus posterius disceptatum; non ordine converso, causas ex natura rerum primo erutas fuisse, easque inventioni remediorum praluxisse*. At Plato non semel innuit, *Particularia infinita esse maxime: rursus, generalia minus certa documenta exhibere: Medullam igitur scientiarum, qua artifex ab imperito distinguitur, in mediis propositionibus consistere, quas per singulas scientias tradidit & docuit experientia*. Quia & illi, qui de primis Rerum Inventoribus, aut Scientiarum Originibus, verba fecerunt, casum potius, quam artem celebrarunt; Atque animalia Bruta, Quadrupedes, Aves, Pisces, Serpentes, amplius quam Homines, tanquam Scientiarum Doctores, introduxerunt.

Dictamnus Genetrix Dictæa carpit ab Ida,

Puberibus caulem foliis, & flore comantem Purpureo. non illa feris incognita capris Gramina, cum tergo volucres hæfere sagitta.

deo ut minime mirum sit, (cum in more apud

apud Antiquos fuerit, rerum utilium inventores consecrare) apud Ægyptios, gentem præscam, (cui plurimæ Artes initia sua debent,) templa plena fuisse simulacris Brutorum; hominum vero simulachris prope vacua;

Omnigenumque Deum monstra, & lairator Anubis,

Contra Neptunum, & Venerem, contraque Minervam, &c.

Quod si malis, ex traditione Græcorum, artes potius hominibus, ut inventoribus, tribuere: haudquam tamen dixeris, Prometheus ad ignis inventionem contemplationes adhibuisse: aut cum Silicem primo percuteret, scintillas expectasse: sed casu in illud incidisse, atque (ut ajunt) *Furtum Iovi fecisse*. Ita ut, ad artium inventionem quod attinet, capræ sylvestri pro emplastris, philomelæ pro modulationibus Musicis, ibidi lavationibus intestinorum; operculo ollæ, quod dissiliit, pro re tormentaria; denique (ut verbo dicamus) Casui, aut cuivis alteri rei, plus debeamus, quam Dialecticæ. Nec vero multo aliter se habet modus ille inveniendi, quem recte describit Virgilius,

Vt varias usus meditando extunderet Artes

Paulatim.

Non enim alia hic proponitur inveniendi methodus, quam cujus Bruta ipsa sunt capacia, & quam crebro usurpant: nimirum attentissima circa unam rem sollicitudo, ejusque

perpetua exercitatio, quas sui conservandi necessitas huiusmodi animantibus imponit. Cicero enim vere admodum; *Vfus uni rei deditus, & Naturam, & Artem saepe vincit.* Quare si prae-diceretur de hominibus,

— *Labor omnia vincit*

Improbuz, & duris urgens in rebus egestas:

Etiā de Brutis similiter quaeritur,

Quis expedivit psittaco suum Xoięe?

Corvo quis auctor fuit, ut magna siccitate lapillos immitteret arbori cavę, ubi aquam forte conspexerit, ut surgentem laticem rostro posset attingere? *Quis viam monstravit apibus, qui per aërem, tanquam vastum mare, agros floridos, licet multum ab alvearibus distitos, solent petere, & favos suos denuo repetere?* *Quis formicam docuit, ut grana in colliculo suo reponenda circumtoderet prius, ne reposita geminarent, & spem suam illuderent?* *Quod si in versu illo Virgiliano quis notet verbum illud Extundere, quod difficultatem rei; & verbum illud Paulatim, quod tarditatem innuit; redibimus, unde profecti sumus, ad Ægyptiorum illos Deos; cum haetenus homines modice rationis facultate, ne utiquam vero officio artis usi sint, ad inventa detegenda.*

Secundo hoc ipsum quod asserimus, (si advertatur paulo diligentius) demonstrat *Inductionis formam*, quam proponit *Dialectica*; qua scilicet scientiarum principia inveniantur, & probentur; quę vitiosa plane est, & incompetens, & naturam tantum abest ut perficiat, ut etiam

etiam eam pervertat & detorqueat. Qui etiam modum acute introspexerit, quo ros ille athe-reus Scientiarum, similis illi, de quo loquitur Poëta,

— *Aërei mellis cœlestia dona,*

colligatur; (cum & Scientiæ ipsæ ex exemplis singulis, partim naturalibus, partim artificialibus, tanquam prati floribus & horti, extrahantur) reperiet profecto, animum suapte sponte, & nativa indole, *inductionem* solentius conficere, quam quę descriptione particularium (ut *Dialectici* solent) ubi non invenitur instantia contradictoria, vitiose concluditur; neque aliquid aliud huiusmodi *Inductio* producit, quam conjecturam probabilem. Quis enim in se recipiet, cum particularia, quę quis novit, aut quorum meminit, ex una tantum parte compareant; non delitescere aliquid, quod omnino repugnet? Perinde ac si Samuel acquievisset in illis Isai filiis, quos coram adductos videbat in domo, & minime quaesivisset Davidem, qui in agro aberat. Atque hæc *Inductionis* forma (si verum omnino dicendum sit) tam pinguis est & crassa, ut incredibile videatur, tam acuta & subtilia ingenia (qualia in his rebus meditationes suas exercuerunt) potuisse eam mundo obtrudere: Nisi illud in causa fuisset, quod opera festinata ad Theorias & Dogmata contendissent: Particularia autem, (præsertim moram in iis longiorem) ex fastu quodam & elatione animi,

despexissent. Illi enim exempla, sive instantias particulares, vice lectorum, aut viatorum adhibuerunt ad summovendam turbam, ut dogmatibus suis viam aperirent; ne utiquam autem ea inde ab initio in consilium advocarunt, ut legitima fieret & matura de rerum veritate deliberatio. Certe perculserit animos pia & religiosa quædam admiratio, cum videamus, eadem calcata vestigia, ad errorē ducentia, in Divinis & humanis. Quæ admodum enim in Divina Veritate percipienda ægre quis in animum inducat, ut fiat tanquam parvulus; ita in Humana perdiscenda provectos, utiq; puerorū more, prima inductionum elementa adhuc legere & tractare res humilis existimatur, & quasi contemnenda.

Tertio, si concedatur, principia Scientiarum ex *Inductione*, qua utuntur, vel sensu & experientia, recte posse constitui, certissimum est tamen, axiomata inferiora ab iis per *Syllogismum* non posse (in rebus Naturalibus, quæ participant ex Materia) recte & tuto deduci. In *Syllogismo* enim fit reductio propositionum ad principia per propositiones medias. Hæc autem sive *Inveniendi* sive *Probandi* Forma in *Scientiis Popularibus* (veluti *Ethicis*, *Politicis*, *Legibus*, & hujusmodi) locum habet: Imo & in *Theologicis*; quando quidem Deo pro bonitate sua placuerit capui humano se accommodare: At in *Physicis*, ubi natura opera, non adversarius argumento constringendus est, elabatur plane veritas ex manibus; propter longe majorem naturalium operationum, quam

ver-

verborum subtilitatem: Adeo ut succumbente *Syllogismo*, *Inductionis* (veræ scilicet & emendatæ) officio ubique opus sit, tam ad Principia magis generalia, quam ad propositiones inferiores. Nam *Syllogismi* ex propositionibus consistunt; Propositiones ex verbis; Verba Notionum tesserae sunt. Quare si notiones ipsæ (quæ Verborum animæ sunt) male & variè à rebus abstrahantur; tota Fabrica corrumpitur. Neque laboriosa vel consequentiarum argumentorum, vel veritatis propositionum examinatio, rem in integrum unquam restituet; cum error sit (ut loquuntur Medici) in *Digestione prima*; quæ à functionibus sequentibus non rectificatur. Non igitur absque Magna & evidenti causa evenit, ut complures ex Philosophis (aliqui autem eorum maxime insignes) Academici fuerint & Sceptici, qui Scientiæ humanæ & Syllepsium certitudinem sustulerunt, ultra verisimilitudinem aut probabilitatem negantes, eam perungere. Inficias non iverim, visum esse nonnullis, Socratem, cum Scientiæ certitudinem à se amoveret, per Ironiam tantum hoc fecisse; & *Scientiam dissimulando simulasse*: Renunciando scilicet iis, quæ manifesto sciebat, ut eo modo, etiam quæ nesciebat, scite putaretur. Neque etiam in recentiore Academia (quam amplexus est Cicero) illa Opinio *Acatalepsis* admodum sincere culta fuit. Etenim qui Eloquentia floruerunt, hanc fere sectam sibi desumpserunt, ut in utramque partem copiose dis-

rendi gloriam assequerentur: unde à via illa recta, per quam ad Veritatem pergere debuissent, tanquam ad deambulationes quasdam amœnas, animi causa institutas, deflexum est. Constat tamen, nonnullos sparsim in utraque Academia (veteri & nova) multo magis inter Scepticos, *Acatalepsiam* istam simpliciter & integre tenuisse. Verum in hoc maxime ab illis peccatum est; quod sensuum perceptiones calumniabantur; unde *Scientias* radicitus evellebant. Sensus vero, licet sæpenumero homines aut fallant, aut destituant, possint tamen multa adjuvi industria ad *Scientias* sufficere; Idque non tam ope instrumentorum, (licet & hæc quoque aliqua ex parte profint) quam Experimentorum ejus generis, quæ Objecta subtiliora, quam pro sensus facultate ad objecta sensu comprehensibilia, producere queant. Debuerant autem potius defectum hac in parte imputasse mentis tum erroribus, tum contumaciæ, quæ rebus ipsis motigera esse recusat, & pravis demonstrationibus, & modis ratiocinandi, & concludendi, ex perceptione sensuum, perperam institutis. Hæc autem loquimur, non quo intellectui detrahatur, aut negotium totum deseratur, sed quo intellectui auxilia commoda comparentur & subministrantur, quibus rerum ardua & naturæ obscuritatem vincere possit. Nemo enim tanta pollet manus constantia, aut etiam habitu, ut rectam lineam ducere, aut perfectum circulum circumscribere, manu libera possit; quod tamen ope regulæ, aut circini,

cini,

cini, facere in promptu est. Hæc igitur res ipsa est, quam paramus, & ingenti conatu molimur; ut scilicet mens per artem fiat rebus par; utque inveniatur *ars* quædam *indicii* & *directionis*, quæ cæteras artes, earumque axiomata atque opera detegat, & in conspectum det. Hanc enim merito *desiderari* posuimus.

Ars ista *indicii* (ita enim eam appellabimus) duas habet Partes: Aut enim deficitur *indicium* ab *experimentis* ad *axiomata*: Aut ab *experimentis* ad *axiomata*, quæ & ipsa *nova experimenta* designent. Priorem harum *Experientiam Literatam* nominabimus, posteriorem vero *Interpretationem naturæ*, sive *novum organum*. Prior quidem (ut alibi attigimus) vix pro *Arte* habenda est, aut *Parte Philosophiæ*, sed pro *sagacitate* quadam; uude etiam eam *ventionem Panis* (hoc nomen ex fabula mutuati) quandoq; appellamus: At tamen quemadmodum possit quis, in via sua, triplici modo progredi: aut cum *palpat ipse in tenebris*: aut cum *alterius manu ducatur*, ipse parum *videns*: aut denique cum *vestigia lumine adhibito regat*: similiter cum quis *experimenta omnigena absque ulla serie aut methodo tentet* ea demum mera est palpatio: Cum vero *non nulla utetur in experimentando directione, & ordine*, perinde est ac si manu ducatur. Atque hoc illud est, quod per *Experientiam Literatam* intelligimus. Nam *lumen ipsum*, quod tertium fuit, ab *Interpretatione naturæ*, sive *Novo Organo*, petendum est.

O 4.

Litera-

Literata experientia, sive venatio Panis, modos experimentandi tractat: Eam (cum desiderari posuerimus, neque res sit plane perspicua) promovere & instituto nostro aliquatenus adumbrabimus. *Modus Experimentandi* præcipue procedit; aut per *variationem experimenti*: Aut per *productionem experimenti*: Aut per *translationem experimenti*: Aut per *inversionem experimenti*: Aut per *compulsionem experimenti*: Aut per *applicationem experimenti*: Aut per *copulationem experimenti*: Aut denique per *sortes experimenti*. Univerſa vero ista cohibita sunt, citra terminos axiomatis alicujus inveniendi. Illa enim altera pars de novo Organo, omnem translationem experimentorum in axiomata, aut axiomatum in experimenta, sibi vindicat.

Variatio experimenti fit primo in materia; scilicet, quando experimentum in jam cognitum, certæ materiæ fere adhæsit; nunc vero in illis, quæ similis sunt speciei, tentatur: Veluti *confectio papyri*, in pannis linteis tantum probata est, in sericis minime, (nisi forte apud Chineses;) Neque rursus in filaceis, compositis ex fetis & pilis, ex quibus conficitur (quod vocamus) camelotum; Neque denique in lanæ, gossypio, & pellibus; quanquam hæc tria postrema magis esse videntur heterogenea. Itaque admisceri possint potius, quam per se utilia esse. Item *Inſitio in arboribus fructiferis* in usu est: In arboribus sylvestribus raro tentata; licet perhibetur, ulmum in ulmum insitam miras

ras producete foliorum umbras. Inſitio etiam in floribus, rara admodum est, licet hoc jam ceperit fieri in roſis Muscatellis, quæ roſis communibus feliciter inoculantur. Etiam *variationem in parte rei*, inter *variationes in materia* ponimus. Videmus enim, *ſurculum in trunco arboris inſitum* feliciter pullulare, quam si terræ indicatur. Cur non & semen cepæ, capiti alterius cepæ viridis inditum, feliciter germinet, quam si nudæ terræ commissum fuerit? Atque hic *radix pro trunco* variatur, ut hæc res inſitio quædam in radice videri possit. *Variatio experimenti fit secundo in efficiente*: *Radii ſolis* per specula comburentia, calore ita intenduntur, ut materiam, quæ ignem facile concipiat, accendere possint: Num & radii lunæ, per eadem, ad lenissimum aliquem gradum teporis actuari possunt, ut videamus, utrum corpora omnia cœlestia sint potestate calida? Item *calores radii ſolis*, per specula scilicet, intenduntur: Num etiam calores opaci (quales sunt lapidum & metallorum, antequam candeant) idem patiuntur; an potius sunt luminis in hac re partes nonnullæ; Item *succinum & gages fricata* paleas trahunt: Num etiam & ad ignem tepidat? *Variatio experimenti fit tertio in quantitate*: circa quod diligens admodum est adhibenda cura, cum hoc multi circumſtent errores. Credunt enim homines, aucta aut multiplicata quantitate, pro rata augeri aut multiplicari virtutem. Et hoc fere postulant & supponunt, tanquam res sit Mathematicæ cujus-

dam certitudinis : Quod omnino falsissimum est. *Globus plumbeus* unius libræ à turri demissus (puta) decem pulsuum spatio, ad terram descendit : Num *Globus* duarum Librarum (in quo Impetus iste, Motus quem vocant Naturalis, duplicari debet) spatio quinque pulsuum terram feriet ? At ille æquali fere tempore descendet, neque accelerabitur juxta rationem *Quanti*. Item *sulphuris* (puta) *drachma una* semilibræ chalybis admista, eam fluere faciet & colliquari : Num igitur uncia sulphuris, quatuor libris chalybis, ad colliquationem sufficet ? At illud non sequitur. Certum enim est, *obstinationem materiae in patiente*, per quantitatem, augeri amplius, quam *activitatem virtutis in agente*. Porro nimium, æque fallit ac parum. Etenim in *excoctionibus*, & *depurationibus metallorum*, error est familiaris, ut ad excoctionem promovendam, aut calorem fornacis, aut additamenti quod injiciunt, molem augeant. At illa supra modum aucta operationem impediunt; propterea quod vi & acrimonia sua multum ex metallo puro in fumos vertant & asportent; ut & jactura fiat; & massa quæ remanet, magis sit obstinata & dura. Debent igitur homines ludibrium illud mulieris *Ælopi* cogitare; quæ sperarat, ex duplicata mensura hordei gallinam suam duo ova quotidie parituram : At illa impinguata nullum peperit. Prorsus non tutum fuerit alicui *experimento naturali* confidere, nisi facta fuerit probatio, & in minore, & in majore

Quan-

Quanto. Atque de *variatione experimenti* hactenus.

Productio experimenti duplex: *Repetitio*, & *Extensio*: Nimirum, cum aut *experimentum iteratur*: aut ad *subtilius quiddam urgetur*. *Repetitionis* exemplum tale sit. *Spiritus vini* fit ex vino per destillationem unicam: estque vino ipso multo acrior & fortior: Num etiam *spiritus vini* ipse destillatus, sive sublimatus, se ipsum fortitudine æque superabit? At *Repetitio* quoque non absque fallacia est: Etenim, cum secunda exaltatio, prioris excessum non æquat: tum etiam sæpenumero per *iterationem experimenti*, post statum, sive Acmen quandam operationis, tantum abest ut progredatur natura, ut potius relabatur. Judicium igitur in hac re adhibendum. *Argentum vivum*, in linteo, aut alias in medio plumbi liquefacti, cum refrigerescere cœperit, insertum, stupefit: nec amplius fluit. Num & idem *argentum vivum*, si sæpius immisum fuerit, ita figetur, ut fiat malleabile? *Extensionis* exemplum tale sit: *Aqua in summo posita*, & pensilis facta, & per rostrum vitri oblongum in vinum dilatum immersa, separabit aquam à vino: vino in summum se paulatim recipiente, aqua in imo subsidente: Num etiam, quemadmodum vinum & aqua (corpora scilicet diversa) hoc ingenio separantur, possint quoque partes vini (corporis nimirum integri) subtiliores à crassioribus separari, ut fiat tanquam destillatio per pondus, & in summo reperatur aliquid spiritui

vini proximum, sed forte delicatius? Item *magnes ferrum integrum* trahit: Num etiam frustum magnetis in dissolutione ferri immersum, ferrum ad se alliciet, & se ferro obducet? Item, *versorium Acus Nautica* se ad polos mundi applicat: Num etiam eadem via & consecutione, qua Cælestia? Videlicet, ut si quis acum in contrario situ, hoc est, in puncto Australi ponat, & paulisper teneat, ac deinde vim omittat: num forte acus ad Septentriones se conferet, eligendo potius rotare per Occidentem in Sitem desideratum, quam per Orientem? Item, *Aurum, Argentum vivum juxta positum, imbibit*. Num vero aurum recipit illud argentum vivum intra se, sine extensione molis suæ, ut fiat massa quædam ipso auro ponderosior? Item, *homines memoris seruiunt, collocando imagines personarum in locis*. Num etiam idem assequuntur nullis locis, & affigendo actiones aut habitus personis? Atque de *Productione Experimenti* hæc tenentur.

Translatio experimenti triplex: Aut à Natura vel casu in artem: Aut ab arte vel practica alia in aliam: Aut à parte alicujus artis in partem diversam ejusdem. Translatio à natura aut casu in artem innumera sunt exempla: adeo ut omnes fere artes mechanicae, à tenuibus initiis, natura aut casu præbitis, ortum habuerint. Adagio receptum erat, botrum contra botrum citius maturescere: Id quod de mutuis amicitia operis & officii increbuit. At nostri,

nostri, Cydræ (vini scilicet ex pomis) confectores, hoc optime imitantur. Cavent enim, ne poma tundantur, aut exprimantur, antequam nonnullo tempore in acervos *conjecta* mutuo contactu maturuerint; unde nimia potus aciditas emendetur. Item, *Iridum artificiosarum imitatio* ex aspersione spissa guttularum, ab iridibus naturalibus ex nube roseida, facili ductu translata est. Item *modus destillandi*, vel ex alto peti, ex imbribus scilicet, aut rore; vel ex humili illo experimento guttarum, in patinis, ollis aquæ bullientis superimpositis, adhaerentium, desumi potuit. *Tonitrua* autem & *fulgura* imitati veritus quis esset, nisi operculum Monachi illius Chymici, magno impetu & fragore, subito in sublime jactum, submonuisset. Verum quo hæc res magis exemplis abundat, eo pauciora adducere opus fuerit. Debuerant autem homines, si illis utilia inquirere vacaret, naturalia opificia & operationes singulas, attente, & minutim, & ex composito intueri; & se cum perpetuo & acriter cogitare, quamnam ex ipsis ad artes transferri possint. Speculum enim artis natura. Nec pauciora sunt *experimenta*, quæ ab arte in artem, seu à practica in practica transferri possunt; licet hoc rarius in usu sit. Natura enim ubique omnibus occurrit; at artes singulæ artificibus tantum propriis cognitæ sunt. *Specilla ocularia* ad visum debilem iuvandum inventa sunt. Num & comminisci quis queat aliquod instrumentum quod auribus appensum, surdastis ad audiendum

diendum juvet? Item *imbalsamationes*, & *mel cadauera conservant*; Annon possit aliquid ex his, in medicinam transferri, quod etiam vivis corporibus prosit? Item *sigillorum practica in cera*, cæmentis, & plumbo, antiqua fuit: At hæc etiam impressioni in chartis, sive arti typographicæ, viam monstravit. Item *salin coquinaria carnes condit*, idque melius hyeme, quam æstate. Annon hoc ad Balnea utiliter transferri possit, eorumque temperamentum, quando opus fuerit, vel imprimendum, vel extrahendum. Item *Sal*, in nupero *Experimento*, de *Conglaciationibus Artificialibus*, magnas vires ad condensandum obtinere reperitur: Annon possit hoc transferri ad Condensationes metallorum: cum jampridem notum sit, aquas fortes, ex nonnullis salibus compositas, de jicere & præcipitare arenulas Auri, ex metallis aliquibus, auro ipso minus densis? Item *Pictoria*, *Imaginem Memoriam* rei renovat: Annon hoc traductum est in *artem* eam, quam vocant, *Memoria*? De his in genere monitum sit: Quod nihil ad imbrem quendam inventorum utilium, eorundemque novorum, veluti cœlitus deducendum, tantum valere possit, quantum, si experimenta complurium artium mechanicarum, uni homini, aut paucis, qui se invicem colloquiis acere possint, in notitiam venerint: ut per hanc, quam dicimus, *experimentorum translationem*, artes se mutuo fovere, & veluti commixtione rationum, accendere possint. Quamvis enim *viva*

ratio-

rationalis per organum longe majora sponte deat: attamen hæc *sagacitas*, per *experientiam literatam*, plurima interim ex iis, quæ in proximo sunt, in genus humanum, tanquam missilia apud Antiquos Donativa, projiciet & sparget. Superest illa *translatio de parte artis in partem diversam*; quæ parum differt à translatione de arte in artem: Verum quia artes nonnullæ spatia magna occupant, ut etiam *translationem experimentorum* ferre intra se ipsas possint, hanc etiam speciem *translationis* subjungere visum est. Præcipue, quia magni profusus est in nonnulla arte momenti. Plurimum enim ad *artem medicinam* amplificandam profuerit, si *experimenta partis* illius *medicina de curationibus morborum* ad partes illas de *tuenda sanitate*, & *prolongatione vitæ*, transferantur. Si enim *opiatum aliquod insignne*, ad spirituum, in morbo pestilenti, furibundam incensionem reprimendam, suffecerit; non dubitet quispiam, quin simile aliquid, debita dosi familiare redditum, etiam incensionem eam gliscentem, & obrepentem, quæ per ætatem fit, aliqua ex parte frænare & retardare possit. Atque de *translatione experimenti* hæctenus.

Inverso experimenti fit, cum contrarium ejus quod *experimento* constat, probatur. Exempli gratia: *Calidum* per *specula* intenditur: Num etiam frigidum? Item *calidum se diffundendo*, fertur tamen potius in *sursum*: Num etiam frigidum se diffundendo, fertur magis in

deor-

deorsum? Exempli gratia, accipias *bacillum ferreum*, illudque in uno sine calefacias; & deinde erigas ferrum, parte calefacta subtus locata; in superiore parte manu apposita, actutum manum aduret: parte autem calefacta supra locata, & manu subtus, multo tardius aduret. Num etiam, si totum bacillum calefiat, & finis alter nive, vel spongia, in aqua frigida tincta, madescat. Si nix aut spongia superius locetur, num (inquam) frigus deorsum mittet citius, quam inferius locata, sursum? Item, *Radii solis supra album* diffiliunt, supra nigrum congregantur: Num etiam umbræ super nigrum dispersuntur, super album congregantur? Id quod in loco tenebroso, lucē per foramen exiguum tantum immissa, fieri videmus, ubi imagines rerum, quæ foras sunt, super papyrus, quæ alba est, excipiuntur, super nigram minime. Item, *vena frontis ad dolorem hemieranicum* inciditur: Num etiam hemieranicum scarificatur ad sodam? Atque de *Inversione experimenti* hæctenus.

Compulsio experimenti fit, ubi urgetur & producitur *experimentum*, ad annihilationem, vel privationem virtutis: In reliquis enim venerationibus, fera capitur tantum: At in ista, occiditur. Exemplum *Compulsionis* tale est. *Magnes ferrum trahit*: Urge ergo ferrum, aut urge magnetem, ut amplius non fiat attractio: Veluti, num forte, si magnes ustus fuerit, aut in aquis fortibus maceratus, virtutem suam deponet, aut saltem remittet? Contra, si chalybs,

lybs, aut ferrum in crocum martis redigantur, vel in chalybem, quem vocant præparatum, vel etiam in aqua forti solvantur, num adhuc ea alliciat magnes? Rursus, *Magnes ferrum trahit per universa*, quæ novimus, *media*, nempe si interponatur aurum, argentum, vitrum. Urge igitur aliquod medium, si fieri possit, quod virtutem intercipiat; Probeatur argentum vivum: Probentur oleum, gummi, carbo ignitus, & alia, quæ adhuc probata non sunt. Item, *introducta sunt nuper Perspicilla*, quæ visibilia minuta miris modis multiplicent. Urge usum eorum, vel ad species tam pusillas, ut amplius non valeant; vel ita grandiusculas, ut confundantur. Scilicet, Num poterunt illa in urina clare detegere ea, quæ alias non perspicerentur? Num poterunt in gemmis, ex omni parte puris, & nitidis, grana aut nubesculas conspicienda dare? Num & pulviscula in sole (quæ Democrito pro Atomis suis, & principiis rerum, falsissime objiciebantur) tanquam corpora grandiuscula monstrare? Num pulverem crassiusculum, ex cinnabari, & cerussa, ita ostendere distributum, ut appareant hic granula rubra, illic alba? Num rursus, imagines majores (puta faciem, oculum, &c.) in tantum multiplicatas ostendere, in quantum pulicem, aut vermiculum? Num byssum, aut hujusmodi textile linteum delicatius, & paulo apertius, ita foraminatum ostendere, ac si esset rete? Verum in *compulsionibus experimentorum* minus moramur, quia fere extra

extra limites *experientia literata* cadunt, & ad *causas*, & *axiomata*, & *novum organum* potius spectant. Ubicunque enim fit negativa, aut privativa, aut exclusiva; cœpit jam præberi lux nonnulla ad *inventionem formarum*. Atque de *compulsione experimenti* hæctenus.

Applicatio experimenti nihil aliud est, quam ingeniosa traductio ejus, ad *experimentum* aliud aliquod utile. Exemplum tale sit: *Corpora quaque suas habent dimensiones, sua pondera*: Aurum plus ponderis, minus dimensionis, quam argentum: Aqua, quam Vinum. Ab hoc traducitur *experimentum* utile, ut ex mensura impleta, & pondere excepto, possis dignoscere quantum argenti fuerit admixtum auro, vel aquæ vino; quod fuit *Evange* illud Archimedis. Item, *Carnes in nonnullis cellis citius putrescunt, quam in aliis*: Utile fuerit, *experimentum* hoc traducere ad dignoscendos aëres, magis aut minus salubres; ad habitationem; ubi scilicet carnes diutius vindicentur à putredine: possit idem applicari ad revelandas salubriores aut pestilentiores tempestates anni. Verum innumera sunt ejusmodi. Evigilent modo homines, & oculos perpetuo, alias ad naturam rerum, alias ad usus humanos vertant. Atque de *applicatione experimenti* hæctenus.

Copulatio experimenti est applicationum nexus & catena; cum, quæ singula profutura non fuissent ad usum aliquem, connexa valeant. Exempli gratia; *Rosæ* aut *fructus serotinos habere cupis*: Hoc fiet, si gemmas præcociores avcl-

avellas; Idem fiet, si radices, usque ad ver adustum, denudes, & aëri exponas; At multo magis si copuletur utrumque. Item, *ad refrigerandum maxime faciunt glacies, & nitrum*: utrumque commixtum multo magis. Verum & hæc res per se perspicua est. At tamen fallacia ei sæpe subesse possit, (ut & omnibus, ubi desunt *axiomata*) si copula fiat ex rebus, quæ diversis, & quasi pugnantibus modis, operantur. Atque de *copulatione experimenti* hæctenus.

Restant *sortes experimenti*. Hic vero experimentandi modus plane irrationalis est, & quasi furiosus: cum aliquid experiri velle animum subit, non quia aut ratio, aut aliquod aliud *experimentum*, te ad illud deducat, sed prorsus, quia similis res adhuc nunquam tentata fuit. Haud tamen scio, an in hac ipsa re (de qua nunc agimus) non aliud magnum lateat: si inquam omnem lapidem in natura moveas. Magnalia enim naturæ fere extra vias tritas & orbitas notas jacent, ut etiam absurditas rei aliquando juvet. At si ratio simul comitetur, id est, ut & manifestum sit, simile experimentum nunquam tentatum fuisse, & tamen causa subfit magna, cur tentetur, tum vero hæc res ex optimis est, & plane sinus naturæ excutit. Exempli gratia: In *operatione ignis super aliquod corpus naturale*, alterum horum hæctenus semper evenit, ut aut aliquid evolet, (veluti flamma, & fumus, in combustionem vulgari) aut saltem fiat separatio partium localis, & ad nonnullam distantiam, ut in destillatione, ubi feces sub-

subsidant, vapores in receptacula, postquam luserint, congregantur. At *distillationem clausam* (ita enim eam vocare possumus) nemo mortalium adhuc tentavit: Verisimile autem videtur, vim caloris, si intra claustra corporis sua in alterando edat facinora; cum nec iactura fiat corporis, nec etiam liberatio; tum demum hunc materiæ Proteum, veluti manicis detentum, ad complures transformationes adacturam, si modo calor ita temperetur & alternetur, ut non fiat vasorum contractio. Est enim hæc res matrici similis Naturali, ubi calor operatur, nihil corporis aut emittitur, aut separatur: Nisi quod in matrice conjungatur alimentatio: verum quatenus ad versio-nem, eadem res videtur. Tales igitur sunt *sortes experimenti*.

Illud interim, circa hujusmodi experimen-ta, monemus; ut nemo animo concidat, aut quasi confundatur, si experimenta, quibus in-cumbit, expectationi suæ non respondeant. Breuim quod succedit, magis compleceat; at quod non succedit, sæpenumero non minus informat. Atque illud semper in animo te-nendum, (quod perpetuo inculcamus) *ex-perimenta lucifera* etiam adhuc magis, quam fructifera ambienda esse. Atque de *literata Experientia* hæc dicta sint; quæ (ut jam ante diximus) *sagacitas* potius est, & odoratio quædam *venatica*, quam *scientia*. De novo Organo autem silemus, neque de eo quicquam prælibamus; Quoniam de eo (cum sit

fires omnium maxima) opus integrum (an-nuente favore divino) conficere nobis in ani-mo est.

C A P. III.

Partitio Inventivæ Argumentorum, in Promptua-riam & Topicam. Partitio Topicæ, in Generalem, & Particularem. Exemplum Topicæ Particularis, in Inquisitione. De Grave & Levi.

Inventio *Argumentorum*, *Inventio* proprie non est. *Invenire* enim est ignota detegere, non ante cognita recipere, aut revocare. Hu-jusce autem *Inventionis* usus atque officium non aliud videtur, quam ex massa *Scientiæ*, quæ in animo congesta & recondita est, ea quæ ad rem aut quæstionem institutam fa-ciunt, dextre depromere. Nam cui parum, aut nihil, de subiecto quod proponitur, innotuit, ei *Loci Inventionis* non profunt; Contra, cui domi paratum est, quod ad rem adduci possit, is etiam absque arte, & *Locis Inventionis*, argu-menta tandem (licet non ita expedite & com-mode) reperiet & producet. Adeo ut hoc genus *Inventionis* (sicut diximus) *Inventio* proprie non sit; sed reductio tantum in me-moriam, sive suggestio cum applicatione. At-tamen, quoniam vocabulum invaluit, & rece-ptum est, vocetur sane *Inventio*; Siquidem et-iam feræ alicujus venatio, & *Inventio*, non mi-nus, cum intra vivariorum septa indagatur, quam cum in saltibus apertis, dici possit. Missis vero
ver-

verborum scrupulis, illud constet, scopum & finem hujusce rei, esse promptitudinem quandam, & expeditum usum cognitionis nostræ, potius quam ejusdem amplificationem, aut incrementum.

Atque ut parata sit ad differendum copia, duplex ratio iniri potest. Aut ut designetur, & quasi indice monstretur, ad quas partes rem indagare oporteat; atque hæc est ea, quam vocamus *Topicam*. Aut ut jam antea composita sint, & in usum reposita argumenta, circa eas res, quæ frequentius incidunt, & in disceptationem veniunt: atque hanc *Promptuariam* nominabimus. Hæc autem posterior tanquam *Scientia pars* vix dici meretur, cum in diligentia potius consistat, quam in eruditione aliqua artificiosa. Veruntamen hac in parte Aristoteles, ingeniose quidem, sed tamen *damnose*, sophistas sui temporis deridet, inquam: *Perinde illos facere, ac si quis calcearium professus, rationem calcei conficiendi non doceret, sed exhiberet tantum calceos complurimos, diversa tamen forma, quam magnitudinis.* Attamen hic regere liceat; Calcearium, si in officina nil calceorum haberet, neque eos consueret nisi rogatus; egenum prius mansurum, & perpaucos inventurum emptores. Sed longe aliter *Salvator* noster, de *Divina Scientia* verba faciens, inquit, *Omnis Scriba doctus in Regno Cælorum, similis est homini Patrifamilias, qui profert de Thesouro suo Nova & Vetera.* Videmus etiam, priscos Rhetores oratoribus præ-

cepisse,

cepisse, ut præsto haberent *Locos Communes* varios, jam pridem adornatos, & in utramque partem tractatos & illustratos: Exempli gratia, *pro sententia Legis adversus Verba Legis, & è contra: Pro Fide Argumentorum adversus Testimonia, & è contra.* Cicero autem ipse, longa doctus experientia, plane asserit, posse Oratorem diligentem, & sedulum jam præmeditata & elaborata habere, quæcunque in disceptationem venient: Adeo ut in causæ ipsius actione, nihil novum, aut subitum inferi necesse fuerit, præter nomina nova, & circumstantias aliquas speciales. At Demosthenis diligentia, & sollicitudo eo usque processit, ut quoniam primus ad causam aditus, & ingressus, ad animos auditorum præparandos, plurimum virum haberet, operæpretium putaret, complura concionum & orationum exordia componere, & in promptu habere. Atque hæc exempla, & auctoritates merito Aristotelis opinioni præponderare possint, qui nobis Auctor foret, ut *Vestiarium* cum *Forsice* commutaremus. Itaque non fuit omittenda hæc pars *doctrina* circa *Promptuarium*. De qua hoc loco satis. Cum enim sit utrique, tam Logicæ, quam Rhetoricæ, communis; visum est eam hic inter Logica cursim tantum perstringere; pleniorẽ ejus tractationem ad Rhetoricam rejicientibus.

Partem alteram *Inventivæ* (nimirum *Topicam*) partiemur in *Generalem* & *Particularem*. *Generalis* illa est, quæ in *Dialectica* diligenter & ab-

& abunde tractata est; ut in ejus explicatione morari non sit opus. Illud tamen obiter monendum videtur, Topicam istam non tantum in Argumentationibus, ubi cum aliis manum conferimus; verum & in meditationibus, cum quid nobiscum ipsi commentamur, aut revolvimus, valere. Imo, neque solummodo in hoc sitam esse, ut inde fiat suggestio, aut admonitio, quid affirmare, aut asserere; verum etiam quid inquirere, aut interrogare debeamus. At prudens interrogatio, quasi dimidium scientiæ. Recte siquidem Plato, *Qui aliquid querit, id ipsum, quod querit, generali quadam notione comprehendit: aliter, qui fieri potest, ut illud, cum fuerit inventum, agnoscat?* Idcirco quo amplior & certior fuerit anticipatio nostra; eo magis directa, & compendiosa erit investigatio. Idem igitur illi loci, qui ad intellectus nostri sinus intra nos excutiendos, & congestam illic Scientiam depromendam, conducent, etiam ad Scientiam extrinsecus hauriendam juvabunt: Ita ut si præsto fuerit quis gnarus & peritus, commode & prudenter de ea interrogari à nobis possit, & similiter auctores, & libri, & partes librorum, qui nos de iis, quæ quærimus, edoceant & informant, utiliter deligi & evolvi.

At *Topica particularis*, ad ea, quæ dicimus, longe confert magis, & pro re fructuosissima habenda est. Illius certe mentio levis à nonnullis Scriptoribus facta est, sed integre, & pro rei dignitate, minime tractata. Verum

missum

missum facientes vitium illud & fastum, quæ nimium diu regnarunt in Scholis: videlicet, ut quæ præsto sunt, infinita subtilitate persequantur; quæ paulo remotiora, ne attingant quidem: nos sane *Topicam Particularem*, tanquam rem apprime utilem, amplectimur, hoc est, *locos inquisitionis & inventionis, particularibus subjectis & scientiis* appropriatos. Illi autem, mixturæ quædam sunt *ex Logica & Materia ipsa, propria singularum Scientiarum*. Futilem enim esse constat, & angusti cujusdam animi, qui existimet, *Artem de Scientiis* inveniendis perfectam jam à principio excogitari & proponi posse, eandemque postea in opere poni & exerceri debere. At certo sciant homines, *Artes inveniendi solidas & veras adolecere & incrementa sumere cum ipsis inventis*: Adeo ut cum quis primum ad perquisitionem scientiæ alicujus accesserit, possit habere *Præcepta Inventiva* nonnulla utilia: postquam autem ampliores in ipsa Scientia progressus fecerit, possit etiam & debeat nova *Inventionis Præcepta* excogitare, quæ ad ulteriora eum feliciter deducant. Similis est sane hæc res viæ nitæ in planitie: postquam enim viæ partem aliquam fuerimus emensi, non tantum hoc lucrati sumus, ut ad exitum Itineris propius accesserimus; verum etiam ut, quod restat viæ, clarius prospiciamus: Eodem modo, in *Scientiis*, gradus Itineris quisque, ea, quæ à tergo reliquit, prætervectus, etiam illa, quæ supersunt, propius dat in conspectum. Hujus autem *Topica Exemplum*, quoniam eam

P

inter

inter *Desiderata* reponimus, subjungere visum est.

Topica particularis, sive Articuli Inquisitionis de Gravi & Levi.

1. *Inquiratur, qualia sint Corpora, quæ Motus gravitatis sunt susceptibilia, qualia quæ levitatis; & si quæ sint Media, sive Adiphoræ Naturæ?*

2. *Post inquisitionem de Gravitate & Levitate simplicem, procedatur ad inquisitionem comparatam; Quæ nimirum ex Gravis plus, quæ minus ponderent in eodem Dimenso? Etiam, quæ ex Levibus celerius ferantur in alium, quæ tardius?*

3. *Inquiratur de eo, quid possit & operetur Quantum Corporis ad Motum Gravitatis? Atque videatur hoc primo aspectu quasi supervacuum, quia rationes Motus debeant sequi Rationes Quanti. Sed res aliter se habet. Nam licet in lancibus, Quantitas Gravitationem Corporis ipsius compenset, (viribus corporis undiq; cœmuntibus per repercussionem, sive resistentioniam lancium vel trabis) tamen ubi parva datur resistentionia (veluti in Decasu corporum per aërem) Quantum Corporis parum valet ad incitationem Descensus; Cum viginti pondo plumbi, & libra una, eodem fere spatio cadant.*

4. *Inquiratur, utrum Quantum corporis ita augeri possit, ut Motus Gravitatis prorsus deponatur? ut sit in globo terra, qui pensilis est, non cadit. Utrum igitur possint esse alia massa tam*
gran-

grandes, ut se ipsa sustentent? Nam latio ad centrum terra, res fictitia est: Atque omnis massa grandis motum latioris quemcunque exhorret, nisi ab alio appetitu fortiori vincatur.

5. *Inquiratur de eo, quid possit & operetur resistentionia corporis medii, vel occurrentis ad regimen motus gravitatis. Corpus vero descendens, aut penetrat & secat corpus occurrens: Aut ab eo sistitur. Si penetrat, fit penetratio: Aut cum levi resistentionia, ut in Aëre: Aut cum fortiori, ut in aqua. Si sistatur, sistitur, aut resistentionia dispari, ubi fit pręgravatio, ut si lignum superponatur cera. Aut aqua, veluti si aqua superponatur aqua; aut lignum, ejusdem generis ligno. Id quod appellat Schola (apprehensione quadam inani) Non ponderare corpus nisi extra locum suum. Atque hæc omnia motum gravitatis variant: Aliter enim moventur gravia in lancibus, aliter in decasu: Etiam aliter (quod mirum videri possit) in lancibus pendentibus in aëre, aliter in lancibus immersis in aqua: aliter in decasu per aquam, aliter in natantibus, sive vectis super Aquam.*

6. *Inquiratur de eo, quid possit & operetur Figura Corporis descendens, ad regendum modum gravitatis? veluti figura lata cum tenuitate, cubica, oblonga, rotunda, pyramidalis: & quando se vertant corpora, quando eadem, quæ dimittuntur, positura permaneant?*

7. *Inquiratur de eo, quid possit, & operetur Continuatio, & progressio ipsius Casus sive Descensus, ad hoc, ut majori incitatione & impetu feratur? & qua proportione, & quousque*
inva-

invalescat illa incitatio? siquidem veteres levi contemplatione opinati sunt, (cum motus naturalis sit iste) eum perpetuo augeri & intendi.

8. Inquiratur de eo, quid possit & operetur Distantia, aut proximitas Corporis descendens à Terra, ad hoc, ut celerius cadat, aut tardius aut etiam non omnino, (si modo fuerit extra orbem activitatis globi terræ, quæ Gilberti opinio fuit:) Atque simul de eo, quid operetur Immersio Corporis Descendentis magis in profundum terræ, aut Collocatio ejusdem propius ad superficiem terræ? Etenim hac res etiam motum variat, ut operantibus in Mineris perspectum est.

9. Inquiratur de eo, quid possit & operetur Differentia Corporum, per quæ motus gravitatis diffunditur & communicatur: atq; utrum aque communicetur per corpora mollia & porosa, ac per dura & solida: veluti si trabs Lancis sit ex altera parte Lingula lignea, ex altera argentea, licet fuerint reducta ad idem pondus, utrum non progignat variationem in lancibus? Similiter, utrum Metallum, Lanæ, aut Vesicæ inflatæ, superimpositum, idem ponderet, quod in Fundo Lancis?

10. Inquiratur de eo, quid possit & operetur, in communicatione Motus Gravitatis, Distantia corporis à Libramine: Hoc est, cita & sera perceptio incubitus, sive depressionis: Veluti in lancibus, ubi altera pars trabis est longior, (licet reducta ad idem pondus) an inclinet hoc ipsum lancem? Aut in tubis arcuatis, ubi longior pars certe trahet aquam; licet brevior pars, fa-

da

Et scilicet capacior, majus contineat pondus aquæ.

11. Inquiratur de eo, quid possit Intermixtio, sive Copulatio Corporis Levis cum Corpore Gravi, ad elevandam corporis gravitatem in pondere animalium vivorum & mortuorum?

12. Inquiratur de secretis Ascensibus, & Descensibus partium leviorum, & graviorum in uno corpore integro: unde fiant sæpe accuratæ separationes? ut in separatione vini & aquæ: in ascensione floris, lactis, & similibus.

13. Inquiratur, quæ sit Linea & Directio motus Gravitatis, & quatenus sequatur vel centrum terræ, id est, massam terræ, vel centrum corporis ipsius, id est, Nexum partium ejus. Centra enim illa ad demonstrationes apta sunt, in Natura nihil valent.

14. Inquiratur de Comparatione Motus Gravitatis cum Motibus aliis; quos scilicet vincat, quibus cedit? Veluti in Motu (quem appellant) violento, motus gravitatis compefcitur ad tempus: Etiam, cum pondus longe majus ferri ab exiguo magnetæ attollitur, cedit motus gravitatis motui sympathie.

15. Inquiratur de Motu Aëris, utrum feratur sursum, an sit tanquam adiaphorus? Quod difficile est inventu, nisi per experimenta aliquis exquisita. Nam emicatio aëris in fundo aquæ, sit potius per plagam aquæ, quam per motum aëris, cum idem etiam fiat in ligno. Aër autem aëri commissus nihil prodit, cum non minus levitatem exhibeat aër in aëre, quam gravitatem aqua

P 2

322

in aqua: In bulla autem, exili obducta pellicula, ad tempus stat.

16. *Inquiratur, quis sit Terminus Levitatis? Neque enim, quemadmodum centrum terra posuerunt centrum gravitatis, volunt (credo) ut ultima convexitas Coeli sit terminus levitatis. An potius, veluti gravia videntur eo usque ferri, ut decumbant, & tanquam ad immobile, ita levitia eo usque ferantur, ut rotari incipiant, & tanquam ad motum sine termino?*

17. *Inquiratur, quid in causa sit, cur Vapores & Halitus eo usque in altum, ac sita est Regio (quam vocant) media aëris, ferantur? cum & crassiuscula sint Materia, & Radii solis per vices (noctu scilicet) cessent.*

18. *Inquiratur de Regimine Motus Flammæ in sursum. Quod eo abstrusius est, quia singulis momentis flamma perit, nisi forte in medio Flammarum majorum: Etenim flamma abrupta à continuitate sua, parum durat.*

19. *Inquiratur de Motu in sursum ipsius Activitatis Calidi: veluti cum calor in ferro candente citius gliscit in sursum, quam in deorsum.*

Exemplum igitur *Topica particularis* tale sit: Illud interim, quod monere ocepimus, iterum monemus. Nempe ut homines debeant *Topicas particulares* suas alternare, ita ut post majores progressus aliquos, in inquisitione factos, aliam & subinde aliam instituant *Topicam*; si modo Scientiarum fastigia conscendere cupiant. Nos autem *Topicis particularibus* tantum tribuimus,

ut

ut proprium opus de ipsis, in subjectis naturalibus dignioribus, & obscurioribus, conficere in animo habeamus. Domini enim quætionum sumus, rerum non item. Atque de *Inventiva* hætenus.

C A P. I V.

Partitio artis Iudicandi, in Iudicium per Inductionem, & per Syllogismum. Quorum prius aggregatur Or-gano Novo. Partitio prima Iudicii per Syllogismum, in Reductionem Rectam, & Inversam. Partitio secunda ejus in Analyticam, & Doctrinam de Elenchis. Partitio Doctrinæ de Elenchis, in Elenchos Sophismatum, Elenchos Hermetiæ, & Elenchos Imaginum, sive Idolorum. Partitio Idolorum, in Idola Tribus, Idola Specus, & Idola Fori. Appendix Artis Iudicandi, videlicet de Analogia Demonstrationum pro Natura Subjecti.

TRanseamus nunc ad *Iudicium*, sive *Artem Iudicandi*, in qua agitur de *natura probationum*, sive *demonstrationum*. In arte autem ista *Iudicandi* (ut etiam vulgo receptum est) aut per *Inductionem*, aut per *Syllogismum* concluditur. Nam *Enshymemata*, & *Exempla*, illorum duorum Compendia tantum sunt. At quatenus ad *Iudicium*, quod fit per *Inductionem*, nihil est, quod nos detinere debeat: Uno siquidem eodemque mentis opere illud, quod quæritur, & invenitur, & iudicatur. Neque enim per medium aliquod res transigitur, sed immediate, eodem fere modo, quo fit in sensu. Quippe sensus in Objectis suis primariis simul & objecti speciem arripit, & ejus

P 4

ver-

veritati consentit. Aliter autem fit in *Syllogismo*,
cujus probatio immediata non est, sed per me-
dium perficitur. Itaque alia res est *Inventio Me-
dii*, alia *Judicium de Consequentia Argumenti*.
Nam primo discurret mens, postea acquiescit.
At *Inductionis* formam vitiosam prorsus valere
jubemus; legitimam ad *Novum Organum* re-
mittimus. Itaque de *Judicio per inductionem*
hoc loco satis.

De illo altero per *Syllogismum* quid attinet
dicere? cum subtilissimis ingeniorum limis hac
res fere attrita sit, & in multas minutias redacta.
Nec mirum, cum sit res, quæ cum intellectu hu-
mano magnam habeat sympathiam. Nam ani-
mus humanus miris modis ad hoc contendit,
& anhelat, ut non pensilis sit, sed nanciscatur
aliquid fixum & immobile, cui tanquam firmamento
in transcurribus & disquisitionibus suis
innitatur. Sane quemadmodum Aristoteles
probari conatur, inveniri in omni motu corpo-
rum aliquid quod quiescit, & fabulam anti-
quam de Atlante, qui ipse erectus Cælum hu-
meris sustinuit, pereleganter ad Polos Mundi
traducit, circa quos conversiones expediuntur:
Similiter magno studio appetunt homines, ali-
quem habere intra se cogitationum Atlantem,
aut Polos, qui intellectus fluctuationes & ver-
tigines aliquatenus regant; Timentes scilicet,
ne Cælum ipsorum ruat. Itaque ad Principia
Scientiarum constituenda præpropere festina-
runt, circa quæ omnis disputationum varietas
verteretur, sine periculo ruinæ & casus: Nesci-
entes

entes profecto, eum, qui certa nimis propere
captaverit, & in dubiis finiturum: qui autem
Judicium tempestive cohibuerit, ad certa per-
venturum.

Manifestum est igitur, *Artem hanc Judican-
di per Syllogismum*, nihil aliud esse, quam redu-
ctionem propositionum ad principia per me-
dios terminos. Principia autem consensu rece-
pta intelliguntur, atque à quæstione eximun-
tur. At terminorum mediorum inventio libero
ingeniorum acumini & investigationi permit-
titur. Est autem *reductio* illa duplex, *directa*
scilicet, & *inversa*. *Directa* est, cum ipsa pro-
positio ad ipsum principium reducitur: Id quod
probatio ostensiva vocatur. *Inversa* est, cum
contradictoria propositionis reducitur ad con-
tradictorium principii; quod vocant *probationem
per incommodum*. Numerus vero termi-
norum mediorum, sive scala eorum minuitur
aut augetur, pro remotione propositionis à
principio.

His positis, partiemur *Artem Judicii* (sicut
vulgo fere solet) in *Analyticam*, & *Doctrinam
de Elenchis*: Altera indicat, altera cavet: *Ana-
lytica* enim veras formas instituit, de conse-
quentiis argumentorum; quibus si varietur,
sive deflectatur, vitiosa deprehenditur esse con-
clusio. Atque hoc ipsum in se elenchem quen-
dam, sive redargutionem continet. *Rectum
enim* (ut dicitur) *est sui Iudex est, & obliqui*. Tu-
tissimum nihilominus est, *Elenchos*, veluti mo-
nitores adhibere, quo facilius detegantur falla-

ciæ, Judicium alioquin illaqueaturæ. In *Analytica* vero nihil desiderari reperimus. quin potius oneratur superfluis, quam indiget accessio- nibus.

Doctrinam de Elenchis, in tres partes dividere placet: *Elenchos Sophismatum*, *Elenchos Hermenia*, & *Elenchos Imaginum* sive *Idolorum*. *Doctrina de Elenchis Sophismatum* apprime utilis est: Quamvis enim pinguius fallaciarum genus, à Seneca, non incite compareretur cum præstigatorum technis: in quibus quo pacto res regeratur nescimus; aliter autem se habere rem quam videtur, satis novimus: Subtiliora tamen *Sophismata* non solum id præstant, ut non habeat quis, quod respondeat, sed & Judicium ipsum serio confundunt.

Hæc Pars de *Elenchis Sophismatum*, præclare tractata est ab Aristotele, quoad Præcepta: Etiam à Platone adhuc melius, quoad Exempla: Neque illud tamen in persona Sophistarum Antiquorum, (*Gorgia*, *Hippia*, *Protagora*, *Euthydem*, & reliquorum) verum etiam in Persona ipsius Socratis, qui cum illud semper agat, ut nihil affirmet, sed à cæteris in medium adducta infirmet, ingeniosissime Objectionum, Fallaciarum, & Redargutionum Modos expressit. Itaque in hac parte nihil habemus quod desideremus. Illud interim notandum; quamvis usum hujus doctrinæ probum, & præcipuum, in hoc posuerimus, ut redarguantur sophismata; liquido nihilominus patere, usum ejus degenerem & corruptum, ad captiones, & contra-

dictiones

dictiones per illa ipsa sophismata struendas, & concinnandas spectare. Quod genus facultatis etiam pro eximio habetur, & haud parvas affert utilitates. Licet eleganter introducta sit à quopiam illa differentia inter oratorem & sophistam; quod alter tanquam Leporarius Cursu præstet; alter tanquam Lepus ipse Flexu.

Sequuntur *Elenchi Hermenia*: ita enim (vocabulum potius, quam sensum ab Aristotele mutuantes) eos appellabimus. Redigamus igitur hominibus in memoriam, ea quæ à nobis de *transcendentibus* & de *adventitiis entium conditionibus*, sive *adjunctis*, (cum de *Philosophia prima* ageremus) superius dicta sunt. Ea sunt, *majus*, *minus*; *multum*, *paucum*; *prius*, *posterius*; *idem*, *diversum*; *potentia*, *actus*; *habitus*, *privatio*; *totum*, *partes*; *agens*, *patiens*; *motus*, *quies*; *ens*, *non ens*; & similia. Imprimis autem meminerint & novent, differentes eas, quas diximus, harum rerum contemplationes: videlicet quod possint inquiri vel *Physice*, vel *Logice*: *Physicam* autem circa eas tractionem, *Philosophia prima* assignavimus. Superest *Logica*: Ea vero ipsa est res, quam in præsentī *Doctrinam de Elenchis Hermenia* nominamus. Portio certe est hæc doctrinæ sana & bona. Hoc enim habent notions illæ generales & communes, ut in omnibus disputationibus ubique intercurrant; adeo ut nisi accurate, & anxio cum judicio, bene jam ab initio distinguantur, universo disputationum lumini caliginem miris modis offusuræ sint,

& eo rem fere deducturæ, ut desinant disputationes in pugnas verborum. Etenim æquivo-
cationes, & malæ acceptiones verborum, (præ-
sertim hujus generis) sunt *Sophismata Sophisma-
tum*. Quare etiam melius visum est, istarum
tractationem seorsum constituere; quam eam,
vel in *Philosophiam primam* sive *Metaphysicam*
recipere; vel ex parte *Analytica* subicere, ut
Aristoteles satis confuse fecit. Dedimus autem
ei nomen ex usu, quia verus ejus usus est plane
redargutio, & cautio circa usum verborum.
Quinimo partem illam de *Pradicamentis*, si re-
cte instituat, circa cautiones de non confun-
dendis aut transponendis definitionum & divi-
sionum terminis, præcipuum usum fortiri exi-
stimamus, & huc etiam referri malumus. Atque
de *Elenchis Hermenia* hæc tenus.

Ad *Elenchos vero Imaginum* sive *Idolorum*
quod attinet, sunt quidem *Idola*, profundissimæ
mentis humanæ fallaciæ. Neque enim fallunt
in particularibus, ut ceteræ, Judicio caliginem
offundendo, & tendiculas fruendo: sed plane
ex prædispositione mentis prava, & perperam
constituta, quæ tanquam omnes intellectus an-
ticipationes detorquet, & inficit. Nam *Mens
humana* (corpore obducta & obfuscata) tan-
tum abest, ut speculo plano, æquali, & claro
similis sit, quod rerum radios sincere excipiat,
& reflectat, ut potius sit instar speculi alicujus
incantati, pleni superstitionibus & spectris. Im-
ponuntur autem intellectui *Idola*, aut per *natu-
ram ipsam generis humani generalem*: aut per
nati-

naturam cujusque individualem: aut per *ver-
ba* sive *naturam communicativam*. Primum
genus *idola tribus*, Secundum *idola specus*, Ter-
tium *idola fori* vocare consuevimus. Est &
quartum genus, quod *idola theatri* appellamus,
atque superinductum est à *pravis Theoriis*, sive
Philosophiis, & *perversis Legibus Demonstratio-
num*: Verum hoc genus abnegari potest, &
deponi: Itaque illud in præsentia omitemus.
At reliqua plane obsident mentem, neque pror-
sus evelli possunt. Igitur non est, quod quis in
illis *Analyticam* aliquam expectet: sed *Doctri-
na de Elenchis* est, circa ipsa *Idola*, *Doctrina pri-
maria*. Neque (si verum omnino dicendum
sit) *Doctrina de Idolis* in artem redigi possit: sed
tantum adhibenda est, ad ea cavenda, prudentia
quædam contemplativa. Horum autem
Tractationem plenam, & subtilem ad *Novum
Organum* amandamus: pauca generaliter tan-
tum de iis hoc loco dicturi.

Idolorum Tribus exemplum tale sit. *Natura
intellectus humani magis afficitur affirmativis,
& activis, quam negativis, & privativis*, cum
rite & ordine æquum se utrique præbere de-
beat. At ille, si res quæpiam aliquando existat,
& teneat, fortiolem recipit de ea impressio-
nem, quam si eadem longe pluries fallat, aut
in contrarium eveniat. Id quod omnis super-
stitionis, & vanæ credulitatis quasi radix est.
Itaque recte respondit ille, qui, cum suspen-
sata in templo monstraretur eorum, qui vo-
ta solverant, quod naufragii periculum effu-
gissent

gissent; atque interrogando premeretur, annon tum demum Neptuni Numen agnosceret? quæsvit vicissim, *At ubi sunt illi depicti, qui post vota nuncupata perierunt?* Atque eadem est ratio superstitionum similibus, sicut in Astrologiis, In somniis, Ominibus, & reliquis. Alterum Exemplum est hujusmodi: *Animus humanus* (cum sit ipse substantia æqualis & uniformis) *majorem præsupponit, & affingit in natura rerum æqualitatem, & uniformitatem, quam revera est.* Hinc commentum Mathematicorum, *In cælestibus omnia moveri per Circulos perfectos*, rejiciendo lineas spirales: Hinc etiam fit, quod cum multa sint in Natura *Monodica*, & plena imparitatis; affingat tamen semper cogitatio humana, *Relativa, Parallela, & Conjuncta*: Ab hoc enim fonte elementum ignis cum orbe suo introductum est, ad constituendum quaternionem cum reliquis tribus, Terra, Aqua, Aëre. Chymici autem fanaticam instruxerunt rerum univèrsarum Phalangem, inanissimo commento inveniri fingentes, in quatuor illis suis elementis, (Cælo, Aëre, Aqua, & Terra,) species singulas parallelas invicem, & conformes. Tertium Exemplum est superiori finitimum; quod *homo fiat quasi norma, & speculum Natura*: Neque enim credibile est, (si singula percurrantur & notentur) quantum agmen *Idolorum* Philosophiæ immiserit naturalium operationum ad similitudinem actionum humanarum reductio: Hoc ipsum, inquam, quod putetur, talia naturam facere, qualia homo facit.

Neque

Neque multo meliora sunt ista, quam hæresis *Anthropomorphiarum*, in cellis ac solitudine stupidorum Monachorum orta: Aut sententia Epicuri huic ipsi in paganismo respondens, qui Diis humanam figuram tribuebat. At non opus fuit Vellejo Epicureo interrogare, *Cur Deus Cælum Stellis & Luminibus, tanquam Ædilis, ornasset?* Nam si summus ille Opifex ad modum Ædilis se gessisset, in pulchrum aliquem & elegantem ordinem stellas digerere debuisset, operosis Palatiorum Laquearibus confimilem; cum è contra ægre quis ostendat, in tam infinito Stellarum numero figuram aliquam vel quadratam, vel triangularem, vel rectilinearem. Tanta est Harmoniæ discrepantia; inter spiritum hominis, & spiritum mundi.

Quod ad *Idola Specus* attinet, illa ortum habent ex *propria cujusque natura, & animi & corporis*; atque etiam ex *educatione & consuetudine, & fortuitis rebus*, quæ singulis hominibus accidunt. Pulcherrimum enim Emblemata est illud de *Specu Platonis*. Siquidem si quis (missa illa exquisita Parabolæ subtilitate) à prima infantia, in antro, aut caverna obscura & subterranea, ad maturam usque ætatem degeret, & tunc derepente in aperta prodiret, & hunc cæli & rerum apparatus contueretur; dubium non est, quin animum ejus subirent, & perstringerent quamplurimæ miræ, & absurdissimæ phantasiæ. Nos vero scilicet sub aspectu cæli degimus; interea tamen animi in cavernis corporum nostrorum conduntur; ut infinitas

tas errorum, & falsitatum imagines haurire necesse sit, si è specu sua raro tantum & ad breve aliquod tempus prodeant, & non in contemplatione naturæ perpetuo, tanquam sub di morentur. Emblematis siquidem illi *de specu Platonis* optime convenit Parabola illa Heracliti; Quod homines scientias in Mundis propriis, & non in Mundo majore quarant.

At Idola Fori molestissima sunt, quæ ex fædere tacito inter homines, de verbis & nominibus impositis, se in intellectum insinuarunt. Verba autem plerunque ex captu vulgi induntur; atque per differentias, quarum vulgus capax est, res secant; Cum autem intellectus acutior, aut observatio diligentior res melius distinguere volet, verba obstrepunt. Quod vero hujus remedium est, (definitiones scilicet) in plurimis huic malo mederi nequit, quoniam & ipsæ definitiones ex verbis constant, & verba gignant verba. Etsi autem putemus, verbis nostris nos imperare; & illud facile dictu sit, *Loquendum esse, ut vulgus, sentiendum, ut sapientes.* Quinetiam vocabula artium (quæ apud peritos solum valent) huic rei satisfacere videri possunt; & definitiones (de quibus diximus) artibus præmissæ, (secundum prudentiam Mathematicorum) vocabulorum pravæ acceptiones corrigere valeant, attamen hæc omnia non sufficiunt, quo minus verborum præstigiæ, & incantationes plurimis modis seducant, & vim quandam intellectui faciant, & impetum suum (more Tartarorum sagittationis) retro

in Intellectum (unde profecta sunt) retorqueant. Quare altiore, & novo quodam remedio, ad hoc Malum opus est. Verum hæc jam cursim perstringimus, interim *desiderari* pronunciantes hanc doctrinam, quam *Elenchos magnos*, sive de *Idolis Animi humani nativis, & adventitiis*, appellabimus. Ejus autem Tractationē legitimā ad *Organum novum* referimus.

Superest *Aris Iudicandi Appendix* quædam insignis, quam etiam *desiderari* statuimus. Siquidem Aristoteles rem notavit, modum rei nullibi persecutus est. Ea tractat, *quales demonstrationes ad quales materias, sive subjecta, applicari debeant*: ut hæc doctrina tanquam *judicationes judicationum* contineat. Optime enim Aristoteles, *Neque demonstrationes ab oratoribus, neque suasiones à Mathematicis requiri debere* monet. Ut si in Probationis genere aberretur, judicatio ipsa non absolvatur. Quando vero sint quatuor demonstrationum genera, vel per *consensum immediatum & notiones*, vel per *inductionem*, vel per *Syllogismum*, vel per eam (quam recte vocat Aristoteles) *demonstrationem in orbem*, (non à Notioribus scilicet, sed tanquam de Plano,) habent hæc demonstrationes singulæ certa subjecta, & materias scientiarum in quibus pollent; alia, à quibus excluduntur. Etenim rigor & curiositas, poscendo probationes nimium severas, in aliquibus, multo magis facilitas, & remissio in acquiescendo probationibus levioribus in aliis, inter ea sunt numeranda, quæ detrimenti plurimum, & impedimenti

dimenti scientiis attulerunt. Atque de *Arte Iudicandi* hæc dicta sint.

C A P. V.

Partitio Artis Retinendi, sive Retentivæ, in doctrinam de adminiculis memoriæ, & doctrinam de Memoria ipsa. Partitio doctrinæ de Memoria ipsa, in Prænotionem & Emblemata.

Artem Retinendi, sive Custodiendi in duas doctrinas partiemur: *Doctrinam* scilicet de *Admiraculis Memoriae*: & *Doctrinam de Memoria ipsa*. *Adminiculum Memoriae* plane *Scriptio* est: Atque omnino monendum, quod *Memoria* sine hoc adminiculo, rebus prolixioribus & accuratioribus, impar sit; neque ullo modo, nisi de *Scripto*, recipi debeat. Quod etiam in *Philosophia Inductiva*, & *Interpretatione Naturæ*, præcipue obtinet: Tam enim possit quis calculationes *Ephemeridum*, *Memoria nuda*, absque *scripto* absolvet, quam *interpretationi Naturæ* per *Meditationes*, & vires *memoriæ nativæ* & *nudas* sufficere; nisi eidem *memoriæ* per *Tabulas ordinatas* ministraretur. Verum *missa Interpretatione Naturæ*, quæ *Doctrina nova* est, etiam ad *Veteres* & *Populares Scientias* haud quicquam fere utilius esse possit, quam *Memoriæ adminiculum solidum & bonum*; hoc est, *Digestum* probum, & *eruditum Locorum Communium*. Neque tamen me fugit; quod *relatio eorum*, quæ legimus, aut discimus, in *Locos commun-*
nes,

nes, damno eruditionis ab aliquibus imputetur, ut quæ *lectionis cursum* remoretur, & *Memoriam* ad feriandum invitet. Attamen quoniam *adulterina res* est, scientiis præcoem esse & promptum, nisi etiam *solidus sis*, & multipliciter intructus; *diligentiam & laborem in locis communibus* congerendis magni prorsus rem esse usus, & *similitudinis*, in studiis, judicamus; veluti quæ *Inventioni* copiam subministret; & *aciem iudicii* in unum contrahat. Verum est tamen, inter *methodos & syntaxes Locorum Communium*, quas nobis adhuc videre contigit, nullam reperiri, quæ alicujus sit pretii: quandoquidem in *titulis suis* faciem prorsus exhibeant magis *scholæ*, quam *Mundi*, *vulgares & pædagogicas* adhibentes *divisiones*, non autem eas, quæ ad *rerum medullas*, & *interiora* quovis modo penetrant.

Circa *Memoriam* autem *ipsam* satis segniter, & languide videtur adhuc inquisitum. Extant certe de ea *Arte* quæpiam: Verum nobis constat, tum *meliora præcepta de Memoria* confirmanda haberi posse, quam illa *ars* complectitur tum *Practicam* illius ipsius artis meliorem institui posse, quam quæ recepta est. Neque tamen ambigimus, (si cui placet hac arte ad ostentationem abuti) quin possint præstari per eam nonnulla *mirabilia, & portentosa*. Sed nihilominus *res quasi sterilis* est, (eo quo adhibetur modo) ad *usus humanos*. At illud interim ei non imputamus, quod *Naturalem memoriam* destruat, & *superoneret*, (ut *vulgo* obicitur,) sed quod

quod non dextre instituta sit, ad auxilia memoriarum commodanda, in negotiis & rebus seriis. Nos vero hoc habemus, (fortasse ex genere vitæ nostræ Politicæ) ut, quæ artem jactant, usum non præbent, parvi faciamus. Nam ingentem numerum nominum, aut verborum semel recitatorum, eodem ordine statim repetere, aut versus complures de quovis argumento ex tempore conficere, aut quicquid occurrit, Satyrica aliqua similitudine perstringere, aut seria quæque in jocum vertere, aut contradictione & cavillatione quidvis eludere, & similia, (quorum in facultatibus animi haud exigua est copia, quæque ingenio, & exercitatione ad miraculum usque extolli possunt,) hæc certe omnia & his similia nos non majoris facimus, quam funambulorum, & mimorum agilitates, & ludicra. Etenim eadem ferme res sunt: cum hæc corporis, illa animi viribus abutantur; & admirationis forsitan aliquid habeant, dignitatis parum.

Ars autem Memoria, duplici nititur intentione; Prænotione; & Emblemate. Prænotionem vocamus abscissionem quandam investigationis infinitæ. Cum enim quis aliquid revocare in memoriam conatur; si nullam prænotionem habeat, aut perceptionem ejus quod quærit; quærit certe, & molitur, & hac illac discurret, tanquam in Infinito. Quod si certam aliquam prænotionem habeat; statim absconditur Infinitum, & fit discursus memoriæ magis in vicino; Ut venatio damæ, intra septa. Itaque & ordo

do manifesto juvat *Memoriam*. Subest enim *Prænotio*, id, quod quæritur, tale esse debere, ut conveniat cum ordine. *Similiter* carmina facilius discuntur memoriter, quam *prosa*. Si enim hæretur in aliquo verbo; subest *Prænotio*, tale debere esse verbum, quod conveniat cum versu. Atque ita *Prænotio* est *Artificialis Memoria* pars prima. Nam in *Artificiali Memoria Locos* habemus jam ante digestos, & paratos: *Imagines* extempore, prout res postulat, conficimus. At subest *Prænotio*, talem esse debere *Imaginem*, qualis aliquatenus conveniat cum *Loco*. Id quod vellicat *Memoriam*, & aliquo modo munit ad rem, quam quærimus. *Emblema* vero deducit intellectuale ad sensibile: Sensibile autem semper fortius percipit *Memoriam*, atque in ea facilius imprimitur, quam intellectuale. Adeo ut etiam *Brutorum memoria* per sensibile excitetur; per intellectuale, minime. Itaque facilius retineas *imaginem venatoris leporem persequentis*, aut *pharmacopœi pyxides ordinantis*, aut *pedantii orationem habentis*, aut *pueri versus memoriter recitantis*, aut *mimi in scena agentis*; quam *ipsas Notiones Inventionis, Dispositionis, Elocutionis, Memoriae, Actionis*. Sunt & alia, quæ pertinent ad *Memoriam* juvandam (ut modo diximus;); sed *Ars*, quæ jam habetur, ex his duobus jam præmissis consistit. Particulares autem artium defectus persequi, fuerit ab instituto nostro recedere. Igitur de *Arte Retinendi*,

nendi, sive *Custodia*, hæc dicta sunt. Jam vero ad quartum membrum *Logica*, quod *Traditionem & Elocutionem* tractat, ordine peruenimus.

F R A N-

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

*De dignitate & augmentis
Scientiarum,*

LIBER SEXTUS.

Ad Regem suum.

C A P. I.

Partitio Traditivæ, in Doctrinam de Organo Sermonis: Doctrinam de Methodo Sermonis; & Doctrinam de Illustratione Sermonis. *Partitio* Doctrinæ de Organo Sermonis, in Doctrinam de Notis Rerum: De Locutione: & De Descriptione. *Quarum due posteriores Grammaticam constituunt, ejusque Partitiones sunt: Partitio* Doctrinæ de Notis Rerum, in Hieroglyphica, & Characteres Reales. *Partitio secunda Grammaticæ, in Literariam, & Philosophantem. Aggregatio* Pöffeos, quoad Merrum, ad Doctrinam de Locutione. *Aggregatio* Doctrinæ de Ciphris ad Doctrinam de Descriptione.

Conceditur certe cuivis (Rex optime) Se ipsū, & Sua ridere, & ludere. Quis igitur novit, num forte opus istud nostrum, non descriptū fuerit ex libro quodam veteri, reperto inter libros famosissimæ illius Bibliothecæ Sancti Victoris; quorū Catalogum exceperit Magister Franciscus Rabelesius: Illic enim invenitur liber, cui Titulus est,

est, *Formicarium Artium*. Nos sane pusillum acervum pulvisculi congeessimus, & sub eo complura Scientiarum, & Artium grana condidimus, quo formicæ reptare possint, & paulatim conquiescere, & subinde ad novos se labores accingere. At Regum sapientissimus pigros quoscunq; remittit ad formicas: Nos autem pigros eos homines pronunciamus, quibus, acquisitis uti tantum, cordi sit; neque subinde novas Scientiarum Sementes, & Messes facere.

Accedamus nunc ad *Artem Tradendi*, sive *Proferendi*, & *Enunciandi* ea, quæ *Inventa*, *Judicata*, ac in *Memoria* reposita sunt; quam nomine generali *Traditivam* appellabimus. Ea omnes *artes* circa *verba*, & *sermone*s completur. Quamvis enim ratio, sermonis veluti anima sit, tamen in tractando disjungi debent ratio, & sermo; non minus, quam anima, & corpus. *Traditivam* in tres partes dividemus, *Doctrinam*, circa *Organum Sermonis*; *Doctrinam* circa *Methodum Sermonis*; & *Doctrinam* circa *Sermonis Illustrationem*, sive *Ornatum*.

Doctrina de Organo Sermonis vulgo recepta, quæ & *Grammatica* dicitur, duplex est: Altera de *Locutione*, Altera de *Scriptione*. Recte enim Aristoteles, *Cogitationum Tesseræ verba*, *Verborum literæ*. Utrumque *Grammatica* assignabimus. Verum ut rem altius repetamus, antequam ad *Grammaticam*, & partes ejus jam dictas veniamus, in genere de *Organo Traditivæ* dicendum est. Videntur enim esse proles quædam *Traditivæ* aliæ, præter *Verba* & *Literas*.

Hoc

Hoc igitur plane statuendum est: Quicquid scindi possit in differentias satis numerosas, ad notionum varietatem explicandam, (modo differentiæ illæ sensui perceptibiles sint) fieri differentiarum illarum sensui perceptibiles sint) fieri vehiculum cogitationum de homine in hominem. Nam videmus, Nationes *Linguis* discrepantes *Commercia* non male per *Gestus* exercere. At in *Practica* nonnullorum, qui surdi & muti usque à *Nativitate* fuerant, & alias erant ingeniosi, viros vidimus haberi inter eos, & amicos suos, qui eorum *Gestus* perdidicerant, *Dialogos*. Quinetiam notissimum fieri jam cœpit, quod in *China*, & *Provinciis* ultimi *Orientis*, in usu hodie sint *Characteres* quidam *Reales*, non *Nominales*, qui scilicet nec *literas*, nec *verba*, sed *res* & *notiones* exprimunt. Adeo ut *Gentes* complures, *linguis* prorsus discrepantes, sed hujusmodi *Characteribus* (qui apud illos *larius* recepti sunt) consentientes, *scriptis* communicent: Eo usque, ut *librum* aliquem hujusmodi *characteribus* conscriptum, quæque *Gens*, *patria* lingua legere, & reddere possit.

Nota igitur *Rerum*, quæ absque ope, aut medio *Verborum*, *Res* significant, duplicis generis sunt: Quarum prius genus ex *congruo*; Alterum ad *placitum* significat. Prioris generis sunt, *Hieroglyphica* & *Gestus*: Posterioris vero ii, quos diximus, *Characteres Reales*. *Hieroglyphicorum* usus vetustus admodum, & in veneratione quadam habitus: Præcipue apud *Ægyptios* *Gentem* valde antiquam: Adeo ut videantur *Hieroglyphica*

Q

fuisse

fuisse *Scriptio* quædam ante nata, & senior ipsi*s* *Elementis Literarum*, nisi forte apud Hebræos. *Gestus* autem, tanquam *Hieroglyphica* transitoria sunt. Quemadmodum enim verba prolata volant, scripta manent; ita & *Hieroglyphica*, *Gestibus* expressa, transeunt, depicta durant. Cum enim Periander, consultus de conservanda Tyrannide, Legatum astare juberet; atque ipse in horto deambulans, summitates florum eminentiorum carperet, ad eadem Procerum innuens; non minus usus est *Hieroglyphico*, quam si id in charta depinxisset. Illud interim patet, *Hieroglyphica* & *Gestus*, semper cum re significata aliquid similitudinis habere; & Emblemata quædam esse; unde eas *Notas Rerum ex congruo* nominavimus. At *Characteres reales* nihil habent ex Emblemate, sed plane *furdi* sunt, non minus, quam ipsa elementa literarum, & ad *placitum* tantum effecti, consuetudine autem, tanquam pacto tacito, recepti. Illud interim liquet, vasta ipsorum multitudine ad scribendum opus esse: tot enim esse debent, quot sunt vocabula radicalia. Hæc igitur portio *Doctrina de Organo Sermonis*, quæ est de *Notis Rerum*, nobis ponitur pro *Desiderato*. Etsi autem tenuis possit videri esse ejus usus, cum verba & scriptio per literas sint Organa *Traditiva* longe commodissima; visum est tamen nobis, veluti rei non ignobilis, aliquam hoc loco mentionem ejus facere. Tractamus enim hic, veluti numismata rerum intellectualium. Nec abs te fuerit nosse, quod, sicut nummi possint confici

ex

ex alia materia præter aurum & argentum, ita & *Nota Rerum* aliæ possint cudi, præter *Verba* & *Literas*.

Pergamus igitur ad *Grammaticam*. Ea vero, veluti viatoris locum erga cæteras scientias obtinet, non nobilem illum quidem, sed imprimis tamen necessarium, præsertim cum scientiæ, nostris sæculis, ex linguis eruditis, non vernaculis, potissimum hauriantur. Neque tamen dignitas ejus parva censenda est, quandoquidem antidoti cujusdam vicibus fungatur contra maledictionem illam confusionis linguarum. Sane hoc agit industria humana, ut se restituat, & redintegret in benedictionibus illis, quibus culpa sua excidit. Atque contra maledictionem primam generalem de sterilitate terræ, *Comedendo panem suum in sudore vultus sui*, reliquis artibus omnibus se munit, & instruit. At contra secundam illam de confusione linguarum, advocat in auxilium *Grammaticam*: Ejus, in linguis quibusque vernaculis, exiguus certe usus est: In externis perdiscendis, latior: Amplissimus vero in illis linguis, quæ vulgares esse desierunt, & in libris tantum perpetuantur.

Grammaticam etiam bipartitam ponemus, ut alia sit *literaria*, alia *philosophica*. Altera adhibetur simpliciter ad linguas, nempe ut eas quis, aut celerius perdiscat, aut emendatius, & purius loquatur: Altera vero aliquatenus *Philosophiæ* ministrat: Qua in parte occurrit nobis, Cæsarem libros *de Analogia* conscripsisse:

atque dubitatio subit, utrum illi hanc, quam dicimus, *Grammaticam Philosophicam* tractarent? Suspiciamus tamen, nil admodum in illis fuisse subtilius, aut sublimius, sed tantum præceptiones tradidisse de oratione casta, & integra, neque à consuetudine loquendi prava, neque ab affectatione aliquorum vitiata, & polluta. In quo genere ipse excelluit. Veruntamen hac ipsa re moniti, cogitatione complexi sumus *Grammaticam* quandam, quæ non analogiam verborum ad invicem, sed analogiam inter verba, & res, sive rationem, sedulo inquirat: citra tamen eam, quæ Logicæ subservit, Hermeniam. Vestigia certe rationis verba sunt: Itaque vestigia etiam aliquid de corpore indicant. Hujus igitur rei adumbrationem quandam tenuem dabimus. Primo autem minime probamus curiosam illam inquisitionem, quam tamen Plato Vitæ eximius non contempsit, nimirum de impositione, & Originali Etymologia nominum, supponendo, ac si illa jam à principio ad placitum indita minime fuissent, sed ratione quadam, & significanter derivata & deducta. Materiam certe elegantem, & quasi ceream, quæ apte fingi & flecti possit; quoniam verò antiquitatum penetralia perferutari videtur, etiam quodam modo venerabilem; sed nihilominus parce veram, & fructu cassam. Illa demum, ut arbitramur, foret nobilissima *Grammatica* species, si quis in *linguis* plurimis, tam eruditis, quam vulgaribus, eximie doctus, de variis *linguarum* proprietatibus tractaret; in quibus quæque excellat, in qui-

quibus deficiat, ostendens. Ita enim & *lingua* mutuo commercio locupletari possint; & fier ex iis, quæ in singulis *Linguis* pulchra sunt, (tanquam Venus Apellis) Orationis ipsius quædam formosissima imago, & exemplar quoddam insigne, ad sensus animi rite exprimendos. Atque una etiam hoc pacto capientur signa haud levia, sed observatu digna, (quod fortasse quispiam non putaret) de ingeniis & moribus populorum, & nationum, ex linguis ipsorum. Equidem libenter audio Ciceronem, notantem, quod apud Græcos desit, verbum, quod latinum illud (*Ineptum*) reddat; Propterea (inquit) quod Græcis hoc vitium tam familiare fuit, ut illud in se ne agnoscerent quidem: Digna certe gravitate Romana Censura. Quid illud quod Græci in compositionibus verborum tanta licentia usi sunt; Romani contra magnam in hac re severitatem adhibuerunt? Plane colligat quis, Græcos fuisse artibus, Romanos rebus gerendis magis idoneos. Artium enim distinctiones, verborum compositionem fere exigunt: At res & negotia, simpliciora verba postulant. Quin Hebræi tantum compositiones illas refugiunt, ut malint Metaphora abuti, quam compositionem introducere: Quinetiam verbis tam paucis & minime commixtis utuntur, ut plane ex *lingua* ipsa quis percipiat, Gentem fuisse illam Nazaretham, & à reliquis gentibus separatam. Annon & illud observatione dignum, (licet nobis modernis Spiritus non nihil redundat) antiquas *linguas* plenas declinationum, ca-

suum, conjugationum, temporum, & similiarum fuisse: modernas, his fere destitutas, plurima per præpositiones, & verba auxiliaria segniter expedire. Sane facile quis conjiciat, (utcumque nobis ipsi placeamus) ingenia priorum seculorum nostris fuisse multo acutiora, & subtiliora. Innumera sunt ejusmodi, quæ justum volumen complere possint. Non abs re igitur fuerit, *Grammaticam Philosophantem à Simplicibus, & literaria distinguere, & desideratam ponere.*

Ad *Grammaticam* etiam pertinere judicamus omnia illa, quæ verbis quoquo modo accidunt, qualia sunt *sonus, mensura, accentus*. At prima illa litterarum simplicium cunabula (nempe qua percussione linguæ, qua apertura otis, qua adductione labiorum, quo nisu gutturis, singularum litterarum sonus generetur) ad *Grammaticam* non pertinent, sed portio sunt *doctrinae de sonis, sub sensu & sensibili tractanda*. *Sonus*, de quo loquimur, *Grammaticus*, ad *Euphonia*s tantum pertinet, & *Dysphonia*s. Illarum quædam communes sunt: Nulla enim est *Lingua*, quin vocalium concurrentium hiatus, aut consonantium concurrentium asperitates aliquatenus refugiat. Sunt & aliæ respectivæ, quæ scilicet diversorum populorum auribus gratæ, aut ingrati accedunt. *Græca Lingua* Diphthongis scætet: *Latina* longe parcius. *Lingua Hispanica* literas Tenues odit, easque statim vertit in medias. *Lingua* quæ ex *Gothis* fluxere, aspiratis gaudet: Multa sunt ejusmodi. Verum hæc ipsa fortasse plus satis.

At

At *Mensura verborum* ingens nobis corpus artis peperit, *Poesim* scilicet, non quatenus ad materiam, de qua supra, sed quatenus ad stylum & figuram verborum, Versus nimirum, sive Carmina. Circa quæ ars habetur quasi pusilla, exempla accedunt grandia, & infinita. Neque tamen ars illa (quam *Profodiam Grammatici* appellant) ad carminum genera, & mensuras edocendas tantum restringi debet: Adjiacienda enim sunt præcepta, quod carminum genus, cuique materiæ, sive subjecto, optime conveniat. Antiqui heroica carmina historiis, & encomiis applicaverunt: Elegos quærimoniis, jambos invectivis, lyricos odibus, & hymnis. Neque hæc prudentia recentioribus Poëtis in *Linguis propriis* defuit: illud reprehendendum, quod quidam Antiquitatis nimium studiosi, *Linguas Modernas*, ad mensuras antiquas (Heroicas, Elegiacas, Sapphicas, &c.) traducere conati sunt, quas ipsarum *Linguarum* fabrica respuit, nec minus aures exhorrent. In hujusmodi rebus, sensus judicium, artis præceptis præponendum, ut ait ille,

———— *Cæna ferula nostra*

Mallet convivis quam placuisse Cocis.

Neque vero ars est, sed artis abusus, cum illa naturam non perficiat, sed pervertat. Verum quod ad *Poesim* attinet: sive de *Fabulis*, sive de *Metro* loquamur, est illa, ut superius diximus, tanquam herba luxurians, sine semine nata, ex vigore ipsius terræ germinans. Quare ubique serpit, & latissime diffusa est, ut supervacuum foret.

Quæ

foret.

foret de defectibus ejus sollicitum esse. De illa igitur cura est abjicienda. Quod vero ad *accentus verborum*, nil opus est de re tam pusilla dicere: nisi forte illud quis notatu dignum putet; quod *Accentus Verborum* exquisitè, *Accentus* autem *Sententiarum* neutiquam in observationem veniat. Attamen illud fere universo generi humano commune est, ut vocem in fine periodi submittant, in interrogatione elevent, & alia hujusmodi non pauca. Atque de *Grammatica* parte, quæ ad *Locutionem* spectat, hæc tenentur.

Quod ad *Scriptionem* attinet, ea aut *Alphabeto vulgari* perficitur, (quod ubique recipitur,) aut *oculto & privato*, de quo inter singulos convenit, quod *Ciphra*s vocant. At *Orthographia vulgaris* etiam controversiam & quaestionem nobis peperit: Utrum scilicet eodem verba scribere oporteat, quo pronunciantur modo, an potius ex more consueto? At illa *Scriptio* quæ formata videri possit, (ut scilicet *Scriptio pronuntiationi* consona sit,) est ex genere inutilium subtilitatum. Nam & ipsa *pronuntiatio* quotidie gliscit, nec constans est: & derivationes verborum, præsertim ex linguis extraneis, prorsus obscurantur: denique cum ex more recepto scripta, morem pronuntiandi nullo modo impediunt, sed liberum relinquunt, quotiescumque attinet ista novatio?

Ad *Ciphra*s igitur veniendum. Earum genera hæc pauca sunt. *Ciphra simplices*, *Ciphra non significantibus Characteribus intermixta*; *Ciphra duplices Literas uno Charectere comple-*

xx;

xx; *Ciphra rota*, *Ciphra clavis*, *Ciphra verborum*, alia. Virtutes autem in *Ciphra*s requirendæ tres sunt: Ut sint expeditæ, non nimis operosæ ad scribendum: Ut sint fidæ, & nullo modo pateant ad Deciphrandum: Addo denique, ut si fieri possit, suspitione vacent. Si enim epistolæ in Manus eorum devenient, qui in eos, qui scribunt, aut ad quos scribuntur, potestatem habeant, tametsi *Ciphra* ipsa fida sit, & deciphratu impossibilis, tamen subjicitur hæc Res Examini & Quaestioni, nisi *Ciphra* sit ejusmodi, qui aut suspitione vacet, aut examinationem eludat. Quod vero ad elusionem examinis attinet, suppetit inventum ad hoc novum atque utile. quod cum in promptu habeamus, quorsum attinet illud inter *desiderata* referre, nec potius id ipsum proponere? Hoc hujusmodi est; ut habeat quis duo Alphabeta: unum literarum verarum, alterum non significantium: Et simul duas Epistolas involvat; unam quæ secretum deferat: alteram, qualem verisimile fuerit scribentem missurum fuisse, absque periculo tamen. Quod si quis de *ciphra* severe interrogetur, porrigat ille Alphabetum non significantium, pro veris literis, Alphabetum autem verarum literarum pro Non-significantibus; hoc modo incidet examinatio in Epistolam illam exteriorem, quam cum probabilem inveniet, de interiori Epistola nihil suspicabitur. Ut vero suspicio omnis absit, aliud inventum subjiciemus: quod certe, cum adolescentuli essemus Parisiis, excogitavimus,

Qs

nec

nec etiam adhuc visa nobis res digna est, quæ pereat. Habet enim gradum ciphrae altissimum: nimirum ut *omnia per omnia* significati possint: ita tamen, ut scriptio quæ involvitur, quintuplo minor sit, quam ea cui involvatur: Alia nulla omnino requiritur conditio, aut restrictio. Id hoc modo fiet. Primo, universæ literæ *Alphabeti* in duas tantummodo literas solvantur, per transpositionem earum. Nam transpositio duarum literarum, per locos quinque, differentiis triginta duabus, multo magis viginti quatuor, (qui est numerus *Alphabeti* apud nos) sufficiet. Hujus *Alphabeti* exemplum tale est.

Exemplum *Alphabeti Biliberarii.*

A	B	C	D	E
Aaaaa.	aaaab.	aaaba.	aaabb.	aabaa.
F	G	H	I	K
aabab.	aabba.	aabbb.	abaaa.	abaab.
L	M	N	O	P
ababa.	ababb.	abbaa.	abbab.	abbba.
Q	R	S	T	V
abbbb.	baaaa.	baaab.	baaba.	baabb.
W	X	Y	Z	
babaa.	babab.	babba.	babbb.	

Neque leve quiddam obiter hoc modo perfectum est. Etenim ex hoc ipso patet modus, quo ad omnem loci distantiam, per objecta, quæ vel visui, vel auditui subijci possunt, sensa animi proferre, & significare liceat: si modo objecta illa duplicis tantum differentiæ capacia sint, veluti per campanas, per buccinas, per flammicos, per sonitus tormentorum, & alia quæcunque.

cunque. Verum ut inceptum persequamur, cum ad scribendum accingeris, Epistolam anteriorem in *Alphabetum* hoc *Biliberarium* solves. Sit epistola interior,

Exemplum *Solutionis.*

F	V	G	E
Aabab.	baabb.	aabba.	aabaa.

Præsto simul sit aliud *Alphabetum biforme*, nimirum, quod singulas *Alphabeti communis* literas, tam capitales, quam minores, duplici forma, prout cuique commodum sit, exhibeat.

Exemplum *Alphabeti biformis.*

F	V	G	E
aabab.	baabb.	aabba.	aabaa.

Manere te volo donec venero.

Tum demum epistolæ interiori, jam factæ *biliberata*, epistolam anteriorem *biformem* literatim accommodabis, & postea describes. Sit epistola exterior;

Manere te volo, donec venero.

Exemplum *Accommodationis.*

N	O	P	Q
abbaa.	abbab.	abbba.	abbbb.
R	S	T	V
baaaa.	baaab.	baaba.	baabb.
W	X	Y	Z
babaa.	babab.	babba.	babbb.

Apposuimus etiam exemplum aliud largius ejusdem ciphrae, scribendi omnia per omnia.

Epistola interior, ad quam delegimus *Epistolam Spartanam*, missam olim in Scytale.

Perdite res. Mindarus cecidit. Milites esuriunt. Neque hinc nos extricare, neque hic diutius manere possumus.

a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 A. A. a. a. B. B. b. b. C. C. c. c. D. D. d. d.
 a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 E. E. c. e. F. F. f. f. G. G. g. g. H. H. h. h.
 a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 I. I. i. i. K. K. k. k. L. L. l. l. M. M. m. m.
 a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 N. N. n. n. O. O. o. o. P. P. p. p. Q. Q. q. q.
 a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 R. R. r. r. S. S. s. s. T. T. t. t. V. V. v. v.
 a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
 u. u. W. W. w. w. X. X. x. x.
 a. b. a. b. a. b. a. b.
 Y. Y. y. y. Z. Z. z. z.

Epistola exterior, sumpta ex epistola prima Ciceronis, in qua epistola Spartana involuitur.

Ego omni officio, ac potius pietate erga te, ceteris satisfacio omnibus. Mihi ipse nunquam satisfacio. Tanta est enim magnitudo tuorum erga me meritorum, ut quoniam tu, nisi perfecta re, de me non conquiesci, ego, quia non idem in tua causa officio, vitam mihi esse acerbam putem. In causa hac sunt. Ammonius Regis Legatus aperte pecunia nos oppugnat. Res agitur per eosdem creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur. Regis causa, si qui sunt qui velint, qui parati sunt, omnes ad Pompejum rem deferri volunt. Senatus Religionis calumniam, non religione, sed malevolentia.

lencia, & illius Regia Largitionis invidia, comprobat, &c.

Doctrina autem de ciphris aliam secum traxit doctrinam erga ipsam relativam. Illa est de Deciphratione, sive referatione Ciphrarum: licet quis Alphabetum Ciphrae, aut pactum de latera penitus ignoret. Res sane est illa, laboriosa simul & ingeniosa, & arcanis Principum, veluti & illa prior, dicata. Attamen praecautioe solerti fieri possit inutilis; etsi quomodo Res nunc se habent, magni profus sit usus. Etenim si ciphrae introductae essent bonae & fideles, plurimae fuerint, quae operam Deciphrae profus eluderent, & excluderent; quae tamen sint status commodae, & expeditae, ad legendum, aut scribendum. Verum imperitia, & inscitia Secretariorum, & Amanuensium, in aulis Principum tanta est, ut maxima plerumque negotia ciphris infirmis, & futilibus committantur.

Inrecrea fieri potest, ut suspicetur quispian, nos in enumeratione, & quasi censu artium, id agere, ut scientiarum copiae (quas veluti in aciem adducimus) auctae & multiplicatae, magis sint admirationi; cum tamen numerus earum forte ostentari, vires tam brevi Tractatu vix explicari possint. Verum nos institutum nostrum fideliter urgemus, atque, in hoc globo scientiarum conficiendo, etiam insulas minores, aut remotiores, omitinolimus. Neque vero (ut arbitramur) perfunctorie, licet cursim, eas artes attingimus; sed potius nucleos, & medullas ipsarum, ex
 multa

multa materiae massa, stylo acuto excerpimus. Cujus rei iudicium ipsis illis, qui in huiusmodi artibus peritissimi sunt, permittimus. Cum enim plerique, qui multifarii videri volunt, hoc fere habeant; ut vocabula & exteriora artium passim iactantes, illarum ignavis admirationi, Magistris ludibrio sint; speramus, nostra contrarium prorsus eventum habitura, ut peritissimi cujusque in artibus singulis iudicium maxime detineant, ceteris minoris sint. Quod vero ad artes illas, quae minorum quasi gentium videri possunt; si quis existimet, nos nimium quid ipsis tribuere; circumspiciat ille, & videbit, homines in provinciis suis, magnos sane & celebres, cum ad Metropolim aut sedem imperii forte migraverint, turbæ fere immisceri, & inferioris notæ esse: similiter mirum non est, artes istas leviores, juxta artes Principales, & supremas collocatas, dignitate minui; cum tamen iis, qui operam illis præcipue impenderit, res videantur utique magnæ, & præclaræ. Atque de organo sermonis hæc dicta sint.

C A P.

C A P. II.

Doctrina de Methodo sermonis constituitur, ut pars traditivæ substantivæ, & principalis: Nomen ei inditur Prudentia traditivæ. Enumerantur Methodi Genera diversa; & subjunguntur eorum commoda, & incommoda.

Veniamus ad doctrinam de methodo sermonis. Ea pars Dialecticæ tractari consuevit. Etiam locum in Rhetorica per nomen *Dispositionis* reperit. Verum collocatio ejus in familiaritate aliarum artium, in causa fuit, ut plurima quæ ad ipsam spectant, cognita utilia, prætermissa sint. Visum igitur est nobis, *Doctrinam Substantivam, & Principalem de Methodo* constituitur, quam nomine generali *Prudentiam Traditivam* appellamus. Itaque *Methodi* Genera (cum varia sint) enumerabimus potius, quam partiemur. Atque de unica *Methodo*, & Dichotomiis perpetuis, nil attinet dicere: Fuit enim Nebecula quædam Doctrinæ, quæ cito transit: Res certe simul & levis, & scientiis damnosissima. Etenim huiusmodi homines, cum *Methodi* suæ Legibus res torqueant; & quæcunque in Dichotomias illas non apte cadunt, aut omittant, aut præter Naturam inflectant; hoc efficiunt, ut quasi Nuclei, & Grana Scientiarum exiliant, ipsi aridas tantum, & desertas Siliquas stringant. Itaque inania compendia parit hoc genus *Methodi*, solida scientiarum destruit.

Con-

Constituatur igitur prima differentia *methodi*, ut sit aut *magistralis*, aut *initiativa*. Neque vero verbum *initiativa* ita intelligimus, quasi hæc initia scientiarum tantum ita traderet, illa doctrinam integram; Verum contra (vocabulum à sacris mutantes) eam dicimus *methodum iniciativam*, quæ ipsa scientiarum mysteria recludat, & denudet. *Magistralis* siquidem docet uti iis, quæ dicuntur; *initiativa* vero potius, ut examen subeant: Altera scientias discendum vulgo; Altera tanquam filiis scientiarum tradit: Denique, altera pro fine habet, scientiarum (quales jam sunt) usum; Altera earundem continuationem, & ulteriorem progressum. Harum posterior, via videtur *deserta*, & *interclusa*. Ita enim adhuc scientiæ tradi consueverunt, quasi ex pacto, tam docens quam discens, errores asciscere cupiant. Et enim qui docet, eo docet modo, quo maxime dictis suis fides astruatur, non quo illa commodissime examini subjiciantur: & qui discit, sibi exemplo fieri, non legitimam disquisitionem præstolari expetit; ut magis sit ei cordi, *Non Dubitare*, quam *non Errare*. Ita ut & Magister, amore gloriæ, infirmitatem scientiæ suo prodere caveat, & Discipulus, laboris odio, vires proprias experiri nolit. Scientia vero, quæ aliis tanquam tela pertextenda traditur, *Eadem Methodo* (si fieri possit) *animo alterius est insinuanda, qua primitus inventa est*. Atque hoc ipsum fieri sane potest in scientia per *inductionem* acquisita; Sed in anticipata, ista & præma-

tura

tura scientia (qua utimur) non facile dicat quis, quo itinere ad eam, quam nactus est, scientiam pervenerit. Attamen sane secundum majus & minus, possit quis scientiam propriam revisere, & vestigia suæ cognitionis, simul & consensus remeriri, atque hoc pacto scientiam sic transplantare in animum alienum, sicut crevit in suo. Artibus enim idem usavenit quod plantis: si planta aliqua uti in animo habeas, de radice quid fiat nil refert: si vero transferre cupias in aliud solum, tutius est radicibus uti, quam furculis. Sic traditio, (quæ nunc in usu est) exhibet plane tanquam truncos (pulchros illos quidem) scientiarum, sed tamen absque radicibus, fabro lignario certe commodos, at plantatori inutiles. Quod si, Disciplinæ ut crescant, tibi cordi sit, de truncis minus sis sollicitus; ad id curam adhibe, ut radices illæ sæ, etiam cum aliquantulo terræ adhærentis, extrahantur. Cujus quidem generis traditionis, *Methodus Mathematicorum*, in eo subjecto, similitudinem quandam habet; generatim autem non video, quid aut in usu sit, aut quid quis inquisitioni ejus dederit operam; proinde eam inter *desiderata* numerabimus, eamque *Traditionem Lampadis*, sive *Methodum ad filios* appellabimus.

Sequitur aliquid *Methodi* discrimen, prior intentioni affine, re ipsa fere contrarium. Hoc enim habet utraque *Methodus* commune, ut vulgus auditorum à selectis separet. Illud oppositum, quod prior introducit modum

dum Tradendi solito apertiolem, altera, de qua jam dicemus, occultiolem. Sit igitur discrimen tale, ut altera *Methodus* sit, *Exoterica*, altera *Acroamatica*. Etenim quam antiqui adhibuerunt præcipue in edendis libris differentiam, eam nos transferemus ad ipsum modum Tradendi. Quinetiam *Acroamatica* ipsa apud Veteres in usu fuit, atque prudenter, & cum iudicio adhibita. At *Acroamaticum*, sive *Ænigmaticum* istud dicendi genus, posterioribus temporibus dehonestatum est à plutimis, quæ tanquam lumine ambiguo, & fallaci abusi sunt, ad merces suas adulterinas extrudendas. Intentio autem ejus ea esse videtur, ut traditionis involucris vulgus (profanum scilicet) à Secretis Scientiarum summoveatur; atque illi tantum admittantur, qui aut per manus Magistrorum, parabolarum interpretationem nacti sunt, aut proprio ingenii acumine, & subtilitate intra velum penetrare possint.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, magni profus ad Scientias momenti; cum scilicet Scientiæ traduntur, aut per *Aphorismos*, aut *Methodice*. Notatu enim imprimis dignum est, in consuetudinem plerumque venisse, ut homines ex pauculis axiomatibus & observationibus, in quovis modo subjecto, artem constituant quasi completam, & solennem, eam ingenii quibusdam Commentationibus suffarcinando, Exemplis illustrando, & *Methodo* revinciendo. At illa altera *Traditio* per *Aphorismos*, plurima secum fert commoda, ad quæ *traditio*

ditio methodica non attingit. Primum enim de Scriptore specimen dat, utrum ille leviter, & perfunctorie Scientiam hauserit, an penitus imbiberit. *Aphorismi* enim, nisi profus forent ridiculi, necesse est, ut ex medullis, & interioribus Scientiarum conficiantur. Abscinditur enim illustratio, & excursio; Abscinditur varietas exemplorum; Abscinditur deductio, & connexio; Abscinditur descriptio Practicæ: ut ad materiam *Aphorismorum* nihil relinquatur, præter copiam observationum bene amplam. Igitur ad *Aphorismos* non sufficet quispiam, imo de eis nec cogitabit sane, qui se neutiquam copiose, & solide instructum ad scribendum perspexerit. At in *Methodis*

— *Tantum series, juncturaque pollet,*
Tantum de medio sumptis accedit honoris;

ut speciem artis, nescio cujus, præclaræ, sæpe numero reportent ea; quæ si solvantur, segregentur, & denudentur, ad nihilum fere recasura forent. Secundo, *Traditio Methodica*, ad fidem & consensum valet; At indicationes de Praxi minus innuit: Si quidem demonstrationem quandam in orbe præ se fert, partibus se invicem illuminantibus, ideoque intellectui satisfacit magis; quia vero actiones in vita communi sparguntur, non ordine componuntur, ideo magis iisdem conducunt etiam sparsa documenta. Postremo, *Aphorismi*, cum Scientiarum portiones quasdam, & quasi frustra tantum exhibeant, invitant ut alii etiam aliquid adjiciant

ciant & erogent; Traditio vero *Methodica*, dum Scientiam integram ostentat, securos illico homines reddat, quasi jam summa adeptos.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, magni & illud quoque momenti: cum scilicet Scientiæ traduntur, aut per *assertiones adjectis probationibus*, aut per *questiones una cum determinationibus*. Hanc autem posteriolem *Methodum* si immoderatius quis persequatur, Scientiarum profectui non minus illa officit, quam fortunis, & progressibus exercitus cuiuspiam impedimento, & damno foret, si in minutis quibusque castellis, aut oppidis expugnandis subinde hæreat. Etenim si quis in acie sit superior, & summæ belli sedulo incumbat, minora illa loca ultro se submittent. Illud tamen inficias non ierim, urbem aliquam magnam, & munitam à tergo relinquere, haudquaquam semper tutum esse: Eodem modo, confutationibus in Scientiarum traditione temperandum, usque parce utendum: & ad hoc tantum, ut maiores præoccupationes animorum, & præjudicia frangantur, minime autem, ut leviores dubitationes excitentur, & provocentur.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, ut scilicet *Methodus* sit *subjecta materia*, qua tractatur, *accommoda*. Alio enim modo traduntur Mathematica, (quæ sunt inter Scientias maxime abstracta & simplicia:) alio Politica, quæ maxime sunt immersa, & composita. Neque (ut jam diximus) *Methodus* uniformis in materia multiformi commode se habere potest.

est. Equidem quemadmodum *Topicas particulares* ad inveniendum probavimus, ita *Methodos particulares* ad tradendum similiter aliquatenus adhiberi volumus.

Sequitur aliud *Methodi* discrimen, in tradendis Scientiis cum iudicio adhibendum. Illud autem regitur per informationes, & anticipationes de Scientia (quæ tradenda est) in animis discipulorum prius infusas, & impressas. Aliter enim tradi debet Scientia, quæ ad animos hominum nova, & peregrina profus accedit; aliter ea, quæ opinionibus jam pridem imbibitis, & receptis, & assinis & familiaris. Ideoque Aristoteles Democritum suggillare cupiens, revera eum laudat; Si (inquit) serio disputare velimus, non sectari similitudines, &c. id vitio vertens Democrito, quod in comparationibus esset nimius. At illi, quorum documenta in opinionibus popularibus jam sedes suas collocarunt, non aliud habent, quod agant, nisi ut disputent & probent. Illis contra, quorum dogmata opiniones populares transcendunt, gemino labore opus est: primo ut intelligantur, quæ afferunt; deinde ut probentur: Ita ut necessarium habeant confugere ad auxilia similitudinum, & translationum, quo se captui hominum insinuent. Videmus igitur, sub infantia doctrinarum, sæculis rudioribus, cum Syllepthes illæ, quæ jam factæ sunt vulgares, & tritæ, novæ fuerant & inauditæ, omnia parabolis, & similitudinibus plena fuisse. Alias evenisset, ut quæ proponebantur, aut absque nota,

nota, seu attentione debita transmissa; aut pro paradoxis rejecta fuissent. Etenim Regula quædam est Traditivæ, quod *Scientia omnis, quæ Anticipationibus, sive præsuppositionibus non est consona, a similitudinibus, & comparationibus suppetias petere debeat.*

Atque de *Methodorum* diversis generibus hæc dicta sint; iis videlicet, quæ antehac ab aliis notata non fuerunt: Nam quantum ad cæteras illas *Methodos, Analyticam, Systaticam, Diarecticam, etiam Crypticam, Homericam, & similes, recte sunt cæ inventæ, & distributæ; Neque causa videtur, cur illis immoremur.*

At *Methodi Genera* hujusmodi sunt. *Partes* autem duæ; Altera de *dispositione totius operis, vel argumenti* libri alicujus; Altera de *limitatione propositionum*. Etenim ad Architecturam spectat, non solum fabrica totius ædificii, sed etiam efformatio, & figura columnarum, trabium, & similium. *Methodus* vero, veluti Scientiarum Architectura est. Atque hac in parte melius meruit Ramus, in optimis illis Regulis (*ἡγεῖν πᾶσιν, καὶ πάντις, καὶ αὐτὸ, &c.*) renovandis, quam in unica sua *Methodo, & Dichotomiis* obtrudendis. Veruntamen nescio quo fato sit, ut humanis (sicut sæpius fingunt Poëtæ) *rebus pretiosissimis semper adhibeantur perniciosissimi quique custodes.* Certe conatus Rami, circa illam propositionum limam, conjecit eum in epitomas illas, & Scientiarum vada. Auspicato enim, & felicitis cujusdam Genii ductu processerit oportet, qui *Axiomata* Scientiarum

iarum *convertibilia* facere attentaverit, & non simul ea reddiderit *Circularia*, aut in semet recurrentia. Conarum nihilo secius Rami in hac parte utilem fuisse non inficiamus.

Superfunt duæ adhuc *Propositionum Limitationes* præter eam, ut fiant *Convertibiles*: Altera de *Extensione*; altera de *Productione* ipsarum. Sane habent *Scientiæ*, si quis recte advertat, præter profunditatem, alias duas dimensiones; Latitudinem scilicet, ac Longitudinem suam. Ac profunditas quidem ad ipsarum Veritatem, & Realitatem refertur: Hæ enim sunt, quæ *soliditatem* conferunt. Quantum ad reliquas duas, Latitudo accipi, & computari potest de Scientia in Scientiam; Longitudo vero sumitur a summa propositione ad imam in eadem Scientia. Altera fines & veros Scientiarum terminos complectitur, ut propositiones propriæ, non promiscue tractentur; & evitetur repetitio, excursio, confusio omnis: Altera normam præscribit, quousque & ad quem particularitatis gradum propositiones Scientiarum sint deducendæ. Sane dubium est, quin aliquid exercitationi, & Practicæ sit relinquendum; Oportet siquidem *Antonini Pii* vitium evitari, ne simus *Cumini Sectores in Scientiis*; neve divisiones ad infima quæque multiplicemus. Itaque qualiter in hac parte nobis ipsi temperemus, inquisitione plane dignum est. Videmus enim nimium Generalia (nisi deducantur) parum informare, quin potius hominum Practicoium ludibrio Scientias exponere, cum nihilo magis ad Practicam

eticam faciant, quam Chorographia Ortelii universalis, ad viam monstrandam, quæ Londino ducit Eboracum. Certe Regulæ optimæ speculis ex Metallo non inscite assimilantur, in quibus cernuntur utique imagines, sed non antequam expolita fuerint; Sic juvant demum Regulæ & Præcepta, postquam Exercitationis limam subierint. Quod si tamen, usque à principio, Regulæ illæ fieri possint nitidæ, & quasi crystallinæ, id optimum factu foret, quandoquidem exercitatione assidua minus indigent. Atque de *Scientia Methodi* (quam *Prudentiam Traditivæ* nominavimus) hæc dicta sint.

Neque tamen illud prætermittendum, quod nonnulli, viri magis tumidi, quam docti, insudarunt circa *Methodum* quandam, legitimæ *Methodi* nomine haud dignam, cum potius sit *Methodus* Imposturæ; quæ tamen quibusdam Ardalionibus acceptissima procul dubio fuerit. Hæc *Methodus* ita Scientiæ alicujus guttulas aspergit, ut quis sciolus specie nonnulla Eruitionis ad ostentationem possit abuti. Talis fuit *Ars Lullii*, talis *Typocosmia* à nonnullis exarata, quæ nihil aliud fuerunt, quam vocabulorum artus cujusque massa, & acervus; ad hoc, ut qui voces artis habeant in promptu, etiam artes ipsas perdidicisse existimentur. Hujus generis *Collectanea* officinam referunt veteramentariam, ubi præsegmina multa reperiuntur, sed nihil quod alicujus sit pretii.

C A P. III.

De Fundamentis, & Officio Rhetoricæ. *Appendices tres Rhetoricæ, quæ ad Promptuariam tantummodo pertinent. Colores Boni & Mali, tam simplicis, quam Comparati: Antitheta Rerum: Formulæ minores Orationis.*

VEnimus jam ad *Doctrinam de Illustratione Sermonis*. Ea est, quæ *Rhetorica* dicitur, sive *Oratoria*. *Scientia* certe & in se egregia, & egregie à Scriptoribus exulta. Eloquentia autem, si quis vere rem æstimet, *Sapientia* procul dubio est inferior. Videmus enim, quanto intervallo hæc illam post se relinquit, in verbis quibus allocutus est Mosem Deus, cum ille munus sibi delatum propter defectum Elocutionis recusasset, *Habes Aaronem, ille erit tibi Vice Oratoris, tu vero ei Vice Dei*. At fructu, & populari existimatione, *Sapientia* Eloquentiæ cedit. Ita enim Salomon, *Sapiens corde appellabitur prudens, sed dulcis eloquio majora reperiet*. Haud obscure innuens, *Sapientiam* famam quandam, & admirationem cuiquam conciliare: at in rebus gerendis, & vita communi, Eloquentiam præcipue esse efficacem. Ad *Artem* vero hujus culturam quod attinet; Aristotelis erga Rhetores sui temporis *Æmulatio*, atque Ciceronis studium acre & vehemens, illi nobilitandæ totis viribus incumbens, cum longo usu conjunctum, in caussa fuerunt, ut in libris suis de hac *Arte* conscriptis se ipsos vicerint.

cerint. Dein *Exempla* illa luculentissima hujusce *Artis*, quæ in *Orationibus Demosthenis* & *Ciceronis* habentur, Præceptorum acuminis & diligentia addita, profectus ipsius geminarunt. Quare, quæ in hac *Arte desiderari* invenimus, versabuntur potius in *Collectionibus* quibusdam, quæ tanquam *Pedissequæ* huic *Arti* præsto sint, quam in *Disciplina*, & usu *Artis* ipsius. Nam etiam tum, cum *Promptuaria* cujusdam inter *Logica* mentionem faceremus, uberiora ejus rei *Exempla* in *Rheticis* polliciti sumus.

Veruntamen ut more nostro, circa radices hujus *Artis*, glebam paululum aperiamus, & subigamus; *Rhetorica* certe *Phantasia*, quemadmodum *Dialectica* *Intellectui* subservit. Estque, si quis altius rem penetret, *Officium* & *munus Rhetorica* non aliud, quam ut *rationis dictamina phantasia applicet, & commendet, ad excitandum appetitum, & voluntatem*. Regimen enim rationis impeti, & perturbati videmus tribus modis: Vel per *illaqueationem sophismatum*, quod ad *Dialecticam* pertinet, vel per *præstigias verborum*, quod ad *Rheticam*; vel per *affectuum violentiam*, quod ad *Ethicam*. Quemadmodum enim in negotiis, quæ cum aliis contrahimus, vinci quis & perduci solet, vel *Astu*, vel *Importunitate*, vel *Vehementia*; ita etiam in illa negotiatione interna, quam nobiscum exercemus, aut *argumentorum fallacis* subruimur; aut *impressionum*, & *obversationum assiduitate* sollicitamur, & inquietamur; aut *affectuum impetu* concutimur,

mur, & rapimur. Neque vero tam infeliciter agitur cum natura humana, ut illæ artes, & facultates ad rationem deturbandam valeant, neutiquam vero ad eandem roborandam, & stabilendam: Verum ad hanc rem longe magis. Finis enim *Dialectica* est, docere formam argumentorum, ad præsidia intellectus, non ad insidias. Finis itidem *Ethica*, affectus ita componere, ut rationi militent, non autem eam invadant. Finis denique *Rhetorica*, Phantasia implere obversationibus & simulachris, quæ rationi suppetias ferant, non autem eam opprimant. Abusus enim artis ex obliquo tantum interveniunt, ad cavendum, non ad utendum.

Quapropter in Platone summa fuit iniquitas (licet ex non immerito erga *Rhetores* sui temporis odio orta) cum *Rheticam* inter artes voluptarias collocavit: eam similem esse dicens *Coquinaria*, quæ non minus cibos salubres corrumpere, quam insalubres gratiores redderet, condimentorum varietate, & deliciis abutens. Absit autem, ut oratio non frequentius versetur in rebus honestis ornandis, quam in turpibus oblinendis: Hoc enim ubique præsto est: Siquidem nemo est, quin honestius loquatur, quam aut sentiat, aut faciat. Sane à Thucydide optime notatum est, tale quidpiam solitum fuisse objici Cleoni; quod, cum semper detiorem partem tueretur, in hoc multus esset, ut eloquentiam, & sermonis gratiam carperet. Probe quippe; cum sciret, de rebus sordidis, & indignis non posse quempiam pulchre lo-

qui; at de rebus honestis, facillime. Eleganter Plato (licet jam in Trivio decanteretur) *Virtus si conspici daretur, ingentes sui amores concitaret*: At *Rhetorica* virtutem, & bonum depingit plane, & reddit quasi conspicuum. Cum enim corporea effigie, illa sensui monstrari nequeant, superest ut per ornatum verborum, *Phantasia*, repræsentatione, quantum fieri potest, viva, coram sistantur. Siquidem mos Stoicorum, merito derisus est à Cicerone, qui concisis & argutis sententiis, & conclusionibus, virtutem animis hominum imponere satagebant; quem res parvum habet cum *phantasia*, & voluntate consensum.

Porro, si affectus ipsi in ordinem compulsi, & rationi prorsus morigeri essent; verum est, nullum magnopere futurum persuasionum, & insinuationum, quæ aditum ad mentem præbere possit, usum; sed satis fore, si res ipsa nude, & simpliciter proponantur, & probentur. Verum *Affectus* contra, tantas secessiones faciunt; quin etiam tantas turbas, & seditiones movent, (secundum illud,

— *Video meliora, proboque,*

Deteriora sequor) —

ut ratio prorsus in servitutem, & captivitatem abrepta foret, nisi *Eloquentiæ* *Suada* efficeret, quo minus *Phantasia* à partibus affectuum staret, sed potius opera ejus, foedus ineat inter rationem, & *phantasiam*, contra affectus. Notandum est enim, affectus ipsos ad bonum apparens semper ferri, atque hac ex parte aliquid habe-

habere cum ratione commune: verum illud interest; quod *Affectus* *intuentur præcipue bonum, in præsentia*; *Ratio* *prospiciens in longum, etiam futurum, & in summa*. Ideoque cum quæ in præsentia obversentur, impleant *Phantasia* fortius, succumbit plerunque ratio, & subjungatur. Sed postquam *eloquentia*, & *suasionum* vi effectum sit, ut futura & remota constituantur, & conspiciantur tanquam præsentia, tum demum abeunte in partes rationis *phantasia*, ratio fit superior.

Concludamus igitur non deberi magis vitio verti *Rhetorica*, quod deteriorem partem cohonestate sciat; quam *Dialectica*, quod Sophismata concinnare doceat. Quis enim nescit contrariorum eandem rationem esse, licet usi opponantur? Porro non eo tantum differt *Dialectica* à *Rhetorica*, quod (ut vulgo dicitur) altera instar pugni, altera instar palmæ sit; (altera scilicet presse, altera fusc tractet,) verum multo magis, quod *Dialectica* rationem in suis Naturalibus; *Rhetorica*, qualis in opinionibus vulgi sita est, consideret. Prudenter igitur Aristoteles *Rhetoricam*, inter *Dialecticam*, & *Ethicam cum Politicam*, collocat, cum ex utrisque participet. Siquidem probationes, & demonstrationes *Dialecticæ*, universis hominibus sunt communes; at probationes & suasiones *Rhetoricæ*, pro ratione auditorum variari debent; ut quis tanquam Musicus, auribus diversis se accommodans, sit demum

Orpheus in Sybris, inter Delphinis Arion.

Quæ quidem applicatio, & variatio orationis (si quis ejus perfectionem, & culmum desideret) eo usque extendi debet; ut si eadem ipsa apud diversos homines sint dicenda, apud singulos tamen aliis atque aliis verbis sit utendum. Quanquam hac parte eloquentiæ (Politica scilicet & Negotiosa, in privatis sermonibus) maximos oratores plerunque defuiti certum sit; dum ornatum, & formulas elegantes orationis captantes, volubili illa applicatione, & characteribus sermonum, quibus versus singulos uti consultius foret, excidunt. Certe, non abs re fuerit, circa hoc ipsum, de quo nunc dicimus, novam instituire inquisitionem, eamque nomine *Prudentia sermonis privati* indigitate, atque inter *Desiderata* reponere. Rem certe, quam quo attentius quis recogitet, eo pluris faciet. Utrum vero hæc inter *Rhetorica*, an *Politica* collocetur, haud magni refert.

Descendamus modo ad *desiderata* in hac arte, quæ (ut ante diximus) ejus sunt generis, ut pro *Appendicibus* potius censi debeant, quam pro *portionibus artis* ipsius, & pertinent omnia ad *Promptuariam*. Primo igitur non invenimus, qui prudentiam illam, simul & diligentiam Aristotelis, bene persecutus sit; aut suppleverit. Hic nimirum cœpit colligere, *signa popularia*, sive *colores boni*, ac *mali apparentis*, tam *simplicis*, quam *comparati*. qui sunt vere *Sophismata Rhetorica*. Sunt autem eximii usus, præsertim ad negotia, & prudentiam sermonis privati. Labores vero Aristotelis circa colores istos in tribus clau-

claudicant. Primo, quod cum multi sint, paucos admodum recenseat. Secundo, quod *Elenchos* suos non habeant adjunctos. Tertio, quod videretur ille usum eorum ex parte ignorasse. Quam enim eorum, non magis ad probandum, quam ad afficiendum, & commovendum subservit. Complures siquidem loquendi formulæ, quæ idem significant, varie tamen afficiunt. Nam longe fortius penetrat, quod acuminatum est, quam quod obtusum; licet in ipsa percussione vires æqualiter indantur. Nemo est certe, qui non magis afficiatur, audiens, *Inimici tui de hoc viros triumphos agent;*

Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atreida;

quam si simpliciter dicatur, *Hoc rebus tuis incommodabit*. Itaque mucrones isti, & aculei sermonum, minime sunt negligendi. Cum vero hanc rem, ut *Desideratam*, proponamus, ex consuetudine nostra, illam *Exemplis* fulciemus; *Præcepta* enim minus rem illustraverint.

Exempla colorum boni & mali, tam simplicis, quam comparati.

Sophisma.

1. *Quod laudant homines, & celebrant, Bonum; quod vituperant, & reprehendunt, Malum.*

Elenchus.

Fallit *Sophisma* quatuor modis, scilicet, Aut propter *ignorantiam*; Aut propter *malam fidem*; Aut propter *studia*, & *factiones*; Aut propter *ingenia laudatorum*, & *vituperatorum*,

rum. Propter ignorantiam; Quid vulgi iudicium ad examen boni & mali? Melius Phocion, qui, cum populus ei præter solitum applauderet, quæsit, Num forte deliquisset? Propter malam fidem; Laudantes enim & vituperantes suam rem sæpius agunt, neque loquuntur ut sentiunt.

Laudat venales, qui vult extrudere, merces.

Item; *malum est, malum est, inquit Empor;* sed cum recesserit, tum gloriabitur. Propter factiones; Cuius enim patet, consuescere homines, eos qui suarum partium sunt, immodicis efferre laudibus; qui autem contrariarum sunt, infra meritum deprimere. Propter ingenia; Alii enim natura facti sunt, & compositi ad adulationem servilem; Alii contra momi & tetrici; Ut laudando & vituperando, suis Ingeniis tantum obsecudent, parum de veritate solliciti.

Sophisma.

2. *Quod etiam ab inimicis laudatur, magnum bonum; quod vero etiam ab amicis reprehenditur, magnum malum.*

Sophisma fundamento hoc niti videtur, quod quæ ingratis & contra animi nostri affectum & propensionem loquimur, ea ipsa vim veritatis à nobis extorquere, facile creditur.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* propter astutiam, tam inimicorum, quam amicorum. Inimici enim laudes quandoque tribuunt, non invite, nec à

vi ve-

vi veritatis coacti, sed eas tamen deligentes, quæ inimicis suis invidiam & pericula conflare possint. Itaque apud Græcos superstitionis quædam invaluit, ut crederent, si quis ab altero laudaretur, animo malevolo, & proposito nocendi, naribus ejus pustulam nasci solere. Fallit iterum, quia laudes interdum impertiant inimici, tanquam præfatiunculas quasdam, ut postea liberius & malitiosius calumniarentur. Ex altera parte, fallit etiam hoc Sophisma propter astutiam Amicorum. Solent enim & illi vitia amicorum interdum agnoscere, & prædicare, non quod aliqua vis Veritatis eos cogat; sed ea eligentes, quæ minimum amicos suos lædere possunt, ac si cætera quidem viri optimi essent. Fallit iterum, quia Amici quoque reprehensionibus suis (sicut de Inimicis laudibus diximus) tanquam præfatiunculis quibusdam utuntur, quo paulo post in laudes effusius excurrant.

Sophisma,

3. *Cujus Privatio bona, id ipsum Malum; cuius Privatio mala, id ipsum Bonum.*

Elenchus.

Fallit *Sophisma* duobus modis: Aut propter *comparationem boni & mali*: Aut propter *successionem boni ad bonum, aut mali ad malum*. Propter *comparationem*: Si bonum fuerit generi humano, privati esu glandium, non sequitur, quod malus ille erat; sed Dodona bona, Ceres melior. Neque si malum fuit Populo Syracusano, Dionysio Seniore privari,

R 5

sequi-

sequitur quod Dionysius ille bonus fuerit; sed minus malus, quam Junior. Propter *SUCCESSIONEM*: Etenim privatio boni alicujus non semper dat locum malo, sed quandoque majori bono: ut cum flos decidit, fructus succedit. Nec privatio alicujus mali dat semper locum bono, sed interdum majori malo. Nam sublato inimico Clodio, Milo simul & segetem gloriae perdidit.

Sophisma.

4. *Quod bono aut malo vicinum est, id ipsum itidem bonum, aut malum: quod vero remotum est à bono, malum; quod à malo, bonum.*

Habet hoc fere rerum natura, ut quæ natura sua conveniunt, etiam locis conveniant; quæ vero contrariæ naturæ sunt, etiam intervallis distent: Cum singula, amica sibi associare, inimica sumovere gaudeant.

Elenchus.

Sed fallit *Sophisma* tribus modis: Primo propter *destitutionem*, secundo propter *obscurationem*, tertio propter *protectionem*. Propter *destitutionem*; Fit, ut quæ in suo genere amplissima sunt, & maxime excellunt, omnia, quantum fieri potest, ad se trahant & in vicino quæque posita destituant, ac quasi inedia conficiant. Itaque in propinquo arborum grandium vitigulta nunquam læta reperies. Recte etiam ille, *Divitis servi maxime servi*. Nec male cavillatus est, qui inferius famulitium in Aulis Principum, *Festorum vigilis* comparavit; quæ, Festa tua in proximo attingunt, ipsæ autem jejuniis addi-

addicuntur. Propter *obscurationem*; Etenim & hoc habent quæque, in suo genere, præstantissima, ut licet proxima non extenuent, aut destituant; tamen obscurent, & umbrent. Quod etiam de *Sole* notant *Astronomi*, quod sit scilicet aspectu bonus, conjunctione & approxinatu malus. Propter *protectionem*; Nam non solum res coeunt & congregantur propter consortium, & naturæ similitudinem, sed etiam malum (præsertim in civilibus) confugit ad bonum, ut lateat, & protegatur. Itaque scelerati homines petunt *Asyla Divorum*, & vitium ipsum se in virtutis umbram recipit;

Sæpe latet vitium proximitate boni.

Contra & bonum se aggregat ad malum, non propter consortium, sed ut illud convertat, & reformet in bonum. Itaque & medici magis accedunt ad ægrotos, quam ad sanos; & Servatori nostro objectum est, quod *Conversaretur cum publicanis & peccatoribus*.

Sophisma.

5. *Cui ceteræ partes, vel sectæ, secundas unanimiter deferunt, (cum singula Principatum sibi vendicent) melior reliquis videtur: Nam primas quæque ex zelo videtur sumere, secundas autem ex vero & merito tribuere.*

Ita Cicero argumentatur, sectam Academicorum, quæ Acatalepsiæ tenuit, Philosophiam fuisse præstantissimam. *Interroga enim* (inquit) *Stoicum, quæ secta sit potior; ille suam ceteris anteponet: Deinde quæ secundas teneat, Academicam fatebitur. Age similiter cum Epicureo; qui*

Stoici vix aspectum toleraverit) postquam suam Sectam collocavit in summo, collocabit Academicam in proximo. Similiter, vacante dignitate aliqua, Princeps si competitores singulos interrogaret, quem post se potissimum commendare vellent, verisimile est, secunda illorum vota, in eum qui præcipue dignus, & optime meritus fuerit, concursura.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* propter *Invidiam*. Solent enim homines, proxime post se, & factionem suam, in eos inclinare & propendere, qui reliquorum maxime sunt enerves & imbelles, quæque eis minimum molestiæ exhibuerunt, in odium illorum, qui illis plurimum insultarunt, aut incommodarunt.

Sophisma.

6. *Cujus excellentia vel exuperantia melior, id toto genere melius.*

Huc pertinent formula illæ usitatæ; *Ne pervagemur in generalibus: Conservamus particularem aliquem cum particulari, &c.*

Elenchus.

Videtur hoc *Sophisma* satis nervosum, & magis *Dialecticum* quiddam, quam *Rheticum*. Attamen interdum fallit. Primo, quia sunt res haud paucæ, periculo plurimum obnoxie, quæ tamen, si evadant, cæteris antecellant. Ita ut genere sint deteriores, quia sæpius periclitantur & excidunt; Individuo autem nobiliores. In hoc numero est *Gemma Martia*, de qua Gallicum Adagium; *Filius Parisiorum, & Gemma Mensis Martii*

Martii, si ex illis evadat unus, erit instar decem aliorum. Adeo ut in genere *Gemma Maji Gemmæ Martii præster*, sed tamen in individuo optima *Gemma Martii* optimæ *Gemmæ Maji* præferatur. Fallit secundo, propter *naturam rerum*, in aliquibus generibus aut speciebus magis æqualem, in aliquibus magis inæqualem: Quemadmodum in observationem venit, climata calidiora generaliter ingenia producere acutiora; at in frigidioribus ingenia illa, quæ eminent, etiam acutissimis calidarum regionum præstare. Similiter, in exercitiis compluribus, si res duello inter singulos transigeretur, fortasse ad unam partem accederet *Victoria*; si copiis universis, in alteram. Etenim excellentiæ, & exuperantiæ casum recipiunt; at genera natura, aut disciplina reguntur. Quinetiam in genere metallum lapide pretiosius; Attamen *Adamas* præcellit auro.

Sophisma.

7. *Quod rem integram servat, bonum; Quod sine receptis est, malum: Nam se recipere non posse, impotentia genus est; Potentia autem bonum.*

Hinc confinxit *Æsopus* fabulam de duabus ranis; quæ in magna siccitate, cum aquæ ubique deficerent, deliberarunt, quid sibi demum agendum esset. Prior autem, *Descendamus* (inquit) *in puteum profundum, neque enim verisimile est tibi aquam defuturam.* Cui altera ita rege-rit; *Quin si forte ibi quoque aqua deficiet, quomodo exinde rursus ascendere poterimus?*

Firmamentum autem hujus sophismatis est; Quod actiones humanæ adeo sint incertæ, & periculose expositæ, ut illud optimum videatur, quod plurima habeat effugia. Huc spectant formulæ illæ, quæ in usu sunt, *Obligatum plane & obstrictum te reddes: Non tantum, quantum, volles, sumes ex fortuna, &c.*

Elenchus.

Fallit *sophisma* primo, quia in *actionibus* humanis fortuna urget, ut aliquid demum decernatur. Etenim ut eleganter à quopiam dictum est; *Etiā non statuere, est aliquid statuere*: Adeo ut sæpenumero consilii suspensio pluribus nos implicet necessitatibus; quam si aliquid statuissemus. Videtur autem iste morbus quidam animi, similis ei, qui reperitur in avaris: Sed translatus à cupiditate retinendi opes; ad cupiditatem retinendi arbitrium & potestatem. Si quidem avarus frui non vult, ne quid detrahat de summa; Ita & hujusmodi scepticus nil exequi vult, ut omnia ei sint integra. Fallit secundo, quia necessitas, & illud (quod ajunt) *lacta est alea*, stimulos addit animis: sicut inquit ille: *Cæteris pares, necessitate certe superiores estis.*

Sophisma.

8. *Quod quis culpa sua contraxit, majus malum; quod ab externis imponitur, minus malum.*

Hujus rei causa est, quod morsus conscientia adversa conduplicet: Contra, conscientium sibi esse, quod culpa quis vacet, magnum præbet in calamitate solatium. Itaque Poëta eapath-

pathemata maxime exaggerant, tanquam desperationi propiora, ubi quis se ipsum accuset, & discruciet;

Seque unum clamat causamque capuique malorum.

Contra, calamitates virorum insignium elevat & diluit innocentia & meriti conscientia. Porro cum malum ab aliis intentatur, habet quivis, quod libere conqueri possit, unde dolores sui exhalent, neque cor suffocent: Etenim iis, quæ ab injuria hominum profecta sunt, indignari solemus, aut ultionem meditari, aut denique Nemesin Divinam vel implorare, vel expectare: Quinetiam, si à fortuna ipsa inflictum quid sit, tamen datur quædam cum fati ipsis expostulatio;

Atque Deos, atque Astra vocat crudelia Mater.

Contra, ubi quis malum aliquod sua culpa contraxerit, stimuli doloris intro vertuntur, animumque magis vulnerant, & confodiunt.

Elenchus.

Fallit istud *Sophisma*, primo propter *spem*; quæ malorum magnum est Antidotum. Etenim culpæ emendatio, sæpe in nostra potestate sita est; Fortunæ vero minime. Itaque Demosthenes non semel cives suos hujusmodi verbis affatus est; *Quod ad præterita pessimum, id ad futura optimum est. Quid hoc tandem sit? Hoc ipsum scilicet, quod vestra incuria & culpa res vestra male se habeant: Nam si vos officio vestro per omnia perfuncti essetis, & nihilominus*

Status

Status vester, ut nunc, laborasset, ne spes quidem reliqua esset, eum futurum aliquando meliorem. Cum vero Errores vestri in caussa potissimum fuerint; confidendum plane. Vos, illis emendatis, pristinum statum vestrum recuperaturos. Similiter Epictetus de gradibus tranquillitatis animi verba faciens; Infirmum locum illis attribuit, qui alios accusant: Superiorem iis, qui se ipsos: Supremum vero illis, qui nos alios, nec se ipsos. Fallit secundo, propter insitam animis humanis superbiam; qua ægè adducuntur homines, ut errores proprios agnoscant. Hoc vero ut evitent, patientiam adhibent longe maiorem, in iis malis, quæ culpa sua contraxerunt. Etenim, quemadmodum fieri videmus, ut cum culpa admissa sit, neque de Auctore constiterit, supra modum excandescant homines, & tumultuentur: quod si postea in notitiam pervenerit, culpam illam ad filium, aut uxorem, aut gratiosum aliquem pertinere, statim sedantur turbæ, & consulescunt: Eodem modo fit, cum res aliqua accidit, propter quam necessitas incumbit, culpam in nos ipsos recipiendi. Id quod in mulieribus sæpissime conspicitur, quæ si quid infeliciter egerunt, contra consensum parentum, aut amicorum, quælecunque infortunium sequatur, illud sedulo dissimulabunt.

Sophisma.

9. *Gradus privationis major videtur, quam Gradus diminutionis: & rursus; gradus*

inceptionis major videtur quam gradus incrementi.

Canon est in Mathematicis; nullas esse rationes nihili ad aliquid. Itaque gradus nullitatis, & quidditatis, majores videntur gradibus incrementi, & decrementi. Sicut monoculo durius est, unum perdere oculum, quam utrumque oculum habenti. Similiter, complures liberos habenti, gravius est, ultimum, qui superstes fuerit, filium amittere, quam reliquos priores. Itaque & Sibylla, cum duos priores libros combussisset, pretium tertii duplicavit: Si quidem illius amissio gradus fuisset privationis, non diminutionis.

Elenchus.

Fallit *Sophisma* primo, propter eas res, quarum usus in sufficientia quadam, sive competentia, hoc est, Quantitate determinata, consistit. Si quis enim obligetur pœnaliter ad solutionem certæ pecuniæ summæ, ad diem certum; gravius ei fuerit, nummo unico aureo carere, quam si, posito quod ille unicus parati non potuerit, deessent etiam decem alii. Similiter in decoctionibus fortunarum, damnosior videtur gradus obærationis, qui primus fortem minuit; quam extremus, qui ad egestatem redigit. Huc spectant formulæ illæ ultimatæ; *Sera in fundo parsimonia: Parum interest, utrum nihil habeas, an quod nihil juvet, &c.* Fallit secundo, propter illud Principium in natura; quod corruptio unius, sit generatio alterius. Adeo ut gradus ipse privationis ultimæ, minus inter-

dum incommodet; quoniam ansam & stimulum præbet novæ alicui rationi ineundæ. Unde etiam Demosthenes sæpius conqueritur apud Cives suos; *Conditioes minus utiles, & honorificas, quas à Philippo impostas subibant, nihil aliud esse, quam alimenta quadam ipsorum ignavia & socordia; ut multo iis fuisset satius illis omnino carere, propterea quod hoc pacto industria illorum melius acui possit ad alia paranda remedia.* Novimus certe Medicum quendam, qui, mulieribus delicatis, querentibus se male habere, sed tamen à medicamentis omnibus abhorreere, solebat dicere, non minus facete, quam morose: *Vobis omnino opus est, ut deterius valeatis, quo medicamenta, etiam qualibet, libenter toleretis.* Quinetiam ipse gradus privationis, sive indigentia ultimæ, salutaris esse possit, non tantum ad excitandam industriam, vetum etiam ad imperandam patientiam.

Quod ad secundum membrum hujus Sophismatis; illud eodem, quo prius, fundamento (de gradibus quidditatis & nullitatis) nititur. Hinc tanta usurpantur, de initiis negotiorum, præconia.

Dimidium facti, qui bene cepit, habet, &c. Hinc Astrologorum superstitio, qui iudicium faciunt de dispositione aut fortuna hominis, ex momento sive articulo nativitatis, aut conceptus.

Elenchus.

Fallit sophima primo, quoniam in nonnullis

lis

lis primæ rerum inceptions nihil aliud sunt, quam quæ Epicurus, in Philosophia sua, appellat *temptamenta*; id est, rudimenta quædam, quæ nihili sunt, nisi iterentur, aut provehantur. Itaque in hoc casu, gradus secundus dignior videret & potentior, quam primus: Quemadmodum in plaustris, equus qui penultimus est, plus confert ad motum plaustris, quam primus. Etiam non incepte dici solet; *Convivium regestum, illud esse, quod pugna sit reum.* Prius enim fortasse prætervolaturum fuisset. Itaque prius malo principium dedit, sed posterius modum abstulit. Fallit Sophisma secundo, propter dignitatem perseverantiæ; quæ in progressu, non in aggressu sita est. Etenim casus aut natura, primum impetum progignere possunt; at affectus tantummodo maturus, & iudicium, constantiam. Fallit tertio in iis rebus, quarum natura, & cursus ordinarius in contrarium rei inceptæ fertur. Ita ut prima inceptio perpetuo evacuetur, nisi vires continuentur. Quemadmodum in formulis illis usitatis dicitur; *Non progredi, est regredi*: Et, *Qui non proficit, deficit*: Ut in cursu in adversum montis; Remigatio in adversum gurgitis: At contra, si in declivi montis motus incipiat; aut secundo Flumine remigatio fiat; tum gradus inceptus longe potiores partes tenet. Porro iste color, non tantum extenditur ad gradum inceptionis, qui sit à potentia ad actum, comparatum cum gradu, qui sit ab actu ad incrementum: Verum etiam ad gradum qui sit ab Impotentia ad potentiam, comparatum

ratum cum gradu, qui sit à potentia ad actum. Etenim gradus ab impotentia ad potentiam, major videtur, quam à potentia ad actum.

Sophisma.

10. *Quod ad veritatem refertur, majus est, quam quod ad opinionem. Modus autem, & probatio ejus, quod ad opinionem pertinet, hæc est, quod quis, si clam putaret fore, facturus non esset.*

Ita pronunciant Epicurei de *felicitate Stoicorum, in virtute collata*, quod similis sit *felicitati* Histrionis in Scena; qui si à Spectatoribus, & plausu eorum destitueretur, animis statim concideret. Itaque virtutem per ignominiam, *bonum theatrale* vocant. Aliter fit in divitiis, de quibus ille,

Populus me sibilat; At mihi plaudo.

Itidem Voluptate,

— *Grata sub imo*

Gaudia corde premens, vultu simulante pudorem.

Elenchus.

Fallacia hujus *Sophismatis* subtilior paulo est; licet responsio ad exemplum, quod adducitur, facilis. Neque enim virtus eligitur propter *auram popularem*. Cum etiam illud præceptum sit, *Ut quis maxime omnium se ipsum revereat*. Ita ut vir bonus, idem fuerit in solitudine, idem in theatro. Licet forte intendatur virtus non nihil per laudes, quemadmodum calor augetur per reflexionem. Sed hoc suppositionem negat, non fallaciam redarguit. *Elenchus*

chus vero talis est. Dato, quod virtus (præsertim ea, quæ labores & conflictus subit) non eligeretur, nisi quod laudes & fama eam comitari soleant; haud inde sequitur, quod appetitus, & motus ad virtutem non sit præcipue propter se. Siquidem fama, possit esse causa tantum *impulsiva*, aut *sine qua non*, ne utriquam efficiens, aut *constituens*. Exempli gratia: Si duo fuerint equi, quorum unus, calcari non admotis, quævis haud segniter præstaret: at alter, calcari non admotis, priorem longe superaret: Posterior iste (arbitror) palmam referet, & pro equo meliore judicabitur. Neque quenquam judicii sani commoverit formula illa; *Apage istum equum, cujus spiritus siti sunt in calcariibus*. Quandoquidem enim instrumentum ordinarium equitanti sit calcar, neque ullo modo oneri aut impedimento ei sit; non minoris propterea æstimandus est equus, qui calcari incitatur: Neque etiam ille alter, qui absque calcariibus mira præstet, eo ipso melior; sed delicatior tantum habendus est. Simili ratione, gloria & honor, virtuti, pro stimulis & calcariibus, subserviunt: Ac licet virtus, sine illis, paulo futura esset languidior; tamen cum semper illa præsto sint ei, etiam non invitata; nil officit, quo minus virtus propter se quoque expectatur. Itaque recte redarguitur illa positio; *Nota ejus rei, quod propter opinionem, & non propter veritatem eligitur, hæc est, quod quis, si clam putaret fore, facturus non fuisset.*

Sophisma.

II. *Quod opera & virtute nostra partum est, majus bonum; Quod ab alieno beneficio, vel ab indulgentia fortuna delatum est, minus bonum.*

Causæ hujus rei hæ sunt. Primo, propter *spem de futuro*. Siquidem in aliorum gratia, aut fortunæ ipsius ventis secundis, non multum inest certitudinis; Propria vero industria, aut virtus, semper domi adsunt. Adeo ut, postquam boni quid nobis hoc modo paratum fuerit, maneant etiam eadem instrumenta, in novos usus parata, quin & consuetudine & successu reddita validiora. Secundo, quia quod *alieno beneficio adipiscimur*, ejus etiam *aliis debitores sumus*: cum, quæ per nos ipsi comparaverimus, nihil oneris secum trahant. Etiam si quid indulgentia Divina in nos cumulaverit, retributionem quandam erga Dei Bonitatem efflagitat. quod homines pravos & improbos mordet, ubi in priore genere illud Prophetæ us venerit. *Lasantur, & exultant, immolant plagis suis, & sacrificant reti suo*. Tertio, quia *ea, quæ à virtute nostra minime profecta sunt, nulla sequitur laus & existimatio*. Quæ enim felicitatis sunt, admirationem quandam pariunt, laudem minime. Sicut ait Cicero ad Cæsarem: *Quæ miremur, habemus; quæ laudemus, expectamus*. Quarto, quia quæ *industria propria* acquiruntur, cum *laboribus & contentione* fere conjuncta sunt; quod nonnullam habet in se *Suarvitatem*; uti Salomon, *Suarvis cibus à venatu*.

Elen-

Elenchus.

At quatuor inveniuntur *colores oppositi*, qui rem in contrariam partem inclinant; possintque esse prioribus instar *Elenchorum*. Primo, quia *felicitas* videtur esse *signum quoddam, & character favoris divini*: & propterea, tum in nobismet ipsis confidentiam & alacritatem generat, tum apud alios auctoritatem & reverentiam. Felicitas autem ista etiam fortuita complectitur, ad quæ virtus ægre aspirat; Veluti cum Cæsar ad Navis Gubernatorem, animos addendo, dixit: *Cæsarem portas, & fortunam ejus*. Quod si dixisset, *Cæsarem portas, & virtutem ejus*, frigidum prorsus fuisset solatium periclitanti in procella. Secundo, quia *ea quæ virtute aut industria procedunt, sunt imitabilia, & aliis patent*; cum felicitas sit res inimitabilis, & prærogativa quædam hominis indiviui. Itaque, in genere videmus, res naturales artificialibus præponi, quia imitationem non recipiunt. Quod enim imitabile est, potentia vulgatum est. Tertio, quæ ex felicitate proveniunt; *bona videntur gratuita, nec laboribus empta*: at quæ virtute propria, pretio veluti acquisita. Itaque eleganter Plutarchus, de rebus Timoleontis, hominis longe fortunatissimi, cum rebus Agefilai & Epaminondæ, qui uno ævo vixerunt, comparatis, dixit: *Illas Homeri Carminibus fuisse similes, quæ cum alias excellent, sponte etiam fluere videantur, & quasi Genium sapere*. Quarto, quia, quod *præter spem aut præter expectatum contingit, gratius, & majore*

maiore cum voluptate in hominum animos in-
fuit. Illud vero neutiquam competit iis, quæ
propria cura & ambitu comparantur.

Sophisma.

12. Quod ex pluribus constat & divisibilibus,
est majus eo, quod ex paucioribus, & magis u-
num: Nam omnia per partes considerata, majo-
ra videntur: Quare & pluralitas partium, ma-
gnitudinem præ sefert: Fortius autem operatur
pluralitas partium, si ordo absit: Nam inducit
similitudinem infiniti, & impedit comprehen-
sionem.

Sophisma istud videtur etiam primo intuitu
fallax, & quasi palpabile: Siquidem, non plura-
litas partium tantum, sed majoritas earundem
poterit constituere totum auctius. Attamen
abripit hoc ipsum *sophisma* læpius phantasiam;
quietiam insidiatur sensui. Etenim aspectui
brevior videtur via in planitie, ubi nihil inter-
currat quod visum frangat, quam in tali tractu
terræ, ubi simul conspiciuntur arbores, aut æ-
dificia, aut aliud aliquod signum, quod spa-
tium metiri & dividere possit. Sic enim bene
nummato, postquam arcas suas, & marsupia
diviserit, & digesserit, major etiam quam an-
tea subit divitiarum phantasia. Habet etiam
vim in amplificationibus, si res in plures por-
tiones dividatur, atque singulæ seorsum tra-
ctentur. Hoc vero adhuc magis phantasiam
implet, si fiat promiscue, & sine ordine. Con-
fusio enim multitudinis opinionem generat.
Siquidem quæ ordine ostenduntur, aut propo-
nun-

nuntur, tum ipsa magis finita apparent, tum cer-
tum præbent argumentum, nihil esse præter-
missum. At contra, quæ confuse repræsentan-
tur, non solum in se numerosa putantur, sed &
suspicioni locum relinquunt, restare adhuc plu-
ra, quæ omittuntur.

Elenchus.

Fallit *Sophisma*. Primo, ubi quis ampliorem
præceperit de re aliqua opinionem, quam pro-
vera rei ipsius magnitudine. Etenim cum hoc
fit, distributio falsam illam opinionem destruit,
& rem in veritate sua, non autem cum ampli-
ficatione, monstrabit. Itaque si quis morbo
aut dolore corripitur, horæ longiores ei vide-
buntur, absque horologio, aut clepsydra, quam
si iisdem mensurentur. Nam si tædium & ve-
xatio morbi, tempus videri longius faciunt,
quam revera est, at computatio temporis erro-
rem illum corrigit, & brevius facit, quam o-
pinio illa falsa conceperat. Etiam in planitie,
contra quam superius dictum est, aliquando
evenit. Licet enim visus in principio viam
ostendet brevioris sensui, quia indivisa est:
tamen si ex eo obrepat opinio de longe mi-
nori intervallo quam reperitur: opinionis
ejus vanæ frustratio efficiet, ut videatur de-
mum etiam, quam revera est, productior. Ita-
que si quis opinioni alicujus falsæ magnitudi-
ne rei cujuspiam velificari cupiat, caveat à
distributionibus, sed rem integram utique ex-
tollat. Fallit *Sophisma* secundo, si distributio ea
distrahatur, non autem simul obversetur, aut uno
S aspectu

aspectu visum feriat. Itaque si flores in horto aliquo in plures torulos distinguantur, majoris quantitatis speciem præbebunt, quam si omnes in uno toro simul crescerent; Modo toruli illi, oculis simul subjiciantur; Aliter enim unio distributioni distractæ prævalebit. Sic reditus eorum majores videntur, quibus prædia & latifundia sua vicina aut conjuncta sunt. Nam si sparsim sita sint, non veniunt tam facile sub aspectum. Fallit *Sophisma* tertio, propter dignitatem unitatis, supra multitudinem. Omnis enim compositio, indigentia in singulis signum est certissimum; ubi illud usu venit:

Et quæ non prosunt singula, multa juvant.

Itaque Mariæ partes potiores; *Martha, Martha, attendis ad plurima, unum sufficit.* Hinc illa fabula *Æsopi* de vulpe, & feli: *jaçtabat enim vulpes, quantas artes haberet, & effugia, quibus se à canibus eriperet; Felis autem se unico tantum confidere auxilio dixit, utpote quæ tenuem scandendi facultatem haberet. Quod tamen reliquis illis vulpinis longe præstantius præsidium fuit: unde Adagium; *Multa novit vulpes, sed felis unum magnum.* Quin etiam in hujus fabulæ significatione morali idem cernitur: Nam potenti & fido amico niti, plus præsidii habet, quam artes & astutiæ complurimæ.*

Atque hæc exempli loco sufficient. Superest autem nobis ejusmodi *colorum* numerus etiam

magnum, quos olim adolescentes congestimus: at tamen sine illustrationibus suis, atque *Elenchis*; quos hoc tempore concinnare non vacat: ideoque *colores* illos nudos, absque illustrationibus suis, (cum superiores isti vestiti prodeant) proponere, minime nobis consentaneum videtur. Illud interim monemus, rem istam, qualiscunque ea videri possit, haud parvi, judicio nostro, esse pretii: utpote quæ ex *Philosophia prima*, & ex *Rhetorica*, participet. Atque de *signis popularibus*, sive *coloribus boni ac mali apparentis*, tam *simplicis*, quam *comparati*, hæctenus.

Secunda *Collectio*, quæ pertinet ad *promptuam & desideratur*, ea est, quam Cicero (ut superius in *Logica* diximus) innuit, cum præcipit, ut in promptu habeantur *Loci communes* in utramque partem disputati & tractati. *Quales* sunt, *Pro verbis legis & Pro sententia legis*, &c. Nos vero hoc præceptum etiam ad alia extendimus; ut non solum ad genus judiciale, sed etiam ad deliberativum & demonstrativum adhibeatur. Omnino hoc volumus, *Locos* omnes, quorum frequens est usus, (sive ad probationes & refutationes, sive ad suasiones, & dissuasiones, sive ad laudes & vituperia spectent;) mediatos jam haberi, eosque ultimis ingenii viribus, & tanquam improbe, & profus præter veritatem, attolli & deprimi. Modum autem hujus *Collectionis*, tam ad usum, quam ad breviter, optimum fore censemus, si hujusmodi *Loci* contrahantur

in sententias quasdam acutas & concisas; tanquam glomos quosdam, quorum fila in fusorem discursum, cum res postulat, explicari possint. Atque similem quandam diligentiam in Seneca reperimus, sed in hypothesebus sive casibus. Ejus generis cum plurima parata habeamus, aliqua ad exemplum proponere visum est. Ea autem *Antitheta Rerum* nominamus.

Exempla *Antithetorum*.

NOBILITAS. I.

Pro.

Quibus virtus à Genere penitus insita est; ut jam non mali esse nolunt, sed nequeunt. Nobilitas Laureæ, qua tempus homines coronat.

Antiquitatem etiam in monumentis mortuis veneramur; quanto magis in vivis?

Si Nobilitatem familiarum contemnas, qua tandem erit differentia inter sobolem hominum, & brutorum?

Nobilitas virtutem invidia subducit, gratia tradit.

Contra.

Contra.

Raro ex virtute Nobilitas, rarius ex Nobilitate Virtus.

Nobiles Majorum deprecatione ad veniam sapius utuntur, quam suffragatione ad honores.

Tanta solet esse industria hominum novorum, ut Nobiles præ illis tanquam Statua videantur.

Nobiles in stadio respectant nimis saepe; quod mali cursoris est.

Forma. II.

Pro.

Deformes naturam ulcisci solent.

Et Virtus nil aliud, quam interna forma; & forma nil aliud, quam externa virtus.

Deformes se à contemptu, per malitiam utique suam, vindicare cupiunt.

Forma virtutes splendere facit, vitia rubere.

Contra.

Virtus, ut gemma nobilis, melius inseritur sine multo auro & ornatu.

Quod vestis lauta deformi, hoc forma improbo.

Similiter plerumque leves sunt, quos forma ornat, & quos movet.

Juventus. III.

Pro.

Prima cogitationes, & juvenum consilia, plus habent è Numine.

Senes sibi sapiunt magis: aliis, & Reipublica, minus.

Si conspici daretur, magis deformat animos quam corpora senectus.

Senes omnia metuunt, prater Deos.

Contra.

Iuventus poenitentis campus.

Ingenitus est iuvenibus senilis auctoritatis contemptus; ut quisque suo periculo sapiat.

Tempus, ad qua consilia non advocatur, nec rata habet.

Senibus vnae mutantur in gratias.

Valetudo. IV.

Pro.

Cura valetudinis animum humilem facit, & corpori supplicem.

Corpus sanum, hospes anima est; Aegrum, et-gastularius.

Ni tam summas actionum promovet, quam prospera valetudo: at contra, infirma feriatur nimis.

Contra.

Sape convalescere, est saepe juvenescere.

Excusatio valetudinis polychresta; ad quam etiam sani confugimus.

Nimis arcto sedere corpus anima jungit sanitas.

Et lectus magna imperia administravit, & Lectica magnos exercitus.

Uxor & Liberi. V.

Pro.

Charitas Reip. incipit à familia.

Vxor

Vxor & Liberi disciplina quadam humanitatis, at coelibes tetrici & severi.

Coelibatus & Orbitas ad nil aliud conferunt, quam ad fugam.

Marti sacrificat, qui liberos non procreat.

Cetera felices, in liberis fere infortunati sunt: ne Divina Sorti nimium appropinquent homines.

Contra.

Qui uxorem duxit, & liberos suscepit, obsides fortuna dedit.

Generare, & liberi, humana sunt; creare, & opera, Divina.

Bruorum aternitas soboles: Virorum fama, merita, & instituta.

Oeconomica rationes, publicas plerunque everunt.

Aliquibus fortuna Priami placuit, qui suis omnibus superstes fuit.

Divitiar. VI.

Pro.

Divitias contemnunt, qui desperant.

Invidia divitiarum, virtutem effecit Deam.

Dum Philosophi dubitant, utrum ad virtutem, an voluptatem omnia sint referenda, collige instrumenta utriusque.

Virtus per divitias vertitur in commune bonum.

Cetera bona provincialem habent administrationem, divitia sola generalem.

S. 4.

Con-

Contra.

Divitiarum magnarum vel custodia est, vel dispensatio quadam, vel fama, at nullus usus.

Annon vides lapillis, & id genus delicias, fingi pretia, ut possit esse aliquis magnarum divitiarum usus?

Multi, dum divitiis suis omnia venalia fore crediderunt, ipsi in primis venerunt.

Non aliud divitias dixerim, quam impedimenta virtutis. Nam virtuti & necessaria sunt, & graves.

Divitia bona ancilla, pessima domina.

Honores. VII.

Pro.

Honores non Tyrannorum, (ut loquuntur) sed Providentia Divina calculi sunt.

Honores faciunt & virtutes & vitia conspicua: Itaque illas provocant, haec refranant.

Non novit quisquam, quantum in virtutis cursu profecerit, nisi honores ei campum praebeant apertum.

Virtutis, ut rerum aliarum, rapidus motus est ad locum, placidus in loco: Est autem virtutis locus honos.

Contra.

Dum honores appetimus, libertatem eximus.

Honores dant fere Potestatem earum Rerum, quas optima Conditio est Nolle, proxima Non posse.

Honorum ascensus arduus, statio lubrica, regressus praecipuus.

Qui

Qui in Honore sunt, vulgi opinionem mutentur oportet, ut se ipsos beatos putent.

Imperia. VIII.

Pro.

Felicitate frui, magnum bonum est, sed eam & aliis impertiri posse, adhuc majus.

Reges non hominum instar, sed astrorum sunt. Nam & in singulos, & in tempora ipsa, magnum habent influxum.

Qui Dei vices gerunt, iis resistere, non tantum laesa Majestatis Crimen est, sed Theomachia quadam.

Contra.

Quam miserum, habere nil fere quod appetas, infinita qua metuas.

Qui in Imperiis sunt, similes sunt Corporibus Coelestibus, qua magnam venerationem habent, requiem nullam.

Nemo humana sortis ad Deorum convivia admittitur, nisi ad Ludibrium.

Laus. Existimatio. IX.

Pro.

Virtutis radii reflexi laudes.

Laus Honoris est, ad quem liberis suffragiis pervenitur.

Honores à diversis Politis conferuntur, sed laudes ubique sunt libertatis.

Vox populi habet aliquid Divinum. Nam quomodo aliter tot capita in unum conspirare possint?

Ne mireris, si vulgus verius loquatur, quam honoratiores: quia etiam tuius loquitur.

S 5

Contra.

Contra

Fama deterior Iudex, quam Nuncia.

Quid viro bono cum saliva vulgi?

Fama veluti fluvius, levia atollit, solida mergit.

Infimarum virtutum apud vulgus laus est, mediarum admiratio, supremarum sensus nullus.

Laus magis ex ostentatione, quam ex merito: & ventosis magis accedit, quam realibus.

Natura. X.

Pro.

Consuetudinis progressus est Arithmeticus, Natura Geometricus.

Vi in Rebus publicis se habent Leges communes, erga consuetudines, eodem modo in singulis se habet Natura ad Consuetudinem.

Consuetudo contra naturam, quasi Tyrannis quaedam est: & cito ac levi occasione corrui.

Contra.

Cogitamus secundum naturam, loquimur secundum Præcepta: sed agimus secundum Consuetudinem.

Natura Pedantius quidam est, Consuetudo Magistratus.

Fortuna. XI.

Pro.

Virtutes aperta laudes pariunt, occulta fortunas.

Virtutes officiorum laudes pariunt: facultatum, fortunas.

For-

Fortuna veluti galaxia, hoc est, nodus quarundam obscurarum virtutum, sine Nomine. Fortuna saltem ob filias suas honoranda est, confidentiam scilicet, & auctoritatem.

Contra.

Stultitia unius, fortuna alterius.

In Fortuna illa præcipue laudaverim, quod cum non eligat, non tueatur.

Viri Magni, dum invidiam virtutum suarum declinarunt, inter fortuna cultores reperti sunt.

Vita. XII.

Pro.

Absurdum est, Accidentia Vita magis amare, quam vitam ipsam.

Præstat ad omnia, etiam ad virtutem, curriculum longum, quam breve.

Absque spatii vita majoribus, nec perficere datur, nec perdiscere, nec pœnitere.

Contra.

Philosophi, dum tantum apparatus ad versus mortem colligunt, ipsam magis timendam esse ceperunt.

Mortem homines timent, quia nesciunt, ut pueri tenebras.

Non inveniat inter humanos affectum tantum pusillum, qui si intendatur paulo vehementius, non mortis metum superet.

Mori velle, non tantum fortis, aut miser, aut prudens, sed etiam fastidiosus potest.

S. 6.

Super-

Pro.

Qui zelo peccant, non probandi, sed tamen amandi sunt.

Mediocritates moralibus debentur: extremitates Divinis.

Superstitiosus, Religiosus Designatus.

Fabulosissima quaque Portenta cujusvis Religionis, citius crediderim: quam hac omnia sine Numine fieri.

Contra.

Vt Simia, similitudo cum homine, deformitatem addit: ita Superstitio, similitudo cum Religione.

Quale odium est affectationis in civilibus, tale Superstitio in Divinis.

Præstat nullam habere de Diis opinionem, quam contumeliosam.

Non Epicuri Schola, sed Stoæ, veteres Respublicas perturbavit.

Non cadit in mentem humanam, ut sit merus Atheista Dogmate: sed magni Hypocrita, sunt viri Atheista: qui Sacra perpetuo contrectant, sed nunquam verentur.

Superbia. XIV.

Pro.

Superbia etiam vitis insociabilis: atque ut venenum veneno, ita haud pauca vitia Superbia expelluntur.

Facilis, etiam alienis obnoxius: Superbus, tantum suis.

Superbia, si ab aliorum contemptu ad sui

con-

contemptum ascendet, fiet demum Philosophia.

Contra.

Hedera virtutum ac bonorum omnium Superbia.

Cætera vitia virtutibus tantum contraria: Superbia sola contagiosa.

Superbia optima vitiorum conditione caret, id est, latebris.

Superbus, cum cæteros contemnit, se interim negligit.

Ingratitudo. XV.

Pro.

Crimen ingrati animi, nil aliud est, quam perspicacia quadam in causam beneficium collati.

Dum grati erga quosdam esse volumus: nec cæteris Iustitiam præstamus, nec nobis ipsis Libertatem.

Beneficium gratia eo minus reddenda est, quod de pretio non constat.

Contra.

Crimen ingrati animi, non supplicium coercetur, sed furis permittitur.

Arctiora sunt vincula beneficiorum, quam officiorum: quare, qui ingratus, etiam injustus, & omnia.

Ea est conditio humana. Nemo tam publica fortuna natus est, quin privata & Gratia, & Vindicta, se omnino debeat.

Invidia. XVI.

Pro.

Naturale est exprobrationem fortuna sua odisse.

Invi-

*Invidia in Rebus pub. tanquam salubris ostra-
cismus.*

Contra.

Invidia Festos dies non agit.

*Nemo virtuti invidiam reconcilia verit pra-
ter mortem.*

*Invidia virtutes laboribus exercet, ut Iuno
Herculem.*

Impudicitia. XVII.

Pro.

*Zelotypia debetur, quod castitas sit facta vir-
tus.*

*Multa tristitia opus est, ut quis Venerem rem
seriam putet.*

*Quid vel diata partem, vel munditia spe-
ciem, vel superbia filiam, inter virtutes collo-
cas?*

*Amorum, ut avium sylvestrium nulla pro-
prietas est, sed jus possessione transfertur.*

Contra.

Pessima Circes transformatio impudicitia.

*Impudicus prorsus reverentiam sui perdidit:
quod frenum est omnium vitiorum.*

*Omnes, ut Paris, qui forma optionem faciunt;
prudencia & potentia jacturam faciunt.*

*In Veritatem non vulgarem incidit Alexan-
der: cum Somnum & Venerem, Mortis Arrhabo-
nes esse dixit.*

Crudelitas. XVIII.

Pro.

*Nulla virtutum tam saepe rea est, quam Cle-
mentia.*

Crude-

*Crudelitas, si à vindicta est, Iustitia est: si à
periculo, prudentia.*

*Qui Misericordiam inimico impertit, sibi de-
negat.*

*Non sapius Phlebotomia necessaria sunt in cu-
rationibus, quam cades in civilibus.*

Contra.

Cadibus grassari, aut Fera, aut Furia est.

*Crudelitas viro bono semper fabulosa esse vi-
detur, & fictio Tragica.*

Gloria vana. XIX.

Pro.

*Qui suas laudes appetit, aliorum simul appe-
tit utilitates.*

*Qui tam sobrius est, ut nihil alienum curet,
vercor ne & publica aliena putet.*

*Ingenia in quibus aliquid inane est, facilius
curam Reipubl. recipiunt.*

Contra.

*Gloriosi semper factiosi, mendaces, mobiles,
nimii.*

Thraso Gnathonis prada.

*Turpe est proco sollicitare ancillam: est autem
virtutis ancilla Laus.*

Iustitia. XX.

Pro.

*Imperia & Politia, Iustitia tantum addita-
menta sunt: Si enim Iustitia aliter possit exerce-
ri, illis minime fuerit opus.*

*Iustitia debetur, quod homo homini sit Deus,
non lupus.*

*Iustitia etsi vitia tollere non possit, tamen hoc
efficit, ut non la dant.*

Con-

CONTRA.

Si hoc est iustum esse; Qua tibi fieri nolis, ea alteri non facere, Clementia demum Iustitia est.

Si suum cuique tribuendum est, certe & venia humanitati.

Quid mihi aequitatem narras, cum sapienti omnia inaequalia sint?

Considera qualis reorum conditio fuerit apud Romanos, & pronuncia, Iustitiam è Republ. non esse.

Vulgaris ista Iustitia Politiarum, Philosophus in aula: hoc est, facit tantum ad Reverentiam Imperantium.

Fortitudo. XXI.

Pro.

Nil terribile nisi ipse timor.

Nil aut in voluptate solidum, aut in virtute munitum, ubi timor infestat.

Qui pericula apertis oculis intuetur, ut excipiat, advertit & ut evitet.

Cetera virtutes nos à dominatu liberant vitiorum, fortitudo sola à dominatu fortuna.

CONTRA.

Praclara virtus velle perire, ut perdas.

Praclara virtus quam etiam ebrietas inducit.

Vita sua prodigus, aliena periculosus.

Virtus ferrea aetatis fortitudo.

Temperantia. XXII.

Pro.

Eadem fere vis abstinendi & sustinendi.

Vni-

Vniformitates, concordia, & mensura mentium, caelestia sunt, & characteres aternitatis.

Temperantia, velut frigora salubria, animi vires colligit & firmat.

Exquisiti & vagi sensus Narcoticis indigent: similiter & affectus.

CONTRA.

Negativa ista virtutes non placent: nam Innocentiam praestant, non merita.

Languet mens, qua excessibus caret.

Amo virtutes, qua excellentiam actionis inducunt, non hebetudinem passionis.

Cum consonantes animi motus ponis, paucos ponis: Nam pauperis est numerare pecus.

Ista (non uti, ut non appetas: Non appetere, ut non timeas) pusillanimi sunt & diffidentis.

Constantia. XXIII.

Pro.

Basis virtutum constantia.

Miser est, qui qualis ipse futurus sit, non novit.

Imbecillitas humani iudicii, rebus ipsis constare non potest: quare saltem sibi constet.

Etiam vitii decus aspirat constantia.

Si ad fortuna Inconstantiam accedat etiam inconstantia mentis, in quantis tenebris vivitur?

Fortuna, tanquam Proteus, si per se veres, ad formam redis.

CON-

Contra.

*Constantia, ut janitrix morosa, multa utilia
judicia abigit.*

*Equum est, ut constantia res adversas bene
toleret, nam fere inducit.*

Stultitia brevissima, optima.

Magnanimitas. XXIV.

Pro.

*Si animus semel generosos fines optaverit, sta-
tim non modo virtutes circumstant, sed & Nu-
mina.*

*Virtutes ex habitu, aut praeceptis, gregales sunt:
ex fine, Heroica.*

Contra.

Magnanimitas est virtus poetica.

Scientia. Contemplatio. XXV.

Pro.

*Ea demum voluptas est secundum Naturam,
cujus non est satietas.*

*Dulcissimus prospectus in errores aliorum sub-
jacentes.*

*Quam bonum est, orbis mentis habere concen-
tricos universo?*

*Omnes affectus pravi, falsa estimationes sunt:
atque eadem sunt bonitas & veritas.*

Contra.

Contemplatio, speciosa inertia.

*Bene cogitare, non multo melius est, quam be-
ne somnare.*

Orbem Numen curat, tu parviam.

Vir politicus etiam Contemplationes ferit.

Litera:

Litera. XXVI.

Pro.

*Si de rebus minutis libri scripti forent, vix ul-
lus esset experientia usus.*

*Lectio est conversatio cum prudentibus: Actio
fere cum stultis.*

*Non inutiles scientia existimanda sunt, qua-
rum in se nullus est usus, si ingenia acuant, &
ordinent.*

Contra.

In Academiis discunt credere.

*Qua unquam ars docuit tempestivum artis
usum?*

*Sapere ex regula, & ex experientia, plane con-
traria rationes sunt: ut qui alteri assuefactus sit,
ad alterum sit ineptus.*

Artis sapissime ineptus usus est, ne sit nullus.

*Hoc fere omnes Academici habent, ut ex qua-
libet re soleant agnoscere quod faciant, & non
addiscere quod nesciant.*

Promptitudo. XXVII.

Pro.

*Opportuna prudentia non est, qua celeris non
est.*

Qui cito errat, cito errorem emendat.

*Qui ex composito & non obiter prudens est,
nil magni facit.*

Contra.

Prudentia non alte petitur, qua praesto est.

Prudentia, ut vestis, levis, qua expedita.

*Cujus consilia non maturat deliberatio, nec
prudentiam atas.*

Qua:

Qua ad breve tempus excogitantur, ad breve tempus placent.

Taciturnitas in Secretis. XXVIII.

Pro.

Taciturno nil reticetur, quia omnia tuto comunicantur.

Qui facile loquitur qua scit, loquitur & qua nescit.

Secretis etiam mysteria debentur.

Contra.

Varietas morum optime animum collocat in secreto.

Taciturnitas confessoris virtus.

Taciturno omnia reticentur, quia silentium rependitur.

Tectus, ignoto proximus.

Facilitas. XXIX.

Pro.

Amo virum alieno affectui obnoxium, sed tamen iudicium ab obsequio revocantem.

Flexibile esse, ad naturam auri proxime accedit.

Contra.

Facilitas, iudicii quaedam inepta privatio.

Facilium beneficia, debita videntur, negationes, injuria.

Sibi gratiam habet, qui à facili aliquid impetrat.

Facilem omnes Difficultates premunt; nam omnibus se implicat.

Facilis fere se recipit cum pudore.

Popu-

Pro.

Prudentibus eadem fere placent; at stultorum varietati occurrere, prudentia est.

Colere populum, est coli.

Qui ipsi magni viri sunt, neminem unum fere habent, quem vereantur, sed populum.

Contra.

Qui valde cum stulis congruit, ipse suspectus esse potest.

Qui turba placet, fere & Turbas miscet.

Nil moderatum vulgo gratum est.

Infima assentatio est assentatio vulgi.

Loquacitas. XXXI.

Pro.

Qui silet, aut alios habet pro suspectis, aut suspectus est ipse sibi.

Custodia omnes infelices; miserrima silentii.

Silentium stultorum virtus: itaque recte illi silet. Si prudens es, stultus es: si stultus, prudens.

Silentium, veluti nox, insidiis opportunum.

Cogitationes in profluente sanissima.

Silentium solitudinis genus. Opinioni se vendit, qui silet. Silentium, nec pravas cogitationes egerit, nec bonas distribuit.

Contra.

Silentium verbis, & gratiam addit, & auctoritatem.

Silentium, veluti somnus quidam, alit prudentiam.

Si-

*Silentium fermentatio cogitationum.
Stylus prudentia silentium.
Silentium ambit veritatem.*

Dissimulatio. XXXII.

Pro.

*Dissimulatio compendiaria sapientia.
Non idem dicere, sed idem spectare debe-
mus.*

*Etiam in animo deformis nuditas.
Dissimulatio & decori est, & presidio.
Sepes consiliorum, dissimulatio.*

Aliqui bono suo falluntur.

*Qui indissimulanter omnia agit, aequae des-
pit: nam plurimi, aut capiunt, aut non cre-
dunt.*

*Indissimulatio nihil aliud, quam animi impo-
tentia.*

Contra.

*Cum cogitare secundum rerum veritatem
non possumus, at loquamur secundum cogitatio-
nem.*

*Quibus artes civiles supra captum ingenii
sunt, eis dissimulatio pro prudentia erit.*

*Qui dissimulat, praecipuo ad agendum instru-
mento se privat, Fide.*

Dissimulatio dissimulationem invitat.

Qui dissimulat, liber non est.

Audacia. XXXIII.

Pro.

*Docet improbare, qui verecundatur.
Quod actio oratori, id audacia viro civili, pri-
mum, secundum, tertium.*

Confi-

*Consistentem verecundiam amo, accusantem
odi.*

*Confidentia morum, animos promptius so-
ciat.*

Placet obscurus vultus, & perspicua oratio.

Contra.

Audacia stultitia viator.

Inverecundia inutilis, nisi ad imposturam.

*Confidentia, stultorum imperatrix, pruden-
tium scurra.*

*Audacia est stupor quidam sensus, cum mali-
tia voluntatis.*

Ceremoniarum. Puncti. Affectatio.

XXXIV.

Pro.

*Vultus & gestus decora moderatio, verum
condimentum virtutis.*

*Si & in verbis vulgo paremus, quid ni in ha-
bitu, & gestis?*

*Qui in levibus, & quotidiana consuetudine,
decus non retinet, sit licet vir magnus, noris ta-
men, hunc tantum certis horis sapere.*

*Virtus & prudentia sine punctis, velut pere-
grina linguae sunt; nam vulgo non intelliguntur.*

*Qui vulgi sensum per congruitatem non no-
vit, is, si nec per observationem noverit, omnium
stultissimus est.*

*Puncti Translatio sunt, virtutis in linguam
vernaculam.*

Contra.

*Quid deformius, quam scenam in vitam
transferre.*

Ex

Ex ingenuitate decorum, ex arte odium.

*Magis placent cerussata bucca, & calami-
strata coma, quam cerussati & calamistrati
mores.*

*Qui animum ad tam exiles observationes ap-
plicat, magna cogitationis capax non est.*

Affectatio Ingenuitatis, putredo lucens.

Joci. XXXV.

Pro.

Oratorum ara jocus.

*Qui in omnibus modestum leporem miscet, li-
bertatem animi retinet.*

*Res est supra opinionem Politica, facile trans-
ire à joco ad serium, à serio ad jocum.*

*Veritatis, alias non perventura, saepe vehicu-
lum jocus.*

Contra.

*Istos deformitatum ac concinnitatum aucupes
quis non contemnat?*

*Rerum magnitudinem eluere joco, improbum
artificium est.*

locos tum considera, cum risu destituti sunt.

*Faceti ferè non penetrant ultra superficiem re-
rum, ubi joci sedes est.*

*Vbi jocus ad seria momenti aliquid habet, ibi
levitas puerilis est.*

Amor. XXXVI.

Pro.

*Annon vides, omnes se querere? at amans so-
lus se invenit.*

*Non est melior ordinatio animi, quam ex im-
perio affectus alicujus insignis.*

Qui

*Qui sapit, Desiderium quarat: nam qui non
aliquid insigniter appetit, ei omnia ingrata sunt,
& radio plenas.*

Quid ni in Vnitate acquiescat Vnus?

Contra.

Amori multum debet scena, nihil Vita.

*Nihil tam varii nominis est, quam amor: Nam
res, aut tam stulta est, ut se nesciat, aut tam tur-
pis, ut se fucò condat.*

Odi istos monophrontistas.

Augusta admodum contemplatio amor.

Amicitia. XXXVII.

Pro.

*Eadem facit amicitia, quæ fortitudo; sed
suavius.*

*Suave Condimentum omnium bonorum ami-
citia.*

*Pessima solitudo, non veras habere amici-
tias.*

Digna mala fidei ultio, amicitias privari.

Contra.

*Qui amicitias arctas copulat, novas necessi-
tates sibi imponit.*

Animi imbecilli est, partiri fortunam.

Adulatio. XXXVIII.

Pro.

Adulatio magis ex more, quam ex malitia.

*Laudando instituere, semper formula fuit de-
bita potentioribus.*

Contra.

Adulatio stylus servorum.

Adulatio calx vitiorum.

T

Adulatio

Adulatio aucupii illud genus; quod similitudine vocis, Aves fallit.

Adulationis deformitas comica, nocumentum tragicum.

Auribus mederi, difficillimum.

Vindicta. XXXIX.

Pro.

Vindicta privata, Iustitia agrestis.

Qui vim rependit, legem tantum violat, non hominem.

Vtilis metus ultionis privata; Nam leges nimium saepe dormiunt.

Contra.

Qui injuriam fecit, principium malo dedit; qui reddidit, modum abstulit.

Vindicta, quo magis naturalis, eo magis coercenda.

Qui facile injuriam reddit, is fortasse tempore, non voluntate, posterior erat.

Innovatio. XL.

Pro.

Omnis medicina innovatio.

Qui nova remedia fugit, nova mala opperitur.

Novator maximus tempus, quidni igitur tempus imitemur?

Exempla remota inepta sunt; Recentia corrupta & ambitiosa.

Imperitis & contentiosus permittite, ut ad exempla res agant.

Sicut qui nobilitatem in familiam introducunt, digniores fere sunt posteris: ita novationes rerum

rerum plerumque praestant iis, qua ad exempla sunt.

Merosa morum retentio, res turbulenta est, aque ac novitas.

Cum per se res mutantur in deterius, si consilio in melius non mutantur, quis finis erit mali?

Moris servi, temporis ludibria.

Contra.

Novi partus deformes sunt.

Nullus auctor placet, praeter tempus.

Nulla novitas absque injuria; nam praesentia convellit.

Qua usu obtinuerit, si non bona, at saltem apta inter se sunt.

Quis novator tempus imitatur, quod novationes ita insinuat, ut sensus fallant?

Quod praeter spem evenit, cui prodest, minus acceptum; cui obest, magis molestum.

Mora. XLI.

Pro.

Fortuna multa festinanti vendidit, quibus morantem donat.

Dum initia rerum amplecti properamus, umbras prensamus.

Fluctuantibus rebus advertendum, inclinantibus agendum.

Prima actionum Argo committenda sunt, extrema Briareo.

Contra.

Occasio primum ansam vasis porrigit, deinde ventrem.

Occasio instar Sillylla minuit oblatum, pretium auget.

Celeritas, orci galea.

Qua mature fiunt, iudicio fiunt; qua sero, per ambitum.

Preparatio. XLII.

Pro.

Qui parvis copiis rem magnam aggreditur, fingit opportunitatem, ut speret.

Parvis apparatibus non fortuna, sed prudentia emitur.

Contra.

Optimus terminus parandi, prima occasio agendi.

Nemo speret, se fortunam apparatu ligare posse.

Alteratio apparatus & actionis, Politica sunt: Distinctio tumida & infelix.

Magnus apparatus, prodigium & temporis, & rerum.

Principiis obstare. XLIII.

Pro.

Plura pericula fallunt, quam vincunt.

Minus operis est, periculo remedium adhibere, quam progressus ejus observare & custodire.

Non jam leve est periculum, si leve videatur.

Contra.

Docet, periculum progredi, qui accingitur, & periculum figit remedio.

Etiam in remediis periculorum, levia pericula subsistunt.

Pr.

Prestat cum paucis remediis, que invaluerunt, rem habere: quam cum minis singulorum.

Consilia violenta. XLIV.

Pro.

Qui lenem istam prudentiam amplectuntur, in augmenta mali salubria sunt.

Necessitas, qua violenta consulit, eadem exequitur.

Contra.

Omne remedium violentum, pragnans novi mali.

Violenta consilia nemo dat, praeter iram & metum.

Suspicio. XLV.

Pro.

Diffidentia, nervi prudentia; at suspicio medicamentum arthriticum.

Merito ejus fides suspecta est, quam suspicio laesefacit. Suspicio fragilem fidem solvit, fortem intendit.

Contra.

Suspicio fidem absolvit.

Suspicionum intemperies est Mania quaedam Civitatis.

Verba Legis. XLVI.

Pro.

Non est interpretatio, sed divinatio, qua recedit à litera.

Cum receditur à litera, iudex transit in legislatorem.

T 3

Con-

Contra.

Ex omnibus verbis eliciendus est sensus, qui interpretetur singula.

Pessima tyrannis lex in equuleo.

Pro Teltibus contra Argumenta.

XLVII.

Pro.

Secundum Oratorem, non secundum causam pronunciat, qui argumentis nititur. Qui argumentis potius credit, quam testibus: etiam ingenio magis debet fidere, quam sensui.

Tutum foret argumentis credere si homines nihil absurdi facerent.

Argumenta, cum sint contra testimonia, hoc præstant, ut res mira videatur, non autem ut vera.

Contra.

Si testibus credendum sit contra argumenta, sufficit, tantum judicem esse, non surdum.

Argumenta antidotum contra venena testimoniorum.

Is probationibus tutissimo creditur, quæ rarissime mentiuntur.

Atque hæc *Antitheta*, (quæ nunc proposuimus) fortasse tanti non fuerint. Sed cum jam olim parata & collecta à nobis essent, nolimus diligentiam nostræ juvenilis fructum perire: Præsertim cum, (si quis acutius introspiciat) *semina* sint, non *flores*. In illo autem adolescentiam plane spirant, quod sint in *moralis*, sive *demonstrativo* genere, uberiora; in *deliberativo*, & *judiciali* per pauca.

Tertia

Tertia *Collatio*, quæ pertinet ad *promptuariam*, atque etiam *desideratur*, est ea, quam vocare placet, *Formularum Minorum*. Illæ autem sunt, veluti *vestibula*, *posticæ*, *ante-camera*, *re-camera*, *transitus*, &c. *Orationis*, quæ indiscriminatim omnibus subiectis competere possint. Quales sunt *præfationes*, *conclusiones*, *digressiones*, *transitiones*, *promissiones*, *declinationes*, & plurima *ejusmodi*. Quemadmodum enim in ædificiis plurimum facit & ad voluptatem, & ad usum, ut *frontispicia*, *gradus*, *ostia*, *fenestræ*, *aditus*, *transitus*, & hujusmodi, *commode* distribuuntur; eodem modo etiam in *oratione* fit, ut *additamenta* & *interpositiones* istæ, (si *decore* & *perite* formentur & collocentur) plurimum tum *gratiæ*, tum *commoditatis*, *universæ orationis structuræ* adjiciant. Harum *Formularum Exemplum* unum aut alterum proponemus, neque diutius iisdem immorabimur. Etsi enim sint res haud exigui usus, tamen cum nihil in his addamus de nostro, sed tantum *formulas* nudas, ex *Demosthene*, aut *Cicerone*, aut alio quopiam selecto *Austore*, describamus; inferius quiddam videntur, quam ut in eo tempus teramus.

Exempla Formularum minorum.

Conclusio Deliberativæ.

Sic & culpam præteritam sus erit redimere, & futuris incommodis eadem opera prospicere.

T. 4. +

Parti-

Partitionis accuratæ Corollarium.

Ut omnes intelligant, nihil me & subterfugere voluisse reticendo, aut obscurare dicendo.

Transitio cum Monito.

Verum hac ita prætereamus, ut tamen intuentos & respectantes, relinquamus.

Præoccupatio contra opinionem inveteratam.

Faciam, ut intelligatis in tota causa, quid res ipsa tulerit, quid error affixerit, quid invidia conflaverit.

Hæc pauca enumerasse, ad Exempla, satis fuerit: cum quibus, *Appendices Rhetoricæ, quæ ad Promptuariam spectant* concludimus.

C A P. I V.

Appendices generales duæ Traditivæ: Criticæ, & Pædagogicæ.

Superfunt duæ appendices *Traditivæ* in genere; Altera *Criticæ*, Altera *Pædagogicæ*. Sicut enim pars *Traditivæ* præcipua in *Scriptione Librorum* consistit, ita pars ejus relativa in *Librorum* versatur *Lectio*: *Lectio* autem, vel Magistrorum ope regitur; vel industria cujusque propria perficitur; Atque huic rei inferviunt *Doctrinæ* illæ, quas diximus, duæ.

Ad *Criticam* spectant, primo *Authorum probatorum limata Correctio*, & *emendata Editio*, quibus & ipsorum Authorum honor vindicatur, & Studiosis lumen præfertur. Qua tamen in re studiis haud parum detrimenti intulit.

lit quorundam hominum diligentia temeraria. Criticis enim haud paucis mos est, ubi incidunt in quidpiam, quod non intelligunt, vitium statim in exemplari supponere. Veluti in illo loco Taciti: Cum quædam Colonia jus Asyli apud Senatum assereret, narrat Tacitus, non æquis admodum auribus, quæ ab iis proferebantur, fuisse ab Imperatore & Senatu audita: Itaque Legati, causa diffisi, bonam pecuniæ summam Tito Vinio dederunt, ut eis patrocinareretur. Hoc itaque pacto res obtinuit: Tum (inquit Tacitus) Dignitas & Antiquitas Colonie valuit: quasi Argumenta, quæ antea levia videbantur, accedente pretio novum tum pondus acceperunt. At Criticus quidam, non ex infimis, verbum Tum expunxit, & Tantum reposuit. Atque hac prava Criticorum consuetudine factum est, ut (quod non nemo prudenter notavit) Exemplaria maxime castigata sint sæpenumero minime omnium casta. Quinimo, ut verum dicamus, nisi Critici fuerint eruditissimi illis, de quibus Libri ab ipsis editi tractant, periculo diligentia eorum non vacat.

Secundo ad *Criticam* spectant, *Authorum Interpretatio & Explicatio, Commentarii, Scholia, Nota, Spicilegia, & similia*. In istiusmodi autem laboribus, pessimus ille *Criticorum* nonnullos quasi morbus invasit, ut multa ex obscurioribus transiliant, in satis vero perspicuis ad fastidium usque immorentur, & expantentur. Scilicet, non tam illud agitur, ut Author ipse illustretur, quam ut *Criticus* ille multiplicem

tiplicem suam eruditionem, & variam lectionem, ubique arrepta occasione, ostendet. Oportandum imprimis foret, (licet hæc res ad Traditivam principalem, non ad appendices pertineat) ut qui Argumenta obscuriora & nobiliora petraetret Scriptor, suas ipse explicationes subjungat; ut & textus ipse digressionibus aut explicationibus non abrumpatur; & Notæ à Scriptoris mente non recedant. Cujusmodi quidpiam suspicamur de *Theone Euclidis*.

Tertio, ad Criticam spectat, (quod etiam nomen eidem indidit) de *Authoribus*, quos edunt, *brevè aliquod judicium interponere*; & illos cum cæteris Scriptoribus, qui eadem tractant, comparare; ut per hujusmodi censuram studiosi & de librorum delectu moneantur, & ad ipsam lectionem eorum instructiores accedant. Atque hoc ultimum, est *Criticorum* tanquam Cathedra, quam certe nostra ætate obliteraverunt Viri nonnulli magni, majores certe, nostro judicio, quam pro modulo *Criticorum*.

Ad *Pedagogicam* quod attinet, brevissimum foret dictu; *Consule Scholas Iesuitarum*: Nihil enim, quod in usum venit, his melius. Nos tamen pauca more nostro monebimus, tanquam spicas legentes. Omnino *institutionem pueritiae & juventutis collegiatam probamus*; Non in ædibus privatis; Non sub Ludimagistris tantum. Adest adolescentulis in *Collegiis* æmulatio major erga æquales; Adest quoque ipse vultus & aspe-

aspectus virorum gravium; quod facit ad verecundiam, & teneros animos etiam à principio conformat ad exemplar: Denique sunt quidem plurima *educationis collegiate* commoda. In ordine autem & modo disciplinæ, illud imprimis consuluerim, ut caveatur à *compendiis*; & à *præcocitate quadam doctrina*, quæ ingenia reddat audacula, & magnos profectus potius ostendet, quam faciat. Quin & *servendum non nihil ingeniorum libertati*, ut si quis, quæ ex more disciplinæ sunt, faciat, & simul tempus ac alia, in quæ propensus est, suffuretur, ne utique cohibeatur. Porro operæ pretium fuerit, diligenter animadvertere, (quod fortasse adhuc non fuerit notatum) esse duos *assuefaciendi & exercendi & preparandi ingenia* modos, eosque tanquam antistrophos. *Alter incipit à facilioribus*, & ad *magis ardua paulatim deducit*; *Alter ab initio duriora imperat & urget*, ut iis obtentis, facilioribus quis etiam suaviter perfundi possit. Alia enim est *Methodus*, incipere natate cum utribus, qui sublevent; Alia incipere saltate cum calceis ponderosis, qui aggravent. Neque facile est dictu, quantum *Methodorum* prudens intermixtio conferat ad promovendas, tam animi quam corporis, facultates. Item *applicatio & delectus studiorum*, pro natura ingeniorum quæ erudiuntur, res est singularis & usus & judicii; quam etiam bene & vere notatam & perspectam Magistrum parentibus adolescentium debent; ut de genere vitæ, cui filios suos destinant,

nent, consulere possint. Verum, & illud attentius paulo observandum, non tantum in iis, ad quæ natura quisque sua fertur, longe maximos fieri profectus; sed etiam ad ea, ad quæ vitio naturæ quis maxime fuerit inhabilis, reperiri in studiis ad hoc proprie delectis; remedia & curationes. Exempli gratia; Si cuiquam ingenium tale sit, quale est avium, ut facile abripiatur, nec per moram (qualem oportet) inventum esse sustineat; Remedium huic rei præbunt *Mathematica*, in quibus si evagatur paulo mens, de integro renovanda est demonstratio. Etiam *exercitiorum* in erudiendo, partes liquet esse vel maximas. At illud à paucis notatum est, quod *exercitiorum* debeat esse non solum prudens institutio, sed etiam prudens intermissio. Optime siquidem Cicero notavit, *quod in exercitiis plerumque exerceri contingat, non minus vitia, quam facultates*; adeo ut malus habiatur, quandoque simul acquiratur, & se insinuet cum bono. Itaque tutius est, *intermittere exercitia*, & subinde repetere, quam assidue continuare & urgere. Verum de his satis. Sunt certe hæc res primo aspectu minus grandes & solennes, sed fructuosa tamen & efficaces. Quemadmodum enim in plantis, ad felicitatem vel infelicitatem ipsarum, plurimum faciunt injuriæ, aut auxilia, quæ iidem, cum teneræ fuissent, interveniunt; quemadmodum etiam incrementa illa immensa Imperii Romani, merito à quibusdam attribuantur virtuti & prudentiæ sex illorum Regum, qui eidem in pueritia sua veluti

Tutores

Tutores fuerunt, aut Nutritii: Sic certe cultura & institutio annorum puerilium, aut teneriorum, eas habet vires, licet latentis, & minime in cujusvis observationem *incurrentes*, quas neque temporis diuturnitas, neque laborum assiduitas & contentio, postea, ætate maturiore, possint ullo modo æquiparare. Non abs re fuerit etiam, notare, facultates vel mediocres, si in magnos Viros aut res magnas inciderint, graves & insignes interdum producere effectus. Ejus rei ponemus exemplum memorabile; Quod eo magis adducimus, quia Jesuitæ eandem disciplinam non videntur aspernari, sano (ut nobis videtur) iudicio. Atque res, quæ si sit Professoria, infamis est: Verum disciplinaria facta, ex optimis est. Intelligimus autem *Actionem Theatralem*. Quippe quæ memoriam roborat; vocis & pronuntiationis tonum atque efficaciam temperat; Vultum & gestum ad decorum componit, Fiduciam non parvam conciliat, denique oculis hominum juvenes assuefacit. Erit autem exemplum à Tacito desumptum, *Vebuleni* cujusdam, olim Histronis, tunc temporis autem militantis in Legionibus Pannonicis. Ille, sub excessu Augusti, seditionem moverat, ita ut Blæsus præfectus aliquos ex seditiosis in carcerem conjiceret. Milites vero impressione facta, illos efflactis carceribus liberarunt. At Vibulenus, apud Milites concionabundus, sic orsus est; Vos (inquit) *his innocentibus & miserrimis lucem & spiritum reddidistis: Sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit?*

quem

quem missum ad vos à Germanico exercitu, de communibus commodis, nocte proxima jugularit per gladiatores suos, quos in exitium Militum habet atque armat. Responde, Blase, ubi cadaver abjeceris. Ne hostes quidem sepulturam invident. Cum osculis, cum lachrymis dolorem meum implevero, me quoque trucidari jube, dum interfectos, nullum ob scelus, sed quia utilitati Legionum consulebamus, hi sepeliant. Quibus verbis invidiæ ac consternationis nimium quantum concivit. Adeo ut, nisi brevi postea innotuisset, nihil horum fuisse, quin etiam fratrem eum nunquam habuisse, vix à Præfecto Milites manus abstinuissent: Ille vero rem totam, tanquam fabulam, in scena peregit.

Nunc vero, ad Colophonem pervenimus tractatus nostri de doctrinis rationalibus. In quibus licet à partitionibus receptis interdum recesserimus, nemo tamen existimet, nos illas omnes improbare partitiones, quibus usi non sumus. Duplex enim nobis imponitur necessitas partitiones mutandi: Una, quia hæc duo, nimirum, res natura proximas in unam classem redigere, & res ad usum promendas conjicere in unum cumulum, sine ipso, & intentione, sunt omnino diversa. Ex gratia, Secretarius aliquis Regis aut Reipubl. in musæo chartas suas ita procul dubio distribuit, ut quæ similis sint Naturæ, simul componat, veluti scædera seorsum, seorsum mandata; literas ab Exteris, literas domesticas, & similia, seorsim omnia. Contra, in sermone aliquo particulari, illas simul com-

ponit, quas licet diversi generis sunt, simul tamen usui fore existimet: Sic nimirum in hoc universali scientiæ Repositorio nobis, pro natura rerum ipsarum, partitiones erant instituentæ: cum tamen, si particularis aliqua Scientia fuisset pertractanda, Partitiones fuisset secuti, usui & praxi potius accommodatas. Altera necessitas partitiones mutandi est, quia *Desideratorum* ad Scientias adjectio, & eorum cum reliquis in integrum corpus redactio, etiam, per consequentiam, *Scientiarum* ipsarum partitiones transfudit. Nam (demonstrationis gratia) esto, quod artes, quæ habentur, rationem habeant Numeri 15. adjectis autem *Desideratis* Numeri 20. Dico quod partes Numeri 15. non sunt eadem partes, quæ Numeri 20. Nam partes Numeri 15. sunt 3. & 5. Partes vero Numeri 20. sunt 2. 4. 5. & 10. Itaque patet, quod hæc aliter fieri non potuerint. Atque de *Scientiis Logicis* hæc dicta sint.

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

*De dignitate & augmentis
Scientiarum,*

LIBER SEPTIMUS.

Ad Regem suum.

CAP. I.

Partitio Ethicæ, in Doctrinam de Exemplari, & Geotgica animi. Partitio Exemplaris, (scilicet Boni) in Bonum Simplex, & Bonum Comparatum. Partitio Boni Simplicis, in Bonum Individuale, & Bonum Communionis.

Per ventum est (Rex optime) ad *Ethicam*, quæ *Voluntatem humanam* in tuetur & tractat. *Voluntatem* gubernat recta ratio, seducit bonum apparet; *Voluntatis stimuli affectus*, ministri organa & motus voluntarii. De hac Salomon, *Ante omnia* (inquit) *custodi, Fili, cor tuum, nam inde procedunt actiones vitæ*. In hujus *Scientia* per tractatione, qui de ea scripserunt, perinde mihi fecisse videntur, ac si quis *scribendi artem* tradere pollicitus, pulchra tantum exhibeat *exemplaria*, literarum tam simplicium quam copulatarum, de calamo vero *dicendo*, aut modis chara-

eteres

eteres efformandi, nihil præcipiat: Ita & isti proposuerunt nobis exemplaria bella, & luculenta, atq; descriptiones sive imagines accuratas, *boni, virtutis, officiorum, felicitatis*, tanquam vera objecta, & scopos voluntatis & appetitus humani: Verum quomodo quis possit optime ad hos scopos (excellentes sane, & bene ab illis positos) collimare, hoc est, quibus institutis animus ad illa assequenda subigi & componi possit, aut nihil præcipiunt, aut perfunctorie, & minus utiliter. Disseraus, quantum libuerit, virtutes morales in animo humano esse habitualiter, non naturaliter: Distinguamus solemniter, inter spiritus generosos, & vulgus ignobile, quod illi rationum momenti, hi præmio aut pœna, ducantur: Præcipiamus ingeniose, animum humanum, ut rectificetur, instar bacilli, in contrariam partem inclinationis suæ flecti oportere: Aliaque insuper hujusmodi hinc inde spargamus: Longe tamen abest, ut hæc & alia id genus, absentiam rei excusent, quam modo requirimus.

Hujusce neglectus causam haud aliam esse reor, quam latentem illum scopulum, ad quem tot *Scientia* naviculæ impingentes, naufragia passæ sunt: Nimirum, quod fastidiant Scriptores versari in rebus vulgatis, & plebejis, quæ nec satis subtiles sint ad disputandum, nec satis illustres ad ornandum. Sane haud facile quis verbis assequatur, quantam calamitatem attulerit hoc ipsum, quod dicimus: quod homines ingenita superbia, & gloria vana, eas materias tractationum, eosque modos tractandi sibi dele-

delegerint, quæ ingenia ipsorum potius commendent, quam Lectorum utilitatibus infervant. Optime Seneca, *Nocet illis eloquentia, qui non rerum facit cupiditatem, sed sui*: Siquidem Scripta talia esse debent, ut amores documentorum ipsorum, non doctorum, excitent. Ii igitur recta incedunt via, qui consiliis suis id prædicare possint, quod fecit Demosthenes, atque hac clausula ea concludere, *Quæ si feceritis, non Oratorem duntaxat in præsentia laudabitur, sed vosmet ipsos etiam, non ita multo post statuerem vestrarum meliore*. Ego certe, (Rex optime) ut de me ipso, quod res est, loquar; & in iis quæ nunc edo, & in iis, quæ in posterum meditor, Dignitatem ingenii & nominis mei (si qua sit) sæpius sciens & volens projicio, dum commodis humanis inserviam: Quique Architectus fortasse in Philosophia & Scientiis esse debeam, etiam Operarius & Bajulus, & quidvis demum fio; cum haud pauca, quæ omnino fieri necesse sit, alii autem ob innatam superbiam subterfugiant, ipse sustineam, & exquar. Verum (ut ad rem redeamus) quod cepimus dicere, delegerunt sibi Philosophi in *Ethica* massam quandam materiæ splendidam & nitentem, in qua potissimum vel ingenii acumen, vel eloquentiæ vigorem venditare possint. Quæ vero Practicam maxime instruunt, quandoquidem tam belle ornari non possint, maxima ex parte omiserunt.

Neque tamen debuerant Viri tam eximii desperasse de fortuna, simili ei, quam Poëta Virgilius,

lius, & sibi spondere ausus, & revera consequutus est; qui non minorem, eloquentiæ, ingenii, & eruditionis, gloriam adeptus est, in explicando observationes agriculturæ, quam Æneæ res gestas Heroicas enarrando.

Nec sum animi dubius, verbis ea vincere, magnum

Quam sit, & angustis his addere rebus honorem.

Certe, si serio hominibus cordi sit, non in otio scribere, quæ per otium legantur, sed revera vitam activam instruere & subornare: *Georgica* ista *animi humani* non minore in pretio apud homines haberi debebant, quam Heroicæ illæ effigies *virtutis, boni, & felicitatis*, in quibus tam operose est insudatum.

Partiemur igitur *Ethicam* in doctrinas principales duas; Alteram de *exemplari* sive *immagine boni*; Alteram de *regimine & cultura animi*, quam etiam partem *Georgica animi* appellare consuevimus: Illa *naturam boni* describit, hæc *regulas de animo ad illa conformando* præscribit.

Doctrina de *exemplari* (quæ *boni naturam* intuetur & describit) *bonum* considerat, aut *simplex*, aut *comparatum*; aut *genera* (inquam) *boni*, aut *gradus*. In posteriore horum, disputationes illas infinitas, & speculationes circa *boni supremum gradum*, quem *felicitatem, beatitudinem, summum bonum* vocitarunt, (quæ *Ethnicis* instar *Theologiæ* erant) Christiana tandem fides sustulit, & missas fecit. Quemadmodum

modum enim Aristoteles ait, *Adolescentes posse etiam beatos esse, sed non aliter, quam spe;* eodem modo, à Christiana Fide edocti, debemus nos omnes minorum & adolescentum loco statuere, ut non aliam felicitatem cogitemus, quam quæ in Spe sita est.

Liberati igitur, bonis avibus, ab hac *doctrina*, tanquam de cælo Ethnicorum; (Qua in parte procul dubio elevationem naturæ humanæ attribuerunt majorem quam cujus illa esset capax: Videmus enim quali Cothurno Seneca; Vere magnum, habere fragilitatem hominis, securitatem Dei) Reliqua certe ab illis, circa *doctrinam exemplaris*, tradita; minore aut veritatis aut sobrietatis jaçtura, magna ex parte recipere possumus. Etenim, quod ad *naturam boni positiui & simplicis* spectat, illam certe pulcherrime, & ad vivum, veluti in tabulis eximiis, depinxerunt; *Virtutum & officiorum figuras, positiuras, genera, affinitates, partes, subiecta, provincias, actiones, dispensationes*, diligentissime sub oculos representantes. Neque hic finis: Nam hæc omnia animo humano, magno quoque argumentorum acumine & vivacitate, & suasionum dulcedine, commendarunt atque insinuarunt: Quinetiam (quantum verbis præstari possit) eadem contra prævios & populares Errores, & insultus, fidelissime muniverunt. Quatenus vero ad *naturam boni comparati*, huic rei etiam nullo modo defuerunt; *In constituendis trinis illis ordinibus bonorum, in collatione vita contemplativa cum a-*

Etiva,

Etiva, in discriminatione virtutis cum reluctatione, & virtutis jam securitatem nacta, & confirmata, in conflictu & pugna honesti & utilis, in virtutum inter se libramine, nimirum cui qua que præponderet, & similibus. Adeo ut hanc partem de *exemplari*, insigniter excultam jam esse, & Antiquos, in ea re, mirabiles se viros præstitisse, reperiam: Ita tamen, ut Philosophos longo post se intervallo reliquerit, quia & strenua Theologorum diligentia, in *officiis, & virtutibus moralibus, & casibus conscientie, & peccati circumscriptionibus* pensitandis & determinandis, exercitata.

Nihilo secius (ut ad Philosophos redeamus) si illi (antequam ad populares & receptas notiones, *virtutis, vitii, doloris, voluptatis, & cæterorum*, se applicassent) super sedissent paulisper, & radices ipsas boni & mali, & radicem illarum fibras indagassent; ingentem, meo judicio lucem illis omnibus, quæ postea in inquisitionem ventura fuissent, affudissent: Ante omnia, si *naturam rerum* non minus quam *axiomata moralia* consulissent; *doctrinas* suas minus prolixas, magis autem profundas reddidissent. Quod cum ab illis, aut omnino omissum, aut confuse admodum tractatum fuerit, nos breviter retrastabimus; & fontes ipsos *rerum moralium* aperite & purgare conabimur, antequam ad *doctrinam de cultura animi*, quam ponimus, ut *Desideratam*, perveniamus. Hoc enim (ut arbitramur) *doctrinam de exemplari* novis quodammodo viribus donabit.

Inditus

Inditus est atque impressus unicuique rei appetitus, ad duplicem naturam boni; Alteram, qua *res totum quiddam est in se ipsa*: Alteram, qua est *pars totius alicujus majoris*. Atque posterior hęc illa altera dignior est, & potentior, cum tendat ad conservationem *formę amplioris*. Nominetur prima, *bonum individuale, sive suisatis*: posterior, *bonum communionis*. Ferrum Symphacia particulari fertur ad magnetem: at si paulo ponderosius fuerit, Amores illos deserit, & tanquam Bonus civis & amator patrię, terram petit, regionem scilicet connaturalium suorum. Ulterius paulo pergamus; Corpora densa & gravia terram petunt, congregationem magnam corporum densorum: Attamen, potius quam natura rerum divulsionem pariat, & detur (ut loquuntur) *vacuum*, corpora hujusmodi in sursum ferentur, & cessabunt ab officio suo erga terram, ut præstent officium suum *Mundo* ipsi debitum. Ita quasi perpetuo obtinet, ut Conservatio *Formę* magis *Communis* minores Appetitus in ordinem redigat. At Prærogativa ista *Boni Communionis* signatur præcipue in homine, si non degeneraverit, juxta memorabile illud Pompeji Magni dictum, qui, quo tempore Romam fames premeret, annonę importandę præpositus, vehementissime autem ab amicis interpellatus, ne Mari, atroce tempestate inguente, se committeret, illud tantum respondit, *Neesse est, ut eam; non, ut vitam*: Adeo ut vitę desiderium (quod in individuo maximum est) amori & fidei in Rem-

publ. apud eum non præponderaret. Sed quid moramur? Nulla, omnibus seculis, reperta est vel Philosophia, vel Secta, vel Religio, vel Lex, aut Disciplina, quę in tantum communionis bonum exaltavit, *Bonum vero individuale* depressit, quantum *Sancta Fides Christiana*: unde liquido pateat, unum eundemque *Deum* fuisse, qui creaturis Leges illas naturę, hominibus vero Legem Christianam dedisset. Propterea legimus, nonnullos ex Electis & Sanctis Viris, optasse se potius erasos ex *Libro Vita*, quam ut salus ad fratres suos non perveniret; Ecstasi quadam charitatis, & impotenti desiderio *boni communionis* incitados.

Hoc positum, ita ut immotum maneat & inconcussum, nonnullis ex gravissimis in *Morali Philosophia* controversiis finem imponit. Primo enim *Questionem* illam determinat, de *vita contemplativa activa præferenda*; idque contra sententiam Aristotelis. Omnes siquidem rationes, quę ab illo pro *contemplativa* afferuntur, *bonum privatum* respiciunt, atque *individui* tantum ipsius voluptatem, aut dignitatem, quibus in rebus *contemplativa* palmam haud dubie reportat. Etenim *contemplativa* non absimilis est comparationi, qua usus est Pythagoras, ut Philosophię & contemplationi honorem ac decus assereret. Qui ab Hierone, quisnam esset, interrogatus, respondit, *Hieronem non latere, (si forte unquam Olympicis certaminibus interfuisset) id ibi loci contingere, ut veniant eo; Alii fortune sua in agonibus periculum facturi: Alii vero,*

ut mercatores, ad merces distrabendas: Alii ut amicos, undique confluentes convenirent, & epulis ac hilaritati indulgerent: Alii denique ut ceterorum essent spectatores: Se autem unum esse ex illis, qui spectandi gratia venerit. Verum homines nosse debent, in hoc humanæ vitæ theatro, Deo & Angelis solum convenire, ut Spectatores sint. Neque sane fieri potuit, ut hac de re dubitatio in Ecclesia unquam suscitaretur: (utcumque plurimis in ore fuerit dictum illud, *pretiosa in oculis Domini mors Sanctorum ejus*: Ex quo loco mortem illam civilem & instituta vitæ monasticæ & regularis attollere solebant;) nisi illud etiam una sebesset, quod vita illa monastica mere contemplativa non sit, verum plane in officiis Ecclesiasticis versetur; Quæ sunt jugis oratio, & votorum sacrificia, Deo oblata: Librorum item Theologicorum, multo in otio, conscriptio, ad Legis Divinæ doctrinam propagandam: Quemadmodum & Moses fecit, cum per tot dies in montis secessu moratus esset. Quinetiam Henoch, ab Adamo Septimus, qui videtur fuisse princeps *Vitæ contemplativæ*, (etenim cum Deo ambulasse perhibetur) nihilominus Ecclesiam *Prophetia Libro* (qui etiam à Sancto Juda citatur) docavit. *Contemplativam* vero quod attinet meram, & in se ipsa terminatam, quæque radios nullos, sive caloris, sive luminis, in societatem humanam diffundat, nescit eam certe Theologia.

Determinat etiam quæstionem, tanta contentione agitatam, inter *Scholas Zenonis & Socraticis*

craticis ex una parte, qui felicitatem in virtute, aut sola, aut adornata, (cujus semper in officiis vitæ partes potissimæ) collocarunt: & reliquas complures Sectas & Scholas, ex altera parte: veluti *Scholas Cyrenaicorum & Epicuræorum*: qui eam in voluptate constituerunt, Virtutem autem (sicut fit in Comædiis aliquibus, ubi Hera cum famula vestem mutat) plane ancillam statuerunt: utpote sine qua voluptati commode ministrari non posset: nec minus illam alteram *Epicuri Scholam*, quasi *reformatam*; quæ felicitatem nihil aliud esse prædibat, quam animi tranquillitatem & serenitatem, à perturbationibus liberi, & vacui; ac si Jovem de folio deturbare vellent, & Saturnum cum aureo seculo reducere, quando neque æstas nec bruma fuissent, non ver, nec autumnus, sed una & æquabilis aëris temperies: denique & illam explosam *Pyrrhonis & Herilli Scholam*, qui sitam autumaverunt felicitatem in scrupulis quibusque animi profus eliminandis, nullam statuentes fixam & constantem boni aut mali naturam, sed actiones pro bonis aut malis habentes, prout ex animo, motu puro & irrefracto, aut contra, cum aversatione & reluctatione, prodirent; quæ tamen opinio in *Heresi Anabaptistarum* revixit, qui cuncta metiebantur juxta motus & instinctus Spiritus, & constantiam vel vacillationem fidei. Liqueat autem, ista, quæ recensuimus, omnia ad privatam animorum tranquillitatem, & complacentiam, nullo modo autem ad *bonum communionis*, spectare.

Porto redarguit etiam *Philosophiam Epicleti*, qui hoc utitur præsupposito; Felicitatem in iis poni debere, quæ in potestate nostra sunt, ne scilicet fortunæ & casibus simus obnoxii; quasi vero non multo fuerit felicius, in relictis & generosis intentionibus, & finibus, qui publicum bonum amplectantur, successu destitui, & frustrari, quam in omnibus, quæ ad privatam tantum fortunam nostram referuntur, Voti perpetuo compotes fieri! Sicut Consulvus, Neapolim digito Militibus indicans, generosa voce testatus est, *Multo sibi optatius fore, unum pedem promovendo, ad interitum certum ruere, quam unius pedis recessu vitam in multos annos producere.* Cui etiam concinit cœlestis Dux & Imperator, qui pronunciavit, *Conscientiam bonam iuge esse Convivium*; Quibus verbis aperte significat, mentem bonarum intentionum sibi conscientiam, utcumque successu careat, verius & purius, & naturæ magis consentaneum præbere gaudium, quam universum illum apparatus, quo instrui possit homo, vel ut desideriiis suis fruatur, vel ut animo conquiescat.

Redarguit etiam idem *Philosophiæ abusum illum*, circa Epicleti tempora grassati coeptum: Nempè quod Philosophia versa fuerit in genus quoddam vitæ Professorium, & tanquam in Artem; Quasi scilicet institutum Philosophiæ esset, non ut perturbationes compescerentur & extinguerentur; sed ut cavilæ & occasiones ipsarum evitarentur & summoventur: Ideoque

que particularis quædam vitæ ratio ad hoc obtinendum ineunda esset: introducendo sane, tale genus sanitatis in animum, quale fuit Herodici in corpore: cujus meminit Aristoteles; illum scilicet nihil aliud per totam vitam egisse; quam ut valetudinem curaret; & proinde ab infinitis rebus abstineret, corporis interim usu quasi multatus. Ubi si hominibus officia societatis consecrari cordi sit, illa demum valetudo maxime est expetenda, quæ quilibet mutationes & impetus quoscunque ferre & vincere queat. Eodem modo & animus ille demum vere & proprie sanus & validus censendus est, qui per plurimas & maximas tentationes & perturbationes perrumpere potest. Ita ut optime Diogenes dixisse visus sit, qui eas vires animi laudavit, *qua non ad caute abstinendum, sed ad fortiter sustinendum valent*; quæque animi impetum, etiam in maximis præcipitiis, cohibere possint; quæque (id quod in equis bene subactis laudatur) præstent, ut brevissimo spatio, & sùtere se, & vertere possint.

Postremo, redarguit idem *teneritudinem quandam & ineptitudinem ad morigerandum*, in nonnullis ex antiquissimis Philosophis, & maxime in veneratione habitis, notatam: Qui nimis facile se à rebus civilibus subdixerint, ut indignitatibus & perturbationibus se exuerent, atque magis, sua opinione, illibati, & tanquam Sacrosancti, viverent: Ubi consentaneum esset, constantiam hominis vere Moralis talem fore, qualem

qualem idem Consalvus in homine militari requirebat: Nimirum ut honor ejus contexeretur tanquam è *tela crassiore*: minimeque tam tenui, ut quidvis illud vellicare & lacerare possit.

C A P. II.

Partitio Boni Individualis, vel Suicatis, in Bonum Activum, & Bonum Passivum. Partitio Boni Passivi, in Bonum Conservativum, & Bonum perfectivum. Partitio Boni Communions in Officia Generalia, & Respectiva.

REpetamus igitur jam, & persequamur primum *bonum individuale, & suicatis*. Illud partiemur in *bonum activum, & bonum passivum*. Etenim hæc quoque differentia *boni* (non absimilis certe illis appellationibus, quæ Romanis in Oeconomicis erant familiares, *Promi* scilicet, & *Condi*) in universa rerum natura impressa reperitur: Præcipue autem se prodiit in duplici rerum creaturarum appetitu: altero, *se conservandi & muniendi*: altero, *se multiplicandi & propagandi*: Atque hic posterior, qui *activus* est, & veluti *Promus*, potentior videtur & dignior: Ille autem prior, qui *passivus* est, & veluti *Conditus*, inferior censei potest. Etenim in universitate rerum natura cœlestis præcipue *agens* est; at natura terrestris, *Patiens*. Etiam in delectationibus animantium, major voluptas est generandi, quam pascendi. In oraculis quoque Divinis pronunciat, *Beatus esse dare, quam accipere*. Quin & in vita communi, nemo invenitur ingenio tam molli & effœminato, quin pluxis faciat aliquid quod ei in votis erat, perfi-

perficere, & ad exitum perducere, quam sensualitatem aliquam, aut delectamentum. Atque ista quidem *boni activi* præ eminentia in immensum exaltatur, ex intuitu conditionis humanæ, quod sit & mortalis, & fortunæ incertibus exposita. Nam si in voluptatibus hominum posset obtineri perpetuitas atque certitudo, magnum pretium eis accederet, propter securitatem & moram. Quandoquidem autem rem videmus huc recidere; *Magni astimamus mori tardius*: *Et, Ne glories de crastino; nescis partum diei*: mirum minime est, si contentione feramur ad ea, quæ temporis injurias non reformident. Ea vero nulla esse possunt, præter opera nostra: sicut dicitur, *Opera eorum sequuntur eos*. Est & altera præ eminentia *boni activi* haud exigua, indita & sustentata ex eo affectu, qui humanæ naturæ, ut comes individuus, lateri adhæret: Amor scilicet novitatis, aut varietatis. Ille vero in sensualium voluptatibus (quæ *boni passivi* pars sunt vel maxima) angustus admodum est, nec latitudinem habet aliquam insignem: *Cogita quam diu eadem feceris; Cibus, somnus, ludus; per hunc circulum curritur. Mori velle, non tantum fortis, aut miser, aut prudens, sed etiam fastidiosus potest*. At in actis vitæ nostræ, & intitutis, & ambitionibus, insignis est varietas; Eaque multa cum voluptate percipitur, dum inchoamus, progredimur, interquiescimus, regredimur, ut vires augeamus, appropinquamus, denique obtinemus, & hujusmodi;

Ut vere admodum dictum sit, *Vita sine proposito languida & vaga est.* Quod simul & prudentibus & stultissimis competit, ut ait Salomon; *Pro desiderio quarit cerebrosus, omnibus immisceet se.* Quinetiam videmus, Reges potentissimos, ad quorum nutum, quæcunque sensibus grata sunt, parari possent, nihilominus procurasse sibi interdum desideria humilia & inania (quem admodum Cithara fuit Neroni, *Gladiatoria Commodo, Antonino Aurigatio, & alia aliis*) quæ tamen ipsis fuerint omni affluentia voluptatum sensuualium potiora. Tanto voluptatem majorem affert ut aliquid agamus, quam ut fruamur.

Illud interim paulo attentius notandum est, *bonum activum, individuale, à bono communionis* prorsus differre; quanquam nonnunquam ambo coincident. Quamvis enim *bonum istud individuale, activum, sæpe opera beneficentiæ* (quæ ex *virtutibus communionis* est) pariat & producat; illud tamen interest, quod illa opera ab hominibus plurimi fiant, non animo alios juvandi, aut beandi, sed plane propter se atque potentiam & amplitudinem propriam. Id quod optime cernitur, quando *bonum activum* in aliquid impingit, quod sit *bono communionis* contrarium. Siquidem Gigantea illa animi conditio, qua abripiuntur magni isti orbis terrarum perturbatores, (qualis fuit L. Silla, & plurimi alii, licet in modulo longe minore: qui videntur ad hoc anhelare, ut omnes felices & ærumnosi sint, prout sibi fuerint amici, vel ini-

mici;

mici; atque ut mundus tanquam ipsorum præferat imaginem: quæ vera est *Theomathia,*) hæc inquam ipsa aspirat ad *bonum activum*, individuale, saltem *apparens*, etsi à *bono communionis* omnium maxime recedat.

At *bonum Passivum* partiemur, in *Bonum Conservativum, & Bonum perfectivum.* Etenim inditus est unicuique rei triplex appetitus, quatenus ad *Bonum Suitatis, sive individui.* Primus, ut se *conservet:* Secundus, ut se *perficiat.* Tertius, ut se *multiplicet, sive diffundat.* Atque hic postremus appetitus ad *bonum activum* refertur, de quo jam modo diximus. Superfunt igitur reliqua tantum duo, quæ diximus, *bona.* Ex quibus præcellit *perfectivum.* Minus enim quiddam est, conservare rem in suo statu: Majus vero, eandem ad naturam sublimiorem evehere. Reperiuntur siquidem per res universas, naturæ aliquæ nobiliores, ad quarum dignitatem & excellentiam, naturæ inferiores aspirant, veluti ad origines & fontes suos. Sic de hominibus non male cecinit ille:

Ignis est illis vigor, & cælestis origo.

Homini enim, assumptio aut approximatior ad Divinam aut Angelicam naturam, est formæ suæ perfectio. Cujus quidem *boni perfectivi* prava & prepostera imitatio, pestis est ipsa vitæ humanæ, & turbo quidam rapidus, qui omnia abripit, & subvertit. Nimirum, dum homines, exaltationis vice formalis atque essentialis, cæca ambitione advolant ad exaltationem tantummodo localem. Quemadmodum enim ægri,

remedium mali sui non inuenientes, de loco in locum corpus agitant & volunt; quasi mutatione loci à se ipsis abscedere, & internum malum effugere possint: Eodem modo evenit in ambitione, ut homines, simulachro quodam falso naturæ suæ exaltandæ abrepti, nihil aliud adipiscantur, quam loci quandam celsitudinem & fastigium.

Bonum vero conservativum nihil aliud est, quam *receptio & fruitio rerum natura nostra congruentium*. Hoc vero *bonum*, licet maxime sit simplex, & nativum; tamen ex *bonis* videtur *mollissimum* atque *infinum*. Quin & hoc ipsum *Bonum* recipit differentiam nonnullam, circa quam partim vacillavit iudicium hominum, partim omiſſa est inquisitio. *Boni* siquidem *fruitio* siue, quod vulgo dicitur, *jucundi dignitas*, & commendatio, aut in *sinceritate fruitio* siue sita est, aut in *eiusdem vigore*: Quorum alterum inducit & præstat *æqualitas*, alterum autem *varietas & vicissitudo*: Alterum minorem habet mixturam mali, alterum impressionem magis fortem & vividam *boni*. Cæterum, horum utrum melius, *ambigitur*: Dein, num natura humana utrumque simul apud se retinere possit, *non inquiritur*.

Atque quantum ad id, de quo *ambigitur*, ventilari cœpit illa controversia inter Socratem & Sophistam quendam. Ac Socrates quidem assererat, *felicitatem sitam esse in animi pace constante, & tranquillitate*: Sophista vero in hoc, *Ut quis multum appetat, & multum fruat*
tur.

tur. Quin & ab argumentis delapsi sunt ad convitia; Dicente Sophista, *Felicitatem Socratis, stipitis vel lapidis esse felicitatem*; è contra Socrate, *Sophista felicitatem esse scabiosam, qui perpetuo pruriret, & scalperet*. Neque tamen desunt utrique sententiæ sua firmamenta. Nam *Socrati* assentitur vel *Epicuri Schola* ipsa, quæ virtutis, ad felicitatē, partes esse maximas, non diffitebatur. Quod si ita sit, certo certius est, virtutis maiorem esse usum in perturbationibus sedandis, quam rebus cupitis adipiscendis. *Sophista* autem non nihil suffragari videtur *asseritio* illa, cujus à nobis mentio modo facta est, quod videlicet *bonum perfectivum bono conservativo sit superius*; quippe quia cupitarum rerum adeptiones naturam videantur sensim perficere: quod licet vere non faciant, tamen & motus ipse in circulo speciem nonnullam præ se fert *motus progressivi*.

At secunda *quæstio*, (Num scilicet natura humana non possit & animi tranquillitatem, & fruendi vigorem, simul retinere?) rite diffinita, priorem illam reddit otiosam & supervacaneam. Annon enim videmus, haud raro animos nonnullorum ita factos & compositos, ut voluptatibus afficiantur vel maxime cum adsint, & tamen earum jacturam non gravate ferant? Ita ut series illa Philosophica, *Non uti, ut non appetas; Non appetere, ut non metuas*, videatur esse pusilli cujusdam animi, & diffidentis. Sane, *Doctrina* pleræque Philosophorum videntur esse paulo timidiore, & cavete hominibus, plus quam natura rerum postu-

lat. Veluti, cum mortis formidinem medendo augent. Etenim, cum nihil aliud fere vitam humanam faciant, quam mortis quandam præparationem & disciplinam, quomodo fieri possit, ut ille hostis mirum in modum non videatur terribilis, contra quem muniendi nullus sit finis? Melius Poëta, (inter Ethnicos;)

Qui finem vita extremum inter munera ponit.

Natura. ———

Similiter & in omnibus annisi sunt Philosophi, animum humanum reddere nimis uniformem & harmonicum: eum motibus contrariis & extremis minime assuefaciendo. Cujus causam arbitror fuisse, quod ipsi vitam se privatam dedicarunt, à negotiis & aliorum obsequiis immuni & liberæ. Quin potius imitentur homines prudentiam gemmariorum; qui, si fore in gemma inveniatur nubecula aliqua, aut glaciocula, quæ ita posset eximi, ut magnitudini lapidis non nimium detrahatur, eam tollunt; aliter vero intactam eam relinquunt: Pari ratione, serenitati animorum ita consulendum est, ut non destruarur magnanimitas. Atque de *bono individuali* hæc tenentur.

Postquam igitur de *bono suitatis* (quod etiam *particulare, privatum, individuale*, appellare solemus) jam dixerimus; reperamus *bonum communionis*, quod *societatem* intuetur. Istud nomine *officii* vocari consuevit: Siquidem vocabulum *officii* magis proprie attribuitur animo bene disposito erga alios; vocabulum

virtutis

virtutis animo intra se recte formato & composito. Verum ista pars, primo intuitu, *Scientia civili* deberi videtur: Attamen, si diligentius attendas, non ita: Siquidem tractat regimen & imperium uniuscujusque in se ipsum, neutiquam vero in alios. Atque sicut in architectura, alia res est, postes, trabes, & cæteras ædificii partes efformare, & ad ædificandi usum præparare; alia autem, easdem ad invicem aptare & compaginare: Sicut etiam in mechanicis, instrumentum aut machinam fabricare & conficere, non idem est, quod fabricatum erigere, movere, & in opere ponere: Sic *doctrina de conjugatione ipsa hominum in civitate, sive societate*, differt ab ea, quæ eos reddit ad hujusmodi *Societatis* commoda conformes, & bene affectos.

Ista *pars de officiis*, etiam in duas portiones distribuitur. quarum altera tractat de *officio hominis in communi*: altera de *officiis specialibus & respectivis*, pro singulorum professione, vocatione, statu, persona, & gradu. Harum primam, satis excultam, diligenterque à veteribus & aliis explicatam, jam antea retulimus: Alteram quoque, sparsim quidem tractatam, licet non in corpus aliquod integrum Scientiæ digestam, reperimus. Neque tamen hoc ipsum, quod sparsim tractetur, reprehendimus; quinimo de hoc argumento per partes scribi longe consultius existimamus. Quis enim tanta fuerit vel perspicacia, vel confidentia, ut de *officiis peculiaribus & relativis*, singulorum ordinum

V. 6.

& con-

& conditionum, perite & ad vivum disceptare & diffinire possit, aut sustineat? Tractatus autem, qui experientiam non sapiunt, sed ex notitia rerum generali & Scholastica tantummodo de prompti sunt de rebus hujusmodi, inanes plerunque evadunt & inutiles. Quamvis enim aliquando contingat, spectatorem ea animadvertere, quæ luforem fugiant, atque jactetur proverbium quoddam magis audaculum, quam sanum, de censura vulgi circa actiones principum, *stantem in valle optime perlustrare montem*; optandum tamen inprimis esset, ut non nisi experitissimus & versatissimus quisque se hujusmodi argumentis immisceret. Hominum enim speculativorum, in materiis activis, lubricationes, iis, qui in agendo fuerint exercitati, nihilo meliores videntur, quam dissertationes Phormionis de bellis æstimatae sunt ab Hannibale, qui eas habuit pro somniis & deliriis. Unum duntaxat vitium illos occupat, qui de rebus, ad suum munus, aut artem pertinentibus, libros conscribunt; quod scilicet in illis ipsis *Spartis* suis ornandis, atque atollendis, modum tenere nesciant.

In hoc genere Librorum, piaculum foret, non meminisse (honoris causa) excellentissimi illius operis, à Majestate tua elucubrati, *De Officio Regis*. Scriptum enim hoc plurimos intra se cumulavit ac recondidit Thesauros, tam conspicuos, quam occultos, *Theologia*, *Ethica*, & *Politica*; insigni cum aspersione aliarum artium; Estque, meo judicio, inter Scripta, quæ
mili

mihî perlegere contigerit, præcipue sanum & solidum. Non illud ullo loco, aut inventionis fervore æstuat, aut in diligentia frigore torpet aut dormitat: Non vertigine aliquando corrumpitur, unde in ordine suo servando confundatur aut excidat: Non digressionibus distrahitur, ut illa, quæ nihil ad rhombum sunt, expatiatione aliqua flexuosa complectatur: Non odoramentorum aut pigmentorum fucis adulteratur; qualibus illi utuntur, qui Lectorum potius delectationi, quam argumenti naturæ inserviunt: Ante omnia vero, spiritu valet istud opus, non minus, quam corpore, utpote quod & cum veritate optime consentiat, & ad usum sit accommodatissimum. Quin etiam vitio illo, de quo paulo ante diximus, (quod, si in alio quopiam, in Rege certe, & Scripto de Majestate Regia, tolerandum fuerit) omnino caret: Nempe, quod culmen & fastigium Regium non immodice aut invidiose extollat: siquidem Majestas tua Regem non depinxit aliquem, *Assyria* aut *Persia*, gloria & externo fastu nitentem, & coruscantem: sed vere *Mosem*, aut *Davidem*, Pastores scilicet Populi sui. Neque vero mihî unquam memoria excidet dictum quoddam vere regium, quod in lite gravissima terminanda, Majestas tua, pro sacro illo, quo præditus es, Spiritu, ad populos regendos pronunciavit; Nimirum, *Reges juxta Leges Regnorum suorum gubernacula tractare, quemadmodum & Deus juxta Leges Naturæ: & eque raro prerogativam illam suam, qua*

quæ Leges transcendit, ab illis usurpandam, ac à Deo videmus usurpari potestatem Miracula parandi. Nihil tamen fecius, ex Libro illo altero, à Majestate tua conscripto de *Libera Monarchia*, satis omnibus innotescit, non minus Majestati tuæ cognitam esse & perspectam plenitudinem potestatis Regiæ, atque *Ulmitates* (ut Scholastici loquuntur) Jurium Regalium, quam Officii & Muneris Regii Limites & Cancellos. Non dubitavi igitur in medium adducere Librum illum à Majestatis tuæ calamo exaratum, tanquam exemplum primum & maxime illustre, *Tractatum de peculiaribus & respectivis officiis*. Quo de Libro, quæ à me jam dicta sunt, dixissem profecto, si ante Annos mille à Rege quopiam conscriptus fuisset. Neque vero me movet Decorum illud, quod vulgo præscribitur, ne quis coram laudetur: modo Laudes illæ nec modum excedant, nec intempestive, aut nulla data occasione, tribuantur. Cicero certe, in luculentissima illa Oratione sua pro M. Marcello, nihil aliud agit, quam ut exhibeat tabulam quandam, singulari officio depictam, de Laudibus Cæsaris, licet coram ipso Oratio illa haberetur. Quod & Plinius secundus erga Trajanum. Itaque jam ad propositum revertamur.

Pertinet porro ad hanc partem de officiis respectivis vocationum, & professionum singularum, doctrina alia, tanquam priori relativa, sive opposita; nimirum de fraudibus, cautelis, imposturis, & vitis ipsarum: Siquidem depravationes

vationes & vitia officii & virtutibus opponuntur. Neque omnino de his, in plurimis Scriptis & Tractatibus, siletur: sed sæpe, ad illa notanda, saltem obiter excurrunt. At quotandem modo? Per Satyræ scilicet, & Cynicæ (more Luciani) potius, quam serio & graviter. Etenim, plus operæ impenditur, ut pleraque in artibus, etiam utilia & sana, maligno dente vellicentur, & ad ludibrium hominibus exponantur, quam ut, quæ in iisdem corrupta sunt & vitiosa, secernantur à salubribus & incorruptis. At optime Salomon: *Quærenti derisori scientiam, ipsa se abscondit, sed studioso fit obviam*. Quicumque enim ad scientiam accedit animo invidendi & aspernandi, inveniet proculdubio quæ cavilletur plurima; ex quibus vero doctior fiat, perpauca. Verum, Tractatio hujus, de quo loquimur, argumenti, gravis & prudens, atque cum integritate quadam & sinceritate conjuncta, inter munitissima virtutis ac probitatis propugnacula videtur numeranda. Nam sicut fabulose perhibetur de *Basilisco*, si primus quempiam conspexerit, illico hominem perimit; si quis illum prior, Basiliscus perit: pari ratione, fraudes, imposturæ, & malæ artes, si quis eas prior detexerit, nocendi facultate privantur; quod si illæ prævenerint, tum vero, non alias, periculum creant. Est itaque quod gratias agamus *Machiavello*, & hujusmodi Scriptoribus, qui aperte & indiffimulenter proferunt, quid homines facere soleant, non quid debeant. Eteri enim nullo modo

modo potest, ut conjungatur *serpentina* illa *prudencia* cum *innocentia columbina*, nisi quis mali ipsius naturam penitus pernoscatur. Absque hoc enim deerunt virtuti sua præsidia & munimenta. Imo, neque ullo modo possit vir bonus & probus malos & improbos corrigere & emendare, nisi ipse prius omnia malitia latibula & profunda exploraverit. Etenim, qui iudicio plane corrupto sunt, & depravato, hoc habent, ut præsupponant, Honestatem in hominibus ab inscitia & simplicitate quadam motum oriri, atque ab eo tantum, quod fides habeatur Concionatoribus, & Pædagogis, item libris, præceptis moralibus, & iis, qui vulgo prædicantur & decantantur, sermonibus: Audeo ut, nisi plane perspiciant, opiniones suas pravas, ac corrupta & detorta principia, non minus illis qui hortantur & admonent, quam sibi ipsis, esse explorata, & cognita, Probritatem omnem morum & consiliorum aspernentur: Juxta Oraculum illud Salomonis mirabile: *Non recipit stultus verba prudentia, nisi ea dixeris, qua versantur in corde ejus.* Hanc autem partem, de cautelis, & vitiis respectivis, inter *Desiderata* numeramus; eamque nomine *Satyra* *seria*, sive *Tractatus de interioribus rerum*, appellabimus.

Etiam ad *doctrinam de officiis respectivis* pertinent *officia mutua*, inter maritum & uxorem, parentes & liberos, dominum & servum: Similiter leges amicitia, & gratitudinis: Nec non civiles obligationes fraternitatum, collegiorum;

rum; etiam vicinitatis; ac similium: Verum intelligatur hoc semper, illa istic tractari, non quatenus sunt partes *societatis civilis*, (id enim ad *Politicam* refertur,) sed quatenus animi singulorum, ad illa *societatis vincula* tuenda, instrui & prædisponi debeant.

At *doctrina de bono communione*) quemadmodum & illa de *individuali*) bonum tractat, non tantum simpliciter, sed & comparate: Quo spectat, officia perpendere, inter hominem & hominem; inter casum & casum; inter privata & publica; inter tempus præsens & futurum. Sicut videre est in animadversione illa severa & atroci L. Bruti, contra filios suos, illa à plebisq; in cœlum laudibus efferri; At alius quispiam dixit;

Infelix utcumque ferent ea fata minores.

Id ipsum licet intueri in cœna illa, ad quam invitati sunt M. Brutus, C. Cassius, & alii. Illic enim, cum ad animos explorandos, circa conspirationem in caput Cæsaris intentatam, Quæstio astute mota esset, (*num licitum foret Tyrannum occidere?*) Ibant Convivæ in opiniones diversas; Dum alii dicerent, plane licere, *Quod Servius ultimum esset malorum*: Alii minime, *Quod Tyrannis minus exitialis esset, quam bellum civile*. Tertium autem genus, veluti ex Schola Epicuri, assererat, *Indignum esse, prudentes periclitari pro stultis*. Verum plurimi sunt casus de *officiis comparatis*, inter quos frequenter ille intervenit: *Verum à iustitia deflectendum sit, propter salutem Patriæ, aut huiusmodi aliquid insigne bonum in futuro?* Circa quem Jason

Jalon Theſſalus dicere ſolebat: *Aliqua ſunt in-juſte facienda, ut multa juſte fieri poſſint.* Verum replicatio in promptu eſt: *Authorem præſentis Juſtitia habes: Sponſorem futura non habes.* Sequantur homines, quæ in præſentia bona & juſta ſunt; futura divinæ Providentiæ remittentes. Atque circa *doctrinam de Exemplari*, ſive de bono, hæc dicta ſint.

C A P. III.

Partitio Doctrinæ de Cultura Animi; in Doctrinam de Characteribus Animorum; De Affectibus, & de Remediis ſive Curationibus. Appendix Doctrinæ ejuſdem de Congruitate inter Bonum Animi, & Bonum Corporis.

Nunc igitur, poſtquam de *fructu vita* (ſenſu intelligimus Philoſophico) verba fecerimus; ſuper eſt, ut de *Cultura Animi*, quæ ei debetur, dicamus: Sine qua *pars* prior nihil aliud videtur, quàm imago quædam, aut ſtatua, pulchra quidem aſpectu, ſed motu & vita deſtituta. Cui ſententiæ Ariſtoteles ipſe diſertis verbis ſuffragatur: *Neceſſe eſt igitur de virtute dicere, & quid ſit, & ex quibus gignatur. Inutile enim fere fuerit, virtutem quidem noſſe, acquirendæ autem ejus modos & vias ignorare. Non enim de virtute tantum, qua ſpecie ſit, quærendum eſt, ſed & quomodo ſui copiam faciat: Vtrunque enim volumus, & rem ipſam noſſe, & ejus compotes fieri: Hoc autem ex voto non ſuccedet, niſi ſciamus, & ex quibus, & quo modo.*

Verbis

Verbis adeo expreſſis, atque etiam iterato, hanc partem inculcat; quam tamen ipſe non perſequitur. Hoc ſimiliter illud eſt, quod Cicero Cætoni Juniori, veluti laudem non vulgarem, attribuit; quod ſcilicet Philoſophiam amplexus eſſet, *non diſputandi cauſa ut magna pars, ſed ita vivendi.* Quamvis autem, pro temporum, in quibus vivimus, ſocordia, paucis curæ ſit, ut animum ſedulo colant, & componant, & vitæ rationem ad normam aliquam inſtituant; (ſecundum illud Senecæ, *de partibus vita quæſque deliberat; de ſumma nemo:* adeo ut hæc pars cenſeri poſſit ſupervacua;) illud tamen minime nos movet, ut eam intactam relinquamus; quin potius cum illo Hippocratis Aphoriſmo concludimus, *Qui gravi morbo correpti, dolores non ſentiunt, iis mens agrotat.* Medicina illis hominibus opus eſt, non ſolum ad curandum morbum, ſed ad ſenſum expergefaciendum. Quod ſi quis objiciat, animorum curationem, Theologiæ Sacræ munus eſſe, veriſſimum eſt quod aſſerit; At tamen *Philoſophum Moralem* in ſamulitium Theologiæ recipi, inſtar ancillæ prudentis, & pediffequæ fidelis, quæ ad omnes ejus nutus præſto ſit, & miniſtret, quid prohibeat? Etenim quemadmodum in Pſalmo habetur, quod *Oculi ancilla perpetuo ad manus domina reſpiciunt:* cum tamen minime dubium ſit, quin haud pauca ancillæ judicio & curæ relinquuntur: eodem modo & *Ethica* obſequium *Theologia* omnino præſtare debet, ejuſque præceptis morigera eſſe, ita tamen

ut &

ut & ipsa, intra suos limites, haud pauca sana & utilia documenta continerè possit.

Hanc igitur partem (quando præstantiam ejus in animo recole) in *corpus doctrinae* nondum redactam, non possum non vehementer mirari. Eam igitur, ex more nostro, cum inter *Desiderata* collocemus, aliqua ex parte adumbrabimus.

Ante omnia igitur in hac re (sicut & in universis, quæ spectant ad Practicam) ratio nobis est subducenda, quid in nostra sit potestate, quid non. In altero enim datur alteratio, in altero vero applicatio tantum. Agricolaë nullum est imperium, aut in naturam soli, aut in aëris temperies; Itidem nec Medico, aut in crasin & constitutionem naturalem agri, aut in accidentium varietatem. At in *cultura animi*, & morbis ejus persanandis, tria in considerationem veniunt; *Characteres diversi dispositionum*; *Affectus*, & *Remedia*: Quemadmodum & in corporibus medicandis proponuntur illa tria; *complexio*, sive *constitutio agri*, *morbus* & *curatio*. Ex illis autem tribus, postremum tantum in nostra potestate situm est; priora duo non item. Verum & in illis ipsis, quæ in potestate nostra non sunt, non minus diligens facienda est inquisitio, quam in illis, quæ potestati nostræ subjiuntur. Etenim illorum perspicax & accurata cognitio substernenda est *doctrina de remediis*, ut eadem commodius & feliciter applicentur. Neque enim vestis corpori aptari possit, nisi mensura corporis ante excipiatur.

Primus

Primus igitur articulus, *doctrina de cultura animi*, versabitur circa *diversos characteres ingeniorum* sive *dispositionum*. Neque tamen loquimur de vulgatis illis prope passionibus in virtutes & vitia, aut etiam in perturbaciones, & affectus: sed de magis intrinsecis, & radicalibus. Sane subiit animum, etiam in hac parte, nonnunquam admiratio, quod à *Scriptoribus*, tam *Ethicis*, quam *Politicis*, ut plurimum neglecta aut prætermissa sit; cum utrique scientiæ clarissimum luminis jubar affundere possit. In *Traditionibus Astrologia* non inscite omnino distincta sunt ingenia, & dispositiones hominum, ex prædominantiis Planetarum; quod alii à Natura facti sunt ad *contemplationes*; alii ad *res civiles*; alii ad *militiam*; alii ad *ambitum*; alii ad *amores*; alii ad *artes*; alii ad *genus vita varium*. Item apud *Poëtas* (Heroicos, Satyricos, Tragicos, Comicos) sparguntur ubique simulachra ingeniorum, licet fere cum excessu, & prætermodum veritatis. Quin & hoc ipsum argumentum, de *diversis characteribus ingeniorum*, est ex iis rebus, in quibus sermones hominum communes (quod valde raro, interdum tamen contingit) libris ipsis sunt prudentiores. At longe optima hujus Tractatus supellex & sylva peti debet ab *Historicis* prudentioribus: Neque tamen ab *Elogiis* tantum, quæ sub obitum personæ alicujus illustris subnectere solent, sed multo magis ex corpore integro *Historia*, quoties hujusmodi persona veteri Scenam conscendit. Illa enim intertextura imago,

imago, potior videtur descriptio, quam Elogii Censura: Qualis habetur apud T. Livium, *Africani*, & *Catonis Majoris*: Apud Tacitum, *Tiberii*, *Claudii*, & *Neronis*: Apud Herodianum, *Septimii Severi*: Apud Philippum Comineum, *Lodovici undecimi Gallorum Regis*: Apud Franciscum Guicciardinum, *Ferdinandi Hispani*, *Maximiliani Casaris*, & *Leonis*, & *Clementis*, Pontificum. Isti enim Scriptores, harum Personarum, quas sibi depingendas delegerunt, Effigies quasi perpetuo intuentes, nunquam fere Rerum Gestarum ab ipsis mentionem faciunt, quin & aliquid insuper de Natura ipsorum inspergant. Etiam nonnullæ, in quas incidimus, *relationes de conclavibus Pontificum*, characteres de moribus Cardinalium bonos exhibuerunt: sicut & Literæ Legatorum, de Consiliariis Principum. Fiat itaque ex ea, quam diximus, materia (quæ certe fertilis est & copiosa) Tractatus diligens, & plenus. Neque vero volumus, ut *characteres* isti in Ethicis (ut fit apud Historicos, & Poëtas, & in sermonibus communibus,) excipiantur, tanquam imagines Civiles integræ: sed potius ut imaginum ipsarum lineæ, & ductus magis simplices, quæ inter se compositæ & commixtæ quascunque effigies constituunt, quot & quales ex sint, & quomodo inter se connexæ, & subordinatæ; ut fiat tanquam artificiosa & accurata ingeniorum & animorum dissectio, atque ut dispositionum, in hominibus individuis, secreta prodantur, atque ex eorum noticia curationum
animi

animi præcepta rectius instituantur.

Neque vero *characteres ingeniorum* ex natura impressi, recipi tantum in hunc Tractatum debent; sed & illi, qui alias animo imponuntur, ex *sexu*, *atate*, *patria*, *valerudine*, *forma*, & similibus: atque insuper illi, qui ex *fortuna*, veluti *Principum*, *Nobilium*, *ignobilium*, *divitum*, *pauperum*, *Magistratum*, *idiotarum*, *felicium*, *arummosorum*, & huiusmodi. Videmus enim, Plautum miracali loco habere, quod Senex quis sit beneficus: *Benignitas hujus, ut Adolescentuli est*. D. autem Paulus, severitatem discipulæ erga Cretenses præcipiens (*Increpa eos dure*) ingenium Gentis ex Poëta accusat, *Cretenses semper mendaces, mala Bestia, Ventres pigri*. Salustius id in Regum Ingeniis notat, quod apud eos frequens sit, *Contradictoria appetere. plerunque Regia voluntates, ut vehementes sunt, sic mobiles, sæpeque ipsa sibi adversa*. Tacitus observat, honores & dignitates ingenia hominum in deterius sapius flectere, quam in melius, *Solus Vespasianus mutatus est in melius*. Pindarus illud animadvertit, Fortunam subitam & indulgentem, animos plerunque enervare, & solvere; *Sunt, qui magnam felicitatem conquire non possunt*. Psalmus innuit, facilius esse modum adhibere & temperamentum, in fortunæ statu, quam in incremento: *Divitia si affluant, nolite cor apponere*. De similibus quibusdam observationibus ab Aristotele in *Rhetoricis* mentionem obiter factam, non inficio; nec non in aliorum Scriptis nonnullis sparsim: Verum

rum nunquam adhuc incorporatæ fuerunt in *Moralem Philosophiam*: Ad quam principaliter pertinent. Non minus certe quam ad *Agriculturam*, Tractatus de diversitate soli & glebæ: Aut ad *Medicinam*, Tractatus de complexionibus aut habitibus corporum diversis. Id autem nunc tandem fieri oportet, nisi forte imitari velimus temeritatem Empiricorum, qui iisdem utuntur medicamentis ad ægrotos omnes, cuiuscunque sint constitutionis.

Sequitur *doctrinam de characteribus, doctrinam de affectibus & perturbationibus*, qui loco morborum animi sunt, ut jam dictum est. Quemadmodum enim Politici præci de Democraticis dicere solebant; Quod *populus est mari ipsi similis, Oratores autem ventis*: Quia sicut *Mare* per se placidum foret & tranquillum, nisi à *Ventis* agigaretur & turbaretur; sic & *Populus* esset natura sua pacatus & tractabilis, nisi à *seditiosis Oratoribus* impelleretur, & incitaretur: Similiter vere affirmari possit, *naturam mentis humana sedatam fore*, & sibi constantem, si *affectus*, tanquam *venti*, non tumultuarentur, ac omnia miscerent. Et hic rursus subit nova admiratio, Aristotelem, qui tot Libros de *Ethicis* conscripsit, *Affectus*, ut membrum *Ethica* Principale, in illis non tractasse; in *Rhetoricis* autem, ubi tractandi interveniunt secundario (quatenus scilicet Oratione cieri aut commoveri possint) locum illis reperisse: (in quo tamen loco, de iis, quantum tam paucis fieri potuit, acute & bene disseruit.) Nam disce-

disceptationes ejus de *voluptate & dolore* huic Tractatui nullo modo satisfaciunt: non magis, quam, qui de *luce & lumine tantum* scriberet, de *particularium colorum natura* scripsisse diceretur: Siquidem *voluptas & dolor* erga *affectus particulares* ita se habent, ut *lux erga Colores*. Meliorem certe in hoc argumento (quatenus ex his, quæ nunc extant, conicere liceat) diligentiam adhibuerunt Stoici; attamen talem, quæ potius in definitionum subtilitate, quam in tractatu aliquo pleno, & fuso, consisteret. Equidem reperio etiam libellos quosdam elegantes, de nonnullis ex *affectibus*; veluti de *ira*, de *inutili verecundia*, & aliis perpaucis. Sed si verum omnino dicendum sit, Doctores hujus *Scientia* præcipui sunt *Poeta & Historici*, in quibus ad vivum depingi & dissecari solet, Quomodo *Affectus* excitandi sint & accendendi? Quomodo leniendi & sopiendi? Quomodo rursus continendi ac refræmandi, ne in actus erumpant? Quomodo iidem se, licet compressi & occultati, prodant? Quas operationes edant? Quas vices subeant? Qualiter sibi mutuo implicentur? Qualiter inter se digladiantur & opponantur? Et innumera hujus generis. Inter quæ hoc ultimū plurimi est usus in *moralibus & civilibus*; Qualiter (inquam) *affectus affectum in ordinem cogat*; & alterius auxilio, ad alterum subjugandum, uti liceat? Venatorum & aucupum more, qui bestia opera ad bestias, volucris alicujus ad volucres capiendas, utuntur; Quod fortasse aliter ex sese, absq;

Brutorum auxilio, homo tam facile præstare non possit. Quin & hoc fundamento nititur excellens ille, & per omnia patens, usus in Civilibus, *præmii & pœnæ*, quæ Rerumpubl. columnæ sunt; cum *Affectus* illi prædominantes, *formidinis & spei*, alios omnes *affectus* noxios coercerent & suppriment. Etiam, sicut in regimine Status, non raro fit ut factio factione in officio contineatur, similiter fit & in regimine mentis i interno.

Pervenimus nunc ad illa, quæ in nostra sunt potestate, quæque operantur in animum, voluntatemque & appetitum afficiunt, & circumagunt, ideoque ad immutandos mores plurimum valent. Qua in partè debuerant Philosophi strenue & gnauiter inquirere, *De viribus & energia consuetudinis, exercitationis, habitus, educationis, imitationis, emulationis, conuictus, amicitia; laudis, reprehensionis, exhortationis, fama, legum, librorum, studiorum*, & si quæ sunt alia. Hæc enim sunt illa, quæ regnant in *Moralibus*; Ab istis agentibus animus patitur & disponitur; Ab istis veluti ingredientibus, conficiuntur pharmaca, quæ ad conservandam & recuperandam animi sanitatem conducant, quatenus remediis humanis id præstari possit. Ex quorum numero unum aut alterum seligemus, in quibus paululum immorabimur, ut reliquis sint exemplo. *De consuetudine* igitur, & *Habitu*, pauca delibabimus.

Opinio illa Aristotelis plane mihi videretur angustias

gustias quasdam contemplationis & negligentiam sapere: cum asserit, in illas actiones, quæ naturales sunt, *Consuetudinem* nihil posse: exemplo usus, *Quod si lapis millies projiciatur in altum, ne inclinationem quidem sponte ascendendi acquirit*: quinetiam, quod *sapius videndo aut audiendo, nihilo melius aut videmus, aut audimus*. Quamvis enim hoc teneat in aliquibus, ubi Natura est peremptoria; (cujus rei causas reddere in præsentia non vacat) aliter tamen in illis fit, in quibus natura, secundum latitudinem quandam, patitur intentionem & remissionem. Sane videre potuit, *Chirothecam* paulo arctiorem, manui sapius inducendo, laxiorem reddi; *Baculum* usu & mora in contrarium flexus sui naturalis incurvari, & in eodem statu paulo post durare; *Vocem* exercitando, magis fieri robustam & sonoram; *Frigora Æstivæque consuetudine* tolerari; & ejusdem generis complura. Quæ quidem posteriora duo exempla propius accedunt ad rem, quam quæ ab ipso adducta sunt. Attamen, utcunque hoc se habeat; quo magis verum fuerit, *tam virtutes, quam vitia, in habitu consistere*; eo magis ei contendendum fuerat, ut normas præscriberet, quomodo hujusmodi habitus fuerint acquirendi, aut amovendi. Plurima siquidem confici possint præcepta de prudenti institutione exercitationum, animi non minus quam corporis. Illorum pauca recensebimus.

Primum erit, ut jam à principio caveamus à

pensis, vel magis arduis, vel magis pusillis, quam res postulat: Nam si oneris nimium imponatur, apud ingenium mediocre bene sperandi alacritatem obtundes; apud ingenium fiducia plenam opinionem concitabis, qua plus sibi polliceatur, quam præstare possit; Quod seculum trahit fœcordiam. In utroque autem ingenii temperamento fiet ut experimentum expectationi non satisfaciat; Id quod animum semper dejicit, & confundit. Quod si pensa leviora fuerint, magna inducitur, in progressionis summa, jactura.

Secundum erit, ut ad *exercendam facultatem aliquam, quo habitus comparetur, duo in primis tempora observentur: Alterum, quando animus optime fuerit ad rem dispositus; Alterum, quando pessime: Ut ex priorè, plurimum in via promoveamus; ex posteriorè, nodos obicesque animi contentione strenua deteramus, unde tempora media facile & placide labentur.*

Tertium erit illud præceptum, cujus Aristoteles obiter meminit; *Vi totis viribus (circa tamen vitium) nitamur in contrarium illius, ad quod natura maxime impellimur;* Sicut cum in adversum gurgitis remigamus, aut Baculum incurvum, ut rectum fiat, in contrariū flectimus.

Quartum Præceptum ex illo Axiomate pendet, quod verissimum est; *Animum ad quacunque feliciter trahi & suavius, si illud, quo tendimus, in intentione operantis non sit principale, sed tanquam aliud agendo superetur;* quoniam ita fert natura, ut necessitatem & imperium durum

durum ferre oderit. Sunt & alia multa, quæ utiliter præcipi possunt, de Regimine *Consuetudinis: Consuetudo enim, si prudenter & perite inducatur, fit revera (ut vulgo dicitur) altera natura: Quod si imperite & fortuito administretur, erit tantum simia naturæ, quæ nihil ad vivum imitetur, sed in seipsum tantum, & deformiter.*

Similiter, si de *Libris & Studiis*, eorumque ad *Mores* virtute & influentia, verba facere vellemus; numquam desunt plurima præcepta, & consilia fructuosa, eo spectantia? Annon unus ex patribus, magna cum indignatione, *Poesim* appellavit *vinum demonum*: cum revera progignat plurimas tentationes, cupiditates, & opiniones vanas? Annon prudens admodum & digna, quæ bene perpendatur, est Sententia Aristotelis, *Juvenes non esse idoneos moralis Philosophiæ auditores*: quia in illis perturbationum æstuatio nondum sedata est, nec tempore & rerum experientia consopita? Atque ut verum dicamus, an non ideo fit, ut Scriptorum præstantissimi libri & sermones (quibus ad virtutem homines efficacissime invitati sunt: *tam augustam ejus majestatem* omnia oculis representando, quam opiniones populares, in virtutis ignominiam, tanquam *Habitu Parasitorum* indutas, derisui propinando) tam parum prosint ad vitæ honestatem, & mores pravos corrigendos, quia perlegi & revolvi non consueverunt à viris ætate & judicio maturis, sed pueris tantum & tyronibus relinquuntur?

tur? Annon & hoc verum est, Juvenes multo minus *Politica* quam *Ethica* auditores idoneos esse, antequam *religione & doctrina de moribus & officiis* plane imbuantur: ne forte iudicio depravati & corrupti, in eam opinionem veniant, non esse rerum differentias morales veras & solidas, sed omnia ex utilitate, aut successu metiendi, sicut Poëta canit;

Prosperum & felix scelus virtus vocatur.
& rursus,

Ille crucem pretium sceleris tulit, hic Diadema.

Ac Poëtæ quidem hæc Satyrice & per indignationem loqui videntur. At *Libri* nonnulli *politici* idem serio & positive supponunt. Sic enim Macciavello dicere placet, *Quod si contigisset Caesarem Bello superatum fuisse, Catilina ipso fuisset odiosior*: Quasi vero nihil interfuisset, præter fortunam solam, inter Furiam quandam, ex libidine & sanguine constatam, atque animum excessum, & inter homines naturales, maxime omnium (si ambitio abfuisset) suscipiendum. Videmus etiam ex hoc ipso, quam necessarium sit, homines *doctrinas piæ & ethicas*, antequam *Politica* degustent, plenis faucibus haurire: Nimirum, quod qui in aulis Principum, & negotiis civilibus, à teneris (ut ajunt) unguiculis innutriti sunt, nunquam fere sinceram & internam morum probitatem assequantur: quanto minus si accesserit etiam librorum disciplina? Porro, & in documentis ipsis moralibus, vel saltem aliquibus eorum,

eorum, annon cautio pariter est adhibenda, ne inde fiant homines pertinaces, arrogantes, & infociabiles, juxta illud Ciceronis de M. Catone: *Hæc Bona, quæ videmus, divina & egregia, ipsius scitote esse propria: quæ nonnunquam requirimus, ea sunt omnia non à natura, sed à Magistris.* Sunt & axiomata alia complura, de iis, quæ à *studiis & libris*, hominum animis ingenerantur. Verum est enim quod dicit ille, *Abeunt studia in mores*: Quod pariter affirmandum de cæteris illis rebus, *convictu, fama, legibus patriis*, & reliquis, quas paulo ante recensuimus.

Cæterum *animi* quædam est *cultura*, quæ adhuc magis accurata & elaborata videtur, quam reliquæ. Nititur autem hoc fundamento: *Quod omnium mortalium animi, certis temporibus, reperiantur in statu perfectiore, aliis, in statu magis depravato.* Hujus igitur culturæ intentio fuerit & institutum, ut *bona illa tempora* foveantur; *Prava* vero tanquam ex *Kalendario* deleantur, & expungantur. Ac *bonorum quidem temporum fixatio* duobus modis procuratur: *votis*, aut saltem *constantissimis animi decretis*, & *observantiis* atque *exercitationibus*; quæ non tantum in se valent, quantum in hoc, quod animum in officio & obedientia jugiter contineant. *Malorum temporum obliteratio* duplici itidem ratione perfici potest: *Redemptione aliqua*, vel *expiatione præteritorum*, & *novæ Vitæ instituto*, veluti *de integro*. Verum hæc pars ad religionem plane spectare videtur;

Nec mirum; cum *Moralis Philosophia* vera & genuina (sicut ante dictum est) ancillæ tantum vices erga Theologiam suppleat.

Quamobrem, concludemus hanc partem de *cultura Animi* cum eo *Remedio*, quod omnium est maxime compendiosum, & summarium, & rursus maxime nobile & efficax, quo animus ad virtutem efformetur, & in statu collocetur perfectioni proximo. Hoc autem est, *Ut fines vitæ actionumque deligamus, & nobis ipsis proponamus rectos, & virtuti congruos, qui tamen tales sint, ut eos assequendi nobis aliquatenus suppetat facultas.* Si enim hæc suo supponantur: ut & *fines actionum sint honesti, & boni, & decretum animi de iis assequendis, & obtinendis, fixum sit & constans*, sequetur, ut continuo vertat & efformet se animus, una opera, in virtutes omnes. Atque hæc certe illa est operatio, quæ *Natura ipsius opus* referat, cum reliquæ diximus, videantur esse solummodo sicut *opera manus*. Quemadmodum enim *Statuarius*, quando simulachrum aliquod sculpat aut incidit, illius solummodo partis figuram effingit, circa quam manus occupata est, non autem cæterarum: (veluti si faciem efformet, corpus reliquum rude permanet & informe saxum, donec ad illud quoque pervenerit.) E contra vero *Natura*, quando florem molitur, aut animal, rudimenta partium omnium simul parit, & producit: Eodem modo, quando virtutes habitu acquiruntur, dum temperantiæ incumbimus, ad fortitudinem aut reli-

quas

quas parum proficimus; quando autem *rectis & honestis Finibus* nos dedicaverimus penitus, & devoverimus, quæcunque fuerit virtus, quam animo nostro commendaverint & imperaverint fines illi, reperiemus nos jamdudum imbutos, & prædispositos habilitate & propensione nonnulla, ad eam assequendam & exprimendam. Atque hic possit esse status illi animi, qui egregie ab Aristotele describitur: & ab eo, non *virtutis*, sed *divinitatis* cujusdam characterem insignitur. Ipsa ejus verba hæc sunt: *Immanitati autem consentaneum est, opponere eam, quæ supra humanitatem est, heroicam sive divinam Virtutem.* Et paulo post, *Nam ut fera, neque vitium, neque virtus est, sic neque Dei.* Sed hic quidem status alius quiddam virtute est: ille aliud quiddam à vitio. Plinius certe Secundus, ex licentia magniloquentiæ ethnicæ, Trajani virtutem, divinæ, non tanquam imitamentum, sed tanquam exemplar proponit, cum ait: *Opus non esse hominibus, alias ad Deos preces fundere, quam ut benignos æque & propitios se dominos mortalibus præstarent; ac Trajanus præstitisset.* Verum hæc profanam Ethnicorum Jactantiam sapiunt, qui umbras quasdam corpore majores prensabant. At Religio vera, & sancta fides Christiana, rem ipsam petit: imprimendo animis hominum charitatem; quæ apposuissime *vinculum perfectionis* appellatur, quia virtutes omnes simul colligat, & revincit. Sane elegantissimum dictum est à Menandro, de *amori sensuali*,

X 5

qui

qui *Divinum* illum perperam imitatur: *Amor* melior *Sophista Lavo*, ad *humanam vitam*. Quibus innuit, morum decus melius ab amore efformari, quam à *Sophista* & præceptore inepto, quem *Lavum* appellat. Siquidem universis suis operosis *Regulis* & *Præceptionibus* hominem tam dextre & expedite effingere nequeat, ut se ipsum & in pretio habeat, & se belle in omnibus componat, quam amor facit. Sic proculdubio, si animus cujuscumque, fervore *Charitatis* veræ incendatur, ad majorem perfectionem evehetur, quam per universam *Ethicam Doctrinam*; Quæ *Sophista* profecto habet rationem, si cum altera illa conferatur. Quinetiam, sicut *Xenophon* recte observavit, *ceteros affectus, licet animum atrollant, eum tamen distorquere & discomponere per ecstases & excessus suos: amorem vero solum, eum simul & dilatare, & componere*: Sic omnes aliæ humanæ, quas admiramur, dotes, dum naturam in majus exaltant, excessui interim sunt obnoxie: sola autem *Charitas* non admittit excessum. Angeli, dum ad potentiam divinæ patris aspirarent, prævaricati sunt, & ceciderunt: *Ascendam, & ero similis Altissimo*. Homo dum ad Scientiam Divinæ patris aspiraret, prævaricatus est, & lapsus: *Eritis sicut Dii: scientes bonum & malum*. Verum ad similitudinem Divinæ *Bonitatis* aut *Charitatis* aspirando, nec Angelus, nec homo, unquam in periculum venit, aut veniet. Imo ad hanc ipsam *Imitationem* etiam invitamur: *Diligite inimicos vestros, bene-*

benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sicut filii patris vestri, qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos. Quin & in ipso Archetypo Naturæ verba sic collocaat Religio Ethnica, (Optimus Maximus,) Scriptura autem Sacra pronunciat; Misericordia ejus super omnia opera ejus.

Hanc itaque *moralis doctrina* partem, de *Georgicis animi*, jam absolvimus. In qua, si ex intuitu portionum ejus, quas perstrinximus, quis existimet, operam nostram in hoc tantummodo sitam esse, ut ea in *artem seu doctrinam* redigeremus, quæ ab aliis scriptoribus prætermissa sint, tanquam vulgata & obvia, & per se satis clara & perspicua; suo judicio libere utatur. Interim illud meminerit, quod ab initio monuimus, propositum nobis esse, non rerum pulchritudinem, sed usum & veritatem sectari. Recordetur etiam paulisper commentum illud *Parabolæ antiquæ, de geminis somni portis.*

Sunt gemina Somni porta, quarum altera fertur Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris; Altera candenti perfecta nitens Elephanto, Sed falsa ad cælum mittunt insomnia Manes.

Insignis sane magnificentia *Portæ eburneæ*; tamen *somnia vera* per *corneam* commeant.

Additamenti vice poni possit circa *Doctrinam Ethicam* observatio illa, inveniri nimirum relationem & congruitatem quandam, inter *bonum animi, & bonum corporis*. Nam sicut *bonum corporis* constare diximus ex *sanitate, pul-*

*chritudine, robore, ac voluptate; sic animi bonum, si juxta moralis doctrina scita illud contem-
plemus, huc tendere perspicimus; ut animum reddat sanum, & à perturbationibus immunem; Pulchrum; verique decoris ornamentis excul-
tum; Fortem, ac agilem ad omnia vitæ munia obeunda; denique non stupidum, sed voluptatis & solatii honesti sensum vivide retinentem. Hæc autem, sicut in corpore, ita & in animo, raro simul omnia conjunguntur. Facile enim videre est multos, ingenii vitibus & fortitudine animi pollentes, quos infestant tamen perturbationes; quorumque etiam moribus vix aliquid elegantiae aut venustatis aspergitur: Alios, quibus abunde est in moribus elegantiae & venustatis, illis tamen non suppetit, aut probitas animi, ut velint, aut vires, ut possint recte agere: Alios, animo præditos honesto, atque à vitiorum labe repurgato, qui tamen nec sibi ipsis ornamento sunt, nec Reip. utiles: Alios, qui istorum fortasse trium compotes sunt, sed tamen Stoica quadam tristitia & stupiditate præditi, virtutis quidem actiones exercent, gaudiis non perfruuntur. Quod si contingat, ex quatuor istis duo aut tria aliquando concurre-
re, rarissime tamen fit, quemadmodum diximus, ut omnia. Jam vero Principale istud membrum *philosophia humana*, quæ hominem contemplantur, quatenus ex corpore consistit atque *anima*, sed tamen *segregatum*, & *citra societatem*, à nobis pertractatum est.*

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

De dignitate & augmentis
scientiarum,

LIBER OCTAVUS.

Ad Regem suum.

CAP. I.

Partitio Doctrinæ Civilis, in Doctrinam de Conversione: Doctrinam de Negotiis: & Doctrinam de Imperio, sive Republica.

Etus est narratio, (Rex Optime) convenisse complures Philosophos solenniter, coram Legato Regis exteri, atque singulos pro virili parte Sapientiam suam ostentasse; ut haberet Legatus, quæ referret de mirabili sapientia Græcorum. Unus tamen ex eorum numero *silebat*, & nihil adducebat in medium: adeo ut Legatus ad eum conversus diceret: *Tu vero quid habes, quod referam?* Cui ille: *Refer* (inquit) *Regi tuo, te invenisse apud Græcos aliquem, qui tacere sciret.* Et quidem oblitus eram, in hac artium Synopsi, artem *tacendi* interserere: Quam tamen (quoniam plerumque *desideretur*) Exemplo jam proprio docebo. Etenim, cum me tandem ordo rerum ad illud

lud deduxerit, ut paulo post de *arte Imperii* tractandum sit, cumque ad tantum Regem scribam, qui perfectus adeo in ea arte sit Magister, ipsamque ab incunabulis suis hauserit: Nec omnino immemor esse possim, qualem apud Majestatem tuam locum sustinuerim: consentaneum magis existimavi, me ipsum *tacendo* de hac re, apud Majestatem tuam, quam scribendo, probare. Cicero vero, non solum artis, verum etiam eloquentiæ cujusdam, quæ in *tacendo* reperiatur, meminit. Cum enim sermones nonnullos suos, enim alio quodam ultracitroque habitos, in epistola quadam ad Atticum commemorasset, sic scribit: *Hoc loco, sumpsi aliquid de tua eloquentia; nam tacui.* Pindarus vero, (cui illud peculiare est, animos hominum inopinato, sententiola aliqua mirabili, veluti virgula Divina, percutere) hujusmodi quidpiam ejaculatur: *Interdum magis afficiunt non dicta, quam dicta.* In hac parte igitur, *tacere*, aut quod silentio proximum est, *brevis* admodum esse decrevi. Verum, antequam ad *artes imperii* perveniam, haud pauca de *aliis doctrina civilis partionibus* sunt præmittenda.

Scientia civilis, versatur circa subjectum, quod cæterorum omnium maxime est Materie immersum: ideoque difficillime ad axiomata reducitur. Sunt tamen nonnulla, quæ hanc difficultatem levant. Primo enim, quemadmodum *Cato ille Censorius* de Romanis suis dicere solitus est: *Oribus eos similes esse, quarum grem-*

gem integrum minore quis molestia ageret, quam unam aliquam: quoniam si paucus ex grege, ut rectam ineant viam, propellere possis, cætera ultro sequentur: Similiter, hoc quidem respectu, *Ethicæ* munus est quodammodo illo politicæ difficilium. Secundo, proponit sibi *Ethica*, ut animus *bonitate interna* imbuatur, & cumuletur: At *civilis scientia* nihil amplius postulat præter bonitatem externam: Hæc enim ad *societatem* sufficit. Itaque non raro accidit, ut regimen sit bonum, tempora mala: Siquidem in *Sacra Historia* illud non semel occurrit (cum de Regibus bonis & piis narratur) *Sed adhuc populus non direxerat cor suum ad Dominum Deum Patrum suorum.* Itaque, & hoc quoque respectu, duriores partes sunt *Ethica*. Tertio, hoc habent *Respubl.* ut tanquam machinæ grandiores tardius moveantur, nec sine magno molimine, unde haud tam cito labefactantur: Sicut enim in *Ægypto* septem anni fertiles, steriles septem sustentarunt: in *Rebuspubl.* priorum temporum bona institutio efficit, ut sequentium errores non statim perniciem inferant: At singulorum hominum decreta, & mores, magis subito subverti solent. Hoc denique *Ethicam* gravat, *Politica* succurrit.

Scientia civilis tres habet partes, juxta tres societatis actiones summarias: *Doctrinam de conversatione; Doctrinam de negotiis; & doctrinam de Imperio* sive *Republ.* Tria siquidem sunt bona, quæ ex *societate civili* homines sibi parare expetunt: *Solamen*

contra

contra solitudinem, adjumentum in negotiis, & protectio contra injurias. Suntque istæ tres prudentiæ plane inter se diversæ, & sæpenu-
mero disjunctæ: *Prudentia in conversando, prudentia in negotiando, & prudentia in guber-
nando.*

Enimvero, quod ad *conversationem* atti-
net, illa certe affectata esse non debet, at multo
minus neglecta: cum prudentia in ejus mode-
ramine, & decus quoddam morum in se ipsa
præ se ferat, & ad negotia, tam publica, quam
privata, commode administranda, plurimum
juvet. Etenim sicut actio oratori tanti habe-
tur, (licet sit externum quiddam) ut etiam il-
lis alteris partibus, quæ graviores & interiores
videntur, anteponatur; eodem fere modo, in
viro civili, *conversatio*, ejusque regimen, (ut-
cunque in exterioribus occupetur) si non sum-
mum, at certe eximum locum invenit. Quale
enim pondus habet *vultus* ipse, ejusque com-
positio? Recte Poëta;

— *Nec vultu destruc verba tuo.*

Poterit enim quis *vim orationis*, *vultu* labefa-
ctare, & plane prodere. Quin & *facta*, non
minus quam *verba*, *vultu* pariter destrui pos-
sint, si Ciceroni credamus. Qui, cum fratri af-
fabilitatem commendaret erga Provinciales,
non in hoc eam potissimum sitam dixit, ut adi-
tus præberet ad se faciles, nisi etiam *vultu* ipso
comiter accedentes exciperet. *N. l. interest ha-
bere ostium apertum, vultum clausum.* Vide-
mus quoque, Atticum, sub primum Ciceronis
cum

cum Cæsare congressum, bello adhuc ferven-
te, diligenter & serio Ciceronem per Episto-
lam monuisse, de *vultu & gestu* ad dignitatem
& gravitatem componendis. Quod si tantum
possit *oris & vultus* solius moderatio, quanto
magis *sermo familiaris*, & alia, quæ ad *conver-
sationem* pertinent? Atque sane summa & com-
pendium decori & elegantiam morum in hoc
fere sita sunt, ut quasi æqua lance & propriam
Dignitatem & aliorum metiamur & tueamur:
Quod etiam non male expressit T. Livius, (li-
cet alii rei intentus) eo personæ caractere; *Ne
(inquit) aut arrogans videar, aut obnoxius: quo-
rum alterum est aliena libertatis oblitus, alie-
rum sua.* Ex contraria vero parte, si *urbanita-
ti*, & elegantiam morum externam impensius stu-
deamus, transeunt illæ in affectationem quan-
dam Deformem, & Adulterinam. *Quid e-
nim deformius, quam Scenam in Vitam trans-
ferre? Quinetiam, licet in excessum illum vi-
tiosum minime prolabantur; tempotis tamen
nimium in hujusmodi leviculis absuntur, ani-
musq; ad curam ipsarum, magis quam oportet,
deprimitur. Ideoque sicut in Academicis, ado-
lescentes literarum studiosi, at sodalium con-
gressibus plus satis indulgentes, moneri solent
a præceptoribus, Amicos esse fures temporis:
sic certe assidua ista, in *conversationibus* deco-
rum, animi intentio, magnum gravioribus me-
ditationibus furtum faciunt. Deinde, qui primas
adeo in *urbanitate* obtinent, & ad hanc rem
unam quasi nati videntur, hoc fere habent, ut
fibi*

sibi ipsis in illa sola complacent, & ad virtutes solidiores, & celsiores, vix unquam aspirant: Quando è contra, qui sibi in hac parte defectus sunt conscii, decus ex bona existimatione quærunt: Ubi enim adest bona existimatio, omnia fere decet: ubi vero illa deficit, tum demum à commoditate morum, atque *urbanitate*, subsidium petendum est. Porro, ad res gerendas, vix gravius aut frequentius reperias impedimentum, quam hujusce decori externi curiosam nimis observationem; atque illud alterum, quod huic ipsi inservit, nimirum, anxiam temporis atque opportunitatum electionem. Egregie enim Salomon: *Qui respicit ad ventos, non seminat; qui respicit ad nubes, non metit.* Creanda siquidem nobis est oportunitas sapiens quam opperienda. Ut verbo dicamus, *urbana* ista morum *compositio*, veluti vestis animi est, & proinde vestis commoditates referre debet. Primum enim talis esse debet, ut sit in usu communi: Rursus, ut non sit nimis delicata aut sumptuosa: Deinde, ita conficienda, ut si qua sit in animo virtus, eam exhibeat maxime conspicuam; si qua deformitas, eandem suppleat, & occultet: Postremo, & super omnia, ne sit nimis arcta, atque ita animum angustet, ut ejusdem motus in rebus gerendis cohibeat & impediatur. Verum hæc pars *scientia civilis de conversatione* eleganter profecto à nonnullis tractata est, neque ullo modo tanquam *desiderata* reponi debet.

CAP. II.

Partitio Doctrinæ de Negotiis, in Doctrinam de Occasionibus Sparsis, & Doctrinam de Ambitu Vitæ. Exemplum Doctrinæ de Occasionibus Sparsis, ex Parabolis aliquibus Salomonis, Præcepta de Ambitu Vitæ.

D*octrinam de negotiis* partiemur in *doctrinam de occasionibus sparsis*, & *doctrinam de ambitu vitæ*: Quarum altera universam negotiorum varietatem complectitur, & vitæ communis tanquam *Amanuensis* est; Altera, ea tantum, quæ ad *propriam cujusque fortunam* amplificandam spectant, excerpit, & suggerit, quæ singulis, pro intimis quibusdam rerum suarum *tabellis* aut *codicillis* esse possint. Verum antequam ad species descendamus, aliquid circa *doctrinam de negotiis* in genere præfabimur. *Doctrinam de negotiis*, pro rei momento, tractavit adhuc nemo, cum magna, tam literatorum, quam literatorum, existimationis jactura. Ab hac enim radice pullulat illud malum, quod notam eruditio inussit; nimirum *eruditionem & prudentiam civilem raro admodum conjungi*. Etenim si quis recte advertat, ex prudentiis illis tribus, quas modo diximus ad vitam civilem spectare, illa *conversationis* ab eruditio fere contemnitur, tanquam servile quiddam, atque insuper meditationibus inimicum. Quod vero ad illam de *Repub. administranda*, sane, si quando rerum gubernaculis admoveantur eruditi, munus suum incommode

mode sustinent; Verum ea promotio contingit paucis. De *prudencia* autem *negotiandi*, (qua de nunc loquimur) in qua vita humana plurimum versatur, nulli omnino libri conscripti habentur: præter pauca quædam *monita civilia* in fasciculum unum aut alterum collecta, quæ amplitudini hujus subiecti nullo modo respondent. Etenim si libri aliqui extarent de hoc argumento, sicut de cæteris, minime dubitarem, quin viri eruditi, aliquo experientia manipulo instructi, ineruditos, licet diutina experientia edoctos, longe superarent, & proprio illorum (quod dicitur) *arcu usi*, magis è longinquo ferirent.

Neque vero est cur vereamur, ne *scientia* hujus tam varia sit materia, ut sub præceptionibus non cadat: Multo siquidem angustior est, quam illa *Reip. administranda scientia*; quam tamen apprime videmus excultam. Hujus generis *prudencia*, apud Romanos, optimis temporibus, extitisse videntur nonnulli professores. Testatur enim Cicero, moris fuisse, paulo ante sua secula, ut Senatores, *prudencia*, & rerum usu maxime celebres, (*Coruncanii, Curii, Laelii*, & alii,) stans horis in foro deambulant, ubi civibus copiam sui facerent, & consulerentur, non de jure, sed de negotiis omnigenis: Veluti *de filia elocanda, sive de filio educando, sive de prædio coëmendo, de contractu, accusatione, defensione*, aut aliqua quacunque re, quæ in vita communi interveniat. Ex quo liquet, *prudenciam* quandam esse *consilium dandi*,

di, etiam in negotiis privatis, ex universali rerum civilium cognitione & experientia promanantem, quæ exerceatur quidem in casibus particularibus, extrahatur autem ex generali casuum consimilium observatione. Sic enim videmus, in eo libro, quem ad fratrem conscripsit Q. Cicero, *de petitione consulatus*, (quem unicum à veteribus habemus, quantum memini, tractatum, de *negotio aliquo particulari*) quanquam ad *consilium* dandum, de rerum præsentia, potissimum spectaret, plurima tamen contineri axiomata politica, quæ non usum solum temporarium, sed normam quandam perpetuam, circa electiones populares præscribant. In hoc genere autem nihil invenitur, quod ullo modo comparandum sit cum *aphorismis* illis, quos edidit Rex Salomon: De quo testatur Scriptura, *Cor illi fuisse instar arena maris*: Sicut enim arenae maris universas orbis oras circumdant, ita & Sapiencia ejus omnia humana, non minus quam divina, complexa est. In *aphorismis* vero illis, præter alia magis Theologica, reperies liquido haud pauca præcepta & monita civilia præstantissima, ex profundis quidem sapientiæ penetralibus scaturientia, atq; in amplissimum varietatis campum excurrentia. Quoniam vero *doctrinam de occasionibus sparsis* (quæ *doctrina de negotiis* portio est prior) inter desiderata reponimus, ex more nostro paulisper in illa immorabimur: Atque exemplum ejusdem, ex *aphorismis* sive *parabolis* illis Salomonis desumptum, proponemus. Neque vero quis,

ut arbitramur, nos merito fugillare possit, quod ex Scriptoribus Sacrae Scripturae aliquem ad sensum politicum trahamus: Equidem existimo, si extarent commentarii illi Solomonis eisdem, de *natura rerum* (in quibus de *omni vegetabili, à musco super murum ad cedrum libani, itemque de animalibus*, conscripsit) non illicitum esse, eos secundum sensum naturalem interpretari: Quod idem nobis liceat in *Politicis*.

EXEMPLUM PORTIONIS

Doctrina de occasionibus sparsis; ex parabolis aliquibus Salomonis.

Parabola.

I. *Mollis Responsio frangit iram.*

Explicatio.

Si incendatur *ira* Principis vel Superioris adversus te, & tuae jam sint loquendi partes, duo praecipit Salomon: Alterum, ut *fiat responsio*; Alterum, ut *eadem sit mollis*. Prius continet tria praecipita. Primo, ut *carveas à silentio tristi & contumaci*: Illud enim, aut culpam totam in te recipit, ac si nihil habeas, quod respondere possis; aut Dominum occulte iniquitatis insinuat, ac si aures ejus, defensionem, licet iustae, non paterent. Secundo, ut *carveas à re comperendinanda*, neque tempus aliud ad defensionem postules: Hoc enim, aut eandem notam inurit, quam prius, nimirum Dominum tuum nimia mentis perturbatione efferri; aut plane significat, te artificiosam quandam defensionem

defensionem meditari, cum in promptu nihil habeas: Adeo ut optimum semper fuerit, aliquid in praesentia, & è re nata, in excusationem tui adducere. Tertio, ut *fiat prorsus responsio*: *Responsio*, inquam, non mera *confessio*, aut mera *submissio*, sed aliquid apologiae & excusationis inspergatur: Neque enim aliter tutum est facere, nisi apud ingenia valde generosa & magnanima, quae rara admodum sunt. Sequitur posteriori loco, ut *Responsio sit mollis*, minime petrae facta, aut aspera.

Parabola.

2. *Servus prudens dominabitur in filium stultum; Et partietur hereditatem inter fratres.*

Explicatio.

In omni familia, turbata & discordi, semper exurgit aliquis *servus*, aut *humilis amicus*, praepotens, qui pro arbitrio se gerat, ad lites familiae componendas, cuique, eo nomine, & familia tota, & dominus ipse, sunt obnoxii. Ille, si suam rem agat, familiae mala fovet, & aggravat: sin fidelis revera fuerit & integer, plurimum certe meretur: Adeo ut etiam tanquam inter fratres haberi debeat, aut saltem *procuracionem hereditatis* accipere *fiduciariam*.

Parabola.

3. *Vir Sapiens, si cum stulto contenderit, sive irascatur, sive rideat, non inveniet requiem.*

Explicatio.

Monemur sapius, ut *congressum imparem fugiamus*, eo sensu, *Ne cum potioribus deceremus*. At haud minus utile est monitum, quod hic

hic exhibet Salomon, *Ne cum indigno contendamus.* Iniqua enim profus sorte hæc res transigitur. Siquidem, si superiores simus, nulla sequitur victoria: si superemur, magna indignitas. Neque juvat etiam, in hujusmodi contentione exercenda, si interdum veluti *per jocum* agamus, interdum cum *fastu & contemptu.* Nam quocunque nos vertamus, leviores inde efficiemur, neque commode nos explicabimus. Pessime autem fit, si hujusmodi persona, quicum contendimus, (ut Salomon loquitur,) aliquid affine habeat cum *stulto*, hoc est, si sit audaculus, & temerarius.

Parabola.

4. *Sed & cunctis sermonibus, qui dicuntur, ne accommodes aurem tuam, ne forte audias seruum tuum maledicentem tibi.*

Explicatio.

Vix credi possit, vitam quantum perturbet *inutilis curiositas*, circa illas res, quæ nostra intersunt: Nimirum, quando secreta illa rimari satagimus, quæ detecta & inventa, ægritudinem quidem animo inferant, ad consilia autem expedienda nihil juvent. Primo enim sequitur *animi vexatio & inquietudo*, cum humana omnia perfidia & ingratitude plena sint. Adeo ut, si comparari posset speculum aliquod magicum, in quo odia, & quæcunque contra nos ullibi commoventur, intueri possemus, melius nobis foret, si protinus projiceretur & collideretur. Hujusmodi enim res, veluti foliorum murmura sunt, & brevi evanescent. Secundo

curio-

curiositas illa animum suspicionibus nimis oneratur, quod consiliis inimicissimum est, & eaque reddit inconstantia, & complicata. Tertio eadem, *mala ipsa sapissime figit, alias prætervolutura*: Grave enim est conscientias hominum irritate, qui, si latere se putent, facile mutantur in melius, sin deprehenso se sentiant, malum malo pellunt. Merito igitur summæ prudentiæ tribuebatur Pompejo Magno, quod Sertorii chartas universas, nec à se perlectas, nec aliis permissas, igni protinus dedisset.

Parabola.

5. *Advenit veluti viator pauperies, & egestas quasi vir armatus.*

Explicatio.

Eleganter describitur in parabola, quomodo *prodigus*, & circa rem familiarem incuriosus, superveniant *nausfragia fortunarum.* A principio enim pedetentim, & passibus lentis, instar *viatoris*, advenit *operatio*, & *fortis diminutio*, neque fere sentitur: At non multo post invadit *egestas* tanquam *vir armatus*, manu scilicet tam forti, & potente, ut ei amplius resisti non possit: cum apud Antiquos recte dictum sit, *necessitatem ex omnibus rebus esse fortissimam.* Itaque *viatori* occurrendum, contra *armatum* munendum.

Parabola.

6. *Qui erudit derisorem, ipse sibi injuriam facit: & qui arguit impium, sibi maculam generat.*

Explicatio.

Congruit cum præcepto Salvatoris. *Ut non mittamus margaritas nostras ante porcos.* Distinguuntur autem in hac parabola actiones præceptionis, & reprehensionis; Distinguuntur itidem personæ derisoris, & impii; Distinguitur postremo id quod rependitur. In priore enim rependitur opera lusa; in posteriore, etiam & macula. Cum enim quis erudit & instituit derisorem, jactura primum fit temporis; Deinde & alii conatum irrident, tanquam rem vanam, & operam male collocatam; Postremo derisor ipse scientiam, quam didicit, fastidio habet. At majore cum periculo transigitur res in reprehensione impii; qui non solum impius non auscultat; sed & cornua obvertit, & reprehensorem, odiosum sibi jam factum, aut confestim convitiis proscindit, aut saltem postea apud alios criminatur.

Parabola.

7. *Filius sapiens latificat patrem: Filius vero stultus mæstitia est matri suæ.*

Explicatio.

Distinguuntur solatia atque ægritudines æconomica, patris videlicet & matris, circa liberos suos. Etenim filius prudens & frugi, præcipuo solatio est patri, qui virtutis pretium melius novit, quam mater; ac propterea filii sui indoli, ad virtutem propensæ, magis gratulatur. Quinetiam gaudium illi fortasse affert institutum suum, quod filium tam probe educarit, illique honestatem morum, præceptis & exemplo, impres-

impresserit. E contra mater calamitati filii plus compatitur, & indolet; tum ob affectum maternum magis mollem, & tenerum; tum fortasse indulgentiæ suæ conscia, qua eum corruperit, & depravaverit.

Parabola.

8. *Memoria justi cum laudibus; at nomen impiorum putrescet.*

Explicatio.

Distinguitur inter famam virorum bonorum, & malorum, qualis esse soleat post obitum. Viris enim bonis, extincta invidia, (quæ famam eorum, dum vixerant, carpebat) nomen continuo efflorescit, & laudes magis indies invalescunt. At viris malis (licet fama eorum, per gratiam amicorum & factionis suæ hominum, ad breve tempus manserit) paulo post fastidium nominis oboritur, & postremo laudes illæ evanide in infamiam, & veluti in odorem gravem & tetrum, desinunt.

Parabola.

9. *Qui conturbat domum suam, possidebit ventos.*

Explicatio.

Utile admodum monitum, de discordiis & turbis domesticis. Plurimi enim, ex dissidiis uxorum, aut ex hereditationibus filiorum, aut mutationibus frequentibus familiæ, magna sibi spondent; ac si inde, vel animi tranquillitas, vel rerum suarum administratio felicior, sibi obventura foret. Sed plerunque abeunt spes suæ in ventos. Etenim, tum mutationes illæ, ut plu-

rum, non cedunt in melius; tum etiam, perturbatores isti familiarum suarum molestias varias, & ingratitude eorum, quos, aliis praeferitis, adoptant, & deligunt, saepe numero experiuntur. Quin & hoc pacto rumores sibi progignunt non optimos, & famas ambiguas: Neque enim male à Cicerone notatum est, *Omnem famam à domesticis manare*. Utrunque autem malum per *ventorum possessionem* eleganter à Salomone exprimitur: Nam & *expectationis frustratio*, & *rumorum suscitatio*, ventis recte comparantur.

Parabola.

10. *Melior est finis orationis, quam principium.*

Explicatio.

Corrigit parabola errorem frequentissimum, non solum apud eos, qui verbis praecipue student, verum etiam apud prudentiores. Id est, quod homines de sermonum suorum aditu atque ingressu magis sint solliciti, quam de exitu, & accuratius exordia & praefationulas meditentur, quam extrema orationum. Debuerant autem nec illa negligere, & ista, ut longe potiora, preparata & digesta apud se habere; revoventes secum, & quantum fieri potest, animo prospicientes, quis tandem exitus sermonis sit futurus, & quomodo negotia inde promoveri & maturari possint. Neque hic finis. Quinimo non epilogos tantum, & sermonum, qui ad ipsa negotia spectant egressus, meditari oportet; verum etiam & illorum sermonum cura susci-

suscipienda, quos sub ipsum discessum commode & urbane injicere possint, licet à negotio prorsus alienos. Equidem novi Consiliarios duos, viros certe magnos, & prudentes, & quibus onus rerum tunc praecipue incumberebat, quibus illud fuit perpetuum, & proprium, ut quoties cum Principibus suis de negotiis ipsorum communicarent, colloquia in rebus ad ipsa negotia spectantibus nunquam terminarent; verum semper, aut ad jocos, aut aliud aliquid quod audire erat volupe, diverticula quaerent; atque ut adagio dicitur, *sermone marinos aqua fluviali sub extremum abluerent*. Neque hoc illis inter artes postremum erat.

Parabola.

11. *Sicut musca mortuam foetere faciunt unguentum optimum; sic hominem pretiosum sapientia & gloria, parva stultitia.*

Explicatio.

Iniqua admodum & misera est conditio hominum virtute praecellentium, (ut optime notat parabola) quia erroribus eorum, quantumvis levissimis, nullo modo ignoscitur. Verum, quemadmodum in gemma, valde nitida, minimum quoddam granulum, aut nubecula, oculos ferit, & molestia quadam afficit: quod tamen si in gemma vitiosiore reperit foret, vix notam subiret: Similiter in viris singulari virtute praeditis, minima quaeque vitia statim in oculos & sermones hominum incurrunt, & censura perstringuntur graviore: quae in hominibus mediocribus aut omnino laterent, aut veniam facile

facile reperirent. Itaque viro valde prudenti parva stultitia; valde probro parvum peccatum; urbano & moribus eleganti paululum indecori, de fama & existimatione multum detrahit. Adeo ut non pessimum foret *viris egregiis*, si nonnulla *absurda* (quod citra vitium fieri possit) actionibus suis immiscerent; ut libertatem quandam sibi retineant, & parvorum defectuum notas confundant.

Parabola.

12. *Homines devisores civitatem perdunt, sapientes vero avertunt calamitatem.*

Explicatio.

Mirum videri possit, quod in descriptione hominum, qui ad Respubl. labefactandas & perdendas veluti natura comparati & facti sunt, delegerit Salomon Characterem; Non hominis superbi & insolentis; Non tyrannici & crudelis; Non temerarii & violenti; Non impii & scelerati; Non iniusti & oppressoris; Non seditiosi & turbulenti; Non libidinosi & voluptuarii; Non denique insipientis & inhabilis: Sed *devisoris*. Verum hoc sapientia ejus Regis, qui Rerumpubl. conservaciones & everfiones optime notat, dignissimum est. Neque enim similis ferre est pestis Regnis & Rebuspubl. quam si Consilarii Regum, aut Senatores, quique gubernaculis rerum admoventur, sint ingenio *devisores*. Hujusmodi enim homines, periculorum magnitudinem, ut fortes videantur Senatores, semper extenuant; iisque, qui pericula, prout par est, ponderant, veluti timidis insultant:

Con-

Consultandi & deliberandi maturas moras, & meditates disceptationes, veluti rem oratoriam, & tædii plenam, & ad summas rerum nihil facientem, subfannant: Famam ad quam Principum Consilia præcipue sunt componenda, ut *salivam vulgi*, & rem cito prætervolaturam, contemnunt: Legum vim & auctoritatem, ut reticula quædam, quibus res majores minime cohiberi debeant, nil morantur: Consilia & præcautiones, in longum prospicientes, ut somnia quædam, & apprehensiones melancholicas, rejiciunt: Vitis revera prudentibus, & rerum peritis, atque magni animi, & consilii, dictis & facetiis illudunt: Denique fundamenta omnia regiminis politici simul labefactant. Quod magis attendendum est, quia cuniculis, & non impetu aperto, hæc res agitur: Neque cepit esse inter homines (prout meretur) suspecta.

Parabola.

13. *Princeps, qui libenter præbet aures verbis mendacii, omnes servos habet improbos.*

Explicatio.

Cum *Princeps* talis fuerit, ut susurrionibus, & sycophantis, absque judicio faciles & credulas aures præbeat; spirat omnino, tanquam à parte *Regis*, aura pestilens, quæ omnes *servos* ejus corrumpit, & inficit. Alii metus *Principis* rimantur, eosque narrationibus fictitiis exaggerant; Alii invidiæ furias concitant, præsertim in optimos quosque: Alii criminationibus aliorum, proprias sordes, & conscientias malas eluunt: Alii amicorum suorum honoribus &

Y 4

desi-

desideriis vellicant, competitores eorum calumniando, & mordendo: Alii fabularum argumenta, contra inimicos suos, tanquam in scena, componunt: & innumera hujusmodi. Atque hæc illi, qui ex *servis Principis* ingenio sunt magis improbo. At illi etiam, qui Natura probiores sunt, & melius morati, postquam in innocentia sua parum præsidii esse senserint, (quoniam *Princeps* vera à falsis distinguere non novit) morum suorum probitatem exuunt, & ventos aulicos captant, inque servilem in modum circumferuntur. *Nihil enim* (ut ait Tacitus de Claudio) *tutum est apud Principem, cujus animo omnia sunt tanquam indita & jussa.* Atque bene Cominæus; *Præstat, servum esse Principis, cujus suspicionum non est finis, quam ejus, cujus credulitatis non est modus.*

Parabola.

14. *Iustus miseretur anima jumenti sui; sed misericordia impiorum crudeles.*

Explicatio.

Inditus est, ab ipsa Natura, homini, *miseri-cordiae* affectus nobilis, & excellens; qui etiam ad *animalia bruta* extenditur; quæ, ex ordinatione divina, ejus imperio subjiciuntur. Itaque habet ista *miseri-cordia* analogiam quandam cum illa Principis erga subditos. Quinetiam illud certissimum est, quod quo dignior est anima, eo pluribus compatiatur. Etenim animæ angustæ, & degeneres, hujusmodi res ad se nihil pertinere putant: At illa, quæ nobilior est portio universi, ex communione afficitur.

Quare

Quare videmus, sub veteri lege haud pauca fuisse præcepta, non tam mere *ceremonialia*, quam *miseri-cordia instituta*: Quale fuit illud, de non comedendo *carne[m] cum sanguine ejus*, & similia. Etiam in sectis *Essæorum*, & *Pythagoræorum*, ab esu animalium omnino abstinebant. Quod etiam hodie obrinet (superstitione inviolata) apud incolas nonnullos Imperii *Mogollensis*. Quin & *Turcæ* (Gens licet, & stirpe & disciplina, crudelis, & sanguinaria) *Brutis* tamen eleëmofynas largiri solent; neque animalium vexationes & torturas fieri sustinent. Verum, ne forte hæc quæ diximus, omnis generis *miseri-cordia* patrocinari videantur, salubriter subjungit *Salomon*, *impiorum misericordias esse crudeles*. Eæ sunt, quando hominibus sceleratis & facinorosis parcitur, justitiæ gladio feriendis: Crudelior enim hujusmodi *miseri-cordia*, quam crudelitas ipsa. Nam crudelitas exercetur in singulos: at misericordia illa universum facinorosorum exercitum, concessa impunitate, in homines innocentes armat & im-mittit.

Parabola.

15. *Totum spiritum suum proferit stultus; at sapiens reservat aliquid in posterum.*

Explicatio.

Corrigit parabola præcipue (ut videtur) non hominum vanorum futilitatem, qui dicenda, recitata, facile proferunt: non *Parrhesiam* illam, qua absque discrimine & judicio in omnes & omnia involant: non garrulitatem, qua ad nau-

Y 5

scam

seam usque aliis obstrepunt: sed vitium aliud magis occultum; nempe sermonis regimen minime omnium prudens & politicum; hoc est, cum quis ita sermonem (in colloquiis privatis) instituit, ut, quæcunque in animo habet, quæ ad rem pertinere putet, simul, & tanquam uno spiritu, & oratione continuata, proferat. Hoc enim plurimum negotiis officit. Siquidem primo, *oratio intercisa*, & per partes infusa, longe magis penetrat, quam continuata; quoniam in continuata pondus rerum non distincte & sigillatim excipitur, nec per moram nunnquam infidet, sed ratio rationem, antequam penitus infederit, expellit. Secundo, nemo tam potenti & felici eloquentia valet, ut primo sermonis impetu eum, quem alloquitur, *mutum & elinguem plane reddat*: quin & alter aliquid vicissim respondebit, & fortasse objiciet. Tum vero accidit, ut quæ in refutationem aut replicationem reservanda fuissent, præmissa jam, & antea delibata, vires suas & gratiam amiserint. Tertio, si quis ea, quæ dicenda sunt, non simul effundat, sed per partes eloquatur, aliud primo, aliud subinde injiciens; sentiet ex ejus, quem alloquitur, vultu, & responso, quomodo singula illum affecerint, quam in partem accepta fuerint; ut, quæ adhuc restant dicenda, cautius aut supprimat, aut excerptat.

Parabola.

16. *Si Spiritus potestatem habentis adscendit super te, locum tuum ne dimiseris, quia curatio faciet cessare magna peccata.*

Explic.

Explicatio.

Præcipit *parabola*, quomodo se quis gerere debeat, cum iram atque indignationem *principis* incurrit. Præceptum duplex: Primo, *ut non dimittat locum suum*: Secundo, *ut curationi*, tanquam in morbo aliquo gravi, diligenter & caute *attendat*. Consueverunt enim homines, postquam commotos contra se *Principes* suos senserint, partim ex dedecoris impatientia, partim ne vulgus observando refricent, partim ut tristitiam & humilitatem eorum *Principes* sui perspiciant, se à muneribus & functionibus suis subducere, quin etiam interdum ipsos *Magistratus*, & *Dignitates* quas gerunt, in *Principum* manus restituere. At *Salomon*, hanc incedendi viam, veluti noxiam, improbat; idque summa profecto ratione. Primo enim, *dedecus ipsum nimis illa publicat*; unde tum inimici, atque invidi, audaciores fiunt ad lædendum; tum amici timidiore ad subveniendum. Secundo, hoc pacto fit, ut *Principis ira*, quæ fortasse, si non evulgaretur, sponte concideret, *magis figatur*, & veluti principio jam facto hominis deturbandi, in præcipitium illius feratur. Postremo, *Secessus* iste, *aliquid sapit ex malevolo*, & temporibus infenso; Id quod malum indignationis, malo suspicionis cumulat. Ad *curationem* autem pertinent ista. Primo, caveat ante omnia, ne *stupiditate* quadam, aut etiam *animi elatione*, *indignationem Principis* minime sentire, aut inde, prout debeat, affici, videatur; Hoc est, ut & vultum, non ad tri-

Y. 6

stitiam

stitiam contumacem, sed ad mœsttiam gravem atque modestam componat: & in rebus quibuscunque agendis se minus solito hilarem & lætum ostendat: Quin & in rem suam erit, amici alicujus opera, & sermone, apud *Principem* uti, qui, quanto doloris sensu in intimis excrucietur, tempestive insinuet. Secundo, *occasione omnes*, vel *minimas*, sedulo evitet, per quas aut *res ipsa*, quæ indignationi causam præbuit, *refricetur*, aut *Princeps* denuo ex-candescendi, & ipsum, quacunque de causa, coram aliis objurgandi, ansam arripiat. Tertio, perquirat etiam diligenter occasiones omnes, in quibus *opera ejus Principi grata esse possit*; ut & voluntatem promptam redimendi culpam præteritam ostendat; & *Princeps* suus sentiat, quali tandem servo, si eum dimittat, privari se contigerit. Quarto, *Culpam ipsam*, aut *sagaciter in alios transferat*; aut *animo illam non malo commissam esse insinuet*; aut etiam *malitiam illorum*, qui ipsum Regi detulerunt, vel rem supra modum aggravarunt, *indictet*. Denique in omnibus evigilet, & *curationi sit intentus*.

Parabola.

17. *Primus in causa sua justus: tum venit altera pars, & inquiri in eum.*

Explicatio.

Prima in unaquaque causa informatio, si paulisper animo judicis infederit, altas radices agit, eumque imbuit, & occupat; adeo ut ægre elui possit, nisi aut manifesta aliqua falsitas in ma-

in materia informationis, aut artificium aliquod in eadem exhibenda deprehendatur. Etenim nuda & simplex defensio, licet justa sit & præponderans, vix præjudicium informationis primæ compensare, aut libram justitiæ semel propendentem ad æquilibrium reducere, per se valet. Itaque & judicii tutissimum, ut nihil, quod ad merita causæ spectat, prælibetur, priusquam utraque pars simul audiantur; & defensori optimum, si judicem senserit præoccupatum, in hoc potissimum (quantum dat causa) incumbere, ut versutiam aliquam, & dolum malum, ab adversa parte, in judicis abusum adhibitum, detegat.

Parabola.

18. *Qui delicate à pueritia nutrit servum, postea sentiet eum contumacem.*

Explicatio.

Servandus est, *Principibus & Dominis*, ex consilio Salomonis, in gratia & favore suo erga *servos, modus*. Is triplex est. Primo, ut *promoveantur per gradus, non per saltus*: Secundo, ut *interdum assuescant repulsa*: Tertio, (quod bene præcipit Macciavellus) ut *habeant præ oculis suis semper aliquid, quo ulterius aspirare possint*. Nisi enim hæc fiant, reportabunt proculdubio *Principes* in fine à *servis* suis, loco animi grati, & officiosi, fastidium & contumaciam. Etenim, ex promotione subita, oritur *insolentia*; ex perpetua desideratorum adeptione *impatiens repulsa*; Denique si vota desint, deest itidem alacritas & *industria*.

Para-

Parabola.

19. *Vidisti virum velocem in opere suo; coram Regibus stabit, nec erit inter ignobiles.*

Explicatio.

Inter virtutes, quas Reges, in delectu servorum, potissimum spectant & requirunt, gratissima est præ cunctis *celeritas*, & in negotiis expediendis *strenuitas*. Viri profunda prudentia Regibus suspecti, utpote qui nimium sint in spectores, & dominos suos, inscios & invitos, ingenii sui viribus (tanquam machina) circumagere possint. Populates, invisi; utpote qui Regum Luminibus officiant, & oculos populi in se convertunt. Animosi, pro turbulentis sæpe habentur, & ultra, quam par est, ausuris. Probi, & vitæ integræ, tanquam difficiles existimantur, nec ad omnes nutus heriles apti. Denique non est virtus alia, quæ non habeat aliquam quasi umbram, qua Regum animi offendantur; Sola *velocitas ad mandata*, nihil habet, quod non placeat. Insuper, motus animorum regionum celeres sunt, & moræ minus patientes. Putant enim, se quidvis efficere posse; Illud tantum deesse, ut cito fiat. Itaque antea omnia iis grata est *celeritas*.

Parabola.

20. *Vidi cunctos virvntes, qui ambulant sub sole, cum adolescente secundo, qui consurgit pro eo.*

Explicatio.

Notat parabola vanitatem hominum, qui se agglomerare solent ad successores designatos principum. Radix autem hujus rei est insania.

nia illa, hominum animis penitus à natura insita; nimirum ut spes suas nimium adament. Vix enim reperitur, qui non delectetur magis iis, quæ sperat, quam iis, quæ fruuntur. Quinetiam novitas humanæ naturæ grata est, & avide expetitur. In successore autem Principis ista duo concurrunt; *Spes & Novitas*. Innuunt autem parabola idem, quod olim dictum erat; primo à Pompejo ad Syllam; postea à Tiberio de Marcione; *Plures adorare solem orientem, quam occidentem*. Neque tamen imperantes multum hac re commoventur, aut eam magni faciunt, sicut nec Sylla, nec Tiberius fecit, sed rident potius hominum levitatem, nec pugnant cum somniis: Est autem (ut aiebat ille) *spes vigilantis insomnium*.

Parabola.

21. *Erat Civitas parva, & pauci in ea viri; Venit contra eam Rex magnus, & vadavit eam, instruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio: inventusque est in ea vir pauper & sapiens, & liberavit eam per sapientiam suam; & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis.*

Explicatio.

Describit parabola ingenium hominum prævum & malevolum. Ii in rebus duris, & angustis, confugiunt fere ad viros prudentes, & strenuos, licet antea contemptui habitos. Quamprimum autem tempestas transierit, ingrati deum erga conservatores suos reperiuntur. Macciavellus vero, non sine causa, instituit quæstio-

questionem, *Uter ingrator esset erga benemeritos, Princeps, aut populus?* Sed interim utrunque ingratitudinis arguit. Attamen hoc non solum ex *ingratitude Principis* aut *populi* oritur, sed accedit plerunque his *invidia procerum*, qui secuto indolent eventui, licet felici & prospero, quia ab ipsis profectus non sit: Itaque & meritum hominis extenuant, & ipsum deprimunt.

Parabola.

22. *Iter pigrorum, quasi sepes spinarum.*

Explicatio.

Elegantissime ostendit *parabola*, *pigritiam* in fine *laboriosam* esse. Diligentia enim, & sedula præparatio, id præstant, ut pes in aliquod offendiculum non impingat, sed ut complanetur via, antequam ineatur: At qui piger est, & omnia in extremum momentum executionis differt, necesse est, ut perpetuo, & singulis passibus, quasi per rubos & sentes incedat, qui eum subinde detineant, & impediant. Idem observari possit etiam in familia regenda; in qua, si adhibeatur cura & providentia, omnia placide & veluti sponte procedunt, absque strepitu & tumultu: Sin hæc desint, ubi major aliquis motus intervenerit, omnia simul agenda turmatim occurrunt; tumultuantur servi, ædes personant.

Parabola.

23. *Qui cognoscit in iudicio faciem, non bene facit; Iste & pro buccella panis deseret veritatem.*

Explicatio.

Prudentissime notat *Parabola*, in iudice magis perni-

perniciosa esse *facilitatem morum*, quam *corruptelam munerum*. Munera enim haud quamquam ab omnibus deferuntur: at vix ulla est causa, in qua non inveniatur aliquid, quod flectat iudicis animum, si *personas respiciat*. Alius enim respicietur, ut popularis; Alius, ut maledicus; Alius, ut dives; Alius, ut gratus; Alius, ut ab amico commendatus. Denique omnia plena sunt iniquitatis ubi dominatur *respectus personarum*; & levi omnino de causa, veluti pro *buccella panis*, iudicium pervertetur.

Parabola.

24. *Vir pauper calumnians pauperes, similis est umbri vehementi, in quo paratur fames.*

Explicatio.

Parabola ista antiquitus expressa & depicta fuit sub fabula *Hirudinis*, utriusque nimirum, plenæ, & vacuæ. *Pauperis* enim & *famelici* oppressio longe gravior est, quam *oppressio* per *divitem* & *repletum*; quippe quæ omnes exactio-num technas, & omnes numerorum angulos, perquirat. Solebat hoc ipsum etiam spongias assimilari, quæ aridæ fortiter sugunt; madidæ, non item. Monitum autem utile continet; tum erga Principes, ne præfecturas provinciarum, aut Magistratus, viris indigentibus, & obætatibus, committant; tum erga populos, ne Reges suos cum nimia egestate conflictari permittant.

Parabola.

25. *Fons turbatus pede, & vena corrupta, est iustus cadens coram impio.*

Expli-

Explicatio.

Præcipit *parabola*, rebus publicis ante omnia cavendum esse de *iniquo & infami judicio*, in *causa aliqua celebri & gravi*. præsertim ubi non absolvitur innoxius, sed condemnatur infons. Etenim injuriæ inter privatos grassantes, turbant quidem & pollunt *latices justitia*, sed tanquam in *rivulis*. Verum judicia iniqua, qualia diximus, à quibus exempla petuntur, *fentes ipsos justitia* inficiunt, & inquinant. Postquam enim tribunal cesserit in partes injustitiæ, status rerum vertitur tanquam in latrocinium publicum: Fitque plane, ut *homo homini sit lupus*.

Parabola.

26. *Noli esse amicus homini iracundo, ne ambulato cum homine furioso.*

Explicatio.

Quanto religiosius amicitia jura inter bonos servanda & colenda sunt, tanto magis cavendum est, jam usque à principio, de *prudente amicorum delectu*. Atque amicorum natura & mores, quantum ad nos ipsos spectant, omnino ferendi sunt. Cum vero necessitatem nobis imponunt, qualem erga alios personam induamus, & geramus, dura admodum, & iniqua amicitia conditio est. Itaque interest imprimis, ut præcipit Salomon, ad vitæ pacem, & præsidia, ne res nostras cum *hominibus iracundis*, & qui facile lites jurgia provocant, aut suscipiunt, commisceamus. Istud enim genus amicorum perpetuo nos contentionibus & factionibus impli-

implicabit: ut aut amicitiam abrumperet, aut incolumitati propriæ deesse, cogamur.

Parabola.

27. *Qui celat delictum, quarit amicitiam: sed qui altero sermone repercutit, separat fœderatos.*

Explicatio.

Duplex, concordiam tractandi, & animos reconciliandi, via. Altera, quæ incipit ab *amnestia*; Altera, quæ à *repetitione injuriarum*, subjungendo apologias, & excusationes. Equidem memini sententiam viri admodum prudentis & politici, *Qui pacem tractat, non repetitis conditionibus dissidit, is magis animos dulcedine concordia fallit, quam aequitate componit*. Verum Salomon, illo scilicet prudentior, in contraria opinione est; & *amnestiam* probat, *repetitionem* prohibet. Etenim in *repetitione* hæc insunt mala; tum quod ea sit veluti *unguis in ulcere*; tum quod *periculum impendeat à nova altercatione*, (siquidem de injuriarum rationibus inter partes nunquam conveniet;) tum denique quod *deducat rem ad apologias*; At utraque pars malit videri potius offensam remisisse, quam admisisse excusationem.

Parabola.

28. *In omni opere bono erit abundantia; ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egestas.*

Explicatio.

Separat Salomon hac *parabola* fructum *laboris lingua, & laboris manuum*; quasi ex altero proveniat *egestas*, ex altero *abundantia*. Etenim

enim fit fere perpetuo, ut, qui multa effutiunt, jactant multa, multa promittunt, egeni sint, nec emolumentum capiant ex illis rebus de quibus loquuntur. Quinetiam, ut plurimum, industrii minime sunt, aut impigri ad opera; sed tantummodo sermonibus se, tanquam vento, pascunt & satiant. Sane, ut poeta loquitur, *Qui silet, est firmus*. Is qui conscius est se in opere proficere, sibi plaudit, & tacet: Qui vero è contra conscius est auras se inanes captare, multa & mira apud alios prædicat.

Parabola.

29. *Melior est correptio manifesta, quam amor occultus.*

Explicatio.

Reprehendit *parabola mollitiem amicorum*, qui amicitia privilegio non utuntur in admonendo libere & auctoriter amicos, tam de erroribus, quam de periculis suis. *Quid enim faciam* (solet hujusmodi *mollis amicus* dicere) *aut quo me vertam? Amo illum quantum quis, maxime, meque, si quid illi adversi contigerit, ipsius loco libenter substituerim: Sed novi ingenium ejus, si libere cum eo egero, animum illius offendam; saltem contristabo: Neque tamen proficiam: Atque citius eum ab amicitia mea alienabo, quam ab iis, qua in animo fixa habet, abducam.* Hujusmodi *amicum*, tanquam enervem, & inutilem, redarguit Salomon; atque plus utilitatis ab inimico *manifesto*, quam ab ejus generis *amico*, sumi posse pronunciat. Si quidem ea fortasse audire ei contigerit ab *inimico*

mico per contumeliam, quæ *amicus* mussat præ nimia indulgentia.

Parabola.

30. *Prudens advertit ad gressus suos; Stultus divertit ad dolos.*

Explicatio.

Duæ sunt *prudencia* species. Altera vera & sana: Altera degener & falsa, quam Salomon *stultitia* nomine appellare non dubitat. Qui priori se dederit, viis & vestigiis propriis cavet, periculis prospiciens, meditans remedia: proborum opera utens, contra improbos se ipsum muniens, cautus inceptu, receptu non imparatus; in occasiones attentus, contra impedimenta strenuus: cum innumeris aliis, quæ ad sui ipsius *actiones & gressus* regendos spectant. At altera species, tota est confusa ex *fallaciis & astutiis*, spemque ponit omnino in aliis circumveniendis, usdemque ad libitum effingendis. Hanc merito rejicit *parabola*, non tantum ut improbam, sed etiam ut *stultam*. Primo enim, minime est ex iis rebus, quæ *in nostra sunt potestate*, nec etiam aliqua *constantia regulâ nititur*: Sed nova quotidie comminiscenda sunt stratagemata, prioribus fatiscensibus, & obsoletis. Secundo, qui vasti & subdoli hominis famam & opinionem semel incurrit, præcipuo se ad res gerendas *instrumento* prorsus privavit, hoc est, *fide*: Itaque omnia parum votis suis consentientia experietur. Postremo, *artes ista, utcumque pulchra videantur, & complacent*; attamen sæpius frustrantur, quod bene

bene notavit Tacitus: *Consilia callida & audacia, expectatione lata, tractatu dura, eventu trīstia.*

Parabola.

31. *Noli esse justus nimium, nec sapientior, quam oportet: cur abripiare subito?*

Explicatio.

Sunt tempora (ut inquit Tacitus) *in quibus magnis virtutibus certissimum est exitium.* Atque hoc viris virtute & justitia egregiis, aliquando subito, aliquando diu ante prævisum, contingit. Quod si adjungatur etiam prudentia, hoc est, ut cauti sint, & ad propriam incolumitatem evigilent, tum hoc lucrantur, ut ruina eorum subito obveniat ex occultis omnino & obscuris consiliis, quibus & evitetur invidia, & perniciēs ipsos imparatos adoriatur. Quod vero ad illud *Nimium*, quod in *Parabola* ponitur, (quandoquidem non Periandu alicujus, sed Salomonis verba sunt ista, *Qui mala in hominum vita sapius notat, nunquam præcipit*) intelligendum est, non de virtute ipsa, (in qua *Nimium* non est,) sed de vana ejus atque invidiosa affectatione, & ostentatione. Simile quiddam inquit Tacitus de Lepido, *Miraculi loco ponens, quod nunquam servilis alicujus sententiæ auctor fuisset, & tamen tam sævis temporibus incolumis mansisset: Subit* (inquit) *cogitatio, utrum hæc fato regantur, an etiam sit in nostra potestate, cursum quendam tenere inter deforme obsequium, & abruptam contumaciam, medium, periculo simul & indignitate vacuum.*

Para-

Parabola.

32. *Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia.*

Explicatio.

Distinguit *Parabola* inter *Sapientiam* illam, quæ in verum habitum increverit, & maturaverit, & illam, quæ natat tantum in cerebro & conceptu, aut sermone jaëtatur, sed radices altas non egerit. Siquidem prior, oblata occasione, in qua exerceatur, illico excitatur, accingitur, dilatatur, adeo ut se ipsa major videatur: Posterior vero, quæ ante occasionem alacris erat, occasione data, fit antonita & confusa, ut etiam ipsi, qui ea se præditum arbitrabatur, in dubium vocetur, annon præceptiones de ea fuerint infomnia mera, & speculationes inanes.

Parabola.

33. *Qui laudat amicum voce alta, surgendo mane, erit illi loco maledictionis.*

Explicatio.

*Laudes moderatæ, & tempestivæ, & per occasionem prolata, famæ hominum atque etiam fortunæ, plurimum conferunt; At immoderatæ, & streperæ, & importune effusæ, nihil profunt; imo potius, ex sententia *Parabola*, impense nocent.* Primo enim manifeste se produnt, aut ex *nimia benevolentia oriundas*, aut ex *composito affectatas*; quò collaudatum potius falsis præconis demereantur, quam veris attributis ornent. Secundo, *laudes parca & modesta, invitant fere presentes, ut ipsis etiam aliquid adjiciant;*

adjiciant; profusæ contra & immodicæ, ut aliquid demant & detrahant. Tertio, (quod caput rei est) conflatur illi invidia, qui *nimum laudatur*; cum *laudes omnes nimia*, videantur spectare ad contumeliam aliorum, qui non minus merentur.

Parabola.

34. *Quomodo in aquis resplendent facies: sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.*

Explicatio.

Distinguit *Parabola* inter *mentes prudentium*, & *cæcorum hominum*; Illas *aquis* aut *speculis* comparans, quæ species & imagines rerum recipiunt; cum alteræ similes sint *terra*, aut *lapidi impolito*, in quibus nihil reflectitur. Atque eo magis apte comparatur *animus hominis prudentis ad speculum*; quia in *speculo imago propria* spectari possit, una cum *imaginibus aliorum*: Id quod *oculis* ipsis sive *speculo* non conceditur. Quod si *animus prudentis* adeo capax sit, ut innumera ingenia & mores observare & interno scere possit; superest, ut detur opera, quo reddatur non minus *varius applicatione*, quam *repræsentatione*;

Qui sapit, innumeris moribus aptus erit.

ATque his *Salomonis Parabolis*, diutius fortasse immorati sumus, quam pro modo exempli; dignitate & rei ipsius, & auctoris, longius provecti.

Neque tantum in usu erat apud Hebræos, sed alibi etiam Præcorum sapientibus frequentissimum;

tissimum; ut si cujuspiam observatio in aliquid incidisset, quod vitæ communi conducibile fuisset, id redigeret & contraheret in brevem aliquam *sententiam*, vel *Parabolam*, vel etiam *Fabulam*. Verum, quod ad *fabulas*, (sicut alias dictum est) illæ exemplorum vicarii, & supplementa, olim extiterunt: Nunc quando tempora *historiarum* copia abundant, ad animatum scopum rectius & alacrius collimatur. At modus scribendi, qui optime convenit argumento tam vario & multiplici, (quale est *tractatus de negotiis & occasionibus sparsis*) aptissimus ille esset, quem delegit Macchiavellus, ad tractandas res Politicas; nimirum per observationes, sive *discursus* (ut loquuntur) super *historiam & exempla*. Nam scientia, quæ recenter, & quasi in conspectu nostro, ex particularibus elicitur, viam optime novit particularia denuo repetendi: Atque certe ad Practicam longe conducit magis, cum *discursus* sive *disceptatio* sub exemplo militat, quam cum exemplum *disceptationi* subjungitur. Neque enim hic ordo tantum spectatur, sed res ipsa. Cum enim exemplum statuitur tanquam *disceptationis basis*, univervo cum circumstantiarum apparatu proponi solet, quæ *discursum* interdum corrigant, interdum suppleant; unde fit loco exemplaris ad imitationem, & practicam: Ubi è contra exempla, in gratiam *disceptationis* adducta succincte & nude citantur, & tanquam mancipia, nutus tantum *disceptationis* observant.

Hoc vero discriminis operæ pretium fuerit observasse; quod sicut *historia temporum* optimam præbent materiam ad *discursus* super *Politica*, quales sunt illi Macciavelli; ita *historia vitarum* optime adhibentur ad *documenta* de *negotiis*; Quoniam omnem occasionum & negotiorum, tam grandium quam leviorum, varietatem complectuntur. Imo reperire est basin ad *præceptiones* de *negotiis* utraque illa *historia* adhuc commodiorem: Ea est, ut *discursus* fiant super *epistolas*, sed prudentiores, & magis serias; quales sunt illæ Ciceronis ad Atticum; & aliæ. Siquidem *epistola* magis in proximo, & ad vivum, negotia solent repræsentare, quam vel *Annales*, vel *vita*. Quare jam, & de materia, & de forma portionis primæ, *doctrina* de *negotiis*, quæ tractat *occasiones sparsas*, diximus, eamque inter *desiderata* numeramus.

Est & alia portio ejusdem *doctrina*, quæ tantum differt ab illa altera, de qua diximus, quantum *sapere*, & *sibi sapere*. Altera enim movere videtur tanquam à centro ad circumferentiam; Altera tanquam à circumferentia ad centrum. Est enim *prudencia* quædam *consilii alius impertiendi*, est verò & alia *suis rebus prospiciendi*: Atque hæ nonnunquam conjunguntur, sæpius separantur. Multi siquidem in suis ipsorum rationibus instituendis prudentissimi sunt, qui tamen in rebus publicis administrandis, aut etiam consiliis dandis, nihil valent: Formicæ similes; quæ creatura sapiens est ad

se se tuendum, sed horto plane noxia. Hæc virtus *sibi sapiendi*, Romanis ipsis, licet patris optimis curatoribus, non ignota fuit: unde Comicus, *Nampol sapiens fingit fortunam sibi*. Quin & in Adagium apud ipsos versum est, *Faber quisque fortuna propria*. Et Livius hanc ipsam Catoni Majori tribuit: *In hoc viro tanta vis animi & ingenii inerat, ut quocumque loco natus esset, sibi ipse fortunam facturus videretur*.

Hoc genus *prudencia*, si quis ipsum proficteatur, & palam venditet, semper habitum est, non modo non Politicum, verum etiam infausum quiddam, & inauspicatum: Sicut in Timothæo Atheniensi observatum est: *Qui*, postquam præclara multa facinora, in decus & commodum civitatis suæ, edidisset, atque Administrationis suæ (sicut tum moris erat) populo rationem redderet; singula conclusit hæc clausula; *Atque in hac re fortuna partes fuerunt nullæ*. Contigit vero ut post id temporis nunquam ei quicquam feliciter cesserit. Sane nimis elatum hoc, & altum sapiens, eodem spectans, quo Ezechielis illud de Pharaone; *Dicis, Fluvius est meus, & ego feci memet ipsum*. aut illud Habacuc Prophetæ; *Exultant, & sacrificant reti suo*, aut illud etiam Poëtæ, de contemptore Deum Mezentio:

Dextra mihi, Deus, & telum, quod missile libro,

Nunc adsint. —

Denique, Julius Cæsar, nunquam (quod

memini) impotentiam cogitationum suarum arcanarum prodidit, nisi simili dicto: Cum enim Aruspex ei referret, exta reperta fuisse non bona, admurmutavit submisit: *Erunt latiora cum volo.* Quod etiam dictum, mortis suæ infortunium non diu præcessit. Verum excessus iste fiduciæ (ut diximus) res ut profana, ita semper infelix. Quapropter, Viris magnis, & vere sapientibus, visum, successus quoslibet felicitati suæ, non virtuti, aut industriæ, tribuere: Nam & Sylla, *felicem se*, non *Magnum* cognominavit; & Cæsar (melius quam supra) adnavis gubernatorem; *Cæsarem vehis*, & *Fortunam ejus*.

Atamen istæ sententiæ; *Faber quisque fortune sua*, *Sapiens dominabitur astris*, *In via virtuti nulla est via*, ac similes; si intelligantur & adhibeantur potius pro calcariis ad industriam, quam pro stapedibus ad insolentiam, magisque ut progignant in hominibus decretorum constantiam & robur, quam arrogantiam & jactantiam, tanquam sanæ & salutare merito habitæ sunt, ac proculdubio in pectoribus hominum magnanimorum sedem nonnullam occuparunt, eousque ut cogitationes tales quandoque ægre dissimulent. Videmus enim, Augustum Cæsarem (qui cum Avunculo suo comparatus, potius ab illo diversus quam inferior fuit, sed Vir certe paulo moderatior) sub finem vitæ petiisse ab amicis, qui lectum ejus circumstabant, ut, postquam ex-

pirasset,

pirasset, sibi *plauderent*, quasi conscius sibi fuisset, *minum vite à se commode transactum*. Hæc quoque *doctrina* portio inter *desiderata* numeranda est: Non quin in praxi, etiam nimio plus quam oportet, usurpata sit & frequentata: Verum quod libri de illa silent. Quamobrem ex more nostro, sicut in priore, nonnulla ejus capita recensēbimus: Eamque *fabrum fortuna*, sive (ut diximus) *doctrinam de ambitu vite* nominabimus.

Ac primo quidem intuitu, novum quoddam & insolitum argumentum tractare videbor: docendo homines, quomodo *fortuna sua fabri* fieri possint: Doctrinam certe, cui quisvis libenter se discipulum addixerit, donec difficultatem ejusdem habuerit perspectam. Non enim leviora sunt, aut pauciora, aut minus ardua, quæ ad *fortunam* comparandam requiruntur, quam quæ ad *virtutem*: Resque est æque difficilis ac severa, fieri vere *Politicum*, ac vere *Moralem*. At hujus *doctrina* pertractatio plurimum ad literarum, tum *decus*, tum *pondus*, pertinet. Interest enim in primis *honoris* literarum, ut homines isti pragmatici sciant, eruditionem haudquaquam aviculæ, qualis est alauda, similem esse, quæ in sublime ferri, & cantillando se oblectare solet; at nihil aliud: quinimo ex accipitris potius genere esse, ut qui in alto volare, ac subinde, cum visum fuerit, descendere, & prædam rapere novit.

Deinde & ad *perfectionem* literarum hoc ipsum spectat, quia legitimæ inquisitionis vera norma est, ut *nihil inveniatur in globo materia, quod non habeat parallelum in globo crystallino, siue intellectu*. Hoc est, ut nihil veniat in *Practicam*, cujus non fit etiam *Doctrina* aliqua & *Theoria*. Neque tamen literæ hanc ipsam *fortuna architecturam* aliter admirantur, aut æstimant, quam ut opus quoddam inferioris generis. Nemini enim *fortuna propria*, pro dono esse sui, à Deo concessio, ullo modo digna retributio esse possit. Quin & non raro fit, ut viri virtutibus egregii fortunæ suæ sponte renuncient, ut rebus sublimioribus vacent. Digna tamen est *fortuna*, quatenus virtutis ac benemerendi organum est, sua quoque *speculatione & doctrina*.

Ad hanc *doctrinam* pertinent præcepta, nonnulla *summaria*, nonnulla *sparsa & varia*. Præcepta *summaria* versantur, circa veram *notitiam*, & *aliorum*, & *sui*. Primum igitur præceptum (in quo cardo *notitia aliorum* vertitur) illud constituitur, ut procuremus nobis (quantum fieri possit) *fenestram* illam, quam olim requisivit Momus. Ille, cum in humani cordis fabrica tot angulos & recessus conspicatus esset, id reprehendit, quod defuisset *fenestra*, per quam in obscuros illos & tortuosos anfractus inspicere quis possit. Hanc autem *fenestram* obtinebimus, si omni sedulitate nobis informationem comparemus, & procuremus, de personis, quibuscum intercedunt negotia, particu-

cularibus; earumque ingeniis, cupiditatibus, finibus, moribus, auxiliis & adminiculis, quibus præcipue suffulciuntur & valent; & rursus, defectibus & imbecillitatibus, quæque ex parte maxime pateant & obnoxii sint, amicis, factionibus, patronis, clientelis; rursusque inimicis, invidis, competitoribus; etiam temporibus & aditibus;

(*Sola viri molles aditus & tempora noris;*)

denique institutis, & normis, quas sibi præscripserunt; & similibus. Quinetiam, non solum informatio capienda est de *personis*, sed insuper de *actionibus* particularibus, quæ de tempore in tempus in motu sunt, & tanquam sub incude; Quomodo regantur & succedant, quorum studiis foveantur, à quibus oppugnentur, cujusque sint ponderis & momenti, & quid secum trahant, & hujusmodi. Etenim *actiones* præsentis nosse, & in se plurimum potest, & illud insuper habet, quod absque hoc, etiam personarum noticia valde futura sit fallax & erronea. Mutantur enim homines simul cum actionibus: & alii sunt, dum actionibus ipsis implicantur & obsidentur: alii, postquam redierint ad ingenium. Atque hæc de rebus particularibus informationes, quæ tam ad *personas*, quam ad *actiones* spectant, sunt tanquam propositiones minores in omni activo Syllogismo. Nulla enim observationum aut axiomatum (unde consiciuntur majores propositiones politicæ) veritas, aut excellentia, ad conclusio-

clustonis firmamentum sufficere possit, si in minore propositione fuerit erratum. Quod vero hujusmodi *notitia* comparari possit, fidejussor nobis est Salomon, qui ait; *Consilium in corde viri, tanquam aqua profunda, sed vir prudens exhauriet illud.* Quamvis autem ipsa *notitia* non cadat sub præceptum, quoniam individuorum est; attamen mandata de eadem elicienda utiliter dari possunt.

Notitia hominum sex modis elici & hauriri potest: per *vultus* & ora ipsorum, per *verba*, per *facta*, per *ingenia* sua, per *finis* suos, denique per *relationes aliorum*. Quantum ad *vultus* attinet, minime nos moveat vetus adagium, *fronti nulla fides*: Licet enim hoc ipsum non perperam dictum sit, de *vultus* & *gestus* compositione externa & generali; attamen subsunt subtiliores quidam motus, & labores *oculorum*, *oris*, *vultus*, & *gestus*: Ex quibus referatur & patet (ut eleganter ait Q. Cicero) veluti *lanua quadam animi*. Quis Tiberio Cæsare occultior? At Tacitus, notans characterem & modum loquendi diversum, quo usus est Tiberius in laudando apud Senatum Res à Germanico & à Druso gestas, de laudibus Germanici sic; *Magis in speciem adornatis verbis, quam ut penitus sentire videretur.* De laudibus Drusi sic; *Paucioribus, sed intentior, & fida oratione.* Iterum Tacitus, eundem Tiberium, alias etiam ut nonnihil pellucidum, notans: *in aliis* (inquit) *erat veluti eluctantium verborum: solutius vero loquebatur, quando*
sub-

subveniret. Sane difficile reperiatursimulationis artifex aliquis tam peritus & egregius: aut vultus aliquis ita coactus, & ut ille loquitur, *jussus*: qui à sermone artificioso & simulatorio possit istas notas sejungere, quin aut sermo sit solito *solutior*, aut magis *vagus* & *oberrans*, aut magis *aridus* & quasi *eluctans*.

Ad *verba hominum* quod attinet, sunt quidem illa (ut de Urinis loquuntur Medici) *meretricia*. Sed isti *meretricii fuci* optime deprehenduntur duobus modis: Cum scilicet *preferuntur verba* aut *ex improviso*, aut in *perturbatione*. Sic Tiberius, cum ex Agrippinae venæ verbis aculeatis subito commotus esset, & nonnihil abreptus, extra innatæ simulationis terminos pedem protulit; *Audita hæc* (inquit Tacitus) *ravam oculi pectoris vocem elicere, correptamque, Græco versu, admonuit, Ideo ledi, quia non regnaret.* Quare Poëta perturbationes hujusmodi non inseite appellat *torturas*, quod ab iis secreta sua prodere homines compellantur;

— *Vino tortus & ira.*

Ipsa sane testatur experientia, paucos admodum reperiri, qui erga arcana sua tam fidi sint, animumque gerant adeo obfirmatum, quin interdum ex iracundia, interdum ex jactantia, interdum ex intima erga amicum benevolentia, interdum ex animi imbecillitate, qui se mole cogitationum onerari amplius non sustineat, interdum denique ex alio quopiam affectu, intimas animi cogitationes revelent & com-

municent. Ac ante omnia sius animi excutit, si simulatio simulationem impulerit; juxta Adagium illud Hispanorum; *Dic mendacium, & erues veritatem.*

Quin & factis ipsis, licet humani animi pignora sint certissima, non profus tamen fidentium, nisi diligenter ac attente pensatis prius illorum & magnitudine, & proprietate. Illud enim verissimum; *Fraus sibi in parvis fidem praesruit, ut majore emolumento fallat.* Italus vero se ipsam *In ipso stare lapide* putat, ubi *praeo praedicat*, si melius solito tractetur, absque causa manifesta. Erenim officia ista minora homines reddunt oscitantes, & quasi consopitos, tam ad cautionem, quam ad industriam: Atque recte à Demosthene appellantur *alimenta socordia.* Porro *proprietatem* & naturam nonnullorum *factorum*, etiam quæ *beneficiorum* loco habentur, subdolam & ambiguum, luculenter cerne re licet ex eo quod Antonio Primo imposuit Mutianus: Qui post reditum cum eo in gratiam, sed fide pessima, plurimos ex Antonii Amicis ad dignitates evexit; *Simul amicis ejus praefecturas & tribunatus largitur.* Hoc autem astu Antonium non munivit, sed exarmavit penitus & desolavit, amicitias ejus ad se transferendo.

Certissima autem clavis, ad animos hominum referandos, vertitur, in rimandis & pernoscendis, vel *ingeniis* & *naturis* ipsorum, vel *subtus* & *intentionibus.* Atque imbecilliores certe & simpliciores, ex *ingeniis*; Prudentiores

tiores autem, & rectiores, ex *finibus* suis optime judicantur. Certe prudenter & facete (licet meo judicio minus vere) dictum fuit à nuntio quopiam Pontificis, sub reditu ejus à Legatione apud Nationem quandam, ubi tanquam Ordinarius resederat. Interrogatus de delectu Successoris sui, consilium dedit; *nullo modo mitteretur aliquis, qui eximie prudens esset, sed potius mediocriter tantum, quoniam* (inquit) *ex prudentioribus nemo facile conjiciet, quid verisimile foret illius gentis homines facturos.* Sane non raro intervenit ille error, & maxime familiaris est Viris Prudentibus, ut ex modulo ingenii proprii alios metiantur, ac proinde ultra scopum saepius jaculentur, supponendo quod homines majora quaedam meditentur, & sibi destinent, & subtilioribus technis utantur, quam quæ illorum animos unquam subierint. Quod etiam eleganter innuit Adagium Italicum, quo notatur; *Nummorum, prudentia, fidei, semper minores inveniri rationes, quam quis putaret.* Quare in levioris ingenii hominibus, quia multa absurda faciunt, capienda est conjectura potius ex propensionibus *ingeniorum*, quam ex destinationibus *finium.* Porro, *Principes* quoque (sed longe aliam ob causam) ab *ingeniis* optime judicantur: *Privati* autem ex *finibus.* *Principes* enim fastigium adepti humanorum desideriorum, nullos fere sibi propositos *fines* habent, ad quos praesertim vehementer & constantiter aspirent: ex quorum *finium* situ & di-

stantia, reliquarum suarum *actionum* possit excipi & confici Directio & Scala: Id quod inter alia, causa est vel præcipua, ut *corda eorum* (quod Scriptura pronunciat) *sint inscrutabilia*. At *privatorum* nullus est, qui non sit plane veluti viator, & proficiscatur intente ad aliquam itineris metam, ubi consistat: unde non male divinare quis poterit, quid facturus sit, aut non facturus. Si enim in ordine sit quidpiam ad finem suum, probabile est facturum: Sin sit in contrarium finis, minime. Neque de *finium* aut *ingeniorum* in hominibus diversitate informatio capienda est simpliciter tantum, sed & comparete: Quid scilicet prædominetur, & reliqua in ordinem cogat? Sic, ut videmus, Tigellinus, cum se Petronio Turpiliano inferiorem sentiret in voluptatibus Neroni ministrandis & prægustandis, *Metus* (ut ait Tacitus) *Neronis rimatus est*, & hoc pacto æmulum evertit.

Ad *notitiam* quod attinet de hominum animis secundariam, nimirum, quæ ab aliorum *relatione* desumitur, breviter dicere sufficiet. Defectus & vitia didiceris optime ab inimicis: Virtutes & facultates ab amicis: Mores & tempora à famulis: Opiniones & meditationes ab intimis familiaribus, cum quibus frequentius colloquia miscent. Fama popularis levis est, & superiorum judicia minus certa: Etenim coram illis tectiores incedunt homines; *Verior fama è domesticis emanat.*

Verum ad *inquisitionem* istam universam
via

via maxime compendiaria in tribus consistit. Primum, ut *amicitias multas* comparemus, cum ejusmodi *hominibus*, qui *multiplicem & variam* habent, tam *rerum*, quam *personarum*, *notitiam*: Inprimis vero enitendum, ut saltem singulos habeamus præsto, qui, pro negotiorum atque hominum diversitate, nos de unaquaque re certiores facere & solide informare possint. Secundo, ut *prudens temperamentum* & *mediocritatem* quandam persequamur, & in *libertate sermonis*, & in *taciturnitate*: frequentius *libertatem* usurpantes; at, cum res postulat, *silentium*. *Libertas* siquidem in *sermone*, etiam alios invitat & provocat, ut pari *libertate* erga nos utantur: Et sic multa deducit ad *notitiam* nostram: At *taciturnitas* fidem conciliat, efficitque, ut ament homines secreta sua apud nos, tanquam in sinu, deponere. Tertio, is nobis paulatim acquirendus est *habitus*, ut vigilante & præsentè animo, in omnibus colloquiis & actionibus, simul & rem, *qua instat*, geramus, & alia, *qua incidunt*, observemus. Nam sicut Epictetus præcipit, ut *Philosophus*, in singulis suis actionibus, ita secum loquatur: *Et hoc volo, & etiam institutum servare*; Sic *Politicus* in singulis negotiis ita secum statuatur; *Et hoc volo, atque etiam aliquid, quod in futurum usui esse possit, addiscere*. Itaque, qui eo sunt ingenio, ut nimium *hoc agant*, & toti sint in præsentè negotio, quod in manibus habent, de iis autem, quæ interveniunt, nec cogi-

cogitant quidem, (id quod in se agnoscit Montaneus) illi certe Ministri Regum aut Rerum publ. sunt vel optimi, sed ad proprias fortunas claudicant. Interim cautio ante omnia adhibenda, ut *impetum animi & alacritatem* nimiam cohibeamus, ne multa sciendo, ad nos multis immiscendum feramur. Infelix enim quiddam est, & temerarium, *Polypragmosyne*. Itaque ista quam comparandam præcipimus, *notitia rerum & personarum* varietas huc tandem redit, ut & *rerum*, quas suscipimus, & *hominum*, quorum opera utimur, magis cum iudicio delectum faciamus, unde cuncta & magis dextre, & magis tuto, disponere & administrare sciamus.

Notitiam aliorum sequitur *notitia sui*. Etenim non minor diligentia adhibenda est, sed major potius, ut nos de nobis ipsis, quam de aliis, vere & accurate informemus. Quippe cum oraculum illud, *Nosce te ipsum*, non tantum sit canon prudentiæ universalis, sed & in *Politiciis* præcipuum locum habeat. Optime enim homines monet S. Jacobus, *eum, qui vultum in speculo consideravit, oblivisci tamen illico, qualis fuerit*: Ut omnino frequenti inspectione sit opus. Idque tenet etiam in *Politiciis*. Sed *specula* scilicet sunt diversa: Nam *speculum Divinum*, in quo nos contueri debemus, est verbum Dei: *Speculum autem Politicum*, non aliud est, quam Status Rerum, & Temporum, in quibus vivimus.

Examen igitur accuratum, nec quale esse so-

let;

let; Sui nimium Amantis, instituendum est *hominum*, de propriis facultatibus, virtutibus & adimiculis, nec non de defectibus, inhabilitatibus, & obstaculis: ita rationem subducendo, ut hæc perpetuo in majus, illa autem minoris potius, quam revera sunt, æstimentur. Ex huiusmodi autem examine in *considerationem* veniant quæ sequuntur.

Prima *consideratio* sit, quomodo alicui homini, moribusque & naturæ suæ, cum *temporibus* conveniat; quæ si inventa fuerint congrua omnibus in rebus, magis libere & solute agere, & suo ingenio uti liceat: sin sit aliqua antipathia, tum demum in universo vitæ cursu magis caute & recte est incidendum, minusque in publico versandum. Sic Tiberius fecit, qui morum suorum sibi conscius, cum sæculo suo non optime convenientem, ludos publicos nunquam spectavit: quinetiam per duodecim continuos annos postremos nunquam in Senatum venit: ubi contra Augustus perpetuo in oculis hominum vixit: quod & Tacitus observat; *Alia Tiberio morum via*. Eadem & Periculis ratio fuit.

Secunda sit *consideratio*, quomodo alicui conveniat cum *professionibus & generibus vitæ*, quæ in usu & pretio sunt, quorumque sibi delectus sit faciendus: ut si jam decretum non sit de *genere vitæ*, maxime aptum & ingenio suo congruum sumat: sin jam pridem id *genus vitæ*, ad quod minus à natura factus est, fuerit ingressus, sub prima occasione se subducatur, &

novam

novam conditionem arripiat. Id quod à Valentino Borgia videmus factum, ad vitam sacerdotalem à patre innutrito: quam tamen postea ejuravit, suo obsecutus ingenio, & vitæ militari se applicuit: quanquam Principatu æque ac Sacerdotio indignus, cum utrunque homo pestilens dehonestaverit.

Tertia sit *consideratio*, quomodo se habeat quis, *comparatus ad aequales & æmulos suos*, quos verisimile sit eum habiturum in fortuna sua competitores: cum ne vitæ cursum teneat, in quo maxima inveniatur virorum egregiorum solitudo: atque in quo probabile sit, se ipsum, inter cæteros, maxime posse enitere. Id quod à C. Cæsare factum est: qui ab initio Orator fuit, & causas egit: & in Toga potissimum versabatur: Cum vero vidisset, *Ciceronem, Hortensium, Catulum*, eloquentiæ gloria excellere, Rebus vero Bellicis clarum admodum neminem, præter Pompejum; destitit ab incepto, & Potentiæ illi Civili multum valedicere jubens, transulit se ad artes militares, & Imperatorias: Ex quibus ad summum rerum fastigium conscendit.

Quarta sit *consideratio*, ut naturæ suæ & ingenii rationem habeat, in *deligendis amicis*, ac *necessariis*: Siquidem diversis diversum genus *amicorum* convenit, aliis solenne, & taciturnum; aliis audax, & jactabundum; & complura id genus. Certe notatu dignum est, quales fuerint *amici* Julii Cæsaris (Antonius, Hirtius, Pansa, Oppius, Balbus, Dolabella, Pollio, reliqui:)

qui:) Illi scilicet jurare solebant, *Ita vivente Cæsare moriar*; infinitum studium erga Cæsarem præ se ferentes; erga omnes alios arrogantes & contemptores: Fueruntque homines in negotiis gerendis impigri, fama, & existimatione, mediocres.

Quinta sit *consideratio*, ut caveat quis sibi *ab exemplis*: neque ad *imitationem aliorum* se incepte componat: quasi quos alius fuerit pervium, etiam sibi patere necesse sit: ne utiquam secum reputans, quantum fortasse interfuerit, inter suum, & illorum, quod ad exemplum sibi delegit, ingenium & mores. In quem errorem manifesto incidit Pompejus, qui, ut Cicero scriptum reliquit, toties solitus erat dicere: *Sylla potuit, ego non potero?* Qua in re vehementer sibi imposuit, cum ingenium & rationes agendi Syllæ à suis *toto cælo* (ut ajunt) *disfarent*: cum alter ferox esset, violentus, quique factum in omnibus urgeret: alter gravis, legum memor, omniaque ad Majestatem & famam componens, unde longe minus erat, ad perficienda quæ cogitaret, efficax & validus. Sunt & aliæ hujus generis *præceptiones*: verum hæc ad exemplum reliquarum sufficiunt.

Neque vero, *Nosse se ipsum*, homini sufficit, sed incunda etiam est ratio secum, quomodo se *ostentare, declarare*, denique *steterere se & effingere*, commode & prudenter possit. Ad *ostentandum se* quod attinet, nihil videmus usu venire frequentius, quam ut qui virtutis habitu sit inferior, specie virtutis externa sit potior.

potior. Non parva igitur est prudentiæ prærogativa, si quis arte quadam, & decore, specimen sui apud alios exhibere possit: *virtutes suas, merita*, atque *fortunam* etiam, (quoad sine arrogantia aut fastidio fieri possit) commode *ostentando*; contra, *vitia, defectus, infortunia & dedecora*, artificiose occultando: illis immorans, easque veluti ad lumen obvertens; his subterfugia quærens, aut apte ea interpretando eluens: & similia. Itaque, de Mutiano, viro sui temporis prudentissimo, & ad res gerendas impigerissimo, Tacitus; *Omnium, quæ dixerat, feceratque, arte quadam Ostentator*. Indiget certe res hæc arte nonnulla, ne tædium & contemptum patiat: Ita tamen, ut *ostentatio* quæpiam, licet usque ad vanitatis *primum gradum*, vitium sit potius in *Ethicis*, quam in *Politicis*. Sicut enim dici solet de calumnia, *Audacter calumniare, semper aliquid hæret*: sic dici possit de jactantia, (nisi plane deformis fuerit & ridicula,) *Audacter te vendita, semper aliquid hæret*. Hætebit certe apud populum, licet prudentiores subrideant. Itaque existimatio parva apud plurimos, paucorum fastidium abunde compensabit. Quod si ista, de qua loquimur, *sui ostentatio* decenter & cum judicio regatur; Exempli gratia; Si nativum quandam pectoris candorem & ingenuitatem præ se ferat: aut si illis temporibus adhibeat, vel cum pericula circumstant (ut apud viros militares in bellis,) vel cum alii invidia flagrant: aut si verba, quæ ad laudes proprias pertinent, tanquam aliud

aliud agenti excidisse videantur; minimeque vel serio, vel prolixè nimis, iis insistatur: aut si ita quis se laudibus honestet, ut simul etiam censuris & jocos erga se non abstineat: aut si denique hoc facit, non sponte, sed tanquam laceratus, & aliorum insolentis & contumeliis provocatus: non parvum certè hæc res existimationi hominis cumulum adjicit. Neque sane exiguus est eorum numerus; qui, cum natura sint magis solidi, & minime ventosi, atque propterea hac arte, honori suo velificandi, careant, Moderationis suæ, nonnulla cum dignitatis jactura, dant pœnas.

Verum hujusmodi *ostentationem virtutis* utcumque aliquis infirmiore judicio, & nimium fortasse *Ethicus*, improbaverit: illud nemo negarit, dandam saltem esse operam ut virtus per incuriam justo suo pretio non fraudetur, & minoris, quam revera est, æstimetur. Hæc vero, in virtute æstimanda, pretii diminutio, tibus modis solet contingere: Primo, quando quis, in rebus gerendis, se, & operam suam, offert & obtrudit, non vocatus, aut accersitus: Hujusmodi enim officii, remunerationis loco esse solet, si non repudientur. Secundo, quando quis in principio rei gerendæ viribus suis nimium abutitur; & quod sensim erat præstandum, uno impetu offundit; Id quod rebus bene administratis præproperam conciliat gratiam, in fine autem satietatem inducit. Tertio, quando quis virtutis suæ fructum, in laudibus, plausu, honore, gratia, sibi præbitis, nimis cito & levi-

& leviter sentit, atque in iis sibi complacet. de quo prudens habetur monitum: *Cave ne insuetus rebus majoribus videaris, si hac te res parva, sicuti magna, delectat.*

Defectuum enimvero sedula *occultatio*, minoris haudquam momenti est, quam *virtutum* prudens & artificiosa *ostentatio*. Defectus autem occultantur, & latent maxime, triplici quadam industria, & quasi tribus latebris: *Cautione*, *pretextu*, & *confidentia*. *Cautione* dicimus, quando iis rebus prudenter abstinemus, quibus pares non sumus: Ubi contra, ingenia audacula, & inquieta, se facile ingerunt, sine iudicio, rebus, quibus non insueverunt, & proinde defectus suos proprios publicant, & quasi proclamant. *Pretextum* dicimus, cum sagaciter, & prudenter, viam nobis sternimus & munimus, qua benigna & commoda de *virtutibus* & *defectibus* nostris fiat interpretatio; quasi aliunde provenientibus, aut alio tendentibus, quam vulgo existimatur. Etenim, de latebris virtutum non male Poëta:

Sape latet vitium proximitate boni.

Quare, si quem *defectum* in nobis ipsis perceperimus, *opera* danda, ut personam & *pretextum virtutis finitima* mutuemur, sub cuius umbra lateat. Verbi gratia, *tardo gravitas* *pretextenda*, *ignavo lenitas*, & sic de cæteris. Illud etiam *utile*, probabilem aliquam causam obtendere, & in vulgus spargere, qua adducti, ultimas vires nostras promere refugiamus; ut quod *non possimus*, *nolle* videamur. Quod ad

confi-

confidentiam attinet, impudens certe est remedium, sed tamen certissimum atque efficacissimum: Nempe, ut quis ea omnino contemneret, & vilipendere se profiteatur, quæ revera assequi non possit: Mercatorum prudentium more, quibus solenne est, & proprium, ut pretium mercium suarum attollant, aliorum deprimant. Est tamen & aliud *confidentia* Genus, hoc ipso impudentius; Nimirum, perfricta fronte *defectus* suos etiam opinioni obrudere, & venditare, quasi in iis, quibus maxime destituitur, se eminere credat. Atque ut hoc facilius cæteris imponat, se in iis rebus, quibus revera plurimum pollet, fingit diffidentem. Quemadmodum fieri videmus in Poëtis. Poëta enim carmina sua recitante, si unum aliquem versiculum non admodum dixerit probandum, audias illico: *Atque hic versus pluris mihi consistit, quam reliquorum plurimi.* Tum vero alium quempiam versum adducet, quasi sibi suspectum, & de eo, quid putes, sciscitabitur, quem satis norit, inter plurimos esse optimum, & censuræ minime obnoxium. Ante omnia vero ad hoc, quod nunc agitur, ut scilicet specimen sui quis edat coram aliis illustre, & jus suum in omnibus retineat, nil magis interesse iudico, quam ne quis per nimiam suam naturæ bonitatem, & suavitatem, se exarmet, & injuriis & contumeliis exponat: Quin potius in omnibus aliquos animi liberi, & generosi, & non aculei minus quam mellis intra se gestantis, igniculos, subinde emittat. Quæ quidem

dem munita vitæ ratio, una cum prompto & parato ad se à contumeliis vindicandum animo, aliquis ex accidente imponitur, & necessitate quadam inevitabili, propter aliquid infixum in persona aut fortuna sua: veluti fit in *deformibus*, & *spiritibus*, & *ignominia aliqua multata*: unde huiusmodi homines, si virtus non desit, felices plerunque evadunt.

Quod vero ad se *declarandum* attinet; id alia res omnino est *ab ostentatione* sui, de qua diximus. Neque enim ad *virtutes* aut *defectus* hominum refertur: sed ad *actiones vitæ particulares*. Quæ in parte nihil invenitur magis Politicum, quam ut *Mediocritas* quædam fervetur, prudens & sana in sensa animi, circa actiones particulares, aperiendo, aut recondendo. Licet enim profunda taciturnitas, & consiliorum occultatio, & is rerum gerendarum modus, qui omnia *cæcis* & (ut modernæ linguæ potius loquuntur) *surdis* artibus & mediis operetur, *res sit* & utilis, & mirabilis: tamen non raro *evenit*, ut (quod dicitur) *Dissimulatio errores pariat, qui dissimulatorem ipsum illaqueant*. Nam videmus, viros politicos, maxime omnium insignes, libere & indissimulanter fines, quos peterent, palam proferre non dubitasse. Sic L. Sylla manifeste præ se tulit, *se omnes mortales vel felices, vel infelices fieri, cupere, prout sibi essent vel amici, vel inimici*. Sic Cæsar, cum primum profectus est in Gallias, nil veritus est profiteri: *se male primum esse in villa obscura, quam secundum*

dum Romæ. Idem Cæsar, cæpto jam bello, dissimulatorem minime egit, si audiamus, quid Cicero de illo prædicet. *Alter* (Cæsa-rem in- nuens) *non recusat, sed quodammodo postulat, ut, ut est, sic appelletur Tyrannus*. Similiter videmus, in Epistola quadam Ciceronis ad Atticum, quam minime fuerit Augustus Cæsar dissimulato-; qui in ipso ingressu ad res gerendas, cum adhuc Senatui esset in deliciis, solitus tamen erat in concionibus apud populum jurare illa Formula: *Ita parentis honores consequi liceat*. Illud autem non minus quiddam erat, quam ipsa tyrannis. Verum est, ad invidiam paululum leniendam, solitum eum simul ad statuam Julii Cæsaris, quæ in Rostris posita erat, manum protendere. Homines autem ridebant, & plaudebant, & admirabantur, & inter se ita loquebantur: *Quid hoc est? Quales Adolescens?* Sed tamen nihil malitiæ in eo suspicabantur, qui tam candide & ingenue, quod sentiret, loqueretur. Et isti quidem, quos nominavimus, prospera omnia consecuti sunt: Pompejus contra, qui ad eosdem tendebat fines, sed vis magis umbrosis & obscuris, (sicut Tacitus de eo loquitur, *Occultior, non melior*: atque Salustius similiter idem insimulat, *Ore probo, animo in- verecundo*:) id profus agebat, & innumeris technis moliebat, ut cupiditates suas & ambitionem alte recondendo, interim Rempubli- cam in Anarchiam & Confusionem redigeret, quo illa se necessario in sinus ejus conjiceret, atque hoc pacto summa rerum ad eum defer- retur,

retur, quasi invitum & renitentem. Cum vero hoc se putaret consequutum, factus Consul solus (quod nunquam cuiquam contigisset) nihilo plus ad fines suos proficiebat, eo quod etiam illi, qui procul dubio eum fuissent adfuturi, quid vellet non perciperent. Adeo ut tandem coactus sit, tritam & vulgarem inire viam, ut scilicet, prætextu se Cæsari opponendi, arma & exercitum compararet. Adeo lenta, casibus obnoxia, & plerunque infelicia solent esse ea consilia, quæ profunda *dissimulatione* obteguntur. Qua de re, idem sensisse videtur Tacitus, cum *simulationes* artificia tanquam inferioris subfellii prudentiam constituit, præ *artibus politis*: illam Tiberio, has vero Augusto Cæsari attribuens. Etenim, de Livia verba faciens, sic loquitur; Quod fuisset illa cum *artibus mariti*, & *simulatione filii*, bene composita.

Quod ad animum *flectendum* & *effingendum* attinet; Totis viribus certe incumbendum, ut animus reddatur occasionibus & opportunitatibus obsequens, neque ullo modo erga eas durus aut renitens. Neque enim majus fuerit impedimentum ad res gerendas, aut fortunas hominum constituendas, quam illud; *idem manebat, neque decebat*: videlicet, cum homines iidem sunt, & natura sua utuntur, postquam occasiones se mutaverint. Bene itaque Livius, cum Catonem majorem introducit, tanquam fortunæ suæ architectum peritissimum, illud subjungit, quod ei fuerit *ingenium*

nium versatile. Atque hinc fit, quod ingenia gravia & solennia, & mutare nescia, plus plerunque habeant dignitatis, quam felicitatis. Hoc vero vitium in aliquibus à *natura* penitus insitum est, qui suo pro ingenio sunt *viscosi* & *nodosi*, & ad versandum inepti. At in aliis *consuetudine* obtinuit (quæ est altera *natura*) atque opinione quadam, (quæ in animos hominum facile obrepit) ut minime mutandam sibi putent rerum gerendarum rationem, quam prius bonam & prosperam sint experti. Prudenter enim observat Macciavellus in Fabio Maximo, quod *pristinum suum* & *inveteratum cunctandi*, & *belli trahendi morem retinere mordicus voluerit*, cum *natura belli esset alia*, & *acriora postularet consilia*. In aliis porro idem vitium ex inopia Judicii progignitur; cum homines periodos rerum & actionum non tempestive discernant; sed tum demum se verant, postquam opportunitas jam elapsa sit. Tale quidpiam in Atheniensibus suis redarguit Demosthenes, eos ajens esse *rusticos similes*, qui in ludo Gladiatorio se probantes, semper post plagam acceptam in eam partem munitendam scutum transferunt qua percussi sunt, non prius. In aliis rursus hoc ipsum contingit, qui operam, in via ea quam semel ingressi sunt, collocatam, perdere gravantur, nec receptui canere sciunt, sed potius, se occasionibus superiores fore constantia sua confidunt. Verum ista animi *viscositas*, & *retinentia*, à quacunque illa tandem radice pullularit, rebus gerendis,

dis, & fortunæ hominum, est damnosissima: Nihilque magis Politicum, quam animi rotas reddere cum rotis fortunæ concentricas, & simul volubiles. Atque de *præceptis duobus summaris*, circa *Fortuna Architecturam*, hæc tenus. *Præcepta* autem *sparsa* haud pauca sunt; Nos tamen per pauca deligemus, pro modo exempli.

Primum *præceptum* est; *Faber fortuna*, a-musse sua perire utatur, eamque rite applicet; Hoc est, animum assuëfaciat, ut rerum omnium pretium & valorem æstimet, prout ad fortunam & fines suos magis aut minus conducant; Hocque curet sedulo, non perfunctorie. Mira enim res, sed verissima; Inveniuntur plurimi, quorum mentis *pars Logica* (si ita loqui licet) est bona, *Mathematica* pessima: videlicet, qui de rerum consequentiis satis firmiter judicant; de pretiis vero imperitissime. Hinc fit, ut alii privata & secreta cum Principibus colloquia, alii auras populares, tanquam magna adepti, admirentur, cum sit utrunque sepe numero res & invidia & periculo plena: Alii autem res metiuntur ex difficultate atque opera sua in eis impensa: fieri oportere existimantes, ut quantum moverint, tantum etiam promoverint: Sicut Cæsar de Catone Uticensi, veluti per Ironiam, dixit, narrando, quam laboriosus fuerit & assiduus, & quasi indefatigabilis, neque tamen multum ad rem; *Omnia* (inquit) *magno studio agebat*. Hinc etiam illud accidit, ut homines sæpius se ipsos fallant; qui, si Magni

alienus aut Honorati viri opera utantur, sibi omnia prospera promittunt; cum illud verum sit, non grandissima quæque *Instrumenta*, sed aptissima, citius & feliciter opus quodque perficere. Atque ad *Mathematicam* veram *animi* informandam, operæ pretium est, illud inprimis nosse, & descriptum habere, quid ad cuiusque fortunam constituendam & promovendam primum statui debeat, quid secundum, & sic deinceps. Primo loco *emendationem animi* pono. *animi* enim *impedimenta* & *nodos* tollendo & complanando, citius viam fortunæ aperueris, quam fortunæ auxiliis *animi impedimenta* sustuleris. Secundo loco *opes* pono, & *pecuniam*. Quam summo loco plurimi fortasse collocaverint, cum tanti sit ad omnia usus. Vt eam opinionem, similem ob causam abjudico, atque Macciavellus fecit, in alia re, non multum ab ea discrepante. Cum enim vetus fuerit *Sententia*, *Pecuniam esse nervos belli*; ille contra, non alios esse *nervos belli* asseruit, quam *nervos virorum fortium & militarium*. Eodem profus modo vere asseri possit; *Nervos fortuna*, non esse *pecuniam*, sed potius *animi vires*, ingenium, fortitudinem, audaciam, constantiam, moderationem, industriam, & similia. Tertio loco colloco *famam* & *existimationem*; eo magis, quod illa æstus quosdam habeant, & tempora, quibus si non opportune utaris, difficile erit rem in integrum restituere. Ardua enim res, famam præcipitantem retrovertere. Postremo loco po-

no honores, ad quos certe facilior aditus per unumquodque ex illis tribus, multo magis per omnia conjuncta, datur, quam si ab *honoribus* auspiceris, & deinde ad reliqua perrexeris. Verum, ut in ordine rerum servando haud parum est momenti, ita non multo minus in servando ordine temporis; Cujus perturbatione frequentissime peccatur, dum ad fines tum properatur, quando initia essent curanda; atque dum ad maxima quæque subito advolamus, quæ in medio posita sunt, temere transilientes. At illud recte præcipitur; *Quod nunc instat, agamus.*

Secundum *præceptum* est, ut caveamus, ne animi quadam magnitudine, & præfidentia, ad magis ardua, quàm par est, feramur; neve in adversum fluvii remigemus. Optimum enim consilium circa fortunas hominum;

— *Fatis accede, Deisque.*

Circumspiciamus in omnes partes, & observemus, qua res pateant, qua *clausa* & obstructa sint, qua proclives, qua ardua; neque viribus nostris, ubi non patet aditus commodus, abutamur. Hoc si fecerimus, & à repulsa nos immunes præstabimus, & in negotiis singulis nimis diu non hærebimus, & moderationis laudem reportabimus, & pauciores offendemus, & denique felicitatis opinionem acquiremus; dum quæ sponte fortasse eventura fuissent, nostræ indultrix accepta ferentur.

Tertium *præceptum* cum proxime præcedente nonnihil pugnare videri possit; licet, probe intellectum, minime. Illud hujusmodi est;

di est: Ut occasiones non semper expectemus, sed eas quandoque provocemus, & ducamus. Quod etiam innuit Demosthenes, magniloquentia quadam. *Et quemadmodum receptum est, ut exercitum ducat Imperator, sic à cordatis viris res ipsa ducende, ut qua ipsis videntur, ea gerantur, & non ipsi persequi eventus cogantur.* Etenim, si diligenter attendamus, duas observabimus, easque discrepantes species, eorum, qui rebus gerendis, & Negotiis tractandis, pares habeantur. Alii siquidem occasionibus commode sciunt uti, sed nihil ex se moluntur, aut excogitant; Alii toti sunt in machinando, qui occasiones, quæ opportune incidunt, non arripiunt. Harum facultatum altera, alteri non conjuncta, manca omnino & imperfecta censenda est.

Quantum est *præceptum*; ut nihil suscipiamus, in quo necesse sit, temporis plurimum insumere; verum ut versiculus ille aurem semper vellicet,

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Neque alia subest causa, cur ii, qui professionibus laboriosis, aut rebus similibus, se addixerunt, veluti Jurisconsulti, Oratores, Theologi doctiores, Librorum Scriptores, & hujusmodi, in fortuna sua constituenda, & promovenda, minus sint solertes, quam quod tempore (alias scilicet insumpto) indigent ad particularia pernoscenda, opportunitates captandas, & machinas, quæ ad fortunam suam spectent,

ētent, comminiscendas, & meditandas. Quinetiam in aulis Principum & Rebuspubl. eos reperias, & ad fortunam suam promovendam, & ad aliorum invadendam, maxime efficaces, qui nullo publico munere funguntur, sed in hoc, de quo loquimur, *ambitu vita*, perpetuo occupantur.

Quintum est *præceptum*; Ut naturam quodammodo imitemur; quæ *nihil facit frustra*. Id quod factu non erit admodum difficile, si negotia nostra omnium generum perite commisceamus & contexamus. In singulis enim actionibus ita animus est instituendus & præparandus, atque intentiones nostræ aliæ aliis subternendæ, & subordinandæ: ut, si in aliqua re voti compotes in *summo gradu* fieri non possimus, in *secundo* tamen liceat consistere, imo vel in *tertio*: Quod si nec in *aliqua* omnino parte rei harere aut consistere possimus, tum vero ad alium quempiam (præter destinatum) finem, operam impensam spectamus: Sin nec in *presenti* aliquem Fructum demerere queamus, saltem aliquid ex ea extrahamus, quod in *futurum* proficit: Si vero nihil *solidi*, nec in *presenti* nec in *Futuro*, inde elicere detur, satagamus saltem, ut aliquid *existimationi* nostræ inde accrescat: Et alia id genus: rationes semper à nobis ipsis exigendo, quibus constet, nos fructus aliquid, plus minus, ex singulis actionibus & consiliis nostris percipisse: neque ullo modo permittendo, ut tanquam confusi ac consternati animum illico despon-

despondeamus, si forte scopum principalem non licuerit attingere. Nihil enim minus convenit viro Politico, quam uni rei unice esse intentum. Qui enim hoc facit, occasionum innumerarum jactura multabitur; quæ rebus agendis ex obliquo *intervenire* solent, quæque fortasse magis fuerint propitiæ & commodæ ad alia quæ postea usui futura sint, quam ad ea, quæ in manibus habeamus. Ideoque bene calleamus illam *Regulam*: *Hæc oportet facere, & illa non omittere.*

Sextum est *præceptum*, ut nos rei alicui nimis peremptorie non astringamus: quanquam casui videatur, primo intuitu, minus obnoxia: Sed semper habeamus, vel fenestram apertam ad evolandum: vel posticum aliquod secretum ad redeundum.

Septimum *præceptum*, est antiquum illud Biantis; modo non ad perfidiam, sed ad cautionem, & moderationem, adhibeatur: *Et amicus tanquam inimicus futurus, & odiosus tanquam amaturus*. Nam utilitates quasque, mirum in modum, prodit & corrumpit, si quis nimium se immerferit amicitiiis infelicibus, molestis & turbidis odiis, aut puerilibus & futilibus æmulationibus.

Hæc exempli loco circa *doctrinam* de *ambitu vita* sufficient: Illud enim hominibus in memoriam subinde reducendum est, longe abesse, ut adumbrationes istæ, quibus utimur in desideratis, loco justorum tractatum ponantur: sed esse solummodo tanquam schedas aut

fimbrias; ex quibus de tela integra iudicium fieri possit. Neque rursus ita desipimus, ut fortunam absque tanto, quantum diximus, molimine minime parari asseramus. Probe enim novimus, eam tanquam sponte in gremium aliquorum defluere: Alii autem eam diligentia sola & assiduitate, (cautione nonnulla aspera) absque arte multa aut operosa, adipiscuntur. Verum sicut Cicero, Oratorem perfectum depingens, non id vult, ut causidici singuli tales esse debeant, aut possint: ac rursus, sicut in Principe aut Aulico describendo (quod nonnulli tractandum susceperunt) modulus effingitur, prorsus secundum artis perfectionem, non autem secundum Practicam vulgatam: idem & nos *Politico* instruendo præstitimus; *Politico* (inquam) quoad *Fortunam propriam*.

Enimvero, illud utique monendum, *præcepta*, quæ circa hanc rem delegimus & proposuimus, omnia ex genere eorum esse, quæ *bonæ artes* vocantur. Quod enim ad *malas artes* attinet: Si quis Macciavello se dederit in disciplinam: qui præcipit, *Virtutem ipsam non magnopere curandam, sed tantum speciem ejus, in publicum versam: quia virtutis fama & opinio homini adjumento sit, virtus ipsa impedimento*: quique alio loco præcipit; *Vt homo Politicus illud tanquam fundamentum prudentiæ suæ subservat, quod præsupponat, homines non recte nec tuto ad ea, quæ volumus, flecti aut adduci posse, præterquam solo metu: ideoque det operam, ut omnes, quantum in se est, obnoxii sint, atque*

*que in periculis & angustiis constituti: ita ut Politicus suus videatur esse, quod Itali dicunt, seminator spinarum: Aut si quis axioma illud, quod à Cicerone citatur, amplecti velit: Cadant amici, dummodo inimici intercidant; Sicut Triumviri fecerunt, qui inimicorum interitum amicissimorum exitio redimebant: Aut si quis L. Catilinæ imitator esse velit, ut Rerum publ. incendiarius fiat & perturbator; quo melius in aquis turbidis piscari & fortunam suam expedire possit; Ego, (inquit) si in fortunis meis incendium sit excitatum, id non aqua, sed ruina restinguam: Aut si quis illud Lylandri ad se transferat; qui dicere solebat; Pueros ejusdem farinae pravis, ac perniciosis dogmatibus; Quorum (ut fit in cæteris rebus omnibus) major est numerus, quam rectorum & sanorum: Si quis (inquam) hujusmodi inquinata prudentia delectetur: non ierim inficias, eum (quandoquidem legibus charitatis & virtutis omnibus se ipsum solutum, fortunæ solummodo manciparit) posse, majore compendio, & celerius, fortunam suam promovere. Fit vero in *vita*, quemadmodum & in *via*, ut iter brevius sit cædius & cænosius: neque sane, ut per viam meliorem quis incedat, multa circuitio-
ne opus est.*

Tantum vero abest, ut homines ad hujusmodi *artes pravas* se applicare oporteat; ut potius sane (si modo sint apud se, seque sustinere valeant, neq; ambitionis turbine & procella in

adversum rapiantur) ante oculos proponere debeant; non solum mundi chorographiam generalem illam, quod *omnia sunt vanitas, & vexatio Spiritus*; verum etiam & illam magis specialem, videlicet, quod ipsum esse, se junctum à bene esse, maledictionis loco sit, & quo grandius sit esse, eo major sit maledictio; quodque amplissimum virtutis præmium sit ipsa virtus; Quemadmodum & ultimum vitii supplicium est vitium ipsum; sicut egregie Poëta;

Qua vobis, qua digna, viri, pro laudibus istis

Pramia posse rear solvi? Pulcherrima primum

Dii moresque dabunt vestri; ———

& e contra non minus vere ille de sceleratis, *atque enim ulciscuntur mores sui*. Quinetiam Mortales, dum in omnes partes cogitationes suas agitant, & diffundunt, ut fortunis suis recte prospectum atque consultum sit, interim in mediis illis animi transcurfibus ad divina iudicia & providentiam æternam oculos attollere debent: quæ sæpissime impiorum machinationes, & consilia prava, licet profunda, subvertit, & ad nihilum redigit; secundum illud Scripturæ, *Concepit iniquitatem, & pariet vanitatem*. Imo, etsi injuriis & malis artibus abstineant: attamen hæc jugis & irrequieta anhelatio ad ardua fortunæ, absque cessatione, & quasi sine sabbato, tributum temporis nostri Deo debitum minime solvit. Qui, ut videre est, facultatum nostrarum decimas, temporis

autem

autem septimas, exigit & sibi seponit. Quotum enim fuerit, os gerere in cœli sublimia erectum, mentem vero humi prostratam, & pulverem instar serpentis comedentem? Quod etiam Ethnicos non fugit;

Atque affigit humo Divina Particulam Auræ.

Quod si in hoc sibi quisquam adblandiatur, quod fortuna sua, utcumque eam malis artibus obtinuerit, recte uti decreverit: sicut de Augusto Cæsare, & Septimio Severo, solitum erat dici, *Debuisse illos, aut nunquam nasci, aut nunquam mori*; tanta in ambitu fortunæ suæ patrarunt mala, tanta rursus, summa adepti, contulerunt bona: intelligat nihilominus, hanc malorum per bona compensationem post factum probari, consilium autem hujusmodi merito damnari. Abs re postremo nobis non fuerit, in cursu isto incitato, & fervido, versus fortunam nostram, frigidam paulisper aspergere, haustam è dicterio illo non inelegante Caroli Quinti Imperatoris, in Institutionibus suis ad Filium: *Imitari fortunam mores mulierum, qua procos plus nimio ambientes plerunque superbe aversantur*. Verum hoc ultimum remedium pertinet ad eos, quibus gustus ex morbo animi corruptus est. Innitantur potius hominis lapide illi, qui *Theologia & Philosophia* est tanquam *Argularis*, quæ idem fere asserunt de eo quod *primum queri* debeat. Etenim *Theologia* edicit: *Primum quarite regnum Dei, & ista omnia adjicientur vobis*. Philo-

A a 6

phia

544 DE AUGM. SCIENT.
phia autem simile quiddam jubet: *Primum*
quarite Bona animi; cetera aut aderunt, aut
non oberunt. Quamvis autem hoc fundamen-
tum, humanitus jactum, interdum locetur
super arenas, quemadmodum videre est in
M. Bruto, qui in eam vocem, sub exitum suum,
prorupit;

Te colui, virtus, ut rem: ast tu nomen ina-
ne es:

At idem *fundamentum*, divinitus locatum, fir-
matur semper in *petra*. Hic autem *doctrinam*
de *ambitu vita*, & simul *doctrinam generalem*
de *negotiis*, concludimus.

C A P. III.

Partitiones Doctrinæ de Imperio sive Repub. omituntur;
Tantum Aditus sive ad Desiderata duo, Doctrinam
de Proferendis Finibus Imperii, & Doctrinam
de Iustitia Univerſali, sive de Fontibus Juris.

Venio jam ad *artem imperii*, sive *doctrinam*
de Repub. administranda: Sub qua
etiam *Oeconomica* continetur, ut *familia* sub
civitate. In hac parte, sicut jam antea dixi,
silentium mihi imperavi. Neque tamen pro-
fus diffidere debui, quin possim de illa fortasse
non imperite aut inutiliter disserere: utpote
qui longa experientia edoctus, & per tot mun-
nerum & honorum gradus ad amplissimum
Regni Magistratum, favore Majestatis tuæ
indulgentissimo, nullo merito meo, evehctus
fuerim, eundemque Magistratum per annos
quatuor integros gesserim: & quod pluri-
est.

LIBER. VIII. 545
est, Majestatis tuæ Mandatis & Colloquiis
per annos octodecim continuos assueverim;
(quod etiam è stipite aliquo Politicum excul-
pere potuisset:) quique etiam, inter omnes ar-
tes, plurimum temporis in Historiis & Le-
gibus contriverim. Quæ omnia non jactantia
ad Posteris refero; sed quia ad literarum di-
gnitatem non nihil pertinere putem, quod
homo quispiam, ad literas potius quam ad
aliud quicquam natus, & ad res gerendas
nescio quo fato contra Genium suum abre-
ptus, ad civilia tamen munera tam honori-
fica & ardua sub Rege prudentissimo assum-
ptus fuerit. Verum, si quid circa *Politicam*
posthac parturiet orium meum, erit fortasse
proles aut *abortiva*, aut *posthuma*. Interim, ne
scientiis omnibus, jam veluti in subsellis suis
collocatis, Sedes hæc tam excelsa omnino va-
cet, decrevi duas tantum *civilis scientia* por-
tiones, quæ ad *arcana imperii* non pertinent,
sed sunt naturæ magis communis, ut *deside-*
rata, notare, earumque, more nostro, *exem-*
pla proponere.

Cum *artes imperii* tria *officia politica* com-
plectantur; primo, ut *imperium conservetur*;
secundo, ut *beatum efficiatur, & florens*; ter-
tio, ut *amplificetur, finesque ejus longius pro-*
ferantur: de duobus primis *officiis*, maxima
ex parte, egregie à nonnullis tractatum est;
de tertio siletur. Illud itaque inter *desiderata* re-
ponemus, & more nostro *exemplum* ejus pro-
ponemus, *eam doctrinam partem consulem pa-*
ludatum.

ludatum, sive doctrinam de proferendis imperii finibus, nominantes.

Exemplum tractus summarii de proferendis finibus imperii.

Dictum Themistoclis, sibi ipsi applicatum, incivile certe fuit, & inflatum; sin de aliis, atque in genere, prolatum fuisset, prudentem sane observationem & pergravem censuram complecti videretur. Rogatus in convivio, ut cytharam pulsaret, respondit, *fidibus se nescire, ceterum posse oppidum parvum in magnam civitatem evehere.* Ista certe verba, ad sensum politicum translata, facultates duas, multum inter se discrepantes, in iis, qui rerum gubernacula tractant, optime describunt & distinguunt. Etenim, si Regum consiliarios, senatores, aliosque ad negotia publica admotos, qui usquam fuerunt, attente intueamur, reperientur profecto (licet rarissime) nonnulli, qui *regnum* aut *civitatem* è parvis ampla efficere possint; *fidicines* tamen sint valde imperiti: Econtra autem alii quamplurimi, in *cythara*, aut *Lyra*, (hoc est, aulicis tricis) miri artifices, qui tantum abest ut *Reipubl. amplificare* possint, ut potius à natura comparati videantur ad statum *Reipubl. beatum & florentem* labefactandum & evertendum. Sane, artes illæ degeneres, & præstigiæ, quibus sæpenumero Consilarii, atque *Rerum Potentes*, & gratiam apud Principes suos, & famam in vulgus, reportant, haud aliud nomen merentur, quam *peritia* cujusdam *fidiculariæ*, utpote

utpote cum sint res magis gratæ in præsens, & artificibus ipsis ornamento, quam ad *Rerum publ.*, quarum sunt ministri, opes, & amplitudinem, utiles aut accommodæ. Occurrent proculdubio & alii Consilarii, atque *Reipubl. Governatores*, minime spernendi, qui sint negotiis pares, possintque res commode administrare, easque à manifestis præcipitiis & incommodis conservare, à virtute tamen illa *rerumpubl. erectrice & amplificatrice* longo intervallo absunt.

Verum, qualescunque demum fuerint operarii, conjiciamus oculos in opus ipsum; *Qualis* nimirum censei debeat *vera Regnorum & Rerumpubl. Magnitudo*, & quibus *artibus obtineri* possit: Dignum profecto argumentum, quod principes perpetuo in manibus habeant, & diligenter meditentur; quo nec vires suas in majus æstimantes, inceptis se vanis & nimis arduis implicent; nec rursus easdem plus æquo despicientes, consilia pusillanima & meticulosa se demittant.

Magnitudo Imperiorum, quoad molem & territorium, mensuræ subjicitur, quoad redditus, calculis. Numerus civium, & capita, censu; Urbium & oppidorum multitudo & amplitudo, tabulis excipi possunt. Attamen non reperitur inter civilia res errori magis obnoxia, quam verum & intrinsecum excipere valorem, circa *vires & copias imperii* alicujus. Assimilatur *regnum caelorum* non glandi, aut nuci alicui grandiori, sed *grano sinapis*, quod inter grana.

grana est minimum, quod tamen habet inter-
rim intra se proprietatem quandam & spiritum
innatum, quo se & citius attollat, & latius dif-
fundat: Eodem modo invenire est Regna &
Status, ambitu quidem & regionum uactu
valde ampla, quæ tamen ad *finis ulterius pro-
ferendos*; aut latius imperandum, sunt minus
apta; Alia contra, dimensione satis exigua,
quæ tamen bases, in quibus maximæ Monar-
chiæ inædificentur, esse possint.

1. Urbes munitæ, plena armamentaria, e-
quorum propagines generosæ, currus armati,
elephanti, machinæ atque tormenta bellica o-
mnigena, & similia, sunt certe ista universa ni-
hil aliud, quam ovis induta pelle leonina, nisi
gens ipsa, stirpe sua, & ingenio, sit fortis, &
militaris. Imo, nec numerus ipse copiarum
multum juvat, ubi milites imbelles sunt & i-
gnavi. Recte enim Virgilius;

— *Lupus numerum pecorum non curat.*

Exercitus Persarum in campis Arbelæ oculis
Macedonum tanquam vastum hominum pela-
gus subijciebatur, adeo ut Duces Alexandri,
nonnihil ipso spectaculo percussi, Regem inter-
pellarent, atq; ut noctu proelium committeret,
ei Auctores erant: Quibus ille, *Nolo* (inquit)
suffurari victoriam. Ea autem etiam opinione
fuit facilius Tigranes Armenius, castrametatus
in quodam colle cum exercitu quadringento-
rum millium. Cum spectaret aciem Romano-
rum, quæ quatuordecim millia non excessit,
contra se tendentem, in disterio illo suo sibi
com-

complacuit; *Ecce* (inquit) *hominum pro lega-
tione nimio plus quam oportet; pro pugna longe
minus*. Eosdem tamen, priusquam occubui-
set sol, satis multos, ad illum infinita strage
profigandum, expertus est. Innumera sunt ex-
empla, quam sit multitudinis cum fortitudine
congressus impar. Primo igitur pro te certissi-
ma & exploratissima decernatur, & statuatur,
quod caput omnium, quæ ad magnitudinem
regni aut status spectent, sit, ut *populus ipse sit
stirpe & ingenio bellicosus*. Atque illud magis
utilem quam verum, quod *nervi belli sint pe-
cunia*, si desint nervi lacertorum in gente mol-
li & effœminata. Recte enim Crœso osten-
tanti aurum respondit Solon; *At si quis* (O Rex)
*venerit, qui melius, quam tu, ferrum gestet, illi
profecto totum hoc cedit aurum*. Quare, qui-
cunque is tandem sit, Princeps aut Status, cu-
jus subditi nativi & indigenæ non sint animosi
& militares, potentiam suam admodum sobrie
æstimet: Atque econtra, Principes, qui do-
minantur in gentes animosas & Martias, no-
rint illi satis vires suas, si sibi alias non desint.
Quod attinet ad *copias mercenarias*, (quod so-
let adhiberi remedium, cum *copia nativa* de-
fuit) plena sunt omnia exemplis, quibus liqui-
do patet, quod quicumque *status* illis innitetur,
poterit fortasse pennas, ad tempus breve, ni-
do majores extendere, sed defluent ille pau-
lo post.

2. *Benedictio Iudæ, & Issacharis, in u-
num nunquam convenient: Nimirum, ut ea-
dem*

dem Tribus aut Gens, sit simul, & *Leonis Catulus*, & *Asinus procumbens inter Sarcinas*. Neque unquam fiet, ut *populus* tributis oppressus, fortis exiit & bellicosus. Verum est, collationes publico consensu factas, minus animos subditorum deicere, & deprimere, quam quæ ex imperio mero indicuntur. Id quod liquido videre est in *tributis Germaniæ inferioris*, quas *excisas* vocant: atque alia ex parte in iis, quæ *subsidia* nominantur apud *Anglos*. Etenim notandum est, sermonem jam institui de animis hominum, non de opibus. *Tributa* autem, quæ ex consensu conferuntur, & quæ ex imperio imponuntur, etsi eadem res sint, quoad opes exhauriendas, varie tamen omnino animos subditorum afficiunt. Statuatur igitur & hoc, *populum* tributis gravatum, idoneum ad imperandum non esse.

3. Adspirantibus ad *magnitudinem* Regnis & Statibus, prorsus cavendum, ne *Nobiles* & *Patricii*, atque (quos vocamus) *Generosi*, majorem in modum multiplicentur. Hoc enim eorum deducit, ut *plebs* Regni sit humilis & abjecta; & nihil aliud fere quam *Nobilium* mancipia & operarii. Simile quiddam fieri videmus in *sylvis cædis*; quibus, si major, quam par est, *caudicum* sive arborum majorum relinquatur numerus, non renascetur *sylva sincera*, & pura; sed major pars in *vepres* & *dumos* degenerabit. Eodem, modo in *nationibus*, ubi numerosior iusto est *nobilitas*, erit *plebs* vilis & ignava: atque eo demum res redibit, ut
nec

nec centesimum quodque caput sit ad galeam portandam idoneum: præsertim si peditatum spectes; qui exercitus plerumque est robur præcipuum; Unde succedet magna populatio, vires exiguæ. Nusquam gentium, hoc quod dico, luculentius comprobatum est, quam exemplis *Angliæ* & *Galliæ*. Quarum *Anglia*, quamvis territorio, & numero incolarum, longe inferior, potiores tamen partes fere semper in bellis obtinuit: hanc ipsam ob causam, quod apud *Anglos* coloni, & inferioris ordinis homines, militiæ habiles sint, rustici *Galliæ* non item. Qua in re, mirabili quadam & profunda prudentia excogitatum est ab *Henrico Septimo Angliæ Rege*, (id quod in *vita ejus Historia* fusius tractavimus) ut prædia minora atque domus agricolationis instituerentur, quæ habeant certum eumque mediocrem agri modum annexum, qui distrahi non possit, eo fine, ut ad victum liberaliorem sufficiat; utque agricultura ab iis exerceretur, qui domini fuerint fundi, aut saltem usufructuarii, non conductitii aut mercenarii. Nam ita demum characterem illum, quo antiquam *Italiam* insignivit *Virgilius*, merebitur *Regio* aliqua:

— *Terra potens armis, atque ubera gloria.*

Neque prætereunda est illa pars populi, (quæ *Angliæ* fere est peculiaris, nec alibi (quod scio) in usu, nisi forte apud *Polonos*) *famuli* scilicet *nobilium*: Hujus enim generis etiam inferiores, quoad peditatum, agricolis ipsis minime cedunt.

cedunt. Quare certissimum est; quod magnificentia & splendor ille hospitalis, atque familiaris, & veluti satellitia ampla, quæ in more sunt apud Nobiles & Generosos in Anglia, ad potentiam militarem apprime conducant: ubi contra, Nobilium obscura & magis privata in se reducta vitæ ratio copias militares minuit.

4. Danda est omnino opera, ut *arbor ista Monarchie*, qualis fuit Nebuchadnezaris, *Truncum* habeat satis *amplum*, & *robustum*, ad *ramos* suos & *frondes sustentandos*: Hoc est, ut numerus *indigenarum*, ad *subditos extraneos* cohibendos, satis superque sufficiat. Illi igitur *status ad imperii magnitudinem* bene comparati sunt, qui *jus civitatis* facile & libenter largiuntur. Vana siquidem fuerit opinio, posse manipulum hominum, utcumque animis & consilio excellent, regiones nimio plus amplas & spatiosas imperii jugo cohibere & frænare. Id ad tempus fortasse *facere possint*, sed diuturnitatem hæc res *non assequitur*. *Spartani* parci fuerunt, & difficiles in cooptandis novis civibus. Unde, donec intra parvos limites dominati sunt, res eorum firmæ fuerunt, & stabiles. At postquam limites suos cepissent proferre, & latius dominari, quam ut stirps Spartanorum turbam Exterorum imperio commode coërcere posset, potentia eorum subito corruit. Nulla unquam Respubl. sinus suos ad novos cives recipiendos tam profuse laxavit, quam *Respublica Romana*. Itaque par erat, instituto tam prudenti, fortuna, cum in impe-

rium toto Orbe amplissimum succreverint. Moris apud eos erat, *jus civitatis* prompte elargiri: idque in supremo gradu: Hoc est, non solum *jus commercii*, *jus connubii*, *jus hereditatis*; verum etiam *jus suffragii*, & *jus petitionis*, sive *honorum*: Hocque rursus, non singulis tantum personis, sed totis familiis, imo civitatibus, & nonnunquam integris nationibus, communicarunt. Huc adde consuetudinem *deducendi colonias*, quibus Romanæ stirpes in solum exterum transplantabantur. Quæ duo instituta si simul componas, dices profecto, non Romanos se diffudisse super Universum orbem: sed contra orbem universum se diffudisse super Romanos: Quæ securissima *proferendi imperii* est ratio. Subit mirari sæpius *imperium Hispanorum*; quod tam paucis indigenis tot Regna & Provincias amplexari & frænare possit. At certe Hispaniæ ipsæ pro arboris stemmate satis grandi haberi debent, cum longe ampliorem contineant Regionum tractum, quam Romæ aut Spartæ, sub initiis suis, contigerat. Porro, quamquam *jus civitatis* satis parce soleant Hispani impertire, quod proximum tamen est, faciunt; Quippe qui cujuscumque nationis homines ad militiam suam ordinariam promiscue admittant. Quinetiam summum belli imperium haud raro ad duces natione non Hispanos deferunt. Attamen & illam ipsam videntur non ita pridem, *indigenarum* paucitatem sensisse, eique succurrere cupisse; ut ex *pragmatica*

gramatica sanctione, hoc anno promulgata, cere-
nere est.

5. Certissimum est, *artes mechanicas seden-
tarias*, quæ non sub dio, sed sub tecto exercen-
tur, atque *manufacturas delicatas*, (quæ digi-
tum potius, quam brachium requirunt) sua na-
tura militaribus animis esse contrarias. In uni-
versum, populi bellicosi ferari gaudent, & pe-
ricula quam labores minus exhortent. Atque
in hoc ingenio suo non sunt admodum reprimen-
di, si animos ipsorum in vigore conservare
cordi nobis sit. Magno itaque adjuvamento Spar-
tæ, Athenis, Romæ, aliisque antiquis Rebus-
pub. fuit, quod habuerint non *ingenuos*, sed
servos plerumque, quorum laboribus istiusmo-
di opificia expediebantur. Verum mancipiorum
usus, post legem Christianam receptam, maxi-
ma ex parte abiit in desuetudinem. Hinc vero
rei proximum est, ut artes istæ alienigenis tan-
tum permittantur; qui propterea alliciendi, aut
saltem facile recipiendi sunt. *Nativorum* autem
plebs ex tribus generibus hominum constare
debet; nempe, ex *agricolis*: *famulis ingenuis*: &
artificibus; quorum *opera robur & lacertos viri-
les* postulant; eujusmodi sunt *fabri ferrarii, la-
pidarii, lignarii*, & similes; non annumerando
militiam descriptam.

6. Ante omnia ad *imperii magnitudinem*
confert, ut gens aliqua *armorum studium* pro-
fiteatur, tanquam decus suum, & institutum vi-
tæ primarium, & in præcipuo honore habitum.
Quæ enim à nobis adhuc dicta sunt, ad habi-
litates

litates tantum erga arma spectant: Quorsum
autem habitas, si non rei ipsi incumbitur, ut
producat in actum? *Romulus*, (ut narrant,
aut fingunt) postquam è vivis excesserat, illud
civibus suis legavit, ut ante omnia rem milita-
rem colerent, unde in caput orbis terrarum
urbs eorum insurgeret. *Imperii Spartani* fabri-
ca universa (non nimis prudenter quidem, sed
diligenter tamen) ad illum finem & scopum
composita est & constructa, ut cives sui bellige-
ratores essent *Persarum & Macedonum*. Idem e-
rat institutum, sed non tam constans aut diutur-
num. *Britanni, Galli, Germani, Gothi, Saxo-
nes, Normanni*, & nonnulli alii, etiam ad tem-
pus armis se præcipue dederunt. *Turca* idem
institutum, lege sua haud paululum extimula-
ti, hodie retinet, sed magna cum militiæ suæ
(ut nunc est) declinatione. In Europa Christia-
na, gens quæ illud adhuc retinet & proficitur,
soli sunt *Hispani*. Verum res est tam liquida, &
manifesta, unumquemque in eo proficere ma-
xime, in quo plurimum impendit studii, ut ver-
bis non indigeat. Satis sit innuisse, desperan-
dum omnino alicui nationi esse, quæ non ex
professo arma & militiam colat, inque præci-
pue studeat & incumbat, sibi veluti ultro ob-
venturam insignem aliquam *imperii magnitudi-
nem*: Contra autem, certissimum esse tempo-
ris oraculum, nationes illas, quæ in armorum
professione & studiis diutius permanserint, (id
Romani Turcæque potissimum fecere) miros
in imperio amplificando facere progressus.
Quin

Quin & illæ, quæ bellica gloria per unius tantummodo sæculi spatium florere; inde tamen, unico illo sæculo, eam imperii amplitudinem assecutæ sunt, quam longo post tempore, etiam remissa illa armorum disciplina, retinuerunt.

7. Præcepto præcedenti affine est; Ut *statius* quis utatur ejusmodi *legibus & consuetudinibus*, quæ iustas illi causas, aut saltem prætextus, arma capeffendi, tanquam in promptu ministrant. Etenim, ea est insita animis hominum justitiæ apprehensio, ut bellum, (quod tot sequuntur calamitates) nisi gravem ob causam, saltem speciosa, inferre abstineant. Turcis præsto & semper, & ad nutum, belli causa; Propagatio scilicet legis & sectæ suæ. Romani, quanquam pro magno decore Imperatoribus apud eos fuerit, si *fines imperii ipsorum protulissent*, tamen ob hanc solam causam, ut *fines proferrentur*, nunquam bella susceperunt. Aspiranti igitur ad imperium nationi illud in more sit: Ut *sensum* habeat *vividum & acrem injuria* alicujus, vel subditis suis limitaneis, vel mercatoribus vel publicis ministris, illatæ; neque à prima provocatione diutius torpeat, aut taret. Item, *prompta* sit & *alacris ad auxilia mittenda sociis suis, & fœderatis*: Id quod perpetuum erat apud Romanos: Adeo ut, si forte in populum fœderatum, cui etiam cum aliis fœdus defensivum intercederet, hostilis impressio facta esset; atque ille à plurimis suppetias peteret; Romani omnium primi semper adessent,

adessent, beneficii decus nemini præcipiendum relinquentes. Quod vero atinet ad *bella*, antiquis temporibus, propter *statuum conformitatem* quandam, aut *correspondentiam tacitam*, gesta, non video, in quo jure illa fundata sint. Talia fuerunt bella, quæ à Romanis suscepta erant ad Græciam in Libertatem vindicandam: Talia à Lacedæmoniis & Atheniensibus, ad constituendas aut evertendas Democracias, & Oligarchias: Talia quandoque illata sunt à Rebuspub. aut Principibus, sub prætextu, subditos alienos protegendi, & à Tyrannide liberandi. Ad rem præsentem sufficiat, ut illud decernatur: Non esse expectandam *statui* alicui *imperii amplitudinem*, nisi ad quamvis occasionem justam se armandi protinus expergiscatur.

8. Nullum omnino *corpus*, sive sit illud *naturale* sive *politicum*, absque *exercitatione sanitatem* suam tueri queat. Regno autem, aut Reipub. justum atque honorificum *bellum* loco salubris *exercitationis* est. Bellum civile profecto instar caloris febrilis est: At Bellum externum instar caloris ex motu, qui valetudini inprimis conducit. Ex pace enim deside atque torpente & emolliuntur animi, & corrumpuntur mores. Sed ut unquæ res se habeat quatenus ad alicujus status felicitatem, *magnitudinis* proculdubio interest, ut quasi semper in armis sit. Atque exercitus veteranus, perpetuo tanquam sub vexillis habitus, etsi res sit magni proculdubio sumptus & impensæ, at-

tamen ejusmodi est, ut statui alicui quasi arbitrium rerum inter vicinos, aut saltem plurimum existimationis ad omnia conferat. Id quod insigniter cernere est in Hispanis, qui jam per annos centum & viginti exercitum veteranum, ad aliquas partes, licet non semper ad easdem, aluerunt.

9. *Maris dominium*, Monarchiæ quædam epitome est. Cicero, de Pompeji contra Cæsarem apparatu, scribens ad Atticum: *Consilium* (inquit) *Pompeji, plane Themistocleum est: putat enim, qui mari potitur, eum rerum potiri.* Atque Cæsarem Pompejus proculdubio delassasset, & attrivisset, nisi inani fiducia inflatus, ab illo incepto distitisset. *Prælia navalia*, quanti fuerint momenti, ex multis exemplis patet. *Pugna ad Actium* orbis imperium determinavit. *Pugna ad Insulas Cursolares* circulum in *navibus Turca* posuit. Multoties certe evenit, ut victoriæ navales finem summæ belli attulerint. Sed hoc factum est, cum alea hujusmodi præliorum, totius belli fortuna commissa est. Illud minime dubium, quod qui *maris* potitur Dominio, in magna libertate agit, & tantum, quantum velit, de bello sumere potest: Ubi contra, qui terrestribus copiis est superior, nihilominus plurimis angustiis conficitur. At hodie, atque apud nos Europæos, si unquam, aut uspiam, *potentia navalis* (quæ quidem huic *Regno Britannia* in dotem cessit) summi ad rerum fastigia momenti est; tum quia pleraque Europæ regna mediterranea simpli-

citer non sunt, sed maxima ex parte *mari* cincta; tum etiam, quia utriusque Indiæ thesauri & opes, *imperio Maris*, veluti accessorium quiddam existunt.

10. *Bella moderna*, veluti in *tenebris gesta*, censeferi possunt, præ gloria & decore vario, quæ in homines militares, præcis temporibus, à rebus bellicis resilire solebant. Habemus hodie fortasse ad animos faciendos, *Ordines* quosdam honorificos militiæ, qui tamen jam facti sunt & armis & togæ communes. Etiam in *scutis gentilitiis stemmata* nonnulla habemus: Insuper *hospitia* quædam *publica*, militibus emeritis & mutilatis destinata, & hujusmodi. Verum apud Veteres, in locis, ubi victoriæ partæ fuit, extructa *trophæa*; *Laudationes funebres*, & *monumenta magnifica occumbentium in bello*. *Corona civica*, *militares*, singulis concessæ. Nomen ipsum *Imperatoris*, quod postea Reges maximi à belli Ducibus mutuavi sunt; Redeuntium Ducum, bellis prospere confectis, *celebres triumphi*. *Donativa*, atque *largitiones ingentes* in milites, sub exercituum dimissionem. Hæc (inquam) tot & tanta fuerunt, & tam insigni splendore coruscantia, ut pectoribus mortalium, etiam maxime conglaciatis, igniculos subdere, eaque ad bellum inflammare potuerint. Ante omnia vero *mos ille triumphandi*, apud *Romanos*, non res erat ex pompa, aut spectaculum quoddam inane, sed inter prudentissima plane nobilissimaque instituta numerandus. Utpote qui in se hæc

tria haberet; *Ducum decus & gloriam; Æravii ex spoliis locupletationem, & donativa militum.* Verum *honor triumphii* fortasse *Monarchiis* non competit, præterquam in personis *regis* ipsius, aut *filiorum Regis*. Quod etiam temporibus Imperatorum Romæ obtinuit; qui honorem ipsum triumphii, sibi & filiis suis, de bellis, quæ præsentibus ipsi confecerant, tanquam peculiarem referarunt: *Vestimenta* autem solummodo, & *insignia triumphalia*, aliis Ducibus indulle-
runt.

Verum, ut sermones hos claudamus; Nemo est (ut testatur Sacra Scriptura) *qui sollicitè cogitando potest apponere ad staturam suam cubitum unum*; In pusillo scilicet *corporis humani* modulo: Cæterum, in magna *Regnorum & Rerumpub.* fabrica imperium amplificare & *finis proferre*, Reges penes & Dominantes est. Nam prudenter introducendo leges, instituta, & consuetudines, quales jam proposuimus, & alias his similes, posteris, & sæculis futuris, *magnitudinis* sementem fecerint. Verum ista consilia apud Principes raro tractantur, sed res fortunæ plerunque committitur.

Atque hæc habuimus, quæ de *proferendis imperii finibus* in præsentia occurrunt. Verum quorsum ista commentatio; cum *Monarchia Romana* futura sit inter mundanas (ut creditur) ultima? Nisi quod nobis, instituto nostro fidis, neque uspiam de via declinantibus, (quandoquidem *amplificatio imperii* fuerit inter *officiaria Politices* tertium) illud omnino præ-

mittere non licuerit. Restat jam *desideratum* alterum ex iis, quæ posuimus, duobus, nimirum, de *Iustitia universali*, sive de *fontibus juris*.

Qui de *Legibus* scripserunt, omnes vel tanquam Philosophi, vel tanquam Jurisconsulti, argumentum illud tractaverunt. Atque Philosophi proponunt multa, dicta pulchra, sed ab usu remota. Jurisconsulti autem, suæ quisque Patriæ Legum, vel etiam Romanarum, aut Pontificiarum, placitis obnoxii & addicti, iudicio sincero non utuntur, sed tanquam è vinculis sermocinantur. Certe cognitio ista ad viros civiles proprie spectat: qui optime norunt, quid ferat societas humana, quid salus populi, quid æquitas naturalis, quid gentium mores, quid Rerumpubl. formæ diversæ: ideoque possunt de *legibus*, ex principiis & præceptis, tam æquitatis naturalis, quam politices, decernere. Quamobrem id nunc agatur, ut *fontes iustitiæ, & utilitatis publicæ*, petantur, & in singulis *juris* partibus *character* quidam & *idea iusti* exhibeatur, ad quam particularium regnorum & Rerumpub. *Leges* probare, atque inde emendationem moliri, quisque, cui hoc cordi erit & curæ, possit. Hujus igitur rei, more nostro, *exemplum*, in *titulo*, proponemus.

Exemplum Tractatus de Iustitia Vniuersali,
sive de Fontibus Juris, in uno Titulo,
per Aphorismos.

P R O O E M I U M.

Aphorismus 1.

IN societate civili aut lex, aut vis valet. Est
autem & vis quadam legem simulans: & lex
nonnulla magis vim sapiens, quam æquitatem
juris. Triplex est igitur iniustitiæ fons, vis mera;
illaqueatio malitiosa prætextu legis; & acerbi-
tas ipsius legis.

Aphorismus 2.

Firmamentum juris privati tale est. Qui in-
juriam facit, re utilitatem aut voluptatem ca-
pit, exemplo periculum. Ceteri utilitatis aut vo-
luptatis illius participes non sunt, sed exemplum
ad se pertinere putant. Itaque facile cœnent in
consensum, ut caveatur sibi per leges; ne iniuria
per vices ad singulos redeant. Quod si ex ratione
temporum, & communiōe culpa, id eveniat,
ut pluribus & potentioribus, per legem aliquam,
periculum creetur, quam caveatur, factio sol-
vit legem; Quod & sæpe fit.

Aphorismus 3.

At jus privatum sub tutela juris publici latet.
Lex enim caret civibus, Magistratus Legibus.
Magistratum autem auctoritas pendet ex ma-
jestate imperii, & fabrica Politia, & Legibus
Fundamentalibus. Quare, si ex illa parte sa-
nitas

nitas fuerit, & recta constitutio, Leges erunt
in bono usu; sin minus, parum in eis præsidii
erit.

Aphorismus 4.

Neque tamen jus publicum ad hoc tantum
spectat, ut addatur tanquam custos juri privato,
ne illud violetur, atque cessent injuria; sed exten-
ditur etiam ad religionem, & arma, & discipli-
nam, & ornamenta, & opes, denique ad omnia
circa bene esse Civitatis.

Aphorismus 5.

Finis enim & scopus, quem leges intueri, at-
que ad quem iussiones & sanctiones suas dirige-
re debent, non alius est, quam ut cives feliciter
degant. Id fiet, si pietate & religione recte insti-
tuti; moribus honesti; armis adversus hostes ex-
ternos tuti; legum auxilio adversus seditiones &
privatas injurias muniti; imperio & magistra-
tibus obsequentes; copiis & opibus locupletes &
florentes fuerint. Harum autem rerum instru-
menta & nervi sunt Leges.

Aphorismus 6.

Atque hunc finem optima leges assequuntur:
plurima vero ipsarum aberrant. Leges enim mi-
rum in modum, & maximo intervallo, inter se
differunt: ut alia excellent, alia mediocriter se
habeant, alia prorsus vitiosæ sint. Dicitur
igitur pro judicii nostri modulo quasdam tan-
quam legum leges; ex quibus informatio peti
possit, quid in singulis legibus bene aut perperam
positum aut constitutum sit.

Aphorismus 7.

Antequam vero ad corpus ipsum legum particularium deveniamus: perstringemus paucis virtutes & dignitates Legum in genere. Lex bona censeri possit, quæ sit intimatione certa, præcepto justa, executione commoda; cum forma politiæ congrua, & generans virtutem in subditis.

TITULUS I.

De prima Dignitate Legum, ut sint certæ.

Aphorismus 8.

Legis tantum interest ut certa sit, ut absque hoc nec justa esse possit. Si enim incertam vocem det tuba, quis se parabit ad bellum? Similiter, si incertam vocem det Lex, quis se parabit ad parandum? Ut moneat igitur oportet, priusquam feriat. Etiam illud recte positum est: Opimam esse Legem, quæ minimum relinquit arbitrio Judicis: Id quod certitudo ejus præstat.

Aphorismus 9.

Duplex legum incertitudo: altera, ubi lex nulla præscribitur: altera, ubi ambigua & obscura. Itaque de casibus omissis à lege primo dicendum est; ut in his etiam inveniatur aliqua norma certitudinis.

De Casibus omissis à Lege.

Aphorismus 10.

Angustia prudentiæ humanæ, casus omnes,
quos

quos tempus reperit, non potest capere. Non raro itaque se ostendunt casus omissi & novi. In hujusmodi casibus triplex adhibetur remedium, si-ve supplementum: vel per processum ad similia; vel per usum exemplorum, licet in legem non coaluerint; vel per jurisdictiones, quæ statuunt ex arbitrio boni viri, & secundum discretionem sanam, si-ve illa curiæ fuerint Prætoriæ, si-ve censoriæ.

De processu ad similia, & extensionibus legum.

Aphorismus 11.

In casibus omissis deducenda est norma legis à similibus, sed caute, & cum judicio. Circa quod servanda Regula sequentes. Ratio prolifica; consuetudo sterilis esto, nec generet casus. Itaque quod contra rationem juris receptum est, vel etiam ubi Ratio ejus est obscura, non trahendum est ad consequentiam.

Aphorismus 12.

Bonum publicum insigne, rapit ad se casus omissos. Quamobrem, quando Lex aliqua Reipubl. Commoda notabiliter & majorem in modum intuetur, & procurat, interpretatio ejus extensiva esto, & amplians.

Aphorismus 13.

Durum est, torquere Leges, ad hoc, ut torqueant homines. Non placet igitur, extendi Leges pœnales, multo minus Capitales, ad delicta nova. Quod si crimen vetus fuerit, & legibus notum, sed prosecutio ejus incidat in casum novum, à Legibus non provisum, omnino recedatur

tur à placitis juris, potius quam delicta manean impunita.

Aphorismus 14.

In Statutis, quæ Jus Commune (præsertim circa ea, quæ frequenter incidunt, & diu coaluerunt) plane abrogant, non placet procedi per similitudinem ad casus omisos. Quando enim Respubl. tota lege caruerit, idque in casibus expressis; parum periculi est, si casus omisso expectent remedium à Statuto novo.

Aphorismus 15.

Statuta, quæ manifesto temporis leges fuerunt, atque ex occasione Respubl. tunc invalescentibus nata; mutat a ratione temporum, satis habent, si se in propriis casibus sustinere possint: præposterum autem esset, si ad casus omisos ullo modo traherentur.

Aphorismus 16.

Consequentia non est Consequentia: sed sisti debet extensio intra casus proximos: Alioqui labetur paulatim ad dissimilia, & magis valent acumina ingeniorum, quam auctoritates legum.

Aphorismus 17.

In Legibus & Statutis brevioris styli, extensio faciendæ est liberius. At in illis, quæ sunt enumerativa casuum particularium, cautius. Nam ut exceptio firmat vim Legis, in casibus non exceptis; ita enumeratio infirmat eam, in casibus non enumeratis.

Aphorismus 18.

Statutum explanatorium claudit rivus statuti
prio-

prioris; nec recipitur postea extensio in alterutro statuto. Neque faciendæ est superextensio à Iudice, ubi semel cepit fieri extensio à Legge.

Aphorismus 19.

Solennitas verborum & actorum, non recipit extensionem ad similia. Perdit enim naturam solennis, quod transit à more ad arbitrium: Et introductio novorum, corrumpit majestatem veterum.

Aphorismus 20.

Proclivis est extensio Legis ad casus postnatos, qui in rerum natura non fuerunt tempore Legis late. Vel enim casus exprimi non poterat, quia tunc nullus erat, vel casus omisos habetur pro expresso, si similis fuerit ratio.

Atque de extensionibus Legum in casibus omisos, hæc dicta sint: Nunc de usu exemplorum dicendum.

De exemplis, & usu eorum.

Aphorismus 21.

De exemplis jam dicendum est, ex quibus Jus hauriendum sit, ubi Lex deficit. Atqui de consuetudine, quæ Legis species est, deque exemplis, quæ per frequentem usum, in consuetudinem transferunt, tanquam Legem tacitam, suo loco dicemus. Nunc autem de exemplis loquimur, quæ raro & sparsim interveniunt, nec in Legis vim coaluerunt, quando, & quæ cautione, norma Juris ab ipsis petenda sit, cum Lex deficit.

Aphorismus 22.

Exempla à temporibus bonis & moderatis petenda
Bb 6

tenda sunt, non tyrannicis, aut factiosis, aut dissolutis. Hujusmodi exempla temporis parvis spurii sunt, & magis nocent, quam docent.

Aphorismus 23.

In exemplis, recentiora habenda sunt pro tutioribus. Quod enim paulo ante factum est, unde nullum sit secutum incommodum, quidni iterum repetatur? Sed tamen minus habent auctoritatis recentia. Et si forte res in melius restitui opus sit, recentia exempla magis seculum suum sapient, quam rectam rationem.

Aphorismus 24.

At vetustiora exempla caute & cum delectu recipienda: Decursus siquidem etatis multa mutat, ut quod tempore videatur antiquum, id perturbatione, & informitate ad presentia, sit plane novum. Medii itaque temporis exempla sunt optima, vel etiam talis temporis, quod cum tempore currente plurimum conveniat; quo aliquando prestat tempus remotius, magis quam in proximo.

Aphorismus 25.

Intra fines exempli, vel potius circa, se cohibeto, nec illos ullo modo excedito. Vbi enim non adest norma Legis, omnia quasi pro suspectis habenda sunt. Itaque, ut in obscuris, minimum sequitor.

Aphorismus 26.

Caveendum ab exemplorum fragmentis & compendiis: atque integrum exemplum, & universus ejus processus introspectendus. Si enim incivile sit, nisi tota Lege perspecta de parte ejus
judicare,

judicare, multo magis hoc valere debet in exemplis: quæ ancipitis sunt usus, nisi valde quadrent.

Aphorismus 27.

In exemplis plurimum interest, per quas manus transferint, & transacta sint. Si enim apud scribas tantum, & ministros justitiæ, ex cursu curiæ, absque notitia manifesta Superiorum, obtinuerint, aut etiam apud errorum magistrum populum; conculcanda sunt, & parvi facienda. Sin apud Senatores, aut Judices, aut curias principales, ita sub occultis posita fuerint, ut necesse fuerit illa, approbatione ludicum, saltem tacita, munita fuisse, plus dignationis habent.

Aphorismus 28.

Exemplis quæ publicata fuerunt, utcumque minus fuerint in usu, cum tamen sermonibus, & disceptationibus hominum, agitata & ventilata extiterint, plus auctoritatis tribuendum. Quæ vero in scriniis & archivis manserunt tanquam sepulcra, & palam in oblivionem transierunt, minus. Exemplum enim, sicut aqua, in profuente sanissima.

Aphorismus 29.

Exempla, quæ ad leges spectant, non placet ab Historicis peti; sed ab actis publicis & traditionibus diligentioribus. Versatur enim infelicitas quadam inter historicos vel optimos, ut legibus, & actis judicialibus, non satis immorentur; aut si forte diligentiam quadam adhibuerint; tamen ab authenticis longe variant.

Aphorismus 30.

Exemplum, quod ætas contemporanea aut proxima respuit, cum casus subinde recurreret, non facile admittendum est. Neque enim tantum pro illo facit, quod homines illud quandoque usurparunt; quam contra, quod experti reliquerunt.

Aphorismus 31.

Exempla in consilium adhibentur, non utique jubent, aut imperant. Igitur ita regantur, ut auctoritas præteriti temporis flectatur ad usum præsentis.

Atque de informatione ab exemplis, ubi lex deficit, hæc dicta sint. Jam dicendum de curiis prætoriiis, & censoriis.

De curiis prætoriiis & censoriis.

Aphorismus 32.

Curia sunt & jurisdictiones, que statuant ex arbitrio boni viri, & discretionem sanam, ubi legis norma deficit. Lex enim, (ut antea dictum est) non sufficit casibus; sed ad ea, que plerumque accidunt, aptatur. Sapientissima autem res tempus, (ut ab antiquis dictum est) & novorum casuum quotidie auctor, & inventor.

Aphorismus 33.

Interveniunt autem novi casus & in criminalibus, qui poena indigent, & in civilibus, qui auxilio. Curias, que ad priora illa respiciunt, censorias; que ad posteriora, prætorias appellamus.

Aphorismus 34.

Habent curiæ censoriæ jurisdictionem & potestatem.

testatem, non tantum nova delicta puniendi, sed etiam poenas à legibus constitutas pro delictis veteribus augendi, si casus fuerint odiosi, & enormes, modo non sint capitales. Enorme enim tanquam novum est.

Aphorismus 35.

Habeant similiter curiæ prætoriæ potestatem, tam subveniendi contra rigorem legis, quam supplendi defectum legis. Si enim porrigi debet remedium ei, quem lex præterit, multo magis ei, quem vulneravit.

Aphorismus 36.

Curia ista censoriæ & prætoriæ omnino intra casus enormes & extraordinarios se continent, nec jurisdictiones ordinarias invadunt; ne forte tendat res ad Supplantationem legis, magis quam ad supplementum.

Aphorismus 37.

Jurisdictiones ista in supremis tantum curiis resident, nec ad inferiores communicentur. Parum enim abest à potestate leges condendi, potestas eas supplendi, aut extendendi, aut moderandi.

Aphorismus 38.

At curiæ ille uni viro ne committantur, sed ex pluribus consent. Nec Decreta exeant cum silentio; sed iudices sententiæ suæ rationes adducant, idque palam, atque adstante corona: ut quod ipsa potestate sit liberum, fama tamen & existimatione sit circumscriptum.

Aphorismus 39.

Rubricæ sanguinis ne sunt; nec de capitalibus, in quibuscunque curiis, nisi ex lege nota &

certa.

certa, pronuntiatio. Indixit mortem Deus ipse prius: postea inflixit. Nec vita eripiendi nisi ei, qui se in suam vitam peccare prius nosset.

Aphorismus 40.

In Curiis Censoriis calculum tertium dato, ut ludicibus non imponatur necessitas, aut absolvendi, aut condemnandi; sed etiam ut non liquere pronunciare possint. Etiam censoria non tantum poena, sed & nota esto: Scilicet, qua non infligat supplicium, sed aut in admonitionem desinat, aut res ignominia levi & tanquam rubore castiget.

Aphorismus 41.

In Curiis Censoriis, omnium magnorum criminum, & scelerum, actus inchoati, & medii, puniuntur, licet non sequatur effectus consummatus: Isque sit earum curiarum usus vel maximus: cum & severitatis intersit, in iis scelerum puniri; & clementia, perpetracionem eorum (puniendo actus medios) intercipi.

Aphorismus 42.

Curvendum in primis, ne in Curiis Prætoriiis prabeatur auxilium in casibus, quos Lex non tam omisit, quam pro levibus contempsit, aut pro odiosis remedio indignos iudicavit.

Aphorismus 43.

Maxime omnium interest certitudinis legum (de qua nunc agimus) ne Curia Prætorie intumescant & exundent in tantum, ut prætextu rigoris legum mitigandi, etiam robur & nervos in incidant, aut laxent; omnia trahendo ad arbitrium.

Apho-

Aphorismus 44.

Decernendi contra Statutum expressum, sub ullo aqutatis prætextu, curiis Prætoriiis jus ne esto. Hoc enim si fieret, iudex prorsus transiret in legis latorem, atq; omnia ex arbitrio penderent.

Aphorismus 45.

Apud nonnullos receptum n est, ut Jurisdictio, qua decernit secundum æquum & bonum, atque illa altera, qua procedit secundum jus strictum, iisdem curiis deputentur: apud alios autem, ut diversis, omnino placet curiarum separatio. Neque enim servabitur distinctio casuum, si fiat commixtio jurisdictionum: Sed arbitrium legem tandem trahet.

Aphorismus 46.

Non sine causa in usum venerat apud Romanos album prætoris, in quo præscripsit, & publicavit, quomodo ipse jus diciturus esset. Quo exemplo iudices in curiis prætoriiis, Regulas sibi certas, (quantum fieri potest) proponere, easque publice affigere debent. Etenim optima est lex, qua minimum relinquit arbitrio iudicis, optimus iudex, qui minimum sibi.

Verum de curiis istis fusius tractabimus, cum ad locum de iudiciis veniemus; obiter tantum jam locuti de iis, quatenus expediant, & suppleant omissa à lege.

De Retrospectione Legum.

Aphorismus 47.

Est & aliud genus supplementi casuum omnissorum, cum lex legem supervenit, atq; simul casus omisso trahit. Id fit in legibus, si ve statutis,

tis, quæ retrospectant, ut vulgo loquuntur. Cuius generis leges raro, & magna cum cautione, sunt adhibenda: neque enim placet Janus in legibus.

Aphorismus 48.

Qui verba, aut sententiam legis, captione & fraude eludit & circumscribit, dignus est, qui à lege sequente innotetur. Igitur in casibus, fraudis & evasionis dolosa justum est, ut leges retrospectant, atque altera alteris in subsidiis sint; ut qui dolos meditatur, & eversionem legum præsentium, saltem à futuris metuat.

Aphorismus 49.

Leges quæ actorum & instrumentorum veras intentiones contra formularum aut solennitatum defectus roborant & confirmant, rectissime præterita complectuntur. Legis enim, quæ retrospectit, vitium vel præcipuum est, quod perturbet. At huiusmodi leges confirmatoriae ad pacem & stabilimentum eorum, quæ transacta sunt, spectant. Cavendum tamen est, ne convellantur res iudicatae.

Aphorismus 50.

Diligenter attendendum, ne ea leges tantum ad præterita respicere putentur, quæ antea acta infirmant: sed & ea, quæ futura prohibent & restringunt, cum præteritis necessario connexa. Veluti, si quæ lex artificibus aliquibus interdicit, ne mercimonia sua in posterum vendant: hæc sonat in posterum, sed operatur in præteritum: Neque enim illis alia ratione vitium querere jam integrum est.

Apho-

Aphorismus 51.

Lex declaratoria omnis, licet non habet verba de præterito, tamen ad præterita, ipsa vi declarationis, omnino trahitur. Non enim tum incipit Interpretatio cum declaratur, sed efficitur tanquam contemporanea ipsi legi. Itaque leges declaratorias ne ordinato, nisi in casibus, ubi leges cum iustitia retrospectere possint.

Hic vero eam partem absolvimus, quæ tractat de incertitudine legum ubi invenitur lex nulla. Jam dicendum est de altera illa parte, ubi scilicet lex extat aliqua, sed perplexa, & obscura.

De obscuritate legum.

Aphorismus 52.

Obscuritas legum, à quatuor rebus originem ducit: vel ab accumulatione legum nimia, præsertim admixtis obsoletis: vel à descriptione earum ambigua, aut minus perspicua, & dilucida: vel à modis enucleandi juris neglectis, aut non bene institutis: vel denique, à contradictione & vacillatione iudiciorum.

De accumulatione legum nimia.

Aphorismus 53.

Dicit Propheta; pluet super eos laqueos. Non sunt autem pejores laquei, quam laquei legum, præsertim pœnalia; Si numero immensa, & temporis decursu inutilis, non lucernam pedibus præbeant, sed retia potius obijciant.

Aphorismus 54.

Duplex in usum venit statuti novi condendi ratio. Altera, statuta priora circa idem subje-
ctum

Etum confirmat & roborat; dein nonnulla addit aut mutat. Altera abrogat & delet cuncta, qua ante ordinata sunt, & de integro legem novam & uniformem substituit. Placet posterior ratio. Nam ex priore ratione, ordinationes deveniunt complicata & perplexa: & quod instat, agitur sane, sed corpus legum interim redditur vitiosum. In posteriore autem major certe est adhibenda diligentia, dum de lege ipsa liberatur; Et antea facta scilicet evolvenda, & pensanda, antequam lex feratur: Sed optime procedit per hoc legum concordia in futurum.

Aphorismus 55.

Erat in more apud Athenienses, ut contraria legum capita (qua antinomias vocant) quotannis à sex viris examinarentur, & qua reconciliari non poterant, proponerentur populo, ut de illis certum aliquid statueretur. Ad quorum exemplum ii, qui potestatem in singulis Politis legum condendarum habent, per triennium, aut quinquennium, aut prout videbitur, antinomias retractant. Ea autem à viris, ad hoc delegatis, prius inspiciantur, & præparentur, & demum Comitibus exhibeantur, ut quod placuerit, per suffragia stabilatur & figatur.

Aphorismus 56.

Neque vero contraria legum capita reconciliandi, & omnia (ut loquuntur) salvandi, per distinctiones subtiles, & quasitas, nimis sedula aut anxiosa cura esto. Ingenii enim hæc tela est: Arque utcumque modestiam quandam & reverentiam præ se ferat, inter noxia tamen censenda est;

da est; utpote qua reddat corpus universum legum varium, & male consutum. Melius est prorsus, ut succumbant deteriora, & meliora stent sola.

Aphorismus 57.

Obsoletæ leges, & quæ abierunt in desuetudinem, non minus quam antinomiarum proponantur, à delegatis ex officio tollenda. Cum enim statutum expressum regulariter desuetudine non abrogetur, fit ut ex contemptu legum obsoletarum fiat nonnulla auctoritatis jactura etiam in reliquis: Et sequitur tormenti illud genus Mezentii, ut Leges vivæ in complexu mortuarum perimantur. Atque omnino cavendum est à Gangræna in legibus.

Aphorismus 58.

Quin & in legibus & statutis obsoletis, nec noviter promulgatis; curiis prætoris interim contra eas decernendi jus esto. Licet enim non male dictum sit, neminem oportere legibus esse sapientiores, tamen intelligatur hoc de legibus, cum evigilant, non cum dormitant. Contra recentiora vero statuta (quæ juri publico nocere deprehenduntur) non utique prætoribus, sed regibus & sanctioribus consiliis, & supremis potestatibus, auxilium præbendi jus esto: earum executionem per edicta aut acta suspendendo, donec redeant comitia, aut hujusmodi cœtus, qui potestatem habeant eas abrogandi; ne salus populi interim periclitetur.

Quod si leges alia super alias accumulatae, in tam vasta excreverint volumina, aut tanta confusione laboraverint, ut eas de integro retrahere, & in corpus sanum & habile redigere, ex usu sit; id ante omnia agito, atque opus ejusmodi opus heroicum esto: Atque auctores talis operis, inter legiflatores, & instauratores, rite & merito numerantur.

Hujusmodi legum expurgatio, & digestum novum, quinque rebus absolvitur. Primo omitantur obsoleta, quae Justinianus antiquas fabulas vocat. Deinde ex antinomii recipiantur probatissimae, aboleantur contrariae. Tertio homionomiae, sive leges, quae idem sonant, atque nil aliud sunt, quam iterationes ejusdem rei, expungantur; atque una quaequam ex iis, quae maxime est perfecta, retineatur vice omnium. Quarto, si qua legum nihil determinent, sed quaestiones tantum proponant, easque relinquunt indecisas, similiter facessant. Postremo, quae verbosa inveniuntur, & nimis proluxae; contrahantur magis in arctum.

Omnino vero ex usu fuerit, in novo digesto legum, leges pro jure communi receptas, quae tanquam immemorales sunt in origine sua, atque ex altera parte statuta de tempore in tempus superaddita, seorsum digerere & componere: Cum in plurimis rebus, non eadem sit, in
jure

jure dicendo, juris communis & statutorum interpretatio, & administratio. Id quod fecit Trebonianus in digesto & codice.

Verum, in hujusmodi legum regeneratione, atque structura nova veterum legum atque librorum, legis verba prorsus & textum retineo, licet per centones & portiones exiguas eas excerpere necesse fuerit: Ea deinde ordine contexto. Eisi enim fortasse commodius, atque etiam, si ad rectam rationem respicias, melius hoc transigi posset per textum novum, quam per hujusmodi consarcinationem; tamen in legibus, non tam stylus, & descriptio, quam auctoritas, & hujus patronus antiquitas, spectanda est. Alias videri possit hujusmodi opus scholasticum potius quiddam, & methodus, quam corpus legum imperantium.

Consultum fuerit in novo digesto legum, vetera volumina non prorsus deleri, & in oblivionem cedere, sed in Bibliothecis saltem manere; licet usus eorum vulgaris & promiscuus prohibeatur. Etenim in causis gravioribus, non abs re fuerit, legum praeitarum mutationes, & series, consulere & inspicere; ac certe solenne est, antiquitatem praesentibus adspargere. Novum autem hujusmodi corpus legum ab iis, qui in politis singulis habent potestatem legislativam, prorsus confirmandum est: ne forte praetextu veteres leges digerendi, leges novae imponantur occulto.

Aphorismus 64.

Optandum esset, ut hujusmodi legum instauratio illis temporibus suscipiatur, quæ antiquioribus, quorum acta & opera tractant, literis & rerum cognitione præstiterint. Quod secus in opere Justiniani evenit. Infelix res namque est, cum ex judicio & delectu statim minus prudentis & erudita antiquorum opera mutilantur, & recomponuntur. Veruntamen sæpe necessarium est, quod non optimum.

Atque de legum obscuritate, quæ à nimia & confusa earum accumulatione fit, hæc dicta sint. Jam de descriptione earum, ambigua & obscura, dicendum.

De descriptione legum perplexa, & obscura.

Aphorismus 65.

Descriptio legum obscura oritur, aut ex loquacitate & verbositate earum; aut rursus ex brevitate nimia; aut ex prologo legis cum ipso corpore legis pugnante.

Aphorismus 66.

De obscuritate vero legum qua ex earum descriptione prava oritur, jam dicendum est. Loquacitas, qua in perscribendo leges in usum venit, & prolixitas, non placet. Neque enim, quod vult & cupit, ullo modo assequitur, sed contrarium potius. Cum enim casus singulos particulares verbis appositis & propriis persequi & exprimere contendat, majorem inde sperans certitudinem; è contra questiones multiplices parit de verbis; ut difficilius procedat interpretatio secundum sententiam legis, (qua sanior est & ve-

& verior) propter strepitum verborum.

Aphorismus 67.

Neque propterea nimis concisa & affecta brevitatis, Majestatis gratia, & tanquam magis imperatoria, probanda est; præsertim his seculis, ne forte sit lex instar regulæ Lesbæ. Mediocritas ergo affectanda est; & verborum exquirenda generalitas, bene terminata; qua licet casus comprehensos non sedulo persequatur, at tamen comprehensos satis perspicue excludat.

Aphorismus 68.

In legibus tamen atque edictis ordinariis & politicis, in quibus, ut plurimum, nemo juris consultum adhibet, sed suo sensui confidit, omnia futius explicari debent, & ad captum vulgi, tanquam digito, monstrari.

Aphorismus 69.

Neque nobis prologi legum, qui inepti olim habiti sunt, & leges introducunt disputantes, non jubentes, utique placerent, si præscos mores ferre possemus. Sed prologi isti legum plerumque (ut nunc sunt tempora) necessario adhibentur, non tam ad explicationem legis, quam instar suasionis, ad petendam legem in comitiis. & rursus ad satisfaciendum populo. Quantum fieri potest tamen prologi evitentur, & lex incipiat à justificatione.

Aphorismus 70.

Intentio & sententia legis, licet ex præfationibus & præambulis (ut loquuntur) non male quandoque eliciatur; at tamen latitudo aut extensio ejus ex illis minime peti debet. Sæpe enim præambulorum arripit nonnulla ex maxime plausibili-

sibilibus & speciosis ad exemplum, cum lex tamen multo plura complectatur: Aut contra, lex restringit & limitat complura, cujus limitationis rationem in præambulo inseri non fuerit opus. Quare dimensio & latitudo legis ex corpore legis petenda. Nam præambulum, sæpe aut ultra, aut citra cadit.

Aphorismus 71.

Est vero genus perscribendi leges valde vitiosum. Cum scilicet casus, ad quem lex collimat, fuse exprimitur in præambulo, unde præambulum inseritur & incorporatur ipsi legi: Quod & obscurum est, & minus tutum: quia non eadem adhiberi consuevit diligentia in ponderandis & examinandis verbis præambuli, qua adhibetur in corpore ipsius legis.

Hanc partem de incertitudine legum, quæ ex mala descriptione ipsarum ortum habet, fusius tractabimus, quando de interpretatione legum postea agemus. Atque de descriptione legum obscura hæc dicta sint: Jam de modis enucleandi juris dicendum.

De modis enucleandi juris, & tollendi
ambigua.

Aphorismus 72.

Modi enucleandi juris, & tollendi dubia, quinque sunt. Hoc enim fit, aut per perscriptiones judiciorum: aut per scriptores authenticos: aut per libros auxiliares: aut per prælectiones: aut per responsa sive consulta prudentum. Hæc omnia, si bene instituantur, præsto erunt magnæ legum obscuritati subsidia.

De

De perscriptione judiciorum.

Aphorismus 73.

Ante omnia, judicia reddita in curiis supremis & principalibus, atque causis gravioribus, præsertim dubiis, quæque aliquid habent difficultatis, aut novitatis, diligenter & cum fide excipiunt. Judicia enim anchoræ legum sunt, ut leges Reipub.

Aphorismus 74.

Modus hujusmodi judicia excipiendi, & in scripta referendi, talis est. Casus præcise, judicia ipsa exacte perscribito. Rationes judiciorum, quas adduxerunt iudices, adjicito: Casuum, ad exemplum adductorum, auctoritatem, cum casibus principalibus, ne commisceto: De advocatorum perorationibus, nisi quidpiam in iis fuerit admodum eximium, sileto.

Aphorismus 75.

Personæ, quæ hujusmodi judicia excipiant, ex advocatis maxime doctis sunt, & honorarium liberale ex publico excipiunt. Iudices ipsi ab hujusmodi perscriptionibus abstineto: ne forte opinionibus propriis addicti, & auctoritate propria freti, limites referendarii transcendant.

Aphorismus 76.

Judicia illa, in ordine & serie temporis, digerito: non per methodum & titulos. Sunt enim scripta ejusmodi, tanquam historia, aut narrationes legum. Neque solum acta ipsa, sed & tempora ipsorum, judici prudenti lucem præbent.

Cc 2

De

Aphorismus 77.

Ex legibus ipsis, qua jus commune constituunt: deinde, ex constitutionibus sive statutis: tertio loco ex iudiciis perscriptis, corpus juris tantummodo constituitur. Præter illa, alia authentica, aut nulla sunt, aut parce recipiuntur.

Aphorismus 78.

Nil tam interest certitudinis legum, (de qua nunc tractamus) quam ut scripta authentica intra fines moderatos coercantur, & facessat multitudo enormis Auctorum & Doctorum in Jure; unde laceratur sententia legum, iudex fit attonitus, processus immortales, atque advocatus ipse, cum tot libros perlegere & vincere non possit, compendia sectatur. Glossa fortasse aliqua bona; & ex scriptoribus classicis pauci, vel potius scriptorum paucorum pauculae portiones, recipi possint pro authenticis. Reliquorum nihilominus maneat usus nonnullus in Bibliothecis, ut eorum tractatus inspiciant iudices, aut advocati, cum opus fuerit: Sed in causis agendis, in foro citare eos non permittitur, nec in auctoritatem transeunt.

De libris auxiliariis.

Aphorismus 79.

At scientiam juris, & practicam, auxiliariis libris ne nudant, sed potius instruunt. Ii sex in genere sunt; Institutiones: De verborum significatione: De regulis juris: Antiquitates legum: Summæ: Agendi formulæ.

Apho-

Aphorismus 80.

Preparandi sunt juvenes, & novitii, ad scientiam & ardua juris, altius & commodius haurienda, & imbibenda, per institutiones. Institutiones illas ordine claro & perspicuo componito. In illis ipsis universum jus privatum percurrito: non alia omittendo, in aliis plus satis immorando, sed ex singulis quadam breviter delibando, ut ad corpus legum perlegendum accessuro nil se ostendat prorsus novum, sed levi aliqua notione præceptum. Jus publicum in institutionibus ne attingito, verum illud ex fontibus ipsis hauriatur.

Aphorismus 81.

Commentarium de vocabulis juris conficito. in explicatione ipsorum, & sensu reddendo, ne curiose nimis aut laboriose versator. Neque enim hoc agitur, ut definitiones verborum quarantur exacte, sed explicationes tantum, qua legendis juris libris viam aperiant faciliorem. Tractatum autem istum, per literas alphabeti ne digerito. Id indici alicui relinquito: sed collocentur simul verba, qua circa eandem rem versantur, ut alterum alteri sit iuvamento ad intelligendum.

Aphorismus 82.

Ad certitudinem legum facit (si quid aliud) Tractatus bonus & diligens de diversis Regulis Juris. Is dignus est, qui maximis ingenii, & prudentissimis Iureconsultis, committantur. Neque enim placent, qua in hoc genere extant. Colligenda autem sunt regulæ, non tantum notæ, & vulgata, sed & alia magis subtiles &

Cc 3

recon-

recondita, quæ ex legum & rerum judicatarum harmonia extrahi possint; quales in rubricis optimis quandoque inveniuntur: suntque dictamina generalia rationis, quæ per materias legis diversas percurrunt, & sunt tanquam Sabura Juris.

Aphorismus 83.

At singula Juris, scita aut placita, non intelligentur pro regulis, ut fieri solet satis imperite. Hoc enim si reciperetur, Quot leges, tot regulæ. Lex enim nil aliud, quam regula imperans. Verum eas pro regulis habeto, quæ in forma ipsa justitia hærent: unde, ut plurimum, per jura civilia diversarum Rerum publ. eadem regulæ fere reperiuntur, nisi forte propter relationem ad formas politiarum variant.

Aphorismus 82.

Post regulam, brevi & solido verborum complexu enuntiata, adjiciantur exempla & decisiones casuum, maxime luculentæ ad explicationem; distinctiones, & exceptiones ad limitationem; cognata ad ampliationem ejusdem regulæ.

Aphorismus 85.

Recte jubetur; ut non ex regulis jus sumatur; sed ex jure, quod est, regula fiat. Neque enim ex verbis regulæ petenda est probatio, ac si esset rextus legis. Regula enim legem (ut acus nautica polos) indicat, non statuit.

Aphorismus 86.

Præter Corpus ipsum Juris, juvabit etiam Antiquitates Legum invisere, quibus licet evanuerit

rit Autoritas, manet tamen Reverentia. Pro Antiquitatibus autem Legum habeantur Scripta circa Leges & Judicia; si ve illa fuerint edita, si ve non, quæ ipsum Corpus Legum tempore præcesserunt. Earum siquidem jactura facienda non est. Itaque ex iis utilissima quæque excerpto (multa enim inveniuntur inania & frivola) eaque in unum volumen redigito: ne antiquæ Fabulæ, ut loquitur Trebonianus, cum Legibus ipsis misceantur.

Aphorismus 87.

Practicæ vero plurimum interest, ut Jus universum digeratur ordine in Locos & Titulos; ad quos subito (prout dabitur occasio) recurrere quis possit, veluti in promptuarium paratum ad præsentis usus. Hujusmodi Libri Summarum, & ordinant sparsa, & abbreviant fusa & prolixa in Legge. Cavendum autem est, ne Summæ ista reddant homines promptos ad Practicam, cessatores in scientia ipsa. Earum enim officium est tale, ut ex iis recolatur jus, non perdisceatur. Summæ autem omnino magna diligentia, fide, & judicio sunt conficiendæ, ne furtum faciant legibus.

Aphorismus 88.

Formulas agendi diversas in unoquoque genere colligito. Nam & practicæ hoc interest; & certe pandunt illa oracula & occulta Legum. Sunt enim non pauca, quæ latent in legibus: At in formulis agendi, melius & fusius perspicuntur; instar pugni, & palmæ.

Dubitationes particulares, qua de tempore in tempus emergunt, dirimendi aliqua ratio iniri debet. Durum enim est, ut ii, qui ab errore cavere cupiant, ducem via non inveniant, verum ut actus ipse periclitetur, neque sit aliquis ante rem peractam juris praeoscendi modus.

Responsa prudentum, qua petentibus dantur de jure sive ab Advocatis, sive à Doctõribus, tanta valere auctoritate, ut ab eorum sententia iudici recedere non sit licitum, non placet. Jura à juratis iudicibus sumuntur.

Tentari iudicia per causas & personas fictas, ut eo modo experiantur homines qualis futura sit legis norma, non placet. Dedecorat Majestatem Legum, & pro pravaricatione quapiam censenda est. Iudicia autem aliquid habere ex scena, deforme est.

Judicium igitur solummodo tam iudicia, quam responsa & consulta sunt. Illa de litibus pendentibus; hac de arduis juris quaestionibus in thesi. Ea consulta, sive in privatis rebus, sive in publicis, à iudicibus ipsis ne posito, (id enim sistat, iudex transeat in advocatum,) sed à Principe, aut Statu. Ab illis ad iudices demandentur. Iudices vero, tali auctoritate freti, disceptationes advocatorum, vel ab his, quorum interest, adhibitorum, vel à iudicibus ipsis,

ipsis, si opus sit, assignatorum, & argumenta ex utraque parte, audiunt, & re deliberata jus expediunt, & declarant. Consulta hujusmodi inter iudicia referuntur & edunt, & paria auctoritatis sunt.

Praelectionibus de jure, atque exercitationes eorum, qui juris studiis incumbunt, & operam dant, ita instituuntur & ordinantur, ut omnia tendant ad quaestiones, & controversias de jure, sedandas potius, quam excitandas. Ludus enim (ut nunc sit) fere, apud omnes instituitur, & aperitur, ad altercationes, & quaestiones de jure multiplicandas, tanquam essentandi ingenii causa. Atque hoc vetus est malum. Etenim etiam apud antiquos gloria fuit, tanquam persectas & factiones, quaestiones complures de jure, magis fovere, quam extinguere. Id ne fiat, providetur.

Vacillant iudicia, vel propter immaturam & praesertinam sententiam; vel propter aemulationem curiatum, vel propter malam & imperitam percriptionem iudiciorum, vel propter viam praebitam ad rescissionem eorum nimis facilem & expeditam. Itaque providendum est, ut iudicia emanent, matura deliberatione prius habita, atque ut curiae se invicem reverentur, atque ut iudicia perscribantur fideliter & prudenter: neque via ad rescindenda iudicia,

fit arcta, confragosa, & tanquam muricibus strata.

Aphorismus 95.

Si iudicium redditum fuerit de casu aliquo in aliqua curia Principali, & similis casus intervenerit in alia curia, ne procediro ad iudicium, antequam fiat consultatio in Collegio aliquo iudicium majore. Iudicia enim reddita si forte rescindi necesse sit, saltem sepehantur cum honore.

Aphorismus 96.

Ut curiæ de iurisdictione digladiantur, & consistantur, humanum quiddam est; eoque magis, quod per ineptam quandam sententiam (quod boni & strenui sit iudicis, ampliare iurisdictionem curiæ) alatur plane ista intemperies, & calcar addatur, ubi frano opus est. Ut vero ex hac animorum contentione, curiæ, iudicia utrobique reddita (qua nil ad iurisdictionem pertinent) libenter rescindant, intolerabile malum, & à Regibus, aut Senatu, aut Politia, plane vindicandum. Pessimi enim exempli res est, ut Curia, que pacem subditis præstant, inter se duella exerceant.

Aphorismus 97.

Non facilis esto aut proclivis ad iudicia rescindenda adius per appellationes, aut impetitiones de errore, aut revifus, & similia. Receptum apud nonnullos est, ut lis trahatur ad forum superius, tanquam res integra: Iudicio inde dato sepositio, & place suspensio. Apud alios vero, ut iudicium ipsum maneat in suo vigore, sed execu-

executio ejus tantum cesset. Neutrum placet, nisi curiæ, in quibus iudicium redditum sit, fuerint humiles, & inferioris ordinis: Sed potius, ut & iudicium stet, & procedat ejus executio: modo cautio detur à defendente de damnis & expensis, si iudicium fuerit rescissum.

Atque hic titulus de Cevititudine Legum, ad exemplum Digesti reliqui (quod meditatur) sufficiet. Jam vero doctrinam civilem (quatenus eam nobis tractare visum est) conclusimus. Atque una cum ea Philosophiam humanam: Sicut etiam cum Philosophia humana, Philosophiam in genere. Tandem igitur paululum respirantes, atque ad ea, quæ prætervicti sumus, oculos retroflectentes, hunc tractatum nostrum non absimilem esse censemus sonis illis & præludiis, quæ prætentant Musici, dum fides ad modulationem concinnant: Quæ ipsa quidem auribus ingratum quiddam & asperum exhibent: at in causa sunt, ut quæ sequuntur omnia sint suaviora: Sic nimirum nos in animum induxit, ut in cithara Musarum concinnanda, & ad harmoniam veram redigenda, operam navaremus, quo ab aliis postea pulsentur chordæ, meliorem digito, aut plectro. Sane, cum nobis ante oculos proponimus temporum horum Statum, in quibus litera jam tertio ad mortales videntur rediisse: & una diligenter intuemur, quam variis jam nos inviserint instructæ præfidiis, & auxiliis: quia sunt ingeniorum nostri temporis complurium

acumen & sublimitas: eximia fisa monumenta scriptorum veterum, quæ veluti tot faces nobis prælucent: ars Typographica, Libros cujusque fortunæ hominibus larga manu suppeditans; Oceani sinus laxati, & orbis ex omni parte peragratus, unde experimenta plurima Priscis ignota comparuerunt, & ingens accessit Naturali Historiæ cumulus: otium, quo ingenia optima in Regnis & Provinciis Europæ ubique abundant, cum negotiis minus his in locis implicentur homines, quam aut Græci, propter Populares Status, aut propter Ditionum Amplitudinem, Romani solebant: pax, qua fruitur hoc tempore Britannia, Hispania, Italia, etiam nunc Gallia, & aliæ Regiones non paucæ: consumptio & exinanitio omnium quæ videntur excogitari aut dici posse circa Controversias Religionis, quæ tot ingenia jam diu diverterunt à cæterarum artium studiis: summa & excellens Majestatis tuæ eruditio, cui (tanquam Phænici Volucres) aggregant se undique Ingenia: proprietas denique inseparabilis, quæ *tempus* ipsum sequitur, ut veritatem indices parturiant: Hæc (inquam) cum cogitamus, non possumus non in eam spem animimum erigere, ut existimemus, tertiam hanc *literarum periodum* duas illas priores apud *Græcos & Romanos*, longo intervallo superaturam: modo saltem homines, & vires suas, atque defectus etiam virium suarum, probe & prudenter nosse velint: atque alii ab aliis inventionis lampada, non contradictionis totres accipiant, atque

atque inquisitionem veritatis pro incepto nobili, non pro delectamento, aut ornamento putent: Atque opes ac magnificentiam impendant in res solidas & eximias, non in pervulgatas, & obvias. Ad labores meos quod attinet, si cui libeat in eorum reprehensione, aut sibi, aut aliis placere, veterem certe & ultimæ patientiæ petitionem exhibebunt illi: *Verbera, sed audi.* Reprehendant homines quantum libuerit, modo attendant & perpendant, quæ dicuntur. Appellatio sane legitima fuerit, (licet res fotasse minus ea indigebit) si à primis cogitationibus hominum ad secundas provocetur, & ab ævo præfenti ad posteros. Veniamus nunc ad eam Scientiam, qua caruerunt duæ illæ prisca temporum periodi, (neque enim tanta illis felicitas concessa est) *sacram dico & divinitus inspiratam Theologiam*, cunctorum laborum ac peregrinationum humanarum Sabbatum, ac Portum nobilissimum.

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis sancti Albani,

*De dignitate & augmentis
Scientiarum,*

LIBER NONUS.

Ad Regem suum.

CAP. I.

*Partitiones Theologiæ inspiratæ omittuntur: Tantum
aditus fit ad desiderata tria: Doctrinam de Legitimo
usu Rationis Humanæ in Divinis: Doctrinam de
Gradibus Unitatis in Civitate Dei: & Emanatio-
nes Scripturarum.*

IAm vero (Rex optime) cum carina parva,
qualis nostra esse potuit, universum ambi-
tum, tam veteris, quam novi Orbis, Scientia-
rum, circum navigaverit, (quam secundis ven-
tis, & cursu, posteriorum sit iudicium) quid
superest, nisi, ut vota, tandem perfuncti, per-
solvamus? At restat adhuc *Theologia Sacra*, si-
ve *Inspirata*. Veruntamen si eam tractare per-
gamus, exeundum nobis è *navicula rationis
humanae*, & transeundum in *Ecclesie Navem*,
Quæ sola *Acu Nautica Divina* pollet, ad cur-
sum recte dirigendum. Neque enim sufficient

am-

amplius *Stella Philosophia*, quæ hæcenus præci-
pue nobis affulserunt. Itaque par foret, silen-
tium quoque in hac re colere. Quamobrem
partitiones legitimas circa eam omitemus: Pau-
ca tamen, pro tenuitate nostra, etiam in hanc
conferemus, loco votorum. Id eo magis faci-
mus, quia in Corpore Theologiæ nullam pror-
sus Regionem, aut Tractum, plane desertum,
aut incultum, invenimus: Tanta fuit hominum
diligentia, in seminandis, aut tritico, aut ziza-
niis.

Tres igitur proponemus *Theologia Appendi-
ces*, quæ non de materia per *Theologiam infor-
mata*, aut *informanda*, sed tantummodo de mo-
do *informationis*, tractent. Neque tamen, circa
eos *Tractatus*, (ut in reliquis consuevimus) vel
exempla subjungemus, vel *præcepta* dabimus. Id
Theologis relinquemus. Sunt enim illa (ut di-
ximus) instar votorum tantum.

I. *Prærogativa* Dei totum hominem com-
plectitur: nec minus ad *rationem*, quam ad *vo-
luntatem humanam*, extenditur: ut homo sci-
licet in universum se abneget, & accedat Deo.
Quare, sicut *Legi Divina* obedire tenemur,
licet reluctetur *voluntas*, ita & *Verbo Dei* fi-
dem habere, licet reluctetur *ratio*. Etenim,
si ea duntaxat credamus, quæ sunt *rationi* no-
stræ consentanea, *rebus* assentimur, non *au-
diori*: Quod etiam suspectæ fidei testibus præ-
stare solemus. At *Fides* illa, quæ *Abrahamo im-
putabatur ad justitiam*, de hujusmodi re extitit,
quam irrisui habebat *Sarah*: Quæ in hac parte
ima-

imago quædam erat *rationis naturalis*. Quanto igitur *Mysterium* aliquod *Divinum* fuerit magis absonum, & incredibile, tanto plus in *credendo* exhibetur honoris Deo, & fit *victoria fidei* nobilior. Etiam & peccatores, quo magis conscientia sua gravantur, & nihilominus Fidem de salute sua in Dei Misericordia collocant, eo Deum majore afficiunt honore: omnis autem *Desperatio* Deo pro contumelia est. Quinetiam, si attente rem perpendamus, dignius quidnam est *credere*, quam *scire*, qualiter nunc *scimus*. In *Scientia* enim mens humana patitur à sensu, qui à rebus materiatis resistit; in *Fide* autem anima patitur ab anima, quæ est Agens dignius. Aliter se res habet in *Statu Gloria*: Tunc siquidem cessabit *Fides*, atque *cognoscemus*, sicut & *cogniti sumus*.

Concludamus igitur, *Theologiam Sacram* ex *Verbo* & *Oraculis Dei*, non ex *lumine natura*, aut *rationis dictamine*, hauriri debere. Scriptum est enim, *Cæli enarrant gloriam Dei*: At nusquam scriptum invenitur, *Cæli enarrant voluntatem Dei*. De illa pronunciat, *Ad Legem, & Testimonia, si non fecerint secundum Verbum istud*, &c. Neque hoc tenet tantum in *grandibus illis Mysteriis*, de *Deitate*, *Creatione*, *Redemptione*; verum pertinet etiam ad interpretationem perfectiorem *Legis Moralis*; *Diligite inimicos vestros*; *Benefacite his, qui oderunt vos*, &c. *Ut sitis Filii Patris vestri, qui in cælis est*; *qui pluit super Justos & Injustos*. Quæ certe verba plausum illum merentur; *Nec vox*
homi-

hominem sonat. Siquidem *vox* est, quæ *lumen natura* superat. Quinetiam videmus, *Poetas Ethnicos*, præsertim cum patheticè loquuntur, ex postulare non raro cum *legibus* & *doctrinis moralibus* (quæ tamen *legibus divinis* multo sunt indulgentiores & solutiores) ac si *naturæ libertati* cum malignitate quadam repugnent:

— *Et quod natura remittit*

Invida lura negant. —

Ita Dendamis Indus, ad Alexandri Nuntios: *Se inavuisse quidem aliquid de nomine Pythagora, & aliorum sapientum è Græcia, Et credere, illos fuisse Viros magnos, Vitio tamen illo laborasse, quod scilicet nimia in reverentia & veneratione habuissent rem quampiam phantasticam, quam Legem & Morem vocitabant*. Quare, nec illud dubitandum, magnam partem *Legis moralis* sublimiorem esse, quam quo *lumen natura* ascendere possit. Veruntamen, quod dicitur, habere homines, etiam ex *lumine & lege natura*, notiones nonnullas, *virtutis, vitii, justitiæ, injuriæ, boni, mali*; id verissimum est. Notandum tamen, *lumen natura*, duplici significatione accipi. Primo, quatenus oritur ex sensu, inductione, ratione, argumentis, secundum *leges cæli ac terra*: Secundo, quatenus animæ humanæ interno affulget instinctu, secundum *legem conscientiæ*, quæ scintilla quædam est, & tanquam reliquæ, pristinæ & primitivæ puritatis. In quo posteriori sensu præcipue particeps est anima lucis

lucis nonnullæ, ad perfectionem intuendam & discernendam *legis moralis*; Quæ tamen lux non prorsus clara est, sed ejusmodi, ut potius vitia quadamtenus redarguat, quam de officiis plene informet. Quare, *Religio*, sive *Mysteria spectes*, sive mores, pender ex *revelatione Divina*.

Attamen usus *rationis humana* in spiritualibus, multiplex sane existit, ac late admodum patet. Neque enim sine causa est, quod Apostolus Religionem appellaverit *Rationalem Cultum Dei*. Recordetur quis cæremonias & typos veteris Legis. *Fuerunt illæ Rationales*, & significativæ, longe discrepantes à cæremoniis idololatriæ, & magiæ, quæ tanquam surdæ & mutæ erant, nihil docentes plerunque, imò ne innuentes quidem. Præcipue *Christiana Fides*, ut in omnibus, sic in hoc ipso eminent, quod auream servet mediocritatem, circa usum *rationis & disputationis* (quæ *rationis proles* est) inter Leges Ethnicorum & Mahometi, quæ extrema sectantur. Religio siquidem Ethnicorum, Fidei aut Confessionis constantis nihil habebat; Contra in Religione Mahometi, omnis disputationis interdicta est: Ita ut altera, erroris vagi & multiplicis; altera, vatiæ cujusdam & cautæ imposturæ, faciem præ se ferat; Cum sancta *Fides Christiana* *rationis usum & disputationem* (sed secundum debitos fines) & recipiat & rejiciat.

Humana rationis usus, in rebus ad Religionem spectantibus, duplex est: alter, in *explicatione* My-

ne Mysterii, alter, in *illationibus*, quæ inde deducuntur. Quod ad *Mysteriorum explicationem* attinet, videmus, non dedignari *Deum* ad infirmitatem captus nostri se demittere; *mysteria* sua ita explicando, ut nobis optime ea possint percipi; atque *revelationes* suas in *rationis* nostræ syllepses & notiones veluti inoculando; atque *inspiraciones* ad intellectum nostrum aperiendum sic accommodando, quemadmodum *figura clavis* apatur *figuræ seræ*. Quæ tamen in parte nobis ipsis deesse minime debemus. Cum enim *Deus* ipse opera *rationis* nostræ in *illuminationibus* suis utatur, etiam nos eandem in omnibus partibus versare debemus, quo magis capaces simus ad *Mysteria* recipienda & imbibenda. Modo animus, ad amplitudinem *Mysteriorum*, pro modulo suo, dilatetur, non *Mysteria* ad angustias animi restringantur.

Quantum vero ad *illationes*, nosse debemus, relinqui nobis usum *rationis & ratiocinationis* (quoad *Mysteria*) secundarium quendam & respectivum, non primitivum & absolutum. Postquam enim *articuli*, & *principia Religionis*, jam in sedibus suis fuerint locata, ita ut à *rationis* examine penitus eximantur, tum demum conceditur ab illis *illationes* derivare, ac deducere, secundum analogiam ipsorum. In rebus quidem *naturalibus* hoc non tenet. Nam & ipsa *principia* examini subjiciuntur; per *inductionem*, inquam; licet minime per *Syllogismum*: Atque eadem illa nullam habent cum

ratione

ratione repugnantiam, ut ab eodem fonte cum primæ propositiones, tum mediæ, deducantur. Aliiter fit in *Religione*; Ubi & primæ propositiones authypostatæ sunt, atque per se subsistentes; Et rursus, non reguntur ab illa *ratione*, quæ propositiones consequentes deducit. Neque tamen hoc fit in *Religione* sola, sed etiam in aliis *Scientiis*, tam gravioribus, quam levioribus, ubi scilicet propositiones primariæ placita sunt, non *posita*: Siquidem & in illis *rationis* usus absolutus esse non potest. Videmus enim, in *Ludis*, puta *Schaccorum*, aut similibus, primas *Ludi* normas, & leges, mere positivas esse, & ad placitum; quas recipi, non in disputationem vocari, prorsus oporteat: Ut vero vincas, & perite lusum instituas, id artificiosum est & rationale: Eodem modo fit & in *Legibus Humanis*: In quibus haud pauca sunt *Maxima*, (ut loquuntur) hoc est, *Placita mera* *luis*, quæ *Auctoritate* magis quam *ratione* nituntur; Neque in disceptationem veniunt; Quid vero sit iustissimum, non absolute, sed relative; (hoc est ex analogia illarum *Maximarum*;) id demum rationale est, & latum disputationi campum præbet. Talis igitur est *secundaria* illa *ratio*, quæ in *Theologia Sacra* locum habet, quæ scilicet fundata est super *Placita Dei*.

Sicut vero *rationis humana* in *Divinis usibus* est duplex; ita & in eodem *usu* duplex *excelsus*. Alter, cum in *modum Mysterii curiosus*, quam par est, *inquiritur*. Alter, cum *illationibus*

aqua

aqua tribuitur *auctoritas*, ac *principiis* ipsis. Nam & *Nicodemi discipulus* videri possit, qui pertinacius querat; *Quomodo* posset homo nasci, cum sit *Senex*? Et *discipulus Pauli* neutiquam censeri possit, qui non quandoque in doctrinis suis inserat? *Ego, non Dominus*: Aut illud, *Secundum Consilium meum*. Siquidem *illationibus* plerisque *stylus* iste conveniet. Itaque nobis res salubris videtur, & in primis utilis, si tractatus instituat sobrius & diligens, qui de *usu rationis humana* in *Theologicis* utiliter præcipiat, tanquam *Divina* quædam *Dialectica*. Ut pote quæ futura sit instar *Opiata* cujusdam *Medicine*, quæ non modo speculationum, quibus schola interdum laborat, inania contopiat, verum etiam controversiarum *farores*, quæ in Ecclesia tumultus cient, nonnihil mitiget. Eiusmodi tractatum inter *desiderata* ponimus; & *Sophronem*, sive De legitimo usu *rationis humana* in *Divinis* nominamus.

2. Interest admodum *pacis Ecclesia*; ut *foedus Christianorum*, à *Servatore* præscriptum in duobus illis *Capitibus*, quæ nonnihil videntur discrepantia, bene & clare explicetur: Quorum alterum sic diffinit, *Qui non est nobiscum, est contra nos*: Alterum autem sic, *Qui contra nos non est, nobiscum est*. Ex his liquido pater, esse nonnullos articulos, in quibus qui dissentit, extra *foedus* statuendus sit: alios vero, in quibus dissentire liceat, salvo *foedere*. Vincula enim communionis Christianæ ponuntur, *Vna Fides, Vnum Baptisma*, &c. Non *unus ritus*,

una

una opinio. Videmus quoque, *tunicam Salvatoris* inconfutilem extitisse; *Vestem autem Ecclesia* versicolore. *Palea* in arista separanda sunt à frumento; at *zizania* in agro non protinus evellenda. *Moses*, cum certantem reperisset Ægyptium cum Israëlita, non dixit, *Cur certatis?* Sed gladio evaginato Ægyptium interfecit: At cum Israëlitas duos certantes vidisset, quamvis fieri non potuit, ut utrique causa iusta contingeret, ita tamen eos alloquitur; *Fratres estis, cur certatis?* His itaque perpensis, magni videatur res & momenti & usus esse, ut definitur, qualia sint illa, & quantæ latitudinis, quæ ab Ecclesiæ corpore homines penitus divellant, & à Communione fidelium eliminant. Quod si quis putet, hoc jam pridem factum esse, videat ille etiam atque etiam, quam sincere & moderate. Illud interim verisimile est, eum qui *Pacis* mentionem fecerit, reportaturum responsum illud Jehu ad Nuntium, (*Nunquid pax est Iehu*) *Quid tibi & pacis transi, & sequere me:* cum non *pax*, sed *partes*, plerisque cordi sint. Nobis nihilominus visum est, Tractatum de *Gradibus Unitatis in Civitate Dei*; ut salubrem & utilem, inter desiderata reponere.

3. Cum *Scripturarum Sacrarum*, circa *Theologiam* informandam tantæ sint partes, de earum *Interpretatione* imprimis videndum. Neque nunc de *Auctoritate eas interpretandi* loquimur, quæ in *consensu* Ecclesiæ firmatur, sed de *modo interpretandi*. Is duplex est; *Methodi-*

cus, & Solutus. Etenim Latices illi Divini, qui aquis illis ex puteis Jacobi in infinitum præstant, similibus fere hauriuntur & exhibentur modis, quibus aquæ naturales ex puteis solent: Hæ siquidem, aut sub primum haustum in cisternas recipiuntur, unde per tubos complures ad usum commode diduci possunt; aut statim in vasa infunduntur, subinde, prout opus est, utendæ. Atque *modus* ille prior *methodicus Theologiam* nobis tandem peperit *Scholasticam*; per quam *Doctrinam Theologia* in *artem*, tanquam in *cisternam*, collecta est; atque inde *Axiomatum & Positionum rivuli* in omnes partes, sunt distributi. At in *Interpretandi modo Soluto* duo interveniunt *excessus*. Alter, *eiusmodi præsupponit in Scripturis Perfectionem*, ut etiam omnis *Philosophia* ex earum fontibus peti debeat, ac si *Philosophia* alia quævis, res profana esset & ethnica. Hæc intemperies in *Schola Paracelsi* præcipue, nec non apud alios invaluit: Initia autem ejus à *Rabbinis & Cabalisticis* defluerunt. Verum istiusmodi homines non id assequuntur quod volunt: Neque enim honorem, ut putant, *Scripturis* deferunt, sed eadem potius deprimunt & polluunt. Cœlum enim *materiatum*, & *terram*; qui in *Verbo Dei* quæsi verit, (de quo dictum est; *Calum & terra pertransibunt, Verbum autem meum non pertransibit*) is sane transitoria inter æterna temere persequitur. Quemadmodum enim *Theologiam* in *Philosophia* querere, perinde est, ac si *vivos* *quæras inter mortuos*: Ita e contra *Philosophiam*

in *Theologia* quærere, non aliud est. quam *meritos* quærere *inter vivos*. Alter autem *Interpretandi modus* (quem pro *excessu* statuimus) videtur primo intuitu sobrius & castus; sed tamen & *Scripturas* ipsas dedecorat & plurimo *Ecclesiam* afficit detrimendo. Is est (ut verbo dicamus) quando *Scriptura* *divinitus inspirata*, eodem, quo *Scripta humana*, *explicantur modo*. Meminisse autem oportet, *Deo* *Scripturarum* *Auctori* duo illa patere, quæ *humana ingenia* fugiunt: *Secreta* nimirum *cordis*, & *successiones temporis*. *Quamobrem*, cum *Scripturarum dictamina* talia sint, ut ad *cor* scribantur, & *omnium seculorum vicissitudines* complectantur; cum æterna & certa præcipientia omnium hæresium, contradictionum, & *Status Ecclesiæ* varii & mutabilis, tum in *communi*, tum in *electis* singulis: *Interpretandæ* non sunt solummodo secundum *latitudinem* & *obvium sensum loci*: aut *respicendo* ad *occasionem*, ex qua *verba* erant *prolata*: aut *præcise* ex *contextu verborum præcedentium* & *sequentium*: aut *contemplando scopum* dicti *principalem*; Sed sic, ut intelligamus, *complecti* eas, non solum *totaliter*, aut *collective*, sed *distributive*. etiam in *clausulis* & *vocalibus* singulis, innumeros *doctrinæ rivulos* & *venas*, ad *Ecclesiæ* *singulas partes*, & *animas fidelium*, *irrigandas*. Egrege enim *observatum* est, quod *Responsa Salvatoris* nostri, ad *quæstiones* non *paucas*, ex *iis*, quæ *proponerentur*, non *videntur* ad *rem*, sed *quasi impertinentia*. Cujus

rei

rei *causa duplex* est; Altera, quod cum *cogitationes* eorum, qui *interrogabant*, non *ex verbis*, ut nos *homines solemus*, sed *immediate & ex sese* *cognovisset*, ad *cogitationes* eorum, non ad *verba* respondit: Altera, quod non ad *eos* solum *locutus* est, qui *tunc aderant*, sed ad *nos* etiam, qui *vivimus*, & ad *omnes ævæ ac loci homines*, quibus *Euangelium* fuerit *prædicandum*. Quod etiam in aliis *Scripturae Locis* obtinet.

His itaque prælibatis, veniamus ad *Tractatum* eum, quem *desiderari* statuimus. Inveniuntur *profecto* inter *Scripta Theologica*, *Libri controversiarum* nimio plures: *Theologia* ejus, quam diximus *positivam*, *massa ingens*. *Loci communes*; *Tractatus speciales*; *Causæ conscientia*; *Conciones & homilia*; Denique *proximi* plurimi in *Libros Scripturarum Commentarii*. Quod *desideramus* autem, est *hujusmodi*: *Collectio scilicet succincta, sana, & cum judicio, annotationum, & observationum*, super *Textus Scripturae Particulares*; ne utquam in *Locos communes* excurrendo, aut *controversias* *persequendo*, aut in *artis Methodum* eas *redigendo*, sed quæ *plane sparæ* sint, & *nativæ*. Res certe in *concionibus* *doctrinibus*, se quandoque ostendens, quæ ut *primum* non *perennant*; sed quæ in *Libros* adhuc non *coaluit*, qui ad *posteros* transeant. Certe, quemadmodum *vina*, quæ sub *primam calcationem* *molliter defluunt*, sunt *suaviora*, quam quæ à *torculari* exprimuntur; quoniam hæc ex

Dd

acino

acino & cute uvæ aliquid sapiant: Similiter salubres admodum ac suaves sunt doctrinæ, quæ ex *Scripturis leniter expressis* emanant, nec ad *Controversias*, aut *Locos Communes*, trahunt. Hujusmodi tractatum *Emanationes Scripturarum* nominabimus.

Jam itaque mihi videor confecisse globum exiguum *orbis intellectualis*, quam potui, fidelissime; una cum designatione & descriptione earum partium, quas, industria & laboribus hominum aut non constanter occupatas, aut non satis excultas, invenio. Quo in opere, sicubi à Sententia veterum recesserim, intelligatur, hoc factum esse animo *proficiendi in melius*, non *innovandi*, aut *migrandi in aliud*. Neque enim mihi met ipsi, aut argumento, quod in manibus habeo, constare potui nisi plane decretum mihi fuisset, *aliorum inventus*, quantum in me fuerit, addere, cum tamen non minus optaverim, etiam *inventa mea* ab aliis in posterum superari. Quam autem in hæc æquus fuerim, vel ex hoc apparet; quod opinioniones meas proposuerim ubique nudas, & incermes, neque alienæ Libertati, per confutationes pugnaces, præjudicare contenderim. Nam in iis, quæ recte à me posita sunt, subest spes, id futurum, ut si in prima lectione emergat scrupulus, aut objectio, at in lectione iterata responsum se ultro sit exhibiturum: In iis vero, in quibus mihi errare contigit, certus sum, nullam à me illatam esse vim veritati per argumenta contentiosa: Quorum ea fere est

natu-

natura, ut erroribus auctoritatem concilient, recte inventis derogent. Siquidem ex dubitatione error honorem acquirit; Veritas patitur repulsam. Interim in mentem mihi venit responsum illud Themistoclis, qui, cum ex oppido parvo Legatus quidam magna nonnulla perorasset, hominem perstrinxit; *Amice, verba tua Civitatem desiderant*. Certe objici mihi rectissime posse existimo, quod verba mea *Seculum* desiderent. *Seculum* forte *integrum*, ad probandum, *complura* autem *Secula* ad perficiendum. Attamen quoniam etiam res quæque maximæ initiis suis debentur, mihi satis fuerit, *sevisse posteris*, & *Deo immortalis*: Cujus Numen supplex precor, per *Filium* suum & *Servatorem* nostrum, ut has, & hisce similes, *Intellectus humani victimas*, *Religione*, tanquam *Sale*, resperfas, & *Gloriæ suæ immolatas*, propitius accipere dignetur.

NOVUS ORBIS SCIEN-
TIARUM, SIVE DESI-
DERATA.

LIB. II.

ERrores naturæ, sive Historia prætergene-
rationum.

Vincula naturæ, sive historia mechanica.

Historia inductiva, sive historia naturalis in
ordine ad condendam Philosophiam.

Oculus Polyphemi, sive historia literarum.

Historia ad Prophetias.

Philosophia secundum parabolas antiquas.

LIB. III.

Philosophia prima sive de axiomatibus scien-
tiarum communibus.

Astronomia viva.

Astrologia sana.

Continuatio problematum naturalium.

Placita antiquorum Philosophorum.

Pars Metaphysica de formis rerum.

Magia naturalis, sive deductio formarum ad
opera.

Inventarium opum humanarum.

Catalogus Polychrestorum.

LIB.

LIB. IV.

Triumphus hominis, sive de summis natu-
ra humana.

Physiognomia corporis in motu. Narrationes
Medicinales.

Anatomia comparata.

De curatione morborum habitorum pro insana-
bilibus.

De Euthanasia exteriori.

De medicinis authenticis.

Imitatio Thermarum naturalium.

Filum medicinale.

De prolongando curriculo vite.

De substantia anima sensibilis.

De nixibus spiritus in motu voluntario.

De differentia perceptionis & sensus.

Radix perspectiva, sive de forma lucis.

LIB. V.

Experientia literata, sive venatio Panis.

Organum novum.

Topica particulares.

Elenchi idolorum.

De analogia demonstrationum.

LIB. VI.

De notis rerum.

Grammatica philosophans.

Traditio lampadis, sive methodus ad filios.

De prudentia sermonis privati.

Colores boni & mali apparentis, tam simplicis,
quam comparati.

Anthiteta rerum.

Formula minores orationum.

Dd 3

LIB.

L I B. VII.

Satyra seria, *sive de interioribus rerum.*
 Georgja animi, *sive de cultura morum.*

L I B. VIII.

Amanuentis vitæ, *sive de occasionibus sparsis.*
 Faber fortunæ, *sive de ambitu vitæ.*
 Consul paludatus, *sive de proferendis imperii
 finibus.*
 Idea justitiæ universalis, *sive de fontibus juris.*

L I B. IX.

Sophron, *sive de legitimo usu rationis humanæ
 in divinis.*
 Irenæus, *sive de gradibus unitatis in civitate
 Dei.*
 Utres cœlestes, *sive emanationes scripturæ
 rum.*

I N.

I N D E X

Rerum & Verborum.

A.

Aron orator.	365
Abel & Cain imago duarum vitarum.	57
Academiarum arctior conjunctio valde uti- lus.	100
Academici & sceptici philosophi.	297
Academicorum philosophia præstantissima juxta Ciceronem.	375
Acatalepsia opinio.	297
Accentus verborum.	348
Acroamaticum dicendi genus debonestatum.	358
Actiones theatrales maxime utiles.	145
Actiones ad amplificandas literas circa quot ver- sentur objecta.	91
Actionum theatralium utilitas.	425
Actionum solemnitates.	124
Acuminatum fortius penetrat quam obtusum.	371
Acus nauticæ versorium.	304
Aditus facilis, & vultus comis.	476
Admiratio proprie quid	10
Admiratio Deum spectat, scientia creaturas.	ibid.
Admiratio semen scientia.	9
Adrianus secreti investigator.	68
Adulatio literarum dignitati nocet.	31
Ædificii partes efformare aliud, aliud compagi- nare.	447

D d 4

Ægy-

INDEX RERUM

<i>Ægyptiis plurima artes debent initium.</i>	293
<i>Ægyptii vetustissimi doctores.</i>	58
<i>Ægyptus septem annos fertiles, totidem steriles habuit.</i>	475
<i>Æmuli & aequales considerandi.</i>	524
<i>Ænigmata dehonestata.</i>	358
<i>eorum usus & fines.</i>	ibid.
<i>Æquivocationes sunt sophismata sophismatum.</i>	328
<i>Æsculapio quare Circe à poëtis data soror.</i>	248
<i>Æstimatio virium ad bellum necessaria.</i>	168
<i>Affectationes vana.</i>	34
<i>Affectus nemo melius conscripsit quam poëta & historici.</i>	461
<i>Affectus etiam sepulcri resurgunt.</i>	174, 175
<i>Affectus nunquam acquiescunt. indomiti sunt instar tigris.</i>	175
<i>deformes & inconditi.</i>	ibid.
<i>quod experientia repudiavit ambiunt.</i>	176
<i>hedera similes.</i>	ibid.
<i>in religionibus luxuriantur.</i>	176, 177
<i>sunt brevis furor.</i>	177
<i>inquisitionem & admonitionem non ferunt.</i>	ib.
<i>Affectus quomodo differant à ratione.</i>	368
<i>Affectus vehementiores ambigui sunt sexus.</i>	174
<i>Agens patiens.</i>	440
<i>Ageilai de Pharnazo dictum.</i>	25
<i>Alacritas nimia cohibenda.</i>	522
<i>Album pratoris apud Romanos.</i>	573
<i>Alchymia multum habet phantasia.</i>	44
<i>Alchymista & Paracelsus refutantur.</i>	246
<i>Alexander Achilli praconem Homerum invadit.</i>	69, 70

ET VERBORUM.

<i>Alexander ab Aristotele, Callisthene aliisque edoctus.</i>	69
<i>Alexander Casandrum perstrinxit, Callisthenem clam odio habuit.</i>	71, 72
<i>Alexander assentatores irrisit.</i>	70
<i>Antipatrum perstrinxit & Parmenionem.</i>	72, 73
<i>Alexander Magnus.</i>	13
<i>Alexander noluit suffurari victoriam.</i>	73 & 548
<i>Alexander summus logicus.</i>	71
<i>rhctor.</i>	72
<i>politicus.</i>	73
<i>Alexandri Borgiæ dictum.</i>	233
<i>Alexandri expeditio in Asia.</i>	48
<i>Alexandri iudicium de Darii arcula.</i>	70
<i>Epistola objuratoria ad Aristotelem missa.</i>	ib.
<i>doctrina quam imperio mavult prcellere.</i>	ib.
<i>apophthegma in Diogenem.</i>	ibid.
<i>Alexandri Severi imperium.</i>	15
<i>Algebra.</i>	232
<i>Alphabetum vulgare occultum.</i>	348
<i>Altercationes vana.</i>	34
<i>Amanuensium inscitia.</i>	353
<i>Amare & sapere.</i>	102
<i>Ambigua quomodo tollenda.</i>	582
<i>Ambitio pestis hominum.</i>	443
<i>Amici cadant, modo inimici intercidant.</i>	541
<i>Amici fures temporis.</i>	477
<i>Amici moveant se invicem.</i>	504
<i>Amicitia cum quibus contrahenda ad inquisitionem animorum.</i>	520, 521
<i>Amicorum delectus sit prudens.</i>	502
<i>Amicorum mollities in admonendo reprehenditur.</i>	

INDEX RERUM

<i>Amnesia.</i>	503
<i>Amor & cupido, rerum concordia.</i>	161
<i>Amor mores format optime.</i>	470
<i>Anabaptistarum haresis.</i>	437
<i>Analytica.</i>	325
<i>Anatomia simplex & comparata.</i>	254
<i>Anatomia virvorum.</i>	256
<i>Anaxarchi patientia.</i>	238
<i>Anima divina aura particula.</i>	543
<i>Anima facultates.</i>	276
<i>Anima sensibilis non est entelechia.</i>	281
<i>Angeli ceciderunt.</i>	470
<i>Angelorum & Spirituum natura nec inscrutabilis nec interdicta.</i>	187
<i>veneratio prohibita.</i>	ibid.
<i>Angelorum natura Deo proxima.</i>	55
<i>Angelorum ordines.</i>	56
<i>Angli bellicosi.</i>	551
<i>Anima brutorum est substantia corporea.</i>	276
<i>Anima humana doctrina.</i>	273
<i>Anima humana praecellentia supra animas brutorum.</i>	274
<i>Anima rationalis substantia.</i>	275
<i>Animarum emanationes duae.</i>	273
<i>Anima quo dignior eo plus compatitur.</i>	492
<i>Animi bona primum quaerenda.</i>	544
<i>Animi cultura.</i>	454
<i>Animi emendatione opus.</i>	535
<i>Animi hominum nunc in perfectiore, nunc in deterioriore statu reperiuntur.</i>	467
<i>Animi hominum qua clare referandi.</i>	517, 518
<i>Animi janua sunt oculi, os, vultus, gestus.</i>	516
<i>Animi</i>	

ET VERBORUM.

<i>Animi imperium cohibere maximum quid.</i>	419
<i>Animi vexatio & inquietudo.</i>	472
<i>Animus humanus instar speculi.</i>	7
<i>Animus humanus ne pendeat, laborat.</i>	324
<i>Animus verè sanus ac validus.</i>	439
<i>Animus quomodo flectendus.</i>	532
<i>Annales quomodo à diariis differant.</i>	134, 135
<i>Antinomia.</i>	576
<i>Anthropomorphitarum haresis.</i>	331
<i>Antiquitas quatenus retinenda.</i>	192
<i>Antiquitates quid sint.</i>	124
<i>Antiquitatis & novitatis studium.</i>	46
<i>Antiquitatis reverentia.</i>	47
<i>Antichristus omnium saeculorum maximus impostor.</i>	191
<i>Antitheta rerum varia. à pag. 392 usque ad paginam</i>	418
<i>Antonini pii vitium vitandum.</i>	363
<i>Antonius Cymini sector vocatus.</i>	68
<i>Anytus Socratis accusator.</i>	12
<i>Apes.</i>	294
<i>Aphorismi unde consiendi.</i>	359
<i>Appetituum duo genera.</i>	208
<i>Apophthegmata secures & mucrones verborum.</i>	142
<i>Apotheosis.</i>	64
<i>Aqua in summo posita.</i>	303
<i>Aqua quam vinum plus ponderis habet.</i>	310
<i>Aqua salsa lucescit nocte.</i>	285
<i>Aqua ductus in quem finem excogitatus.</i>	91
<i>Arcana difficulter regi possunt.</i>	517
<i>Archias poeta bonus.</i>	237, 238
	Arch-

INDEX RERUM

Archimedis <i>εὐρηγ.</i>	310
Architectura.	447
Argentum <i>virum</i> quomodo stupefiat.	303
Aristippus Dionysio <i>ad pedes</i> procidit.	32
Aristoteles affectus non notavit in <i>erbicis</i> .	460
<i>ejus</i> disceptationes de voluptate & dolore.	461
Aristoteles Alexandri <i>praeceptor</i> .	69
Aristoteles Democritum, <i>dum sugillat, laudat</i> .	361
Aristoteles <i>improbatur</i> quod nova <i>artium</i> vocabula finxerit.	191
<i>ingenii</i> admirabilis, sed ambitiosus.	ibid.
Aristoteles Ottomannis <i>similis</i> .	212
<i>commendatur</i> .	213
<i>accusatur</i> .	220
Aristoteles <i>refutatur</i> .	314
Aristotelis <i>animalium</i> historia.	43
Aristotelis <i>erga</i> rhetores <i>amulatio</i> .	365
Aristotelis <i>sententia</i> de consuetudine <i>rejecitur</i> .	462, 463
Aristotelis <i>sententia</i> de <i>virtute</i> .	454
Arithmetica.	231
Ars à natura, & artificialia à naturalibus, quomodo differant.	107 & seq.
Ars <i>judicii</i> .	299
Ars <i>natura</i> <i>subministrat</i> .	252
Ars <i>sine usu</i> <i>parvi</i> <i>facienda</i> .	336
<i>multa exempla artium inutilium afferuntur</i> .	ibid.
Artes <i>quid efficiant</i> .	11
Artes <i>inveniendi</i> <i>adolescunt</i> .	317
Artes <i>emolliunt mores</i> .	20
Artes	

ET VERBORUM.

Artes liberales <i>florent rep. in summo posita</i> .	272
Artes <i>logica</i> <i>quatuor</i> .	290
Artes <i>male damnantur</i> .	540
Artes <i>quae ad visum & auditum spectant</i> <i>quare liberales</i> .	271
Artibus <i>idem accidit</i> <i>quod plantis</i> .	357
Articuli <i>inquisitionis</i> <i>de gravi & levi</i> .	318
	& seqq.
Astris <i>nulla inest</i> <i>fatalis necessitas</i> .	201
Astrologia <i>multa commenta refelluntur</i> .	198
<i>videlicet</i> <i>planetarum per certas horas imperium</i> .	ibid.
<i>distributiones domorum</i> .	198, 199
<i>doctrina de natiuitatibus</i> .	199 & seq.
Astrologia <i>multis superstitionibus referta</i> .	198
Astrologia <i>multum</i> <i>habet phantasia</i> .	44
Astrologia <i>quid retinendum</i> .	200
<i>quid in ea desideretur</i> .	201
Astrologia <i>sana desideratur</i> .	ibid.
<i>quomodo consicienda</i> .	201 & seq.
<i>ad quid adhibenda</i> .	206 & seq.
Astronomia <i>comparatur cum Prometheo</i> .	195
<i>quid & quantum in illa desideretur</i> .	195
	& seq.
Astronomia & astrologia <i>differunt</i> .	195
Atalanta <i>malum</i> .	53
Athenienses <i>culpantur</i> à Demosthene.	533
Athletica.	270
Atlantis <i>fabula</i> .	324
Atomi.	151
Atomi <i>Democrito non fuerunt principia rerum</i> .	309
Atti-	

INDEX RERUM

Atticus Ciceronem monet de vultu & gestu.	476, 477
Aucupum mos.	461
Augustinus Donius.	276
Augustus non fuit dissimulator.	531
ad statuum Iulii maxime protendit.	ibid.
Augustus Cæsar moriturus ab amicis quid petierit.	512, 513
Augustus & Septimius summa patrarunt mala, etiam bona.	543
Augustus perpetuo in oculis hominum vixit.	523
Aurum aliquando excoquitur igne.	108
Aurum imbibit argentum vivum.	304
Aurum plus ponderis, minus dimensionis quam argentum habet.	310
Aurum produci potest multa & sagaci molitione.	227
Authentici scriptores.	584
Auxiliares libri.	ibid.
Axiomata convertibilia facere, felicitas est ingenii.	362, 363
Axiomata varia.	180
diversis scientiis applicantur.	18. & seq.
qualia adhuc nemo composuit.	183

B

B asiliscus aspectu necat.	451
Bella moderna in tenebris geruntur.	559
Bella non levi de causa suscipienda.	13
quale genus Belli eligendum	ibid.
Bella Romanorum quomodo gesta.	166
Belli causa.	556
	propa-

ET VERBORUM.

propagatio legis & secta.	ibid.
injuria illata.	ibid.
auxilia sociis mittenda.	ibid.
Belli causa justa sit.	167
Belli nervus an pecunia.	535
in Bello maxime profunt celeritas.	169
consiliorum occultatio.	ibid.
providentia.	170
Bellum adversus Brutum & Cassium vindicavit mortem Cæsarum: Severi, Pertinacis & Bruti, Lucretiæ mortem vindicavit.	168
Bellum Britannicum à Carolo VIII. Galliæ rege gestum.	166
Bellum Philippus & Alexander diversum gesserunt.	ibid.
Bernardus Telesus.	276
Biantis verba præclara.	539
Bibliotheca.	92
Bona animi & corporis raro in homine conveniunt.	472
Boni exemplar sive imago.	431
Boni positi vi natura optime descripta.	432
etiam comparati.	ibid.
Bonorum animi & corporis relatio.	472
Bonum activum differt à bono communionis.	442
Bonum commune quantum prævaleat individuali.	435
Bonum communionis, sive officii.	446
Bonum individuale.	434
Bonum individuale vel activum vel passivum.	440
Bonum passivum dividitur.	443
	Bonum

INDEX RERUM

Bonum perfectivum.	ibid.
conservativum.	444
Botrum contra botrum citius maturefcere.	304
Britannia regnum potentia navali præcellit.	538
Bruti animadverſio in filios.	453
Bruti dictum quod ſub exitu profudit.	544
Burgundus quidam principis Auſtrionenſis interfectoꝝ.	238

C

C æſar ad gubernatorem navis.	387
Cæſarem Cicero laudat coram.	450
Cæſaris libri de analogia.	343
Cæſar maluit eſſe primus in obſcuro loco quam ſecundus Romæ.	530, 531
Cæſaris verba ad Oppium Balbum.	100
Calcearius.	314
Calendarium dubitationum & falſitatum.	212
Calidum fertur ſurſum.	307
Calumniare audacter, &c.	526
Capra animal ſcanſorium.	156
Carmen quid ſit.	143
Carminum varia genera.	347 & ſeq.
Carnes in nonnullis cellis citius putrefiunt.	310
Caroli V. imperatoris dictærium.	543
Carri & Alcami ſcripta.	35
Cæſii & Bruti imagines.	24
in Caſtellis expugnandis non ſubinde hærendum.	360
Cæſus omnes humana prudentia non poteſt capere.	564, 565
de Catena aurea fabula.	187
Catilina incendiarius rerumpub.	541
Cato	ibid.

ET VERBORUM.

Cato Cenſorius Carneadem dimittendum cenſet.	12
Cato Cenſorius linguam græcam diſcit.	20
Cato major ſua fortuna faber.	511
Catonis ingenium verſatile.	532, 533
Catoni minori laus à Cicerone data.	455
Cato Uticenſis laborioſus, ſed parum ad rem.	534
Cauſa phyſica hominem à Deo & providentia non abducunt.	223
Cauſarum finalium inquiſitio ſterilis.	224
de Cautelis & vitiis reſpectivis deſideratur in-quiſitio.	452
Celeritas in ſervis maxime ſpectatur.	498
Celli ſententia de anatomia virorum.	256
Celfus medicus laudatur.	299
Centurio apud Tacitum.	238
Cepæ ſemen.	301
Cicendula.	285
Characteres Chinenſium.	341
Charitas ſcientiæ antidotus.	95
Charitas vinculum perfectionis non admittit exceſſum.	469
Chinenſium characteres reales.	470
Chiromantia res vana.	341
Chriſtus ſummus medicus.	241
Chronica.	245
Chronologia.	125
Chymica cui comparanda.	124
Chymicorum dictum approbatur.	44
Chymicorum nova Philoſophia.	189
Chymicorum phalanx fanaticæ.	50, 51
Cicero ad Cæſarem.	330
Cicero	386

INDEX RERUM

Cicero Catonem accusat.	27
Philosophorum dicta duriora excusat.	ibid.
Cicero de petitione consulatus.	481
Ciceronis de Socrate querela.	235
Ciceronis oratio pro Marcello.	450
Ciceronis studium eloquentia.	365
Cicero vocabulum (ineptum) Grace reddi posse negat.	345
Cipharum referatio.	353
Ciphra.	348
suspicione careat.	349
Civilis scientia.	474
ejus tres partes.	475
Civitatis jus liberaliter largiendum.	553
Cleoni quid objiciebatur.	367
Caelestia moventur per circulos perfectos.	157
Cæna, ad quam Brutus, Cassius & alii invitati.	453
Cognitio in Deo est originalis.	55
Collocatio in oratione plurimum gratia parit.	419
Colonias deducendi consuetudo.	553
Columbi navigatio.	48
Cominæ sententia.	492
Cometa possunt prænuntiari.	204
Commentarii proprie quid.	123
Comperendinare cavendum.	482
Concordiam tractandi via duplex.	503
Confidentia valde efficax ad occultandos defectus.	528
Confusio linguarum post diluvium.	58
Congressus impar fugiendus.	483
Consalvi generose dictum.	438

Conscien-

ET VERBORUM.

Conscientia lex.	597
Conscientias irritare grave.	485
Conservatio rerum qualis.	265
Consilia callida expectatione lata.	506
Consilia infelicia, quæ profunda dissimulatione obtegantur.	532
Consilarii quidam fiducioses.	546 & seq.
quidam negotii pares.	547
Consiliariis empiricis summam rerum mandare periculosum est.	14
Consilii prudentia & sanitate opus est ad literas.	90
Consiliorum propriorum occultatio, hostilium exploratio in bello plurimum potest.	169
Consuetudinis magna vis.	462
Consuetudo altera natura.	465 & 533
Contemplatio creaturarum producit scientiam.	10
Contemplativam vitam nescit Theologia.	436
Contemplativa vita activa preferenda.	435
Contrariorum eadem est ratio.	369
in Contrarium intendendum.	464
In Conversando prudentia.	476
Copernici sententia de ratione terra revinci potest.	235, 236
Copia mercenaria multum valent.	549
Corporis partes internæ tam dissimiles sunt in hominibus, quam frontes aut nasi.	255
Cor tanquam arena maris.	481
Corvi.	294
Cosmetica.	269
Creationis historia.	55
Creduli-	

INDEX RERUM

<i>Credulitas ecclesiasticis historiis nocuit.</i>	42
<i>Credulus libenter decipit.</i>	ibid.
<i>Cretenfes mendaces.</i>	459
<i>Cretica.</i>	420
<i>quomodo tractanda.</i>	421 & seq.
<i>Criticorum quorundam temeritas.</i>	ibid.
<i>morbis.</i>	ibid.
<i>Cræsus Soloni aurum ostendit.</i>	549
<i>Culpa admiffa cum nondum de authore constat,</i> <i>homines valde tumultuantur.</i>	380
<i>Cupiditatis origo bonum apparens.</i>	173, 174
<i>Curia.</i>	570
<i>cenforia & pratoria.</i>	571
<i>Curia iurifdictio ampliari multa contentione non</i> <i>debet.</i>	590
<i>Curiofitas in literatis damnatur.</i>	34
<i>Curiofitas inutilis.</i>	484
<i>Curiofus in aliena republica.</i>	128
<i>Custodiendi ars.</i>	334
<i>Cydræ confectores.</i>	305
<i>Cumini fectores.</i>	363

D

D <i>Are, beatius quam accipere.</i>	440
<i>Daniel de noviffimis temporibus.</i>	138
<i>Davidis lex militaris.</i>	95
<i>Decima facultatum.</i>	544
<i>Deciphratio.</i>	353
<i>Declamatio in medicos.</i>	249
<i>Declaratio fui quam fit utilis & quomodo exer-</i> <i>cenda.</i>	526
<i>Decreta exeant palam.</i>	571

Defectus

ET VERBORUM.

<i>Defectus quomodo occultandi.</i>	528
<i>Deformes felices evadunt.</i>	530
<i>Defunctorum poffeffio bona fama.</i>	487
<i>negligitur hoc ævo.</i>	ibid.
<i>Dei iudicia inſcrutabilia.</i>	140
& tamen majoribus characteribus deſcripta.	ibid.
<i>Dei opera ostendunt ejus potentiam & ſapientiam,</i> <i>non imaginem.</i>	186
<i>Dei opera per ambages ſunt.</i>	157
<i>Dei potentis & ſapientis duo maximi præcones</i> <i>verbum & mundi imago.</i>	159
<i>Democratia.</i>	557
<i>Democriti dictum commendatur.</i>	189
<i>Democriti philoſophia ſolidior eſt Ariſtotelis &</i> <i>Platonis.</i>	221
<i>Demonſtrationum quatuor genera.</i>	333
<i>Demofthenes civæ ſuos aſſatur.</i>	379
<i>Demofthenes laudatur.</i>	537
<i>Demofthenis ad Athenienſes oratio.</i>	27
<i>Demofthenis diligentia.</i>	315
<i>Demofthenis querela.</i>	382
<i>Demofthenis reſponſio ad Æſchynem.</i>	19
<i>Dendamis Indi reſponſio ad Alexandrum.</i>	597
<i>Deo ſecreta cordis & ſucceſſiones temporis patent.</i>	604
<i>Depurationis metallorum error.</i>	302
<i>Deriſor non erudiendus.</i>	485, 486
<i>Deriſores rempub. perdunt.</i>	490
<i>Deſideria quædam humilia: cithara Neroni,</i> <i>gladiatoria Commodo, aurigatio An-</i> <i>tonio.</i>	442
<i>Deſignatio</i>	

INDEX RERUM

<i>Designatio publica virorum idoneorum ad inquirendas scientias instruenda.</i>	101
<i>Desperatio apud Deum est contumelia.</i>	596
<i>Destillandi modus.</i>	305
<i>Destillatio clausa possitne fieri.</i>	312
<i>Deus ad infirmitatem captus nostri se dirigit.</i>	599
<i>Deus captui humano se accommodat.</i>	296
<i>Deus facultatum decimas, temporis septimas exigit.</i>	542, 543
<i>Deus primo illiteratos ad fidem disseminandam evocavit.</i>	61
<i>Deus sanctus, sanctus, sanctus.</i>	218
<i>Deus verbum celat ut inveniatur.</i>	60, 61
<i>Dialectica finis.</i>	357
<i>Dialectica & rhetorica differunt.</i>	369
<i>Dialectica subservit intellectui.</i>	366
<i>Diaria differunt ab annalibus.</i>	135
<i>quomodo in usu.</i>	ibid.
<i>Dichotomia.</i>	388
<i>Dies, qua Deus requievit, benedicta.</i>	56
<i>Differentia inter oratorem & sophistam.</i>	327
<i>Diffidentia error in quibusdam literatis.</i>	47
<i>Digestum novum.</i>	578
<i>quot rebus constat.</i>	ibid.
<i>Dignitas scientia in archetypo quaerenda.</i>	54, 55
<i>Dignitates ingenia hominum corrumpunt.</i>	459
<i>Diligentia fructus.</i>	500
<i>Dimidium facti qui bene cepit habet. &c.</i>	382
<i>Diogenis praclare dictum.</i>	439
<i>Diogenis ad quendam responsio.</i>	32
<i>Dionysii fabula.</i>	172 & seq.

Diony-

ET VERBORUM.

<i>Dionysius senior minus malus fuit quam junior apud Syracusanos.</i>	374
<i>Disciplina prisca revocata est.</i>	25
<i>Discipuli qualem magistris fidem debeant.</i>	46
<i>Discordia domestica incommoda.</i>	487
<i>Discursus super historiam & exempla super epistolas.</i>	509
<i>Dispositionum characteres.</i>	457
<i>unde seligendi.</i>	457 & seq.
<i>Dis simulatio errorum.</i>	530
<i>Distributio honorum apud veteres.</i>	64 & seq.
<i>Divinatio duplex.</i>	277
<i>Divinatio naturalis.</i>	278
<i>Doctissimi viri hareticorum coryphaei.</i>	6
<i>Doctrina de excellentius humani generis desideratur.</i>	237
<i>Doctrina de exemplari.</i>	431
<i>Doctrina de homine duplex.</i>	237
<i>Doctrina de negotiis.</i>	479
<i>Doctrina de idolis humani animi desideratur.</i>	333
<i>Doctrina immortalitatem parit.</i>	179
<i>Doctrina omnis ad usum & actionem referenda.</i>	93
<i>Doctrina potentiam suam etiam in militia exercet.</i>	69
<i>Doctrina semper progressum spirat.</i>	84
<i>Doctrina partitio triplex.</i>	104
<i>Doctrina sedes animae rationalis facultas.</i>	ibid.
<i>Doctrina speculativa partitio.</i>	190
<i>Doctrina tres intemperies.</i>	34
<i>Doctrina varia effecta.</i>	28

Domi-

INDEX RERUM

Domitiani vaticinium.	67
Dramatum maximus usus.	145
Dubia quomodo tollenda.	582
Dubitationes solvenda & certo terminanda.	211, 212
Dubitationum kalendarium desideratur.	212

E

E Cho qua.	163
Ecclesia arca in diluvio, in eremo, in templo.	138, 139
Ecclesia eruditionem gentilem conservavit.	62
Educationis collegiata commoda.	470
Electioes quatenus retinenda.	205
Elenchi sophismatum.	326
ab Aristotele tractati.	ibid.
à Platone.	ibid.
Elenchi hermenia.	327
imaginum.	328
Elenchorum doctrina.	326
Elizabetha Anglia regina.	89
Elixir.	227
Eloquentia Augusti.	2
Eloquentia & sapientia differunt.	365
Eloquentia sapientiâ inferior.	ibid.
Emanationes scripturarum desiderantur.	606
Emblema pars memoria artificialis.	337
Empiricorum temeritas.	14, 460
Endimion dormiens.	163
Epaminondas Thebanus.	13
Epiceteti philosophia.	438
Epiceteti praceptum de philosopho.	521
Epicetui	

ET VERBORUM.

Epiceteti sententia sapiens.	81
Epicetetus gradus tranquillitatis facit.	380
Epicuri mors.	248
Epicuri sententia de fatis damnatur.	154
alia ejusdem laudantur.	161
Epicurus diis humanam figuram tribuit.	331
Epistola.	141
Epistola Ciceronis ad Atticum.	510
Epistola Spartana.	351
Epitoma historiarum ut tereidines rejiciuntur.	
	125
Erafmi echo.	35
Error in digestionem prima.	297
Errores varii quibus litera impediuntur, recensentur.	à pag. 45 ad 54
Eruditi malunt latere.	24
Eruditio mores emollit.	80
quid præterea efficiat.	ibid.
moris timorem aufert.	81
Eruditio non alauda, sed accipitri similis.	513
Eruditio plus remedii affert quam mali.	16
Eruditio politicis non est impedimento.	14
Eruditis notam quid maxime inurat.	479
Eruditum seculum à morte Domitiani usque ad imperat. Commodum.	67
Essai, Pythagorei à carniis esu abstinerunt.	493
Esse, se junctum à bene esse, maledictio.	542
Ethica duplex.	431
Ethica prius discenda quam politica.	466
Ethica Theolog & famula.	458
Ec	Ethica

INDEX RERUM

<i>Ethica finis.</i>	367
<i>Ethica partitio.</i>	428
<i>Etymologia originalis nominum rejicienda.</i>	344
<i>Euclidis geometria.</i>	231
<i>Euclidis Theon.</i>	422
<i>Euphonia & disphonia.</i>	346
<i>Euthanasia exterior desideratur.</i>	258
<i>Examen sui instituendum.</i>	522, 523
<i>Excusatio è re nata proferenda.</i>	483
<i>Exempla quomodo in jure tractanda.</i>	566. & seq.
<i>Exempla recentia rectam rationem non sapiunt.</i>	568
<i> vetustiora caute recipienda.</i>	ibid.
<i> sunt instar aqua.</i>	569
<i>Exemplorum fragmentis abstinendum.</i>	568
<i>Exercitia scholastica qualia esse debeant.</i>	99
<i>Exercitia tutius intermittere quam subinde repetere.</i>	424
<i>Exercitus Persarum in campis Arbela.</i>	548
<i>Exercitus veteranus ad quid conducat.</i>	557, 558
<i>Existimatio bona ubi est, fere decent omnia.</i>	478
<i>Experientia literata.</i>	299
<i>Experientia debentur inventa utilissima.</i>	162
<i>Experimenta licet non semper succedant, tamen informant.</i>	312
<i>Experimenti sortes.</i>	311
<i>Experimenti variatio.</i>	300
<i> productio.</i>	303
<i> translatio.</i>	304
<i> inversio.</i>	307
<i> compulsio.</i>	308
	applica-

ET VERBORUM.

<i>applicatio.</i>	310
<i>copulatio.</i>	ibid.
<i>Ezechiel de Pharaone.</i>	511

F

F <i>Abius Maximus reprehenditur à Machiavello.</i>	533
<i>Fabula Æsopi de muliere.</i>	302
<i> de ranis.</i>	377
<i> de vulpe & feli.</i>	390
<i>Fabula perantiqua.</i>	94
<i>Fabula philosophi cujusdam.</i>	112
<i>Fabula Mennenius Agrippa seditionem sedavit.</i>	146, 147
<i>Fabula Penthei & Orphei.</i>	173
<i>Facere hac oportet, & illa non omittere.</i>	539
<i>Facilitas morum in judice corruptela munerum perniciosior.</i>	500, 501
<i>Facilitas nimia credendi quantum nocuerit.</i>	42
<i>Factio factione sedatur.</i>	462
<i>Factis non omnino fidendum.</i>	518
<i>Falsitatum kalendarium desideratur.</i>	212
<i>Falinus regis Artaxarxis legatus.</i>	78
<i>Fama bonorum & malorum qualis sit post obitum.</i>	487
<i>Fama & existimatio astus habent.</i>	535
<i>Fama omnis à domesticis manat.</i>	488
<i>Fama opus ad bellum.</i>	172
<i>Fama saliva vulgi.</i>	491
<i>verior Fama à domesticis emanat.</i>	520
<i>in Familia discordi humilis quidam sit prepotens.</i>	483

INDEX RERUM

<i>Famulitia & satellitia ad militarem potentiam conducunt.</i>	552
<i>Famulitium inferius festorum vigiliis compara- tur.</i>	374
<i>Fascinatio.</i>	279
<i>Fasti & chronologia.</i>	124
<i>Fata rerum quid.</i>	133
<i>Fatis accedendum.</i>	536
<i>Feles noctu cernunt.</i>	286
<i>Felicitas res inimitabilis.</i>	387
<i>Fenestra ad evolandum aperta.</i>	539
<i>Ferrum fertur ad magnetem, nisi ponderosius fue- rit.</i>	434
<i>Fides Christiana.</i>	598
<i>Fides in statu gloria cessabit.</i>	596
<i>Fides quibus habenda.</i>	452
<i>Fiducia excessus infelix.</i>	512
<i>Filius frugi.</i>	486
<i>nauci.</i>	487
<i>Finis Astrologia, magia naturalis, & chymica, qui.</i>	44
<i>Fontes juris.</i>	562
<i>Forma sunt scientia verum objectum.</i>	215
<i>Formica.</i>	294
<i>Formica se tuetur, at hortis nocet.</i>	510, 511
<i>Formicarium artium.</i>	340
<i>Formidinis & spei affectus, alios omnes coercent.</i>	462
<i>Formularum minorum collectio desideratur.</i>	419
<i>Fortitudinis & multitudinis impares congressus.</i>	548
<i>Fortuna imitatur mulieres.</i>	543

Fortuna

ET VERBORUM.

<i>Fortuna indulgens animos enervat.</i>	459
<i>Fortuna sponte in gremium influit.</i>	540
<i>Fortuna vulgi filia.</i>	354
<i>ad Fortuna ardua irrequieta anhelatio.</i>	542
<i>Fortuna doctrina & speculatio.</i>	514
<i>Fortuna faber amisse sua perire utatur.</i>	534
<i>Fortuna fabrica desideratur.</i>	513
<i>Fortuna nervus, vires animi.</i>	535
<i>in Fortuna statu quam incremento modus faci- lius tenetur.</i>	459
<i>Fortuna sua quisque faber.</i>	512
<i>quomodo id fiat.</i>	513
<i>Fortuna viri egregii sponte non raro renuntiant.</i>	514
<i>ad Fortunam comparandam qua requiruntur tam gravia quam qua ad virtutem.</i>	513
<i>Franciscus Rabelesius.</i>	339
<i>Frigidum feraturne deorsum.</i>	307, 308
<i>Fronti nulla fides.</i>	516
<i>Fructus serotini quomodo comparandi.</i>	310, 311
<i>Fucanda facies non est.</i>	269, 270
<i>Funambuli.</i>	270
<i>Furor sacer.</i>	279

G

<i>Allus Aesopicus.</i>	88
<i>Gemma Martii & Maji.</i>	377
<i>Gemmariorum prudentia.</i>	446
<i>Generalia nimium non informant.</i>	363
<i>Geometria.</i>	231
<i>Georgius Agricola.</i>	214
<i>Gestus hieroglyphici.</i>	342

Ec 3

Gilber-

INDEX RERUM

Gilbertus de magnete exacte scripsit.	156
Gilbertus Philolai dogmata reposuit.	214
Glacies & nitrum maxime refrigerant.	311
Globus plumbeus.	302
Gorgones.	164
Grææ.	165
Græci artibus magis idonei.	345
Græcorum licentia in compositione verborum.	ibid.
Grammatica duplex.	340
Grammatica usus exiguus in linguis vernaculis, major in externis.	343
Grammatica Philosophans desideratur.	346
Grammatica viator est erga reliquas scientias.	343
bipartita.	ibid.
Gravia terram petunt.	434
de Gravi & levi inquisitio.	318
Gregorii primi invidentia.	62
Guicciardinus de Clemente septimo, Cicero ad Atticum, Ixionis & Phocionis fabula, & Cato secundus commendantur.	17

H

ad H abitum comparandum duo obser- vantur tempora.	464
Habitus virtutes & vitia complectitur.	463
Heresarcha quo delectentur imperio.	84
Harmonia sapientia divina & rationis huma- ne.	162
Hebraea lingua.	345
Hebræi gens Nazaraa.	ibid.
Hedera	

ET VERBORUM.

Hedera cur Dionysio sacra.	173
Hemicranium.	308
Henoch vita contemplativa princeps.	436
Henrici VII. Angliæ regis edictum prudens.	551
Henricus dux Guisii.	74
Heracliti parabola.	332
eiusdem verba.	50
Hermes quare trismegistus.	4
Hærodicti valetudinis curatio.	439
Herodes qui.	64
Hieroglyphicorum usus vetustus & sacer apud Ægyptios.	341
Hirudinis fabula.	501
Hispani parce impertinunt jus civitatis, at indi- genarum paucitatem jam sentiunt.	553
bellicosi.	555
exercitum veteranum alunt.	558
Hispanicum adagium.	518
Hispanorum imperium.	553
Historia ad memoriam pertinet.	104
quotuplex.	106
Historia ad prophetias.	138
desideratur.	139
Historia cosmographica multiplex.	136
Historia Angliæ & Scotiæ quales.	128
Historiæ appendices.	141
earum partitio.	ibid.
Historia civilis partitio prima.	117, 121, 123
secunda.	136
dignitas & difficultas.	121
vitia.	ibid.

INDEX RERUM

<i>Historia ecclesiastica partitio.</i>	138
<i>Historia generationum partes.</i>	116
<i>Historia naturalis partitio prima.</i>	107
<i>secunda.</i>	115
<i>Historia res levioris momenti plurimum derogant.</i>	135
<i>Historia inductiva.</i>	114
<i>desideratur.</i>	117
<i>Historia iusta.</i>	123
<i>ejus partitio.</i>	125
<i>leges severissima.</i>	133
<i>ei non inserenda politica.</i>	136
<i>Historia legitima & absoluta rarissime invenitur.</i>	122
<i>Historia literaria desideratur.</i>	118
<i>ejus conficiendi praecepta.</i>	ibid.
<i>eiusdem usus.</i>	120
<i>Historia mera, mixta, & ruminata.</i>	136
<i>Historia naturalis quem in finem facta.</i>	110
<i>Historia naturalis subiecto triplex.</i>	107
<i>usu duplex.</i>	115
<i>Historia nemeseos seu providentia.</i>	140
<i>Historia temporis quae.</i>	127
<i>universalis & particularis.</i>	133
<i>ejus partitio in annales & acta diurna.</i>	134
<i>Historicum veritas decet.</i>	127
<i>Homerus plures aluit quam Sylla aut Augustus.</i>	84
<i>Homines domi celebres in metropoli vulgares.</i>	354
<i>Homines mutantur cum actionibus.</i>	515
<i>eorum notitia non cadit sub praeceptum.</i>	516
<i>sex modis elici potest.</i>	ibid.
<i>Homo</i>	

ET VERBORUM.

<i>Homo ad Dei charitatem aspirare debet.</i>	470
<i>Homo cecidit.</i>	ibid.
<i>Homo collocatur in Paradiso.</i>	56
<i>Homo homini lupus.</i>	502
<i>Homoionomia.</i>	578
<i>Homo se abneget & accedat ad Deum.</i>	595
<i>Honor in liberis monarchiis quam sub tyranniis suavior.</i>	83
<i>Hora egrotantibus longiores videntur sine horologio quam si hoc ipso mensurentur.</i>	389
<i>Hora subseciva quomodo collocanda.</i>	19
<i>Hostis quando securus est invadi debet.</i>	171
<i>Humanum corpus multipliciter compositum.</i>	246
<i>Hydraulica.</i>	271
<i>Hypochondriaci.</i>	241

I

I <i>Acobi V. I. Angliae regis dictum.</i>	449
<i>eiusdem monarchialia iura.</i>	450
<i>Ianus bifrons.</i>	288
<i>Iafon Thessalus.</i>	454
<i>Idola mentis humana, fallacia.</i>	32
<i>Idola tribus, specus, fori, theatri.</i>	329
<i>Iehu responsum ad nuntium.</i>	602
<i>Iesuitarum industria in informanda juventute.</i>	25
<i>Iesuita Romanam sedem stabiliunt.</i>	62
<i>Iesuitarum schola commendantur.</i>	422
<i>Iesabel faciem pigmentis oblitit.</i>	270
<i>Ignominia mulctati aliquando felices evadunt.</i>	530
<i>Illationes in fide Christiana quid.</i>	599

INDEX RERUM

<i>Illiterati cecitas & miseria.</i>	82
<i>Imaginationes vana.</i>	34
<i>Imaginum usus quid efficiat.</i>	280
<i>Imitatio aliorum nen inepte suscipienda.</i>	525
<i>Imparitas in congressu fugienda.</i>	483
<i>Impedimenta doctrina.</i>	7
<i>Imperandi ars tria complectitur officia.</i>	545
<i>Imperatores insigniter docti & bellicosi.</i>	13
<i>Imperii fines quomodo proferendi.</i>	545
<i>Imperiorum magnitudo quomodo obtinenda.</i>	547
<i> mensura & calculis subicitur.</i>	ibid.
<i>Imperiorum varietas.</i>	83
<i>Imperium scientia alio longe celsius.</i>	84
<i>Impetus animi cohibendus.</i>	522
<i>Impiorum misericordia crudeles.</i>	492
<i>Impostura & credulitas quantum literis noceat.</i>	42
<i>Impressiones.</i>	242
<i>Imprudentium mens lapidi impolito similis.</i>	508
<i>Incubo laborantes.</i>	241
<i>Increpatio Paulina.</i>	38
<i>Indiæ occidentalis inventionis causa.</i>	291
<i>Indiæ thesauri.</i>	559
<i>Indicii & directionis ars desideratur.</i>	299
<i>Individa sensum percellunt.</i>	105
<i>Inductio.</i>	323
<i>Inductionis forma.</i>	294
<i>Ineptum Grace non dicitur.</i>	345
<i>Infantes quasvis mulieres matres vocant.</i>	213
<i>Informatio prima in quarvis causa judicem maxime occupat.</i>	496
<i>Ingenia audacula sine iudicio se ingerunt.</i>	528
	ad

ET VERBORUM.

<i>ad Ingenia exercenda modi duo.</i>	423
<i>Ingenia gravia plus dignitatis quam felicitatis habent.</i>	333
<i>Ingenii pravi & malevoli descriptio.</i>	499
<i>Ingenio non omnes iudicandi.</i>	519
<i>Ingeniorum characteres.</i>	457
<i> unde seligendi.</i>	457 & seq.
<i>Ingeniorum libertati favendum.</i>	423
<i>Ingenium irritatum tandem noscitur.</i>	114
<i>Ingratitudo erga bene meritos.</i>	500
<i>Injuria justitiam polluunt.</i>	502
<i>Injuriarum repetitio.</i>	503
<i>Injustitia fons triplex.</i>	562
<i>Inquisitionis legitima vera norma.</i>	514
<i>Institutiones & institus trunco surculus.</i>	300, 301
<i> per Institutiones juvenes ad ardua juris diligentius praparandi.</i>	585
<i>Instrumenta non grandissima, sed aptissima opus perficiunt.</i>	535
<i>Intellectus humanus magis afficitur affirmativis quam negativis.</i>	329
<i>Interrogatio prudens dimidium scientia.</i>	316
<i>Invenire quid sit.</i>	313
<i>Inventarium opum humanarum.</i>	228
<i>Inventio artium desideratur.</i>	291
<i>Inventio.</i>	313
<i> non est.</i>	ibid.
<i> topica.</i>	314
<i> promptuaria.</i>	ibid.
<i>Inventionis logica species.</i>	291
<i>Inventores rerum & artium.</i>	58
<i>In via virtuti nulla est via.</i>	512

INDEX RERUM

<i>Invidia hominum.</i>	376
<i>Iohannes dux Saxonix.</i>	238
<i>Iobi liber mysteriis naturalis philosophia plenus.</i>	59
<i>Iobi quaestio.</i>	10
<i>Iocularia ars.</i>	272
<i>Ira molli responso frangitur.</i>	482
<i>Iracundis cum hominibus ne res nostras miscemus.</i>	502
<i>Iridum artificiosarum imitatio.</i>	305
<i>Iter pigrorum quasi sepes spinarum.</i>	500
<i>Iudæ & Isacharis benedictio non conveniunt.</i>	550
<i>Iudex qui optimus.</i>	573
<i>Iudex personas non respiciat.</i>	500
<i>Iudicandi artis appendix desideratur.</i>	333
<i>in Iudice facilitas morum quam corruptela munerum perniciosior.</i>	500, 501
<i>Iudicia anchora legum.</i>	583
<i>Iudicia Dei homini inscrutabilia.</i>	140
<i>Iudicia Dei impiorum machinas subvertunt.</i>	542
<i>Iudicia non facile sunt rescindenda.</i>	589
<i>Iudicia per personas & causas fictas tentari non debent.</i>	588
<i>Iudicii inopia.</i>	533
<i>Iudiciorum vacillatio.</i>	589
<i>de Iudicio sive arte iudicandi.</i>	323
<i>de Iudicio per inductionem.</i>	ibid.
<i>per syllogismum.</i>	324
<i>Iudicium iniquum & infame vitandum in causa gravi.</i>	502
<i>Iuliani edictum adversus Christianos.</i>	62
<i>Iulii</i>	

ET VERBORUM.

<i>Iulii Cæsaris amici.</i>	524
<i>educatio & eruditio.</i>	74
<i>analogia.</i>	75
<i>Anti-Cato.</i>	ibid.
<i>apophthegmata.</i>	ibid.
<i>Iulius Cæsar.</i>	13
<i>Iulius Cæsar ab initio orator.</i>	524
<i>Iulius Cæsar arcana nunquam prodidit nisi simili dicto.</i>	511, 512
<i>Iulius Cæsar seditiosos sedat.</i>	76
<i>regis nomen affectat.</i>	ibid.
<i>Metello respondet.</i>	77
<i>de Syllæ dictatura iudicat.</i>	78
<i>Iuniorum institutio literatis committitur.</i>	24, 25
<i>Iuris dictiones.</i>	570
<i>Iuris enucleandi modus.</i>	582
<i>Iuris privati firmamentum.</i>	562
<i>latet sub tutela juris publici.</i>	ibid.
<i>Ius ex quibus exemplis hauriendum.</i>	567
<i>Ius publicum privati custos.</i>	563
<i>Iusti manet memoria.</i>	487
<i>Iustiniani opus non aetate erudita instauratum.</i>	580
<i>Iustitia universalis.</i>	562
<i>Iustus miseretur etiam jumentis.</i>	492
<i>Iuvenes non idonei Ethices auditores.</i>	465
<i>multo minus Politica.</i>	466
<i>Iuventutis instauratio.</i>	227
<i>Ixionis fabula.</i>	226

INDEX RERUM

K

K Alendarium dubitationum & falsitatum
desideratur. 212

L

L Abores manuum & lingua separati. 503
Labor omnia vincit. 294
Lapidi angulari inmitendum. 543
quis sit Theologia & philosophia Lapis angula-
ris. 543, 544
Laudari nemo debet coram. 450
Laudes variorum varia. 372
Laudes moderatae profunt: importune nocent.
507
Lectioibus in publicis quid desideretur. 95
Leges plurimum differunt. 563
Leges poenales multo minus capitales sunt exten-
denda. 565
Leges reipublicae anchora. 583
Leges sint certa. 564
in Legibus a gangrana cavendum. 577
Legibus antiqua fabula non miscenda. 587
in Legibus multi casus omitti. 565
Legibus nemo sapientior, quatenus accipiendum.
577
de Legibus obsoletis. ibid.
de Legibus scripserunt philosophi & Iuriconsulti.
561
sed scribunt melius cives. ibid.
Legis moralis magna pars sublimior est, quam
quo lumen naturae possit ascendere. 597
Legu-

ET VERBORUM.

Leguleji in practica potius quam in regulis juris
versati. 14
Legum dignitas. 564
extensio. 565
Legum expurgatio sive digestum novum. 578
Legum finis & scopus. 563
Legum incertitudo duplex. 564
Legum obscuritas. 580
prologi vitandi. 581
Legum regeneratio & instauratio quomodo sit
instituenda. 579
de Legum retrospectioe. 573
obscuritate. 575
accumulatione nimia. ibid.
novis digestis. 578
descriptione obscura. 580
Lepidus nunquam servilis sententiae auctor.
506
Leves gustus in philosophia quid moveant. 10
Lex perplexa. 580
Lex regula Lesbia. 581
Liber de officio regis, auctore Iacobo Angliae
rege. 448
Liberis aucti praecipue sunt solliciti de futuris
temporibus. 89
Libertas sermonis. 521
Libri ad naturalem philosophiam & medicinam
parum adjuventi adferunt. 96
Libri auxiliares. 584
Libri duo scripturae & creaturae. 63
Libri nimio plures fabulosi. 109
Libri quibus & quomodo nuncupandi. 32
Libri

INDEX RERUM

<i>Libri veterum scriptorum quare parum pro-</i> <i>sunt.</i>	465
<i>Libros, spectantes ad munus vel artem aucto-</i> <i>rum, unum duntaxat vitium occupat.</i>	448
<i>Lingua antiqua & moderna differunt.</i>	345
	346
<i>Lingua sunt vehicula scientia.</i>	61
<i>Linguarum confusio post diluuium.</i>	58
<i>Linguarum variarum proprietates.</i>	346
<i>de Linguis tractatus qui scribendus.</i>	344
<i>Litera humaniores religioni duo officia persol-</i> <i>vunt.</i>	62
<i>Litera magis locupletant quam regna.</i>	84
<i>Litera, non amica sunt desidia.</i>	17, 18
<i>nec reverentiam legum convellunt.</i>	20
<i>sed animos molliunt & sequaces reddunt.</i>	ibid.
<i>Litera quibus operibus amplifcentur.</i>	91
<i>Litera quid efficiant.</i>	16, 17
<i>Litera jam tertio ad mortales rediisse videntur.</i>	591
<i>Literarum dignitatis imminutio, unde.</i>	22
<i>Literarum monumenta diutius durant quam</i> <i>qua manu facta sunt.</i>	86
<i>Literarum peritio tertia (qua nostro hoc seculo</i> <i>est) Græcos & Romanos longo intervallo</i> <i>superat.</i>	592
<i>Literarum summa voluptas.</i>	85
<i>Literata experientia.</i>	300
<i>Literati ad potentes se debent applicare.</i>	30
<i>& temporari servire.</i>	33
<i>Litera-</i>	

ET VERBORUM.

<i>Literati frequenter inopes.</i>	22
<i>Literati non observant decorum.</i>	30
<i>Literati occupationibus delectantur.</i>	18
<i>Literati quare non facile se accommodent.</i>	29
<i>Literatorum fortuna.</i>	22
<i>Literatorum mores.</i>	24
<i>Literis & bello clari populi.</i>	13
<i>Livia qualis.</i>	532
<i>Livius de urbe Roma.</i>	23
<i>Loci communes desiderantur.</i>	391
<i>Locorum communium usus.</i>	335
<i>Logica artes quatuor.</i>	290
<i>Logica nuda.</i>	276
<i>Logica & ethica.</i>	288
<i>Logica & rhetorica non à pueris sed à provecchio-</i> <i>ribus tractanda.</i>	98
<i>Logica quare minus grata.</i>	289, 290
<i>Loquendum cum vulgo, &c.</i>	332
<i>Locianus philosophum parasitum describit.</i>	31
<i>Jovem impetit.</i>	47
<i>Lucidorum sive lucencium quorundam (absque</i> <i>igni) exempla.</i>	285, 286
<i>Lucis forma non inquisita.</i>	284
<i>Lucis origines inquirenda.</i>	286
<i>Lucius Commodus eruditus.</i>	68
<i>Lucretii dictum quo literarum voluptatem de-</i> <i>pingit.</i>	85, 86
<i>Lucris & victus causa plerique scientiam appe-</i> <i>tunt.</i>	52
<i>Lullii ars impostura.</i>	364
<i>Lupus multitudinem pecorum non curat.</i>	548
<i>Lutheri</i>	

INDEX RERUM

Lutheri temporibus orationis luxuries invaluit.	34
item odium & contemptus erga scholasticos.	35
Lux prima creaturarum formarum.	56
Lysandri dictum perniciosum.	541

M

M Achivelli verba.	22 & 23
Machiavellus laudatur.	451
Machiavellus rejicitur.	540
Machinam seu fabricam fabricare aliud, aliud fabricatam erigere.	447
Magia caremonialis.	280
Magia caelestis.	207
Magia naturalis desideratur.	225
Magia naturalis multum habet phantasia.	44
Magia Persarum.	183
Magia quid.	225
Magi tres, reges.	ibid.
Magnanimitas in moribus non destruenda.	446
Magnes ferrum attrahit.	304
de eo plura.	308, 309
Magnetem exacte descripsit Gilbertus.	156
Malacissatio.	268
Malorum per bona compensatio.	543
Maniaci.	270
Marcus philosophus.	68
patiens erga mores uxoris.	69
Margarita porcis non projicienda.	486
Maris dominium monarchia epitome.	558
	de

ET VERBORUM.

de eo quid senserit Pompejus & Themistocles.	ibid.
Martyrum miracula multis fabulis scatent.	42, 43
Materia informis.	152
Mathematica aut pura aut mixta.	231
ejus maxima utilitas.	231, 232
Mathematica & logica physica ancilla.	231
Mechanica.	III
Mechanicas artes temporis progressus supplevit.	45
Mechanica historia usus.	113
qualis desideretur.	114
Medendi ratio nimis compendiosa.	262
Medicamenta soporifera.	226
Medici agrotos accedunt magis quam sanos.	375
Medici imperium.	456
Medici magis alieno studio quam arti propria intenti.	249
Medici morbos complures male insanabiles decernunt.	257
Medici natura obviam eunt.	251
Medici officium.	258
Medici similes episcopis.	260
Medicina authentica & positiva desideratur.	261
Medicina deus Æsculapius quare.	245
Medicina partes tres.	251
Medicina & musica quare à poetis conjungantur.	247
Medicina multos impostores habet.	248
Medicinale silum desideratur.	263
Medicinales narrationes desiderantur.	254
	Medico-

INDEX RERUM

<i>Medicorum negligentia perstringitur.</i>	254. & seq.
<i>Medicus ab eventu honorem reportat.</i>	248
<i>Medusa.</i>	164
<i>à Perseo obruncatur.</i>	165
<i>Mel & balsamum cada vera conservat.</i>	306
<i>Membrorum corporis lis cum ventriculo.</i>	94
<i>Memoria artificialis.</i>	336
<i>Memoria adminiculum.</i>	334
<i>Memoria localis.</i>	304
<i>in Memoria confirmanda segniter inquisitum.</i>	335
<i>Mendacium eruit veritatem.</i>	518
<i>Menenius Agrippa seditionem fabula sedavit.</i>	146, 147
<i>Mens humana instar speculi incantati.</i>	318
<i>Mercurius in biroio.</i>	102
<i>Met allorum depurationes errores habent.</i>	302
<i>Metaphysica describitur.</i>	192
<i>à physica distinguitur.</i>	193
<i>Metaphysica est inquisitio causarum formalium</i>	
<i>& finalium.</i>	245
<i>Metaphysica pars qua desideratur.</i>	217
<i>Metaphysica producit magiam.</i>	224
<i>Methodi genera varia.</i>	à pagina 357. usque
	ad 362
	362
<i>partes due.</i>	ibid.
<i>Methodi varia.</i>	357
<i>per Methodum traditio.</i>	364
<i>Methodus impostura.</i>	362
<i>Methodus scientiarum architectura.</i>	355
<i>Methodus sermonis.</i>	577
<i>Mezentii tormentum.</i>	511
<i>Mezentius Deum contemptor.</i>	

ET VERBORUM.

<i>Militaris ars nascente republica floret.</i>	272
<i>Militaris ars literataque proxime se consequuntur.</i>	14
<i>Mirabilarii & prodigia stri.</i>	110
<i>Miracula edita sunt non ad convertendos atheos</i>	
<i>sed supersticiosos idololatrias.</i>	185, 186
<i>Miramur vel nova vel magna.</i>	80
<i>Misericordia precepta sub lege veteri.</i>	493
<i>Misericordia erga impios crudelis.</i>	ibid.
<i>Misericordiam natura homini indidit.</i>	492
<i>Mistheus Gordiani minoris padagogus.</i>	15
<i>Moderationis nonnulli dant pœnas.</i>	517
<i>Modus exercendi ingenia.</i>	423
<i>Momi tetrici.</i>	372
<i>Momus.</i>	514
<i>Monachi operculum in sublime jactum.</i>	305
<i>Monastica vita non vere contemplativa.</i>	436
<i>Monoculo durius, unum perdere oculum, quam</i>	
<i>qui utrumque habet.</i>	381
<i>Monodica multa in natura.</i>	330
<i>in Moralibus qua regnent.</i>	462
<i>Morbo correpti qui dolorem non sentiunt mente</i>	
<i>egrotant.</i>	455
<i>in Morborum curatione tria observanda.</i>	456
<i>Morborum curatio quomodo instituenda.</i>	252
<i>Mores efformantur melius ab amore quam à so-</i>	
<i>phista.</i>	470
<i>Moribus innumeris qui sapit aptus erit.</i>	508
<i>Moriendi necessitas omnibus imposita.</i>	9
<i>Mors lenis & placida.</i>	258
<i>Morte non plectendus nisi qui novit prius se in</i>	
<i>vitam suam peccasse.</i>	571, 572
	Mortis

INDEX RERUM

<i>Mortis lenis exempla.</i>	258
<i>Morum serenitati quomodo consulendum.</i>	446
<i>Morus Angliæ cancellarius.</i>	239
<i>Moses primus legislator.</i>	58
<i>Mos Romanorum alloquendi exercitum.</i>	76
<i>Motus simplex & compositus.</i>	208
<i>Motus terra diurnus falsus.</i>	196
<i>Motus varii.</i>	208 & seqq.
<i>Motus voluntarius.</i>	281
<i>Multitudinis cum fortitudine impar congressus.</i>	548
<i>Mundi omnia sunt vanitas.</i>	542
<i>Munditia corporis.</i>	269
<i>Mundus eremus.</i>	264
<i>Mundus imago Dei, homo mundi habitus ethnicis.</i>	186
<i>Musa cupiditatum comites & pedissequa.</i>	176
<i>Musarum sedes.</i>	92
<i>Musca Indica.</i>	285
<i>Musca mortua.</i>	489
<i>Musica.</i>	271
<i>Musica duplex.</i>	162
<i>Musica inventores.</i>	58
<i>Musicus auribus diversis se accommodat.</i>	369
<i>Mutianus imposuit Antonio Primo.</i>	518
<i>Mutianus vir sui temporis prudentissimus.</i>	526
<i>Mysteriorum explicatio.</i>	599

Natio-

ET VERBORUM.

N

<i>Nationes linguis discrepantes, gestibus exercent commercia.</i>	341
<i>Natura affectibus turbatur sicut mare ventis.</i>	460
<i>Natura artis speculum.</i>	305
<i>Natura cujusque rei minimis in portionibus maxime cernitur.</i>	113
<i>Natura divina potentia & sapientia alterum praconium.</i>	159
<i>ex Natura lumine habemus nationes nonnullas.</i>	597
<i>Natura magnalia extra vias tritas jacent.</i>	311
<i>Natura odit imperium, persuasionem admittit.</i>	464. 465
<i>Naturalis actio, motus, & progressio, est venatio.</i>	158
<i>ex Naturalium intuitu fides & ejus mysteria non inquirenda.</i>	186
<i>Naturam citius fallas quam premas.</i>	158
<i>Naturam imitemur, quæ nihil facit frustra.</i>	538
<i>ad Naturas nobiliores inferiores aspirant.</i>	443
<i>Navales victoria finem belli faciunt.</i>	558
<i>Naufragia effugientes vota solvunt.</i>	329, 330
<i>Navigaciones hoc tempore per universum orbem.</i>	137
<i>Navis inventum.</i>	87
<i>Nautica acus.</i>	304
<i>Neapolitana expeditio.</i>	166, 167
<i>Nebucadnezaris monarchia.</i>	552
<i>Negotiandi prudentia.</i>	479
	deside-

INDEX RERUM

<i>desideratur.</i>	480
<i>Negotiandi prudentia à Romanis exercita.</i>	ibid.
<i>de Negotiis doctrina.</i>	479
<i>ejus partitio.</i>	ibid.
<i>nunquam ab aliquo tractata.</i>	ibid.
<i>Negotiorum diversus finis.</i>	18
<i>Nerva vir doctus.</i>	67
<i>Nitrum & glacies maxime refrigerant.</i>	311
<i>Nobiles ne multiplicentur.</i>	550
<i>Nobilium famuli.</i>	551
<i>Nobilium mancipia & operarii sunt plebs.</i>	550
<i>Nobilium multitudo in regno comparatur sylva.</i>	ibid.
<i>Noctua & feles noctu cernunt.</i>	286
<i>Nosce te ipsum.</i>	522 & 525
<i>Nota rerum duplices.</i>	341
<i>Notiones generales quid incommodi ferant.</i>	327
<i>Notiones verborum anima.</i>	297
<i>Notitia aliorum.</i>	522
<i>Notitia sui.</i>	ibid.
<i>Notitia religionis reges ab errore refranat.</i>	66
<i>Novitas natura humana grata.</i>	499
<i>Novitatis amor.</i>	441

O

O <i>Barationis gradus.</i>	381
<i>Obaratis & indigentibus prefectura non committenda.</i>	501
<i>Oblationes spontanea quotidiana sacrificia.</i>	1
<i>Occasiones aliquando provocanda magis quam expectanda.</i>	537
<i>quod idem fateitur Demosthenes.</i>	ibid.
<i>Occasio-</i>	

ET VERBORUM.

<i>Occasiones & machina conjungenda.</i>	537
<i>Occasiones redeunt in orbem.</i>	142
<i>Occultatio defectuum necessaria.</i>	528
<i>Oculi quorundam animalium in tenebris lucent.</i>	
	285
<i>Oculus videndo non satiat.</i>	6
<i>Officia mutua.</i>	452
<i>de Officiis specialibus & respectivis.</i>	447
<i>de Officio regis liber, Jacobo Angliæ rege autore.</i>	
	450
<i>Officium hominis in communi.</i>	447
<i>Opera quaque maxima quomodo superentur.</i>	90
<i>Operum inventa quomodo venerint in hominum notitiam.</i>	224
<i>Opiatum aliquod insigne quid præstet.</i>	307
<i>Opportunitas creanda.</i>	478
<i>Opportunitas elapsa.</i>	533
<i>Orationes.</i>	141
<i>Oratio intercisâ melior quam continuata.</i>	494
<i>Oratio versatur in rebus honestis ornandis.</i>	367
<i>Orationis finis melior quam principium.</i>	488
<i>Orator Aaron.</i>	365
<i>Orator diligens præmeditatum habet quicquid in disceptationem venit.</i>	315
<i>Orator & sophista differunt.</i>	327
<i>Orbis nostra ætate mirum in modum fenestrat.</i>	137
<i>Ordines Angelorum.</i>	56
<i>Ordinum & graduum confusio nocet rebus civilibus.</i>	135
<i>Ordo rerum & temporis quid præstet.</i>	536
<i>Organum sermonis desideratur.</i>	342
<i>Orphei</i>	

INDEX RERUM

Orphei theatrum.	65
Orteli chorographia.	364
Olorius Lusitanus.	35
Ostentatio decens existimationem hominis valde auget.	526, 527
Ostentatione opus.	525

P

P Ace emolliuntur animi.	557
<i>Padagogica quomodo instituenda.</i>	422, 423
<i>Padagogi ludibria.</i>	25
<i>Panicus terror.</i>	160
<i>Panis fabula.</i>	149
<i>generatio.</i>	ibid.
<i>effigies.</i>	ibid.
<i>potestates & munera.</i>	ibid.
<i>res gesta.</i>	150
<i>amores.</i>	ibid.
<i>filia.</i>	151
<i>Panis venatio.</i>	299
<i>Papyri confectio.</i>	300
<i>Parabola Hebræis frequentes.</i>	508, 509
<i>Parabolarum utilitas.</i>	146
<i>Parabolas scribendi modus.</i>	509
<i>Paracelsus perstringitur.</i>	279
<i>Paracelsus resuratur.</i>	603
<i>Parasiti barbati.</i>	31
<i>Paridis iudicium.</i>	88
<i>Partitio doctrina humana.</i>	104
<i>Patientia exempla.</i>	238
<i>Patritius Venetus.</i>	214
<i>Paulus solus inter Apostolos literatus.</i>	61, 62

Pauper-

ET VERBORUM.

<i>Paupertas & egestas viatori armato similis.</i>	485
<i>Paupertas veneranda.</i>	22, 23
<i>Paupertas virtutis fortuna.</i>	24
<i>Pecunia nervus belli quando nervus lacertorum in gente molli deest.</i>	549
<i>Peditatus precipuum robur exercitus.</i>	551
<i>Pegasus ex sanguine Medusæ.</i>	165
<i>Pensa quanta quibusvis ingeniis imponenda.</i>	463, 464
<i>Perceptio & sensus differunt.</i>	282
<i>Perceptio quid.</i>	283
<i>eius doctrina desideratur.</i>	284
<i>Periander consultus de conservanda tyrannide.</i>	342
<i>Peritia fidicularia quorundam consiliariorum.</i>	546
<i>Persei fabula.</i>	164 & seq.
<i>Personarum respectus malus.</i>	500, 501
<i>Perspectiva non tractata.</i>	284
<i>Perspicilla minuta multiplicant.</i>	309
<i>Perturbatio mentis unde oriatur.</i>	9
<i>Perturbator familia possidebit ventos.</i>	487
<i>Perturbationes tortura.</i>	517
<i>Per versum aliquorum de arte iudicium.</i>	107
<i>Phantasia & ratio differunt.</i>	288
<i>de ea plura.</i>	289
<i>Philippi & Alexandri diversa belligerandi rationes.</i>	166
<i>Philosophia abusus.</i>	418
<i>Philosophia circa animam partitio.</i>	273
<i>Philosophia naturalis partitio in fodinam & formationem.</i>	189

E f 2

specula-

INDEX RERUM

<i>speculativam & operativam.</i>	ibid.
<i>Philosophia triplex objectum & triplex radius.</i>	179
<i>Philosophia inanis decipit.</i>	6
<i>quomodo hoc dictum sit intelligendum.</i>	10
<i>Philosophia moralis pedissequa Theologia.</i>	455
<i>Philosophia naturalis qua.</i>	113
<i>Philosophia quare in primis autoribus viguerit.</i>	45, 46
<i>Philosophia rationis opificium.</i>	104
<i>Philosophorum placita.</i>	212
<i>Philosophorum quorundam veterum teneritudo ad morigerandum.</i>	439
<i>de Philosophis antiquis opus desideratur.</i>	213
<i>Philosophus in aquam incidens cum intueretur stellas.</i>	112, 113
<i>Phocion ad populum, num forte deliquit?</i>	372
<i>Phormionis disputationes de bellis ab Hannibale rejecta.</i>	448
<i>Physica à metaphysica distinguitur.</i>	193
<i>Physica partitio in tres doctrinas.</i>	ibid.
<i>Physica sparsa diviso in concretam & abstractam.</i>	194
<i>concreta.</i>	ibid.
<i>abstracta.</i>	208
<i>Physica producit mechanicam.</i>	224
<i>Physiognomia.</i>	240
<i>Pictoria ars.</i>	271
<i>Pictoria comparatur poësi.</i>	105
<i>Pictoria memoriam rei renovat.</i>	306
<i>Pigmaleonis insania.</i>	36
<i>Pigritia in fine laboriosa.</i>	500
Pinda-	

ET VERBORUM.

<i>Pindarus laudat Hieronem.</i>	237
<i>Pindarus sententiosus.</i>	474
<i>Plato Hippiam sophistam cum Socrate disputantem quam pulchre introducat.</i>	112
<i>Platonis dictum de virtute.</i>	363
<i>Platonis dogma.</i>	2
<i>Platonis elogium de praeceptore suo Socrate.</i>	31
<i>Plato rhetoricam coquinaria similem facit, sed male.</i>	368
<i>Platonis sententia neque prorsus contemnenda, neque cupide recipienda.</i>	244
<i>Plebs nativorum tribus generibus constat.</i>	554
<i>Plinius, Cardanus, Albertus multa fabulosa scripserunt.</i>	43
<i>Plinius historia naturalis optimus auctor.</i>	109
<i>Plutarchus de Timoleonte.</i>	387
<i>Plinius secundus Trajanum coram laudavit.</i>	450
<i>Poëseos partitio.</i>	143
<i>Poësis humana natura largitur qui hist. denegat.</i>	144
<i>divinitatis est particeps.</i>	145
<i>seculis etiam rudibus & apud nationes barbaras honori fuit.</i>	ibid.
<i>ingenii est lusus.</i>	289
<i>Poësis quid.</i>	142, 347
<i>duplici sensu sumitur.</i>	143
<i>narrativa sive heroica.</i>	144
<i>dramatica.</i>	145
<i>parabolica.</i>	146
<i>Poësis vinum demonum.</i>	465
<i>Poëta cygni.</i>	130, 131
	Poëta-

INDEX RERUM

Poëtarum mores.	529
Politici literatos pedaneorum nomine eleuant.	15
Politicoꝝ arrogantia & philautia.	28
verè Politicum fieri res eſt difficilis.	513
Politicus non ſit uni rei unice intentus.	539
Polychreſtorum catalogus.	229
Polyphemi ſtatua.	118
Polypragmoſyne, res temeraria.	522
Pompeji magni memorabile dictum.	434
Pompejus occultior Cæſare, non melior.	531
ambitionem recondidit.	ibid.
conſul ſolus factus.	532
Pompejus propter morum diſſimilitudinem non potuit præſtare quod Sylla.	525
Pompejus Scitorii chartas non legit.	485
Populoꝝ bellicoſorum catalogus.	555
Populus bellicoſus firmat regnum.	549
Populus comparatur mari.	460
Populus tributo oppreſſus nunquam bellicoſus.	550
Poſſibilia qua dicantur.	103
cum Potentibus non decertandum.	483
Præctica ab ethicis omiſſa.	430
Prædia vicina & conjuncta redditus majores ap- parere faciunt quàm diſtracta.	390
Prædicamentorum uſus.	328
Prædictiones & electiones quatenus retinenda.	205
Præfectura non committenda obaratis.	501
Præjudicium informationis prima vix poteſt eri- pi.	496, 497
Prælatio-	

ET VERBORUM.

Prælationum quorundam ſtultiſſimarum exem- pla.	88
Prælectiones.	589
Prælia navalia quantum momenti habeant.	558
Præluſia miſcorum.	591
Præmiorum & poenarum uſus in ciuilibus.	462
Prænotio memoria artificialis pars prima.	337
Prætoris album.	573
Præmatica ſanctio.	553, 554
Princeps mendacis credens.	491
Princeps ſuſurrionibus & ſycophantiis ne credat.	ibid.
Principes creduli peſſimi.	492
Principes viri obaratis præfecturam ne commit- tant.	501
Principibus ſub eruditæ ſæcula maxime fuerunt felicia.	66
Principis iram incurrens quomodo ſe geret.	495
Principium rerum unum.	151
Privati non ingenio ſed fine judicandi.	519
Probatio per incommodum.	325
Problemata Ariſtotelis commendantur.	211
Problemata & placita.	ibid.
Prodigos naufragia fortunarum perdunt.	485
Proditiones bellorum ſorores.	170
Prolongatio vitæ laborioſa.	265
quomodo inſtituenda.	ibid.
unde expectetur.	268
Prolongatio vitæ deſideratur.	263
Prometheus.	293
Promi condi.	440

INDEX RERUM

<i>Profodia.</i>	347
<i>Proteus.</i>	114
<i>Providentia aeterna & divina judicia consideranda.</i>	542
<i>Providentia in bello opus.</i>	170
<i>Prudentes praevident exitum quod virtutibus imminet.</i>	505
<i>Prudentes advertunt ad gressus suos, stulti divertunt ad dolos.</i>	ibid.
<i>Prudentia species dua, vera & falsa.</i>	ibid.
<i>Prudentia impertiendi, item suis rebus prospiciendi.</i>	510
<i>Prudentia inquinata.</i>	541
<i>Prudentia sermonis privati desideratur.</i>	370
<i>Prudentium mens speculis & aquis similis.</i>	508
<i>Psalmi invitant ad contemplationem operum Dei.</i>	63
<i>Psitaci xaege.</i>	294
<i>Pueri placentis alliacendi, viri perjuriis.</i>	541
<i>Pugna ad Actium, item ad insulas Curfolares.</i>	558
<i>Pulmo marinus.</i>	285
<i>Putei Jacobi.</i>	603
<i>Pythagorae ad Hieronem responsio.</i>	435

Q

Q <i>Quantitas forma essentialis.</i>	230
Q <i>Quis Philosophia debeat esse finis.</i>	54

R

R <i>Abini naturalem & moralem sensum ex ceremoniis Mosaicis eruerunt.</i>	58
<i>Rabbi-</i>	

ET VERBORUM.

<i>Rabbinorum praedictum.</i>	25
<i>Radii solis per specula comburunt.</i>	301
<i>Radii solis super album dissiliunt.</i>	308
<i>Rami methodi quae probentur.</i>	362
<i>de Ranis Aesopi fabula.</i>	377
<i>Ratio juxta verbum Dei non audienda.</i>	595
<i>Rationis & disputationis usus.</i>	598
<i>Rationis regimen tribus modis perturbatur.</i>	366
<i>Rationis humana in divinis usus, item excessus duplex.</i>	600, 601
<i>Ratio quomodo ab affectibus differat.</i>	368
<i>Ratio sermonis anima.</i>	340
<i>Reconciliandi amicos via duplex.</i>	503
<i>Receptorum consultatio & visitatio requiritur ad literarum incrementum.</i>	97
<i>Rectum & sui iudex est & obliqui.</i>	325
<i>Reductio per medios terminos duplex.</i>	ibid.
<i>Reges suos habent errores.</i>	66
<i>Regia voluntates mobiles.</i>	459
<i>Registra quid.</i>	124
<i>Regnorum magnitudo quibus artibus obtinenda.</i>	547
<i>nempe gente bellicosa.</i>	548
<i>qua non gravetur tributis.</i>	549, 550
<i>in qua nobiles & generosi non nimium multiplicentur.</i>	550
<i>numero indigenarum.</i>	552
<i>agricolis, famulis, ingenuis, & artificibus non mechanicis sedentariis.</i>	554
<i>armorum studio.</i>	ibid.
<i>justis causis arma capessendi.</i>	556
<i>exercitu veterano seu milite perpetuo.</i>	557
<i>maris</i>	

INDEX RERUM

<i>maris dominio.</i>	558
<i>pramiis.</i>	559
<i>Regnum calorum quare grano sinapis compara-</i>	
<i>tur.</i>	547
<i>Regnum Dei primo quaerendum.</i>	543
<i>Regnum quid firmet.</i>	549 &c.
<i>Regum corda per scrutari nefas.</i>	30
<i>Relationes.</i>	127
<i>Remuneratio literatos fovet.</i>	93
<i>Renum morbis quid conveniat.</i>	253
<i>Respiſcentia ſera exempla.</i>	533
<i>Reſpectus perſonarum damnatur in iudice.</i>	501
<i>Reſponſio mollis frangit iram.</i>	482
<i>de Reſponſis & conſultiis.</i>	588
<i>Reſpubl. tardius moventur.</i>	475
<i>Reſpubl. feliciter adminiſtratur à viris eruditiis.</i>	
	14, 15
<i>Retinendi ſeu cuſtodiendi ars.</i>	334
<i>Rex eruditus miraculum.</i>	4
<i>Rhetorica. (vide etiam, Eloquentia oratoria.)</i>	
	365
<i>Rhetorica appendices.</i>	420
<i>Rhetorica finis.</i>	367
<i>Rhetorica officium.</i>	366
<i>Rhetorica inter dialecticam & politicam ab Ari-</i>	
<i>ſtotele prudenter collocata.</i>	369
<i>Rhetoricam Plato male inter voluptuaria collo-</i>	
<i>cavit.</i>	367
<i>Rhetorica ſophiſmata ab Ariſtotele collecta.</i>	370
<i>in tribus claudicant.</i>	370, 371
<i>Rhetorica ſubvertit phantaſiam.</i>	397
<i>virtutem & bonum depingit.</i>	368
<i>Robur</i>	

ET VERBORUM.

<i>Robur ſcientiarum quomodo conſiſtat.</i>	39, 40
<i>Romana reſpublica civis profuſe recipit.</i>	552, 553
<i>Romani ad tuendos ſocios ſtrenui & prompti.</i>	
	556, 557
<i>Romani imperii incrementa attribuantur pru-</i>	
<i>dentia ſex regum.</i>	424
<i>Romani omnibus ſimiles.</i>	474
<i>Romani rebus gerendis magis idonei.</i>	345
<i>Romanorum celebres triumphi & ingentes in</i>	
<i>milites largitiones bello feliciter geſto.</i>	559
<i>Romulus civibus ſuis legavit rem militarem.</i>	
	555
<i>Rosa ſerotina quomodo comparanda.</i>	310, 311
<i>Rumor comparatur ventis.</i>	488
<i>Ruricola magis ſecundum naturam vivunt</i>	
<i>quàm urbani.</i>	159

S

S <i>Accharum inter frangendum lucet.</i>	285
<i>Sal in coquinaria carnes condit.</i>	306
<i>quid in congelationibus artificialibus effi-</i>	
<i>ciat.</i>	ibid.
<i>in condensatione metallorum.</i>	ibid.
<i>Salomonis aſſeruiſmi ſive proverbialia.</i>	482
<i>Salomonis ſapientia.</i>	60
<i>Salomonis ſententia quadam de ſcientia. ſ. 6. 7.</i>	
	9. 91. 219.
<i>Salvatoris noſtri in terram adventus.</i>	61
<i>verba ejus.</i>	63
<i>Salvatoris noſtri reſponſa.</i>	604
<i>Samuel Iſai filios videns.</i>	295
<i>Sanus</i>	

INDEX RERUM

<i>Sanitas quomodo tuenda.</i>	252
<i>Sapiens dominabitur astris.</i>	512
<i>Sapiens fingit fortunam sibi.</i>	511
<i>Sapiens si cum stulto contendat non inveniet re- quiem.</i>	483, 484
<i>Sapientes avertunt calamitatem.</i>	490
<i>Sapientia habitualis à natante distincta.</i>	507
<i>Sapientior quam oportet.</i>	506
<i>Sapientium aut præcellentium erroribus quam- vis levissimis haud facile ignoscitur.</i>	489
<i>Sarah rationis imago.</i>	595, 596
<i>Scenam in vitam transferre.</i>	477
<i>Sceptici philosophi.</i>	297
<i>Schaccorum ludi.</i>	600
<i>Schola Zenonis, Socratis, Epicuri, Pyrrhonis & Herilli.</i>	437
<i>Scholarum publicarum commoda.</i>	422, 423
<i>Scholasticorum stylus tempore Lutheri.</i>	34, 35
<i>Scholasticorum subtilitates & inanes quaestio- nula, atque altercationes quantum literis noceant.</i>	38, 39, 40, 41
<i>Scientia aquarum similis.</i>	178
<i>Scientia de conversatione optime tractata.</i>	478
<i>Scientia appetitus nimius primum peccatum.</i>	5
<i>Scientia dignitas in archetypo quaerenda.</i>	55
<i>Scientia limites tres.</i>	8
<i>Scientia partitio in Theologiam & philosophiam.</i>	179
<i>Scientia est reminiscencia.</i>	2
<i>Scientia hauriuntur ex linguis eruditis.</i>	343
<i>Scientia inflat.</i>	5
<i>non inflat.</i>	6

Scien-

ET VERBORUM.

<i>Scientia lumen siccum.</i>	9
<i>Scientia omnis jucunda.</i>	ibid.
<i>Scientia pabulum animi.</i>	290
<i>Scientiarum longitudo & latitudo.</i>	363
<i>Scientiarum officium abbreviare longa itinera.</i>	217, 218
<i>Scientiarum per aphorismos sive methodum tra- dendarum differentia.</i>	358
<i>Scientia sine charitate quid efficiat.</i>	8
<i>Scientia superba boni & mali lapsum peperit.</i>	6, 57
<i>Scientia universalis qua desideratur.</i>	179 180
<i>Scriptio adminiculum memoria.</i>	334
<i>de Scriptoribus authenticis.</i>	584
<i>Scriptura interpretatio quomodo instituenda.</i>	602, 603
<i>Scylla monstrum.</i>	40
<i>Secretariorum imperitia.</i>	353
<i>ad Secreta natura referenda sumptibus opus.</i>	96, 97
<i>Secundis aut tertiis etiam licet acquiescere.</i>	538
<i>Sedentaria artes mechanica in regno alienigenis aut servis committenda.</i>	554
<i>Semele Jovis pellox.</i>	172
<i>Semidei.</i>	64
<i>Senatores eruditi meliores aliis.</i>	66
<i>Senatores ingenio derisores.</i>	490
<i>Seneca pædagogus Neronis per quinquennium administavit imperium.</i>	15
<i>Seneca quomodo Neronem instituerit.</i>	28
<i>Senectus retardari potest.</i>	227
<i>Senex</i>	

INDEX RERUM

<i>Senex beneficus miraculum.</i>	459
<i>Sensibile fortius percutit memoriam.</i>	337
<i>Sensus & sensibilis uberior inquisitio.</i>	281
<i>Sensus proprie quid.</i>	6
<i>Sensus solum referunt, naturalia referant, divina occludunt.</i>	10
<i>Septima temporis.</i>	542, 543
<i>Septimius Severus debuit aut nunquam nasci aut nunquam mori.</i>	543
<i>Sera parsimonia in fundo est.</i>	381
<i>Sermo familiaris.</i>	477
<i>Sermones cuncti non audiendi.</i>	484
<i>Sermonem marinum aqua fluviatili ablueri.</i>	489
<i>Sermonis anima ratio.</i>	340
<i>Sermonis methodus.</i>	355
<i>ea duplex.</i>	356
<i>iterum duplex.</i>	ibid.
<i>Sermonis organum.</i>	340
<i>Sermonis regimen minime prudens & politicum.</i>	494
<i>Servi non delicate tractandi.</i>	497
<i>per gradus promovendi.</i>	ibid.
<i>in Servis quid potissimum desideretur.</i>	498
<i>Servus prudens dominabitur in filium stultum.</i>	483
<i>Severinus Dantus.</i>	214
<i>Severitas cum clementia temperanda.</i>	572
<i>Sibylla duos libros comburens.</i>	381
<i>Sigillorum practica in cera.</i>	306
<i>typographia viam ostendit.</i>	ibid.
<i>à silentio consumaci cavendum.</i>	482

Sixtus

ET VERBORUM.

<i>Sixtus quintus pontifex.</i>	15
<i>Socratis cum sophista disceptatio.</i>	444
<i>Socratis elogium à Platone.</i>	112
<i>Sol bonus & malus diverso respectu.</i>	375
<i>Solem orientem plures adorant quam occidentem.</i>	499
<i>Solennitates verborum & actorum.</i>	567
<i>Solomis responsum Cræso de auro datum.</i>	549
<i>Solon leges dedit optimas.</i>	26
<i>Somni gemina porta.</i>	471
<i>Somniorum naturalium interpretatio.</i>	240
<i>Sophron in Theologia desideratur.</i>	601
<i>Spartam qui non exornant.</i>	448
<i>Spartani cives habebant bellicosos.</i>	555
<i>Spartani parci in cooptandis novis civibus.</i>	552
<i>Specilla ocularia.</i>	375
<i>Specula ex metallo qualia.</i>	364
<i>Speculum divinum & politicum.</i>	522
<i>Spectus Platonis.</i>	331
<i>Spe futurorum magis quam presentium frui- ne delectamur.</i>	499
<i>Spes, malorum antidotum.</i>	379
<i>Spes vigilantis in somnium.</i>	499
<i>Spiraculi doctrina.</i>	273
<i>Spiritus in spiritum impressio.</i>	279
<i>Spontanea oblationes & quotidiana sacrificia.</i>	1
<i>Spuma maris lucecit.</i>	285
<i>Spurii felices evadunt.</i>	530
<i>Stans in valle optime perlustrat montem.</i>	448
<i>Statuarii mos in sculpendo simulacro.</i>	468
<i>Statuta temporis leges.</i>	566
<i>Statutum explanatorium.</i>	ibid.

Stipes

INDEX RERUM

<i>Stipendia sumptuosa requiruntur ad literarum & scientiarum cognitionem.</i>	96, 97
<i>Stipendiorum tenuitas quantum obsit literis.</i>	ibid.
<i>Stoicorum sententia de virtute.</i>	384
<i>Studia in mores abeunt.</i>	26, 467
<i>cum Stulto non contendendum.</i>	483
<i>Sturmii opera in Ciceronem & Hermogensem.</i>	35
<i>Styli genus concisum & intemperies literarum.</i>	37
<i>Subtilitas litigiosa.</i>	38
<i>Successus felicitati, non virtuti aut industria tribuendi.</i>	512
<i>Succinum paleas trahit.</i>	301
<i>Sulphur chalybem facit fluere.</i>	302
<i>de Summo bono ethnicorum Christianis non disputandum.</i>	431, 432
<i>Summus naturalis catena annulus solio Jovis affixus.</i>	11
<i>Superstitio vulgi, terror est panicus.</i>	160
<i>Surculus trunco arboris insitus.</i>	301
<i>Surdaster possitne instrumento juvari.</i>	305, 306
<i>Suspicio & dissidentia.</i>	47
<i>Sycophantis princepsne credat.</i>	491
<i>Syllæ votum.</i>	510
<i>Sylla felix, non magnus.</i>	442
<i>Sylla orbis perturbator.</i>	ibid.
<i>Syllogismus.</i>	296, 297
<i>Symbolum præsenis ætatis.</i>	137
<i>Sympathia veri & boni intima.</i>	287

Tacendi

ET VERBORUM.

T

T <i>Acendi ars.</i>	473
<i>Taciturnitas fidem conciliat.</i>	521
<i>Taciti de Augusto judicium.</i>	2
<i>Taciti judicium de Claudio.</i>	492
<i>Taciti sententia de virtute.</i>	506
<i>de Lipido judicium.</i>	ibid.
<i>Tacitus in Tiberio notat diversum modum loquendi.</i>	516
<i>Telephus Consentinus.</i>	214
<i>Tempora in quibus magnis virtutibus exitium est.</i>	506
<i>Temporis non multum insumendum.</i>	537
<i>Tempus fluxivo simile.</i>	48
<i>Terra armis & ubere gleba potens.</i>	551
<i>Terra globus cum universitate collatus.</i>	81
<i>Terra pensilis.</i>	318
<i>Terrores panici qui.</i>	160
<i>Themistoclis dictum incivile.</i>	546
<i>Themistoclis responsum.</i>	607
<i>Themistoclis verba.</i>	30
<i>Theologia cunctorum laborum & peregrinationum sabbatum.</i>	593
<i>hauritur ex verbo Dei, non ex natura.</i>	596
<i>Theologia tres appendices.</i>	595
<i>Theologia naturalis.</i>	185
<i>conducit ad Atheismum confutandum.</i>	ibidem.
<i>non adstruendam religionem.</i>	ibid.
<i>Theologia tribus constat partibus.</i>	106
<i>Theologica scripta innumera.</i>	605

Therma-

INDEX RERUM

<i>Thermarum artificialium compositio desideratur.</i>	261
<i>Tiberius quare ludos publ. nunquam spectavit.</i>	
<i>Tigellinus metus Neronis rimatus.</i>	520
<i>Tigranes Armenius à Romanis, quorum vires contemnebat, profligatur.</i>	548
<i>Timoleon homo fortunatissimus.</i>	387
<i>ejus res comparantur cum rebus Agefilai & Epaminondæ à Plutarcho.</i>	ibid.
<i>Timotheus Atheniensis.</i>	511
<i>Tonitrus & fulgura imitatur.</i>	305
<i>ejus inventor monachus.</i>	ibid.
<i>Topica partitio in generalem & particularem.</i>	315
<i>Topica particularis summe necessaria & fructuosa.</i>	316
<i>at desideratur.</i>	317, 318
<i>Traditio lampadis desideratur.</i>	357
<i>Traditio methodica.</i>	358, 359
<i>Traditio per aphorismos.</i>	358
<i>Traditio & partitio & ejus organum.</i>	340
<i>Trajanus vita exemplar.</i>	469
<i>Trajanus doctrina admirator.</i>	ibid.
<i>Transcendentes conditiones entium qua sint. illarum doctrina & inquisitio desideratur.</i>	183, 184, 185
<i>Tres doctrina intemperies.</i>	34
<i>Tres intentiones ad vitam prolongandam.</i>	266
<i>Tributa Belgarum excisa vocantur: Anglorum subsidia.</i>	550
<i>Tributis oppressus populus bellicosus non fit.</i>	ibid.
<i>Trium-</i>	

ET VERBORUM.

<i>Triumphus, trophaea, largitiones, corona, tituli, privilegia in milites collata bello feliciter gesto.</i>	559
<i>Triumphus tria complectitur bona.</i>	559, 560
<i>Tunica Salvatoris.</i>	602
<i>Turcae eleemosynas brutis dant.</i>	493
<i>Typhon in rebus implicatus.</i>	161
<i>Typocosmia.</i>	364
<i>Tyrannum an liceat occidere.</i>	453

V

<i>Valentinus Borgia è sacerdote miles.</i>	524
<i>Vanitas vanitatum.</i>	542
<i>Varia notantur imperia.</i>	83
<i>Variatio experimenti.</i>	300
<i>Varietas facierum & verborum.</i>	249, 250
<i>Vellejus Epicureus.</i>	331
<i>Vena frontis quando incidenda.</i>	308
<i>Venatio Panis.</i>	299
<i>Venatorum mos.</i>	461
<i>Vera fama à domesticis manat.</i>	520
<i>Verba meretricia quomodo deprehendantur.</i>	517
<i>Verba sunt imagines rerum.</i>	36
<i>Verbo Dei fides habenda etiam reluctante ratione.</i>	595
<i>Verborum splendor non damnandus.</i>	36
<i>Veritatis & bonitatis distinctio.</i>	82
<i>Veri & boni sympathia.</i>	287
<i>Veri observantia limites.</i>	29
<i>Verulamius regnum administravit.</i>	544
<i>multos honoris gradus sustinuit.</i>	545
<i>regis alloquitur diu usus.</i>	ibid.
<i>artibus,</i>	

INDEX RERUM

<i>artibus, historiis & legibus incubuit.</i>	ibid.
<i>Vespasianus mutatus in melius.</i>	459
<i>Vestis ecclesia versicolor.</i>	602
<i>Via perveniendi ad Astrologiam.</i>	206
<i>Victoria navalis.</i>	558
<i>Vini spiritus.</i>	303
<i>Vinum cupiditatis communis fomes.</i>	175
<i>Vinum ex pomis conficitur.</i>	305
<i>Vires externa nihil præstant, nisi gens fortis sit.</i>	548
<i>Virgilii georgica commendantur.</i>	430, 431
<i>Virgilius causarum cognitionem cum metus pro-</i>	
<i>figatione copulat.</i>	81
<i>Augusto assignat longè optimos honores.</i>	83
<i>Virgilius studia patria posthabuit.</i>	12
<i>Virorum illustrium minima quaque vitia statim</i>	
<i>in oculos hominum incurrunt.</i>	489
<i>Virtus à latente affectu vix potest distingui.</i>	177
<i>Virtus non curanda, secundum Machiavellum.</i>	540
<i>Virtus imitabilis.</i>	387
<i>Virtus propter seipsam eligitur, non propter auram</i>	
<i>popularem.</i>	384
<i>Virtus, si conspiceretur, ingentes sui amores con-</i>	
<i>citaret.</i>	368
<i>Virtutes intellectuales.</i>	I
<i>Virtuti nulla via est in via.</i>	512
<i>Virtutis diminutio quomodo contingat.</i>	527
<i>Virtutis premium virtus.</i>	542
<i>Viscosi & nodosi ad versandum inepti homines.</i>	513
<i>Viscositas animi rebus gerendis damposa.</i>	ibid.
<i>Vita</i>	

ET VERBORUM.

<i>Vita brevis, ars longa.</i>	218
<i>Vita.</i>	126
<i>Vita genus eligendum ingenio congruum.</i>	523
<i>Vita prolongatio desideratur in medicina.</i>	263
<i>Vita via similis.</i>	541
<i>Vitii supplicium ipsum vitium.</i>	542
<i>Vitium sub umbra virtutis se recipit.</i>	375
<i>latet proximitate boni.</i>	ibid. & 528
<i>Umbra super album congregantur.</i>	308
<i>de Unitatis gradibus in civitate Dei tractatus</i>	
<i>desideratur.</i>	602
<i>Voluntas fallendi & facilitas credendi, finitima.</i>	42
<i>Voluptatis artes.</i>	433
<i>Voluptaria floret Republica declinante.</i>	272
<i>Urbanitas, & morum commoditas quando in</i>	
<i>subsidium peti debeat.</i>	478
<i>vestis est animi.</i>	ibid.
<i>qualis esse debeat.</i>	ibid.
<i>Urbes munita quid sint absque gente forti.</i>	548
<i>Urinatores.</i>	270
<i>Ufus & naturam & artem vincit.</i>	294
<i>de Vulpe & feli Aesopi fabula.</i>	390
<i>Vultus compositio quid præstet.</i>	476
X	
<i>Xenophon Atheniensis.</i>	13
<i>Xenophon cum Cyro juniore in Asiam</i>	
<i>profectus.</i>	78
<i>Falino respondet.</i>	79
<i>Xenophon exercitum Babylone in Græciam</i>	
<i>reduxit.</i>	ibid.
<i>Zenonis</i>	

INDEX RERUM

Z

Z Enonis, Socratis, & Epicuri scholæ.
436, 437
Pyrrhonis, & Herilli. 437
Zizania. 602

F I N I S.

H-66270
~~26417~~

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова